

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
Történelemtudományi Doktori Iskola

Kis József

Borsodi ellenállócsoportok és szervezkedési ügyek a Rákosi-korszak idején

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Dr. Rainer M. János, az MTA rendes tagja, egyetemi tanár (EKKE)

A Bíráló Bizottság tagjai:

Dr. Valuch Tibor egyetemi tanár (EKKE) — elnök
Dr. Ungváry Krisztián kutatóprofesszor (ME) – bíráló
Dr. Ötvös István egyetemi docens (PPKE) — bíráló
Dr. Szekér Nóra osztályvezető (ÁBTL) — külső tag
Dr. Bartók Béla egyetemi docens (EKKE) — titkár

Eger, 2025

Tartalomjegyzék

I. Szervezkedési ügyek és ellenálló mozgalmak a koncepciók perének világában	3
II. Az első kísérletek (1945-1948)	15
II. 1. Dancza Lajos képviselő, a „demokratikus rendőrség foglya”	15
II. 2. „Fasiszta tiszt összeesküvése” a 7. honvédkerületben	23
II. 3. A Magyar Község és a Kolláth család kálváriája	37
II.4. Perecesi „Fehér partizánok”	50
III. A „Rajk-Pálffy-összeesküvés” borsodi szálai	59
III. 1. A Súlyom-per miskolci vonatkozásai	60
III. 2. Miskolci szociáldemokraták elleni persorozat	68
III. 3. Az ózdi szociáldemokraták pere	82
IV. Ellenálló csoportok és szervezkedési ügyek	96
IV.1. A Viszneki-testvérek „kémszervezete	97
IV. 2. A miskolci Fekete Sasok	111
IV. 3. A miskolci központú Fehér Partizánok	130
1. Kezdetek – Binder „Oszkár szervezkedése”	130
2. Névtelen Lelki Szervezet	134
3. Fiala József és a Szeretet Párt	142
4. 1951. április – a röplapozás kezdete	155
5. „Pók” jelentkezése és a Hargitai-csoport csatlakozása a Fehér Partizánokhoz	159
6. A Névtelen Lelki Szervezet röplapozása	163
7. Az ÁVH markában – dr. Hargitai Gyula és társai	168
8. Teret vesztett nyomozás	175
9. A vezető nélkül maradt szervezkedés	178
10. Fehér Partizánok	180
11. Röplapozás 1952 és 1954 között	190
12. Az Egyesült Nemzetek Lapja szellemisége	198
13. Vizsgálat újult erővel	208
14. Büntetőeljárások a Fehér Partizánok szervezkedés ügyében	211
15. Újabb perek a Névtelen Lelki Szervezet tagjai ügyében	224
16. Utóélet	226
IV. 4. A nagybarcai ügy	233
IV. 5. A borsodnádasdi Titán szervezkedés	241
IV. 6. Szervezkedési ügyek a kazincbarcikai internálótáborban	250
IV. 7. A miskolci Illegális Földalatti Mozgalom	268
V. Politikai célok és az ügyek változó dinamikája	275
VI. Források	279

I. Szervezkedési ügyek és ellenálló mozgalmak a koncepciók perének világában

1945 és 1956 között a magyar sajtó telis-tele volt demokrácia- és szovjetellenes összeesküvésekkel, sőt fegyveres szervezkedési ügyekkel. Reakciós honvédtisztek „fegyveres ellenforradalmi szervezkedése”, „B-gárda”, Szólás Ambrus esztergomi paptanár és diákjai, páter Kiss Szaléz és társai, Magyar Testvéri Közösség, Rajk-ügy, Grósz-per és még számos „fasiszta összeesküvés” története tarkította a napi híreket. Ezen ügyek többsége mögött azonban egyáltalán nem egy illegális ellenálló szervezet állt, az ügyeket a hatalomra törő, majd a proletárdiktatúra kiépítésén munkálkodó kommunista párt és a politikai rendőrség hívta életre. Propagandisztikus fogás és hatalomtechnikai eszköz volt ezek „leleplezése”, amelyeket aztán – a kommunista párt aktuális érdeke szerint – felmentő, vagy alacsony ítéletek, de nem egyszer kivégzések követtek. A látszólag a demokrácia védelmében fellépő kommunista párt összeesküvés vádak ürügyén számolt le konkurens politikusokkal, egyesületekkel, szervezetekkel és pártokkal, s ez még a párton belül sem volt másként. A törvénysértő perek ma már jól ismertek, számos forráskiadvány, monográfia és tanulmány dolgozta fel történetüket.

A korszak történeti igényű megközelítésének kezdete az 1980-as évek végére datálható. 1988-ban Botos János, Gyarmati György, Korom Mihály és Zinner Tibor közös munkájának eredményeként jelent meg a „Magyar hétköznapiak Rákosi Mátyás két emigrációja között” című kötet, amely elsőként hívta fel a figyelmet arra, hogy koncepciók perének 1949 előtt és 1953 után is voltak, s ezek nemcsak jelentős munkásmozgalmi személyiségeket érintettek.¹ A múltfeltárást egyfajta előremenekülés okán részben a (párt)állami kormányzat is szorgalmazta, a semmisségi törvények előkészítésével összefüggésben 1989-ben Zinner Tibor vezetésével a Németh-kormány jogi és történeti Tényfeltáró Bizottságot hozott létre, utóbbi jelentése 1991-ben Törvénytelen szocializmus címmel került nyilvánosságra.² Ugyancsak fontos volt, hogy a rendszerváltozás időszakában Magyarországon is megjelenhettek korábban az emigrációban publikált munkák, így Hódos György „Kirakatperek” című kötete, amely a Rajk-ügyet nemzetközi környezetbe ágyazva tárgyalta³ és Fehérvári István „Börtönvilág Magyarországon”⁴ című könyve, amely többé-kevésbé hiteles információk alapján, de a teljesség igényével igyekezett összegzést adni az 1956 előtti politikai perekről.

Az 1945 és 1956 közötti politikai büntetőeljárások tekintetében hosszú ideig a „nagy-perek” voltak középpontban és általában forráskiadványok közlésével igyekeztek megismerhetővé tenni azok történetét. Gergely Jenő és Izsák Lajos a Mindszenty-,⁵ Zinner Tibor a Rajk-,⁶ Balogh Margit és Szabó Csaba a Grósz-per,⁷ Csicsery Rónai István, Cserenyi Géza és Palasik Mária a Magyar Közösség ügyében lefolytatott büntetőeljárások fontosabb dokumentumait tette közzé.⁸ Ugyancsak fontosak azon forráskiadvány-sorozatok, amelyek a rendszer működését, belső mechanizmusait igyekeztek megismerhetővé tenni, így az „Iratok az

¹ Botos János-Gyarmati György-Korom Mihály-Zinner Tibor: Magyar hétköznapiak Rákosi Mátyás két emigrációja között 1945-1956. Minerva. Budapest, 1988. 339.

² Révai Valéria (szerk.): Törvénytelen szocializmus. A tényfeltáró bizottság jelentése. Zrínyi Kiadó – Új Magyarország. Budapest, 1991.

³ Hódos György: Kirakatperek. Sztálinista tisztogatások Kelet-Európában 1948-1954. Eötvös Kiadó. Budapest, 1990.

⁴ Fehérvári István: Börtönvilág Magyarországon 1945-1956. Magyar Politikai Foglyok Szövetsége. 1990.

⁵ A Mindszenty-per; összeáll., előszó, életrajz, jegyz. Gergely Jenő és Izsák Lajos, szerk. Kovács Lajos Péter; Reform, Bp., 1989

⁶ Rajk László és társai a népbírók előtt. 40 év távlatából... Az ún. "Kék könyv" hasonmás kiadása; bev.: Zinner Tibor; Magyar Eszperantó Szövetség, Bp., 1989.

⁷ Balogh Margit – Szabó Csaba: A Grósz-per. Kossuth Kiadó. Budapest, 2002.

⁸ Csicsery-Rónay István – Cserenyi Géza – Palasik Mária: Koncepciók per a Független Kisgazdapárt széttűzésára. 1956-os Intézet, Budapest. 1998.

igazságszolgáltatás történetéhez”,⁹ valamint „A Belügyminisztérium Kollégimának ülései 1956-1956”¹⁰ című sorozatok.

Emellett számos munka látott napvilágot, amely a fontosabb politikai perek hátterét, egyes részleteit, vagy monografikus igényrel annak egészét igyekezett feltárni. A teljesség igénye nélkül a Rajk-perrel kapcsolatban Zinner Tibor¹¹ és Hajdu Tibor¹² munkássága emelendő ki, a Magyar Község történetét Szekér Nóra,¹³ a Pálffy- és Sólyom-ügyek részleteit Ötvös István,¹⁴ a szociáldemokraták elleni eljárásokat Kádár Zsuzsanna,¹⁵ Varsányi Erika,¹⁶ Varga Lajos¹⁷ és Gábor Róbert¹⁸ munkáiból ismerhetjük meg.

Az országos horderejű összeesküvés ügyekkel szemben azonban kevésbé feltártak a csupán egy megyét, vagy települést érintő vizsgálatok, mint ahogy a tényleges ellenálló szervezetek történetének felderítése is jelentős részben várat még magára. Dolgozatunk célja ezért ezen hiányosság részbeni kiküszöbölése, a Borsod megyei szervezkedési ügyek és ellenállócsoportok történetének feltárása.

Rendszer és ellenállás

Kornai János a szocialista rendszert a rendszerparadigma, illetve a pozitív leírás módszerével igyekezett leírni és modellezni.¹⁹ A szocialista rendszernek három, illetve négy prototípusát különböztette meg: a forradalmi átmeneti rendszert (átmenet a kapitalizmusból a szocializmusba), a klasszikus rendszert, vagy klasszikus szocializmust, a reformrendszert, vagy reformszocializmust és a posztoszocializmust (átmenet a szocializmusból a kapitalizmusba).²⁰ A klasszikus szocializmusban – amelyet a sztálinista rendszerrel és magyar vonatkozásban a Rákosi Mátyás nevével fémjelzett korszakkal azonosított²¹ – a hatalmi struktúra alapvető intézményeként a kommunista pártot jelölte meg, amely egypártrendszer keretében egyeduralkodóként működött. A prototípus alapvető jellemzőjének tartotta, hogy mind az aktív politikai ellenállásnak és szervezkedésnek, de még a zúgolódásnak is kegyetlen következményei lehettek. Úgy vélte, hogy mire a klasszikus rendszer politikai struktúrája megszilárdul, a represszió eléggé megtörte az emberek többségét ahhoz, hogy gondolni se merjenek ellenállásra.²² Az esetleges ellenállás elfojtása érdekében a szovjet példát követve titkosrendőrséget szerveztek, amely besúgóhálózatot épített ki.²³

A Rákosi-rendszer belső mozgatórugói és a változások érzékeltetése céljából Gyarmati György az 1945 és 1956 közötti korszakot három szakaszra bontja, a végbement folyamatokat pedig fogalmakkal, illetve fogalmi ellentétpárokkal igyekszik leírni. Így az 1945-1947 közötti

⁹ Horváth Ibolya – Solt Pál – Szabó Győző – Zanathy János – Zinner Tibor (szerk.): Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez. Budapest, 1992-1996.

¹⁰ Gyarmati György (szerk.): A Belügyminisztérium Kollégiumának ülései 1953-1956. Történeti Hivatal. Budapest, 2001-2006.

¹¹ Zinner Tibor: „A nagy politikai affér”. A Rajk-Brankov-ügy I-II. Saxum. Budapest, 2013–2014.

¹² Hajdu Tibor: A Rajk-per háttere és fázisai. Társadalmi Szemle, 1992/11.

¹³ Szekér Nóra: A Magyar Testvéri Község története. „Norma” Nyomdász Kft. Hódmezővásárhely, 2010; Szekér Nóra: Titkos társaság. A Magyar Testvéri Község története. Jaffa. Budapest, 2017

¹⁴ Ötvös István: A katonai főperek Magyarországon. A koncepció felépítése az 1949/50-dik évi törvénysértő katonai perekben. Budapest, 2007.

¹⁵ Kádár Zsuzsanna: A magyarországi szociáldemokrata perek története. In: Múltunk. 1996/2.

¹⁶ Varsányi Erika: A szociáldemokraták az igazságszolgáltatás útvesztőiben. Betekintő. 2011/4.

¹⁷ Varga Lajos (főszerk.): A magyar szociáldemokrácia kézikönyve. Napvilág Kiadó. 1999

¹⁸ Gábor Róbert: Az igazi szociáldemokrata. Küzdelem a fasiszmus és a kommunizmus ellen, 1944–1948. Századvég. Budapest, 2001.

¹⁹ Rainer 2011, 59.

²⁰ Kornai 1993, 51–52.

²¹ Uo. 502.

²² Uo. 77–78.

²³ Uo. 393–394.

időszakot a demokratizálás és a presztalinizálás ellentétpárjával fogja meg, amelyre a rendszerparadigmák közötti antagonizmus jellemző. Hangsúlyozza, hogy a politikai nyilvánosság felszínén zajló demokratizálás közepette a kulisszák mögött rejtőzködve érvényesített presztalinizálást hajtottak végre. Az 1948-1952 közötti időszakot sztalinizálásként értelmezi, az időszak főbb jellemzőjének pedig a protektorátusi determináltságot jelöli meg. Gyarmati szerint a kommunista pártgyeduralom protektorátusi berendezkezdése azonban nem tudott konszolidált rendszerre válni, ezért 1953-1956 között rendszerparadigmán belüli korrekcióra került sor, amelyet egy újabb fogalmi ellentéppárral írt le: desztalinizálás és resztalinizálás.²⁴

Az ellenállás kérdéskörének tárgyalásához fontos a kifejezés fogalmi tisztázása. Detlef Pollack és Jan Wielgoths az ellenzékiesség három kategóriáját különböztették meg: ellenállást (resistance), másként gondolkodókat (dissidence) és a tényleges ellenzékét (opposition). Pollackék a szereplők szándékai és cselekvési formái mellett a társadalmi szféráknak is nagy figyelmet szenteltek. Ez alapján az ellenállás különböző formáit határozták meg: összeesküvést, nyilvános tevékenységeket, harcias, valamint erőszakmentes, spontán és szervezett tevékenységeket. Ezen kategóriát elsősorban azon pártokra, egyházakra és fegyveres csoportokra használták, amelyek az államszocializmus korai szakaszában védekezni igyekeztek a kommunista párt diktatúráinak megalapozása ellen. Írásukban külön foglalkoznak a másként gondolkodók és disszidensek kérdésével. Úgy vélték, hogy a másként gondolkodók (pl. az '50-es évek revizionistái) tevékenysége nem a rezsim megszüntetésére irányult, csak az autonóm cselekvés szférájának kibővítésére az adott körülmények között. Ezzel szemben a disszidensek a pártállam hivatalos intézményein kívül működtek és nyíltan elutasították a rezsim közélet feletti teljes ellenőrzését, amire fő példaként a szamizdat-irodalmat jelölték meg. Az ellenzék kategóriáját az államszocializmus kezdeti szakaszában, de különösen az 1980-as évek végén megjelenő antikommunista ellenállás politikai pártjaira értették.²⁵

Az 1940-1950-es évekbeli szervezkedések kategorizálása az amerikai hírszerző szervek ötvenes évekbeli definíciói alapján is értelmezhetők, amelyek talán a legközelebb állnak a magyar állambiztonság – hivatalosan külső és belső reakcióban gondolkodó – ellenségképéhez. Alapvetően két kategóriát különböztettek meg, a másként gondolkodást (dissidence), amely az „elégedetlenség lelki állapota” és az ellenállást, amely „cselekvésbe forduló másként gondolkodás”. Az ellenállás kategóriáját négy alkategóriára osztották, így megkülönböztettek szervezett (egyének közös célokért fellépő csoportja), szervezetlen (egyének laza, vagy spontán kialakult csoportok által kifejtett tevékenység) és aktív ellenállást – amelynek tevékenységi körébe hírszerzés, lélektani hadviselés, szabotázs és partizánakciók szerepelnek –, valamint passzív ellenállást, amely a hétköznapi élet és tevékenység keretei között zajlik, mint például szándékosan gyenge munkateljesítmény.²⁶

Egy amerikai hírszerzés számára 1956 januárjában készített dokumentum az ellenálláson belül aktív és passzív kategóriákat különböztetett meg, a szervezett aktív ellenálláson belül nyílt (partizántevékenység) és burkolt alkategóriákat. Utóbbi alatt a „földalatti ellenállást” értették, amely titokban hírszerzői tevékenységet végez és céljuk a kormány megdöntésére való felkészülés. Mint a dokumentum megjegyzi, az aktív ellenállásnak Magyarországon nincs hagyománya és ha létezik is, az 1947 óta szervezetlen.²⁷

A jelentés egyértelműen leszögezte, hogy az országban szervezett partizántevékenység nem létezik, összegezte ugyanakkor a partizánokra utaló hiányos és nem hitelesített információit. Így megemlíti, hogy 1950 júliusában Bükk-szentlászló és Bükk-szentkereszt

²⁴ Gyarmati 2011, 24–25.

²⁵ Pollack – Wielgoths 2004. IX–XI.

²⁶ Rainer 2011, 82–83.

²⁷ Study Prepared for U.S. Army Intelligence, “Hungary: Resistance Activities and Potentials,” January 1956 14-15. <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB76/doc1.pdf> (letöltés ideje: 2024.12.24.)

közelében egy, Lillafüred és Újmassa között tíz kisebb partizántábor volt egyenként 30-50 partizánnal. Az újmassai partizánok a jelentések szerint adó- és vevő rádióállomással, valamint az erdőben nagy utánpótlás-raktárral rendelkeztek.²⁸ Ugyanezen jelentés szerint a Fehér Gárdának 1951-ben Kismaros és a Bakony mellett a Bükk-hegységben is volt főhadiszállása.²⁹ A dokumentumban szereplő Borsod megyei ellenállógócok létét korabeli állambiztonsági iratok nem erősítik meg, a térségben egyetlen partizántábor sem működött, mint ahogy a Fehér Gárda szervezkedés sem terjedt ki e területre. A Bükkben, illetve Lillafüreden – mint azt Meszerics Tamás is helyesen jegyezte meg³⁰ – a szovjet és magyar katonai alakulatok aktív jelenléte miatt partizántevékenységre semmilyen lehetőség sem volt.

Míg partizánosztatok Magyarországon nem léteztek, az amerikai jelentések is megerősítik, hogy több ellenállócsoport működött. Meszerics Tamás – amerikai forrásokra is támaszkodó – tanulmányának megállapítása szerint az első illegális szervezetek 1947 és 1950 között jöttek létre, jórészt a legális politikai világból kiszoruló radikális ellenzék helyi képviselőinek a vezetésével. 1949-1950 után a példátlanul erőszakos kolhozosítás, az egyházak és hívei folytonos üldözése sodort jelentős paraszti tömegeket az ellenálló csoportokba. Közös pontjuk mindössze a függetlenségi eszme és a diffúz antikommunizmus volt, programok megfogalmazására nem került sor.³¹ Rainer M. János mindehhez hozzáteszi, hogy az antikommunista szervezkedések tagjai részben olyan személyekből verbuválódtak, akik már az 1945-ös rendszerváltásnak is vesztesei voltak, elsősorban a régi keresztény középosztályból, a helyi és országos politikai és presztízselit peremén állókból.³² Rainer úgy látja, e szervezkedések „szinte kivétel nélkül csupán előkészületeknek tekinthetők. Szűk körű, nem nyilvános diskurzusok voltak arról, mi történne, ha valamilyen történeti fordulat következtében a szovjet rendszer megbukna Magyarországon.”³³

Az államvédelem folyamatosan szemmel tartotta az „ellenséges” kategóriába sorolt, vagy a rendszer ellen kritikát megfogalmazó személyeket. Ennek köszönhetően a titkosrendőrség többnyire már a kezdeti fázisban felderítette a szerveződések, ügynökei révén beépült a tagok közé, majd felszámolta azokat.³⁴ Ez utóbbit akkorra időzítették, amikor a csoport már kezdett számukra veszélyessé válni, vagy pedig amikor már úgy látták, hogy a megfigyelésnek nincs „kifutása”, érdemi új információkhoz már nem juthatnak hozzá.

Az ellenállócsoportokban való államvédelmi jelenlétet az amerikai hírszerzés egyes esetekben még aktívabbnak gondolta, s úgy vélte, hogy a földalatti mozgalmak egy részét – miként a Grósz-per egyik mellékperében halálraítélt Zavadszky Iván szervezkedését³⁵ – maga a rezsim „ihlette” a lakosság rendszerkritikus elemeinek az elfogása céljából.³⁶

Fontosabb magyarországi ellenállószervezetek

Meszerics Tamás tanulmányában az amerikai hírszerzés által jegyezett 15 illegális csoportot említ meg, így a Fehér Gárda, az 1951-ben felszámolt szegedi központú Fehér Kereszt, a Kard és Kereszt, a Kettőskereszt, a Fekete Sas, a jobboldali szociáldemokraták csoportja a MÁVAG-ban, a Szabad Magyarországért Küzdő Ifjúság Szövetsége, a Nemzeti Ellenállási Mozgalom szervezkedéseket, valamint kisebb csoportokat Makón, Hódmezővásárhelyen, Kisújszálláson

²⁸ Uo. 16.

²⁹ Uo. 17.

³⁰ Meszerics 2000, 80.

³¹ Uo. 81.

³² Rainer 2011, 87.

³³ Uo. 86–87.

³⁴ Uo. 86.

³⁵ Sváby 2006, 77.

³⁶ Study Prepared for U.S. Army Intelligence, “Hungary: Resistance Activities and Potentials,” January 1956 14-15. <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB76/doc1.pdf> (letöltés ideje: 2024.12.24.)

és Zala megyében.³⁷ A felsorolásban szereplő a Szabad Magyarországért Küzdő Ifjúság Szövetsége, a Fekete Sas és a Nemzeti Ellenállási Mozgalom azonosítása jelenlegi tudásunk alapján nem lehetséges, ilyen nevű szervezeteket ebből az időszakból nem ismernek a források. „Fekete Sasok” név alatt egy miskolci csoport működött,³⁸ a két társaság közötti azonosság azonban – részletes információk hiányában – nem állapítható meg. A Nemzeti Ellenállási Mozgalmat Berecz János és Hollós Ervin a békéssámsoni Magyar Ellenállási Mozgalommal azonosította,³⁹ ez azonban bizonyosan – a hasonló névből fakadó – tévedésen alapult.

Az alábbiakban a legfontosabb magyarországi illegális szervezetek történetét összegezzük.

Antibolsevista Gárda

A Dunántúlt és részben Budapestet behálózó társaság 1945 és 1955 között tevékenykedett. A fiatalokból álló, Veszprém, Zala és Vas és Győr-Sopron megyében működő mozgalom számos ágra oszlott, amelynek tagjai laza kapcsolatban álltak egymással. Nevük igazából gyűjtőnév volt, amely különböző csoportokat – a Lengyel Attila vezetésével létrehozott szombathelyi Fehérkeresztet, az Antibolsevista Gárdát és az Új Társadalom Útját – takart, közös parancsnoksággal, vezetőséggel és egységes irányítással nem rendelkeztek. Fő tevékenységük a háborúban elhagyott fegyverek összeszedése, röplapok készítése és terjesztése, valamint megszálló szovjet csapatokkal kapcsolatos információgyűjtés volt, de szabotázsakciókat is hajtottak végre. Az ÁVH a mozgalom négy csoportját derítette fel, amelyek tagjait különálló perek során vonták felelősségre. A bíróság Gyimesi Szilárdot, Alföldi Lászlót és Matók Leót halálra ítélte, az Elnöki Tanács azonban Alföldinek kegyelmet adott. Gyimesit és Matókot 1951. október 12-én kivégezték.⁴⁰

Botond Hadosztály

1950 elején alakult Forbáth László kezdeményezésére. Céljuk egy legitimista, keresztényszocialista államforma megteremtése volt. Mintegy 150 tagból álló szervezetüket sejtszerűen építették ki, katonai jelleggel. A szervezkedés vidékre is kiterjedt, Debrecenben, Martonvásáron és Szolnokon voltak tagjaik. 1951 végén a mozgalomhoz csatlakozott a Czigány Imre által vezetett Keresztény Szocialista Párt nevű szervezkedés is. Lebukásuk után, 1953-ban 124 fő ellen indítottak eljárást, majd 106 személyt állítottak bíróság elé. Forbáth Lászlót halálra ítélték és 1954. június 30-án kivégezték. Három társát életfogytiglani börtönre, 13 főt 15-20 év, 47 főt 5-10 év, 42 személyt 1-5 év közötti börtönbüntetésre ítélték.⁴¹

Fehér Gárda

A szervezkedés csoportjai az ország különböző területein jöttek létre, közöttük szinte alig létesült kapcsolat. A mozgalom első egységei 1948 nyarán alakultak az Orosháza Hódmezővásárhely között elterülő pusztán. Később Dél-Alföldön többszáz⁴² tagú szervezet jött létre. A szervezkedés székhelye Dunántúlon Keszthelyen volt, a mozgalom azonban Zala mellett kiterjedt Veszprém, Somogy és Vas megyékre is. A dél-alföldi Fehér Gárdának katonai és polgári vonala is létezett, utóbbi Makón, Orosházán és Hódmezővásárhelyen működött Bartók Zoltán újságíró vezetésével. Bartókék azonban a pusztaiakkal konspirációs módszereik ügyetlensége miatt nem akartak kapcsolatba lépni. A mozgalom Dél-Alföldön a

³⁷ Meszerics 2000, 80.

³⁸ Történetüket lásd jelen dolgozat IV.1. fejezetében.

³⁹ Domonkos 1994, 165–166.

⁴⁰ Bank 2023, 166–182.; Széll 2007, 292–297.

⁴¹ Kajári 2001, 840.; Hollós 1976, 252–253.

⁴² Hollós Ervin a tagok számát 300-ra, míg Őze Sándor szerint a beszervezettek első listáján 324 név szerepelt, az ÁVH azonban három év múlva már mintegy ezer személyt figyelt meg. (Hollós 1976, 299.; Őze 2018.)

tanyaközpontokban összpontosult, míg Zalában járási szervezők fogták össze az aprófalvak lakosságát. A beszervezettek háromnegyedrésze paraszt volt. A mozgalom tagjai egy Jugoszláviával bekövetkező háborúra számítottak, amely esetén alakulataik megszállták volna a környéket, ellenőrzés alá vonták volna a vasutat és a hírközlést és átvették volna után a közigazgatás irányítását. A szervezkedés tagjait 1950-1951-ben tartóztatták le, majd 30 embert állítottak bíróság elé. A dél-alföldi mozgalom két vezetőjét, Blahó Jánost és Kovács Istvánt 1951-ben kivégezték, társaikat bebörtönözték, 22 személyt Kistarcsára internáltak.⁴³

Fehér Partizánok

Az 1950-es évek elején, az ország különböző térségeiben három Fehér Partizánok nevű rendszerellenes szervezkedés működött, közöttük azonban nem volt kapcsolat. A füzesgyarmati „Fehér Partizánok” rövid ideig használták ezt az elnevezést, majd 1951-ben a szervezet beolvadt a Sárreti Sasok mozgalmába. (Lásd alább)

A miskolci Fehér Partizánok szervezkedés 1949-es alakulásától kezdve két, egymástól teljesen elkülönülő csoportra tagolódott dr. Hargitai Gyula és Fiala József volt Sulyok-párti megyei titkár vezetésével. A mozgalom a rendszerváltozás után rendfenntartó alakulatokat kívánt szervezni, amelyek a közbiztonság biztosítása mellett a középületek elfoglalását és a hatalom átvételét is célul tűzte ki. A Fiala-féle csoport az új, demokratikus rendszerben Szeretet Párt néven kívánta folytatni működését. A szervezkedés két csoportja 1951-ben közös röplapozási akciót hajtott végre, amely a Hargitai-csoport lebukásához és vezetőjük halálához vezetett. A Fiala által szervezett társaság az ország számos területeire kiterjesztette működését, aktív hatvani és budapesti csoporttal rendelkezett, míg egy, vagy néhány fős tagsággal bírt több megyében is. A szervezkedés 1952-1954 között Egyesült Nemzetek Lapja címen szamizdatot készített és terjesztett. 1954-es lebukásuk után a mozgalom 134 tagját börtönözték be. Fiala Józsefet és öt társát 1955-ben kivégezték, míg a szervezkedés többi tagját összesen 827 évre ítélték.⁴⁴

A Dunántúli Fehérpartizánok – bár az ÁVH igyekezett a kettő között kapcsolatot találni – a miskolcitól független szervezkedés volt, amelyet Kiss Zoltán ejtőernyős százados utasítására Pataki Miklós hozott létre. A csoport egy háború kirobbanására készülve Győrben tervezett diverzáns akciókat végrehajtani. Céljaik teljesülése érdekében az amerikai külképviselettel is kapcsolatba kívántak kerülni. A csoport tagjait 1951-ben letartóztatták, majd 1952. április 6-án Tombor Elemért, 1952. április 10-én Pataki Miklóst és Kiss Zoltánt kivégezték, míg Kovács Lajost jogerősen 10 év börtönnel sújtották. A fennmaradt iratok alapján nem megállapítható, hogy a Dunántúli Fehérpartizánok valóban létező szervezkedés volt, vagy csupán az ÁVH egyik kreálmánya.⁴⁵

Kard és Kereszt

A Kard és Kereszt Szövetséget 1949 márciusában Halápi József alapította Szegeden. Céljuk az volt, hogy egy amerikai invázió hatására beteljesülő rendszerváltozás esetén átvegyék a rendfenntartó erőket. A szervezet körbélyegzővel, tagigazolvánnyal, szervezeti és alapszabállyal rendelkezett. 1949-ben Ellenállási Híradó néven havonta kétszer megjelenő lapot alapítottak. Szerveztük jól strukturált volt, élén Halápi József állt, őt követték a főcsoportvezetők (11 fő), majd a csoportvezetők, s végül a tagok, összesen mintegy 400 fő. Tagjaik jelentős része B-listázott tisztviselő, munkás és paraszt volt, de ipari vállalatoknál, a közlekedés területén, a rendőrségnél és a katonaságnál is voltak „beépített” embereik. A tagok átlagéletkora 42 év volt. A szervezkedés – amely a rendszerváltozás után a Keresztény Demokrata Párt nevet vette volna fel – 1950 áprilisában Budapestre is kiterjesztette működését.

⁴³ Őze 2018.

⁴⁴ Történetüket lásd jelen dolgozat IV.2. fejezetében.

⁴⁵ Pap 2016, 72–79.

1950 tavaszára állítólag fegyveres felkelést terveztek, az ÁVH azonban felszámolta a mozgalmat. 1950 augusztusában, a szervezkedés főperében, 28 fő ellen emeltek vádat. A nyilvánosság előtt tartott kirakatper során Halápi Józsefet és Nyilasi Sándort halálra ítélték – és 1950. november 21-én kivégezték –, társaikat háromtól tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel sújtották. A mozgalom ügyében később további személyeket is elítéltek.⁴⁶

Magyar Ellenállási Mozgalom

A szervezet tagjai 1951 és 1954 között tizenhárom alkalommal készítettek és terjesztettek röpcédulákat Békéscsaba, Orosháza, Tótkomlós, Szolnok és Makó településeken, valamint a fővárosban. A röplapokat szórás és postai úton terjesztették. A királysági és horthysta politikai nézeteket elutasító társaságnak csak nőtlen tagjai lehettek. A szervezkedés nyomára 1954 augusztusában akadt az a politikai rendőrség, majd 1955-ben a mozgalom húsz tagját állították bíróság elé. Vezetőiket, Annus Istvánt és Zöld Imrét jogerősen halálra ítélték, később büntetésüket kegyelemből életfogytig tartó börtönre változtatták. Társaikat háromtól tizenötévig terjedő börtönre ítélték.⁴⁷

Mezartin (hadapródiskolások)

1949 és 1955 között működött többnyire volt hadapródiskolásokból álló szervezkedés. Egy háború kitörésére felkészülve két tervet dolgoztak ki, amelyekben objektumok (fegyverraktárak, rádió épülete, lakihegyi adótorony) elfoglalását és a politikai foglyok kiszabadítását tűzték ki célul. Szervezetükön belül hírszerző, helykijelölő, gépkocsiszerző és igazolványkészítő csoportokat hoztak létre. A mintegy 40-50 fős társaságot 1955 végén tartóztatták le, majd 15 főt állították bíróság elé. A szervezet vezetőjét, Sujánszky Jenőt jogerősen 13 év szabadságvesztésre ítélték.⁴⁸

Sárréti Sasok

A szervezkedést 1949-ben Párdy Imre hozta létre Füzesgyarmaton. A társaság gyakorlatilag két csoport összeolvadásával jött létre, amelynek egyike korábban Fehér Partizánok néven futott. A mozgalom hamar áterjedt Szeghalomra, majd végül Hajdú-Bihar, Szolnok és Békés megyékre terjedt ki. A mozgalom a rendszerváltozás után Szocialista Keresztény, Keresztény Párt néven folytatta volna működését. A csoport célja az volt, hogy egy háború esetén megszállják a középületeket és átvegyék a hatalmat. Bár tagjaik számát vezetőjük, Párdy Imre egyik vallomásaiban mintegy 180 főre tette, más alkalommal bizonyosan túlzóan 4000-5000-re becsülte, az ÁVH adatai szerint létszámuk mindössze a 80 főt haladta meg. A szervezkedés sem bélyegzővel, sem tagkönyvvel nem rendelkezett. Fegyvereiket elásott pusák és a frontról hazahozott szolgálati fegyverek, kézigránatok képezték. A szervezkedés támogatása érdekében gróf Blankenstein Pálon keresztül felvették a kapcsolatot az angol követséggel. Az ÁVH 1951-ben számolta fel a mozgalmat. 22 személyt állítottak bíróság elé, amely összesen 150 év börtönt szabott ki. Párdy Imrét első fokon halálra, másodfokon életfogytiglani börtönre ítélték, Végh Imrét ugyancsak életfogytiglanra, míg társaikat egytől tizenkét évig terjedő börtönbüntetéssel sújtották, egy főt felmentettek.⁴⁹

A legnagyobb illegális szervezetek történetét látva szembeűnő, hogy elsősorban vidéken működtek, bár többnek volt fővárosi kapcsolata. Összlétszámuk a legnagyobb szervezkedések taglétszáma (~1500) alapján mindössze néhány ezerre tehető, de bizonyosan nem haladta meg

⁴⁶ Sváby 2006, 66–73.

⁴⁷ Orgoványi 2013, -1–18.

⁴⁸ Hollós 1976, 255–258.; Éveken át készült a rádió elfoglalására. Beszélgetés Sujánszky Jenővel. In: Magyar Nemzet, 1990. július 28. 10.

⁴⁹ Őze – Őze 2012, 34, 134, 193, 348.

az ötezret. A viszonylagosan alacsony szám oka a diktatórikus rendszer hatékonyságában keresendő. A kommunista párt szisztematikusan állította félre, tette tönkre és félemlítette meg az általa ellenségnek kikiáltott társadalmi csoportokat. Az egykor tőkével és kiterjedt bel- és külföldi kapcsolatokkal rendelkező volt földbirtokosok, nagypolgárok és egyházi személyek, a vidéken nagy tekintéllyel bíró módosabb parasztok jog- és tulajdonfosztása, a katonai, rendőri és közigazgatási vezetők lecserélése, a politikai – legyen az „horthysta” vagy 1945 után „fasisztának” beállított – ellenfelek ellehetetlenítése és emigrációra való kényszerítése, valamint az internálások, a kitelepítések, a szovjet és magyar bíróságok által lefolytatott politikai perek azt eredményezték, hogy azon személyek, akik egy hatékony és aktív ellenállás élére állhattak volna vagy külföldön tartózkodtak (emigrációban vagy a Gulágon), vagy szabadságuktól megfosztva valamely hazai táborban/börtönben sínylődtek, vagy pedig a társadalom periferiájára szorulva megélhetési nehézségekkel küzdöttek. A rendszer hatékonyságát erősítette a rendkívül kiterjedt ügynökhálózat is, amelynek tagjai jelentős részben ugyancsak ezen kör(ök)ből kerültek ki.

A kommunista diktatórikus rendszer tehát következetesen ellehetetlenítette azokat a társadalmi csoportokat, amelyek képesek lettek volna egy aktív ellenállószervezet létrehozására és működtetésére. Egy ilyen szervezetnek fegyverre és – adott esetben – külföldi támogatásra is szüksége lett volna, amelynek a lehetőségét szintén igyekeztek megszüntetni. Nem véletlen, hogy a politikai bűntettek közé sorolták a fegyverrejtegetést és a tiltott határátlépést is. Az illegális fegyverbirtoklás ellen olyannyira sikeresen léptek fel, hogy bár a második világháború után rengeteg fegyver és lőszer maradt/került a lakosok kezében, annak mértékét – akár példastatuálással együttjáró büntetőeljárások révén – jelentősen sikerült csökkenteni. Ennek következtében az illegális szervezkedések tagjai – bár a rendszerváltozás után fegyveres alakulatként kívántak fellépni – többnyire alig rendelkeztek fegyverrel.

Az aknamezőkkel is megerősített határzár és a tiltott határátlépés kísérletét vagy bűntettét elkövetőkkel szembeni büntetőeljárások elsősorban a kém szervezetek működésének, de általában véve a nyugatiakkal való nem ellenőrizhető kapcsolattartás és a menekülés lehetőségének az ellehetetlenítését célozták. Az ellenállócsoportok egy része valóban igyekezett külföldi követségekkel és szervezetekkel felvenni a kapcsolatot, s ezen szándékukban a politikai rendőrség hűtlenséget és kémkedést feltételezett. Az ÁVH koncepciója szerint a rendszerellenes szervezkedések külföldi hatalmak „zsoldjában” állva követtek el hűtlenséget, „az államvédelmi kihallgatótiszt ideológiája szerint az antikommunista csoportokat a háttérből mindig »imperialista kémközpontok« irányítják.”⁵⁰ Mint ara Meszerics Tamás idézett tanulmányában rámutatott, a kommunista titkosszolgálat feltételezése nem volt alap nélküli: 1948-ban az Amerikai Egyesült Államokban külön szervezetet hoztak létre a szovjet birodalom bomlásának az elősegítésére, amely a földalatti ellenállási mozgalmak aktív támogatását és szerveződésük segítségét is célul tűzte ki.⁵¹

A szervezkedések többsége – más lehetőség nem lévén – a tervezgetésre és a tagszervezésre koncentrált és csak egy háború bekövetkezése után kívánta magát aktivizálni, mint rendfenntartó alakulat, illetve mint politikai párt. A merészebbek élénk röplapozási tevékenységet fejtettek ki. Bár a szervezkedések ügyében rendre megjelent a szabotázs vádja, tényleges akciókat talán csak az Antibolsevista Gárda hajtott végre.

Az ÁVH koncepciógyárának főbb „téziseit” összefoglalva a „népi demokrácia megdöntésére irányuló” szervezkedések egyet jelentettek egy régi, úri világot visszasíró „ellenforradalmi” összeesküvéssel, amelynek tagjai fegyveresen akarják megdönteni a rendszert, s ennek érdekében szabotázs- és diverziós akciókkal akadályozzák a szocialista fejlődést és termelést, imperialista – amerikai, angol, vagy francia – titkosszolgálat részére végeznek kémkedést, s egy külső beavatkozás esetén az „ötödik hadoszlop” szerepét betöltve

⁵⁰ Meszerics 2000, 82.

⁵¹ Uo. 82.

törnek a hatalom erőszakos átvételére. A koncepció szerint a szervezkedések „legaktívabb elemei a katolikus klérus, a volt fasiszta és jobboldali pártok funkcionáriusai, jobboldali szociáldemokraták, horthysta erőszakoszervek volt tagjai” és a „kulákság” köréből kerültek ki.⁵² s az ÁVH az egyes társaságok elleni eljárások során akár ártatlanok perbe vonásával is törekedett ezen „elemek” kimutatására. A koncepció megvalósítása érdekében az ÁVH a legkeményebb eszközöktől sem riadt vissza, így az érintettek sokszor olyan vallomást tettek, amelynek semmi köze sem volt a valósághoz.

Gyarmati György hangsúlyozza, hogy a szervezkedéseket sokszor még „ügyé válásuk” előtt felfedezték, vagy pedig ügy hiányában „produkáltak” ilyet, és „tupírozott” kínvallatásokkal csináltak a bolhából elefántot, vagy „bolha hiányában kreáltak fantommamutot”. Az ÁVH olyannyira összekuszálta a szálakat, hogy „alig lehet szétválasztani az egymásra rétegződő hazugságökönt tartalmazó fennmaradt iratokból, hogy mi volt – ha egyáltalán volt – a ténylegesen vád tárgyává tehető cselekmény.” Ennek következtében pedig „problémássá” válik „az ellenállás szakmai konvenciók szerinti rekonstruálása.”⁵³

A politikai rendőrség iratainak felhasználhatósága, illetve annak módja tekintetében a magyar történész társadalomban nincs teljes összhang. Az elsősorban a Tóth Ilona-üggyel kapcsolatban lefolyt, de általában véve az 1956-os forradalmat követő megtorlásról szóló vita alapvető nézetkülönbségeket hozott felszínre, amelyeket az egyik oldalon Eörsi László, a másikon – többek mellett – Szakolczai Attila véleménye képviselt.

Eörsi László az 1956 utáni megtorlást nem tartja koncepciónak, úgy véli, az egészen más jellegű volt, mint a rákosista koncepciók perének világa, mivel a szervek rendszerint igyekeztek kideríteni a tényeket, a valóságot, és nem volt jellemző a vallomások fizikai kikényszerítése.⁵⁴ Bár azt nem tagadja, hogy az ’56-os perekben előfordultak koncepciók elemek, de úgy vélte, azok nem hasonlíthatók a sztálini éra pereihöz és csak azon, igen kis számú büntetőügyekben fordultak elő, amelyekben „a tények meghamisításától a hatalom politikai előnyöket remélt.” Eörsi tehát határozottan kiáll azon álláspontja mellett, hogy „ezen eljárások keretein belül a szervek rendszerint igyekeztek kideríteni a tényeket, a valóságot, és az akkori – távolról sem jogállami – törvényeknek megfelelően hozták meg az ítéleteket.”⁵⁵

Takács Tibor úgy véli, hogy Eörsi reflektálatlanul hagyta a tények konstruálásának korabeli folyamatát és ezáltal „a megtorló gépezet által konstruált tényeket fogadja el történelmi tényként.” Szerinte Eörsi „problémamentes viszonyt tételez a dokumentumok által teremtett szövegvalóság és a múlt valósága között. A pozitivisták történetírói hagyományát követve vallja, hogy elég megfelelő forráskritika alá vetni az egykorú iratokat, és azok magát a múltat tárják eléünk. Pedig közhely (vagy annak kellene lennie), hogy a forrásként használt szöveges dokumentumok nem magát a múltat, hanem annak egyféle értelmezését tartalmazzák.”⁵⁶

Hasonlóképp vélekedik Szakolczai Attila is, aki szerint az 1956-os perek egy része kifejezetten koncepciók voltak, a megtorlás dokumentációja pedig a legelemibb részében is konstrukció, vagyis a perek során a nyomozás során felállított „ellenforradalmi” prekonceptiót igyekeztek igazolni.⁵⁷ Szakolczai mindazonáltal hangsúlyozza: van létjogosultsága a koncepciók perének vizsgálatának is, csupán a megszokottnál részletesebb elemzés alá kell azokat vetni. E célból három fázist különböztetett meg: 1. az ítélet hamis voltának leleplezése, a bizonyítékok hamisságának a bemutatása. E célból szükséges a pert analizálni, másként fogalmazva elemeire, szálaira bontani, „egyenként és összességükben, egymással összehasonlítva vizsgálni a tanúkat és a bizonyítékokat, hogy feltáruljanak a valóban történetekre

⁵² Kajári 2000, 169.

⁵³ Gyarmati 2011, 272.

⁵⁴ Eörsi 2010/b

⁵⁵ Eörsi 2010/a

⁵⁶ Takács 2007.

⁵⁷ Szakolczai 2010.

utaló »apró nyomok, spontán részletek, ellentmondások és rendhagyó jelenségek«.” 2. a hamis pert előállító folyamat tettenérése, feltárása és leírása. 3. annak lehetőség szerinti felderítése, hogy mi történt valójában, bár erre a Tóth Ilona és társai per vizsgálatánál ő maga sem vállalkozott, csupán nagyon óvatos feltételezéseket fogalmazott meg.⁵⁸

Eörsi László később részben megváltoztatta a véleményét és a vizsgálati és periratok igazságtartamát a Rákosi-korszak politikai pereire is egyes esetekben elfogadhatónak találta. A Király Bélával kapcsolatos kutatásai során arra a megállapításra jutott, hogy a Rákosi-korszakban lefolytatott politikai pereknél sem volt feltétlenül a periratban foglalt tényállás légből kapott. Mindamellet, hogy elismerte, hogy ezen eljárások nem jogállami keretek között zajlottak, úgy vélte, hogy a Király-per nem koholmányokkal készítették elő, vádlottjai életszerű vallomásokot tettek, a gyanúsítottak védhették magukat, bár elismerte, hogy „[n]ehéz megállapítani, hogy a vallomásokat milyen mértékben befolyásolta a fenyegető miliő”.⁵⁹ Eörsi a Király-per sem konstruált, sem koncepció pernek nem tartotta, noha elismerte, hogy a szabotázs vádja valótlanosságokra épült.⁶⁰ A koncepció per felülvizsgálati iratainak tanulmányozása során arra a következtetésre jutott, hogy „még a legszörnyűbb Rákosi-érában sem csak koholt perek léteztek.”⁶¹

Az állambiztonsági iratok alapján történő múlt-rekonstrukciót – korábban idézett aggályai dacára – Gyarmati György sem tartja lehetetlen feladatnak, sőt múltfeltárási zsákutcának tartja ezen iratok olyasfajta relativizáló „beárazását”, mint a „többé-kevésbé hitelesek” formula. Úgy véli, „kellő mélységű forrás- és korismerettel [...] az iratokban rejlő információpanelek legtöbbje alighanem jól kalibrálható. A hangsúly minden egyes irat és benne minden egyes adat, információ egyediségén és megfelelő kontextusba helyezésén van. Evidensen odatartozónak tekintett részelemek koherens láncolatából, valamint – megfelelő magyarázattal ellátva – az atipikus modulok beillesztésével áll össze a történet. Ez lenne az az ideáltipikus verzió, melynek gyakorisága vetekszik a fehér hollók számosságával.”⁶²

Gyarmati aggodalma az állambiztonsági iratok felhasználása és az ellenállószervezetek történetének feltárása tekintetében jogos. A szervezkedési ügyek vizsgálata csak rendkívüli figyelmet megkövetelő adatgyűjtés és -feldolgozás eredményeként lehetséges. Még a legegyszerűbb eseteknél is egy-egy eseményre, momentumra vonatkozóan két-három, bonyolultabbaknál akár tíz variáció is fellelhető az iratokban. A legtöbb ügynél egyértelműen kiviláglik a politikai rendőrség azon szándéka, hogy az igazságot részben, vagy egészben elfedje, de minimum kitalált, koncepció elemekkel vegyítse.

A kutatás nehézségét az is adja, hogy a koncepció per iratanyaga általában egy komplett egészet jelent. A kihallgatási jegyzőkönyvek, a vádirat, a tárgyalási jegyzőkönyvek és a bírósági ítéletek mind-mind egyetlen történetet tárnak elénk, amelyek sokszor még akkor is hihetők, ha közben a koncepció változik. Az iratok állításai között vajmi kevés belső feszültség mutatkozik, s ha az felismerhető, még nem szolgáltat elegendő okot arra, hogy a „büntettet” megkérdőjelezzük. A koncepció tettenéréséhez ezért további forrásokra van szükség, amelyekben keresztül a vádlottak, vagy pedig a koncepció végrehajtói szólhatnak hozzánk. Szerencsés esetben ilyen forrásokat maga az iratanyag is tartalmaz.

A nyomozati iratok forrásértéke szempontjából meg kell különböztetnünk a Sztálin halála előtti és utáni iratokat. Míg 1953-ig a kihallgatások során a gyanúsítottaknak nagyon kevés esélyük volt arra, hogy tagadásukat fenntartsák és ragaszkodjanak saját előadásukhoz, addig 1953 után már kétségtelen, hogy volt erre lehetőség, ha nem is mindig. Az 1953 után lefolytatott eljárások során a gyanúsítottak már megpróbálhattak ellentmondani kihallgatóiknak és tagadni

⁵⁸ Szokolczai 2016, 111.

⁵⁹ Eörsi 2025, 11–12.

⁶⁰ Eörsi 2025, 112.

⁶¹ Eörsi 2025, 119.

⁶² Gyarmati 2014, 15.

az ellenük felhozott vádakat. Az államvédelmi tisztek ekkor már – „hivatalosan” – a fizikai erőszak eszközével nem élhettek, ami többször visszavetette a koncepció gyanúsítottak általi elfogadtatásának lehetőségét. A lelki manipuláció eszköze azonban változatlanul a rendelkezésükre állt. Ez nem pusztán azt jelentette, hogy az addig jó viszonyra törekvő, barátságosan viselkedő kihallgató egyszerre rendkívül gorombává válik és útszéli hangnemben ócsárolja a gyanúsítottat. Enyhébb eszközként megemlíthetjük a cigaretta engedélyezését, vagy a melegebb ruházat viselését. Durvább esetben természetesen a gyanúsított jövőbeni helyzetével való fenyegetődzés (akasztófa, börtönben fog meghalni), vagy akár a családtagok sorsával való fenyegetés is előfordult. Kétségtelen mindenestre, hogy az 1953 után lefolytatott eljárásokban is hatékonyan manipulálták a vádlottakat és sikerült őket olyan vallomások megtételére, vagy jegyzőkönyvek aláírására bírni, amelyek a gyanúsítottak igazságérzetével nem voltak összhangban. A miskolci Fehér Partizánok ügyében tartott nyilvános tárgyalás is rámutat arra, hogy fizikai erőszak nélkül is meg tudták győzni a vádlottakat arról, hogy saját érdekeikkel szemben, akár a halálbüntetésbe is taszítva magukat, az előadó kedvére téve nyilatkozzanak akár a kihallgatás, akár a bírósági tárgyalás során.

Mindez leginkább egy másik, ugyancsak vitatott forrásanyag vizsgálatával mutatható ki, a fogdaügynöki jelentések feltárásával, az ott szereplő adatoknak más fórumok előtt elhangzott információkkal való összevetésével. A fogdaügynökök alapvetően az államvédelem szolgálatában álltak és az volt a céljuk, hogy a gyanúsítottaktól a vélt vagy valós bűncselekményről további információkhoz jussanak. Emellett azonban a gyanúsítottak, vádlottak hangulatát is meg kellett örökíteniük, s ezen információk olyan feszültségek feltárásához vezethetnek, amelyek a hivatalos iratok igazságtartalmát jelentősen megkérdőjelezzik. A gyanúsítottak fogdai magatartásáról szóló jelentésekben ugyanis az érintettek egyaránt beszámoltak arról, hogy kihallgatójuk milyen technikával, „csellel” akarja őket a számukra terhelő vallomásra bírni, de mellette arról is beszámolnak, hogy vallomásuk mely része, vagy pedig mely vallomásuk nem bír igazságtartammal.

Egy másik forrásbázis lehet a felülvizsgálati, kegyelmi, vagy rehabilitációs eljárások során keletkezett iratok, kérvények tömege. Minthogy ezen iratok a törvénysértések nyilvánosságra kerülése után készültek, az elítéltek többsége már nyíltan képviselte a saját álláspontját. Ekkor számoltak be általában először – és sokszor utoljára is – arról, hogy milyen eszközökkel, akár kínzások útján és kik vették rá őket a hamis vallomások megtételére. Ezen interpretációk hitelessége felől csak ritka esetben van ok a kételkedésre. Az 1953 után lefolytatott eljárások tekintetében azonban az is kivüláglík, hogy – a rákosista terror nyilvánosságra kerülése után – több volt elítélt igyekszik az ellene lefolytatott eljárást teljes mértékben koncepciónak feltüntetni és ezzel egykori valóban rendszerellenes tevékenységét elfedni. A történész ilyen esetekben csupán a teljes iratanyag belső, összehasonlító elemzésével próbálhat rendet tenni az ellentmondásos állítások között. Szerencsés esetben mindezek összevethetők az érintettek visszaemlékezéseivel. A memoárok azonban helytől és időtől (emigrációban, itthon, Kádár-rendszerben, vagy a rendszerváltozás után) függetlenül ugyancsak erős forráskritikával kezelendők.

Mindazonáltal a rendelkezésre álló források alapján az 1950-es évek perei is vizsgálhatók. Bár egyes esetekben csupán kérdések feltevésére van mód, sok esetben a történetek tisztán kirajzolódnak és a szakma szabályai szerint alátámasztott következtetések levonására alkalmasak. Munkánkat ebben a hitben és reményben végeztük.

1950-1953 között országosan 26507 főt ítéltek el politikai okból,⁶³ arra vonatkozóan azonban nem ismerünk kimutatást, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében pontosan hány személyt ítéltek el, ennek mértékére csak töredékinformációk alapján következtethetünk. Az ÁVH Borsod megyei vizsgálati naplója szerint 1950 júniusa és 1956 októbere között 1080

⁶³ Révai 1991, 157.

ember ellen indítottak eljárást.⁶⁴ A megyei főügyészség 1951-1956 között iktatott visszaminősített TÜK-irataiban 1201 személy elleni büntetőügy iratai maradtak meg.⁶⁵ A politikai „büntettek” miatt elítélteknek száma azonban ennél is magasabb lehetett. Egy megyei pártbizottságnak készült jelentés szerint csak 1953 júniusa és novembere között a megyében 203 személy ellen indult politikai bűncselekmény (izgatás, hatósági közeg elleni erőszak, tiltott határátlépés) miatt eljárás. (Az adat nem tartalmazza a közellátási bűncselekmények miatt indított eljárások számát, ez 530 volt a jelzett időszakban.)⁶⁶ Ugyancsak magasabb számokról tanúskodnak az azon Államvédelmi Hatóság által készített heti feljegyzések, amelyek szerint a megyében 1952 márciusa és 1953 novembere között 1620 személy ellen fogantósítottak büntetőeljárást.⁶⁷ Ezen dokumentáció azonban erősen hiányos, több hónapból (1952. április, 1953. június, 1953. július) egyetlen jelentés sem maradt meg, számos hónapnál (pl. 1952. március, július stb.) pedig csak egy-két heti feljegyzés áll rendelkezésre. A rendelkezésre álló adatokból kiindulva feltételezhető, hogy csak 1952 márciusa és 1953 novembere között Borsod-Abaúj-Zemplén megyében mintegy 2500 eljárást folytattak le. Ezen számok nem tartalmazzák azon fontosabb ügyek adatait, amelyekben a nyomozást az ÁVH központja folytatta le, s amelyek jelen dolgozat vizsgálatának tárgyai.

Munkánkban Magyarország egy szűkebb területén, a Borsod megyében lefolytatott szervezkedési ügyeik és ellenállócsoportok történetét kívánja bemutatni. A két téma közös tárgyalása a Rákosi-rendszer működésének belső mechanizmusából következik, a politikai rendőrség által összeesküvéseknek beállított ügyeket tettük vizsgálatunk tárgyává. Ez a fajta megközelítés lehetőséget is rejt magában a konstruált ügyek és a tényleges ellenállócsoportok szétválasztására, amire Borsod megyei vonatkozásban eddig alapkutatások hiányában nem kerülhetett sor. Ugyancsak módot ad arra, hogy megvizsgáljuk, hogy Borsod megyében milyen célcsoportok ellen és milyen eszközökkel járt el a politikai rendőrség szervezkedés címén 1945 és 1956 között. A vizsgálat során az egyes ügyeket viszonylagos részletességgel mutatjuk be az iratokban rejlő ellentmondások felfedése, a koncepcióváltozások és a mögöttük felsejlő politikai szándékok bemutatása céljából.

A Borsod megyei ügyeket három fejezetbe tömörítettük. Először az 1945 és 1948 közötti első szervezkedési ügy-kísérleteket mutatjuk be, olyan kreált ügyeket, amelyek nem köthetők ténylegesen működő ellenállócsoportokhoz, s amelyeknél az érintette(ke)t végül hivatalosan nem vádolták meg államrend elleni szervezkedéssel, a nyomozati eljárás vagy a más büntett(ek) címén indított tényleges büntetőeljárás és a vele járó sajtóhadjárat ekkor még elegendő volt a kommunista párt politikai céljainak eléréséhez. A következő fejezetben a „Rajk-Pálffy-összeesküvés” borsodi vonatkozásaira hívjuk fel a figyelmet, s a kommunista párt eredeti koncepciójának szellemében a Sólyom-ügy mellékperai mellett itt tesszük közzé a miskolci és az ózdi szociáldemokraták ügyében lefolytatott 1950-es, illetve 1952-es eljárások történetét. A dolgozat IV. fejezetében – ügyé válásuk sorrendjében – tényleges ellenálló csoportok és a „Rajk-Pálffy-összeesküvéshez” nem köthető szervezkedési ügyek történetét mutatjuk be, s végezetül kísérletet teszünk a következtetések levonására.

⁶⁴ ÁBTL 3.1.9. Borsod megyei vizsgálati napló

⁶⁵ HU-MNL-BAZML-XXXV.71.d.

⁶⁶ HU-MNL-BAZML-XXXV.69. 2/920. ö.e. Jelentés a Borsod megyei bíróságok komplex vizsgálatáról. Dátum nélküli.

⁶⁷ HU-MNL-BAZML-XXXV.69. 1/137. ö.e.

II. Az első kísérletek (1945-1948)

II. 1. Dancza Lajos képviselő, a „demokratikus rendőrség foglya”

A Magyar Kommunista Párt által konstruált koncepciók perek és fiktív „szervezkedések” története majdhogynem egyidős a párt, illetve a politikai rendőrség megalakulásával. Budapest „felszabadítása” idején, Gerő Ernő fővárosba érkezésének másnapján (1945. február 13.) Péter Gábor Rákosi Mátyás kívánságára letartóztatta a hazai illegális kommunista mozgalom egyik vezéralakját, Demény Pált. Az utóbb koncepciók perben elítélt Demény zárkatársa és sorstársa egy ideig Dancza Lajos diósgyőri kommunista ideiglenes nemzetgyűlési képviselő volt, akit 1945 márciusában vettek őrizetbe besúgás és szervezkedés hamis gyanújával.

Dancza Lajos (1898-1985) ismert baloldali személyiség volt Diósgyőrben, bár mozgalmi tevékenységét még szülővárosában, Egerben kezdte 1919-ben. A két világháború között a Szociáldemokrata Párt tagjaként működött előbb Mezőkövesden, majd Diósgyőrben. A nyilas hatalomátvétel után bekapcsolódott a diósgyőri MOKAN Komité nevű kommunista ellenállócsoport munkájába. „Békepárt” aláírással röpcédulákat szövegezett és terjesztett, fő „hőstette” azonban az volt, hogy 1944. november végén egy, a csapatától lemaradt és a németek elől bujkáló szovjet katonának nyújtott menedéket otthonában.⁶⁸

1944. december 3-án, Miskolcot és Diósgyőrt elfoglalták a szovjet csapatok. Megjelenésük gyökeresen új helyzetet eredményezett, a környék egyetlen elismert fegyveres szerve a MOKAN Komité lett, amelynek Dancza is tagja volt. A „mókánosok” elhurcolásaikkal, egyes feltételezések szerint gyilkosságig menő brutális kihallgatásaikkal hamar hírhedtté váltak. A háború utáni visszaélésekben Dancza is részt vett. Egy irat tanúsága szerint Dancza a miskolci nemzeti bizottságra hivatkozva olyan utasításokat adott, amelyekre nem volt joga, sőt ő vitette be a rendőrségre vasra veretve dr. Bujaló Lajos bányaigazgatót.⁶⁹ 1945. január második felében pedig – a deportálásra kijelölt személyek névjegyzékének aláírásával – egyértelmű és határozott szerepe volt a diósgyőri málenkij robotosok elhurcolásában. A brutális méreteket öltő és számos baloldali munkást érintő deportálásban lévő felelősségét egy rendőrségi vizsgálat – amely még dr. Fekete Gyula diósgyőri főjegyzőt kívánta volna megtenni bűnbaknak – már 1945. február 6-án megállapította.⁷⁰ Ekkor azonban még védettséget élvezett, senki sem kívánta megbüntetését.

A helyzet hamar megváltozott. A pártfegyelmet és a párthierarchiát semmibe vevő Dancza hamar konfliktusba került több helyi kommunistával, vesztét azonban az okozhatta, hogy március közepén vitába keveredett a kommunista párt regionális vezetőjével, Nógrádi Sándorral, aki azt kifogásolta, hogy Dancza az egyik beszédében nem éltette eléggé a Vörös Hadsereget. Dancza Lajos utóbb úgy vélte, hogy Nógrádi már ekkor elkezdte előkészíteni a koncepciók vádakat, és már csak az alkalmas időre várt.⁷¹ Tény mindenesetre, hogy pár nappal később, 1945. március 21-én egy jegyzőkönyvet vettek fel a rendőrség politikai alosztályán. Egy tanúként kihallgatott rendőr ebben igen súlyos állításokat fogalmazott meg diósgyőri rendőr-bajtársairól és Dancza Lajosról. Elmondása szerint a rendőrök szervezkedtek; fel

⁶⁸ Dancza Lajos: Az elszállt évtizedek és ami mögöttük van. Önéletrajz. 1977 (kézirat). HOM HTD 80.46.1. (továbbiakban Dancza 1977) 518–519.

⁶⁹ HU-MNL-BAZML-XVII.2. 3253/1945.

⁷⁰ ÁBTL 3.1.9. V-30477. Magyar Államrendőrség miskolci főkapitányságának diósgyőri politikai alosztálya jelentése dr. Fekete Gyula főjegyző elleni ügyben. 1945. február 6.

⁷¹ Dancza 1977, 543.

kívántak fegyverkezni; ki kívánták szabadítani őrizetbe vett elvtársukat, Sövér Lajost⁷²; március 20-án tartott összejövetelükön Dancza jelenlétében egy tiltakozó írást készítettek a régi rendőrök visszavétele ellen. Ezen memorandumot Danczának kellett volna átadnia Nógrádi Sándornak: „Azt mondták Danczának, hogy mondják meg Nógrádinak, hogy ha ezekről nem intézkednek, a kiemelésekről, majd ők felrobbantják az egész dolgot. Egyenként fogják elhurcolni az embereket és elteszik láb alól.”⁷³

Az alakuló koncepció szellemében 1945. március 22-én a rendőrség vezetői, Fodor János rendőrfőkapitány és Kecskés Ferenc, a politikai osztály vezetője jelentést írtak Dancza állítólagos ellenséges tevékenységéről. Jellemző módon levelüket a hivatalos úttal szemben a Magyar Kommunista Párt Központi Vezetőségéhez intézték, ami egyúttal számunkra is jelzésértékű, mert arra utal, hogy egyes politikai büntetőügyekben már 1945 tavaszán a kommunista párt szava lehetett a döntő.

A rendőri jelentés számos vádat tartalmazott, de a legsúlyosabb a besúgás volt. A rendőrség állítólag már 1945 januárjában megszerezte Somogyi Károlynak, a „Római II.” – vagyis a 2. vkf. osztály kirendeltsége, a vasgyári katonai kémelhárítóosztály – titkárának elszámolási könyvét, amelyben Dancza D24-es szám alatt mint „agent provokateur” szerepelt, és amely szerint legalább három alkalommal vett fel fizetséget „bizalmi szolgálataiért”. Dancza tehát mint a katonai hírszerzés ügynöke szolgáltatott információkat a baloldaliak tevékenységéről.⁷⁴ Kérdéses ugyanakkor, hogy ha már januárban tudtak besúgói múltjáról, miért késett több mint két hónapot a nemzetgyűlési képviselő letartóztatása.

Másodsorban azzal gyanúsították, hogy a málenkij robotra kijelölt személyek szovjetek általi elhurcolása során „Diósgyőrből 433 egyént szolgáltatott ki német állampolgárként, kiknek kiadott névsorát saját maga írta alá.” Ezzel pedig „a baloldali munkásság színe-java is eltávolított Diósgyőr községből.”⁷⁵

Harmadikként pedig – a március 21-i tanúkihallgatás alapján – szervezkedéssel vádolták, jelesül azzal, hogy Dancza az „általa megszervezett fiatal, elvakult gengster szellemű rendőr legénységgel” hamis vádak alapján távolította el a diósgyőri rendőrkapitányság vezetőit; „veszélyes titkos gyűléseket” tartott és fegyveres bandát szervezett a célból, hogy „azt érdekeinek megfelelően [...] saját hatalmi tébolyának eszközéül felhasználja.” Azzal is vádolták, hogy 1945. március 20-án este „titkos fegyveres bandájával” olyan személyek letartóztatására adott utasítást, akiket a politikai rendőrség bizonyíték hiányában már szabadlábra helyezett, de kidolgozta „a nekik nem tetsző rendőrségi vezető személyek erőszakos úton való elhurcolását és láb-alól való eltevését”, március 21-én pedig a miskolci Nemzeti Bizottság ülésén erélyes támadást intézett az Államrendőrség és annak vezetői ellen. (Ez utóbbi valószínűleg a Fodor János rendőrfőkapitány megválasztása elleni tiltakozás lehetett.)⁷⁶ Azzal is vádolták, hogy nyilaskeresztes jelvényeket és gyalázó feliratokat festetett a házak falára, hogy ezáltal tegye indokolttá a „diósgyőri rendőrség terrorisztikus uralmát”. A jelentés a tevékenységét a következőképp összegezte: „Nem

⁷² Sövért ismeretlen okok miatt valóban letartóztatták, s több, egymással egybehangzó kihallgatási jegyzőkönyv szerint a diósgyőri rendőrök tagjai valóban fegyveresen akarták kiszabadítani. Sövér azonban még akciójuk előtt szabadlábra került, így „szervezkedésük” oka fogottá vált. HU-MNL-BAZML-X.3. I-1. ő.e. Debreczeni József, Endresz János kihallgatási jegyzőkönyve. 1945. március 21.

⁷³ HU-MNL-BAZML-X.3. I-1. ő.e. Birkás Károly kihallgatási jegyzőkönyve. 1945. március 21.

⁷⁴ HU-MNL-BAZML-X.3. I/1. ő. e. Jelentés Dancza Lajos diósgyőri lakos, volt gyári munkás, jelenleg a Diósgyőri kommunista párt nemzetgyűlési képviselője, múltbeli és jelenlegi ténykedéséről és magatartásáról. Miskolc, 1945. március 22. (Majzik Dávid kutatása szerint 1962-ben Danczát már egy másik fedőnevű „ügynökkel” azonosították, illetve tartották nyilván: „1962. november 9-én keletkezett anyag alapján (BM. III/2. osztály) megtalálták (hogy mikor azt nem tudni) az a szóban forgó átalány elszámolási könyvének 1942. januári és 1943. márciusi kimutatását is, ahol elsőként névvel, majd a második dátumnál fedőnévvel szerepelt. Dancza Lajos fedőneve: »Uj. 111«” (Majzik 2015, 40.)

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ Fodor Jánost 1945. január 11/12-én nevezték ki rendőrkapitánnyá. (Szabad Magyarország, 1945. január 12.)

lehetetlen az, hogy Dancza Lajos a múltbeli tevékenysége után most a jelenlegi államrendszer terrorisztikus eszközökkel való szabotálására törekszik. Ezen túlmenően a demokratikus pártok által az államrendőrség élére helyezett személyek eltávolítását tűzte ki céljául, amely semmiképpen sem fér össze sem az új demokratikus államrendszer érdekeivel, de főleg nem a kommunista párt érdekeivel. Tevékenységének folyamata fasiszta mivoltára enged következtetni.”⁷⁷

Arra vonatkozóan nem rendelkezünk információval, hogy a pártközpontba küldött jelentésről kik döntöttek, az viszont bizonyos, hogy néhány nap múlva megérkezett az engedély Dancza félreállítására. 1945. március 30-án délelőtt Dancza a rendőrség Tizeshonvéd utcai laktanyájában járt látogatáson, majd amikor 11 óra körül el kívánta azt hagyni, ismerőse, Márkus Dezső állta útját azzal, hogy „Ne haragudj rám Lajos bátyám, azért, hogy nékem jutott ez a hálátlan szerep. Le vagy tartóztatva, ezt az utasítást kaptam.”⁷⁸ Dancza hiába hivatkozott mentelmi jogára, szolgálati fegyverét elvették, majd egy egyes cellába zárták. Meglepetésére hamarosan mellé került két közismert helyi kommunista, Bencs Sándor és Bátori Pál. Dancza később arról értesült, hogy Bencset kvázi fogdaügynökként tették mellé, hogy információt szedjen ki belőle. Tény mindenesetre, hogy mind Bencs, mind Bátori hamarosan szabadultak, s mindketten a rendőrségnél folytatták pályafutásukat.⁷⁹ Érdekes módon ekkor került letartóztatásba Sztaskó János diósgyőri rendőrnagy parancsnok is. A „málenkij robotosok” névsorának összeállításában főszerepet játszó Sztaskó és az arról mindvégig tudomással bíró, a névsorokat aláírásával jóváhagyó nemzetgyűlési képviselő egyidejű letartóztatása nyilvánvalóan azt a felvetést vonja maga után, hogy a kommunista párt önnönmaga mentesítése érdekében kettőjüket kívánta bűnbakká tenni a deportálásokért. Gyanúkat alátámasztani azonban iratok hiányában sajnos nem lehetséges.

Dancza és Sztaskó letartóztatása rendkívül felháborította a diósgyőri rendőröket, akik nyomban megjelentek a megyei rendőrkapitányságnál, képviselőjük és parancsnokuk kiszabadítását követelve. Az egységet azonban lefegyverezték és fogdába zárták. Ennek hírére volt ellenállókból tizenöt fős küldöttség alakult, de vezetőjüket – személye nem ismert – Kecskés Ferenc, a politikai osztály vezetője őrizetbe vette. A diósgyőriek még ekkor sem hagyták magukat. Válaszul volt MOKAN-osok szállták meg a rendőrségi épület egyik szárnyát.⁸⁰ Dancza visszaemlékezése szerint a diósgyőri rendőröket az udvarra zárták be, és egymás után hallgatták ki őket annak reményében, hogy beismerik: Dancza lázított közöttük. Végül mindannyiukat azzal engedték haza, hogy „pár nap múlva otthon lesz a parancsnokuk és nemzetgyűlési képviselőjük is.”⁸¹ Dancza önéletrajza szerint kezdetben képviselőtársa, Nyirő Sándor is kiállt mellette, azonban a miskolci pártszervezettel való feltételezett kiegyezése miatt később elpártolt tőle, és pár nappal később már a következőképp nyilatkozott róla: „Olyan súlyosak az ellene felhozott vádak, hogy itt, az udvaron levő lámpavasra kellene felhúzni! Egy aljas munkásáruló volt, a Római II. besúgója”.⁸² A diósgyőriek követelésének eleget téve Sztaskót hamarosan szabadlábra helyezték, Dancza azonban fogságban maradt, s a diósgyőri elhurcoltak sorsáért immár csak őt vádolták.

A nemzetgyűlési képviselő első kihallgatására pár nappal később került sor, valószínűleg április 4-én. „Meghallgatása” – amelyről jegyzőkönyv nem ismert, minden bizonnyal nem is készült – korántsem a megszokott módon történt, azon ugyanis egyszerű nyomozók helyett politikai és rendőri vezetők voltak jelen, így Fodor János miskolci

⁷⁷ HU-MNL-BAZML-X.3. I/1. ő. e. Jelentés Dancza Lajos diósgyőri lakos, volt gyári munkás, jelenleg a Diósgyőri kommunista párt nemzetgyűlési képviselője, múltbeli és jelenlegi ténykedéséről és magatartásáról. Miskolc, 1945. március 22.

⁷⁸ Dancza 1977, 544.

⁷⁹ Dancza 1977, 545, 548.

⁸⁰ Kopácsi 1989, 27.

⁸¹ Dancza 1977, 546.

⁸² Dancza 1977, 546.

rendőrkapitány, Frenkel Artúr,⁸³ a nyomozóosztály vezetője, Kecskés Ferenc, a politikai osztály csoportvezetője, Kiss József nyomozó főtanácsos és Tömpe András, a Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Osztályának vezetője, valamint két helyi kommunista pártvezető, Fekete Mihály miskolci párttitkár és Nógrádi Sándor, a Magyar Kommunista Párt északmagyarországi területi titkára. Párttársukat ekkor azzal vádolták, hogy a „Római II.” besúgója volt, és hogy a diósgyőri rendőrséget a miskolci vezetőség ellen akarta „felvonultatni”.⁸⁴ Dancza tagadott, és kérte, állítsák népbíróság elé. Volt elvtársai azonban megfosztották a tisztázás lehetőségétől, és közölték vele: nem akarják bíróság elé állítani, ők maguk fogják elbírálni tevékenységét.⁸⁵

1945. április 5-én délben Danczát ismét kihallgatásra vitték, ekkor azonban már csak Frenkel Artúr és Kiss József fogadta. Minthogy Dancza ismét tagadott, a rendőrségi vezetők ezúttal már erőszakosabban léptek fel vele szemben: „Frenkel kijelentette, hogy ha nem vállalom el a nevemre beírt összeget, radikális eszközökkel fogjuk kényszeríteni a jelzett összeg elvállalására. Én természetesen szabadkoztam és erre keresetlen szavakkal Kiss is nekem támadott és kijelentette, hogy olyan jegyzőkönyv fog érvényesülni, amilyent mink akarunk és egybehangzó volt Frenkel kijelentése Kiss tanácsos álláspontjával. Amikor is nem vállaltam el a Somogyi naplója szerint beírt összeget, amit sem aláírásom, sem nyugta nincsen róla. Kértem a tényeket, hogy mutassák fel, mert ilyen alapon Somogyi a fűszerészét is beírhatta, amit nekem ellenőrizni nem állt módomban, se, jogom hozzá nem volt. Frenkel erre kijelentette, nem látta maga a gyanúsítottakat, hogy milyen állapotban került[ek] vissza a cellájukba a kihallgatás után. Tehát ehhez alkalmazza magát, mert ha nem, akkor a sárga nyirok lesz a szemfedele. Erre én hivatkoztam a mentelmi jogomra és a képviselői tisztségemre, erre Frenkel kijelentette, hogy itten nincsen jog, csak egyéni hatalom és azzal mi úgy élünk, ahogyan mink azt jónak látjuk, tehát elvállalja-e a napló szerinti összeget, vagy nem? Mérlegeltem Frenkel kijelentéseit, ahol minden jog fel volt rúgva, kényszerültem elvállaltam, a jegyzőkönyvet a kezembe elolvasni nem adta, csupán alá voltam kényszerülve írni a jegyzőkönyvet.”⁸⁶ Bár Danczának a fogsága során írt jellemzése nem tartalmazza, évtizedekkel későbbi visszaemlékezése szerint Frenkel a fenyegetése során az egyik miskolci kommunista párti vezetőre hivatkozott: „Frenkel kijelentette, ha nem fogadom el az itt felhozott vádak, Fekete Mihály kijelentése szerint fognak velem eljárni, azaz fizikai kényszerrel. Így voltam kénytelen az ellenem általuk emelt hamis vádak aláírásommal elismerni. Ezzel az ügyem lezártnak volt tekinthető.”⁸⁷

Dancza Lajos vonatkozó kihallgatási jegyzőkönyve a Magyar Kommunista Párt iratai között lelhető fel. Vallomása szerint az Újgyárba történő felvétele, tehát 1939. május 3-a körül Somogyi Károly kémelhárító tiszt garantálta számára a felvételt, cserébe elvárta, hogy információkat szolgáltasson számára. A történet szerint azonban 1941 novemberéig kapcsolatuk megszakadt, s Dancza csak két évvel a beszerzése után, 1941 decemberében számolt be először a munkásság hangulatáról, s cserébe 10 pengőt kapott. Vallomása szerint 1942-ben három, 1943-ban egy, illetve további, közelebbről meg nem határozható számú alkalommal adott számára információt a munkásság hangulatáról, illetve a szociáldemokrata párttól. Dancza az utolsó kérdésnél elismerte bűnösségét: „Bűösnek érzem maga, hogy én mint szocialista a kémelhárító tiszttől pénzt vettem el és adatokat szolgáltattam az övele folytatott beszélgetés során.”⁸⁸

Dancza Lajos tehát megtört. Kényszerrel kivett beismerő vallomásáról 1945. április

⁸³ Nevét 1946-ban Fogarasi-ra változtatta. 1946. augusztus 1-jén a miskolci lincselés során életét veszítette.

⁸⁴ Dancza 1977, 548.

⁸⁵ Dancza 1977, 548.

⁸⁶ HU-MNL-BAZML-XVII.407. 3078/1945. Dancza Lajos saját kézzel írt jellemzései. „Frenkel”

⁸⁷ Dancza 1977, 550.

⁸⁸ HU-MNL-BAZML-X.3. I/1. ő. e. Dancza Lajos kihallgatási jegyzőkönyve, 1945. április 5.

13-án a Szabad Magyarország című helyi kommunista napilap számolt be terjedelmes újságcikkben, amely megjegyezte, a „kihallgatások befejezése után Dancza Lajost letartóztatásba helyezte a miskolci rendőrség politikai osztálya és ellene az eljárás megindult. A letartóztatásban levő Dancza Lajos a Magyar Kommunista Párt diósgyőri titkárságához nyilatkozatot juttatott el, amelyben kijelenti, hogy családi körülményei és egészségi állapotára való tekintettel lemond diósgyőri mandátumáról. A Kommunista Párt diósgyőri titkárságának vezetősége a hozzáérkezett adatok alapján Dancza Lajost a Kommunista Pártból kizárta.”⁸⁹

A közvélemény ekkor értesülhetett először Dancza lefogásáról, s egyúttal a vádakról is, amelyeket sokan kétkedéssel fogadtak.⁹⁰ Érdekes módon az újságcikk tényként könyvelte el Danczának a nemzetgyűlési képviselői mandátumról való lemondását, míg ő maga egy 1945 júniusában írt feljegyzésében tagadta ennek megtörténtét. Elmondása szerint április 5-i kihallgatása után egy héttel próbálta Kiss és Fogarasi rábírní a lemondásra, arra hivatkozva, hogy ha nem teszi, a GPU fogja eltüntetni „a föld színéről”.⁹¹ Dancza azonban ezt megtagadta, tehát képviselőként változatlanul megillette a mentelmi jog.

A még mindig mentelmi joggal rendelkező Dancza Lajos továbbra is fogságban maradt, és ezen az sem változtatott, hogy a megszálló szovjet csapatok parancsnokságától is segítséget kért. 1945. április 15–20. között ugyanis a cellák felülvizsgálata céljából Szinicin szovjet városparancsnok vezetésével egy bizottság érkezett a rendőrkapitányságra, amelytől Dancza kihallgatást kért, és bár kívánságát feljegyezték, annak teljesítésére nem került sor. Ezen túl családi kapcsolatait is igyekezett bevetni, s egri rendőrkapitány unokaöccséhez, Dancza Jánoshoz fordult segítségért, mindhiába. Rokonát állítólag azzal fenyegették meg, hogy ha megpróbál „beavatkozni” az ügybe, őt is letartóztatják.⁹²

Az egykori kommunista párti nemzetgyűlési képviselő tehát fogságban maradt, csupán őrizetének helye változott meg. 1945. április 26-án ugyanis a Huszár-laktanyában hozták létre Miskolc internálótáborát, s a tábor huszonöt „honalapítójának”, vagyis foglyának egyike lett. Három hónappal később, 1945. augusztus 5-én váratlanul két civil egy katonai dzsippel Budapestre, a hírhedt Andrassy út 60-ba szállította.⁹³

A Politikai Rendészeti Osztály központjában hivatalosan őrizetbe vették, majd maga Péter Gábor hallgatta ki, aki a vádak elismerésére ösztökölte, s vészjóslóan kijelentette, ellenkező esetben helyzete „nagyon hátrányos lesz”.⁹⁴ Dancza pár napig mintegy 100–120 társával a „nagy közös cellában” raboskodott, majd az alagsori 20-as cellába került, prominens kommunisták közé. Hónapokig rabtársa és egyben sorstársa volt Demény Pálnak, továbbá két nemzetgyűlési képviselőnek, a ceglédi Cseh Jánosnak és a kiskunhalasi Dobó Istvánnak, valamint a fogdaügynökként közöttük lévő Skolnik Józsefnek.⁹⁵ A kommunista vezetőket frakciózással, illetve besúgással vádolták. Meghurcoltatásuk érdekes módon épp a bolsevik hatalomátvétel menetrendjének első lépéseként történt, amelynek értelmében fel kellett számolni a kommunista párton belül a másként gondolkodás formáit.⁹⁶ A társaság összetételéből, illetve abból a tényből, hogy közösen tartották őket fogva, az következhet, hogy egy országos horderejű koncepciós pert kívántak indítani ellenük, amennyiben azonban létezett ilyen terv, arról hamarosan lemondtak.

Az Andrassy 60. alatt sínylődő kommunista vezetők abban reménykedtek, hogy augusztus 7-én ügyük a parlament politikai bizottsága elé kerül és bár a testület nem adta ki

⁸⁹ Letartóztatta a politikai rendőrség Dancza Lajos diósgyőri képviselőt. Szabad Magyarország, 1945. április 13.

⁹⁰ Dancza 1977, 559, 588, 627-629.

⁹¹ HU-MNL-BAZML-XVII.407. 3078/1945. Dancza Lajos saját kézzel írt jellemzései. „Frenkel”

⁹² Dancza 1977, 555.

⁹³ Dancza 1977, 565.

⁹⁴ Dancza 1977, 567.

⁹⁵ Bank 2017, 378.

⁹⁶ Ungváry 2001-2002, 53.

őket, a kommunista párt fogságukat változatlanul fenntartotta.⁹⁷

A cellatársaságot augusztus 11-én, hajnali egy óra körül minden előzetes bejelentés nélkül a szovjet katonai parancsnokság politikai osztályára vitték át. A titokzatos módon, éjszaka végrehajtott szállítás során Dancza attól tartott, hogy az éj leple alatt ki akarják őket végezni. Félelmét csak növelte, hogy először Dobót, Cseht és Deményt vitték el, s ő csak később került sorra Skolnikkal együtt. Memoárjában így írt a történetekről: „Az Andrássy út 60-tól visszafelé jöttünk a ligeti tóhoz, és az autó az egyik bokornál megállt. Abban a hiszemben voltam, hogy majd itt fognak tarkón löni és bedobnak a ligeti tóba, mint az előző három társunkat. A legnagyobb meglepetésünkre nem ez történt velünk. Koromsötét volt, romhalmazban Budapest, villanya még ekkor nem volt. Ebben a pillanatban kilépett három orosz a bokorból karon fogtak és vittek a tó felé. Viszont a fegyverükhöz nem nyúltak. Majd úgy 10 méterre ott láttuk három, előzőleg elhozott társunkat, akik bizonyára miránk vártak. Majd álltunk, és vártunk tovább. Kis idő múlva egy nagy orosz tábori vöröskeresztes autó jött, és valamennyiünket e kocsiba rakta fel.”⁹⁸

A kommunista nemzetgyűlési képviselők és egykori illegális kommunisták kivégzése tehát elmaradt, félelmük azonban nem volt teljesen alaptalan. „Péter Gábor 1956. júliusi visszaemlékezése szerint Rákosi megállapodott az oroszokkal, hogy azok »elintézik« a kellemetlen öt foglyot. Az öt embert a Hősök terén, éjjel 12 órakor Belkin embereinek átadtam... Belkin 2 nap múlva így szólt hozzám: »Ha nem veszi vissza az öt embert, kiengedem őket az utcára!« Azt mondtam Belkinnek: »Hát azt mondta, már el vannak intézve!« Belkin azt válaszolta: »Ha Rákosi akarja, dobja őket a Dunába, mi ilyesmivel nem foglalkozunk!« Visszakaptam az öt embert.”⁹⁹ Demény Pál visszaemlékezésében szintén úgy számolt be az esetről, hogy számított a kivégzésére, a helyzetet azonban kevésbé tragikusan írta le. Eszerint Péter Gábor személyesen kísérte őt az átadóhelyre gépkocsival, s közben közölte vele, hogy „Én jól bánok veled, te meg csak kellemetlenkedsz nekem. Most egy semleges helyre visznek, ott előadhatod panaszodat.”¹⁰⁰

A megszállók tehát – már ha volt ilyen egyáltalán – nem teljesítették Rákosi kérését, s a foglyokat a Vilma királyné út¹⁰¹ 4. sz. alatti többemeletes palotába vitték, ahol a szovjet parancsnokság politikai osztálya székel. Dancza visszaemlékezése szerint a foglyokat két csoportba osztották: Dobó és Skolnik, illetve Demény, Dancza és Cseh került külön helyre. Demény visszaemlékezése szerint azonban egy szobában szállásolták el őket, s viszonylag jó bánásmódban volt részük: „ágyban aludtunk, jól kosztoltak”.¹⁰² Egy hónapig érdemi vizsgálat nélkül raboskodtak, majd mindannyiukat kihallgatták.¹⁰³ Dancza visszaemlékezése szerint a szovjetek ügyüket koncepciósnak, a vádak pedig hamisnak találták, egyedül Demény Pálé volt „a legkomplicáltabb és a legsúlyosabbnak látszó”.¹⁰⁴ A foglyok abban a hiszemben voltak, hogy ügyük Vorosilov marsall, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke elé kerül, de erre nem került sor. Demény – Rajk Júliától származó ismeretei – szerint ezt Berija tiltotta meg, aki közölte: „Magyarországon az történik, amit Rákosiék mondanak. Kész!” A szovjetek végül borbélyt hozattak, meleg fürdőt adtak az őrizeteseeknek, majd 1945. szeptember 8-án vöröskeresztes autóval a milleniumi emlékműnél visszaadták őket magyar kollégáiknak.¹⁰⁵ Az

⁹⁷ Dancza 1977, 572.

⁹⁸ Dancza 1977, 576.

⁹⁹ Varga 1999, 62.

¹⁰⁰ Demény 1988, 163.

¹⁰¹ Ma: Gorkij fasor.

¹⁰² Demény 1988, 164.

¹⁰³ Dancza önéletrajza szerint csak hármukat hallgatták ki, Skolnikot és Deményt nem, Demény visszaemlékezése szerint azonban egyértelmű, hogy őt is kihallgatták, mégpedig Zamercev tábornok, Budapest szovjet városparancsnoka. Demény 1988, 164.

¹⁰⁴ Dancza 1977, 579.

¹⁰⁵ Dancza 1977, 580.

átadás különleges, mondhatni mulatságos, de a magyar politikai rendőrség számára mindenképp megalázó körülmények között történt. A foglyokért érkező fegyveres Csillag századost ugyanis az orosz őrmester először azzal zavarta vissza, hogy „Ezek nem rablógyilkosok és háborús bűnözők, vigye vissza a géppisztolyát, és anélkül jöjjön értük! Ez így meg is történt.”¹⁰⁶

Időközben, szeptember 4-én a Minisztertanács ülésén szóba került Dancza és két képviselőtársa, Cseh János és Dobó István ügye. A szintén Miskolcra elszármazó Zsedényi Béla mint az ideiglenes nemzetgyűlés elnöke jelentette be a három kommunista párti nemzetgyűlési képviselő letartóztatását. Zsedényi közölte: felvette a kapcsolatot Vorosilovval, aki azt a tájékoztatást adta neki – valószínűleg –, hogy a három képviselő a magyar hatóságok őrizetében van. Erdei Ferenc belügyminiszter az ülésen tagadta, hogy ezen ügyekről tudomása volna, Gerő Ernő kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter azonban hangsúlyozta: a letartóztatás alá került három képviselő súlyos népellenes cselekményt követett el.”¹⁰⁷ Gerő vitatta, hogy megilleti-e őket a mentelmi jog, Zsedényi véleményét elfogadva azonban dálnoki Miklós Béla miniszterelnök is úgy látta, hogy az előzetes letartóztatásukhoz való hozzájárulás ügyében a Mentelmi Bizottság illetékes.¹⁰⁸ Ezen bizottság azonban érdemben nem foglalkozott a három kommunista képviselő ügyével,¹⁰⁹ mentelmi jogukról hivatalos döntés sosem született.

Dancza újabb két hónapra ismét az Andrásy út 60. „lakója” lett, a társaságot azonban szétválasztották. A diósgyőri képviselő két napig egyedül raboskodott, majd a 31-es cellában a háborús bűnösökkel vádolt minorita szerzetes, a hírhedt Kun páter¹¹⁰ rabtársa lett. (Dancza részletes leírása alapján a később kivégzett szerzetes beismerte tetteit, és nem tanúsított megbánást.¹¹¹)

Danczát egy héttel később volt rabtársaihoz – Demény, Skolnik stb. – hasonlóan Péter Gábor hallgatta ki. A politikai rendőrfőnök érdekes módon egyáltalán nem a velük szemben felhozott vádakról faggatta őket, hanem az egyhónapos szovjet fogságuk részleteiről. Tette mindezt úgy, mintha nem tudta volna, milyen körülmények között kerültek ki a foglyok az Andrásy út 60-ból. Ezután a társaság ismét közös cellába került, fogságuk körülményei azonban súlyosabbak voltak, így például cellájuk ajtaját már nem lehetett nyitva tartani. Itteni rabságuk azonban már nem sokáig tartott. Sorsuk az 1945. november 4-én megtartott választások után dőlt el. Minthogy Dancza, Cseh és Dobó immár nem volt képviselő, személyük nem volt már annyira fontos. November 20-án közölték a foglyokkal a döntést: Skolnikot és Dobót szabadlábra helyezik, Deményt „háborús bűnösnek” visszatartják,¹¹² Cseh Jánost a délbudai,¹¹³ Dancza Lajost pedig ismét a miskolci Huszár laktanyai internálótáborba zárják. A volt diósgyőri képviselőt így november 23-án visszaszállították a miskolci internálótáborba.¹¹⁴

A táborban 1945. december 12-én egy orosz ezredes látogatta meg, majd a szovjet parancsnokságra vitte, ahol két és fél órán keresztül kihallgatta, majd rendelkezett szabadon bocsátásáról. A szabadulásra három nappal később, 1945. december 15-én került sor. Ezt megelőzően egy kötelezvényt íratnak alá vele arról, hogy három évig távol marad Diósgyőrtől,

¹⁰⁶ Dancza 1977, 580. Dancza elmondását megerősíti Demény Pál is: „visszaküldte az Andrásy út 60-ba, géppisztolyát tegye le, mert szabad embert fegyverrel nem kísérünk.” Demény 1988, 164.

¹⁰⁷ Szűcs 1997, 189.

¹⁰⁸ Uo.

¹⁰⁹ Nemzetgyűlés 1946, 68.

¹¹⁰ Kun András (1911–1945) kiugrott minorita szerzetes volt, aki a nyilasterror idején számos zsidó megkínzásában és kivégzésében vett részt. 1945. szeptember 19-én kivégezték.

¹¹¹ Dancza 1977, 581.

¹¹² 1946-ban a Budapesti Népbíróság népellenes büntett vádjával négy és fél év kényszermunkára ítélte. Hegedűs B. 1996. 17.

¹¹³ Cseh az internálótáborból régi elvtársai segítségével szökött meg, majd elhagyta az országot. Vida 1994, 75.

¹¹⁴ Dancza 1977, 586–587.

és a kommunista párttal szemben nem fejt ki „ellenakciót”.¹¹⁵ Dancza a kötelezvény második passzusának eleget tett, felhagyott politikai tevékenységével.

A volt nemzetgyűlési képviselő ellen később is több politikai jellegű eljárás indult, bírósági elítélésére azonban sohasem került sor. A legnagyobb veszélyben talán 1950 nyarán volt, amikor a jobboldali szociáldemokraták elleni sajtóhadjárat során másodikként őt nevezték meg a párt helyi vezéréként. Letartóztatására azonban ekkor nem került sor, s ezúttal sem vált koncepciós per áldozatává.¹¹⁶

¹¹⁵ Dancza 1977, 590.

¹¹⁶ Dancza 1977, 607–614.

II.2. „Fasiszta tiszti összeesküvés” a 7. honvédkerületben

1945. augusztus 1-jén a miskolci 7. honvédkerület számos tisztjét letartóztatták. Bár ebben az időszakban a politikai háttérű letartóztatásokról szinte azon nyomban cikkek jelentek meg, a miskolciak ügyében hetekig mély hallgatásba temetkezett a sajtó. Tették ezt annak ellenére, hogy a letartóztatottak egyike maga a honvédkerület parancsnoka, Kaffka Zoltán vezérőrnagy volt. Kaffkát azonnal leváltották, utóda – a Sólyom László altábornagy és társai perében később elítélt – Dumbovich Emil vezérkari ezredes lett.¹¹⁷ A vezetéváltásról mindössze a helyi szociáldemokrata lap számolt be egy rövid közleményben,¹¹⁸ annak okáról, valamint az elhurcolt tisztek sorsáról azonban még hetekig nem tájékoztatták a nyilvánosságot.

A Katonapolitikai Osztály által folytatott nyomozás ugyanakkor korántsem volt titkos, az állítólagos vádakról hamar mendemondák születtek, amit a Magyar Kommunista Párt propagandája is táplált. Alig pár nappal a letartóztatások után Farkas Mihály belügyi államtitkár, az MKP Politikai Bizottságának tagja utalt elsőként – konkrét személyek, illetve alakulatok megnevezése nélkül – az állítólagos tiszti összeesküvésre. 1945. augusztus 5-én, a debreceni aratőnnepen a hadsereg tisztikarában történt, vezérkari tisztek által vezetett „reakciós”, „titkos szervezkedésekről” beszélt, amelyek célja a demokratikus rend megdöntése. Állítása szerint ezen szervezetek fegyvereket rejtegettek, titkos lőszerraktárakat szerveztek és röpcédulákat terjesztettek.¹¹⁹ (Utóbbival a miskolciakat meg sem gyanúsították.) A tiszti összeesküvésről később a „legfantasztikusabb” híresztelések kaptak szárnyra, egyesek már puccskísérletről beszéltek. A Képes Figyelő szeptember 1-i számában Vörös János honvédelmi miniszter nyilatkozott az „ellenforradalmi” szervezkedésről. Vörös „tisztázta”, hogy ilyesmiről szó sem volt, s ugyancsak tagadta, hogy a hadsereg tisztikarának jelentékeny része részt vett volna a szervezkedésben. Vörös tájékoztatása szerint mindössze „egy századnyi erő mozgalmát” állapították meg, amelyben csupán néhány ember vett részt. Nyilatkozata szerint mihelyst jelentést kapott az ügyről, nyomban elrendelte annak legszigorúbb kivizsgálását és a „cinkosok” azonnali őrizetbevételét. Vörös közölte, a vétkesek hadbíróság elé kerülnek, amelynek vezetője a vezérkari főnök ügyésze, Soós Károly hadbíró-százados lesz.¹²⁰ A letartóztatásokra és a bírósági eljárás megindítására tehát Vörös honvédelmi miniszter adott határozott utasítást.

Vörös János miniszter határozottságának oka az lehetett, hogy nyilatkozatakor már a nyomozás „eredményesen” befejeződött, amelynek megállapításait a Magyar Távirati Iroda 1945. szeptember 3-án hozta nyilvánosságra. A tájékoztatás szerint a honvéd tisztikar „reakciós részeiben folyó ellenforradalmi szervezkedés”, a miskolci 7. honvédkerület berkein belüli összeesküvés tagjaként kilenc tisztet tartóztattak le és állítanak hadbíróság elé. Az összeesküvők lebukását néhány, a szervezkedésbe látszólag bekapcsolódó tiszt és a honvédelmi minisztérium Katonapolitikai Osztályának „ébersége” eredményezte. Utóbbinál – a később oly gyakran használt szófordulatokkal élve – kiemelték, az osztály ismét bizonyította, hogy „elszántan harcol a reakció ellen és éberén őrködik a most születő demokratikus honvédség sorsa felett.”¹²¹ A letartóztatottak közül Kaffka Zoltán vezérőrnagyot, Barsváry Sándor századost, Cserhalmi Pál főhadnagyot és Fodor István¹²² ezredest nevezték meg.

¹¹⁷ Tarczai 2005, 260.

¹¹⁸ Új parancsnok a miskolci honvédkerület élén. Felvidéki Népszava, 1945. augusztus 7.

¹¹⁹ „A vezérkari tisztek 80-90 százalékát ki kell csapni a hadseregből” Néplap, 1945. augusztus 7.

¹²⁰ Vörös miniszter egyes tisztek fasiszta szervezkedéséről. Képes Figyelő, 1945. szeptember 1.

¹²¹ Magyar Távirati Iroda kül- és belpolitikai kiadása. 1945. szeptember 3.

¹²² Vezetékneve a közleményben tévesen „Kodor”-ként szerepelt.

A gyanúsítottak

Kaffka Zoltán vezérőrnagy, aki 1915 óta szolgált a hadseregben, 1919 után került a miskolci tüzérezredhez. Az 1920-30-as években a katonai lovaglás országos bajnokaként szerzett magának hírnevet. 1940-ben részt vett az erdélyi bevonulásban,¹²³ majd alezredesi rendfokozatban 1942 áprilisától a komáromi tüzérezred I. osztályának parancsnokaként, 1943 márciusától a 21. hadosztály segédtisztjeként harcolt a szovjet fronton.¹²⁴ A harctéren kimagasló vezetési eredményei mellett személyes bátorságával is kitűnt bajtársai közül,¹²⁵ az 1942. augusztusi és szeptemberi harcokban játszott szerepe miatt 1942 decemberében a német Vaskereszt második osztályával tüntették ki.¹²⁶ 1944 márciusában tért haza a frontól Miskolcra. Két hónappal később – ismeretlen okból – nyugállományba helyezték, majd a miskolci Hercz gépgyár hadiüzemi parancsnoka lett. Később csatlakozott a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága nevű, Bajcsy-Zsilinszky Endre és Kiss János altábornagy által vezetett ellenállási mozgalomhoz.¹²⁷ Kaffkának komoly szerepe volt az ellenállásban, ugyanis segített kapcsolatba lépni az újpesti munkás ellenállókkal, sőt egy Budapest határában védelmi feladattal ellátott magyar hadosztály parancsnoksággal is. Ez utóbbinak fontos szerepe lett volna abban, hogy egy Budapest elleni szovjet támadás idején folyosót nyissanak a Vörös Hadseregnek a főváros szíve felé és így megghiúsítsák, hogy a németek a Duna-hidakkal a hátuk mögött hosszabb védelemre rendezkedhessenek be.¹²⁸ Kaffka, egyes adatok szerint, személyes kapcsolatai révén kísérletet tett a letartóztatott és a Margit körüti katonai fogházban fogvatartott Veress Lajos és Csataj Lajos tábornokok kiszabadítására, ez azonban nem sikerült, ezért menekülnie kellett.¹²⁹

Kaffka a szovjet bevonulás után ezredesi rangban állt az ideiglenes kormány szolgálatába és Vörös János miniszter környezetének tagjaként – Kéri Kálmán, Pálffy-Muhoray Zoltán és mások mellett – részt vett az új honvédség megszervezésében.¹³⁰ Kaffkát az ideiglenes kormány 1945. március 10-én utasította a miskolci 7. gyaloghadosztály megalakítására azzal a céllal, hogy az a németek ellen bevethető legyen. Bár marxista történészek szerint Kaffka szándékosan akadályozta a hadosztály létrehozását azzal, hogy csupán 500, ki nem képzett újoncot hívatott be,¹³¹ valójában a hadosztályt a toborzás eredménytelensége és amiatt oszlatták fel később, hogy a besorozottak fegyelmetlensége visszatetszést keltett a lakosság és a katonai vezetés szemében.¹³²

Kaffka katonai pályája ennek ellenére változatlanul emelkedett tovább. 1945. április 1-ével vezérőrnaggyá léptették elő,¹³³ májusban pedig a miskolci 7. kerületi parancsnokság vezetését vette át.¹³⁴ Előmenetelének hátterében az is állhatott, hogy sikeresen tudott alkalmazkodni a megváltozott politikai körülményekhez. Nyilvános szónoklataiban elismerő szavakkal emlékezett meg a „felszabadulás”-ról és „hálatelt szívvel” mondott köszönetet érte a Vörös Hadseregnek és első marsalljának, Sztálinnak.¹³⁵ Kaffkát ezért – mint arról korabeli

¹²³ Akiket már nem számoltak meg. In memoriam Kaffka Zoltán. Bécsi Napló. XII. évfolyam, 3. szám. 1991. május–június. 10.

¹²⁴ ÁBTL V-85264. Kaffka Zoltán gyanúsított kihallgatása. 1952. június 18.

¹²⁵ Mucs 1958, 55.

¹²⁶ Miért kapta a Vaskereszt lovagkeresztjét Kaffka Zoltán tüzérezredes. Magyar Jövő, 1942. december 16.

¹²⁷ Sólyom 2003, 366–367.; Tarczai 2005, 268.

¹²⁸ Gosztonyi 1985, 139.

¹²⁹ Akiket már nem számoltak meg. In memoriam Kaffka Zoltán. Bécsi Napló. XII. évfolyam, 3. szám. 1991. május–június. 10.

¹³⁰ Gosztonyi 1985, 227.

¹³¹ Gazsi 1966, 37.

¹³² Tarczai 2005, 259.

¹³³ 23.473/Eln. II.-1945. számú körrendelet. In: 6. számú Honvédségi Közlöny. 1945. május 15.

¹³⁴ ÁBTL 3.1.9. – V-2000/25/1. Kaffka Zoltán tanúvallomása. 1947. január 13.

¹³⁵ „Élni akarunk és a harctéren tisztázzuk becsületünket” Szabad Magyarország, 1945. április 12.; Nagymiskolc dolgozóinak tízezrei vonultak fel az első szabad május elsején. Felvidéki Népszava, 1945. május 3.

sajtóhír tanúskodik – „egy feltétlen demokratikus felfogású, derék” katonatisztnek tartották.¹³⁶

Letartóztatott társai közül Barsváry Sándor százados a háború végén ugyancsak részt vett az ellenállásban, Révay Kálmán és Kaffka Zoltán csoportjának tagjaként vállalt szerepet a Bajcsy-Zsilinszky Endre-féle mozgalomban. 1944 végén vagy 1945 elején Csepel térségében átvált a szovjet csapatokhoz, majd a szovjet bevonulás után az új honvédségben szolgált előbb a Honvédelmi Minisztériumban, aztán a miskolci 7. hadosztály anyagi osztályvezetőjeként.¹³⁷

Fodor István ezredes „nyugatos” tisztként már eleve a formálódó új politikai rendszer potenciális ellenségének számított. 1944. október 1-jén a 83. újonckiképző ezred parancsnok-helyettesévé nevezték ki,¹³⁸ majd alakulatával együtt Németországba került, ahol – előjárója leváltása után –, 1945. március 29-én az ezred parancsnoka lett.¹³⁹ Fodor alig néhány hónappal augusztusi letartóztatása előtt tért vissza Drezből.¹⁴⁰ A katonai igazoló bizottság egyes adatok szerint elmarasztalta és kényszernyugdíjazásra ítélte,¹⁴¹ nyugállományba helyezésére azonban hivatalosan csak a „tishti összeesküvés” miatt indított büntetőeljárás idején, 1946. február 1-i hatállyal került sor.¹⁴²

Kékes Elemér százados 1944. október 6-ig harcolt a szovjetek ellen, majd miután ezredüket szétverték, október 8-9-én a szeghalmi orosz katonai parancsnokságon jelentkezett, ahonnan szabadon engedték. 1945. január 1-jén tért haza Miskolcra, s öt nappal később – az utóbb a Súlyom-ügy alperében életfogytiglani börtönre ítélt – Szalay Tibor alezredes a kiképzési osztály vezetésével bízta meg. Később a hadrendi alosztály vezetője, április 10-től Batta ezredes segédtisztje lett, majd június 1-től Bánrévére került, mint a 27. határportyázó század parancsnoka.¹⁴³

Barsváry György főhadnagy, Barsváry Sándor százados bátyja, 1945. július 4-én került a putnoki központi parancsnokságra.¹⁴⁴ A főhadnagy letartóztatásakor épp előléptetés előtt állt. Vélhetően emberi mulasztás következtében a Honvédségi Közlöny 1945. szeptember 17-i számában, tehát másfél hónappal letartóztatása után, jelent meg századosi előléptetése. Ezen körrendeletet – a hibát korrigálandó – 1945. november 7-én törölték.¹⁴⁵

Cserhalmi Pál főhadnagyként gh. főnöki beosztásban szolgált, s mint ilyen kapcsolatban állt a honvédkerület minden alakulatával.

A felsoroltakon kívül a letartóztatottak között volt Major László főhadnagy hidasnémeti határvadász parancsnok, valamint Cserhalmi két lakótársa,¹⁴⁶ Ruckay András és Csobod Barnabás alhadnagyk.

A miskolci tishti összeesküvés(ek)

Kaffka Zoltán vezérőrnagyot és társait 1945. augusztus 1-i letartóztatásuk után Budapestre szállították, ahol ügyükben a nyomozást a minisztérium Katonapolitikai Osztályának Elhárító Alosztálya végezte. A kihallgatások során felvett jegyzőkönyveken a nyomozás indokaként nem konkrét bűncselekményt (pl. fegyverrejtegetés, háborús bűntett) jelöltek meg, egyszerűen csak a „miskolci szerv.[ezkedési] ügy”-ben folytattak le nyomozást.¹⁴⁷ A velük szemben

¹³⁶ Kaffka Zoltán – vezérőrnagy. Felvidéki Népszava, 1945. május 13.

¹³⁷ Rainer 2018, 168.

¹³⁸ HU-MNL-OL-XX.4.b. 5101/1946. Népbírók Országos Tanácsa NOT. II. 5101/1946/18. sz. ítélete.

¹³⁹ Tagadnak az összeesküvéssel vádolt miskolci katonatisztek. Felvidéki Népszava, 1946. április 3.

¹⁴⁰ Leleplezték egy miskolci tishti klikk szervezkedését. Szabad Nép, 1945. szeptember 4.

¹⁴¹ A miskolci tishti összeesküvés felháborító részletei. Felvidéki Népszava, 1945. szeptember 7.

¹⁴² Honvédségi Közlöny a Magyar Honvédség számára. 73. évfolyam, 6. szám, 1946. március 1. 54.

¹⁴³ HU-MNL-BAZML-XXV.6. 689/1945. Kékes Elemér kihallgatása. 1945. augusztus 15.

¹⁴⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.6. 689/1945. Kardos Imre tanúvallomása. 1945. augusztus 24.

¹⁴⁵ Honvédségi Közlöny a Magyar Honvédség számára. 72. évfolyam, 17. szám, 1945. szeptember 17. 148.; Honvédségi Közlöny a Magyar Honvédség számára. 72. évfolyam, 21. szám, 1945. november 7. 211.

¹⁴⁶ HU-MNL-OL-XX.4.b. 5101/1946. Miskolci Népbírók 537/1945. sz. ítélete.

¹⁴⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.6. 689/1945.

megfogalmazott gyanúsításokat az alábbiakban összegezzük:

Már az ügyről szóló első sajtóhír, az MTI közleménye szerint a miskolci 7. honvédkerületnél a tisztikar egy része 1945 tavasza óta folytatott titkos szervezkedést „azzal a céllal, hogy »kedvező« időpontban a felszabadító és baráti Vörös Hadsereg ellen fegyveresen fellépjen, annak hátában partizánszerű tevékenységet fejtsen ki és ennek kapcsán a magyar demokrácia megdöntésében közreműködjék.”¹⁴⁸ A „példátlan arányú szervezkedés” – amely a környékbeli lakosság, valamint egyes honvédalakulatok bevonását is célul tűzte maga elé – „két azonos célú vonalon folyt”, vagyis igazából két különálló összeesküvésről beszélhetünk. Az egyik vezetője Kaffka Zoltán vezérőrnagy, a 7. honvédkerület parancsnoka, a másiké Cserhalmi Pál főhadnagy volt.¹⁴⁹ A külön vágányon haladó szervezkedések között az összekötő kapcsot Major László főhadnagy, hidasnémeti határavadász parancsnok jelentette, aki mindkét szervezkedésről tudott.¹⁵⁰

A Kaffka-féle szervezkedés

A háborús büntett megalapozásaként Kaffka Zoltán vezérőrnagyot hamisan azzal gyanúsították, hogy a második világháború idején önként jelentkezett partizánvadászatokra, ahonnan „összerabolt zsákmánnyal dúsan megrakodva tért haza”. Utóbb a demokratikus honvédségbe „befurakodva” – mintegy a szervezkedés személyi állományát megalapozva – a miskolci honvédkerület parancsnokságán leváltotta a már régebben ott szolgálatot teljesítőket és közvetlen környezetét „a hozzája hasonló beállítottságú, reakciós ellenforradalmi tisztekből állította össze”. Ezen tisztek lettek később „cinkosai”, a szervezkedés tagjai.¹⁵¹

Ugyancsak a háborús büntett megalapozására szolgálhatott az a – később marxista történészek körében is megjelenő – vád, miszerint Kaffka – bár ezt a kifejezést nem használták – gyakorlatilag szabotálta az új hadsereg felállítását és a németek ellen való bevetését. Őt terhelte szerintük a felelősség azért, hogy jöllehet Miskolcon és Borsod megyében kétszer annyi „lelkes” jelentkező akadt a németek elleni háborúra, mint amennyire a honvédelmi minisztériumban számítottak, azoknak behívása rendre elmaradt, csak töredék részüket vonultatták be, és mire megérkeztek rendeltetési helyükre az egyes alakulatok, útközben igen sokan lemaradtak közülük. Ennek okát abban látták, hogy Kaffka kijelentette: „Az a fontos, hogy mi elindítsuk őket, nem pedig az, hogy meg is érkezzenek.”¹⁵²

A gyanúsítás szerint Kaffka azzal a céllal adott parancsot a kerületi parancsnokság minden alárendelt alakulatának a fegyverek beszedésére és Miskolcra való beszállítására,¹⁵³ hogy utóbb azokat a szervezkedés céljaira használhassák fel. Kaffka vezérőrnagy utasítására ugyanis állítólag nagyarányú fegyverrejtegetés kezdődött: „A szóban és írásban kiadott bizalmas utasítások szerint a fegyvereket megbízható módon, elfalazva kellett elrejtetni úgy, hogy azokról csak az egyes »megbízható« parancsnokok és néhány velük egy húron pendülő emberük tudjon. A fegyvereket több helyen el is rejtették”.¹⁵⁴ E fegyverekkel kívánták megkezdeni a Vörös Hadsereggel szemben a partizánharcot, ezért „Kaffka vezérőrnagy utasítást adott ki egyik alantosának, hogy a fegyvereket »kellőképpen kezeljék«, helyezték jó karba és későbbi utasításra majd megjelölt helyre szállítsák ki a Bükkbe.”¹⁵⁵ A partizáncsapat vezetője Kaffka „legjobb bizalmasa”, Barsváry Sándor százados kívánt lenni, aki hivatali

¹⁴⁸ Magyar Távirati Iroda kül- és belpolitikai kiadása. 1945. szeptember 3.

¹⁴⁹ Uo.

¹⁵⁰ A miskolci tiszti összeesküvés felháborító részletei. Felvidéki Népszava, 1945. szeptember 7.

¹⁵¹ Leleplezték egy miskolci tiszti klikk szervezkedését. Szabad Nép, 1945. szeptember 4.

¹⁵² A miskolci tiszti összeesküvés felháborító részletei. Felvidéki Népszava, 1945. szeptember 7.

¹⁵³ Az intézkedés egyes adatok szerint a főleges fegyverek elrejtéséről szólt azzal a céllal, hogy azok ne kerüljenek a Szövetséges Ellenőrző Bizottság kezére. HU-MNL-BAZML-XXV.6. 689/1945. Kardos Imre tanúvallomása. 1945. augusztus 22.

¹⁵⁴ Magyar Távirati Iroda kül- és belpolitikai kiadása. 1945. szeptember 3.

¹⁵⁵ A miskolci tiszti összeesküvés felháborító részletei. Felvidéki Népszava, 1945. szeptember 7.

szobájának a falán a hírek szerint egészen a letartóztatásáig tartott egy Horthy-képet.¹⁵⁶

A fegyverrejtegetésben fontos szerepet tulajdonítottak Kékes Elemér századosnak, akit utóbb két, fegyverrel kapcsolatos váddal is meggyanúsítottak. Eszerint a raktárában június végétől letartóztatásáig rejtegetett egy villámgéppuskát és egy golyószórót a hozzávaló tárakkal és töltényekkel együtt,¹⁵⁷ valamint távmondati utasítás által beszállíttatni elrendelt gyorstüzelő fegyvereket késedelmesen adott át.¹⁵⁸

Kékes századost azzal is gyanúsították, hogy Kaffka vezérőrnagy megbízásából az oroszbarát Lenkey Géza főhadnagy, a putnoki központi parancsnokság vezetője ellen végzett megfigyelő tevékenységet, „politikai beállítottságára, múltjára, az oroszokkal való kapcsolataira, általában személyével kapcsolatos politikai színezetű ügyekre” kellett volna információkat szereznie.¹⁵⁹

Ugyancsak Lenkey megfigyelésével gyanúsíthatták a Putnokon szolgáló Barsváry György főhadnagyot. Bár konkrétan Barsváry főhadnaggal kapcsolatban a korabeli sajtó megállapításokat nem tartalmaz, a rá vonatkozó terhelő vallomások alapján tiszt-társai megfigyelésén túl a bükki partizánharc előkészítésével is megvádolhatták.¹⁶⁰

Kaffka Zoltánt az „ellenforradalmi” összeesküvés vezetése mellett – a későbbi évek során jól alkalmazott kommunista koncepciókhoz híven – köztörvényes bűncselekménnyel is meggyanúsították. Állítólag szakértői becslés szerint egymillió pengőn felüli értéket képviselő megrongált autókat és autóalkatrészeket – versenytárgyalás meghirdetése nélkül – harmincezer pengőért adtak el; az adásvételi szerződést Kaffka írta alá. Emellett azt rótták a terhére, hogy „roncsok” között lévő öntvényeket adott el a miskolci Hercz-gépgyárnak, amely felesége családjának volt a tulajdonában.¹⁶¹ Ezen gyanúsítások később a felejtés homályába vesztek. 1945 nyarán anyagi visszaélés miatt indult fegyelmi eljárás ellene, vádat azonban emiatt sosem emeltek.¹⁶²

A Cserhalmi-féle összeesküvés

A miskolci „tishti klikk” másik „főkolomposa”, főszervezője, Cserhalmi Pál főhadnagy a koncepció szerint különálló szervezkedést hozott létre. A főhadnagy baráti összejöveleteken, vacsorákon tárgyalt összeesküvő társaival. A Szovjetunió és az angolszászok között kialakult érdekellentétek adták szervezkedésük elméleti alapjait. Különösen nagy szerepet tulajdonítottak az ún. „triesti kérdésnek”, amikor Tito marsall és Alexander brit tábornagy között ellentét alakult ki arról, hogy Triesztet és Alsó-Karintiát jugoszláv, vagy angol csapatok szállják-e meg. A „politikában teljesen járatlan, tudatlan reakciós tisztek” úgy vélték, hogy az angolszászok és a jugoszlávok között háború fog kitörni és „kótyagos fejjel” arra készültek, hogy ebben az esetben az angolok mellett kezdeményeznek partizánharcot a Bükkben. A

¹⁵⁶ Leleplezték egy miskolci tishti klikk szervezkedését. Szabad Nép, 1945. szeptember 4.

¹⁵⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.6. 689/1945. Balzsay Ágoston tanúvallomása. 1945. augusztus 22.

¹⁵⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.6. 689/1945. Kékes Elemér kérelme. 1945. november 1.

¹⁵⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.6. 689/1945. Kékes Elemér népügyészégi kihallgatása. 1945. október 14.

¹⁶⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.6. 689/1945. Balzsay Ágoston tanúvallomása. 1945. augusztus 22.; Uo. Kardos Imre tanúvallomása. 1945. augusztus 22.

¹⁶¹ A miskolci tishti összeesküvés felháborító részletei. Felvidéki Népszava, 1945. szeptember 7.

¹⁶² Az ügyében eljáró dr. Soós Károly hadbíró zárkaügynökének jelentése szerint Soós a fogdán a következőképp számolt be a történetekről: „1945 nyarán Kaffka volt vezérőrnagy anyagi ügyében nyomozott. Különböző anyagi visszaéléseket állapított meg. Kaffka például honvédségi pénzen bort vásárolt és ezt úgy számoltatta el, hogy a legénység számára vásárolta. Valójában a legénység ebből semmit sem látott, mert Kaffka bort a maga céljaira használta fel és szállított belőle Vörös Jánosnak és más vezető parancsnokoknak. Élelmiszerekkel is hasonló ügyei voltak Kaffkának. Ő mégsem adott ki vádiratot, hanem csak Kaffka megfenyítését és elbocsájtását javasolta Vörös János, aki érdekelve volt az ügyben, így is járt el.” (ÁBTL 2. 1. IV/43-c. Jelentés. 1952. augusztus 27. Dr. Soós Károly fogdai magatartása. Dósai István.) Soós utóbb úgy nyilatkozott, hogy azért nem emelt vádat, mert úgy vélte, hogy a bíróságon felmentő ítélet születne. (ÁBTL 2. 1. IV/43-a. Dr. Soós Károly bírósági vallomása.)

partizán csoportok vezetője – a Cserhalmi főhadnagy által beszervezett¹⁶³ – Fodor István ezredes lett volna, aki azért csatlakozott az összeesküvőkhöz, mert a katonai igazoló bizottság kényszernyugdíjazásra ítélte. Fodornál utóbb a sajtó azt is hangsúlyozta, hogy „Szálasi idején a 83-ik újonckiképző ezred parancsnoka volt, [s személye] lett volna hivatott a magasabb katonai vezetés és fasiszta propaganda kifejtésére.”¹⁶⁴

A sajtó nagy fontosságot tulajdonított annak is, hogy Fodor ezredes az egyik baráti összejövetelen kijelentette: „A múltban nem voltam vérengző ember, de ha eljön az idő, igen sok koponya fog lehullani”. A Fodor főparancsnoksága alatt megvalósuló fegyveres erő egyik partizán század-parancsnoka Csobod Barnabás alhadnagy lett volna. A felsoroltakon kívül részt vett a szervezkedésben Rucskay András tartalékos alhadnagy is, bár konkrét szerepét nem ismerjük.¹⁶⁵

Cserhalmi Pál főhadnagy baráti körén kívül hivatali összeköttetéseit is felhasználta a szervezkedés kiterjesztése céljából. Tudatosan építette kapcsolatait a határvadász zászlóaljak parancsnokai felé, mert tisztában volt azzal, hogy ezen alakulatokat szerelték fel legjobban fegyverrel. Az alakulatok parancsnokai közül Major László főhadnagyot, a határőrség hidasnémeti parancsnokát nyerte meg, aki gondoskodott arról, hogy megfelelő mennyiségű fegyver legyen készenlétben a szervezkedés tagjai részére.¹⁶⁶ Major főhadnagy emellett „katonai kiindulással felajánlotta századát, mint megbízható egységet” az összeesküvés céljaira.¹⁶⁷

A szervezkedés lebukásának története ugyancsak figyelemre méltó. Cserhalmi főhadnagy csatlakozásra szólította fel dr. Bochdaneczky Imre orvos századost azzal, hogy „később” szükségük lesz orvosra egy alakulatukhoz. Az orvos századossal nagy vonalakban ismertette terveiket is, aki „tanácsalanságában” Sebestyén Endre alhadnagyhoz fordult. Sebestyén „összeköttetésben állott a vármegyei politikai rendőrség helyettes vezetőjével és ennek tanácsára nemcsak az orvosszázados, hanem a[z] [al]hadnagy is belépett a titkos szervezkedésbe. Ettől az időtől kezdve azonban az összeesküvők megbeszéléseinek és tanácskozásának minden részlete rendelkezésére állott a politikai rendőrségnek.” Cserhalmi főhadnagy a gyanúsítás szerint a fiatal Sebestyén alhadnagynak azt a megbízást adta, hogy „szereljen le, menjen el a vasgyárba dolgozni és ott a munkások között szervezze meg az ellenálló csoportokat, amelyeket később a Bükkben össze tudnak gyűjteni. Mint a gh. főnök ígéretet tett neki, hogy a számadásaiban keresztül fogja tudni vezetni hivatalosan, hogy a hadnagy, mint vasgyári munkás is meg fogja kapni teljes tiszti illetményét. A gh. főnök úr ilyen irányú manipulációja különben sem egyedülálló, mert az ellenforradalmi szervezkedésen kívül most sikkasztás büntette miatt is folyik ellene az eljárás.”¹⁶⁸ Budapestről pénzeszsákban több millió pengőt hozott le az illetmények kifizetésére, de a szállítás alatt a zsákból több mint 200 ezer pengő eltűnt, amiről Cserhalmi főhadnagy nem tudott számot adni.”¹⁶⁹

A nyomozás és a bírósági eljárás

A gyanúsítottak egy része bizonyosan beismerő vallomást tett, bár jó okkal feltételezhető, hogy nem önként. Az ügy későbbi fővádlottjává tett Cserhalmi Pál a bíróság előtt arra hivatkozva vonta vissza vallomását, hogy azt kényszer hatása alatt tette.¹⁷⁰ Igen valószínű, hogy hasonló

¹⁶³ Leleplezték egy miskolci tiszti klikk szervezkedését. Szabad Nép, 1945. szeptember 4.

¹⁶⁴ Tagadnak az összeesküvéssel vádolt miskolci katonatisztek. Felvidéki Népszava, 1946. április 3.

¹⁶⁵ A miskolci tiszti összeesküvés felháborító részletei. Felvidéki Népszava, 1945. szeptember 7.

¹⁶⁶ Uo.

¹⁶⁷ Tagadnak az összeesküvéssel vádolt miskolci katonatisztek. Felvidéki Népszava, 1946. április 3.

¹⁶⁸ Cserhalmi Pált 1945. december 10-én a Miskolci 7. honvéd kerületi parancsnokság bírósága hivatali sikkasztás, hamis tanúzásra való csábítás, zsarolás, szolgálati vétség és hivatali hatalommal való visszaélés miatt 1 év 6 hónap börtönre ítélte. HU-MNL-BAZML-IV.1906.b. 14836/1946.

¹⁶⁹ A miskolci tiszti összeesküvés felháborító részletei. Felvidéki Népszava, 1945. szeptember 7.

¹⁷⁰ Mindent tagad a miskolci tiszti összeesküvé főszervezője. Szabad Magyarország, 1946. április 3.

tortúrának voltak kitéve társai is.¹⁷¹ Kezdetben a legszigorúbb eljárásra számíthattak. Vörös János honvédelmi miniszter – példastatuálási szándékra hivatkozva – kifejezett utasítást is adott arra, hogy velük szemben „a törvény idevonatkozó rendeletét a legkeményebben, a legszigorúbban, minden enyhítő körülmény alkalmazása nélkül alkalmazzák”.¹⁷²

Hadbírósági eljárásra végül egyik érintett/fogvatartott esetében sem került sor. A miskolci népjegyzéség illetékességi kifogást emelt a hadbíróság ellen arra hivatkozva, hogy a népbírósági rendelet értelmében hatáskörük a fegyveres erők tagjaira is vonatkozik.¹⁷³ Tiltakoztak az ellen is, hogy a „tisztai szervezkedés” ügyében Budapesten emeljenek vádat, mivel a fegyveres szervezkedés nem országos akció volt, hanem csak a 7. honvédkerület területére szorítkozott. Az igazságügyminiszter elfogadta a népjegyzéség érveit és Kaffkák ügyében a Miskolci Népbíróság illetékességét határozta meg. A „nemzetelleni összeesküvéssel” vádolt tiszteket 1945. október 12-én szigorú fegyveres kísérettel szállították Miskolcra. A letartóztatottakat az ügy irataival együtt átadták a népjegyzéségnek, amely azonnal megkezdte kihallgatásukat.¹⁷⁴

Mint az a későbbi iratokból kiderül, az őrizeteselek előzetes letartóztatását csak népjegyzéségi fogságuk kezdetétől számították, így Rucskay Andrásét 1945. október 11-től, Cserhalmi Pálét és Fodor Istvánét október 12-től, Major Lászlóét október 13-tól.¹⁷⁵

Bár 1945. október közepén a sajtóhírek arról számoltak be, hogy a „fasiszta tisztai összeesküvés részeseit” háborús bűntett miatt vonják felelősségre,¹⁷⁶ s ügyüket hamarosan tárgyalásra tűzi ki a miskolci népbíróság, az eljárás elhúzódott. A népjegyzéség ugyanis nem találta megalapozottnak a Katonapolitikai Osztály megállapításait, és a gyanúsítottak egy része ellen 1945-1946 fordulóján megszüntette az eljárást. Kaffka Zoltánt 1945. december 25-én helyezték szabadlábra,¹⁷⁷ Barsváry Sándor – 1994-es rehabilitációs kérelme szerint – fél év után szabadult,¹⁷⁸ és minden bizonnyal megszüntették az eljárást testvére, György ellen is.¹⁷⁹ Ugyancsak megszüntették az eljárást Kékes Elemér százados ellen is, s minthogy büntetőügyének népjegyzéségi iratai fennmaradtak, ennek körülményeiről részletes információkkal rendelkezünk. Kékest – akit 1945. augusztus 1-jén Bánrévén személyesen Földy Lajos százados, a Katpol Elhárítási Osztályának vezetője tartóztatott le¹⁸⁰ – 1945. október 14-én hallgatta ki részletesen a miskolci népjegyzés háborús bűntett miatt. Mivel a népjegyzéség nem látta bizonyítottnak a Kékeskel szembeni vádakat, 1945. november 14-én elrendelte szabadlábra helyezését,¹⁸¹ 1946. január 18-án pedig a nyomozást is megszüntette ügyében.¹⁸²

Ezzel a „tisztai összeesküvés” Kaffka-csoportja elleni eljárás befejeződött, a Cserhalmi

¹⁷¹ Kaffka Zoltánt – nekrológja szerint – a katonapolitikai osztály nyomozói súlyosan bántalmazták. Az állítás hitelében annak ellenére sincs okunk kételkedni, hogy a szerző tévesen úgy tudta, hogy Kaffkát a bíróság halálra ítélte, majd kegyelemből életfogytiglanra változtatták büntetését, amelyből 1956-ban szabadult. (Akitet már nem számoltak meg. In memoriam Kaffka Zoltán. Bécsi Napló. XII. évfolyam, 3. szám. 1991. május-június. 10.)

¹⁷² Vörös János honvédelmi miniszter nyilatkozott a tisztai összeesküvés ügyében. Világosság, 1945. szeptember 8.

¹⁷³ A miskolci tisztai összeesküvés felháborító részletei. Felvidéki Népszava, 1945. szeptember 7.

¹⁷⁴ Miskolcra hozták a hazaáruló tisztai szervezkedés résztvevőit. Szabad Magyarország, 1945. október 13.

¹⁷⁵ HU-MNL-OL-XX.4.b. 5101/1946. Miskolci Népbíróság 537/1945-17. sz. átirata.

¹⁷⁶ A miskolci népbíróság elé kerülnek a tisztai összeesküvők. Felvidéki Népszava, 1945. október 13.

¹⁷⁷ ÁBTL 3.1.9. – V-2000/25/1. Kaffka Zoltán tanúvallomása. 1947. január 13.

¹⁷⁸ Rainer 2018, 168–169.

¹⁷⁹ Szabadulásának ideje és körülményei nem ismertek, de minthogy ellene a Cserhalmi Pál és társai elleni büntetőügyben nem emeltek vádat, több mint valószínű, hogy Kaffkákkel körülbelül egy időben szüntették meg vele szemben az eljárást.

¹⁸⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.6. 689/1945. Balzsay Ágoston tanúvallomása. 1945. augusztus 22.

¹⁸¹ HU-MNL-BAZML-XXV.6. 689/1945. Miskolci népjegyzéség 3997/1945. Nü. sz. határozata. 1945. november 14.

¹⁸² HU-MNL-BAZML-XXV.6. 689/1945. Miskolci népjegyzéség 3997/1945. Nü. sz. határozata. 1946. január 18.

Pál főhadnagy által „vezetett” társaság azonban kevésbé volt szerencsés. Bár a letartóztatottak közül Major Lászlót már 1945. november 15-én, Fodor Istvánt 1946. február 7-én szabadlábra helyezték, a büntetőeljárás ellenük és a még előzetesben lévő Cserhalmi és Rucskay ellen is folytatódott.¹⁸³ Csoportjukból egyedül Csobod Barnabás mentesült a bírósági meghurcoltatás alól, előzetes letartóztatása és az ellene folyó nyomozás megszüntetésének ideje azonban iratok hiányában nem ismert.

A miskolci népbíróság 1946. április 2-án tárgyalta Cserhalmi Pál volt honvéd főhadnagy és három társa ügyét dr. Kurdits József tanácselnök vezetésével. A tárgyaláson a vádlottak egyöntetűen tagadták bűnösségüket. Cserhalmi „iszákosságával” mentette magát¹⁸⁴ és kijelentette, hogy szó sem volt a vádiratban foglalt szovjet hadsereg elleni szervezkedésről. Noha a tárgyalásról szóló sajtóhírek szerint Cserhalmiék mindössze arról beszélgettek, hogy „a Vörös Hadsereg segítségével helyreállítsák vidéken a megbomlott közrendet”,¹⁸⁵ illetve, hogy „a közbiztonság helyreállítására létesítsenek alakulatokat”,¹⁸⁶ ezen állítások meglehetősen nagy csúsztatások voltak. A volt főhadnagy védekezése szerint ugyanis nem a szovjetek segítségével kívánták volna helyreállítani a közrendet, hanem épp velük szemben. Cserhalmi a tárgyaláson közölte: a szovjet fosztogatások megakadályozásának céljából javasolta egy katonai alakulat felállítását.¹⁸⁷ Miután pedig dr. Kurdits tanácselnök elébe tárta beismerő vallomását, azt állította, hogy az kényszer hatása alatt született.¹⁸⁸

Cserhalmi népbírósági előadása igen nagy fontossággal bírt, hiszen rávilágított arra az eseményre, amelynek feltupírozásával a Katonapolitikai Osztály megalkotta a szervezkedés vádját: italozással egybekötött baráti beszélgetések történtek csupán, amelyeken Cserhalmi szovjet katonák garázdálkodását megfékező csoport alakítására tett javaslatot.

A népbírósági tárgyaláson Fodor István II. rendű vádlott – akit azzal is vádoltak, hogy 1945 márciusában kényszerítő körülmény nélkül vállalta el a Németországba menekült ezred parancsnokságát – szintén tagadta az ellene emelt vádakát és kijelentette, hogy mindössze háromszor volt Cserhalmi lakásán, de semmiféle szervezkedésben nem volt benne. Major László – akiről kiderült, hogy mindössze kétszer találkozott életében Cserhalmival – szintén tagadott. A tanúk egy része, akik a vizsgálat alatt terhelőbbnél terhelőbb vallomást tettek, a főtárgyaláson visszavonták vagy szépítették vallomásaikat.¹⁸⁹ Antalffy Zoltán százados ugyanakkor elmondta, hogy Bochandanczky orvos százados arról panaszkodott neki, hogy „élete veszélyben forog, mert Cserhalmyék szervezkednek és Cserhalmy megfenyegette őt, ha valamit elárul, akkor agyon lövi.”¹⁹⁰

A népbíróság egyedül Cserhalmi Pált mondta ki bűnösnek háborús bűntettben, és öt évi kényszermunkára ítélte, míg a többi vádlottat bizonyíték hiányában felmentette. A miskolci népbírósági ítélet indoklása szerint a „szervezkedés tényleges formát nem öltött” részben a Cserhalmi által kiszemelt katonák elutasító magatartása miatt, részben pedig azért, mert Cserhalmi felhagyott a szervezéssel. Tényként fogadta el azonban, hogy nem pusztán a szovjetek fosztogatásának a megakadályozása volt a célja, hanem „az országot elhagyó rendes orosz katonaság megtámadása” is. A népbíróság az eltérő vallomások dacára azért jutott erre a következtetésre, mert Cserhalmi a „szervezkedési kísérletét titokban végezte, a titoktartásra a beszervezni kiszemelt egyéneket felhívta, sőt dr. Bochnadecky Imrét egyenesen életveszélyes fenyegetéssel fenyegette meg [arra] az esetre, ha a szervezkedésről illetéktelenek előtt említést

¹⁸³ HU-MNL-OL-XX.4.b. 5101/1946. Miskolci Népbíróság 537/1945-17. sz. átirata.

¹⁸⁴ Tagadnak az összeesküvéssel vádolt miskolci katonatisztek. Felvidéki Népszava, 1946. április 3.

¹⁸⁵ Mindent tagad a miskolci tisztí összeesküvé főszervezője. Szabad Magyarország, 1946. április 3.

¹⁸⁶ Csak öt esztendő érdemel Cserhalmy Pál főhadnagy? Szabad Magyarország, 1946. április 4.

¹⁸⁷ HU-MNL-OL-XX.4.b. 5101/1946. Miskolci Népbíróság 537/1945. sz. ítélete.

¹⁸⁸ Mindent tagad a miskolci tisztí összeesküvé főszervezője. Szabad Magyarország, 1946. április 3.

¹⁸⁹ Csak öt esztendő érdemel Cserhalmy Pál főhadnagy? Szabad Magyarország, 1946. április 4.

¹⁹⁰ Tagadnak az összeesküvéssel vádolt miskolci katonatisztek. Felvidéki Népszava, 1946. április 3.

tesz.”¹⁹¹

Cserhalmi háborús bűntettben való vétkeességét a népbíróság azzal indokolta, hogy a volt főhadnagy tevékenysége idején nem sokkal a háborús események után az ország kül- és belpolitikai „viszonyai még kialakulatlan és rendezetlen formát mutattak”, s szervezkedési kísérlete „az ország érdekeit nagyon súlyosan érintette volna abban az esetben, ha szervezési kísérlete komoly formát öltött volna és az általa szervezni igyekezett illegális katonai alakulat akcióba kezdett volna az oroszok ellen, amely nyilvánvalóan maga után vonta volna az orosz-magyar együttműködés súlyos megzavarását, az oroszok részéről igen komoly retorzió alkalmazását és a háború utáni béke megnehezítését.” A bíróság enyhítő körülményként értékelte Cserhalmi „italos volta miatti gyengébb, elhatározó és kritikai képességét”, valamint azt, hogy még katonatársai sem vették komolyan. Súlyosbító körülménynek tartotta azonban, hogy cselekménye az „ország érdekeit igen könnyen a legsúlyosabb mértékben veszélyeztethette volna”.¹⁹²

Az ítélethirdetés után Rucskay András is szabadon távozhatott,¹⁹³ immár egyedül Cserhalmi Pál maradt börtönben. A népbírósági döntés baloldali politikai körökben nagy felháborodást keltett, úgy vélték, hogy „a békeszerződések előtt nem tett jó szolgálatot ez a tárgyalás a magyar népnek, amikor – teret engedve az ingadozó és befolyásolt tanúk mentő vallomásainak – ilyen enyhén bírálta el a felszabadító Vörös Hadsereg ellen tervezett tiszti összeesküvést.”¹⁹⁴

Az ítélet ellen Cserhalmi és védője a bűnösség megállapítása miatt fellebbezett. De a népügyész, dr. Ágoston Pál sem fogadta el az általa enyhének tartott ítéletet és a felmentéseket. A másodfokú eljárás lefolytatása azonban egy évet váratott magára. A Népbíróságok Országos Tanácsa dr. Sarlós Márton-tanácsa 1947. április 17-én Cserhalmi büntetését három év börtönre mérsékelte, míg társai felmentését jogerőre emelte.¹⁹⁵

Cserhalmi jogerős ítélete propagandisztikus célból már jelentéktelen volt, egyedül a miskolci szociáldemokrata Felvidéki Népszava számolt be róla, de az is csak négy hónappal az ítélet meghozatala után, az újságszám utolsó oldalának legalján, kishírként.¹⁹⁶ 1947 tavaszára-nyarára olyannyira megváltozott a politikai környezet, hogy már mindenki számára irreleváns volt az egykori „tiszti összeesküvés” felfújtt ügye.

A „miskolci tiszti szervezkedési ügy” politikai háttere és oka

A Kaffka-Cserhalmi-féle szervezkedések történetét olvasva jogosan merül fel a kérdés: mivégre volt szükség erre a felhajtásra? A választ a politikai körülményekben és célokban kell keresni, amihez kiváló segítséget nyújt a sajtó és azon kommunista politikusok megnyilvánulásai, akik a Kaffka-ügyet kezdettől fogva következetesen összekötötték a hadsereg „megtisztítására”, lényegileg a régi (főként vezérkari) tisztek leváltására, új, „megbízható” személyekkel való felváltására vonatkozó kommunista párti igénnyel, gyakorlatilag a kommunista pártnak a hadsereg feletti uralmának a céljával.

Okvách Imre történész szerint a Magyar Kommunista Párt egy olyan párthadsereg kialakítására törekedett, amely megbízható támasza lehetett a szocializmus kierőszakolásában és a szovjet biztonságpolitikai érdekek érvényesítésében. Mindenki, aki ezzel szemben felléphetett, potenciális ellenséget jelentett számukra, ezért kezdettől fogva eltávolításukra, majd később letartóztatásukra törekedtek. Okvách a politikai hangulatkeltést 1945 tavaszától számította, amikortól az MKP vezetői a hadsereget nyíltan a „reakció” egyik fő góciának

¹⁹¹ HU-MNL-OL-XX.4.b. 5101/1946. Miskolci Népbíróság 537/1945. sz. ítélete.

¹⁹² HU-MNL-OL-XX.4.b. 5101/1946. Miskolci Népbíróság 537/1945. sz. ítélete.

¹⁹³ HU-MNL-OL-XX.4.b. 5101/1946. Miskolci Népbíróság 537/1945-17. sz. átirata.

¹⁹⁴ Csak öt esztendőt érdemel Cserhalmi Pál főhadnagy? Szabad Magyarország, 1946. április 4.

¹⁹⁵ HU-MNL-OL-XX.4.b. 5101/1946. Népbíróságok Országos Tanácsa NOT. II. 5101/1946/18. sz. ítélete.

¹⁹⁶ Felvidéki Népszava, 1947. augusztus 8.

nevezték.¹⁹⁷ Ötvös István történész szerint a kommunisták már 1945 nyarán konfrontációra törekedtek. Ennek okát abban látta, hogy a náci Németország katonai vereségéig még elfogadták azokat a tiszteket, akik nem voltak háborús bűnösök, de május után már – akár a fegyveres erők átmeneti ellehetetlenítése árán is – félre akarták állítani azokat, akik „a népi demokrácia útján már nem tudtak [...] haladni.”¹⁹⁸ Mindezt a tisztikar politikai megtisztításának jelszavával, sajtóhadjáratokkal és konstruált összeesküvésekkel törekedtek végrehajtani.¹⁹⁹

A Kaffka-féle koncepciók ügy előhangja lehetett Révai József 1945. július 22-én, a Szabad Népben megjelent vezércikke, amelyben a „reakció” egyik góciának a hadsereg tisztikarát nevezte meg: „a magyar tisztikar elég jelentős része nem felejtett és nem tanult semmit. [...] Suttog, konspirál, szervezkedik. Arra spekulál, hogy az 1919 utáni ellenforradalom megismétlésére nyílik újra alkalom.” Révai a „reakciós” kifejezést az „antikommunista” fogalommal azonosította, és az ellenük irányuló harcot „a nép fiaiból származó új tisztek gyors kinevelésével” látta megoldhatónak.²⁰⁰

Révai beszéde után egy héttel, 1945. augusztus 1-jén tartóztatták le Kaffka Zoltán vezérőrnagyot és nyolc társát.²⁰¹ Az eljárás megindításával kapcsolatos konkrét politikai szándék felől nincs ok kételkedni, hiszen letartóztatásukra utalva Farkas Mihály már augusztus 5-én határozott követeléssel állt elő a debreceni aratőnnepélyen. Farkas szónoklatában a béketárgyalások sikerességét a „reakció” elleni harccal kötötte össze és a hadsereg tisztikarában történt szervezkedések, „a reakciós tiszti mozgolódások” vezetőiként a vezérkari tiszteket azonosította. Farkas ezért határozottan javasolta, hogy a vezérkari tisztek 80-90 százalékát „ki kell csapni a hadseregből” és helyükre tartalékos tiszteket kell állítani. Farkas hangsúlyozta, az országnak most nincs szüksége arra, hogy nagy hadászati gyakorlattal rendelkező tisztjei legyenek, ami lehetőséget ad arra, hogy a tartalékos tiszteket bevonják a hadseregbe és kiképezzék őket „jó, aktív tisztekké”. E célból tisztiiskolák szervezését jelentette be, amelyekbe „paraszt- és munkásifjakat” vesznek fel. Beszédében Vörös János honvédelmi minisztertől nyilvánosan megkövetelte a hadsereg „erős kézzel” való megtisztítását a „reakciós tisztektől”.²⁰² Farkas tehát Kaffkák szervezkedési ügyét felhasználva és azt hazug módon általánosítva gyakorolt politikai nyomást a honvédelmi miniszterre abból a célból, hogy a régi vezérkari tiszteket paraszt- és munkásfiatalokból álló tartalékosokkal váltsák fel.

A Farkas Mihály által megfogalmazott kommunista követelést a moszkvai rádió augusztus 22-i adásában támasztotta alá, és egyúttal a szovjet elvárásokat is tolmácsolta. A rádió a magyar demokratikus átalakulás eredményeivel foglalkozva utalt a miskolci ügyre, a „reakciós elemek”, a magyar hadsereg tisztikarának szervezkedésére és hangsúlyozta: „Elsősorban a magyar nép érdekei követelik meg Magyarország demokratikus átalakulását. Mennél alaposabban leszámolnak Szálasi és Horthy híveivel, annál gyorsabb lesz az ország haladása a nemzeti megújulás, az újjászületés felé, annál nagyobb mértékben számíthat Magyarország a demokratikus kormányok támogatására és rokonszenvére.”²⁰³

A Farkas Mihály és a moszkvai rádió által sugallt párhuzam a Kaffka vezérőrnagy és társai letartóztatásáról szóló első hírek után váltak egyértelművé.

A miskolci tiszti szervezkedésről szóló első híreket a kommunista és a szociáldemokrata

¹⁹⁷ Okvách 2001, 20–21.

¹⁹⁸ Ötvös 2001, 41.

¹⁹⁹ Okvách 2001, 21.

²⁰⁰ Révai József: A demokrácia támadásban. Szabad Nép, 1945. július 22.

²⁰¹ Egy héttel később, 1945. augusztus 8-án – immár másodszor – letartóztatták Kéri Kálmán volt vezérkari ezredest is, ő azonban nem sokkal később szovjet őrizetbe került. Kéri ugyancsak összeesküvéssel és kémtevékenységgel gyanúsították meg, de bíróság elé nem állították, végül – közel Kaffka Zoltánnal azonos időpontban – augusztus 31-én helyezték szabadlábra. Dávid 2015, 38.; Lukács 2020, 210.

²⁰² „A vezérkari tisztek 80-90 százalékát ki kell csapni a hadseregből!” Néplap, 1945. augusztus 7. 2.

²⁰³ Magyar Távirati Iroda kül- és belpolitikai kiadása. 1945. augusztus 23.

párti országos napilapok, a Szabad Nép és a Népszava 1945. szeptember 4-én közölte. A tudósításokat mindkét lap egyértelműen összekötötte a honvéd tisztikar „megtisztításának” igényével. A Szabad Nép már cikkének alcímében határozott politikai követeléssel állt elő: „Erélyes tisztogatást a honvédtisztikarban!” Írásuk szerint a honvédtiszti kar „reakciós és a demokratikus rend győzelmével megbékélni nem tudó” elemeinek „fantasztikus” szervezkedése, a „magyar nép életének ez a minősíthetetlenül aljas háttámadási szándéka is élesen igazolja a demokratikus pártoknak, elsősorban a Magyar Kommunista Pártnak azt a követelését, hogy a demokratikus hadsereg tisztikarának felépítését új alapokra kell helyezni. Kíméletlenül el kell távolítani a honvédségből a reakciós tiszteket és minél gyorsabban meg kell kezdeni új tisztikar nevelését, elsősorban a munkásság és parasztság fiaiból.”²⁰⁴

Hasonló gondolatot fogalmazott meg a Népszava, amely a hadseregen kívül a közigazgatás és általában véve a közélet „megtisztítását” is követelte: „A hadseregben, a közigazgatásban százával és ezrével maradtak vissza a reakció emberei, akik szervezeten vagy szervezetlenül, aktívan vagy passzív szabotálassal útját próbálják állni a demokratikus átalakulásnak. [...] Itt az ideje végre, hogy megtisztítsuk a reakciótól a hadsereget, a közigazgatást és az egész közéletet. Most már nincs kímélet!”²⁰⁵

Hasonlóképp tett a kommunista párt miskolci napilapja, a Szabad Magyarország is, amely 1945. szeptember 5-i vezércikkben számolt be Kaffkák ügyéről és ugyancsak változásokat követelt a hadsereg tisztikarában: „ez az eset újabb felkiáltójelként kell hogy álljon pártunk régi követelése mellett: új, valóban demokratikus tisztikart kell adni demokratikus honvédségünknek. Meg kell szüntetni azt, hogy a régi reakciós, szovjetellenes, fasiszta mentalitású tisztek néhány hazug frázis mögé bújva folytatni tudják lélekmérgező, az egész országunk létét veszélyeztető aknamunkájukat.”²⁰⁶

A következő napokban a nemzetgyűlés ülésein, vagy a népbíróságok ítéleteinek kritizálása során több kommunista politikus ürügyként használta fel a tiszti összeesküvés ügyét a honvéd tisztikar átalakítását követelve. Szeptember 6-án Rákosi Mátyás a reakcióról szólva kijelentette: „Szóvá kell tennünk azt is, hogy amint a miskolci események rávilágítanak, a reakció újabban a hadseregbe is beszivárgott és ennek megfelelően a hadsereg demokratizálására az eddiginél lényegesen nagyobb gondot kell fordítani.”²⁰⁷ Hasonlóképp vélekedett a nemzetgyűlés szeptember 11-i ülésén Kádár János, aki a népbírósági ítéletek enyhességét, a felmentő ítéletek nagy számát bírálva beszélt Kaffkákról: „az enyhe ítéletekből bátorságot merítenek a lappangó fasiszták és a csendes szabotázs mellett ma már fegyveres összeesküvéseket szőnek a magyar nép ellen, mint a miskolci katonai összeesküvés és egyéb példák mutatják.”²⁰⁸

A politikai támadások és a Kaffka-ügyet felhasználó sajtóhadjárat hatására Vörös János honvédelmi miniszter is szólásra kényszerült, és a Világosság című lapnak a miskolci tiszti összeesküvés részleteire irányuló kérdésekre válaszul közölte: a „hadsereg tisztikarának további demokratizálódási folyamata napról-napra örömdetesen halad előre. Különböző tanfolyamok, tisztiiskolákba való felvétel és az altisztekből lett tisztek már ezt a demokratizálódási folyamatot szolgálják.”²⁰⁹

A Kaffka-ügyet felhasználva a kommunista párt elérte a célját. Az 1945. novemberi választásokat követően fokozatosan végrehajtották a hadsereg, elsősorban a felső vezetés

²⁰⁴ Leleplezték egy miskolci tiszti klikk szervezkedését. Szabad Nép, 1945. szeptember 4.

²⁰⁵ Ellenforradalmi tisztek szervezkedését leplezték le Miskolcon. Népszava, 1945. szeptember 4.

²⁰⁶ Kaffka vezérőrnagy, Fodor ezredes, Barsváry százados, Cserhalmy főhadnagy és társaik ellenforradalmi szervezkedése Miskolcon. Szabad Magyarország, 1945. szeptember 5.

²⁰⁷ Nemzetgyűlés 1946, 51.

²⁰⁸ Nemzetgyűlés 1946, 93.

²⁰⁹ Vörös János honvédelmi miniszter nyilatkozott a tiszti összeesküvés ügyében. Világosság, 1945. szeptember 8.

„megtisztítását” és a kommunista, vagy hozzájuk húzó tisztek magas beosztásba helyezését.²¹⁰ Hogy miért épp Miskolcon történt ilyen „összeesküvés” ügy? Okvát Imre megállapítása szerint a kerületi parancsnokságok az MKP megítélése szerint a megbízhatatlanok búvóhelyeként nagy veszélyt jelentettek a párt számára. Attól tartottak, hogy a legénység megnyerésével a honvédalakulatokat a kommunista párt ellen vezethetik.²¹¹ Ez a félelem különösen azon személyek esetében merülhetett fel, akik korábban már határozottan szembe kerültek a kommunista párttal vagy a politikai rendőrséggel. Közük tartozott Kaffka Zoltán, aki 1945. április 21-én a honvédelmi miniszternek a sátoraljaújhelyi politikai rendőrség vezetőjének az ottani kiegészítő parancsnok és egyes honvédek elleni rágalmairól, illetve meghurcoltatási kísérleteiről számolt be.²¹² Kaffka ezzel sértette a politikai rendőrség és így a kommunista párt érdekeit. A következményekkel valószínűleg ő maga is számolt.

1945 nyarán a 7. honvédkerület tisztjei is érezték a közelgő veszélyt. Bárczy János százados visszaemlékezése jól tükrözi a korabeli körülményeket: „idegesítő és elkeserítő volt számunkra a minden oldalról érezhető és megnyilvánuló gyanakvás, ellenszenv. Tojástáncot jártunk, s ha mégoly kínos gonddal, figyelemmel is végeztük munkánkat, valaki mindig akadt, aki hibát vélt találni benne. Elégséges volt egyetlen írásban kiadott intézkedés egyetlen félreérthető kifejezése például ahhoz, hogy fegyverrejtegetés, ellenforradalmi szervezkedés stb. gyanúja miatt- nagy erővel, nagy apparátussal – megelőző, igen szigorú eljárás induljon a 7. hadosztály, illetve kerület ellen.”²¹³

Kaffka vezérőrnagy és társai szerencséjére végül – egy kivétellel – nem járt hosszabb börtönbüntetéssel meghurcoltatásuk. Erre – minden előzetes fenyegetőzés dacára – szükség sem volt. 1946 első felére – a kisgazdapártiak meglátása szerint – a katonaság már az MKP kezében volt.²¹⁴ Minthogy a Kaffka-üggyel kapcsolatos politikai szándék révbe ért, maga az ügy indifferensé vált. A cél nem Kaffkák bebörtönzése volt, így többségük szabadon távozhatott.

A „tiszi összeesküvés” tagjainak utóélete

A miskolci katonai szervezkedés ügyében meggyanúsítottak eljárás utáni életével kapcsolatban nem mindenki esetében rendelkezünk információval.

Kaffka Zoltán szabadlábra helyezése után Miskolcon maradt és gazdálkodással foglalkozott. 1947 elején, a Magyar Közösség ügyében tanúként hallgatták ki, elsősorban Dálnoki Veress Lajossal, András Sándor vezérőrnaggyal, Soóváry Tihamér vezérkari ezredessel és Arany Bálinttal való kapcsolatáról faggatták.²¹⁵ Tanúkihallgatására azért került sor, mert a politikai rendőrség adatai szerint a Magyar Közösség által szervezett földalatti hadsereg megalakítására vonatkozó tervek szerint az új hadsereg szervezésében szerepet kívántak adni Kaffka vezérőrnagynak is,²¹⁶ később pedig a 7. kerületi parancsnokság élére – egyes adatok szerint Dumbovich Emil mellett²¹⁷ – ugyancsak őt javasolták.²¹⁸ Kaffka ellen ekkor azonban még nem indítottak eljárást. 1952. május 26-án tartóztatták le államrend elleni izgatás és szabotázs gyanújával. Utóbbi – miután a tanú „időközben elhalálozott” – nem tudták

²¹⁰ Okvát 2001, 22.

²¹¹ Uo. 24.

²¹² Uo. 16–17.

²¹³ Bárczy 1983, 614.

²¹⁴ Okvát 2001, 25.

²¹⁵ ÁBTL 3.1.9. – V-2000/25/1. Kaffka Zoltán tanúvallomása. 1947. január 13.

²¹⁶ ÁBTL 4.1. A-2126167. Magyar Közösség – Földalatti Fővezérség – összeesküvés ügy. Összeállította: Bertók Gyula ny. r. alez., Juhász László ny. r. alez. Belügyminisztérium III/IV. Csfség. Dátum nélküli. 31.

²¹⁷ ÁBTL 3.1.9. – V-2000/27/1. Jegyzetek András Sándor vörgey. kihallgatásának előkészítéséről.

²¹⁸ ÁBTL 4.1. A-2126167. Berkó István kihallgatása. 1947. január 2.; Szentmiklóssy István kihallgatása. 1947. január 11.

„bizonyítani”,²¹⁹ így a Budapesti Központi Járásbíróság 1952. július 17-én csak folytatólagosan elkövetett demokratikus államrend elleni gyűlöletre izgatás bűntettében találta bűnösnek, amelyért 5 év börtönre ítélte.²²⁰ A Budapesti Megyei Bíróság 1952. szeptember 4-én az elsőfokú döntést helyben hagyta.²²¹ A börtönből csak az 1956-os forradalom napjaiban szabadult, majd elhagyta az országot. Először Argentínában próbált szerencsét, majd 1960-tól Ausztriában élt.²²²

Barsváry Sándor százados pályája a „tishti szervezkedési” üggyel nem tört meg. Szabadulása után visszatérhetett a honvédséghez, 1948-ban őrnaggyá léptették elő, de még ugyanazon év novemberében nyugállományba helyezték. Ezután Budapesten, az UVATERV talajjavító technikusaként helyezkedett el. 1951-ben kitelepítették Füzesgyarmatra, ahonnan 1953-ban térhetett vissza a fővárosba. 1956 decemberében Kanadába emigrált.²²³

Kékes Elemér százados folytathatta katonai pályafutását. 1951-től a Debreceni Honvéd SE főtitkára volt őrnagyi rangban.²²⁴ 1956. november 8-án másokkal együtt őt is a Szovjetunióba deportálták.²²⁵

Fodor Istvánt még az eljárás idején nyugdíjazták. 1952-ben feleségével együtt a hortobágyi Borsós-tanyára telepítették ki, ahonnan 1953-ban szabadult.²²⁶

A rendelkezésre álló életrajzi adatok alapján tehát Kaffka Zoltánt és Fodor Istvánt még az eljárás idején eltávolították a honvédségből, előbbi később bebörtönözték, utóbbit kitelepítették. Barsváry Sándor és Kékes Elemér még évekig tovább szolgálhatott, de míg Barsváryt 1948-ban eltávolították és utóbb kitelepítették, addig Kékes az új honvédség egyik megbecsült tisztjeként folytatta pályafutását. A tishti összeesküvés gyanúsítottjai tehát többségükben a kialakulófélben lévő kommunista rendszer célpontjai maradtak, kivétel azonban itt is akadt.

Összegzés

A nagydobra vert miskolci tishti összeesküvés koncepciójának alapját Cserhalmi Pál főhadnagy szolgáltatta azáltal, hogy italozása(i) során tisztársait arra buzdította, hogy alakítsanak csoportot a szovjet katonák garázdálkodásainak a megfékezésére. Ebből aztán a koncepciógyárosok egy széles körű, a Vörös Hadsereget partizáncsapatokkal megtámadó és a demokratikus rendszer megdöntésére irányuló szervezkedés meséjét költötték.

Jó célpontnak bizonyultak a miskolci honvédkerület különböző rangú tisztjei, akiknek többsége részt vett korábban a szovjetek elleni harcban. Kaffka Zoltán vezérőrnagy személye is megfelelt a koncepciónak, hiszen „horthysta” tisztként széles körben elismert volt akár sportteljesítménye, akár második világháborús frontszolgálatja alapján. Bár Kaffka – és Barsváry Sándor százados – 1944-ben a Bajcsy-Zsilinszky-féle ellenállásban kitüntette magát, a moszkovita kommunista pártvezetés számára ez korántsem jelentett előnyt. Az 1944-es ellenállók – legyen akár kommunista, mint Demény Pál, vagy a diósgyőri Dancza Lajos – politikai konkurenciát jelentettek a moszkoviták számára, s ez a nem kommunista Kaffka vezérőrnagy sorsát is megpecsételte.

Az eszköz – az 1944-es ellenálló Kaffka és tisztársai esetében – egy koncepció büntetőeljárás volt, amely révén a Katonapolitikai Osztály bizonyíthatta a kommunisták számára oly fontos „éberségét” és a párthoz való hűségét. A cél azonban nem a célkeresztbe

²¹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-85264. Jelentés. Kaffka Zoltán ügye. Miskolc, 1952. június 20.

²²⁰ ÁBTL 3.1.9. V-85264. Budapesti Központi Járásbíróság. B. 0726/1952/3.

²²¹ ÁBTL 3.1.9. V-85264. Budapesti Megyei Bíróság. Bf.XXI.0726/1952-6.

²²² Akiket már nem számoltak meg. In memoriam Kaffka Zoltán. Bécsi Napló. XII. évfolyam, 3. szám. 1991. május–június. 10.

²²³ Rainer 2018, 168–169.

²²⁴ Új tisztikart választott a D. Honvéd. Néplap, 1951. február 24.

²²⁵ https://kmf.uz.ua/kutatasok/deportáltak56/ungvari_bortonbe_56.htm (letöltés ideje: 2022.10.20.)

²²⁶ HU-MNL-BAZML-XV.106. 1.cs.

helyezett tisztek bebörtönzése volt. A népügyészégi eljárásnál már részben teret engedtek az igazságszolgáltatásnak, erre az időre ugyanis a cél teljesült. A miskolciak ügyére hivatkozva az egész ország területén megkezdődhetett a honvéd vezérkar és egyáltalán a tisztszállomány kicserélése, megbízható „elvtársakkal” való feltöltése és ezzel együtt a „demokratikus” honvédség feletti hatalom átvétele.

II. 3. A Magyar Közösség és a Kolláth család kálváriája

A Kolláth család 1947-ig Miskolc társadalmának megbecsült famíliája volt. A családfő, id. Kolláth Gyula tanító, a miskolci tanítók szakszervezetének elnöke, kisgazdapárti helyi politikus, Borsod vármegyei törvényhatósági bizottsági tag, néhány hónapig népbíró²²⁷ volt, míg fiai egyetemi hallgatók: ifjabb Gyula jogásznak, Zoltán orvosnak tanult. 1947-ben büntető eljárás-sorozat kezdődött a család tagjai ellen. Először ifj. Kolláth Gyulát végezték ki lopás miatt, majd apja és testvérei ellen indult eljárás orosz katonák meggyilkolása, illetve annak elhallgatása miatt. Bár az eljárások formálisan szabályszerűek voltak, alapos okunk van feltételezni azok koncepciós voltát, a filmvászonra illő történetet a sajtóban ugyanis összekötötték az épp aktuális Magyar Közösség ügyével és a Kisgazdapárttal.

A „bűnöző egyetemista”

1947. április elején futótűzként terjedt az országban, különösen Miskolcon a hír, miszerint Budapesten letartóztatták ifj. Kolláth Gyula miskolci műegyetemi hallgatót. 1947. április 1-jén a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem harmadéves hallgatója épp betörési kísérletet követett el a Kiss József (volt Visegrádi) utca és a Szent István körút sarkán, amikor rendőrök igazoltatták. Kolláth rálőtt a rendőrökre, Nagy III. Elek próbarendőrt súlyosan, Módli György rendőrtizedest könnyebben megsebesítette, majd Bakonyi Gyula próbarendőrrel dülakodott, amely során a rendőr jobb karja eltörött. A fiatalembert ezután járókelők fogták körül, majd rendőrök siettek a helyszínre, akik letartóztatták és a központi ügyeletre szállították.²²⁸ A fiút ugyanis állítólag kis híján tömeg lincselte meg, amit csupán a rendőrfőnök erélyes fellépése akadályozott meg.²²⁹ Ifj. Kolláth Gyulát még az éjszaka kihallgatták, amely során azt is beismerte, hogy március 30-án egy Múzeum körüli edénykereskedésbe is ő tört be. Az egyetemistát statáriális eljárás alá vonták. A büntetőügy iratai – amelyet a Fővárosi Bíróságon 4766/1947. sz. alatt iktattak – sajnos nem maradtak fenn, azokat 1974-ben kiselejtezték. Más lehetőség nem lévén, a történetet a korabeli sajtó segítségével tekintjük át.

A Magyar Országos Tudósító az esetről többször hírt adott, az ügy részletei tekintetében azonban több eltérés volt közben tapasztalható. Így a leadott lövések száma (3, 4), a letartóztatás körülményei (rendőrök vagy a tömeg fékezte meg), illetve az egyik rendőr személye és intézkedésének körülményei (az első híradások szerint a helyszínre siető Bakonyi Gyula próbarendőr volt, míg utóbb Fojta István rendőrszakaszvezetőt nevezték meg, aki igazoltatta a fiút, tehát kezdettől a helyszínen volt). Ezen eltérések azonban még fakadhatnak a rendőrség téves tájékoztatásából, vagy a MOT hibájából. Az azonban már felettébb figyelemreméltó, hogy az esetet a baloldali napilapok milyen körülmények között tárgyalták.

A Kolláth-fiú letartóztatásáról elsőként a kommunista párt országos napilapja, a Szabad Nép „tudósított”, még 1947. április 3-án. A cikk – amelyet György István jegyzett – címe már önmagában politikai háttérrel sejtetett és a Magyar Testvéri Közösség²³⁰ ügyével kötötte össze: „Kovács Béla megbízásából kapott fegyvert a rendőrgyilkos fasiszta műegyetemista”. Az írás érdekes módon ezúttal negyedórás tűzharcról írt, s azt állította, hogy a hasba lőtt Nagy III. József (nem Elek) rendőr életveszélyes sérülésével kétszáz métert futott a „bandita” után. A legfigyelemreméltóbb mégis az volt, hogy a nyomozók április 2-án hajnalban, a fiú első kihallgatása során annak politikai múltja felől érdeklődtek. A fiatalember először tagadta, hogy érdeklődött volna a politika iránt, majd „beismerte”, hogy a „fasiszta időkben a Hungária

²²⁷ Lásd: Kis 2018. 142.

²²⁸ Magyar Országos Tudósító, 1947. április 2.

²²⁹ Magyar Országos Tudósító, 1947. április 6.

²³⁰ A Magyar Közösségnek működött Miskolcon szervezete (Szekér 2009, 20.), annak vezetősége és tagsága azonban sajnos iratok hiányában nem ismert.

Technikus Bajtársi Szövetség tagja volt” és „erősen” szimpatizált a jobboldali eszmékkel. A 6.35-ös revolver eredetére vonatkozóan pedig közölte, hogy azt igen rejtélyes körülmények között Miskolcon kapta: „Az édesapám révén kaptam egy barátomtól meghívót, hogy jöjjenek délután két órakor a miskolci Korona-szállóba. El is mentem. Hatan jöttünk össze. Egy férfi beszélni kezdett. »Kovács Béla küldött engem, az ő megbízottja vagyok. Szükség lesz ezekre a revolverekre« – mondta és ezzel átnyújtott hatunknak egy-egy revolvért.” A fiatalember bűnügyébe tehát belekeverték a Kiszgazdapártban aktív édesapját és a Magyar Közösség ügyét is. A cikk azonban nem állt meg ezen a ponton és – a koncepció egy újabb hamis elemét beemelve – a fiú állítólagos nyilaskeresztes kapcsolataira utalt, mikor megemlítette, hogy fővárosi lakásán tartott házkutatás során „Testvér” megszólítással „gyanús levelek” kerültek elő. Érdekes módon emellett Kolláthot újabb köztörvényes bűncselekményekkel is összefüggésbe hozták. Állításuk szerint a fiú bevallotta, hogy tanulmányait egy éve felfüggesztette, s „az egyetem csak alibi volt”, miközben „egész sor rablást követett el”, de emellett a rendőrség meggyanúsította a Csaba utcai rendőrgyilkossággal is, amelyet szintén 6.35-ös pisztollyal követtek el.²³¹

1947. április 4-én a kommunista párt miskolci napilapja, a Szabad Magyarország is tudósított a műegyetemista esetéről. Cikkükben többször utaltak Kolláthék politikai hátterére. A Szabad Néppel egybehangzóan állították, hogy a fiatalember Kovács Béla megbízottjától kapott fegyvert, úgy vélték ugyanakkor, hogy „Lehetséges, hogy a betörő diák ezzel a beállítással akarja »szépíteni« csúfos viselt dolgait.” Emellett megemlézték azt is, hogy apját B-listázták és hogy a kisebbik Kolláth-fiú, a szintén Pesten orvostanhallgató „Öcsi” a napokban kékre vert szemekkel ment haza, ugyanis Miskolcon utcai verekezésbe keveredett „ugyancsak politikai okból kifolyóan.”²³²

Ugyanaznap a Felvidéki Népszava is visszatért a Kolláth-fiú történetére, s ezúttal a politikai háttérre helyezte a hangsúlyt: „Kolláth Gyula [...] ismert alakja volt a miskolci jobboldali fiatalságnak. A gimnáziumban mint cserkész kitűnt célzó készségével, több versenydíjat is nyert, ezt a képességét hasznosította most gyilkos és betörő alvilági életében. 1942 őszén iratkozott be a műegyetemre. Tagja lett a hírhedt jobboldali Hungária Technikus Bajtársi Szövetségnek. A műegyetemmel együtt Németországba menekült, onnan 1945-ben érkezett haza Miskolcra és gyorsan megtalálta a politikai elhelyezkedését a Független Kiszgazdapárt ifjúsági szervezetében, a Független Ifjúságban, amelynek apja, id. Kolláth Gyula igazgató-tanító szervezője volt. Jobboldali körökkel való összeköttetését Budapesten is fenntartotta, a házkutatás alkalmával több olyan levelet találtak, amely a nyilasok megszólításával, a »Testvér!« szóval kezdődött.” (Az ifjú Kolláth tehát állításuk szerint nyugatos volt, s ez a később történtek fényében igencsak meglepő, de erről majd később.) A cikk szerint ifj. Kolláth Gyula a Korona-szállóban vele együtt megjelent öt fiatalemberrel „továbbra is szoros kapcsolatot tartott fenn, budapesti albérleti szobájában hetenkint fiatalemberek részvételével titokzatos összejöveteleket tartottak. Ezekre a gyanús jelenségekre való tekintettel Kolláth Gyulát átkísérték a rendőrség államvédelmi osztályára, hogy politikai vonalon is megindítsák a nyomozást.”²³³ A fiatal egyetemista formálisan köztörvényes bűnügyét tehát ők is egy állítólagos rendszerellenes szervezkedéssel és a Kiszgazdapárt ifjúsági szervezetével hozták összefüggésbe, holott apjával szemben neki a Kiszgazdapárthoz sosem volt köze.²³⁴

²³¹ Kovács Béla megbízásából kapott fegyvert a rendőrgyilkos fasiszta műegyetemista. Szabad Nép, 1947. április 3.

²³² Betörésekből élt Budapesten a rendőrmerénylet miskolci műegyetemi hallgató. Szabad Magyarország, 1947. április 4.

²³³ Kik kaptak revolvért a Koronában Kolláth Gyula fasiszta diák-gengszterrel együtt? Felvidéki Népszava, 1947. április 4.

²³⁴ Tag vagy nem tag? Magyar Hírlap, 1947. április 6.

A Kolláth-fiú ügyében ezután – miként arra a kommunista Szabad Magyarország egy nappal korábban utalt – fordulat történt. Bár eddig bűncselekményét minden jel szerint szándékosan politikai bűnügyként kívánták kezelni, az államvédelmi osztály visszaadta az ügyet az államügyészségnek arra hivatkozva, hogy a fiatalember hazudott a hatóságoknak a pisztolyátadás körülményeiről abból a célból, hogy elkerülje a rögtönítélő bírósági eljárást.²³⁵ A politikai rendőrség valójában az ügy politikai szálának kivizsgálásáról nem mondott le. Későbbi sajtóértékelések szerint az államvédelmi osztály egyáltalán nem vetette el az összeesküvőkkel való kapcsolat kérdését, hanem ifj. Kolláth vont vissza ezirányú vallomását, ezért a politikai rendőrség bizalmas úton folytatott nyomozást e téren.²³⁶ Ifj. Kolláth Gyulával szemben mindenesetre ejtették a politikai jellegű bűncselekmények „vádját”, a köztörvényeseket azonban fenntartották.

A rögtönítélő bíróság 1947. április 6-án, húsvét vasárnapján, fél tízkor kezdte meg ülését dr. Dán Andor elnöklésével. Szokolányi Zoltán államügyész háromrendbeli szándékos emberölés, betöréses lopás és fegyverrejtegetés büntette miatt emelt vádat. Ifj. Kolláth Gyula arcán „kék foltok és vércsík” voltak láthatók, amelyet az őt elfogó tömeg dühével magyaráztak. A fiatalember beismerő vallomást tett, megbánást tanúsított, de tagadta, hogy ember kívánt volna ölni, betöréseit pedig családja nehéz anyagi körülményeivel indokolta. Korabeli tudósítás szerint Kolláth zokogva tett beismerő vallomást. Bűncselekményét azzal indokolta, hogy szerény anyagi körülmények között élt és amiatt nagy lelkiismeret furdalást érzett: „borzasztóan szégyelltem magam és öngyilkos akartam lenni. Olyan feldúlt állapotban voltam, hogy egész éjszaka nem aludtam. [...] Felsír: - Nem rablónak neveltek engem!”²³⁷ A bíróság tanúként kihallgatta a két kevésbé súlyosan sérült rendőrt – köztük a már említett és eddig nem ismert Fojta István rendőrszakaszvezetőt –, majd Nagy III. Elek kórházban tett vallomását ismertették. A tárgyalás végén Szokolányi ügyész a legsúlyosabb büntetés kiszabását indítványozta, a védő irgalmas ítéletet kért. A bíróság a váddal egyezően állapította meg a műgyetemista bűncselekményét, majd kötél általi halálra ítélte. Kolláth kegyelmet kért, ezért a bíróság kegyelmi tanácsá alakult át, s pár perces tanácskozás után bejelentette, nem találják kegyelemre méltónak a fiút. Ifj. Kolláthot ezután levezették a siralomházba, majd két óra múlva, 1947. április 6-án, délután fél négykor a Markó utcai fogház patkó alakú ún. kivégző udvarán felakasztották, nagyszámú érdeklődő előtt.²³⁸

Az egyetemista kivégzésének körülményei többekben felháborodást keltettek. Volt olyan újság, amely „Emberemlékezet óta nem akasztottak embert Húsvét vasárnapján” alcímmel kifogásolta annak időpontválasztását, hangsúlyozva, hogy „igen sok ember előtt érthetetlen, hogy egy nagy ünnepet nem vesznek figyelembe és a feltámadás napján hajtanak végre halálos ítéletet.”²³⁹

A Reggel című napilapnak a tárgyalásról készített tudósítása, amely az emberi megnyilvánulásokról is beszámolt, vezető baloldali körökben heves indulatokat váltott ki. Ennek hatására a baloldali sajtó minden bizonnyal felülről szervezett módon ismét az ügy – az elmúlt napokban hivatalosan cáfolt – politikai, „fasiszta” hátterére terelte a hangsúlyt. Losonczy Géza újságíró – aki 1957-ben a Nagy Imre perrel összefüggésben életét vesztette a börtönben – a Szabad Népből közölt cikkében hangsúlyozta, hogy a fiú „annak előtte kimagasló szerepet játszott különböző szélsőjobboldali és fasiszta megmozdulásokban”. Úgy vélte, az akasztással az ügy még „nincs elintézve” és a politikai következtetések levonását sürgette: „Nem szabad

²³⁵ Rögtönítélőbíróság elé kerül a rendőrgyilkos miskolci diák. Felvidéki Népszava, 1947. április 5.

²³⁶ Kiderült a Kolláth-család hároméves bűne. Meggyilkoltak a Bükkben négy szovjet katonát. Felvidéki Népszava, 1947. május 20.

²³⁷ Húsvét vasárnap felakasztották a banditává züllött műgyetemi hallgatót. A Reggel, 1947. április 8.

²³⁸ Uo.

²³⁹ Húsvét vasárnapján halálra ítélték és kivégezték a banditává vált műgyetemi hallgatót. Emberemlékezet óta nem akasztottak embert Húsvét vasárnapján. Szegedi Kis Újság, 1947. április 9.

elfelejteni, hogy ez a bandita a leckét a fasiszta diákszervezetekben tanulta és bátorságát a reakciósnak a rendőrség elleni habzósájú uszításából merítette. A tanulságok levonása reánk tartozik.”²⁴⁰ Hasonlóképp az ügy politikai hátterére kívánta terelni a figyelmet a Szabad Föld, amely az akasztásról adott híradásában vélhetően szándékosan hamisan arról írt, hogy a „gyilkos lakásán a házkutatás során demokráciaellenes röpcédulákat találtak.”²⁴¹ A Ludas Matyi pedig pár nappal később pedig egyértelműen hazug módon húzta elő a nyilas-kártyát: „a mártír nem beszél. Csak célozgat. Nagyon szeret célozgatni a drága. Főszerkesztőnket²⁴² sem hibázta volna el annakidején a Duna-parton.”²⁴³

A Reggel tudósítása miatt utolsóként Nemes György ragadott tollat és azzal vádolta meg a lapot hogy „kegyes, szemforgató módon, hamis páthosszal és giccsesen émelyítő »technikával« igyekezett glóriát fényesíteni egy gyilkos ifjú, egy jó családból való és szinte önhibáján kívül a züllés útjára jutott úrifüü feje fölé”. Nemes ugyancsak az ügy – korábban már hivatalosan is cáfolt – politikai oldalát emelte ki: „Azt régen sejtjük, hogy a háború utáni idők közönséges banditái jobbára politikai gyilkosok, pártszolgálatosok, SS-suhancok, keretlegények, önkéntes gránátosok, a felszabadítók elleni merénylők közül kerülnek ki, de hogy e gonosztevőket – ha történetesen iskolaigazgatók, egyetemi hallgatók, orvosok vagy úrilányok – miért kell felmagasztaltatásuk előtt szentté avatni, ezt Húsvétól Pünkösdig sem lehet megérteni.”²⁴⁴

Nemes cikkében új elemként szerepelt a „felszabadítók elleni merénylők” vádja, amely már igazából az ügy utóéletével, a Kolláth-családdal szembeni büntetőeljárással függött össze. Mielőtt azonban az esetet ismertetnénk, foglaljuk össze az ifj. Kolláth Gyula büntetőügyével kapcsolatban felmerült kételyeket, amelyek egyaránt érintik az ügy köztörvényes és politikai vonalát. Az újságcikkek alapján az sem egyértelmű, hogy milyen körülmények között történt Kolláth letartóztatása. Ki igazoltatta őt? Mikor lőtt a rendőrökre és hány lövést adott le, volt-e negyedórás tűzharc? Ki, vagy kik tették ártalmatlanná a fiút? Köztörvényes ügy volt, vagy politikai? A kérdést konkrétabban felvetve: egyszerű köztörvényes ügy volt, amelybe politikai szálak szőttek, vagy pusztán egy politikai célú, a Kisgazdapárt lejáratását szolgáló büntetőeljárás volt, amit köztörvényesítettek?

A kételyek már abban az időben is megfogalmazódtak. Egy perecesi tanítónő, Aba Erzsébet nem hitt Kolláth bűnösségében és tanítványai előtt hangoztatta annak ártatlanságát. Nyilvánossá vált véleménye hatalmas felháborodást okozott baloldali körökben, amelyek szigorú vizsgálatot követeltek a tanítónő ellen,²⁴⁵ amiért az „mártírkoszorút font egy bandita feje fölé”²⁴⁶. Az üggyel kapcsolatos aggályok azonban csak növekedtek, amikor a kivégzés után pár héttel szinte az egész Kolláth-családot letartóztatták és megvádolták.

Szovjet katonák meggyilkolásának ügye

Bő egy hónappal a Kolláth-fiú felakasztása után immár a családja került a napilapok híreibe, miután négy szovjet katona meggyilkolása, illetve eltemetése miatt letartóztatták őket. A belügyminisztérium sajtóosztályának hivatalos tájékoztatása alapján számos országos és helyi napilap nagyjából egyöntetűen számolt be az eseményekről. „Az államvédelmi osztály budapesti és miskolci nyomozói hosszas nyomozás után megállapították az 1944-ben a Bükk-hegységben meggyilkolt négy orosz katona gyilkosainak személyét. A szálak az azóta már rendőrgyilkosságért felakasztott ifj. Kolláth Gyula műegyetemi hallgatóhoz és családjához

²⁴⁰ A gyilkos és az emberi részvét. Szabad Nép, 1947. április 10.

²⁴¹ Két rendőrt lelőtt egy betörő műegyetemi hallgató – felakasztották. Szabad Föld, 1947. április 13.

²⁴² A lapnak ekkor nem volt főszerkesztője, a felelős szerkesztő Darvas Szilárd, a szerkesztő Tabi László volt.

²⁴³ Szegény kicsi rablógyilkos. Ludas Matyi, 1947. április 18.

²⁴⁴ Finom kis család. Szabad Nép, 1947. május 25.

²⁴⁵ Súlyos vád egy miskolci tanítónő ellen. Felvidéki Népszava, 1947. április 15.

²⁴⁶ Mártírkoszorút font a bandita feje köré egy miskolci tanítónő. Szabad Magyarország, 1947. április 15.

vezettek.” A hírek szerint a katonákat a kivégzett Kolláth-fiú és barátja, Papp Kálmán gyilkolta meg, míg a holttesteket Kolláth Gyula apja, öccse és leánytestvére temették el.²⁴⁷

Az ügy ezúttal sem nélkülözte a politikai vonalat, sőt igazából az ifj. Kolláth Gyulánál megkezdett szálát vitte tovább. Id. Kolláth Gyulánál hangsúlyozták, hogy már „a Horthy-korszakban a város életében jelentős szerepet játszott”, a háború befejezése után pedig belépett a Független Kisgazdapártba, ahol a nagyválasztmány tagjai közé választották.²⁴⁸ „Lebukását” pedig azzal magyarázták, hogy a hivatalos nyilatkozatokkal szemben az államvédelem igenis komolyan vette, hogy az egyetemista az összeesküvőktől kapta a fegyvert, „szélsőjobboldali körökkel” tartott kapcsolatainak felgöngyölítését azonban bizalmas nyomozás keretében folytatták. E célból id. Kolláth Gyulát Miskolcon állandó megfigyelés alatt tartották és állítólag akkor is követték, amikor a helyi politikus a Coburg-vadászkastélyhoz ment, hogy eltüntesse a nyomokat: „Ásót vitt magával és mikor beállt a sötétség, a vadászkastély kertjében ásni kezdett. A nyomozók megdöbbenéssel látták, hogy négy holttestet ás ki a földből. Kolláth Gyulát azonnal letartóztatták.”²⁴⁹ (Az őrizetbe vételre később, az otthonában került sor, nem a helyszínen.)

A család megfigyelésére, illetve az eljárás kezdeti irányára vonatkozóan legtöbbet a szociáldemokrata Világosság című lap cikkéből tudhatunk meg. Írója, Zsolnai László ugyanis felvette a kapcsolatot a miskolci nyomozókkal, akik olyan információkat osztottak meg vele, amit sehol máshol sem lehet olvasni, sem a korabeli iratokban, sem pedig a sajtóban: „Beszéltünk a miskolci rendőrség és államvédelmi osztály vezetőjével, aki szerint a Kolláth-család régi fajvédő és jobboldali elemekkel érintkezett és már maga ez a tény felkeltette gyanújukat. A nyomozás összes iratait egyébként ma délelőtt átadták a belügyminisztérium államvédelmi osztályának, amely most már más irányban is folytatja a nyomozást. Elsősorban az Utrechtben tanuló, ösztöndíjas Papp Kálmán²⁵⁰ szerepét akarják tisztázni, mert olyan gyanúok merültek fel, amelyek sejtetni engedik, hogy a demokrácia pénzéből külföldön tanuló református teológiai hallgató a felakasztott ifjabb Kolláth Gyulával együtt egy szervezett gyilkos bandának volt a feje és nemcsak Miskolc környékén követtek el gyilkosságokat és fasiszta merényleteket, hanem a fővárosban is kapcsolatban állottak jobboldali reakciós bűnözőkkel. Az ebben az irányban lefolytatott nyomozás máris meglepő eredményt hozott, ugyanis megtalálták ifjabb Kolláthnak és Papp Kálmánnak baráti körét, amely titokban szervezkedett a demokrácia megdöntésére.”²⁵¹

Az ügy tehát az első hírek szerint nem pusztán szovjet katonák elleni többrendbeli gyilkosság, hanem egy jobboldali, fővárosi kapcsolatokkal is rendelkező „fasiszta” merényleteket elkövető demokrácia ellenes szervezkedés képe bontakozott ki. Az eljárás során azonban a „tényállás”, de a „vádak” is változtak. Ezúttal immár segítségünkre vannak a periratok és az egyik „elkövető”, Papp Kálmán életéről fia, Kálmán Diederik Papp által készített doktori értekezés. Mindkét forrás erős kritikai hozzáállásra készített bennünket. A korabeli rendőrségi, ügyészségi és bírósági iratok részben bizonyosan a manipulálás szándékával készültek. Kálmán Diederik Papp értekezése pedig bár minden bizonnyal részben édesapja, részben az általa is megjelölt Papp Zoltán elmondása alapján készült, az emigráns visszaemlékezésekre jellemző hősieskedő narratíva érezhető rajta. Tanulmányunk következő részében a szövevényes ügyet ezek tudatában tekintjük át.

²⁴⁷ Négy orosz katona meggyilkolása miatt letartóztatták a felakasztott Kolláth Gyula családját. Kis Újság, 1947. május 20.

²⁴⁸ Négy szovjet katonát gyilkolt meg a miskolci Kolláth család. Szabad Magyarország, 1947. május 20.

²⁴⁹ Kiderült a Kolláth-család hároméves bűne. Meggyilkoltak a Bükkben négy szovjet katonát. Felvidéki Népszava, 1947. május 20.

²⁵⁰ Hároméves külföldi ösztöndíjban részesült, s 1947. január 19-én hagyta el az országot. (Papp, 2010. 154.)

²⁵¹ Elvetemedett bűntett nyomára vezetett a visegrádiuccai rendőrgyilkosság nyomozása. Világosság, 1947. május 20.

A gyilkosság

A vizsgálati iratokból kiszűrhető történet szerint a Kolláth és a Papp család régóta állt egymással barátságban. Ifj. Kolláth Gyula és Papp Kálmán, de a fiatalabb fiúk, Papp Zoltán és Kolláth Zoltán is középiskolai osztálytársak voltak. Ennél fogva a két család gyakorta találkozott és közöttük szoros kapcsolat állt fenn. 1944 október végén, mikor a front közeledett Miskolc felé, id. Kolláth Gyula attól tartott, hogy fiait katonai szolgálatra rendelik be, de attól is félt, hogy megerőszkolhatják leányát. A családfő ezért úgy döntött, hogy gyermekeivel a Bükk-hegységben húzódik meg és ott várja ki a harcok végét.²⁵² Csatlakoztak hozzájuk a fiúk barátai, Papp Kálmán és Zoltán is. Megfelelő menedék felkutatása céljából előzetesen Kolláth Zoltán, Papp Kálmán és öccse 1944. október 23-án biciklivel indultak az erdőbe, ahol egy erdész tanácsára jutottak el a hidegpataki őrháznál lévő Coburg hercegi vadászkastély környékére.²⁵³ A Kolláth- és Papp-fiúk már október végén kiköltöztek az erdőbe, majd november 10-e körül az idősebb Kolláth is csatlakozott hozzájuk leányával együtt. Először a Tóth János erdész házától távolabb eső kis őrházban húzták meg magukat, majd miután a vadászkastélyban lakó munkások visszatértek Cserépfalura és szállásul felkínálták a kastélyt a két család számára, oda költöztek.²⁵⁴ Nem sokkal ezután őket is elérte a front. Először német csapatok jelentek meg a környéken, amelyek egy része a kastélyban rendezkedett be. A környéken súlyos harcok dúltak, sok német és magyar katona esett el.²⁵⁵ Kolláthék menekülteként nagy bajba kerülhetek volna, de id. Kolláth Gyula hercegi vadásznak adta ki magát,²⁵⁶ így ottlétük legitimnek tűnt. Kolláthék számos fegyverrel rendelkeztek. Id. Kolláthnak egy sörétes vadászpuskája volt, míg Papp Kálmánnak egy levegő puskája, de a kastélyba való beköltözésük után találtak egy orosz automata puskát is, az idősebb Kolláth pedig a németektől egy Mauser puskát, a kisebbik Kolláth-fiú és Papp Zoltán pedig egy-egy pisztolyt szerzett.²⁵⁷

1944. december elején a németek visszavonultak Szilvásvárad felé. Három nap múlva román csapatok érkeztek a kastélyba, de már másnap tovább indultak.²⁵⁸ Kolláthék Miskolc szovjetek általi, december 3-i elfoglalásáról hetekkel később, december 20-án értesültek. A városba csak 1945. január 8-án²⁵⁹ tértek vissza. Papp Kálmán és ifj. Kolláth Gyula ekkor még hátramaradt, az élelmezési nehézségek miatt azt tervezték, hogy vadászat révén ők fogják biztosítani a hazatértek ellátását. Megbeszélésük szerint először a hónap végén találkoztak volna Hollóstetőn, a találkozóról azonban a két fiú elmaradt.²⁶⁰

Ennek okát később azzal magyarázták, hogy – a harcok elülte után két-három héttel – négy szovjet katona költözött a kastélyba, akiket meggyilkoltak, majd testüket elrejtették.

Az állítólagos gyilkosság okaira vonatkozóan két, különböző forrással is rendelkezünk. A később emigrációban élő Papp Kálmán fia, Diederik Papp publikálta apja történetét, amely szerint az erdőőr előre figyelmeztette Kolláth Gyulát és Papp Kálmánt arra, hogy egy orosz csoport garázdálkodik a környéken, a házat felgyújtották, a feleségét pedig megerőszkolták. Néhány nap múlva, az egyik éjszaka szovjetek dörömböltek a vadászház ajtaján. A katonák

²⁵² Papp 2010, 145.

²⁵³ Bár az iratokban Cserépfaluhoz kötik a kastélyt, a Coburg-kastély Cserépváraljához tartozott. Az 1711-ben épült műemlék a háború után az enyészeté lett, mindössze a 1788-ban felépített kápolnája maradt meg.

²⁵⁴ ÁBTL 3.1.9. V-19859. Papp Zoltán kihallgatása. 1947. május 15.

²⁵⁵ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Lipták Györgyné tanúvallomása. 1947. május 14.

A hidegpataki erdészháznál jelenleg egyetlen második világháborús hősi halott, Verseny Lajos főtorzsőrmester sírja található. (<http://cserepfalu.hu/wp-content/uploads/2015/11/4.-H%C3%B3r-v%C3%B6lgy.pdf>)
Letöltés/megnyitás ideje: 2022.01.14.

²⁵⁶ ÁBTL 3.1.9. V-19859. Id. Kolláth Gyula kihallgatása. 1947. május 15.

²⁵⁷ ÁBTL 3.1.9. V-19859. Papp Zoltán kihallgatása. 1947. május 15.

²⁵⁸ ÁBTL 3.1.9. V-19859. Papp Zoltán kihallgatása. 1947. május 15.

²⁵⁹ Kolláth Erzsébet kihallgatása során úgy vélte, december utolsó napjaiig tartózkodott a kastélyban. (ÁBTL 3.1.9. V-19859. Kolláth Erzsébet kihallgatása. 1947. május 15.)

²⁶⁰ ÁBTL 3.1.9. V-19859. Papp Zoltán kihallgatása. 1947. május 15.

agresszívnek tündek, ezért miután beléptek a házba, a fiúk – akik mindketten kiváló lövészek voltak – mindannyiukat agyonlőtték.²⁶¹

A későbbi eljárás iratai szerint a katonák beköltöztek a vadászházba, jelenlétük miatt azonban ifj. Kolláth Gyula és Papp Kálmán veszélyben érezték életüket, s aggodalmuk csak nőtt, miután a szovjetek vadászatra invitálták őket.²⁶² A két fiú ekkor döntött úgy, hogy megelőzik a szovjet katonákat és hajnalban megölik őket. Az eset Papp Zoltán – id. Kolláth Gyula által megerősített²⁶³ – vallomása szerint a következőképp történt: „Tervüket másnap hajnalban végre is hajtották akként, hogy amikor a két orosz katona és bátyám az ágyban feküdt, a másik két orosz katona pedig öltözködött, ifj. Kolláth Gyula az egyik fekvő oroszt lőtte föbe pisztolyával közvetlen közélről, s bár a megbeszélés másképpen szólott, erre bátyám is elővette pisztolyát és a vele szemben fekvő orosz katonát és a vele szemben álló orosz katonát lőtte le. Ugyanezen idő alatt ifj. Kolláth Gyula a negyedik ágyról felugró orosz katonát lőtte fejbe. Míg ifj. Kolláth Gyula lőtt az oroszokra, addig bátyám ismét belelőtt a két oroszba és Kolláth Gyula is több alkalommal is lőtt a másik orosz katonákra. Mind a négy orosz katona meghalt.”²⁶⁴

Az iratok tanúsága szerint a gyilkosság után ifj. Kolláth Gyula és Papp Kálmán igyekeztek eltüntetni a nyomokat, felfesték a vértócsákat és eltemették a hullákat, pontosabban kettőt a kastélyon kívül lévő klotettba dobtak, kettőt pedig szánkóval az erdőbe húztak. A fagyos föld miatt nem tudták őket elásni, ezért az egyiket egy hídnál, a másikat a fenyvesben helyezték el, ahol a hó betemette őket. A fenyveshez húzott holttest elrejtésében Tóth János erdész és egy Derda István nevű helybeli²⁶⁵ is részt vett.²⁶⁶

A gyilkosság után néhány nappal – az iratok tanúsága szerint – Papp Zoltán visszatért a kastélyba, ahol a két fiatalember megmutatta nekik a helyszínt, az eltüntetni nem tudott vérnyomokat és a falakba fúródott golyónyomokat.²⁶⁷ Ifj. Kolláth Gyula és Papp Kálmán hamarosan visszatértek a kastélyból Miskolcra. Tavasszal azonban Tóth János erdész kétszer is megjelent Kolláth tanítónál azzal, hogy a hóolvadás miatt hamarosan láthatóvá válik a két erdőbe rejtett hulla.²⁶⁸ Ekkor Papp Kálmán és Kolláth Zoltán tértek vissza a vadászházhoz, velük tartott ismerősük, Gyöngyösi Kálmán is. A klotetban lévő holttesteket érintetlenül hagyták, a híd mellett lévő hullát a lábára erősített kötéllel egy gödörbe húzták, a másikat azonban nem mozgatták meg, mert ott a „talaj még fagyott volt”. Az ifjabbik Kolláth-fivér a rendőrségi vallomásában azt állította, hogy ez utóbbi a hullát később is látta, „amikor már a vadak közül a rókák rágcsálták. Ennek a hullának, hacsak valaki tudtomon kívül el nem temette, ma is temetetlenül ott kell lenni.”²⁶⁹ Megjegyzendő azonban, hogy Kolláth Zoltán ezen vallomását épp a helyszíni szemle napján tette, amikor a holttestek hiányát hivatalosan azzal magyarázták, hogy a csontokat kóbor állatok hordták szét. Különösen érdekes ezzel kapcsolatban Zoltán ügyészségi vallomása is, amely során ugyanezen holttesttel kapcsolatban azt állította, hogy azt kapákkal ásott gödörbe helyezték el. Ebből következően tehát a föld nem lehetett fagyott.²⁷⁰

A történet azonban ezzel nem fejeződött be. Ifj. Kolláth Gyula kivégzése után a család

²⁶¹ Papp, 2010. 148.

²⁶² ÁBTL 3.1.9. V-19859. Id. Kolláth Gyula kihallgatása. 1947. május 15.

²⁶³ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Miskolci Népbírósi tárgyalási jegyzőkönyve. 1948. november 6.

²⁶⁴ ÁBTL 3.1.9. V-19859. Papp Zoltán kihallgatása. 1947. május 15.

²⁶⁵ Kolláth Zoltán és apja egy ismeretlen magyar katonáról beszéltek, Derdáról csupán Tóth nyilatkozott a rendőrségen és az ügyészségen.

²⁶⁶ ÁBTL 3.1.9. V-19859. Kolláth Zoltán kihallgatása. 1947. május 17., Tóth János kihallgatása. 1947. június 6.

²⁶⁷ ÁBTL 3.1.9. V-19859. Papp Zoltán kihallgatása. 1947. május 15.

²⁶⁸ Tóth szerint id. Kolláth Gyula többször megfenyegette és kérte, hogy ne beszéljen a történetekről, hiszen „az oroszok a békeszerződés után kivonulnak és akkor már nem lesz semmi hiba.” (ÁBTL 3.1.9. V-19859. Tóth János ügyészségi kihallgatása. 1947. augusztus 7.)

²⁶⁹ ÁBTL 3.1.9. V-19859. Kolláth Zoltán kihallgatása. 1947. május 17.

²⁷⁰ ÁBTL 3.1.9. V-19859. Kolláth Zoltán ügyészségi kihallgatása. 1947. augusztus 5.

hazatért Miskolcra. Gyászukban osztozva többen felkeresték őket az ezt követő napokban. Az ifjabb Gyula történetén ugyanis mindenki csodálkozott. Az egyetemista fiút senki sem úgy ismerte, mint aki képes ilyen cselekmény elkövetésére.²⁷¹ Csak otthon értesültek arról az újságokból, hogy ifj. Kolláth Gyula a tudósítások szerint 1944 végén nyugaton volt. Id. Kolláth erre kijelentette, hogy „ha a fia így vallott, akkor maradjon az úgy, és a Bükkben történt eseményekről hallgassunk.”²⁷² A periratok szerint azonban nem hallgatott róla, sőt Zoltán fiával együtt megosztotta a titkot Bernáth Zoltán rendőr alhadnaggal, aki leányának udvarolva gyakori vendég volt a család körében.²⁷³ Kolláthék állítólag azért beszéltek a titokról, mert úgy tudták, hogy Gyöngyösi Kálmán²⁷⁴ fel kívánja őket jelenteni a halott katonák miatt és úgy vélték, előnyösebb számukra, ha megelőzik és saját maguk ellen tesznek feljelentést. Bernáth Zoltán az ötletüket elvetette, úgy vélte, inkább várják meg a feljelentést, már ha egyáltalán lesz olyan.²⁷⁵

A rendőrség megállapítása szerint 1947. május 14-én id. Kolláth Gyula vetette fel Bernáth Zoltánnak, hogy nézzék meg, megvannak-e még a testek maradványa. Másnap, május 15-én leányával és Bernáth nyomozóval kerékpáron kereste fel a vadászházat. Míg Erzsébet a környéken sétált, Bernáth és id. Kolláth a hullák után kutatott. Az épülettől 30 méterre lévő fabódés árnyékszék ürgödrében köveket félretolva találtak ruhafoszlányokat és emberi csontokat, köztük egy koponyacsontot, amelyeket id. Kolláth a környéken lévő bokrokban rejtett el. Ezt követően mindhárman visszatértek Miskolcra, a városba este 7 órakor érkeztek meg.²⁷⁶

A Kolláth-családot otthonában már nyomozók várták, akik azonnal a rendőrségre vitték őket.²⁷⁷ Körülbelül ezzel egyidőben foghatták el Papp Zoltánt is, akinek kihallgatását – elsőként – már este 20 órakor megkezdték. Miután ő beismerte, hogy tudomása volt a gyilkosságokról és részt vett az egyik hulla eltüntetésében, 23 órakor megkezdődött Kolláth Erzsébet, majd háromnegyed órával később apja, id. Kolláth Gyula kikérdezése is. Az őrizetéseket kezdetben a négy orosz meggyilkolásában való részvétellel gyanúsították.²⁷⁸

Az eljárás

A nyomozást az államvédelmi osztályon dolgozó dr. Molnár László rendőrőrnagy vezette. Molnár egyik jelentése szerint az ügy felderítése dr. Timár István rendőrezredes, alosztályvezető (Péter Gábor későbbi helyettese) utasítására kezdődött el azzal a gyanúval, hogy id. Kolláth Gyula nyugalmazott iskolaigazgató két fia 1944 végén egy Miskolc melletti Coburg-kastélyban négy partizánt ölt meg. Az információ forrására a jelentés nem tért ki. Molnár őrnagynak időbe tellett, míg a Miskolc környékén lévő kastélyt azonosította a Cserépfalu térségében lévő, egykor a Coburg család birtokában lévő vadászházzal, a környéken azonban partizán-tevékenység nem volt és a távolság miatt a helybeliek sem bírtak tudomással az ott történteiről. A rendőrőrnagy érdemi információ hiányában ezért id. Kolláth Gyuláról kezdett környezettanulmányt készíteni és igyekezett megtudakolni, hol tartózkodott és mit tett a család 1944 év végén. A kisgazdapárti Kolláth közéleti tevékenységére való tekintettel Molnár szigorúan bizalmas nyomozást folytatott le.²⁷⁹ Ennek során feltérképezte a család ismeretségi körét és így jutottak el Papp Zoltán műegyetemi hallgatóhoz, aki bár a budapesti

²⁷¹ ÁBTL 3.1.9. V-19859. Horváth Endre kihallgatása. 1947. május 17.

²⁷² ÁBTL 3.1.9. V-19859. Papp Zoltán kihallgatása. 1947. május 15.

²⁷³ Uo.

²⁷⁴ Gyöngyösi és id. Kolláth Gyula között lakásügy miatt volt nézeteltérés. (ÁBTL 3.1.9. V-19859. Gyöngyösi Kálmán ügyész-ségi kihallgatása. 1947. augusztus 7.)

²⁷⁵ ÁBTL 3.1.9. V-19859. Kolláth Zoltán kihallgatása. 1947. május 17.

²⁷⁶ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Bernáth Zoltán kihallgatása. 1947. május 16.

²⁷⁷ ÁBTL 3.1.9. V-19859. Kolláth Erzsébet ügyész-ségi kihallgatása. 1947. augusztus 5.

²⁷⁸ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Id. Kolláth Gyula kihallgatása. 1947. május 15.

²⁷⁹ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Dr. Molnár László rendőrőrnagy jelentése. Miskolc, 1947. május 18.

Győrffy-kollégiumban lakott, épp özvegy édesanyja látogatása céljából érkezett a borsodi megyeszékhelyre. A fiatalembert előállították és megkezdték kihallgatását. Zoltán hosszas kikérdezés után részletes vallomást tett és elismerte, hogy ifj. Kolláth Gyula elbeszéléséből tud a szovjet katonák sérelmére elkövetett gyilkosságról. Molnár rendőrőrnagy úgy vélte, hogy Papp szándékosan hárítja a gyilkosságot két olyan személyre – a már kivégzett ifj. Kolláthra és a külföldön tartózkodó testvérére –, akik ellen eljárást nem indíthattak, ezért május 15-én este előállította és gyilkosság gyanújával kihallgatta id. Kolláth Gyulát és leányát is, akik megerősítették, hogy az elkövetők ifj. Kolláth Gyula és Papp Kálmán voltak.²⁸⁰

Molnár őrnagy a beismerő vallomások után rádiójelentést tett felettesének, dr. Tímár István ezredesnek, aki az ügyet nagy fontosságúnak vélhette, hiszen már másnap személyesen Miskolcra utazott. Május 16-án sor került Bernáth Zoltán őrizetbe vételére is. Bernáth a gyanúsítás szerint már korábban tudomást szerzett a bizalmas nyomozásról, arról tájékoztatta a Kolláth-családot, majd a „bűnjelek” eltüntetése céljából siettek előző nap a Coburg-vadászházhoz.²⁸¹ Bernáth szintén beismerő vallomást tett, akárcsak Kolláth Zoltán, akit már május 15-én elfogtak, de csak két nappal később szállították Miskolcra, kihallgatásra.

A nyomozás eredményeként május 21-én letartóztatták a már Nógrád megyében lakó Tóth Jánost is. Emellett kihallgatták a család több barátját, közülük Wolf Ervin elismerte, hogy már 1945 márciusa óta tudott a gyilkosságokról.²⁸² Utóbb Wolf és Horváth Endre is úgy nyilatkoztak, hogy nem hittek a gyilkossági történetben. Horváth szerint a Kolláth-fiúk „kalandvágyók és dicsekvők” voltak, akik gyakran nagyizoltak, ezért nem hitt nekik.²⁸³ Horváth szabadlábon maradt, Wolfot és Gyöngyösi Kálmánt azonban a rendőrség őrizetbe vette.

Időközben sor került a helyszíni szemlére is. 1947. május 17-én id. Kolláth Gyula és fia, Zoltán, valamint Gyöngyösi Kálmán jelenlétében járták be a környéket. Id. Kolláth Gyula útmutatása alapján először a két nappal korábban az árnyékszék ürgödréből kiszedett csontmaradványokat találták meg, egy emberi koponyát, egy fél medencecsontot combcsonttal, egy különálló combcsontot, egy csigolyát és két bordát. Ezután az árnyékszék fabódéját félretolva felásatták az ürgödrt, ahol néhány bordát, illetve csigolyát találtak, valamint szennyes szürkésfekete színű ruhacafatok közé ágyazott alkarcsontokat, amelyek között lágyrész foszlányok is voltak. A bizottság az erdőben lévő és az árnyékszéktől mintegy 50 méterre lévő vízmosás medrében, Kolláth Zoltán és Gyöngyösi Zoltán által mintegy 20 centiméterre a föld felszínétől elrejtett hulla keresésére indult, de a területet hiába ásták fel fél méter mélységben, csupán néhány emberi bordát és egy csigolyacsontot találtak. Ezután a negyedik, temetetlen hulla felkutatására indultak, amelynek az árnyékszék feletti erdő oldalában, egy bokor alatt lévő teknőszerű gödörben kellett volna lennie. A bizottság ennek is csak hült helyét találta, attól néhány lépésre azonban egy emberi csigolyát, egy bordát és néhány darab feketésszürkés ruhadarabot fedezett fel. Az orvosi vizsgálat kimutatta, hogy az előkerülő koponyán egy lövedék ment keresztül. A bizottság azt a tényt, hogy csupán csontmaradványokat talált azzal magyarázta, hogy a résztint szabadban, résztint nyitott ürgödörben, s néhány centiméterrel a föld alá rejtett holttestek kóbor állatok (kutyák, rókák) áldozatai lehettek, akik testrészeket, csontokat széthurcolták az erdőben.²⁸⁴

A szovjet katonák azonosítása – érdekes módon – sosem történt meg, annak ellenére sem történt meg, hogy az esettel a megszálló hatóságok is foglalkoztak. Bár a kivizsgálást a helyi rendőrségre bízta, elvárták, hogy a nyomozás lefolytatása után az őrizeteseiket az iratokkal együtt átadják nekik. Ez 1947. június végén történt meg, a Kolláth-ügy iratait ekkor juttatták el Budapest város szovjet katonai ügyészségére. Ebben az időben id. Kolláth Gyula és

²⁸⁰ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Dr. Molnár László rendőrőrnagy jelentése. Miskolc, 1947. május 18.

²⁸¹ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Dr. Molnár László rendőrőrnagy jelentése. Miskolc, 1947. május 18.

²⁸² ÁBTL 3.1.9. V-135783. Wolf Ervin kihallgatása. 1947. május 16.

²⁸³ ÁBTL 3.1.9. V-19859. Horváth Endre kihallgatása. 1947. május 17.

²⁸⁴ ÁBTL 3.1.9. V-19859. Helyszíni szemle jegyzőkönyv. 1947. május 17.

gyermekai (Erzsébet és Zoltán), Kiss György István, Gyöngyösi Kálmán, Bernáth Zoltán, Papp Zoltán és Wolf Ervin voltak gyanúsítottak. Kiss György István neve ekkor szerepelt egyedül közöttük, ő egy későbbi jelentés szerint – ahogy utóbb Derda Istvánnál állították – Tóth János társaságában vett részt az egyik holttest hóban való eltemetésében. A szovjetek miután az áldozatokat azonosítani nem tudták, július 1-jén „emlékirat”-ot készítettek a nyomozás eredményeiről,²⁸⁵ gyakorlatilag ad acta tették az ügyet.

Az eljárást ezután a Miskolci Népügyészség vette a kezébe. 1947. augusztusban sor került a gyanúsítottak kihallgatására, ősszel azonban meglepő fordulat következett be. Az igazságügyminiszter szeptember 26-i rendeletének eleget téve²⁸⁶ az összes letartóztatottat szabadlábra helyezték azzal az indoklással, hogy „a kiszabható büntetés előrelátható nagyságánál fogva szökésüktől tartani nem kell.”²⁸⁷ A miskolci államvédelmi osztály válaszul 1947. október 29-én kezdeményezte internálásukat, Kolláthék azonban időközben elhagyták bejelentett lakásukat és miután hiába keresték őket, „szökés” címén körözést adtak ki ellenük. A családot csak hónapokkal később, 1948. július 26-án sikerült kézre keríteni, ekkor mindhármukat internálták.²⁸⁸ Kolláth Gyula internálási végzésének indoklása szerint „cselekményével a fegyverszüneti egyezmény végrehajtásának ellenőrzésére hivatott rendfenntartó fegyveres erő elleni merényletnek részese volt és cselekedete a SZEB által képviselt nemzetek és a magyar nép közötti jóviszony megzavarására alkalmas.”²⁸⁹

A Kolláth-családon kívül másokat is újra lefoglaltak. Bernáth Zoltánt az államvédelem 1947. október 29-én javasolta internáltatni, november 11-én pedig rendőrhatalósági felügyelet alá helyezni. Nem sokkal később, 1947 decemberében a volt rendőr Debrecenbe költözött.²⁹⁰ Bernáth feje fölött időközben más ok miatt is gyülekeztek a fellegek, a debreceni Néplap nevű kommunista napilapban volt SS-katonának nevezték.²⁹¹ Hasonló vádak nem először érték, ugyanis – érdekes módon épp egy hónappal a Kolláth-család elleni eljárást megelőzően – 1947 áprilisában már eljárás folyt ellene azzal a gyanúval, hogy a Szent László hadosztály tagja volt.²⁹² A Néplap cikke miatt Bernáth apja a kommunista párt helyi szervezetéhez fordult, amelyben párthűségét bizonyítva kérte, hogy vizsgálják ki fia ügyét és vagy zárják ki a pártból, vagy „engedjék élni mint hűséges pártmunkást”. Az idősebb Bernáth levele a fia elleni miskolci eljárásról is elárult egy érdekes adalékot, azt állította, hogy 1947-ben ő maga is járt a miskolci szovjet ellenőrző bizottságnál, ahol az ő „apai” vádjával szemben fiát „az orosz elvtársak védték meg”.²⁹³

Időközben folytatódott a szovjet katonák ügyében lefolytatott eljárás. 1947. december 1-jén a Miskolci Népügyészség nyújtott be vádiratot. A távollévő Papp Kálmán ellen négyrendbeli gyilkosság és háborús bűntett, Kolláth Gyula, Kolláth Zoltán, Gyöngyösi Kálmán, Tóth János, Bernáth Zoltán, Papp Zoltán, Kolláth Erzsébet és Wolf Ervin ellen népellenes bűntett miatt emeltek vádat.²⁹⁴ A népbíróági eljárás azonban késett, az első tárgyalásra 1948. szeptember 4-én került sor dr. Kéthely Sándor tanácselnök vezetésével. A vádlottak között ekkor már nem szerepelt Papp Zoltán és Wolf Ervin, velük szemben a népügyészség 1948.

²⁸⁵ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Emlékirat, 1947. július 1. Budapest város katonai ügyészsége katonai nyomozója. Fil százasdos.

²⁸⁶ ÁBTL 2.5.1. 543.8001. Pogonyi Antal rendőralezredes levele a Belügyminiszternek. 1948. szeptember 7.

²⁸⁷ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Miskolci népügyészség 1947. Nü. 1085/5. sz. indítványa. 1947. október 4.

²⁸⁸ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Jelentés id. Kolláth Gyula és társai elleni ügyben. Hantos László rendőralezredes. 1948. április 29.

²⁸⁹ ÁBTL 2.5.1. 543.8001. 4221/1948. sz. véghatározat. 1948. július 27.

²⁹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-19859. Bernáth Zoltán környezettanulmánya. 1949. június 23.

²⁹¹ Összeesküvő egyházigazgató – feketéző nagyvágó – fasiszta egyetemi tanár nyilas korcsmárosné – ez a debreceni rendőri felügyelet alatt állók díszes társasága. In: Néplap, 1948. április 4.

²⁹² ÁBTL 3.1.9. V-19859. Jelentés Bernát Zoltánról. 1947. április 29.

²⁹³ ÁBTL 3.1.9. V-19859. Bernáth József levele az MKP debreceni IV. ker. titkárának, 1948. április 11.

²⁹⁴ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Miskolci Népügyészség 1947. Nü. 1153/112. sz. vádirata.

augusztus 29-én a közkegyelemre hivatkozva megszüntette a bűnvádi eljárást.²⁹⁵

Az első népbíróági tárgyaláson a vádlottak nem érezték magukat bűnösnek, Kolláth Gyula és fia arra hivatkoztak, hogy az esetről csak jóval később szereztek tudomást. Gyöngyösi Kálmán tagadta, hogy bármit tudott volna a gyilkosságokról és azt állította, hogy mikor a Bükkben voltak, Kolláthék „mutattak egy hullát, s mondták, hogy front óta van ott, jó volna eltemetni. Én emberi kötelességérzésből nekik segítve eltemettem a hullát, amely alsóneműben volt.” Papp Kálmán védője kérte védenec ügyének elkülönítését arra hivatkozva, hogy „nincs a bűncselekmény igazolva, bebizonyítva”. Kérelmét elutasították.²⁹⁶

A következő tárgyalásra két hónappal később, 1948. november 6-án került sor. Ekkor már dr. Gyarmathy István tanácselnök volt a levezető bíró. A tárgyaláson a vádlottak között már nem szerepelt Kolláth Erzsébet sem, az eljárást bizonyára ellene is megszüntette a népügyészség. A bíróságon gyakorlatilag újrakezdődött a tárgyalás, a vádlottak ismét vallomást tettek. Id. Kolláth Gyula beismerte, hogy 1945 tavasza óta volt tudomása a négy szovjet katona meggyilkolásáról. Az idős tanító az 1947. május 15-i eseményekről azonban teljesen más megvilágításban beszélt: „1947. május hó 14(!)-ikén Bernáth Zoltán reávelt, hogy kirándulásképpen menjünk ki a hidegkúti vadászházhoz, mire Bernáth Zoltánnal és leánnyal kimentünk oda. Mialatt leányom távol volt, én és Bernáth Zoltán a W. C.-hez mentünk, ahol Bernáth egy fának a végére alkalmazott kapocs segítségével a klozett ürgödrében talált emberi csontokat és koponyát kiszedte és nekem ide adta. Én azt sem tudom, hogy miért szedtük ki a csontokat, én még megjegyeztem, hogy ez felesleges, mert én, ha kihallgatásra kerül a dolog, úgysem fogom letagadni a gyilkosságot. Én a kiszedett csontokat egy fa tövéhez vittem, ahol falevelekkel fedtem be.”²⁹⁷ Elmondását Bernáth is alátámasztotta és kijelentette: „Én id. Kolláth Gyulát állandóan unszoltam, hogy tegyen feljelentést Gyöngyösi ellen, mert különben nagy baj lesz a dologból, amire ő azt mondotta, fél az oroszoktól, mert igazságtalanul ítélnék.”²⁹⁸

A Miskolci Népbíróság még aznap, 1948. november 6-án ítéletet hozott. A bíróság Papp Kálmán I. rendű vádlottat háborús, a többi népellenes bűntettben találta bűnösnek, ezért Papp Kálmánt kötéltálati halálra, Kolláth Gyulát 1 év 6 hónap, Kolláth Zoltánt 1 év 2 hónap, Gyöngyösi Kálmánt 1 év 8 hónap, Tóth Jánost 2 év, Bernáth Zoltánt 2 év 2 hónap börtönre ítélte.²⁹⁹ Az elsőfokú döntés ellen a vádlottak – a távollévő Papp Kálmán és Bernáth Zoltán kivételével – semmisségi panaszt jelentettek be, a népfőügyész súlyosbítást javasolt. A másodfokon eljáró Népbíróságok Országos Tanácsa 1949. április 28-án dr. Noszkó Imre tanácselnök vezetésével végül egyedül Kolláth Zoltánt mentette fel a vád alól, a többieknek csupán börtönbüntetését mérsékelte. Kolláth Gyula és Gyöngyösi Kálmán büntetését 10, Tóth Jánosét 6 hónap, Bernáth Zoltánét másfél év börtönre változtatta. A bíróság az id. Kolláth és Gyöngyösi büntetését az előzetesben letartóztatásban, illetve a rendőrhatalom őrizetben eltöltött időt beszámítva kitöltöttnek vette.³⁰⁰ Id. Kolláth Gyula ekkor már szabadlábon volt, a Budapesti Központi Internálótáborból 1949. január 27-én engedték ki.³⁰¹

Az első és másodfokú bíróság tehát végül Bernáth Zoltánra róta a legnagyobb büntetést. Ez egyrészt érthető, hiszen a cselekmény idejében rendőrként szolgált, így súlyosabb elbírálás alá esett. Egyes iratok azonban tevékenységét más megítélés alá helyezik és egyúttal az ügyben betöltött szerepét is megkérdőjelezzik. Bernáth – aki 1949. szeptember 6-tól folytatta büntetése letöltését – 1949 októberében kelt újrafelvételi kérelmében a következőkről számolt be: „mikor

²⁹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Miskolci Népügyészség 1947. Nü. 1153/32. 1948. augusztus 29.

²⁹⁶ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Miskolci Népbíróági tárgyalási jegyzőkönyve. 1948. szeptember 4.

²⁹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Miskolci Népbíróági tárgyalási jegyzőkönyve. 1948. november 6.

²⁹⁸ Uo.

²⁹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Miskolci Népbíróság Nb. 356/1947/4. sz. ítélete.

³⁰⁰ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Népbíróságok Országos Tanácsa NOT II. 442/1969/21. sz. ítélete.

³⁰¹ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Kolláth Gyula internálási törzslapja.

tudomásomra jutott a dolog, azonnal szoltam Bende Gábor a budapesti rendőrkapitányságon jelenleg szolgálatot teljesítő alhadnagy bajtársamnak és őt is magammal vittem. Kollát Gyula volt az, aki tudósított a dologról akként, hogy elmondotta, hogy a fia által elkövetett gyilkosság egyik tettese zsarolni próbálja a családot, kért engem, hogy legyek olyan jó, menjek el hozzájuk és adjak tanácsot. E találkozás után Somogyi László r. ny. századosnak, közvetlen felettesemnek tettem jelentést. Ő a továbbiakat teljesen rám bízta.”³⁰² Ebből következően közvetve Bernáth által juthatott eredetileg a fővárosi államvédelem tudomására az ügy, neki volt köszönhető az eljárás megindítása. Szerepe azonban egy másik dokumentum fényében még inkább figyelemre méltó. 1950 januárjában egy közigazgatási tömbmegbízott járt utána előéletének, s két tanú jelentésében felkereste az épp Debrecenben tartózkodó szovjet katonai ügyészt, Prokov őrnagyot. Az őrnagtól afelől érdeklődött, hogy Bernáth bűnös volt-e, vagy sem, mire figyelemre méltó választ kapott: „Prokov elvtárs kijelentette előttünk, hogy az ő nyomozói mindent kinyomoztak és tudomásunkra hozta, hogy Bernáth Zoltán ellen semmi kifogás nem merült föl és azt mondotta, hogy Bernáth Zoltán úgy járt el, mint jó hazafi és jó kommunista, tehát nem büntetést, hanem dicséretet érdemelt volna. Felhívta figyelmünket arra, hogy legyünk mindenben segítségére, mert ő úgy látja, hogy valakinek érdeke, hogy félre állítsák.”³⁰³

Bernáth Zoltán újrafelvételi kérelme nem járt eredménnyel, azt a Debreceni Megyei Bíróság 1950. február 17-én „minden vizsgálat és tárgyalás nélkül” elutasította.³⁰⁴ Időközben a köztársasági elnökhöz is folyamodott kegyelemért. Levelében közölte, ifj. Kolláth Gyula kivégzése után kb. egy héttel mondta el neki id. Kolláth Gyula, hogy Gyöngyösi Kálmán azzal az alaptalan váddal zsarolja, hogy „amennyiben nem költözik el Miskolcra, feljelenti, hogy több orosz katonát megölt. Tovább beszélgetve rájöttem, hogy van valami alapja a rágalmazásnak, de nagyon zavaros az ügy. Felszólítottam, hogy tegyen feljelentést a rendőrségen saját érdekében. Az oroszoktól való félelmében ezt a gondolatot elvetette. Még aznap este elmondtam a tapasztaltakat a főcsoportvezetőmnek. Megvitattuk és mivel az ügy igen elavult tekintve, hogy ifj. Kolláthot az egyik tette felakasztották, várakozó álláspontra helyezkedtem, nem akarva egy elhamarkodott lépést tenni.” Miután visszatértek Hidegpatakról, „főcsoportvezetőmet, Somogyi László rendőrnagy szds-t kerestem és a fejleményeket közölni akartam vele. Csak este 11 óra körül találtam meg. Közben Kolláthékat az Államvédelmi Osztály a rendőrségre hozta és kihallgatásuk folyamatban volt. Hogy ebben az ügyben, vagy más miatt, azt nem tudtam. A százados bajtársnak jelentettem, hogy kinn voltam a helyszínen és hogy ott mit csináltam, mit tapasztaltam. Nem akartuk a kihallgatást zavarni, feltételeztem Kolláthékról, hogy engem tartanak a feljelentőnek és amennyiben ezzel az ügygel kapcsolatban állították elő őket, mindent elmondanak. [...] Haza mentem főcsoportvezetőmnek meghagyva, »amennyiben szükség lesz rám, üzenetek értem«. Éjfél körül lakásomon elfogtak és előállítottak.” Bernáth kérelmében a szovjetek iránta tanúsított magatartásáról is beszámolt, éppúgy, mint azt korábban Prokov őrnagy tette: „Az orosz ügyész kihallgatásom alkalmával odaadó fáradtságos munkámért köszönetét fejezte ki és megdicsért. Érthetetlen volt előtte letartóztatásom. Ígéretet tett, hogy az iratok visszaérkezése után szabadlábra helyeznek azonnal. Irataim azonban tekintve, hogy az ügygel az orosz hatóságok nem foglalkoztak tovább, a Népfőügyészségnek adták át Budapesten”.³⁰⁵ Bernáth Zoltán tehát szolgálata ellenére sem mentesülhetett a büntetés alól.

Kérdések

A Kolláth-család tagjai ellen lefolytatott eljárások számos, részben eddig nem említett kérdést

³⁰² ÁBTL 3.1.9. V-135783. Jegyzőkönyv Bernáth Zoltán újrafelvételi kérelméről. 1949. október 17.

³⁰³ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Berkovits Bernát nyilatkozata. Debrecen, 1950. január 25.

³⁰⁴ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Debreceni megyei bíróság B. VI. 954/1950. sz. végzése.

³⁰⁵ ÁBTL 3.1.9. V-135783. Bernáth Zoltán levele a köztársasági elnökhöz. 1949. május 28.

vetnek fel, a szövevényes ügy(ek) számai azonban ma már nem kibogozhatók. A rendelkezésre álló források alapján éppúgy elképzelhető, hogy ifj. Kolláth Gyula másodmagával négy szovjet katonát meggyilkolt, mint ahogy az is, hogy két évvel később rablásokat követett el és rálőtt az őt igazoltató rendőrökre. A megszálló katonák meggyilkolását ráadásul alátámasztja Papp Kálmán fiának doktori értekezése is.

Kérdések ettől függetlenül sorra tornyosulnak előttünk. Igazából hány szovjet katonát öltek meg és hogyan lehetséges az, hogy – pl. a kültéri klosetban – egyetlen csontváz sem maradt meg épen, illetve megközelítőleg eredeti teljességében? A négy holttestből a később felelősségre vontak mindössze egyet láttak, illetve temettek el, akiről az érintettek akkor azt mondták, hogy a front óta maradt ott, tehát valószínűleg a harcok során esett el. Bár az 1947-48-ban meggyanúsítottak mindegyike elismerte, hogy többnyire 1945 tavaszán ifj. Kolláth Gyulától és Papp Kálmántól értesült a négy szovjet katona meggyilkolásáról, azonban az is tény, hogy a barátok egy része nem hitt nekik, mivel a Kolláth-fiúkat nagyzolóknak tartották.

Megválaszolatlan marad az a kérdés is, hogy miért ragaszkodott Bernáth Zoltán ahhoz, hogy keressék fel a helyszínt és miért kezdett el kutakodni a csontok után? Hogy-hogy csak egy holttest maradványait találta meg ott, hova tűnt a másik holttest? Miért voltak annyira hálásak a szovjetek Bernáthnak „szolgálatiért”? Ha történt gyilkosság, miért nem sikerült egyetlen áldozatot sem azonosítani és miért nem indítottak a szovjet hadbírószáki eljárást a gyanúsítottak ellen? Ha bűnösök voltak, miért helyeztetett parancsszóval mindenkit szabadlábba a minisztérium; ha ártatlanok, miért ragaszkodott hozzá az államvédelem, hogy bármi áron is, de fogságban (internálótáborban, vagy börtönben) legyenek?

A kérdések többségére választ sosem kaphatunk. Tény, hogy a kommunista párt vezetői érvelésükben 1946 tavasza óta az állandóan gyarapodó „földalatti fasiszta szervezkedéseket” közvetve vagy közvetlenül a Kisgazdapárt helyi vagy központi szerveivel hozták összefüggésbe.³⁰⁶ Így történt ez az ifj. Kolláth Gyulához köthető állítólagos vagy tényleges bűncselekményeknél is, amelyek kiválóan alkalmasak voltak arra, hogy a Kisgazdapárt helyi és országos testületeiben szerepet játszó édesapja – és rajta keresztül a vezető jobboldali kormánypárt – ellen hajtóhadjáratot indítsanak. A fiúhoz köthető ügyeket bizonyosan fel kívánták használni a Magyar Közösség tagjai ellen indított koncepciós eljárásokhoz, a „fasiszta merényleteket” elkövető „szélsőjobboldali” összeesküvés miskolci koncepcióját végül azonban elvetették. Tény azonban, hogy az eljárások alkalmasak voltak a Kisgazdapárt lejáratására, mint ahogy Kolláth Gyulának a politikai életből való kiszorítására is. Amennyiben a szovjet hatóságok nem avatkoznak bele, valószínűleg más folytatása lett volna az ügynek és az újságcikkekben megjelenő fasiszta merényletek Magyar Közösség ügyéhez kapcsolódó demokráciaellenes összeesküvése vált volna az eljárás tárgyává. Az eredetileg gyilkossággal vádolt miskolci kisgazda politikus azonban végül hosszadalmas eljárás után viszonylag enyhe büntetést kapott. Időközben megtörtént az egypártrendszer bevezetése, a Kisgazdapárt széttúzása, így a kommunisták számára már nem volt fontos id. Kolláth Gyula és családja sem.

³⁰⁶ Palasik 1998, 117.

II.4. Perecesi „Fehér partizánok”

1947 szeptemberében a Miskolchoz tartozó Perecesen „Fehér partizánok”, illetve „A nép barátja” aláírással kommunistaellenes röplapokat terjesztettek. Utóbbi készítésével a helyi szociáldemokrata párttitkárt, Fodor István gyanúsították meg, a „fehér partizánok” ügyében azonban a nyomozás nem vezetett eredményre. Noha a „fehér partizánok” ügyében nem szervezkedés vádjával ekkor indítottak eljárást, 1951-ben már „terrorakciókat” végrehajtó illegális csoportként kezelték őket és igyekeztek összefüggést keresni az 1947-ben és 1951-ben történt röplapozások között.

„Fehér partizánok” a magyar sajtóban

A „fehér partizánok” kifejezés a magyarországi sajtóban először 1942-ben jelent meg. Kezdetben az orosz polgárháború idején, a vörösök ellen harcoló kozákokat,³⁰⁷ majd a „vörösök pusztítása” elől a „vadonba” menekülő ellenállókat, volt cári tiszteket nevezték ekként.³⁰⁸ A kifejezést 1945-től már a fasisztának nevezett, rendszerellenes, szélsőjobboldali csoportokra vonatkoztatták. Közöttük kiemelendők az ukrán banderisták,³⁰⁹ akiknek kelet-szlovákiai garázdálkodásáról 1946-1947-ben számos újságcikk megjelent. A hírek szerint Lengyelországból beszivárgó, az SS, a Gestapo, a magyar és a román hadsereg, az Armia Krajowa (a lengyel Honi Hadsereg) és a Vlasow-féle csapatok maradványaiból álló ún. „benderista bandák” fosztogatták az ottani lakosságot, közülük többeket megöltek és 1947 szeptemberéből származó hírek szerint már Nyugat-Csehszországba húzódtak azzal a szándékkal, hogy Németországba jussanak.³¹⁰

A „fehér partizánok” magyarországi jelenlétéről először 1946 tavaszán cikkezett a Szabad Nép. Információik szerint a szlovákiai „fehér partizánok” kíséreltek meg Magyarországon kapcsolatokat kiépíteni. A cikk szerint egy ismert fasiszta képviselő, Vladimir Moravcsik járt Budapesten „Moravek” álnéven, s „igyekezett itt támogatást találni fasiszta szervezkedésük számára. Azt állította, hogy hívei vannak a Magyarországon működő csehszlovák telepítési bizottságban is. Mikor megneszelte, hogy a magyar politikai rendőrség érdeklődik utána, dolga végezetlenül szökött vissza Szlovákiába.”³¹¹

A banderista „fehér partizánok” esetleges magyarországi jelenlétéről szóló hírek 1947 nyaratól jelentek meg, amelynek hatására széles körben elterjedt a Szlovákia területéről átszökő „benderistáktól” való félelem. Egyes hírek szerint a Szlovákiából átszökött „Bender-«-

³⁰⁷ G. W. Bobrow: A Don-vidék. Hétfő, 1942. szeptember 27.

³⁰⁸ Fercsey János: Ököllel ütötte le Buczichin Ivánt, a partizán bandavezért egy magyar őrmester. Esti Újság, 1942. szeptember 30.

³⁰⁹ A második világháború után, a sztálini és hruscsovi korszak írott forrásaiban és különféle deklarációiban általában véve ezen a gyűjtőnéven említették a második világháború idején működő azon fegyveres alakulatokat, amelyek a Lengyelországhoz és a Szovjetunióhoz tartozó ukrán lakosságú területeken kívántak önálló ukrán államot megteremteni. A névadó Sztepan Bandera (1909–1959) híveivel 1941. június 30-án Lembergben kikiáltotta az önálló ukrán államot, a németek válaszul házi őrizetbe vették, majd koncentrációs táborba zárták. A később az Ukrán Felkelő Hadseregbe tömörült fegyveres alakulatok a világháború idején egyaránt harcoltak a németekkel és a szovjetekkel szemben, de etnikai tömeggyilkosságokat (pl. a lengyel lakosság ellen elkövetett 1943-1944-es volhíniai mészárlás) is végrehajtottak. Az ukrán partizánok a világháború vége után is küzdöttek. Utolsó alakulataikat Lengyelországban 1947-ben, a Szovjetunióban 1956-ban számolták fel. (Seres 2022; Lagzi 2003, 195–216.) A „benderisták” egyes osztagai a háború után nyugatra próbáltak törni, e célból 1945. augusztus-szeptemberben hatoltak be először Lengyelországból Kelet-Szlovákiába. 1946 áprilisában és 1947 nyarán újabb nagy létszámú csoportok törtek be az országba, amelyekkel szemben a csehszlovák katonaság és a belügyi szervek, valamint partizán-egységek vették fel a harcot. (Vondrásek 1977, 37–40.; Krajcsír 2022)

³¹⁰ A „benderisták” fosztogatásai Szlovákiában. Kis Újság, 1946. február 1.; A csehszlovákiai zsidóság helyzete. Magyar Nemzet, 1946. január 4.; Villámhírek. Népszava, 1947. szeptember 5.

³¹¹ Magyarországon is kíséreltek a szlovák fasiszta összeesküvők. Szabad Nép, 1946. április 4.

terrorcsapat” tagjai gyűjthették fel a sárospataki malmot és ők állhattak az elmúlt időben megszorodó emberrablások mögött.³¹² Az is felmerült, hogy az állítólag a csehszlovák határszélen garázdálkodó banderisták gyilkoltak le egy mádi házaspárt gyermekükkel együtt.³¹³ Ezek a híresztelések utóbb álhírnek bizonyultak.

A banderistáktól való félelem légkörében jelentek Magyarországon az első „fehér partizánok” aláírású és a kommunistákat halállal fenyegető röpcédulák, amelyeket 1947. szeptember 7-8-án a Miskolc-Diósgyőrhöz tartozó Perecesen terjesztettek.³¹⁴ A kommunisták érdekes módon egyáltalán nem szélsőjobboldali, földalatti szervezetre gyanakodtak, hanem az akcióval a helyi szociáldemokratákat, mindenekelőtt Fodor István perecesi szocdem párttitkárt gyanúsítottak meg.

Fodor István és a perecesi pártharcok

1944-45-ben a többnyire bányászok által lakott Perecesen a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyaránt erős bázissal rendelkezett. A két baloldali pártszervezet között élénk rivalizálás és egyúttal feszültség alakult ki, amiben jelentős szerepe volt egy karakán fiatalembernek, Fodor Istvánnak, az SZDP perecesi titkárának.

Az 1950-1960-as években készült jegyzőkönyvek, illetve jelentések súlyos, fizikai atrocitásokba és garázdálkodásokba torkolló perecesi pártharcokról számolnak be. Egy 1952-es – minden bizonnyal koncepciós elemeket tartalmazó – tanúvallomás szerint a szociáldemokraták már 1945-ben olyan feliratokat ragasztottak ki a házak falaira, amelyben arra szólították fel a lakosokat, hogy „ne vágjátok ki a fáitokat, mert arra a kommunistákat fogjuk ráakasztani”. Az 1947-es választások idején pedig Fodor István állítólag felbérelt két helybelit, hogy azok boxerrel leüssék az egyik helybeli kommunistát, amiért a Topiczer-féle vendéglőben kitett egy Rákosi-képet, de a szocdemek megverték Maczok Győzöt, az MKP perecesi kádervezetőjét és kövekkel dobálták meg egy másik kommunista lakását is. Ugyanezen tanúvallomás szerint egy akasztófás plakátot is kihelyeztek, amelyen két MKP-funkcionárius, Frankovszki Ferenc és Foczkó András szerepelt csüngve lerajzolva.³¹⁵ Egy 1963-as jelentés szerint ezen akciók végrehajtására Fodor a SZIM köréből szervezett 10-15 fiatalot szervezett egy „ellenforradalmi” csoportba.³¹⁶ Ezen vádak minden bizonnyal utólagos kitalációk voltak, amelyek ügyében ismereteink szerint büntetőeljárást sosem indítottak. Tény azonban, hogy Fodor István éles kritikusa volt mind a kialakulófélben lévő diktatúrának, mind a kommunista pártnak. Fodort még ellenfelei is temperamentumos, jó szónoknak tartották, aki elsősorban pártja fiatalabb tagjaira volt nagy hatással. Beszédeiben nem csak az MKP-t, de a Szovjetuniót is élénken kritizálta. A szovjet diktatúra meghonosításával, kolhozrendszerrel és az országnak szovjet tagállamként való csatlakozásával „riogatta” hallgatóságát.³¹⁷

A kommunisták és a szociáldemokraták közötti feszültség az 1947. augusztus 31-én megtartott választás után hágott a tetőfokára. A voksolás során Perecesen egyértelműen a baloldali pártok arattak, míg az MKP 1429, az SZDP 1113 szavazatot kapott, addig az összes többi párt mindössze 248 voksot tudhatott magáénak. A kommunisták választási előretörése jelentős feszültséget eredményezett a kis bányász településrészen. A szociáldemokraták vereségüket egyértelműen választási csalások eredményének tartották, s élénk agitációt folytattak – különösen Fodor István titkár és Csutorás Rezső SZIM-titkár³¹⁸ – a kommunisták ellen. A kedélyeket csak borzolta, hogy ebben az időben zárták be a helyi Mátyás-tárót, miután

³¹² SS-ek gyűjtogattak Sárospatakon. Szabad Magyarország, 1947. augusztus 7.

³¹³ Szenzációs fordulat a mádi gyilkosság nyomozásában. Felvidéki Népszava, 1947. augusztus 28.

³¹⁴ Fodor István, a „nép barátja”. Szabad Magyarország, 1947. október 3.

³¹⁵ ÁBTL 3.1.5. O-14943/197. Fügeczky József tanúkihallgatása. 1952. szeptember 10.

³¹⁶ ÁBTL 3.1.5. O-14943/197. Jelentés. Miskolc, 1963. július 9. Tárgy: Fodor István ügyében

³¹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Jelentés. Fodor István perecesi lakos, a perecesi SZDP Titkárának ügye. 1947. szeptember 29.

³¹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Maczok Győző tanúkihallgatása. 1947. szeptember 28.

a kitermelt szén minőségével kapcsolatban a Vasgyár kifogást emelt.³¹⁹

„Fehér partizánok” és „A nép barátja”

A választás utáni feszült politikai hangulatban, 1947. szeptember 7-én és 8-án ismeretlenek „Fehér partizánok” aláírással két, különböző szövegű röpcédulák terjesztettek Pereces bányatelepen. Egy-egy példányt célirányosan az MKP helyi vezetőinek ablakain dobta be. A röplapokon halálosan megfenyegették a helyi kommunistákat:

„Kommunisták! Már itt voltunk nemsokára lógni fogtok az akasztófán. Készüljete a halálra! Vegyetek példát arról, ami Edelénybe[n] történt.³²⁰ Visszajövünk nemsokára szept. 28-án. (Fehér Partizánok)”³²¹

A másikon pedig két helyi kommunistát fenyegettek meg név szerint: „Kommunisták! Nemsokára jövünk! A piros párttagkönyvet meg fogjátok enni galuska helyett. Az akasztófán nemsokára Frankovszki³²² a feleségével, és Foczko András³²³ a vezetőitek lógni fognak. Viszont látásra (A Fehér Partizánok)”³²⁴

Minthogy Perecesen – de egyáltalán a környéken – sem jelentek meg korábban „Fehér Partizánok”, még a kommunisták is úgy vélték, hogy a „Bender banditákkal való fenyegetés azt célozza, hogy megfélemlítsék a MKP tagjait és a község nyugalma felkeverjék [sic!]”. A röpcédulákat szemmel láthatóan a községházán lévő Continental írógéppel készítették, amit azonnal jelentettek a hatóságoknak. Minthogy az írógéphez a helyi pártszervezetek tagjai – de akár magánszemélyek – is hozzáfértek, a kommunisták a szociáldemokratákra gyanakodtak³²⁵ és személyesen Fodor Istvánt, Csutorás Rudolfot és Zsigmond György helyi bírót gyanúsították azok készítésével és terjesztésével.³²⁶ Fodor tagadta szerzőségét és – későbbi állítása szerint – maga is igyekezett felkutatni a röplap készítőit, azonban nem járt sikerrel.³²⁷

Ilyen előzmények után került sor a perecesi szociáldemokraták zártkörű taggyűlésére, amelyet 1947. szeptember 16-án este tartottak. A gyűlésen két „beépült” személy is részt vett, akik három nappal később az MKP helyiségében tettek tanúvallomást a megjelent rendőröknek Fodor kijelentéseiről. Mint a jegyzőkönyvekből ismert, a gyűlésen Fodor István a választási eredményeket értékelve kemény szavakkal bírálta a kommunista pártot és a belügyminisztériumot. Hangsúlyozta, hogy az MKP csak kékcédulával leadott szavazatokkal tudott sikert elérni, csalásukat pedig a rendőrség nemhogy megakadályozta volna, de Rajk László belügyminiszterrel az élen elő is segítette. Fodor hangsúlyozta, hogy a kommunista párt erőszakkal és terrorral akarja hatalmát biztosítani. Szót ejtett a munkásegységről is és határozottan közölte, ha a hatalmat nem osztják meg paritásos alapon, a szocdemek külön úton fognak haladni a kommunistáktól. A bizalmas körben tartott gyűlésen Fodor kitért a fehérpartizán röplapok kérdésére is, de tagadta, hogy közük lenne hozzá és „aljas rágalomnak” minősítette a kommunisták vádjait.³²⁸

Pár nappal később Fodor István ismét nyilvánosan támadta a kommunistákat. 1947. szeptember 21-én a Sajó-medencei szociáldemokrata bányászkongresszus nevében készített

³¹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Jelentés. Fodor István perecesi lakos, a perecesi SzDP Titkárának ügye. 1947. szeptember 29.

³²⁰ Az utalás oka nem ismert.

³²¹ ÁBTL 3.1.9. V-77866. 28/1.

³²² Frankovszky Ferenc (Pereces, 1900 – Miskolc-Pereces, 1963) bányász, 1945-től a kommunista párt tagja. 1947-től a vasgyári Konzum igazgatósági tagja, 1949-től az Anna-szálló vállalatvezetője.

³²³ Foczko András: 1945-től az MKP perecesi szervezetének vezetőségi tagja.

³²⁴ ÁBTL 3.1.9. V-77866. 28/5.

³²⁵ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Maczok Győző tanúkihallgatása. 1947. szeptember 28.

³²⁶ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Bartha András tanúkihallgatása. 1947. szeptember 19.

³²⁷ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Fodor István kihallgatása. 1947. szeptember 28.

³²⁸ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Oravecz György tanúkihallgatása. 1947. szeptember 19.; Bartha András tanúkihallgatása. 1947. szeptember 19.

emlékiratot. A memorandum hangsúlyozta, hogy a kommunista pártnak „nincs más ellensége csak a Szociáldemokrata Párt”, de azt is sérelmezte, hogy a kommunisták a bányászokra, valamint a műszaki és adminisztratív beosztottakra fenyegetéssel gyakorolnak pressziót annak érdekében, hogy „jobb meggyőződésük ellenére” átlépjenek a kommunista pártba. Ugyancsak kritizálták a kommunisták kinevezési gyakorlatát, amely a köztisztviselőben álló szociáldemokraták helyett volt nyilasokat és jobboldali magatartást tanúsító személyeket helyezett előtérbe.³²⁹

Egy héttel a memorandum megküldése után következett be a „Fehér Partizánok” által megadott és a kommunisták felakasztását ígérő határnap. Az MKP tagjai aktívan készültek, szeptember 28-án az egész községet megfigyelés alá helyezték, a község különböző részeire „figyelőket” állítottak,³³⁰ hat kommunista járőrözött az éjjel.³³¹ A feszült hangulatú estén az egyik helybeli azt a hírt terjesztette, hogy egy fehérpartizánt már elfogtak és várható további „Bender partizánok” megjelenése,³³² ez azonban nem bizonyult igaznak.

Aktivizálta magát a fehérpartizán röpcédula készítésével meggyanúsított Fodor István is, aki úgy döntött, párttársaival szükség szerint a kommunisták védelmére kel. Döntéséről az MKP helyi vezetőit nem tájékoztatta, sőt minden bizonnyal az éjszaka folyamán hozott döntést, hiszen 1947. szeptember 28-ára virradó éjjel, éjfél után rendelt el riadót az SZDP R-Gárda 4. rajának tagjai számára. Az öt R-Gárda tag hajnali fél kettő-két óra között gyűlt össze az SZDP helyiségében.³³³ Riasztásukról értesültek a helyi kommunisták is, akik az SZDP-párthelyiséghez siettek és két oldalról, három-három fővel vették őket megfigyelés alá.³³⁴

Fodor István az R-Gárda-tagokkal közölte, hogy abból a célból hívta őket össze, hogy megakadályozzák, hogy a kommunistákat a „Fehér Partizánok” támadják meg. A feltűnést elkerülendő, a párthelyiségben nem gyújtottak „világosságot”.³³⁵ A sötét SZDP-helyiség előtt járkáló emberekre felfigyelve később két üzemi éjjeli őr, Kostyó József és Matusek Ferenc nyitott rájuk, akiket Fodor meglehetősen indulatosan, „mars ki spicli”³³⁶ felkiáltással utasított ki onnan. Az örökkel tíz perc múlva a helyiség közelében is összefutott Fodor és szóváltás alakult ki közöttük. A szocdem párttitkár ezután visszatért az SZDP-helyiségbe, ahol hajnali fél négy körül közölte az R-Gárda tagokkal, hogy térjenek haza. Ő maga Kislaki János párttársával indult útnak. Útközben Fodor ismét vitába keveredett a két éjjeli őrrel, s Matusek Ferencnek azzal adott át egy röpcédulát, hogy inkább azzal foglalkozzanak, ne a szociáldemokraták megfigyelésével.³³⁷

A röpcédula a következő szöveget tartalmazta: „Csirkefogók jól figyeljete! Megmondtam már régen: csak egy nap a világ!!! A Mátyástáró leállt ez a ti bűnötök, 300 ember kenyeret kér; a népet elárultátok, Borovics³³⁸ Romhányi³³⁹ Mocsnik³⁴⁰ Foczko Frankovszki

³²⁹ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Az 1947. szeptember 21-én megtartott első Sajó-medencei Szociáldemokrata Bányáskongresszus emlékirata. 1947. szeptember 21.

³³⁰ Fodor István, a „nép barátja”. Szabad Magyarország, 1947. október 3.

³³¹ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Maczok Győző tanúkihallgatása. 1947. szeptember 28.

³³² ÁBTL 3.1.9. V-77866. Kostyó József tanúkihallgatása. 1947. szeptember 28.; Matusek Ferenc tanúkihallgatása. 1947. szeptember 28.

³³³ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Fodor István kihallgatása. 1947. szeptember 28.

³³⁴ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Maczok Győző tanúkihallgatása. 1947. szeptember 28.

³³⁵ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Fodor István kihallgatása. 1947. szeptember 28.

³³⁶ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Kostyó József tanúkihallgatása. 1947. szeptember 28.; Matusek Ferenc tanúkihallgatása. 1947. szeptember 28.

³³⁷ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Fodor István kihallgatása. 1947. szeptember 28.

³³⁸ Borovics Ferenc: Barossaknai vājār, 1945-től az MKP percesei szervezetének vezetőségi tagja, utóbb a nagymányoki szénbánya munkásigazgatója, 1948 végétől a Mecseki Szénbányaipari Nemzeti Vállalat vezérigazgató-helyettese, utóbb a berentei szénosztályozó igazgatójaként vonult nyugdíjba.

³³⁹ Rományi András: 1945-től az MKP percesei szervezetének vezetőségi tagja.

³⁴⁰ Mocsnik Alajos (Homerg, 1910 – 1984): percesei lakos, lyukóbányai bányász.

Pachinger³⁴¹ és társai még feleltek munkásárulók. A nép barátja”³⁴²

A cédulát az örök társaságában lévő Lelák Lajos tűzoltó vette magához, aki azzal gyanúsította meg Fodort, hogy ők készítették a röplapot az SZDP-helyiségében. Mikor Matusék közölte, hogy a röpcédulát az illetékes hatóságokhoz fogja eljuttatni, Fodor kikapta Lelák kezéből a papírt és zsebre vágta, közölve, hogy ő fogja azt eljuttatni az illetékesekhez. Tettelegesséig fajuló vita robbant ki, amely során Lelák meg akarta ütni Fodort, ő pedig boxerrel „védekezett”. A verekedés hallatán összegyűltek a közelben lévő kommunisták, ezért Fodor menekülőre fogta. Egy aknász udvarába futott, ott azonban utolérték, ütlegetni kezdtek és elvették tőle a cédulát. Maczok Győző kommunista kádervezető telefon-értesítése alapján hajnali öt óra körül³⁴³ rendőrök jelentek meg a fiatal szociáldemokrata titkáráért, előbb a vasútállomásra vitték, majd rövid kihallgatás után a miskolci kapitányságon állították elő.³⁴⁴

A nyomozás

A rendőrfőkapitányság államvédelmi osztálya Fodor Istvánt és a „csoport” több tagját előállította és kihallgatta. Fodort 1947. szeptember 28-án kétszer is kikérdezték. Első vallomásában hangsúlyozta, hogy a munkásegység megőrzése és a kommunisták megvédése céljából hívta össze az R-gárda tagjait, a röpcédula készítését azonban tagadta, sőt közölte, hogy azt Kislaki János találta hazafelé a földön, ő pedig csak megmutatta azt Matusék Ferenc örnek.³⁴⁵ Még aznap újra kihallgatták, ekkor már – arra hivatkozva, hogy nem akar másoknak kellemetlenséget okozni – teljes beismerésben volt. Ezen vallomása szerint az örökkel folytatott vita hatására az éjjel döntött a röplap-készítésről, ezért miközben az R-gárda tagjai gyülekeztek, átment a bírói hivatalba, magához vette az ott lévő táskairógépet, majd mintegy hat példányban készített röplapokat. A cédulákat ezután azzal az utasítással osztotta ki párttársai között, hogy hazafelé dobják el azokat az úton. Ő maga kettőt vett magához, majd Kislakival ő is elindult. Útközben döntött úgy, hogy az öröknek azzal adja át az egyik nála lévő röplapot, hogy azt az úttesten találta, s ezen tervét Kislakival is közölte. Állítása szerint a másik röplap még előállítás után is nála maradt, azt a rendőrségen a WC-be bedobva semmisítette meg.³⁴⁶

Bár Fodor vallomását a jegyzőkönyv tanúsága szerint „kényszer”, illetve „kényszerítő eszköz alkalmazása nélkül”, a lelkiismeretére hallgatva tette meg,³⁴⁷ ebben van okunk kételkedni. Kételyünk annak dacára megmaradhat, hogy írásos orvosi vélemény igazolta, miszerint testén „külsérelmi nyomok” nem voltak fellelhetők,³⁴⁸ hiszen a hajnali verekedés során, mikor többen bántalmazták, bizonyosan számos sérülés érte, amit az orvosnak is észre kellett volna vennie.

Mindazonáltal egyes körülmények arra utalnak, hogy a „nép barátja” aláírású röplap szerzője akár Fodor István is lehetett. A szöveg „Csirkefogók” felszólítással kezdődött, ami Fodor szavajárása volt és az 1947. szeptember 16-i beszédében is többször ekként jellemezte a kommunistákat. Szintúgy személyére utalhat, hogy a röplap Mátyás-táró leállítását sérelmezte, hiszen Fodor bár függetlenített szocdem titkár volt és így az üzemben nem dolgozott, de 1946. január 1. óta hivatalosan ennél a tárónál állt alkalmazásban géplakatosként.³⁴⁹

Erősen valószínűsíthető ugyanakkor, hogy a „Fehér Partizánok” és a „nép barátja” aláírású röplap szerzői nem voltak azonosak. Míg a szeptember 7-8-án terjesztett röplapok

³⁴¹ Pachinger Gyula (Diósgyőr, 1917-): Barossaknai bányász, szakszervezeti elnök.

³⁴² ÁBTL 3.1.9. V-77866. 28/3.

³⁴³ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Maczok Győző tanúkihallgatása. 1947. szeptember 28.

³⁴⁴ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Fodor István kihallgatása. 1947. szeptember 28.

³⁴⁵ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Fodor István kihallgatása. 1947. szeptember 28.

³⁴⁶ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Fodor István kihallgatása. 1947. szeptember 28.

³⁴⁷ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Fodor István kihallgatása. 1947. szeptember 28.

³⁴⁸ ÁBTL 3.1.9. V-77866. 29.

³⁴⁹ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Jelentés. Fodor István perecesi lakos, a perecesi SzDP Titkárának ügye. 1947. szeptember 29.

„Kommunisták” felütéssel kezdődtek, addig a szeptember 28-i „Csirkefogók” felszólítással. Előbbiek halálos fenyegetést tartalmaztak, míg utóbbi nem konkretizált felelősségre vonással fenyegetőzött csupán. Mindhárom röplap szövegét azonban bizonyosan helyi lakos készítette, hiszen perecesi kommunistákat neveztek meg név szerint. Hasonlóképp vélhették ezt a rendőrök is, akik végül a „Fehér Partizánok” aláírású röplapok készítésével nem Fodort gyanúsították meg, a „nép barátja” aláírású röplapokkal kapcsolatos szerzőségére vonatkozóan viszont több tanúvallomást felvettek.

1947. szeptember 28-án kihallgatták az érintett két éjjeli őrt és Maczok Győző perecesi kommunista kádervezetőt. Ugyanezen a napon az R-Gárda tagjait tanúként, másnap már gyanúsítottként hallgatták ki. A szeptember 28-án készült jegyzőkönyvekben az R-Gárda-tagok csupán arról számoltak be, hogy Fodor a kommunistákat ért „fehérpartizán” fenyegetés miatt hívta be őket,³⁵⁰ másnap azonban már – mint ahogy Fodor is gyökeresen változtatott előadásán – egyöntetűen azt vallották, hogy Fodor az SZDP-helyiségben rövid beszédet tartott nekik, amelyben Mátyástáró beszüntetéséért a kommunisták helytelen irányítását okolta és közölte, hogy röplapokat készített, majd felolvasta azok szövegét és utasította őket arra, hogy útközben hazafelé dobják el azokat. Egyikük sem ismerte azonban el, hogy az utasítást végrehajtotta volna, mindegyikük úgy nyilatkozott, hogy vagy a WC-be dobva, vagy otthon elégetve, megsemmisítette a röplapot.³⁵¹

A nyomozás tehát a „nép barátja” aláírású röplap szerzőjeként Fodor Istvánt azonosította és ezt a tanúvallomások mellett a gyanúsított beismerése is alátámasztotta. Hantos László rendőralezredes, miskolci államvédelmi osztályvezető a részben sikeres nyomozás állásáról – és a „Fehér Partizánok” aláírású röplapok ügyében a vizsgálat folytatásáról – már 1947. szeptember 29-én jelentést írt feletteseinek.³⁵² Az ügy fontosságát mutatja, hogy a történetekről október 2-án Péter Gábor vezérőrnagy is tájékoztatta Rajk László belügyminisztert.³⁵³ Bár Fodor bűnössége dokumentált volt, büntetőeljárást nem indítottak ellene. Egy 1963-as jelentés szerint „operatív elgondolásokból” tekintettek el ettől.³⁵⁴ Bár ezen „elgondolások” részleteiről a jelentés nem szól, minden bizonnyal Fodor és társai további megfigyeléséről, illetve személye és pártja politikai ellehetetlenítéséről lehetett szó.

Fodor István esete ugyanis kiváló lehetőségként szolgált a kommunista propaganda számára. Péter Gábor jelentésének másnapján a helyi kommunista sajtóban hozták nyilvánosságra az esetet azt követelve, hogy a demokrácia védelméről szóló törvény alapján a legszigorúbban, „példát mutató erélyességgel járjanak el a kútmérgezők ellen”. Bár már sejteni lehetett, hogy Fodor nem kerül bíróság elé, a cikk hangsúlyozta: „Az ilyen sötétben bujkáló méregkeverőkkel szemben nincs ok a kíméletre: rács mögé velük.” Fodor esetét tehát a kommunista propaganda arra használta fel, hogy támadást intézzon a Szociáldemokrata Párt, különösen annak kommunistákkal szembenálló szárnya ellen. Rákosi Mátyás egyik legutóbbi beszédére hivatkozva hangsúlyozták, hogy a demokratikus pártokba „beférkőzött kétes elemek”, a „reakció ügynökeiként” üznek „bomlasztó” tevékenységet és jelentenek veszélyt a demokráciára.³⁵⁵ A „Fehér Partizánok” és Fodor István esetét a kommunista agitáció tehát a „jobboldali” szociáldemokraták elleni támadásra használta fel és igyekezett abból politikai tőkét kovácsolni.

Hasonlóképp tett a szociáldemokrata párt is, amely a tatabányai Barátság című

³⁵⁰ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Mészáros József és Kiss József tanúkihallgatása. 1947. szeptember 28.

³⁵¹ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Kiss József, Tindira István, Mészáros József, Kislaki János és Venczel Lajos kihallgatása. 1947. szeptember 29.

³⁵² ÁBTL 3.1.9. V-77866. Jelentés. Fodor István perecesi lakos, a perecesi SzDP Titkárának ügye. 1947. szeptember 29.

³⁵³ ÁBTL 3.1.9. V-77866. Jelentés. Budapest, 1947. október 2. Tárgy: Fodor István perecesi lakos, a perecesi SzDP titkárának ügye

³⁵⁴ ÁBTL 3.1.5. O-14943/197. Jelentés. Miskolc, 1963. július 9. Tárgy: Fodor István ügyében

³⁵⁵ Fodor István, a „nép barátja”. Szabad Magyarország, 1947. október 3.

bányászlapban a történet egy, az eddigiektől merőben eltérő, de ugyancsak kétes állításokat tartalmazó változatát közölte. Perecesi tudósítójukra hivatkozva azt állították, hogy 1947. szeptember 27-én a perecesi szociáldemokrata pártszervezet vezetősége tartott tanácskozást, amely a „rendkívüli nehézségekre” való tekintettel a hajnali órákig tartott. Az ülés végeztével Fodor István hazaindult, útközben azonban az erdőből tizenhárom férfi rohant rá. A férfiak ütlegetni kezdtek, akik közül Fodor többeket – mind a kommunista párt tagjai – felismert. Fodornak a túlerő dacára sikerült egy közeli lakóházba menekülnie. A cikk több kommunistát név szerint megnevezett, köztük Maczok Győzöt, Matusek Ferencet és Lelák Lajost és követelte, hogy a kommunista párt zárja ki őket soraiból.³⁵⁶ A cikk állításai részben ugyancsak kételyt ébresztenek, hiszen a tanúként, majd gyanúsítottként kihallgatott szociáldemokraták között ismereteink szerint egyetlen vezetőségi tag sem volt, az ismert vezetőségi tagok – például Csutorás Rudolf – a kérdéses éjjelen bizonyosan nem tartózkodtak a párthelyiségben. Nem reagált ráadásul a cikk a röplapozási vádra, ami szintén hitelességét kérdőjelezi meg. A Barátság állításaira a miskolci kommunista napilap is reagált egy cikkben, s azokat „vakmerő provokálás”-nak minősítve viszont követelte a perecesi szociáldemokrata titkár pártból való kizárását.³⁵⁷

Fodor Istvánnak hamarosan valóban távoznia kellett a politikai életből. A két munkaspárt egyesülésének előkészítése, a „megtisztulási folyamat” jegyében 1948 februárjában formálisan is lemondatták vezetői tisztségéről, majd márciusban kizárták a pártból.³⁵⁸ Közelebbről nem ismert időben rövid időre letartóztatták, de az SZDP budapesti központjának közbenjárására szabadon engedték.³⁵⁹

A perecesi „Fehér Partizánok” utóélete

Bár a nyomozás során a rendőrök még csak egy fülest sem kaptak a „Fehér Partizánok” aláírású röplapok szerzőire és terjesztőire, Fodort ettől kezdve következetesen a „Fehér Partizánok” perecesi vezetőjeként tartották számon. 1951-ben az ÁVH ismét elővette a perecesi „Fehér Partizánok” ügyét, miután több, egybeeső jelentésből arra következtettek, hogy a településen ismét élénk szervezkedés folyik: postai küldeményként rendszerellenes kijelentéseket tartalmazó, fenyegető hangvételű névtelen leveleket küldtek a párt és kormány tagjai, valamint élmunkás bányászok számára és azok tartalmából kitűnt, hogy a két különböző kéztől származó leveleket bizonyosan perecesi lakosok írták; a bányatelepen 1951. november 6-án kézzel írt „primitív” röpcédulákat terjesztettek; az év tavaszán a „Fehérpartizán” aláírású röpcédulák terjesztése miatt lebukott miskolci államellenes csoport felderítése során egy perecesi asszony neve is felmerült, akinek szervezkedésben való részvételét egy bizonyos „Kiss Ilona” fedőnévű informátor is megerősítette.³⁶⁰ Az ÁVH a névazonosság és a területi egybeesés miatt azt feltételezte, hogy Fodor 1947-es „szervezkedése” – amely valójában sohasem létezett – és a nemrég lebukott „Fehérpartizán” szervezkedés között összefüggés lehet. Hálózati úton ezért nyomozást vezettek be, amelynek keretében a már említett „Kiss Ilona” informátor mellett az 1947-es perecesi ügyben érintett és „Verczel Lajos” fedőnévvel beszervezett ügynököt is aktivizálták.³⁶¹ Az 1951-1952-ben beszerzett „operatív” információk arra mutattak, hogy Fodor társaival „konspiráltabb körülmények” között tartott (véltetően pusztán baráti) találkozókat,

³⁵⁶ Hajnali kaland Perecesen. Barátság, 1947. október 12.

³⁵⁷ Nem nyugszik a „nép barátja” Perecesen. Szabad Magyarország, 1947. október 28.

³⁵⁸ A nagymiskolci összvezetőség eltávolította helyéről a megyei, a nagymiskolci, a diósgyőr-vasgyári és diósgyőri végrehajtó bizottságot. Felvidéki Népszava, 1948. február 20.; Juhász Istvánt, Virág Sándort és 13 társukat kizárta a Szociáldemokrata Párt. Felvidéki Népszava, 1948. március 11.

³⁵⁹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3-a. „Szigorúan titkos!” jelzésű jelentés. 1952. Dátum nélküli

³⁶⁰ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc, 1952. március 21. Tárgy: Illegális szervezkedések Borsod megyében

³⁶¹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Hálózati operatív intézkedések terve Borsod-megyei illegális szervezkedések ügyében. 1952. Dátum nélküli.

amelyeken „szidalmazták a népi demokrácia vezetőit, tervezték azt, hogy a rendszerváltozásra alkalmas időben a hatalom megszerzésében hogyan fognak részt venni és a kommunistákat elintézni. Fodor ilyenkor nyugati szociáldemokrata segítség bekövetkezéséről beszélt.” Úgy vélték továbbá, hogy Fodor tevékenységét a – koncepció perben már 1950-ben elítélt – Virág Sándor volt szociáldemokrata megyei titkár instrukciója alapján végezte.³⁶²

1952-re kristályosodott ki az a koncepció, miszerint Fodor István 1947-ben „jobboldali szociáldemokratákból illegális csoportot szervezett, terrorakciókat hajtottak végre és »Fehér Partizánok« feliratú röpcédulákat terjesztettek”. Az akkor a Borsodvidéki Gépgyárban gépszerelőként dolgozó fiatalembert szorosabb megfigyelés alá kívánták vonni és bár felmerült, hogy e célból Budapestre helyeztetik,³⁶³ végül 1952 júniusában kitelepítették a Hortobágyra.³⁶⁴

Az Államvédelmi Hatóság ettől függetlenül folytatta a nyomozást és 1952 szeptemberében újabb tanúkihallgatásokat eszközölt. Az eljárás eredményeként azonban végül nem Fodor ellen emeltek vádat, hanem volt szociáldemokrata bajtársa, a már 1947-ben is kommunistaellenesként ismert és 1948 márciusában a pártból szintén kizárt Csutorás Rezső volt percesei SZIM-titkár ellen. Csutorást 1952. szeptember 10-tartóztatták le hivatalosan azzal a gyanúval, hogy kommunistaellenes kijelentéseket tett és munkatársait a norma felemelése ellen lázította. A vádirat emellett súlyosabb „bűnöket” is a terhére rótt: Csutorás 1945 után „politikailag képzetlen fiatalokból ún. »fehér partizán csoportot« szervezett, falragaszokat, röpcédulákat szerkesztett és terjesztett, amelyekben a Kommunista pártot és a Párt helyi vezetőit becsmérelte és fenyegette. 1948 [tehát nem 1947] évben bottal, kövel, gumibotokkal felszerelve összegyűltek a szoc. dem. párt percesei helyiségében, hogy a kommunista párt helyi vezetőit megtámadják. Cselekményüket azért nem tudták végrehajtani, mert elindulásuk előtt leleplezték őket.”³⁶⁵ A vádak alaptalannak bizonyultak, így Csutorást – a koncepció perек világában korántsem jellemző módon – a Miskolci Megyei Bíróság 1953. január 9-én felmentette a vádak alól.³⁶⁶

Fodor István az 1950-1970-es években

Fodor István 1953-ban szabadult a hortobágyi kitelepítésből,³⁶⁷ majd visszatért Miskolcra. 1955-ben „dokumentált tevékenysége”, valamint ügynöki jelentések alapján megkísérelték beszervezését, ő azonban nem állt kötélnek.³⁶⁸ Az 1956-os forradalom napjaiban szociáldemokrata társaival ismét hozzáfogott a párt szervezéséhez és e célból lefoglalta az MDP helyiségét, a forradalom leverése után azonban ismét politikailag passzívvá vált. Miután felesége a határok nyitottságát kihasználva külföldre szökött, ő is megkísérelt átlépni a határon, de elfogták.³⁶⁹ Az államvédelmi szervek később sem vették le róla szemüket, 1956 után „Szepesi” és „Farkas” ügynökök jelentettek róla.³⁷⁰ Ismeretlen okokból azt feltételezték, hogy „hírszerzéssel gyanúsítható, vagy pedig beszervezésre készíti elő valamelyik imperialista állam hírszerző szerve”, gyanújukat azonban nem tudták alátámasztani, Fodor ekkor már csak volt kitelepített társaival tartotta a kapcsolatot. Megfigyelést azonban érezhette, Miskolcot már nem találta biztonságos tartózkodási helynek,³⁷¹ ezért a '60-as évek elején Vácra költözött és a Dunai

³⁶² ÁBTL 3.1.5. O-14943/197. Jelentés. Miskolc, 1963. július 9. Tárgy: Fodor István ügyében

³⁶³ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3-a. „Szigorúan titkos!” jelzésű jelentés. 1952. Dátum nélküli

³⁶⁴ ÁBTL 3.1.5. O-14943/197. Jelentés. Miskolc, 1962. április 17. Tárgy: Fodor István percesei lakos és kapcsolatainak ellenőrzése.

³⁶⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 689/1958. 1952.áü.00155. sz. vádirat

³⁶⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 689/1958. B.II.00155/1952/5. sz. ítélet

³⁶⁷ ÁBTL 3.1.5. O-14943/197. Jelentés. Miskolc, 1962. április 17. Tárgy: Fodor István percesei lakos és kapcsolatainak ellenőrzése.

³⁶⁸ ÁBTL 3.1.5. O-14943/197. Jelentés. Miskolc, 1963. július 9. Tárgy: Fodor István ügyében

³⁶⁹ ÁBTL 3.1.5. O-14943/197. Jelentés. Miskolc, 1960. szeptember 19. Tárgy: Fodor Istvánról.

³⁷⁰ ÁBTL 3.1.5. O-14943/197. Jelentés. Miskolc, 1963. július 9. Tárgy: Fodor István ügyében

³⁷¹ ÁBTL 3.1.5. O-14943/197. Jelentés. Miskolc, 1960. szeptember 19. Tárgy: Fodor Istvánról.

Cementműnél helyezkedett el. Későbbi életére vonatkozóan alig rendelkezünk információkkal, Vácott hunyt el 1976-ban.³⁷²

Következtetések

Az 1947-es nyomozás adataiból egyértelműen megállapítható, hogy a „fehérpartizán” elnevezés Miskolcon az ukrán banderistákra vezethető vissza, noha a szovjetellenes ukrán haderők Magyarországon sohasem ténykedtek, csupán a róluk szóló rémhírek kaptak szárnyra a határmenti megyékben. A perecesi – ismeretlen – röplapkészítő minden bizonnyal ezt a félelmet kívánta felhasználni. A korabeli feszült perecesi politikai helyzetben egyaránt elképzelhető, hogy a röpcédulákat egy kommunista párttal nem szimpatizáló egyszerű helybéli, vagy akár helyi szociáldemokrata párttag készítette, de az sem kizárható, hogy a kommunisták politikai hangulatkeltés, a szociáldemokraták elleni büntetőeljárás alapjául szolgáló bizonyíték „gyártása” céljából maguk álltak a röplapozás mögött. Tény, hogy a „Fehér partizánok”, illetve a „nép barátja” aláírási röplapok ügyét a helyi kommunista sajtó ügyesen felhasználta a szociáldemokraták elleni agitáció során.

Az 1947-es röplapozási ügy és az 1950-es években több hullámban felszámolt miskolci „Fehér Partizánok” szervezkedés között a névazonosságon és a területiségen kívül semmilyen kapcsolat nem lelhető fel. Erre vonatkozóan az Államvédelmi Hatóság kiterjedt bizalmas nyomozása sem talált bizonyítékot. Legkisebb közös többszörösként a kommunistaellenesség kötötte őket össze. Az '50-es évek miskolci „fehérpartizánjai” 1947-ben bizonyosan olvashattak a sajtóban a perecesi ügyről, de vezetőik sem kihallgatásaik, sem a fogdaügynökökkel folytatott beszélgetéseik során nem utaltak arra, hogy velük bármi összekötné őket. A „fehérpartizán” jelző ugyanis – nem függetlenül a kommunista nyelvhasználatától – egyszerűen a szovjet típusú diktatúrával szembeni ellenállás szimbóluma volt, amit különböző rendszerellenes csoportok szívesen vállaltak magukra és amit az Államvédelmi Hatóság koncepció-kereső munkatársai is előszeretettel aggattak különböző, „likvidálásra” szánt társaságokra.

³⁷² ÁBTL 3.1.5. O-14943/197. 19/11.

III. A „Rajk-Pálffy összeesküvés” borsodi szálai

1949-ben, a Rajk László és társai elleni nyomozás során kiterjesztették az eljárást a Katonapolitikai Osztály vezetőjére, Pálffy Györgyre, akit egy ugyancsak koncepciós per keretében halálra ítélték és kivégeztek. Az eljárás befejeztével Rákosi Mátyás intelmeit figyelembevéve a vizsgálatot más katonai vezetőkre is kibővítették. A koncepciógyártók úgy vélték, hogy a Pálffy által fegyveres felkelést előkészítő „fasiszta tiszti bandának” csak a fejét nyesték le, a „törzs” megmaradt és tagjai továbbra is ellenséges tevékenységet fejtenek ki a hadseregben.³⁷³

Az ÁVH a Rajk-per mintájára ugyanakkor a letartóztatottak körébe bevontak egy „volt” rendőrtisztekből és „polgári” személyekből, gyakorlatilag volt politikusokból álló csoportot is, s így megteremtődött az ún. „tábornoki-szociáldemokrata” per koncepciója. Az eljárás előkészítése 1950 márciusában kezdődött. A letartóztatások nyár elején zárultak le, majd elkezdték perekbe rendezni az őrizetéseket. Közöttük számos olyan személy szerepelt, akik sem a tábornoki, sem a szociáldemokrata kategóriába nem illettek bele, így több kisgazdapárti politikus, illetve dr. Zsedényi Béla, egykori miskolci jogász-politikus, az Ideiglenes Nemzetgyűlés egykori elnöke.³⁷⁴ A szociáldemokratákat és a katonákat egy nagy üggyöz kapcsoló koncepció azonban hamarosan „szétesett”,³⁷⁵ így végül külön-külön csoportokban valósult meg a „tábornokok” és a szociáldemokraták elleni eljárás. A „tábornoki” és a szociáldemokrata perek mellékpereiben számos miskolci és ózdi lakos ellen indult eljárás.

³⁷³ Sólyom 2003, 28.

³⁷⁴ Ötvös 2012, 104–105.

³⁷⁵ Ötvös 2012, 104–135.

III. 1. A Sólyom-per miskolci vonatkozásai

A Pálffy György elleni koncepció per után az ÁVH figyelme Sólyom László altábornagyra és a honvédség vezérkarára összpontosult. A koncepció szerint a jugoszlávok szolgálatában álló Pálffy György 1947-ben szervezte be Sólyom Lászlót abból a célból, hogy fegyveres puccs révén döntsék meg a „népi demokratikus rendszert”. A jugoszlávoknak és nyugati országoknak kémkedő szervezkedők szabotálták a néphadsereg fejlődését, akadályozták a munkáskáderek előrejutását, s helyettük fasiszta tiszteket vettek vissza a néphadsereghez, vagy emelték fel őket fontos pozícióba.³⁷⁶

Az állambiztonsági vizsgálat eredményeként 1950 májusában egy újabb eljárás-sorozat indult, amelynek nyitánya a Sólyom László és társai ellen indított ún. tábornok-per volt. Az ügy több vádlottja élt korábban hosszabb-rövidebb ideig Miskolcon. Így az 1950. augusztus 19-én kivégzett Sólyom László, Pórfy György, Lőrincz Sándor és a végül elsőfokon halálra, majd kegyelemből 15 év fegyházra ítélt Dumbovich Emil.³⁷⁷

Sólyom László és Pórfy György a Ludovika akadémia elvégzése után kerültek a miskolci 7. tüzérosztályhoz 1931-ben, illetve 1932-ben. Bár Sólyom a miskolci ütegnél és a mérőszázadnál mindössze négy évet szolgált, a miskolci évek fontos nyomot hagytak életében, hiszen itt ismerte meg későbbi feleségét, Czikhart Nórát. A leány Sólyom parancsnoka, Papp Kálmán tüzérezredes unokahúga, s egyúttal a városban szolgáló dr. Papp János csendőrszázados nevelt leánya volt.³⁷⁸

Pórfy György Miskolcon a mérő századnál szolgált beosztott tiszti, majd parancsnoki minőségben. 1942 nyarán a 2. magyar hadsereg állományában került a Donra, ahol egy fél évvel később sebesülten fogságba esett. 1945 februárjában tért haza, s utána számos fontos beosztást töltött be. 1945-ben az 1. tüzérosztály parancsnokává nevezték ki, s még ez év szeptemberében budapesti városparancsnok lett. 1949. március 16-tól ismét Miskolcon szolgált mint a 101. tüzérezred parancsnoka. Másfél hónap múlva, 1949. május 1-jén a fővárosba rendelték, s vezérőrnagyi rangban a tüzérség szemlélőjévé nevezték ki.³⁷⁹

Lőrincz Sándor 1932-től kezdve – hosszabb-rövidebb kitérőkkel – közel egy évtizedig szolgált Miskolcon. 1942-ben szovjet hadműveleti területen a miskolci VII. hadtest hírszerző és kémelhárító osztályvezetője volt, majd az első hegyi dandár vezérkari főnökévé nevezték ki. 1945 márciusában alakulatával együtt nyugatra távozott, ahol amerikai fogságba esett. 1946 szeptemberében tért haza, majd 1947-ben Pálffy György közbenjárására került vissza a hadsereghez és a katonai főcsoportfőnökségen nyert beosztást.³⁸⁰

Dumovich Emil 1938-ig volt hivatásos tiszt, ekkor századosként vonult nyugállományba. 1945 elején részt vett a honvédség újjászervezésében. Kezdetben a Honvédelmi Minisztériumban szolgált vezérkari ezredesként, majd 1945 márciusában vezérőrnaggyá léptették elő és kinevezték a miskolci honvéd kerület parancsnokává. 1946 áprilisában távozott a városból, pályáját a budapesti helyőrség parancsnokaként folytatta, majd 1948 nyarán ismét nyugdíjaztatta magát.³⁸¹

Jándyék – apa és fia

A Sólyomék ellen indított eljárás-sorozat részeként egy 1950. június 21-én kelt összefoglaló jelentés szerint 66 személyt kívántak eljárás alá vonni. A felsoroltak között további volt és

³⁷⁶ Sólyom 2003, 28–31.

³⁷⁷ Sólyom 2003, 588.

³⁷⁸ Sólyom 1988, 136.

³⁷⁹ Sólyom 2003, 411.

³⁸⁰ Sólyom 2003, 480.; Oroszi 2001, 156.

³⁸¹ ÁBTL 3.1.9. V-150019/2. Dumovich Emil tanúkihallgatása. 1957. január 3.

akkori miskolciak nevét láthatjuk, köztük id. és ifj. Jándy Gézáét, akiknek az eljárás további alakulásában fontos szerepük volt.

Id. Jándy Géza Ludovika Akadémiát végzett, 1918-ban avatták tüzérhadnaggyá, 1919-ben a Vörös Hadsereg kötelékében vett részt az északi hadjáratban. Az 1930-as években került Miskolcra mint a tüzérparancsnok segédtsíztje. A második világháború végéig az alezredesi rendfokozatot ért el. A világháború végén amerikai hadifogságba esett, ahonnan 1945 októberében tért haza. Ekkor a csepeli internálótáborba zárták, majd szabadulása után, 1946-ban a hadseregből B-listázták és földmérőként dolgozott a Miskolci Földhivatalnál.³⁸²

Fia, ifj. Jándy Géza ugyancsak katonai pályára lépett, Ludovika Akadémiát végzett, majd 1943-tól hadnagyi rendfokozatban a miskolci VII. önálló gépkocsizó közepes taracküteghez osztották be kiképzőtisztnek. 1944 nyarán tiszti legénye, Kuncsik János révén szerzett tudomást a diósgyőri ellenállási mozgalomról, a MOKAN Komitérről, de minthogy lengyel hadművelleti területre vezényelték, nem tudott még velük szoros kapcsolatot kiépíteni. 1944 októberében tért vissza Miskolcra, ekkor Szalay Tibor alezredes révén kapcsolódott be a MOKAN fegyveres ágához.³⁸³ 1944. november 20-án beosztottjaival és felszereléssel csatlakozott az ellenállási mozgalomhoz. A szovjet bevonulás után, 1945. február 15-én a Magyar Kommunista Párt tagja lett és részt vett a miskolci karhatalom (későbbi helyőrség) megszervezésében. 1945 őszétől a műegyetemen folytatott mérnöki tanulmányokat, majd annak elvégzése után 1949. április 15-től századosi, 1950. május 1-jétől őrnagyi rendfokozatban a Hadi Technikai Intézetben teljesített szolgálatot letartóztatásáig.³⁸⁴

Ifj. Jándy Gézát 1950. május 11-én éjjel körül, apját május 12-én – minden bizonnyal Miskolc, Botond utca 14. szám³⁸⁵ alatti otthonában – vették őrizetbe, majd mindkettőjüket az Andrassy út 60-ba szállították. Kihallgatójuk, Faludi Ervin államvédelmi főhadnagy 1954. október 9-én kelt vallomása szerint eredeti célpontjuk az apa volt, akiről az ÁVH Katonai Elhárítási Főosztályáról olyan tartalmú feljegyzést kaptak, miszerint id. Jándy nyugati hadifogságából „külföldön tartózkodó horthysta tisztek rábeszélésére tért vissza Magyarországra azzal a feladattal, hogy itt kémtevékenységet fejtsen ki és hogy nyugati kémszervezet ügynökei részére itthon kémadatokat” szolgáltasson. Fiáról ekkor még mindössze azt feltételezték, hogy a néphadseregen belül kártékony magatartást tanúsít.³⁸⁶ Később az ifjabb Jándyval már azt kívánták beismertetni, hogy az apjának katonai információkat, kémadatokat adott át.³⁸⁷

A koncepció szerint az idősebb Jándy „1945-ben, amerikai fogolytáborban az amerikai kémszolgálatban álló Szombathy Pál volt fasiszta vezérőrnagy utasítására az amerikaiak megbízásából széleskörű agitációt fejtett ki a fasiszta tisztek körében, hogy térjenek vissza Magyarországra, furakodjanak be az új hadseregbe, s fejtsenek ki a hadseregen belül szabotáló, romboló tevékenységet. Jándy működésének következtében kb. 25 tiszt furakodott be a hadseregbe, akik ott romboló tevékenységet fejtettek ki. 1946 márciusától 1949 novemberéig terjedő időben futár útján a honvédségi sorozásokról, az új fegyvernemi jelzésekről, a hadsereg szervezéséről, a Haditechnikai Intézet munkájáról, a hadseregen belüli összes személyi változásokról írásbeli jelentéseket küldött az amerikai hírszerzőszervek kötelékébe tartozó Szombathy Pál volt vezérőrnagynak. Ezen adatokat a honvédségnél szolgálatot teljesítő Szalai Tibor és Porffy György vezérőrnagyoktól és fiától, ifj. Jándy Géza őrnagytól és másoktól

³⁸² B. Kádár 2016, 132.

³⁸³ Egyes adatok szerint Eger felé vonulva megkísérelte az átállást a Vörös Hadsereghez, s miután ez nem sikerült, katonáival együtt visszatért Miskolcra, ahol Szalay alezredesnél jelentkezett és csatlakozott a MOKAN-hoz. (Beránné 1985a, 23.)

³⁸⁴ ÁBTL 2. 1. II/21-a (V-142783/1) Jándy Géza elítélt felülvizsgálati kérelme. Budapest, 1954. június 10.

³⁸⁵ HU-MNL-BAZML-XXIII. 3.a. 1950. évi választó névjegyzék. Miskolc I. 24. 97.

³⁸⁶ ÁBTL 3.1.9. V-150019/2. Faludi Ervin kihallgatása. 1956. október 9.

³⁸⁷ ÁBTL 3.1.9. V-150019/2. Ifj. Jándy Géza tanúkihallgatása. 1956. szeptember 20.

szerezte, és e katonai titkokat külföldi állam megbízottjának juttatta ki”.³⁸⁸

A két Jándy beismerő vallomása érdekében az ÁVH minden lehetséges eszközt bevetett. Ifj. Jándy Géza kihallgatásain bár – egy két pofont nem számítva³⁸⁹ – a fizikai erőszakot csak kilátásba helyezték, egy hétig nem hagyták aludni és édesanyja letartóztatásával fenyegették. Később – akárcsak a Rajk-pernél – pártérdekre hivatkozva próbáltak belőle „beismerő” vallomást kihúzni.³⁹⁰ Ifj. Jándy megtört, apja azonban még vonakodott meghajolni kihallgatói akarata előtt, ezért Szücs Ernő államvédelmi ezredes utasítására Faludi Ervin fizikai kényszert alkalmazott vele szemben.³⁹¹ Az öreg Jándyt addig verték, amíg alá nem írta az előre elkészített jegyzőkönyvet, s el nem ismerte a hűtlenség bűntettét.³⁹²

Id. és ifj. Jándy kreált kémügye nem önmagáért volt való, megtörésük nagyobb célt szolgált. Az egyik lehetséges variáció szerint vallomásaik nyomán kívánták előkészíteni a hozzájuk képest egy héttel később, 1950. május 20-án letartóztatott Sólyom László és társai, mindenekelőtt Pórfy György vezérőrnagy ügyét. A kihallgatások során – a velük hosszú ideje kapcsolatban lévő – Sólyom és Lőrincz Sándor iránt érdeklődtek, de a kérdések elsősorban Pórfy ellen irányultak.³⁹³ Pórfyt többek között azzal vádolták, hogy a honvédségben ellenséges, fasiszta személyeket támogatott, s erre látszott bizonyítéknak, hogy 1945-ben segítségére sietett a nyugatról hazatérve letartóztatott id. Jándy Gézának. Ifj. Jándy kérésére ugyanis Pórfy járt közben Pálffy Györgynél, hogy a Csepelre internált id. Jándy ügyét a Katonapolitikai Osztály vegye át, ahonnan két hét elteltével szabadon bocsátották. Utóbb Pórfy azt is elintézte, hogy a visszavonult katonatiszt megkapja nyugdíját.³⁹⁴ Id. Jándynak azt is be kellett ismernie, hogy Pórfyval is kémkapcsolatban állott. A koncepció szerint a miskolci Kossuth étteremben Pórfytól – aki akkor a miskolci tüzérezred parancsnoka volt – kémadatokat vett át. A találkozó valóban megtörtént, kémkedésről persze szó sem volt. Id. Jándy az egyik alkalommal épp az étteremben ebédelt, amikor a Kossuth szállodában lakó Pórfy odaült az asztalához, majd együtt fogyasztották el az ebédet.³⁹⁵

A végleges koncepció szerint id. Jándy Géza 1945 májusában, a hadifogságban tiszti gyűlést hívott össze, amelyen utasította a tiszteket arra, hogy térjenek haza, furakodjanak be a hadseregbe és a Magyar Kommunista Pártba, majd mint ahogy a tisztek 1919-ben is a Tanácsköztársaság ellen fordultak, a kialakuló új helyzetben is támogassák az „ellenforradalmat”.³⁹⁶ Az apával és fiával beismertették, hogy id. Jándy ezután futár útján állt kémkapcsolatban állt nyugati megbízóival, s számukra fiától, Pórfy Györgytől és Szalay Tibortól szerzett katonai információkat, így például arról, hogy kik azok a régi tisztek (Sólyom, Pórfy és Lőrincz), akik még szolgálatot teljesítenek.³⁹⁷ Az ÁVH bizonyítékként tekintett egy 1945-ös levélre, amelyben id. Jándyt egykori osztrák szállásadói arról tájékoztatták, hogy ottmaradt holmijai közül egy barna kabát és evőeszköz maradt meg. E tárgyak elnevezéseit kémkedéshez használatos fedőneveknek tekintették.³⁹⁸ Id. és ifj. Jándy megtörése tehát „bizonyítékot” szolgáltatott Pórfy György ellen, egyes adatok azonban arra mutatnak, hogy az eredeti koncepció más lehetett.

³⁸⁸ ÁBTL 2.1. II/22 (V-142785) Jelentés. Budapest, 1954. október 12.

³⁸⁹ ÁBTL 2. 1. II/21-a (V-142783/1) Faludi Ervin tanúkihallgatása. 1954. október 26.

³⁹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-150019/2. Ifj. Jándy Géza tanúkihallgatása. 1956. szeptember 20.

³⁹¹ ÁBTL 2.1. – II/20-a (V-142781/1) Jelentés Szalai Tibor elítélt ügyének felülvizsgálatáról. 1955. március 4.

³⁹² ÁBTL 2. 1. II/21-a (V-142783/1) Jándy Géza kihallgatása. 1954. október 22.

³⁹³ ÁBTL 3.1.9. V-150019/2. Ifj. Jándy Géza tanúkihallgatása. 1956. szeptember 20.

³⁹⁴ Sólyom 2003, 413, 418–419.

³⁹⁵ Sólyom 2003, 418.

³⁹⁶ Sólyom 2003, 31–32.

³⁹⁷ Sólyom 2003, 681.

³⁹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-150019/2. Ifj. Jándy Géza tanúkihallgatása. 1956. szeptember 20.

A Potoczky-Nógrádi-szál

Jándyék egyik kihallgatója, Faludi Ervin áv. főhadnagy 1954. október 9-én kelt vallomásában még az idősebb Jándy kémtevékenységére vonatkozó adatokkal magyarázta apa és fia letartóztatását,³⁹⁹ két héttel későbbi, október 26-án eszközölt kihallgatása során azonban az ügyet már teljesen új megvilágításba helyezte: „Ifj. Jándyt alapjában véve nem is kémkedés miatt vettük őrizetbe, hanem feleségének akkori adatok szerint valami nyugati kapcsolata volt és arra vonatkozólag kellett ifj. Jándyt kihallgatni. Később viszont az volt vele a vezetők álláspontja, hogy már ha bent van, valamilyen cselekmény miatt el kell ítéltetni.”⁴⁰⁰ A Jándyné nyugati kapcsolatára való utalás sokkal mélyebb összefüggések felé vezet.

Ifj. Jándy Gézané Potoczky Mária a Miskolchoz közeli Hernádkakon született egy földbirtokos-dzsenteri család sarjaként. Apja, dr. Potoczky Dezső törvényszéki orvosszakértőként Miskolc városának egyik megbecsült alakja volt, s családjával a Szentpáli István utca 3. szám alatt lakott.⁴⁰¹ Mária bátyja, dr. Potoczky Kálmán a fővárosban élt, 1941 óta a kisgazdapárti Kis Újság kiadóhivatalának, 1948-tól a Kisgazdapárt propagandaosztályának volt a vezetője. A család földjeinek egy részét az 1945-ben elkobozták, Máriát ez azonban nem térítette el a kommunista ideológia, illetve párt iránti vonzalmától. Az asszony már 1945-ben csatlakozott a Magyar Kommunista Párthoz, s 1945. január-februárjában épp a pártkönyvtárat rendezte, amikor megismerte a nála jóval idősebb Nógrádi Sándort. A volt partizánvezér, az MKP észak-magyarországi regionális területi titkára nagy hatással volt a fiatal asszonyra. Bár ekkor még nem kerültek közel egymáshoz, a kapcsolatot később is tartották. Miután Potoczky Mária férjével Pestre került, Nógrádi többször találkozott a házaspárral, s közbenjárásával lett az asszony rövid ideig újságíró a Szabad Nép című lapnál.⁴⁰² Intim viszony 1947 nyarán létesült közöttük.⁴⁰³ Ekkor Potoczky Mária már külön élt, majd 1948 márciusában elvált férjétől,⁴⁰⁴ „Mackó bácsi” – vagyis a tőle huszonnyolc évvel idősebb szeretője – azonban házas maradt. Nógrádi az asszonyt munkához, majd lakáshoz juttatta.⁴⁰⁵ Titkos kapcsolatukat leplezve sokszor vidéki szállodákban találkoztak, a pártvezetés azonban rövid időn belül értesült viszonyukról. Az immár altábornagyi rangban honvédelmi miniszterhelyettesként dolgozó Nógrádit felettese, Farkas Mihály 1948 végén-1949 elején kétszer is határozottan felszólította a kapcsolat megszüntetésére, Nógrádi azonban ennek nem tett eleget. Farkas Mihály azzal érvelt, hogy viszonyuk „kompromittáló” lehet rá nézve,⁴⁰⁶ s igaza is lett.

1950. május 22-én – tíz nappal ifj. Jándy Géza letartóztatása után – őrizetbe vették Potoczky Máriát és bátyját, dr. Potoczky Kálmánt, a Kisgazdapárt egyik országos vezetőjét.⁴⁰⁷ Máriát letartóztatása után súlyosan bántalmazták (talpalás, pofozás, álltatás)⁴⁰⁸ és azt akarták elérni, hogy Nógrádira vonatkozóan írjon alá terhelő vallomást és hogy bevallja, hogy kémként a pásztorórákat felhasználva titkos anyagokat szerzett meg a magas rangú funkcionáriustól.⁴⁰⁹ Az asszony ezt megtagadta, annak dacára, hogy bátyja és édesanyja letartóztatásával fenyegették meg.⁴¹⁰ Potoczky Mária bizonyosan nem tudta, hogy ekkor már mindketten fogságban sínylődnek. Édesanyja, dr. Potoczky Dezsőné Bodor Vilma ugyanis Miskolcra Budapestre vonatozott, hogy eltörött fogsora helyét újat csináltasson. Az ÁVH emberei

³⁹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-150019/2. Faludi Ervin kihallgatása. 1956. október 9.

⁴⁰⁰ ÁBTL 2. 1. II/21-a (V-142783/1) Faludi Ervin tanúkihallgatása. 1954. október 26.

⁴⁰¹ Sólyom 2003, 687–688.

⁴⁰² B. Kádár 2016, 29.

⁴⁰³ Sólyom 2003, 685.

⁴⁰⁴ B. Kádár 2016, 31.

⁴⁰⁵ Sólyom 2003, 686.

⁴⁰⁶ Sólyom 2003, 684.

⁴⁰⁷ B. Kádár 2016, 36.

⁴⁰⁸ Uo. 46.

⁴⁰⁹ Feitl – Gellériné – Sipos 1997, 893.

⁴¹⁰ B. Kádár 2016, 48.

azonban leánya lakásán letartóztatták és azon az alapon, hogy „demokráciaellenes elemekkel” tartott fenn kapcsolatot, 1950. május 26-án Kistarcsára internálták. A rabtáborban közölték vele, hogy mindkét gyermekét kivégezték. A hírre az asszony idegösszeomlást kapott és évekig hallucinációkkal küzdött. Az internálótáborból 1953. április 9-én szabadult.⁴¹¹

Ifj. Jándy Gézáne sorsa tehát szorosan összefonódott Nógrádi Sándoréval és az ellene indított eljárás azt a célt szolgálta volna, hogy az ügyet a honvédelmi miniszterhelyettesre is kiterjeszthessék. A vizsgálat megindítását valószínűleg Péter Gábor kezdeményezte, de nem előre jóváhagyott módon. Bár Péter 1956-os vallomása szerint az ún. „katonaügyek” kivizsgálását közvetlenül Farkas Mihály honvédelmi miniszter irányította,⁴¹² és Jándyné kihallgatója, Szendy György volt av. őrnagy Péter Gábortól és Szücs Ernőtől is úgy tudta kezdetben, hogy az ügyet Farkas Mihály „erőlteti”, később Péter arról számolt be neki arról, hogy „az ügy erőltetéséért” Farkas megdorgálta.⁴¹³ A vizsgálat megindításában Péter Gábornak közvetlen szerepe is volt, Jándynét először ő próbálta beismerő vallomásra bírni, majd adott utasítást Szendy Györgynek arra, hogy milyen tartalmú jegyzőkönyvet vegyen fel az asszonnyal.⁴¹⁴ Noha Péter Gábor gyakran Rákosi Mátyás utasítása alapján indított vizsgálatot, ez alkalommal önálló akciót indíthatott. Farkas Mihály egyik vallomása szerint ugyanis sem ő, sem Rákosi nem kívánták az altábornagy letartóztatását, legfeljebb pártfegyelmi úton kívánták megbüntetni.⁴¹⁵ Tény mindenesetre, hogy bár az ÁVH igyekezett terhelő adatokat felvenni Nógrádira, az altábornagy sorsa nem volt előre köbe vésve.

Nógrádi Sándor kedvese letartóztatása után, 1950. május 23-án Rákosi Mátyásnak egy rövid, május 24-én pedig MDP Központi Vezetősége Titkárságának címezve egy részletes levelet írt, amelyekben beismerte, hogy súlyos bűnt követett el a párttal szemben, éberség hiánya miatt egy „ellenséges ügynök”, egy „kémnő” férközött a közelébe, s ezzel méltatlan lett arra, hogy a párt Központi Vezetőségének a tagja legyen.⁴¹⁶ A volt partizánvezért minden bizonnyal végül Farkas Mihály mentette meg, aki – 1956-os kihallgatása szerint – kiállt helyettese mellett és részben a szovjet tanácsadókon keresztül elérte, hogy Rákosi Mátyás az ügyet személyesen Sztálinnal beszélje meg.⁴¹⁷ A szovjet pártvezető közölte, hogy a „vén szamarak” gyakran csinálnak marhaságokat, ezért ha rendes embernek tartja, adjon neki fejmosást és térjen napirendre a dolog felett.⁴¹⁸ Nógrádi ezzel elkerülte, hogy a készülő tábornokper egyik fővádlottja legyen, volt szeretője érdekében azonban semmit sem tett, holott tisztában volt ártatlanságával.⁴¹⁹

Ifj. Jándy Gézáne – hivatalos neve változatlanul ez maradt – kihallgatóinak viselkedése ezután megváltozott, s közölték vele, hogy nincs ellene vád, de fogva tartása politikai okok miatt szükséges, egyúttal biztosították, hogy Nógrádi Sándornak nem történik bántódása, amennyiben vallomásaiban őt nem említi meg.⁴²⁰ Potoczky Mária ellen így folytatódott az eljárás, amely során részben új koncepciót állítottak fel. Eszerint a nő 1941-1942-ben a Revíziós Ligánál dolgozva került kapcsolatba Gellért Andor hírszerzővel, aki a háború után a CIC amerikai kémiszervezet szolgálatába állt. Gellért 1945 decemberében dr. Potoczky Kálmánnal – aki már 1945-ös hadifogsága idején az amerikaiak ügynöke lett⁴²¹ – küldött üzenetével utasította, hogy maradjon Magyarországon és illeszkedjen be az itteni rendszerbe. Férje révén

⁴¹¹ Uo. 50-51.

⁴¹² ÁBTL 3.1.9. V-150019/1. Péter Gábor kihallgatása. 1956. október 18.

⁴¹³ ÁBTL 3.1.9. V-150019/1. Szendy György kihallgatása. 1956. október 9.

⁴¹⁴ ÁBTL 3.1.9. V-150019/2. Ifj. Jándy Gézáne Faludi Ervin kihallgatása. 1956. szeptember 17.

⁴¹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-150019/1. Farkas Mihály kihallgatása. 1957. február 7.

⁴¹⁶ Sólyom 2003, 684-687.

⁴¹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-150019/1. Farkas Mihály kihallgatása. 1956. október 20.

⁴¹⁸ Feitl – Gellériné – Sipos 1997, 893.

⁴¹⁹ B. Kádár 2016, 50.

⁴²⁰ Uo. 44.

⁴²¹ ÁBTL 2.1. – II/42 (V-85114) Dr. Potoczky Kálmán kihallgatása. 1950. október 17.

több honvédtiszttel – Lőrincz Sándorral és Pórfy Györggyel – került ismeretségbe, akiktől a Honvédelmi Minisztériumban szolgálatot teljesítő tisztekről, azok beosztásáról és munkaköréről, valamint a hadsereg egyes alakulatainak felszereléséről szerzett kémadatokat. 1946 nyarán Gellért Andor utasítására Smidt Papp Ernő külügyi tisztviselő vette fel vele a kapcsolatot, akivel ezután a bátyjával együtt számos kémanyagot kijuttatott. Schmidt Papp 1948-ban disszidált, ekkor megszakadt Gellérttel a kapcsolata.⁴²²

Szalay Tibor

Az AVH a nyomozást időközben újabb volt MOKAN-os ellenállóra terjesztette ki, letartóztatásba került Szalay Tibor nyugalmazott vezérőrnagy is. Szalay 1944 végén a miskolci 7. honvéd kerületi parancsnokság tűzérezredese volt és egyes adatok szerint a voronyezsi tapasztalatok alapján vált németellenessé.⁴²³ 1944 végén csatlakozott a MOKAN Komitéhoz, s az ellenállási mozgalomba ő vonta be ifj. Jándy Gézát. A szovjet bevonulás után belépett a kommunista pártba, Miskolcon rendfenntartó karhatalmi alakulatot vezetett,⁴²⁴ majd a városban hozzákezdett a hadsereg újjászervezéséhez. Hamar az országos szervezőmunkába is bevonták és 1945 februárjában Debrecenbe helyezték. 1945 március végén az első hadosztály, a jászberényi 1. gyaloghadosztály parancsnoka lett, s még ugyanazon évben vezérőrnaggyá léptették elő. Bár 1945-ben Szalay még Pálffy Györggyel, Pórfy Györggyel és másokkal együtt a kommunista célkitűzések megvalósítói közé tartozott,⁴²⁵ 1946-ban félreállították. A tábornok határozottan ellenezte az ún. nyugatos – vagyis a háború végén nyugatra került – tisztek B-listázását. Úgy vélte, hogy nagy szakmai tudással rendelkeznek és nem ellenségei a demokratikus rendszernek.⁴²⁶ Minthogy ezzel szembekerült saját párttársaival, őt magát is B-listázták a hadseregből. Az állás nélkül maradt tábornok Miskolcon vasgyári munkásként helyezkedett el, majd biztosítási ügynök lett.⁴²⁷

A nyugalmazott vezérőrnagyot 1950. május 31-én tartóztatták le, idősebb Jándy Géza terhelő tanúvallomása alapján. Miután Szalayra Zentay Vilmos volt honvédelmi politikai államtitkár⁴²⁸ is vallott, kialakult a koncepció. Eszerint 1945. augusztus 25-én Zentay akkori államtitkár szervezte be a katonai összeesküvésbe, majd id. Jándy Géza közvetítésével kémkedett az angoloknak.⁴²⁹ Annak érdekében, hogy egységét a rendszer megdöntésére irányuló fegyveres puccs során felhasználhassa, az I. hadosztálynál vezető beosztásokba kizárólag jobboldali, volt horthysta tiszteket helyezett, valamint igyekezett a politikai nevelő tiszti intézményt züllesztetni és a „jobboldali befolyást érvényesíteni”. A Szalayval felhozott vádak alapja mindössze annyi volt, hogy Jándyval közeli kapcsolatban állt, s a nyugatos tiszteket felsőbb utasítás ellenére sem távolította el a hadseregből. Szalay Tibor a vele szemben alkalmazott fizikai és lelki kényszer hatására ugyancsak megtört és beismerő vallomást tett.⁴³⁰ Noha Szalay Tibor neve nem szerepelt a katonatiszti összeesküvésről szóló 1950. június 21-én kelt összefoglaló jelentésben, később ő maga is a vádlottak padján kötött ki.⁴³¹ Ötvös István történész világított rá arra, hogy Szalay ügyének későbbi felülvizsgálata egy sokkal mélyebb

⁴²² ÁBTL 2.1. – II/42 (V-85114) Jándy Gézáné kihallgatása. 1950. október 17.

⁴²³ Beránné 1985b, 87.

⁴²⁴ Antal Ferenc: Volt egyszer egy század (I.) Észak-Magyarország, 1986. március 21.

⁴²⁵ Okváth 2001, 21.

⁴²⁶ ÁBTL 2.1. – II/20-a (V-142781/1) Jelentés Szalai Tibor elítélt ügyének felülvizsgálatáról. 1955. március 4.

⁴²⁷ Antal Ferenc: A tűzér tábornok. Észak-Magyarország, 1990. október 4.

⁴²⁸ Zentay Vilmos szociáldemokrata politikus, a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkára szoros kapcsolatban állt Kruchina Viktorral, a Katonapolitikai Osztály helyettes parancsnokával. Zentaynak a kémkedési ügyben való érintettsége már 1947-ben, a Magyar Közösség ügyében lefolytatott nyomozás során felmerült, letartóztatására azonban csak 1950-ben került sor. (ÁBTL A-2126/91. Dudás Béla kihallgatása. 1947. június 14.)

⁴²⁹ Ötvös 2007, 160.; ÁBTL 2.1. – II/20-a (V-142781/1) Vizsgálati terv Szalai Tibor elítélt ügyének felülvizsgálatához. Budapest, 1954. október 21.

⁴³⁰ ÁBTL 2.1. – II/20-a (V-142781/1) Jelentés Szalai Tibor elítélt ügyének felülvizsgálatáról. 1955. március 4.

⁴³¹ Schubert 2007, 63-66.

kapcsolatrendszer villantott fel, hiszen a kivizsgálás során Utassy Lóránt, Variházy Oszkár és Szent-Iványi Domokos neve is felmerült. Ötvös megállapítása szerint a „három név két dologról is tanúskodik. Egyrészt arra utal, hogy a második világháború alatti ellenállási mozgalomban és a kiugrás eseményeiben valamilyen módon részt vett Szalay is. Másrészt azt is jelzi, hogy tulajdonképpen az ellenállási mozgalom összefüggésrendszere felől is közelítettek a felszámolandó csoportok kijelölésekor 1950 tavaszán.”⁴³² Mindazonáltal Szalay Tibor részvétele a Magyar Függetlenségi Mozgalomban nem bizonyított. Tény azonban, hogy régóta baráti kapcsolatban állt Szent-Iványi Domokossal,⁴³³ a mozgalom alapítójával és a Magyar Testvéri Község első perének egyik fővádoltjával, s közismert kapcsolatuk a megítélését bizonyosan negatívan befolyásolta a kommunista párt vezető köreiből.

„Katonatiszti” perek és felülvizsgálati eljárások

A Rajk-per folyamatnyaként megrendezett „katonatiszti” perek több hullámban zajlottak. 1950. augusztus 10-én került sor az ítélethirdetésre Sólyom László altábornagy és társai perében. Az eljárás „maradékaként” lefolytatott Vaikó György és társai elleni eljárás során igazából négy csoportot állítottak bíróság elé, s ezek egyike Jándy Gézáék voltak.⁴³⁴ Ügyüket a Budapesti Katonai Törvényszék 1950. augusztus 14-15-én tárgyalta. A bíróság szervezkedésben való részvétel és folytatólagosan elkövetett hűtlenség büntette miatt Szalay Tibort életfogytiglani, míg folytatólagosan elkövetett hűtlenség büntette miatt id. Jándy Gézá életfogytiglani, ifj. Jándy Gézá 10 év fegyházra ítélte. A másodfokon eljáró Katonai Főtörvényszék 1950. augusztus 24-én helyben hagyta az elsőfokú ítéletet, így az jogerőssé vált.⁴³⁵

Id. Jándy Géza egészségügyi állapota a vizsgálat és a börtönök alatt elszenvedett sanyargatások hatására teljesen leromlott. Már a bírósági tárgyalás előtt Vácra kellett szállítani, hogy állapotát feljavítsák, az azonban később sem javult. Szívasztmát kapott, ödémás lett, majd 1954. január 4-én⁴³⁶ a Budapesti Országos Börtön kórházában halt meg tüdőgyulladásban.⁴³⁷ Fia, ifj. Jándy Géza 1954. június 10-én kezdeményezte ügyének felülvizsgálatát.⁴³⁸ Szabadlábra helyezését 1955. február 28-án rendelték el,⁴³⁹ majd a bíróság 1955. szeptember 13-án bűncselekmény hiányában mentette fel a vádak alól.⁴⁴⁰

Szalay Tibor rabsága idején családját Miskolcra kitelepítették a Hortobágyra, ő maga 1955-ben szabadult amnesztiával. A Borsod megyei Ónodon telepedett le, ahol asztalosként kereste kenyerét. Ügyét egy felülvizsgálati eljárása során újratárgyalták, amelynek eredményeként a bíróság 1955. szeptember 13-án bűncselekmény hiányában felmentette az eredeti vádak alól, azonban szolgálati hatalommal való visszaélés büntette címén – a „nyugatos” tisztak mentésének ürügyén⁴⁴¹ – 4 év 6 hónap börtönre ítélték.⁴⁴²

A Potoczky-testvéreket hónapokkal később egyszemélyes perekben ítélték el. A Budapesti Katonai Törvényszék 1950. október 31-én ifj. Jándy Gézáét 12 év,⁴⁴³ dr. Potoczky Kálmánt ugyanaznap 14 év fegyházbüntetésre ítélte hűtlenség büntette címén.⁴⁴⁴ Potoczky

⁴³² Ötvös 2007, 160.

⁴³³ Szent-Iványi 2016, 128, 355.

⁴³⁴ Ötvös 2007, 152.

⁴³⁵ Sólyom 2003, 1020.; ÁBTL 2.1. – II/20-a (V-142781/1) BM Vizsgláti Főosztálya jelentése. Budapest, 1954. október 12.

⁴³⁶ ÁBTL 2.1. II/22 (V-142785) Országos Börtön 73-489/1954. sz. értesítése

⁴³⁷ ÁBTL 3.1.9. V-150019/2. Ifj. Jándy Géza tanúkihallgatása. 1956. szeptember 20.

⁴³⁸ ÁBTL 2. 1. II/21-a (V-142783/1) Jándy Géza elítelt felülvizsgálati kérelme. Budapest, 1954. június 10.

⁴³⁹ ÁBTL 2. 1. II/21-a (V-142783/1) 0010504/1954. legf.ü. szám. Határozat. 1955. február 28.

⁴⁴⁰ Sólyom 2003, 1020.

⁴⁴¹ Antal Ferenc: A tüzér tábornok. Észak-Magyarország, 1990. október 4.

⁴⁴² Sólyom 2003, 1020.

⁴⁴³ Uo. 198–199.

⁴⁴⁴ ÁBTL 2.1. – II/42 (V-85114) Budapesti Katonai Törvényszék Hb.103/1950. sz. ítélete.

Mária 1956. május 9-én,⁴⁴⁵ bátyja két héttel később, május 25-én szabadult.⁴⁴⁶

Összegzés

A „Rajk-Pálffy-összeesküvés” nyomozása során számos miskolci érintettségű személyt hurcoltak meg. Jelenlétük az eljárásban Nógrádi Sándor személyéhez és a Sólyom-per fővádlottjainak (Sólyom László, Pórfy György és Lőrincz Sándor) múltjához kötődött, s szerepük elsősorban a főtisztek bűnösségének alátámasztására szolgált. Feltűnő, hogy a vizsgálat során két, a miskolci ellenállásban (MOKAN Komité) aktív szerepet játszó személyt (ifj. Jándy Géza és Szalay Tibor) vontak eljárás alá. Meghurcolásuk egyúttal annak is volt ékes bizonyítéka, hogy a kommunista párt és az ÁVH gyanakvással kezelte azon személyeket, akik a második világháború alatti ellenállási mozgalomhoz csatlakozva kerültek a kommunista párt közelébe, majd tagjai sorába. A „Rajk-Pálffy-összeesküvés” katonai vonalának felszámolása címén gyakorlatilag a háború alatti miskolci ellenállómozgalom, a MOKAN katonai szárnyának egyes tagjai és családtagjaik kerültek az ÁVH célkeresztjébe.

⁴⁴⁵ B. Kádár 2016, 77.

⁴⁴⁶ Uo. 41.

III. 2. Miskolci szociáldemokraták elleni persorozat

Előzmények

Dancza Lajos letartóztatásával egyidőben egy másik, immár a kommunista pártot erősítő volt szociáldemokrata elhurcolására is sor került. Poprádi Pált szintén azzal vádolták, hogy a háború idején a gyári katonai kémelhárító, a hírhedt „Római II.” ügynöke, besúgója volt. Bár állítólag ő is szerepelt a kémelhárító 1945 januárjában megtalált listáján, annak hitelességét sokan megkérdőjelezték, a szociáldemokraták úgy gondolták, hogy azt csak 1945-ben készítették.⁴⁴⁷ Ezt a feltevést támasztja alá az is, hogy míg másokat hasonló váddal a népbíróság elítélt, 1945-ben sem Poprádi, sem Dancza ellen nem emeltek vádat, sőt – a bűnösségüket mindvégig tagadó – nemzetgyűlési képviselőket végül szabadlábra helyezték. Sorsuk csupán egyetlen dologban tért el. Míg Poprádi a nyomásnak engedve lemondott képviselői mandátumáról⁴⁴⁸ és rövid idő alatt visszakapta szabadságát, addig a mandátumához ragaszkodó Dancza hónapokig a politikai rendőrség – valójában a Párt – foglya volt, s csak az 1945-ös választások után engedték szabadon.⁴⁴⁹

A kommunistává átvedlett volt szociáldemokraták elleni rendőrségi eljárások volt szocdem párttársaik körében ugyan keltettek felháborodást, de a kommunistákkal való együttműködésükre nem volt érdemi hatással. A két párt viszonyát azonban így is számos vita árnyékolta be. A jóval nagyobb párttagsággal rendelkező szocdemek igyekeztek pozíciójukat megtartani és a kommunista térnyerést megakadályozni. Ezzel párhuzamosan azonban kezdettől tetten érhető a kommunisták azon törekvése, amely az SZDP egyes – utóbb „jobboldali”-nak minősített – tagjainak kizárására, a párt leszalámizására irányult.⁴⁵⁰

1945 nyaratól a két baloldali párt között a szakszervezeti üzemi bizottságok vezetőinek megválasztásával kapcsolatban alakult ki nyílt szembenállás. Az üzemi bizottságok elnökének ugyanis 1945. június 6-án a szociáldemokrata Kerner Antalt, alelnöknek pedig a már említett Poprádi Pált választották, ami a kommunisták körében felháborodást eredményezett. Ugyan 1945 decemberében a nemrég megválasztott üb-vezetőket sikerült eltávolítani, s helyükre kommunistákat választani, a vasgyár budapesti igazgatóságának előterjesztésére Kernert vezérigazgató-helyettesi, Poprádit szociális igazgatói tisztségre javasolták. A kommunisták ezt mindenáron meg kívánták akadályozni, a két szocdem vezetőt súlyos sajtótámadások érték, s már ekkor megjelent a később általánossá váló vád, miszerint ők az akadályai a vasgyári munkásegységnek. Kerneréket a cikk „a munkástömegekkel ellentétbe kerülő kommunistákat becsmérlő és részben szovjetellenes beállítottságú »vezérakarnokok«”-nak nevezte.⁴⁵¹ A szocdemek kinevezését azonban megakadályozni nem tudták, Bán Antal iparügyi miniszter 1946 januárjában Kernert vezérigazgató-helyettesé, Poprádit a szociális ügyosztály főnökévé nevezte ki.⁴⁵²

Bár 1946. március 5-én a Baloldali Blokk megalakításával a kommunisták és a

⁴⁴⁷ Ne bántsuk egymást. In: Népszava, 1946. január 20.

⁴⁴⁸ Poprádi Pál ügyével a nemzetgyűlés mentelmi bizottsága 1945 augusztusával foglalkozott. A bizottság több tanút meghallgatott, köztük Rónai Sándor közellátási minisztert, aki korábban Miskolcon volt szocdem párttitkár. „A mentelmi bizottság megállapította, hogy a képviselőt letartóztatták és június 15-én a rendőrségen kényszer hatása alatt mondott le mandátumáról. A mentelmi bizottság a mandátumról való lemondást nem fogadhatta el és Poprádi Pál esetében megállapította a mentelmi jog megsértését.” Poprádi lemondását tehát érvénytelenítette a mentelmi bizottság. (A közellátásügyi miniszter szerepe a Poprádi-ügyben. In: Kis Újság, 1945. szeptember 2.)

⁴⁴⁹ Dancza Lajos: Az elszállt évtizedek és ami mögöttük van. Önéletrajz. 1977 (kézirat). Herman Ottó Múzeum Helytörténeti Adattára 80.46.1.

⁴⁵⁰ Dobrossy 2007, 159–160.

⁴⁵¹ A munkásegység jegyében – a munkásság érdekében határozott a vasgyári bizalmi testület. In: Szabad Magyarország, 1945. december 11.

⁴⁵² A munkapad mellől a diósgyőri vasgyár élére. In: Felvidéki Népszava, 1946. január 11.

szociáldemokraták deklaráltan politikai szövetségre léptek, a Poprádi-Kerner-ügy korántsem fejeződött be, a támadások hónapokon keresztül tartottak még ellenük. 1946 júliusában a kommunisták plakátokkal ragasztották tele a Diósgyőr-vasgyári házak falait, illetve terjesztették azokat a gyári munkások között. A hirdetményeken jól ismert szocdem vezetőket, így Kerner Antalt, Poprádi Pált, Fauszt Péter ÜB-alelnököt és Szaszák Bélát támadták.⁴⁵³ Minthogy a falragaszokon ismét a „Római II.” besúgójaként írtak Poprádiról, az SZDP politikai bizottsága újból vizsgálatot indított Marosán György és Szurdy István vezetésével. Marosánék – Rajk László engedélyével – betekintettek a Poprádi-ügy aktáiba, tanúkat hallgattak ki, majd Poprádi ártatlansága mellett foglaltak állást.⁴⁵⁴ A támadások azonban ezután sem szűntek meg, ezért a két baloldali párt közösen kezdeményezett vizsgálatot az ügyben: „A Szociáldemokrata Párt és a Magyar Kommunista Párt Országos Összekötő Bizottságának megbízásából dr. Ries István elvtárs igazságügyi miniszter elvtárs kivizsgálta Poprádi Pál elvtárs ügyét és a rendelkezésre álló adatok, iratok és vallomások alapján a Poprádi Pál ellen emelt vádakat teljes egészében alaptalannak találta.”⁴⁵⁵ Ezután Poprádit az SZDP felvette a pártba.⁴⁵⁶

Az MKP 1948. január 31. és február 1. között tartott megyei pártkonferenciáján így Miskolc elsőszámú szocdem vezetőit, Juhász Istvánt és Virág Sándor megyei titkárt támadták élesen. Ezt követően az MKP erős politikai nyomást gyakorolt az SZDP-re, hogy maga is szabaduljon meg a jobboldali, munkásegység-ellenes erőitől. 1948. február 11-én az MKP és az SZDP vasgyári szervezetei közös nagygyűlést rendeztek, amelyet a szociáldemokrata baloldal előretöréseként, illetve a „demokrácia ellen áskálódó jobboldali szociáldemokraták visszaszorításának” fontos állomásaként értékeltek. A gyűlésen Hudecz Sándor vasgyári ÜB-alelnök és Kemecsei József, az SZDP vasgyári végrehajtó bizottságának tagja tett hitet a „munkásegység” mellett.⁴⁵⁷ A jobboldaliakkal szemben foglalt állást pár nappal később Jeviczky Károly újdísgyőri SZDP titkár és Szaszák Béla is.⁴⁵⁸

1948. február 20-án a Szociáldemokrata Párt nagymiskolci összvezetősége – csatlakozva a budapesti összvezetőség határozatához – bizalmatlanságot nyilvánított a Borsod megyei, nagymiskolci, Diósgyőr-vasgyári és diósgyőri végrehajtó bizottságok iránt és ezeket eltávolítva helyükre háromtagú intéző bizottságot állított. „Ez a háromtagú bizottság vállalta azt a nehéz feladatot, hogy a meglazult sorokat harci rendbe szedi és, hogy a Kommunista Párttal a legszorosabb egységben folytatja küzdelmét a proletariátus jobb jövőjéért, a népi demokrácia győzelméért.”⁴⁵⁹ Az összvezetőség Virág Sándor megyei titkárral együtt huszonhárom pártvezetőségi tagot, üzemi bizottsági elnököt, megyei titkárt és szakszervezeti titkárt szólított fel távozásra, illetve vette tudomásul lemondásukat. Az ily módon a pártból kiebrudaltak között volt Juhász István, Pusztai László, - a nemrég még baloldalinak számító – Jeviczky Károly és Vladár József, a vasgyár helyettes vezérigazgatója.⁴⁶⁰ A párt első számú megyei vezetőjét, Virág Sándort tehát társaival együtt leváltották (helyére Bondor József került), s hamarosan sor került a „jobboldali”-ak kizárására is. 1948. március 10-én az SZDP

⁴⁵³ Nyilatkozat. In: Felvidéki Népszava, 1946. július 3.

⁴⁵⁴ Marosán György elvtárs, pártunk vidéki titkárságának vezetője: A vizsgálat első eredményeként leszögezem: Poprádi elvtárs nem hagyhatja el a helyét. In: Felvidéki Népszava, 1946. július 9.

⁴⁵⁵ A pártközi vizsgálat eredménye a Poprádi-ügyben. In: Felvidéki Népszava, 1947. január 12.

⁴⁵⁶ Aki nem szorul védelemre. In: Felvidéki Népszava, 1946. január 17.

⁴⁵⁷ Szociáldemokrata és kommunista dolgozók nyilatkoztak a mai vasgyári egység-gyűlésről. In: Szabad Magyarország, 1948. február 12.

⁴⁵⁸ Szociáldemokraták és kommunisták nagyhatású egységgyűlése. In: Szabad Magyarország, 1948. február 13.

⁴⁵⁹ A nagymiskolci összvezetőség eltávolította helyéről a megyei, a nagymiskolci, a diósgyőr-vasgyári és diósgyőri végrehajtó bizottságot. In: Felvidéki Népszava, 1948. február 20.

⁴⁶⁰ A következő személyeket váltották ekkor le: Juhász István, Pusztai László, Fodor Szilárd, Márkus Józsefné, Tamás József helyettes megyei titkár, Szemán Mihály, Vladár József, Jeviczky Károly, Fauszt Péter, Szedlák József, Oreskó János, Lőcsei Gyula, Elek Zoltán szakszervezeti titkár, Pankó István, Natter Rudolf, Suhajda Géza, Abonyi István, Fodor István, Fodor János, Fazekas Pál Hadul, Kerekes N., Jergel N. (Baloldali intézőbizottság a borsodmegyei szociáldemokrata pártszervek élén. In: Szabad Magyarország, 1948. február 22.)

nagymiskolci intézőbizottsága „jobboldali magatartásra” hivatkozva tizenöt személyt zárt ki a pártból, így Virág Sándort, Juhász Istvánt, Pusztai Lászlót, Fodor Szilárdot, Márkus Józsefet, Tamás Józsefet, Szemán Mihályt, Vladár Ferencet, Oreskó Jánost, Lőcsei Gyulát, Elek Zoltánt, Natter Rudolfot, Fodor Istvánt, Fodor Imrét és Juhász Józsefet.⁴⁶¹ A pártban április 15-ig folytatták a vizsgálatokat, amelynek eredményeként a megyében 522 szociáldemokrata párttagot zártak ki.⁴⁶² Az SZDP-t ezzel gyakorlatilag az MKP szétzúzta, s egyúttal előkészítette a terepet egy újabb fordulat számára, amely immár a diktatúra nyílt bevezetését tűzte ki célul.

Virág Sándor és társai pere

A szociáldemokratákkal való leszámolás 1950-re érett meg egy országos akciósorozat részeként. 1950 júniusában indult hajsza a jobboldalnak bélyegzett volt szocdemekkel szemben, ekkor tartóztatták le Kéthly Annát és sok más egykori pártvezetőt. Farkas Vladimir vallomása szerint Rákosi Mátyás személyes utasítására Szűcs Ernő irányítása alatt az ÁVH I/2. osztálya 24 óra alatt állította össze annak a többszáz szociáldemokrata vezető és középvezető funkcionáriusnak a névsorát, akiket aztán letartóztattak.⁴⁶³ A persorozat eredményeként 276 személyt internáltak, 151-et pedig elítéltek.⁴⁶⁴ Ennek részeként került megrendezésre a Virág Sándor volt borsodi megyei titkár és társai elleni konstrukciós per, amely Kádár Zsuzsanna megállapítása szerint az első ún. „üzemiek” ügye volt, s egyben nyitánya az ország különböző részeiben lévő gyári üzemi bizalmiak körében végrehajtott „tisztogatásnak.”⁴⁶⁵

A Virágék elleni eljárás érdekessége, hogy kimutatható, hogyan változott az eredeti koncepció, a kijelölt vádlottak személye, s ezt többek mellett egy, a pártarchívum iratai között megmaradt jelentésnek köszönhetően tudhatjuk. Ezen töredék-iratként megmaradt jelentés⁴⁶⁶ ugyanis a jobboldali szociáldemokraták szervezkedés „tényállását” még másként határozta meg, mint ahogy az a büntetőeljárás során utóbb megfogalmazódott. A dokumentum szerint a diósgyőri és miskolci szociáldemokratákat tömörítő „illegális csoport” vezetője Virág Sándor, illetve Diósgyőriben Jeviczky Károly volt, míg tagjai Tamás József, Kerner Antal, dr. Kövesi Pál és Poprádi Pál voltak. A tagok létszáma alapján „hatos bizottság”-nak elkeresztelt társaság Virág Sándor lakásában tartott illegális összejöveteleket és Kéthly Annát kérte fel arra, hogy személyesen irányítsa szervezkedésüket. A dokumentum szerint – ekkor még – az illegális csoport elsődleges célja a rémhírterjesztés és a szabotálás volt: rágalomhadjáratot indítottak a sztahanovisták és az alapszervezeti párttitkárok ellen, rémhíreket terjesztettek a darabbérezés bevezetésekor, az amerikai rádió híradásai alapján „háborús uszítást folytattak” és a jóvátételi munkáknál súlyos szabotázscselekményeket követtek el. A „diósgyőri szervezkedés” vezető tagjának beállított Poprádi Pált azzal gyanúsították, hogy a horthysta politikai rendőrség és a diósgyőri katonai parancsnokság besúgója volt, míg Jeviczky Károlyt azzal, hogy jelentős szerepet vitt „az 1946 júliusában lefolyt demokráciaellenes”, vagyis az antiszemita, lincselést eredményező tüntetések előkészítésében.⁴⁶⁷ Az irathoz később egy toldalékot illesztettek, amelyen kiszélesítették a gyanúsítottak körét: Jászai Ferencet a horthysta katonai parancsnokság számára végzett besúgással, s azt állították, hogy vele együtt Kerner Antal tisztviselő, Kemecsei László főművezető, Stehlik Ferenc főművezető, Tóth János üzemvezető és Szaszák Béla vasöntő is beismerte, hogy szabotázscselekményeket követett el.⁴⁶⁸

⁴⁶¹ Megkezdte a jobboldal kizárását a miskolci SzDP-szervezet. In: Szabad Magyarország, 1948. március 13.

⁴⁶² Tóth L. 1988, 76.

⁴⁶³ ÁBTL 3.1.9. V-150019/2. 185. Farkas Vladimir kihallgatása. 1957. január 30.

⁴⁶⁴ Varsányi 2011, 1.

⁴⁶⁵ Kádár Zsuzsanna: A magyarországi szociáldemokrata perek története. Múltunk – politikatörténeti folyóirat, 41. évf. (1996) 2. szám. 33.

⁴⁶⁶ Az iraton dátum nem található, kézzel azonban a „D VII. 10.” feljegyzés található a tetején, ami arra utal, hogy július 10-én láttamozhatta valamelyik pártvezető.

⁴⁶⁷ HU-MNL-BAZML-XXXV. 69. 2/1370. ö.e. „Diósgyőri Vasgyár” feliratú gépelt jelentés. 1950. Dátum nélküli

⁴⁶⁸ Uo.

A gyanúsítottak körének kijelölése különösen érdekes, közülük ugyanis többen – különösen Jeviczky Károly és Szaszák Béla – korántsem voltak vádolhatók jobboldali szociáldemokrata múlttal. A koncepció kidolgozásánál tehát bár hivatalosan a jobboldali szociáldemokratákkal szemben kívántak eljárni, egy füst alatt baloldaliakkal szemben is megindult az eljárás.

A letartóztatások 1950 júniusában kezdődtek. Adataink szerint érdekes módon elsőként épp azt a Kemecsei Józsefet internálták – 1950. június 8-án,⁴⁶⁹ aki a két munkáspárt egyesülését előkészítő Diósgyőr-vasgyári egységbizottság tagjaként⁴⁷⁰ részt vett a párt jobboldalának felszámolásában. Június 22-én Virág Sándort, Poprádi Pált, valamint a fent jelzett koncepcióban még nem szereplő Juhász Istvánt és Tasnádi Sándort tartóztatták le. Tamás József megneszelve várható sorsát illegalitásba vonult és 1956-ig a Dunántúlon élt, Flekács János álnéven.⁴⁷¹ A letartóztatások később is folytatódtak. Július 5-én Jeviczky Károlyt, július 10-én Pusztai Lászlót fogták le, ők ugyan korábban a párt baloldalához tartoztak, de 1948 márciusában „jobboldali”-nak nyilvánítva kizárattak az SZDP-ből.

A letartóztatottak egy része a szociáldemokraták helyi vezetőinek első vonalából került ki, így Virág Sándor megyei titkár, Poprádi Pál nemzetgyűlési képviselő, majd az SZDP országos üzemszervezési osztályának a vezetője, Juhász István nemzetgyűlési képviselő, miskolci rendőrkapitány-helyettes és megyei törvényhatósági bizottsági tag, Jeviczky Károly vasgyári titkár volt. Tasnádi Sándor és Pusztai László másodvonalbeli fiatal politikusok voltak, előbbi az egyesülésig a mezőkövesdi járási pártszervezet,⁴⁷² utóbbi a SZIM (Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom) miskolci szervezetének élén állt.⁴⁷³

Emellett további őrizetbe vételekre is sor került, nekik azonban hamar kiderült, hogy más sorsot szánnak. 1950. július 7-én Hudecz Sándort és ifj. Kerner Antal zenetanárt,⁴⁷⁴ július 8-án Tóth Jánost⁴⁷⁵ és Szaszák Bélát⁴⁷⁶ internálták. Pontosán meg nem határozható időben internálták Kemecsei Lászlót, Kövesi Pált és Stehlik Ferencet.⁴⁷⁷ Közülük Kerner, a két Kemecsei-testvér, dr. Kövesi, Stehlik, Szaszák a recski munkatáborba került, akár csak az ismeretlen időben lefogott ifj. Szederkényi Ferenc.⁴⁷⁸ A recski táborról szóló visszaemlékezésekben Stehlik Ferenc és Kemecseiék nevével találkozunk, eszerint Kemecsei

⁴⁶⁹ A szociáldemokrata ügyekben elítéltek és internáltak adatbázisa. Politikatörténeti Intézet: https://docs.google.com/spreadsheets/d/14oqB6UrsL0eGrXZvrY20zHC1xWlo_calQ3iiOzirjwg/edit (letöltés ideje 2016. augusztus 6.)

⁴⁷⁰ Megalakították a munkáspártok járási és nagyüzemi egységbizottságait. In: Szabad Magyarország, 1948. február 19.

⁴⁷¹ Történetéről lásd Kis 2020.

⁴⁷² ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1./1. Tasnádi Sándor kihallgatása. 1956. április 13.

⁴⁷³ HU-MNL-BAZML-XVII.2. 923/1948.; ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1./1. Pusztai László kihallgatása. 1956. április 13.

⁴⁷⁴ A Politikai Nyomozó Osztály nyilvántartása szerint azért internálták, mert „az SZDP ifjúsági szervezetben, majd a Pártban jobboldali magatartást tanúsított”. (HU-MNL-BAZML-XXXV.1. Összefoglaló jelentés a Borsodmegye területén lezajlott ellenforradalmi eseményekről. 1959) Tóth Zoltán visszaemlékezése szerint azonban ennek jóval prózaibb oka volt. Szerinte id. Kerner Antalt „már nem tudták eldeportálni Rákosiék, de elvitték a fiát egy hegedűművészt, aki nem törődött a politikával, a nők bálványa volt, egy jó képű, szép, atléta termetű fiatalember, hegedűművész. Tudja, hát az apját nem tudták, hát akkor szegényt őt vitték el Recskre, az internáló táborba.” (Tóth Zoltán interjú. Felvette: Kis József. 2001. december 5.)

⁴⁷⁵ A szociáldemokrata ügyekben elítéltek és internáltak adatbázisa. Politikatörténeti Intézet: https://docs.google.com/spreadsheets/d/14oqB6UrsL0eGrXZvrY20zHC1xWlo_calQ3iiOzirjwg/edit (letöltés ideje 2016. augusztus 6.)

⁴⁷⁶ HU-MNL-BAZML-XXXV.133.a. Kérdőív régi párttagok számára. Szaszák Béla. Dátum nélküli.

⁴⁷⁷ A szociáldemokrata ügyekben elítéltek és internáltak adatbázisa. Politikatörténeti Intézet: https://docs.google.com/spreadsheets/d/14oqB6UrsL0eGrXZvrY20zHC1xWlo_calQ3iiOzirjwg/edit (letöltés ideje 2016. augusztus 6.)

⁴⁷⁸ Recski munkatábor foglyai. Összeállította Bank Barbara. http://www.recskiszovetseg.hu/about_s.html (letöltés ideje 2016. augusztus 6.)

József brigádvezetőként vezetett egy munkacsoportot a táborban.⁴⁷⁹

Mint a felsorolt személyekből látható, a letartóztatások egyaránt érintették az egykori szociáldemokrata párt jobb- és baloldalát. Az egyes sorsokat tekintve – bár kivételek mindkét oldalon adódnak – megállapítható, hogy 1950-ben általánosságban a jobboldaliakat konstruált per során kívánták elítélni, míg a baloldaliakat egyszerűen internálták.

Az Államvédelmi Hatóság Virág Sándort és társait kezdetben „csupán” népi demokratikus államrend elleni szervezkedéssel, illetve háborús bűntettel gyanúsította. Az előre megírt – s fent ismertetett –, de időközben részben megváltoztatott koncepció szerint Virág Sándor 1946 elejétől 1948-as kizárásáig, felhasználva SZDP megyei titkári tisztségét, a városi és megyei vezető pártfunkciókba, de különösen Diósgyőr-Vasgyárba „ellenforradalmi jobboldali szociáldemokratákat helyezett el”, akiknek közreműködésével „a népi demokrácia fejlődésének meggátlására és a már elért eredmények aláaknázására szabotálta a termelést. Az üzemekben kommunistaellenes, antiszemita hangulatot teremtett.”⁴⁸⁰ Az állítások nagy része természetesen nem igazolható. Virág a felsoroltak közül mindössze „kommunistaellenes” hangulatkeltéssel volt vádolható a tekintetben, hogy valóban ellenezte a kommunista és a szociáldemokrata pártok fúzióját, s véleményének a párt végrehajtó bizottsági és országos pártválasztmányi ülésein is hangot adott.⁴⁸¹

Virág Sándor 1948-as kizárása után a vádirat szerint „a népköztársaság hatalmának megdöntésére Borsod vármegye területén a jobboldali szociáldemokratákból széleskörű ellenforradalmi csoportot szervezett. Az irányítása alatt álló miskolci ellenforradalmi csoport a hatalom átvételét készítette elő és ennek érdekében főleg üzemi vonalon folytatott romboló propagandával és kártevással a termelést szabotálta. Az összeesküvés közvetlen célja a kémtevékenységeken kívül a munkafegyelem lazítása, a munka termelékenységének csökkentése és ezen keresztül a népi demokrácia belső erejének gyengítése, végső sorban pedig a népköztársaság hatalmának megdöntése volt. Az összeesküvő csoport tagjait összefogta, különböző helyekre illegális tanácskozássra összehívta, számukra utasítást adott. A normarendezést ügynökei keresztül a munkások körében úgy tüntette fel, hogy az a munkásság »kizsákmányolását« célozza. Ellenséges hangulatot szított a darabbérezés bevezetésével és a munkaversennyel kapcsolatban is. Az amerikai rádió hazug rémhíreit terjesztette. A munkások körében háborús pánikot idézett elő és ezáltal termelést lényegesen csökkentette.”⁴⁸² A szervezkedésben a koncepció szerint minden egyes vádlott részt vett.

A vád alapjául minden bizonnyal az a tény szolgált, hogy Virágék pártból való kizárásuk után gyakran összefutottak, illetve baráti társaságként összejártak. Ezen borozgatások, avasi pincelátogatások – amelyeken jelen volt Tamás József, Szemán Mihály, Szedlák József, Fauszt Péter és Moticska János is – jelentek meg a vádiratban államellenes összeesküvések alkalmaként.⁴⁸³

A rendszerellenes szervezkedés során kulcsfontosságú volt, hogy azt valamely országos vezetőhöz tudják kapcsolni, s ez magától értetődően adódott, hiszen a társaság több tagja valamilyen módon kapcsolatban állt Kéthly Annával, akit épp Virágék előtt tartóztattak le, 1950. június 9-én. A koncepció így a következőt állapította meg Virág Sándorral kapcsolatban: „1949 áprilisában az összeesküvés tagjainak határozatára felvette a kapcsolatot Kéthly Annával. Beszámolt előtte az összeesküvés állásáról és munkájáról, megbízta az összeesküvés felső irányításával, összekötőként Juhász Istvánt és Pusztai Lászlót jelölte ki. Az általa kezdeményezett összeesküvést egészen letartóztatásáig vezette.”⁴⁸⁴ A koncepció alapját ez

⁴⁷⁹ Böszörményi 2005, 98.

⁴⁸⁰ ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése.

⁴⁸¹ ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.)/1. Virág Sándor kihallgatása. 1956. április 3.

⁴⁸² ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése.

⁴⁸³ Uo.

⁴⁸⁴ Uo.

esetben az képezte, hogy Kéthlyt Virág Sándor, Juhász István és Pusztai László is felkereste 1949/50-ben, azonban a párt egykori tagjainak helyzetéről szóló beszélgetés egyáltalán nem jutott el a szervezkedés gondolatáig.

A Kéthly-kapcsolat hangsúlyozása korántsem volt a véletlen műve. Virág Sándor 1956-os vallomása szerint igazából ez volt a legfontosabb, s ezt az őt korábban kihallgató főhadnagy is hangsúlyozta: „azt mondotta, hogy a jegyzőkönyveket nekem alá kell írnom, mivel mint értelmes embernek meg kell, hogy értsem, hogy a szociáldemokrata párt felszámolása folyik és nem reám van nekik szükségük, hanem az én vezéreimre Kéthly-ékre, ezt a párt kívánja tőlem és nem fogok annyi hónapot ülni, ahány esztendő fogok kapni a tárgyaláson. Az én vallomásomra csak azért van szükség, hogy azzal Kéthly angol kémügyét alátámasszák.”⁴⁸⁵

Az eljárás során Juhász Istvánt és Poprádi Pált háborús büntetssel is megvádolták. Azt kellett bevallaniuk, hogy mindketten beszervezett ügynökként szolgáltattak adatokat a horthysta kémelhárító szerveknek. A Poprádival szemben felmerült ügynök-vádak – mint láthattuk – már évekkel ezelőtt alaptalannak bizonyultak, de ez az államvédelmi nyomozókat nem zavarta.⁴⁸⁶ Poprádi a vád szerint 1939-től 1944-ig, míg Juhász 1932-től látott el besúgó tevékenységet, s utóbbihoz kötötték az 1932-es miskolci kommunista lebukások eredményességét is.⁴⁸⁷ Érdekes módon mindkettőjük tevékenységét egykori miskolci, utóbb országos tisztségeket betöltő szociáldemokrata vezetők állítólagos ügynöki múltjához kapcsolták. Így Poprádinak előbb azt kellett bevallania a verések hatására, hogy a már néhai id. Kerner Antalón keresztül szolgáltatott adatokat kommunista munkásokról, utóbb azonban azt, hogy az évtizedekig a miskolci szociáldemokrata párt titkáráként működő Rónai Sándoron keresztül. Ez utóbbi különösen érdekes, hiszen arra utalt, hogy a már letartóztatásban lévő Szakasits Árpád utódként a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának az elnöki tisztségét betöltő Rónai ellen az államvédelem szintén konstruált pert kívánt indítani,⁴⁸⁸ s ennek megalapozására volt szükségük Poprádi vallomására.⁴⁸⁹ (A Rónaival szembeni besúgó vád sem volt újkeletű, Farkas Vladimir önéletrajzi kötete szerint már 1945 elején arról tájékoztatta a kommunista párt miskolci szervezete a pártközpontot, hogy bizonyítékok kerültek a birtokukba arról, hogy az akkor még miskolci szocdem titkárként működő Rónai korábban a horthysta politikai rendőrség besúgója volt.⁴⁹⁰)

Juhász Istvánnak egy másik egykori miskolci szocdem pártvezérre, Reisinger Ferenc volt szociáldemokrata belügyi államtitkára kellett terhelő vallomást tennie. Az ÁVH koncepciója szerint Juhászt Reisinger Tuzson László rendőrtanácsos nevében szervezte be a miskolci kommunisták megfigyelésére, s az ő adatai alapján került sor 1932-ban többek bebörtönözésére.⁴⁹¹

Bár eredetileg nem szerepelt a terhükre rovardó bűncselekmények között, végül kémkedés büntetével is megvádolták a társaságot. Virág Sándor ugyanis őrizete során teljesen megtört és bevallotta, hogy citromírásos titkos levelezésben állt az emigráns Bánkuti József volt edelényi szocdem vezetővel. Beismerte, hogy erről többeknek tudomása volt, sőt Tasnádi

⁴⁸⁵ ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.)/1. Virág Sándor kihallgatása. 1956. április 3.

⁴⁸⁶ Figyelemre méltó az üggyel kapcsolatban Rónai Sándor magatartása, aki 1945-ben Miskolcon volt szociáldemokrata párttitkár, majd közellátási, illetve kereskedelem- és szövetkezetügyi miniszter volt. Rónai ugyanis 1945-ben még meg volt győződve Poprádi ártatlanságáról, az MDP Központi Vezetőségének 1949. június 11-i ülésén – amelyen a Rajk-ügyről tájékoztatták a tagságot – viszont ő maga hozta volt párttársát szóba és rendőrspiclinek nevezte. (A közellátásügyi miniszter szerepe a Poprádi ügyben. In: Kis Újság, 1945. szeptember 2.; Zinner 2013, 357.)

⁴⁸⁷ ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése.

⁴⁸⁸ Farkas Mihály 1956-ban foganatosított vallomása szerint Rákosi Mátyás valóban eljárást kívánt indíttatni Rónai Sándorral szemben, ő és Nagy Imre azonban kiálltak mellette, így arra nem került sor. (ÁBTL 3.1.9. V-150019/1. Farkas Mihály kihallgatása. 1956. október 22.)

⁴⁸⁹ ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.)/1. Poprádi Pál kihallgatása. 1956. április 5.

⁴⁹⁰ Farkas 1990, 86.

⁴⁹¹ ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.)/1. Juhász István kihallgatása. 1956. április

Sándor és Pusztai László segítettek is a levelek elkészítésében. Így hát adott volt a hűtlenség vádja is, ami a következőképp öltött testet: „1948. év végétől kezdve kémkapcsolatot épített ki az amerikai hírszerző szervek ügynökeként működő nyugatra szökött jobboldali szociáldemokratákkal. Vegyi úton írt kémjelentéseket juttatott ki megbízóinak a Diósgyőri Vasgyár, valamint az iparvidék üzeleinek termelésére, a gyártott katonai, főleg tüzérségi felszerelésekre, a dolgozók hangulatára, stb-re vonatkozóan. Ezeket az adatokat a nemzeti vállalat alkalmazásában álló összeesküvő társaitól szerezte be. Ezek katonai titkot képeztek és így az ország érdekeit súlyosan sértették és veszélyeztették. Kémtevékenységébe több társát is beszervezte és konspiratív úton érkezett válaszokat előttük ismertette.”⁴⁹² A kémkedést tehát Virág eszerint a disszidált Bánkúti Józsefen keresztül valósította meg, akivel titkos levelezést folytatott le, s aki azokat „egy imperialista hatalom részére továbbította”.⁴⁹³

A Virág Sándort és társai ellen felhozott vádak beleillenek abba a koncepcióba, amelyet nem sokkal később Rákosi Mátyás előbb az MDP KV 1950. október 27-i ülésén, majd az MDP II. kongresszusán elmondott beszédében fogalmazott meg. A pártfőtitkár három alapvető vádját Kádár Zsuzsanna a következőképp összegezte:

„1. A kémtevékenység vádja. Rákosi megítélése szerint az SZDP a kommunistaellenes erők gyűjtőhelye lett az egyesülés előtt. Az angol szolgálatban álló szociáldemokraták a Labour Party vezetőitől kapott utasításainak megfelelően [...] színleg támogatták az egyesülést. Mint »ötödik hadoszlop« beépültek a kommunista pártba, nem pedig »egyesültek«, azzal miközben a »jobboldaliakat« eltávolították a legkompromittáltabbak pedig külföldre mentek.

2. A háborús büntett vádja. Rákosi véleménye szerint a magyar szociáldemokraták és a szakszervezetek vezetői a Horthy-rendőrség szolgálatában álltak, mivel közös céljuk a »bolsevizmus elleni harc« volt.

3. A népi demokrácia elleni szervezkedés vádja. Rákosi úgy állította be a »baloldali« szociáldemokraták 1945 utáni együttműködését, mint amely a kommunisták megtévesztésére irányult, s munkásegységet hirdették, valójában az imperializmus ügynökei voltak.”⁴⁹⁴

Az ily módon konstruált vádakat a volt szocdemek a kihallgatások során alkalmazott fenyegetések, illetve fizikai erőszak hatására beismerték. Virágék ügyében a Budapesti Katonai Ügyészség 1950. augusztus 5-én nyújtott be vádiratot, majd a társaság 1950. augusztus 18-án került a Margit körúton székelő Budapesti Katonai Törvényszék elé. A vádlottak bűnösségét beismerő vallomásaik, valamint a Bánkúti József által küldött levelek támasztották alá. A bíróság Virág Sándort I. rendű vádlottként szervezkedés vezetésének büntette és hűtlenség miatt életfogytiglani börtönre, Poprádi Pál II. rendű és Juhász István III. rendű vádlottakat háborús büntett, szervezkedésben való tevékeny részvétel és hűtlenség miatt 15-15 év, Jeviczky Károly IV. rendű vádlottat szervezkedésben való tevékeny részvétel és hűtlenség miatt 15 év, Tasnádi Sándor V. rendű és Pusztai László VI. rendű vádlottakat 12-12 év börtönre ítélte. A Katonai Főtörvényszék 1950. augusztus 29-én foglalkozott ügyükkel másodfokon, azonban az elsőfokú döntést helyben hagyta, így az jogerőre emelkedett.⁴⁹⁵

Az 1950-ben internált és bebörtönzött miskolci szociáldemokraták közül az 1953-ban meghirdetett amnesztiarendeletnek megfelelően először az internáltak szabadultak. Így Stehlik Ferenc 1953. július 23-án,⁴⁹⁶ ifj. Kerner Antal 1953. augusztus 1-jén, Kemecsei József 1953. augusztus 21-én, Szaszák Béla augusztus 26-án, Tóth János szeptember 1-jén, Hudecz Sándor 1953. szeptember 3-án hagyhatta el a rabtábort, s pontosan meg nem határozható időben, de

⁴⁹² ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése.

⁴⁹³ Uo.

⁴⁹⁴ Kádár Zsuzsanna: A magyarországi szociáldemokrata perek története, 16.

⁴⁹⁵ ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése.

⁴⁹⁶ HU-MNL-BAZML-XXXV.88. 2/349. ö.e. Stehlik Ede kérdőíve

1953-ban helyezték szabadlábra Kemecsei Lászlót is.⁴⁹⁷

A bebörtönzöttek csak két-három évvel később lettek szabadok, mindannyian az Elnöki Tanács egyéni kegyelme révén. Elsőként Tasnádi Sándor szabadult 1955. augusztus 18-án, őt követte másnap Pusztai László. December 12-én Jeviczky Károly és Juhász István hagyhatta el a börtönt, s végül 1956. március 28-án helyezték szabadlábra Poprádi Pált és Virág Sándort.

A volt szociáldemokraták többségét később rehabilitálták. Elsőként ifj. Kerner Antalt mentesítették 1956 szeptemberében, ekkor 5 ezer forint kártérítést kapott. 1957-ben Hudecz Sándor és Szaszák Béla 20, Kemecsei József 25 ezer forint kártérítésben részesült. Tóth Jánost 1958-ban rehabilitálták. Kemecsei László özvegye 1962-ben rehabilitáltatta férjét, ekkor 15 ezer forint kárpótlást kapott. Ugyanekkor rehabilitálták Kövesi Pált és Stehlik Ferencet is.⁴⁹⁸

Virág Sándor és társai ügyének felülvizsgálata már 1956 áprilisában megkezdődött, az egykori vádlottakat ismét kihallgatták a terhükre rótt cselekményekről, illetve az eljárás során történekről. Mindezek alapján a Legfelsőbb Bíróság 1957. július 1-2-án tartott perújítási tárgyalást Sömjén György hb. őrnagy vezetésével, s a vádlottakat egy kivételével felmentette a vádak alól. Egyedül Virág Sándort marasztalta el a bíróság népi demokratikus államrend elleni izgatás büntette miatt, amiért a Bánkútól kapott nyugati, emigráns sajtócikkeket, amelyek „tele vannak a népi demokratikus államrenddel való gyűlölet felkeltésére alkalmas kijelentésekkel” vádlott-társainak felolvasta. Virágot ezért a bíróság bűnösnek mondta ki és 3 év 6 hónap börtönre ítélte, egyúttal azonban az 1953-as közkegyelmi rendelkezés (1953. évi 11 tvr. 4. §.) értelmében büntetését 2 évre csökkentette, s azt eddigi fogva tartásával teljes egészében kitöltöttnek vette.⁴⁹⁹

Kormos Vilmos egyszemélyes pere

A szociáldemokraták elleni hajtóhadjárat alapvetően 1950-ben befejeződött, a Virág Sándor és társai elleni „bűnügy” részbeni folytatásaként azonban további két bírósági eljárásra került sor. Elsőként egy volt ifjúsági szocdem vezető, Kormos Vilmos ellen folytattak le bírósági eljárást, bár az iratok alapján egyértelmű, hogy az Államvédelmi Hatóság elsődleges célpontja nem ő volt. Meghurcoltatása Láng Lajos, egy hozzá hasonlóan harmadvonalbeli egykori szociáldemokrata elleni nyomozással függött össze.

Kormos Vilmos az események idején egy húszas éveiben járó fiatalember volt. 1945-ben lépett be a Szociáldemokrata Pártba, majd – vélhetően néhai apja pártbeli múltjára való tekintettel – még azévnben a párt ifjúsági szervezetének, a SZIM-nek lett városi titkára. „Kis hal” volt, tisztségéről már 1946-ban lemondott, s később sem kapott fontosabb funkciókat, így 1948-ban gond nélkül átigazolták a Magyar Dolgozók Pártjába. A politikai munkában azonban ezután vonakodott részt venni, ezért 1952 decemberében – jobboldali magatartására hivatkozva – kizárták a pártból és elbocsátották vasúti munkahelyéről.⁵⁰⁰

Az Államvédelmi Hatóság már korábban felfigyelt rá. 1952. január 29-én vették először őrizetbe a Virág Sándor és társai-féle „szervezkedésben” való közreműködés gyanújával. Kormos a bebörtönzést elkerülendő „önként” – más adat szerint „pressziós alapon”⁵⁰¹ vállalkozott a Hatósággal való titkos együttműködésre. Elsőként – a Virág-ügyben már az állambiztonság látókörébe került – Szemán Mihály volt szocdem párttársát, a Vasas Szakszervezet egykori titkárát kellett megfigyelnie. Kormos számára azonban négy-öt találkozó

⁴⁹⁷ Kemecsei László csak rövid ideig élvezhette a szabadságot, 43 évesen, 1954. március 22-én elhunyt. (HU-MNL-BAZML-XXXIII.1.a.)

⁴⁹⁸ A szociáldemokrata ügyekben elítéltek és internáltak adatbázisa. Politikatörténeti Intézet: https://docs.google.com/spreadsheets/d/14oqB6UrsL0eGrXZvrY20zHC1xWlo_caIQ3iiOzirjwg/edit (letöltés ideje 2016. augusztus 6.)

⁴⁹⁹ ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése.

⁵⁰⁰ HU-MNL-BAZML-XXXV.12. 1/2. ö.e. Határozat tervezet Kormos Vilmos ügyében. 1959. március.

⁵⁰¹ ÁBTL 3.1.9. V-107188. Őrizetbevételi javaslat. Miskolc, 1953. március 13.

után – pontosan meg nem határozható időben – új célpontot jelöltek ki, Láng Lajost.⁵⁰²

Az új feladat kiadásának egyik oka az lehetett, hogy az ÁVH időközben megelégedett Szemán Mihály kitelepítésével, a volt szocdem titkárt 1952. június 25-én hét szociáldemokrata társával⁵⁰³ – köztük Fauszt Péterrel és a perecsei „Fehér Partizánok” ügynél érintett Fodor Istvánnal – együtt a hortobágyi Borsós-tanyára telepítették ki.⁵⁰⁴ Fontosabb lehetett azonban a Hatóság számára az, hogy Kormos jó viszonyban volt azzal a Láng Lajossal, akinek munkássága egyre több pártfunkcionárius, illetve politikai tiszt számára járt kellemetlen következményekkel.

Láng Lajos korábban az SZDP MÁV Igazgatóságán lévő alapszervezetének volt a titkára. 1948-ban átigazolták az MDP-be, majd részt vett a Népszava és az Észak-Magyarország című megyei napilap levelezőmozgalmában, s mint ilyen számos cikket publikált a rendszer eredményeiről, de visszaélésekről is. Kormost az ÁVH azzal bízta meg, hogy figyelje meg, Láng milyen munkát fejt ki a levelezési mozgalomban a szociáldemokraták érdekében és derítse fel „illegális” kapcsolatait. Kormos kezdetben eleget tett a megbízásnak és jelentéseket adott Lángról, azonban már 1952 júniusában felfedte titkos megbízatását célszemélye előtt. Ettől kezdve a Lánggal egyeztetett módon jelentett, lényegében „valótlan és lényegtelen adatokkal” dezinformálta az ÁVH-t. A politikai rendőrséget sem lehetett azonban sokáig az orránál fogva vezetni, Kormost 1953. február 24-én ismét őrizetbe vették.⁵⁰⁵

Lefogására már jó hónappal korábban részletes operatív tervet készítettek az ÁVH-n. Eszerint reggeli munkába indulása után kívánták konspiratív módon elfogni, majd hálózattartója, Kovács László áv. hadnagy közreműködésével megkezdni a kihallgatását.⁵⁰⁶ A nagy készülődés oka az volt, hogy letartóztatását egy-két napig titokban kívánták tartani, s ennek érdekében volt munkahelyéről – a MÁV Járműjavító Vállalattól – olyan iratot kívántak küldeni családjának, amely szerint Kormos a reggeli gyorsvonattal Budapestre utazott politikai rehabilitálása céljából.⁵⁰⁷ A titoktartás – joggal feltételezhetően – kevésbé családjá, mint inkább Láng Lajos tervezett elfogásával volt összefüggésben.

Kormos Vilmos őrizetbevételi javaslatában már a vele szembeni – később bírósági ítéletben testet öltő – koncepció majd’ minden pontja megtalálható. Eszerint 1945-től kezdve folytatott jobboldali szociáldemokrataként aknamunkát a kommunistákkal szemben, beszédeiben és hétköznapi beszélgetéseiben rendszeresen „rágalmazta”, támadta őket. 1949/50-ben rendszeresen felkereste Virág Sándort, aki ekkor beszámolt neki a Bánkúti Józseffel folytatott citromírásos, titkos levelezéséről, s felkérte Kormost, gyűjtsön számára adatokat munkahelyéről. „Kormos tájékoztatta Virágot a munkahelyén tapasztalt eseményekről, az üzemi pártértekezletről. Hírközlésében igyekezett Virág előtt aláásni az MDP-t, a normarendezést úgy tüntette fel, mint fizetéseszkökenést. Azt a valótlan állította Virágnak, hogy a tömegek, illetve munkások »kényszerrel vesznek részt a szocialista ünnepeken«. Virág annyira megbízott Kormosban, hogy Bánkúttal folytatott titkos levelezését felfedte Kormos előtt. Kormos ígéretet tett arra, hogy azt nem árulja el, hisz közös ügyért harcolnak, egy új SZDP megalakításáért.” Az ÁVH emellett azzal is gyanúsította, hogy kizárt szocdemekkel együtt rendszeresen hallgatta az Amerika Hangját.⁵⁰⁸

A koncepció érdemben később sem változott, s Kormosnak – akit 1953. március 3-tól naponta kihallgatott Tasnády Gyula áv. alhadnagy – csak ennek eleget téve kellett „felfednie” tevékenységét a Hatóság előtt. Lényegét tekintve talán csak egyetlen elmozdulás történt az

⁵⁰² ÁBTL 3.1.9. V-107188. Kormos Vilmos összefoglaló feljegyzése. Miskolc, 1953. április 8.

⁵⁰³ Holopcev Péter-Irha Melinda: Eltanácsoltak. Miskolc-Hortobágy. 1952-1953. Miskolc, 2003. 42.

⁵⁰⁴ HU-MNL-BAZML-XV.106.

⁵⁰⁵ ÁBTL 3.1.9. V-107188. Kormos Vilmos összefoglaló feljegyzése. Miskolc, 1953. április 8.

⁵⁰⁶ ÁBTL 3.1.9. V-107188. Operatív terv. Miskolc, 1953. január 28. Tárgy: Kormos Vilmos őrizetbevétele.

⁵⁰⁷ Uo.

⁵⁰⁸ ÁBTL 3.1.9. V-107188. Őrizetbevételi javaslat. Miskolc, 1953. március 13.

Államvédelmi Hatóság szerint előre meghatározott történetnél, az őrizetbe vételi javaslat végén található „új SZDP” állítólagos megalakítása terén, ez ugyanis jóval hangsúlyosabban került előtérbe az eredeti változathoz képest. Kormosnak azt kellett bevallania, hogy Virág Sándor vezetésével egy jobboldali szociáldemokrata illegális mozgalom működött, amelynek célja kettős volt. Arra készültek, hogy a hamarosan bekövetkező rendszerváltozás esetén a Szociáldemokrata Pártban az emigránsokkal szemben azok kerülnek előtérbe, akik itthon maradtak és „átélték az illegalitás nehézségeit”.⁵⁰⁹ Virág a koncepció szerint még saját letartóztatásukkal is számolt, ezért különösen fontosnak tartotta Kormos Vilmos és mások személyét, mert bennük látta a „második vonalat”, amely tovább tudja vinni a mozgalmat, a pártot, amennyiben az „első vonal” tagjait bebörtönzik.⁵¹⁰

Kormos Vilmossal szemben a budapesti ügyészség 1953. június 3-án nyújtott be vádiratot, amelyben izgatással, népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétellel és kémkedéssel vádolták. Ügyét a Budapesti Megyei Bíróság tárgyalta. A bíróság előtt Kormos lényegében beismerő vallomást tett, tagadta azonban, hogy „Virágh neki az illegális munkáról beszélt volna, vagy hogy erről tárgyaltak volna. Tagadta azt is, hogy Virághnak adatokat adott volna.” A bíróság dr. Jónás Béla tanácselnök vezetésével álláspontját nem fogadta el, s 1953. június 13-án a Népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel és külföldi állam megbízottjának adatszolgáltatással elkövetett kémkedés büntetében mondotta ki bűnösnek, s főbüntetésül 10 év börtönnel sújtotta.⁵¹¹

Láng Lajos és társa pere

Kormos Vilmos bebörtönzésével egyidőben már javában tartott a Láng Lajos elleni eljárás, ez azonban időben elhúzódott, s így végül az eredeti koncepcióval szemben más irányt vett.

Az előzményekhez hozzátartozik, hogy Láng az egyesülést megelőzően a párt baloldalához tartozott. 1948. február végén, mint a vasúti szociáldemokrata pártszervezet titkára Horváth György elnökkel és dr. Hódy Imre alelnökkel olyan tartalmú cikket jelentett meg a helyi pártlapban, amelyben kiállt a két párt egyesülése, ahogyan akkor fogalmaztak, „az egységes munkásosztály egységes forradalmi pártjának kialakítása mellett”, sőt támogatták a soraikban megkezdett „pártmentő és tisztogató akció” befejezését.⁵¹² Lángot 1948-ban átigazolták a Magyar Dolgozók Pártjába és bár 1949. október 20-án onnan kizárták, 1950-ben visszavették.⁵¹³ A volt baloldali szocdem a Párt iránta megnyilvánuló bizalmát azzal kívánta megerősíteni, hogy aktív szerepet töltött be a levelezőmozgalomban és számos rendszerhű, az „ellenséget leleplező” cikket közölt. Ezek egyikével azonban magára is felhívta a figyelmet és önmaga is célponttá vált.

1951. július 8-án „Leplezzük le a megbúvó ellenséget” címmel publikált egy írást a Népszavában, amelyben egy, a MÁV miskolci igazgatóságán dolgozó, s 1945 után a pártba „befurakodott” vasúti felügyelő szélsőjobboldali, „fasiszta” múltjáról írt „az éberség és az

⁵⁰⁹ ÁBTL 3.1.9. V-107188. Kormos Vilmos hetedik kihallgatása. Miskolc, 1953. március 16.

⁵¹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-107188. Kormos Vilmos hatodik kihallgatása. Miskolc, 1953. március 10.

⁵¹¹ ÁBTL 3.1.9. V-107188. Budapesti megyei bíróság B. III. 002382/1953/6. sz. ítélete.

Kormos Vilmos büntetését a budapesti ügyészségen, Márianosztrán és a Szolnoki Munkahely Parancsnokságon töltötte. 1955. május 4-én amnesztiával szabadult. 1956-ban Miskolc Városi Nemzeti Bizottságban jobboldali SZDP-t képviselte. 1957-ben perújrávételi eljárást kezdeményezett, eddigre „büntársait” – Virág Sándor és társait többségében – felmentették a vádak alól. Az Elnöki Tanács 1958. március 31-én rehabilitálta, s mentette fel a hátrányos jogkövetkezmények alól. A Legfelsőbb Bíróság csak 1963-ben mentette fel bűncselekmény hiányában a vádak alól. (HU-MNL-BAZML-XXXV.1. Legfelsőbb Ügyészség 51.634/1957. sz. értesítése.; ÁBTL 2.2.1. I/13. 6./255.)

⁵¹² Forradalmi baloldali politikát – szoros munkásegységet – követelnek a miskolci vasutasok. In: Felvidéki Népszava, 1948. február 29.

⁵¹³ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 268/1958. Láng Lajos bírósági vallomása.

ellenség elleni következetes harc” jegyében.⁵¹⁴ Ezt olvasva néhány keményvonalas kommunista Bánrévé 1951. július 23-án jegyzőkönyvet vett fel azt állítva, hogy Láng 1943 szeptemberében egy levante büntetőtáborban kegyetlenkedett a levantékkal, pl. tüskés hegyoldalon bukfenceztette és kúsztatta, valamint bántalmazta levantetársait és „spicliskedett” róluk.⁵¹⁵ 1951. szeptember 4-én egy hasonló tartalmú jelentés készült múltjáról, miszerint tagja volt a Turul Szövetségnek és a Barva-völgyi levantetáborban – bár oda ő maga is büntetésből került – parancsnokhelyettesé hízelegte be magát, majd ezután követte el kegyetlenkedéseit.⁵¹⁶

A kvázi feljelentések hatására Láng Lajost ismét kizárták a pártból, de egy közismert újságíró, Bethlen Oszkár közbenjárásának hatására hamarosan visszavették.⁵¹⁷ Az Államvédelmi Hatóság azonban figyelte rá, s ekkor állította rá Kormos Vilmost. Láng – mint beszámoltunk róla –Kormostól tudott az ellene folyó nyomozásról, így az sem érthető nagy meglepetésként, amikor 1952 szeptemberében munkahelyéről, MÁV miskolci igazgatóságáról elbocsátották. Az erre vonatkozó javaslat az eddigi vádakon felül immár azzal is meggyanúsította, hogy Virág Sándor volt megyei titkár hű kiszolgálójaként kommunistaellenes agitációt folytatott az egyesülés előtt, igyekezett a kommunista pártot lejáratni és valótlan rágalmakat terjesztett egy politikai tisztáról és a politikai osztályról.⁵¹⁸

A nyomozás részeként ezzel egyidőben a miskolci Államvédelmi Hatóság vallomásokat vett fel ügyében, amelyek az ellene indított későbbi eljárás során a háborús büntett igazolására szolgáltak. Letartóztatása azonban még mindig hónapokat késett, arra csak 1953 februárjában került sor. Hivatalosan 1953. február 26-án vették őrizetbe, azonban ekkor már két napja fogoly volt, egy jelentés szerint ugyanis Kormos Vilmostal együtt állították elő, vagyis február 24-én.⁵¹⁹

A Láng elleni eljárás 1953-as iratai nem ismertek, így az ellene felhozott vádakat csak a Kormos Vilmos elleni büntetőügy irataiból ismerhetjük. A vádakat ugyanis részben Kormos terhelő vallomásaival kívánták alátámasztani, neki kellett „felfednie” Láng Lajos „szervezkedésének célját és feladatát, valamint annak végrehajtását”.⁵²⁰ Az ÁVH első koncepciója szerint a Virág-féle szocdem „összeesküvés” második vonalába tartozó Láng Lajosnak az volt a feladata, hogy megőrizze helyét a Magyar Dolgozók Pártjában, s a levelezőmozgalom adta mozgási és információszerzési lehetőségei révén „intrikáljon és zavart keltsen”.⁵²¹ Mindezt természetesen a kommunisták ellen szerzett terhelő adatok nyilvánosságra hozatala, egyúttal politikai értelemben vett „kinyírása”⁵²² és a volt szociáldemokraták védelmezése, végső soron pedig a rendszerváltozásra való felkészülés céljából.⁵²³ Az ÁVH ezért alaposan górcső alá vette Láng levelezőmozgalmi tevékenységét, mint ahogy széleskörű ismeretségi körét is. Közülük kiemelkedett egy sátorlajújhelyi állomásfőnök felesége, aki állítólag összeköttetésekkel rendelkezett az ÁVH felé, de még arra is volt lehetősége, hogy Szlovákián keresztül nyugatra szöktessen bárkit.⁵²⁴ Emellett kémkedéssel is megkívánták vádolni, amire az adott „alapot”, hogy 1949/50-ben Bánkútól Virág számára, de Láng címére érkezett az egyik titkos levél. Ez valóban igaz volt, Bánkúti egyik küldeménye Láng címére érkezett, de mindez előzetes megkérdezése nélkül történt, ami miatt rosszzallását is kifejezte

⁵¹⁴ Leplezzük le a megbúvó ellenséget! In: Népszava, 1951. július 8.

⁵¹⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 268/1958. Jegyzőkönyv. Bánréve, 1951. július 23.

⁵¹⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 268/1958. Jelentés Láng Lajos irodavezetőről. Miskolc, 1951. szeptember 4.

⁵¹⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 268/1958. Láng Lajos bírósági vallomása.

⁵¹⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 268/1958. Javaslat Láng Lajos III. osztály irodavezető elbocsátására. 1952. szeptember.

⁵¹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-107188. Kormos Vilmos vizsgálati terve. Miskolc, 1953. március 9.

⁵²⁰ ÁBTL 3.1.9. V-107188. Kormos Vilmos kézzel írt vallomása. Dátum nélküli.

⁵²¹ ÁBTL 3.1.9. V-107188. Kormos Vilmos kézzel írt vallomása. Dátum nélküli.

⁵²² HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 268/1958. Bistei Zoltán tanúkihallgatása. 1953. június 9.

⁵²³ ÁBTL 3.1.9. V-107188. Kormos Vilmos összefoglaló jelentés. Miskolc, 1953. április 8.

⁵²⁴ ÁBTL 3.1.9. V-107188. Kormos Vilmos kézzel írt vallomása. Dátum nélküli.

Virág felé.⁵²⁵ Összességében tehát Láng ellen a már-már sablonos vádak, államrend elleni szervezkedés és kémkedés, szerepeltek.⁵²⁶

1953 tavaszán fordulat következett be a Láng elleni eljárás során. 1953. április 11-én letartóztatták későbbi vádlott-társát, dr. Hódy Imrét is. Hódy – akiről Kormos is beszámolt, mint Láng egyik kapcsolatáról – ugyancsak egykori szociáldemokrata volt, 1947-ben a miskolci MÁV igazgatóság szocdem alapszervezetének alelnökévé választották, míg ugyanekkor Lángot titkárrá. Hódyt azonban az egyesüléskor – bár Lánggal kiadott egy pártegyesülést szorgalmazó nyilatkozatot – „jobboldali” szociáldemokrataként nem igazolták át az MDP-be, s 1952 decemberében „demokrácia ellenes, reakciós” beállítottsága miatt a vasúttól is elbocsátották.⁵²⁷ Letartóztatása előszeleként az Északmagyarország című megyei napilapban a vasúti politikai osztály vezetője egy cikket jelentett meg, amelyben a „munkafegyelem”, a „hiányosságok fő okaként a „vasutasok közé befurakodott ellenséges elemek kártevő, romboló aknamunkáját” végzők közül elsőként őt jelölte meg. A politikai osztály vezetője dr. Hódyt nem csupán „jobboldali” szociáldemokratának bélyegezte, de állította, 1945 után üldözte a kommunistákat és a forgalmi osztályra „hasonszörű” társaival rothasztotta a „szellemet”.⁵²⁸ Ennek eredményeként kerülhetett sor Láng kapcsolatai közül épp az ő letartóztatására. Hódy elmondása szerint az eljárás folyamán ellene is változott a vád: „A szabotázs gyanúsítás közel fél évi ÁVH vizsgálati fogság után egyszerre izgatás lett; ez is beszámíthatatlan idegállapotban tett részleges beismerésre, egyetlen homályos vallomásra és egy csomó »feltételezhető« tényállásra alapítva.”⁵²⁹

Időközben megváltozott a Láng Lajossal szembeni koncepció is. Bár a háborús büntett vádjá megmaradt, kémkedés helyett immár – egy Virág Sándoréktól független – szervezkedéssel gyanúsították. Eszerint Láng a „Máv. Igazgatóságon belül különösen szorosra fűzte a kapcsolatát dr. Hódi Imre, a Miskolc Máv. Igazgatóság volt SzDP elnökével és ezzel együtt kísérletet tett a vasút területén egy illegális SzDP létrehozására. [...] 1949-től folyamatosan rendeztek baráti borozás ürügye alatt egy avasi pincében összejöveleteket, amelyeknek kezdeményezője és szervezője Láng Lajos és dr. Hódi Imre voltak. Ezen összejöveleteken kb. 40 személy vett részt, ahol demokrácia-ellenes politikai megbeszélések folytak.”⁵³⁰

A gyanúsítás szerint Láng 1945-től dr. Hódyval együtt igyekezett kommunistaellenes hangulatot szítani, 1951-ben és 1953-ban a már megszűnt Szociáldemokrata Párt bélyegzőjének felhasználásával két személynek adott ki igazolást „demokráciaellenes” beállítottságukról egy várt rendszerváltozás esetére.⁵³¹ Emellett „imperialista” rádiók magyar adásainak rendszeres hallgatásával, illetve azok híreinek terjesztésével vádolták őket. Utóbbit munkahelyükön kívül a már említett avasi pincékben terjesztették előszeretettel.⁵³²

A nyomozás idején Láng Lajos gyakorlatilag mindent beismert, így „reakciós” beállítottságát, a nyugati rádióadások hallgatását, a rendszerváltozásra való előkészületeket (pl. „kommunistaellenes” személyek helyzetbe hozását), de vallott arról is, hogy az avasi pincékben tartott baráti összejöveleteken „demokrácia ellenes politikai beszélgetések

⁵²⁵ ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Virág Sándor kihallgatása. 1956. április 3.

⁵²⁶ Interjú Láng Lajossal. Felvette: Kis József. 2001.

⁵²⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 268/1958. Dr. Hódy Imre kihallgatása. 1953. augusztus 6.

⁵²⁸ Az „Északmagyarország” cikke nyomán leplezték és eltávolítottak több ellenséget, fogadalmat tettek a kohászati üzemek zavartalan anyagellátására a MÁV diósgyőrvasgyári dolgozók. In: Északmagyarország, 1952. december 21.

⁵²⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 268/1958. Dr. Hódy Imre mentesítési kérelme. 1957.

⁵³⁰ ÁBTL 2.1 – III/17-a. (V-143392/1.) Láng Lajos ügyében összefoglaló. 1960. március 8.

⁵³¹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 268/1958. Láng Lajos kihallgatása. 1953. augusztus 6.

⁵³² HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 268/1958. Miskolci államügyészség 1953. Bül. 1/00115. sz. vádirata Láng Lajos és társa ügyében.

folytak”.⁵³³ Az ÁVH előtt ugyancsak beismerő vallomást tett dr. Hódy Imre. A koncepció – talán nem függetlenül az időközben Nagy Imre miniszterelnök által meghirdetett „új szakasz” politikájától – ismételten módosult, s a szervezkedés vádja elillant. A miskolci államügyészség 1953. augusztus 15-én kibocsátott vádirata Lángot háborús bűntett és izgatás, míg dr. Hódyt izgatás bűntette miatt javasolta felelősségre vonni.

A Miskolci Megyei Bíróság 1953. október 7-én megtartott zárt tárgyalásán Láng Lajos tagadta bűnösségét, s közölte, hogy az ÁVH-n kényszer hatása alatt vallott.⁵³⁴ Társa, dr. Hódy Imre bár bűnösnek érezte magát a bíróság előtt, az ÁVH-n tett beismerő vallomását kényszerre hivatkozva szintén visszavonta és csupán azt ismerte el, hogy a londoni rádió híreiről többször beszélt.⁵³⁵ A bíróság még aznap, 1953. október 7-én meghozta ítéletét dr. Miess Egon tanácselnök vezetésével. Láng Lajost a háborús bűntett vádja alól felmentették, de – ellenséges kijelentései, valamint a kiadott igazolónyilatkozatok miatt – izgatás bűntettében Hódyval egyetemben bűnösnek találták. Lángot ezért 1 év 2 hónap, Hódyt 1 év 8 hónapra börtönre ítélték. A bíróság megállapította egyúttal, hogy az elítéltek kegyelem alá esnek és mentesülnek a büntetett előélethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alól, ezért mindkettőjüket szabadlábra helyezte. Az ügyészség a büntetés súlyosbítása, a vádlottak felmentésük érdekében nyújtottak be fellebbezést.

Az ügy azonban nem a Lángk számára kívánt módon folytatódott. A Legfelsőbb Bíróság dr. Lázár Miklós által vezetett tanácsa 1953. december 16-án Láng büntetését 3, dr. Hódyét 4 évre emelte fel. Dr. Hódy Imre március 16-tól a csolnoki bányauzemben töltötte büntetését,⁵³⁶ 1955. november 2-án engedték szabadon. Láng Lajos – aki a vizsgálati fogság idején a baloldalra megbénult, ezért az elsőfokú ítélet után Hévízen volt gyógykezelésen⁵³⁷ – csak hónapokkal később, 1954. július 12-től folytatta büntetése letöltését Márianosztrán, őt 1955. december 1-jén helyezték szabadlábra.

Utóélet

A börtönből, illetve internálótáborból kiszabadult szociáldemokratákat 1956-tól kezdve rehabilitálták, ez azonban többségüknél csupán állami rehabilitálást jelentett, erkölcsi „felmentés” csupán a kommunistákkal együttműködő baloldaliaknak járt. Ennek részeként a megyei napilapban 1956 szeptemberében Megbékélés címen Hudecz Sándor, októberben pedig A szív nem felejt címmel Szaszák Béla meghurcoltatásáról közöltek egy-egy érzelgős hangulatú cikket.⁵³⁸ Ők ketten voltak azok is, akiket a párt az enyhülés jeleként – más volt koalíciós partnerekkel együtt – meghívott 1956. október 14-én egy baráti találkozóra. A forradalom napjaiban Virág Sándor vezetésével a börtönviselt „jobboldali” szocdemek kerültek felszínre, s 1956. október végén újjáalakították a Szociáldemokrata Pártot. Jellemző módon ugyanekkor az egykori baloldaliak (Mráz Ferenc, Szaszák Béla, Hudecz Sándor) az újjáalakuló kommunista pártot erősítették. Láng Lajos október 29-én a MÁV Igazgatósági Munkástanácsának elnökhelyettese, és igazgatóhelyettes lett,⁵³⁹ míg Virág Sándor és egykori vádlott-társai, valamint Kormos Vilmos a városi Nemzeti Bizottság tagjaivá választottak. A forradalom utáni megtorlás során, 1957 májusában Virág Sándort, Juhász Istvánt, Tasnádi Sándort és Pusztai Lászlót ismét letartóztatták, de rövidesen mindannyian szabadlábra kerültek.⁵⁴⁰ Közülük Pusztai Lászlót 1957. május 2-án a politikai nyomozó osztály beszervezte, majd „Szepesi Sándor” fedőnéven volt vádlott-társai ellen is felhasználta, utóbb belföldön és

⁵³³ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 268/1958. Láng Lajos kihallgatása. 1953. augusztus 6.

⁵³⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 268/1958. Láng Lajos bírósági vallomása.

⁵³⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 268/1958. Dr. Hódy Imre bírósági vallomása.

⁵³⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 268/1958. Dr. Hódy Imre mentesítési kérelme. 1957.

⁵³⁷ Interjú Láng Lajossal. Felvette: Kis József. 2001.

⁵³⁸ Észak-Magyarország, 1956. szeptember 27., 1956. október 19.

⁵³⁹ Kis 2016, 56, 170-171.

⁵⁴⁰ ÁBTL 2.1. – III/17/b. (T-8420/39.)

külföldön egyaránt foglalkoztatta. Hasonló sorsa jutott 1958-ban Kormos Vilmos, akit egykori sorstársai, köztük a már külföldre menekült Láng Lajos megfigyelésére kívántak felhasználni.⁵⁴¹ Virág Sándort és társait hosszú évekig – Juhász István esetében a haláláig – megfigyeltette az állambiztonság. Ezúttal azonban már csak szemmel tartották a többnyire korosodó volt szocdemeket, adminisztratív intézkedésre (letartóztatás, stb.) már nem került sor.

⁵⁴¹ Varsányi 2013, 3.

III. 2. Az ózdi szociáldemokraták pere

A miskolci szociáldemokraták ellen 1950-ben lefolytatott büntetőeljárás folytatásaként 1952 nyarán az ÁVH az ózdi szociáldemokratákat vette célkeresztbe. Meghurcolásukra – Gergely Róbert megállapítása szerint – a szociáldemokrata „üzemi háló” elleni hajsza keretében került sor.⁵⁴² A kiválasztás magától értetődő lehetett, hiszen Miskolc mellett Ózd volt a megye iparának második fellegvára, ahol korábban rendkívül erős volt a szociáldemokrata és a nyilaskeresztes, majd 1945 után a kommunista mozgalom is.

1950. június 9-én elsőként Mauks Miklóst, Ózd egyik legrégebbre visszanyúló munkásmozgalmi múltjával rendelkező közéleti személyiségét tartóztatták le. Mauks 1919-ben szakaszparancsnokként szolgált a Vörös Hadseregben, ezért a Tanácsköztársaság bukása után négy hónapot töltött a váci fegyházban. 1930-1944 között a vasas szakszervezet ózdi csoportjának függetlenített titkára. Baloldali magatartása miatt 1938-ben és 1940-ben internálták. 1945-ben a Szociáldemokrata Párt ózdi szervezete és az ózdi nemzeti bizottság elnöke, 1945. június 24-től az ideiglenes nemzetgyűlés képviselője. 1946-1947-ben Borsod megyei iparügyi biztos, 1949-től az ózdi bányapénztár, majd az OTI, illetve az SZTK ügyvezetője,⁵⁴³ később kisebb állásokba került. Örízetbe vételekor a Belsped tisztviselőjeként dolgozott.⁵⁴⁴ Közismert baloldali személyiségére való tekintettel a megyei napilapban – előrejelezve sorsát – már letartóztatása előtt bő egy héttel nyíltan ellenségnek és „jobboldali szociáldemokrata spicli”-nek titulálták,⁵⁴⁵ majd a következő hetekben – immár a vizsgálat idején – további négy újságcikkben tértek vissza állítólagos besúgói múltjára, amely során „arra használta fel a szociáldemokrata pártot és a szakszervezetet, hogy Horthy rendőrségének kezére” juttassa a „baloldali munkásokat.”⁵⁴⁶

Mauks Miklós kiválasztása az ÁVH szempontjából kiváló döntés volt. Hosszú időre visszatekintő szociáldemokrata múlttal rendelkezett és így ismerte a párt akkor már többnyire börtönben sínylődő egykori megyei és országos vezetőit. Mint „felszabadulás” előtti szakszervezeti vezető kénytelen-kelletlen együttműködött minimális szinten a hatóságokkal, s így az ÁVH könnyen rá tudta húzni a besúgó szerepet. Személye tehát illeszkedhetett az 1950-ben, a szociáldemokrata perekben érvényesített koncepcióba, háborús és összeesküvés bűntettekkel könnyen megvádolhatónak tűnt, s mint látni fogjuk, a szokásos kémkedési vád megjelenítése sem okozott a politikai rendőrség számára különösebb nehézséget. Az ÁVH tehát a koncepciónak megfelelően egy Mauks személyéhez köthető szervezkedési ügyön kezdett dolgozni, amelyhez folyamatában „megtalálták” az alkalmas mellékszereplőket is. Ezt a technikát „amalgámozás”-nak hívták, lényege pedig az volt, hogy egy bizonyos ember köré egy „bandát” hoztak létre, majd kitaláltak egy olyan „tényállást”, amely alapján az ügyész vádat emelhetett és a bíróság meghozhatta az ítéletét.⁵⁴⁷

A letartóztatottak sorrendjét alapul véve úgy tűnik, hogy az államvédelem Mauks Miklós történetét kronológiailag kívánta felépíteni, így először azon személyeket vette örízetbe, akik a volt szakszervezeti vezető háborús bűntettét támaszthatták alá. Így 1952. június 28-án Gáspár Mihály volt csendőrt (akinek végül más szerepe lett), dr. Hajabács Kálmánt, az ózdi bányák egykori katonai parancsnokát és vitéz dr. hubói Hubay Gyulát, az ózdi járás 1934-1944

⁵⁴² Gábor 2001. 295.

⁵⁴³ Vida 1994, 285.

⁵⁴⁴ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) Mauks Miklós kihallgatása. 1952. október 14.

⁵⁴⁵ Pártélet. Észak-Magyarország, 1952. május 31. 2.

⁵⁴⁶ Észak-Magyarország, 1952. május 31. 2.; 1952. július 26. 1.; 1952. augusztus 3. 4., 1952. augusztus 10. 2., 1952. november 2. 2.

⁵⁴⁷ Horváth Attila: Kommunista jogalkotás 1945-1949. <http://www.kommunizmusbunei.hu/publikaciok/allando-szakertoink/31-horvath-attila/20-horvath-attila-kommunista-jogalkotas-1945-1949> (letöltés ideje: 2025.01.02.)

közötti főszolgabíróját, 1952. június 30-án hubói Hubay Pál volt ózdi szolgabíró,⁵⁴⁸ 1952. július 1-jén dr. Fekete Bertalan volt államtitkár, az ózdi járás 1929 és 1934 közötti főszolgabíróját, 1952. július 8-án pedig Szabó József volt csendőrt és Vesco Emilt, az ózdi vasgyár 1939-1944 közötti katonai parancsnokát.⁵⁴⁹

1952 július-augusztusában a besúgóí vonal további felépítése mellett a szervezkedési és kémkedési vonal kidolgozása mentén újabb – többnyire volt szociáldemokratákat, illetve vasgyári vezetőket – érintő letartóztatások következtek. Így 1952. július⁵⁵⁰ 15-én Petykó Rudolf volt járási SZIM titkár, 1952. július 23-án Kerekes László gyári munkást, 1952. július 24-én Széplaki Jenőt és Tóth Jánost, 1952. július 31-én Nagyballi Szántó⁵⁵¹ György tanácsi tisztviselőt, Kiszely Jánost, kohászati csoportvezetőt és Berecz Elemér egykori megyei SZIM-titkár, 1952. augusztus 23-án⁵⁵², vagy 24-én Bobák Pált, 1952. augusztus 28-án Jászay Gyulát, az Acélmű helyettes vezetőjét, 1952. augusztus 29-én Szegőfi Bélát és Vincze Jánost vették őrizetbe. Utolsóként, 1952. szeptember 6-án Hentschel Róbertet, az Ózdi Kohászati Üzemek vezérigazgató-helyettesét és a kifejezetten jobboldali politikai múlttal rendelkező Balázs András darukormányost⁵⁵³ hurcolták el.⁵⁵⁴

A letartóztatottak közül ketten nem sokkal korábban még ünnepelt személyiségek voltak. Jászay Gyula – 1945-től SZDP, 1946-tól MKP, illetve MDP-tag – SZOT-titkár, üzemi bizottsági titkár, majd 1950-től az acélmű helyettes vezetője volt. 1951-ben még a Szovjetunióban volt tanulmányúton, majd a szovjet módszer alkalmazásával vált az újtómozgalom és a munkaverseny egyik ünnepelt arcává, aki még a filmhíradóba is bekerült.⁵⁵⁵

Hentschel Róbert – aki 1946-tól SZDP, 1948 januártól pedig a kommunista párt tagja volt – még Jászaynál is fontosabb személyiség volt. 1944 után az ózdi gyárban üzemvezetői, főmérnöki, műszaki igazgatói pozíciókat töltött be, 1950 nyarától pedig az ózdi kohászat vezérigazgató-helyettese volt. Megbecsültségét jól mutatja, hogy 1951-ben a Magyar Érdemérem arany fokozata kitüntetésben részesítették.⁵⁵⁶

„Háborús bűnösök”

A koncepció szerint a későbbi vádlottak a „felszabadulás” előtt és után is jobboldali szociáldemokraták és besúgók, illetve „tartóik” voltak. Így dr. Fekete Bertalan, dr. Hubay Gyula és Hubay Pál szolgabírák, valamint Vesco Emil és dr. Hajabács Kálmán katonai parancsnok besúgóhálózatot létesítettek,⁵⁵⁷ amelybe Mauks Miklóst, Hentschel Róbertet, Jászay Gyulát, Vincze Jánost, Szabó Józsefet szervezték be, de spiclikedett Szántó György is.⁵⁵⁸

⁵⁴⁸ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) 264. B.III.002164/1952. végzés. 1954. június 25.

⁵⁴⁹ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952/10. végzés; ÁBTL 2.1. III-10-m (V-142817/13) Ügyészégi feljegyzés Mauks Miklós és társai tárgyalásáról. XI.28.

⁵⁵⁰ Más adat szerint 1952. június 15-én fogták le. (ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952/10. végzés)

⁵⁵¹ Az iratokban neve több variációban is előfordult, a továbbiakban az aláírása szerint Szántó György néven említjük.

⁵⁵² BFL XXV.4.f. 002164/1952. Fővárosi Bíróság 7.B.2791/1991.6. sz. igazolás

⁵⁵³ Más adat szerint letartóztatásának ideje: 1952. szeptember 2. (ÁBTL 2.1. III-10-m (V-142817/13) 136. Ügyészégi feljegyzés Mauks Miklós és társai tárgyalásáról. XI.28.)

⁵⁵⁴ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952/10. végzés; ÁBTL 2.1. III-10-m (V-142817/13) Ügyészégi feljegyzés Mauks Miklós és társai tárgyalásáról. XI.28.

⁵⁵⁵ <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=10956> (letöltés: 2024. december 28.)

⁵⁵⁶ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) Hentschel Róbert kihallgatása. 1952. október 15.

⁵⁵⁷ A szolgabírók és főszolgabírók nem „szervezték be” besúgókat. Bár előfordult, hogy egyes tisztviselők rendelkeztek besúgókkal (Fuchs 2020. 480.), arra vonatkozóan nem rendelkezünk információval, hogy ez jellemző lett volna, mint ahogy arra sem, hogy a Mauks-ügyben megvádolt közigazgatási tisztviselőknek ténylegesen lettek volna besúgóik.

⁵⁵⁸ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

Mauks Miklós besúgó múltjának kezdetét 1934-re vezették vissza, amikor dr. Fekete Bertalan akkori főszolgabíró beszervezte és akinek a szakszervezet ügyeiről és az ózdi munkások hangulatáról árulkodott. Azzal is meggyanúsították, hogy előre figyelmeztette Feketét, hogy a munkások május 1-jén a savanyúkúti erdőben tüntetést kívánnak rendezni, s így Fekete időben intézkedhetett, s a tüntetőket csendőrökkel zavarta szét.⁵⁵⁹ Mauks – mint utóbb azt a bíróság terhére rótta – a következő főszolgabíró, dr. Hubay Gyula alatt is folytatta a spiciliskedést, s konkrétan ő volt az, aki 1940-ben arról értesítette a főszolgabírót, hogy Somsály bányában sztrájk készül, s a szervezők közül Antalköz Józsefet⁵⁶⁰ és Tollár Józsefet név szerint is megnevezte. Hubay a tervről nyomban tájékoztatta dr. Hajabács Kálmánt, a bányák katonai parancsnokát, aki nagy számú katonaságot vezényelt ki és „több száz bányász internálásával a bérmozgalmat” elfojtotta. Mauks utóbb Vesco Emil, az ózdi gyár hadiüzemi parancsnoka besúgója is lett, akinek dr. Hubay Pál szolgabíró irodájában jelentett fel egy munkást.⁵⁶¹

A vád szerint Vesco Emil spiclije volt 1943-1944-ben Vincze János is, aki legalább két munkást árult be, mint ahogy 1944 nyarától Jászay Gyula, aki vállalta, hogy a kommunista megmozdulásokat és a szabotázsokat fogja figyelni, jelentéseit pedig művezetője útján juttatta el.⁵⁶² Hentschel Róbert a bíróság megállapítása szerint ugyancsak Vescoval állt kapcsolatban, őt rendszeresen informálta a munkások és a mérnökök hangulatáról. Szabó József – aki 1924-1929 között csendőr, majd gyári munkás volt – állítólag ugyancsak Vesco besúgója volt, s rendszeresen adott neki bejelentéseket háborúellenes propaganda, valamint munka leállás miatt, de ő jelentette 1944-ben a munkásasszonyok tüntetésének előkészületeit is.⁵⁶³

A legátlátszóbb besúgási vádat Szántó György ellen kreálták. A bíróság megállapítása szerint 1921-ben Takács János ózdi csendőrőrsparancsnoknak szolgáltatott ki adatokat a szakszervezeti vezetőkről, akiket aztán letartóztattak és megverték.⁵⁶⁴ A történetet azonban hitelteleníti, hogy – mint azt a Legfelsőbb Bíróság is megállapította – az összevert szakszervezetisek között volt maga Szántó is, akit amennyiben valóban besúgó lett volna, nem bántalmaztak volna.⁵⁶⁵ Besúgói múltjával magyarázták ugyanakkor, hogy 1945 után Mauks Miklóssal együtt nyíltan Takács János védelmébe szegődött, aki ellen ennek köszönhetően a büntetőeljárást megszüntették. (Mauks 1962-ben tagadta, hogy Takácsot egyáltalán ismerte volna.⁵⁶⁶) Ugyancsak kiszabadították a szűrőtáborból a nyugatról hazatért Gáspár Mihály csendőrt is.⁵⁶⁷

Összeesküvés

A készülő Mauks-per alapkoncepciója az 1950-ben lefolytatott miskolci Virág-perből adódott, de azt időközben továbbfejlesztették. Eszerint az egykori szociáldemokraták – akiknek egy része „beférkőzött” a Magyar Dolgozók Pártjába – egy Kéthly Anna tudtával és Virág Sándor volt megyei titkár által vezetett illegális szociáldemokrata összeesküvés részesei voltak, amely a harmadik világháború utáni rendszerváltozásra készülve tervezte a Szociáldemokrata Párt újjáalakítását és a hatalom átvételét.⁵⁶⁸ Az új koncepció szerint azonban elsőszámú vezetőként immár nem a börtönben sínylődő – és így számukra marginális tényezővé váló – Kéthly Annát nevezték meg, hanem a szociáldemokrata párt emigrációban megválasztott vezetőit, Bán Lajost

⁵⁵⁹ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁵⁶⁰ Antalköz József megemlítése különösen érdekes, hiszen 1949. október 5-én Kistarcsára internálták, ahonnan csak 1953-ban szabadult. Életéről lásd Nagy – Valuch 2023, 27–49.

⁵⁶¹ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁵⁶² ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁵⁶³ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁵⁶⁴ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁵⁶⁵ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.IV.001471/1953/9. sz. ítélet

⁵⁶⁶ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. 8. T.B.40/1962/3. 3.

⁵⁶⁷ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁵⁶⁸ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) Mauks Miklós kihallgatása. 1952. október 14.

és Szélig Imrét.

A koncepció alapját az elsőfokú bírósági ítélet a következőképp összegezte: „A felszabadulás után a Szociáldemokrata Párt külföldre szökött jobboldali vezetőinek utasítására egy államrend ellenes szervezkedést hoztak létre, amelynek feladata volt a magyar ipar egyik fellegrárában, Ózdon a termelés akadályozása, rombolás, szabotázs s egyéb terrorcselekmények, hogy a szocializmus fejlődését lassítsák s végső célként megdöntsék a dolgozó nép hatalmát és visszaállítsák a munkásnyúzó kizsákmányoló társadalmi rendet.”⁵⁶⁹

Az Ózdon baloldali szociáldemokratáknak ismert Mauks a koncepció szerint már 1945-ben a jobboldali szociáldemokratákhoz tartozott, Virág Sándornak köszönhetette nemzetgyűlési képviselőségét, később pedig Bán Antalhoz és Szélig Imréhez fűződő kapcsolatának miniszteri biztosi kinevezését. Mint a bíróság ítélet megállapította, 1948 áprilisában Virág Sándor közvetítette számára Szélig azon utasítását, miszerint a két párt egyesülése után tovább kell folytatni az SZDP szervezését a párt jobboldali vezetőinek irányítása mellett.⁵⁷⁰

A koncepció alapja minden bizonnyal az volt, hogy – mint Virág Sándorék esetében is történt – az egyesülés előtti tagkizárások után a volt szocdemek összejártak és a párt újjászervezésének lehetőségét latolgatták. Ilyen légkörben került sor egy találkozóra 1948 őszén, egy temetés után, amelyen megjelent Virág Sándor is. A találkozóhoz utólag az ÁVH nagy jelentőséget tulajdonított és olyan értelmű vallomásokot vett fel, miszerint a volt szociáldemokrata megyei titkár ekkor közölte, hogy „egy közeli rendszerváltozásban reménykedik, amit az imperialista hatalmak fegyveres beavatkozásától remél. Közölte, hogy nekünk, akik valamennyien a SZDP aktív tagságához tartoztunk, nem szabad engednünk, hogy a volt szociáldemokraták szétszéledjenek és belenyugodjanak az egyesülésbe. Feladatunk, közölte, hogy tartsuk össze őket, tartsuk bennük továbbra is a kommunistaellenes, szociáldemokrata szellemet, mi ezt valamennyien megígértük.”⁵⁷¹

A bíróság megállapítása szerint Mauks Miklós ezután hozzájárult az illegális szervezkedés kiépítéséhez, amely során Kerekes Lászlót, Szántó Györgyöt – ki maga később négy személyt csatlakoztatott –, Bobák Pált, Széplaki Jenőt, Bód Aladárt, Berényi Józsefet,⁵⁷² Petykó Rudolfot, Tóth Jánost Kiszely Jánost és „még sok más személyt” beszervezett. A volt szocdem elnök a beszervezettek részére további szervezésre és a termelés akadályozására adott utasítást és hangsúlyozta a „romboló munka” jelentőségét. Mauks ezután – vendéglőkben, magánlakásokban, illetve utcán – sorozatos megbeszéléseket tartott embereivel, valamint az ózdi gyár vezetői pozícióban lévő személyiségeivel, így Hentschel Róberttel és Jászay Gyulával. A szervezkedés találkozóinak egy részét – amelyeken nyugati rádiók adásait hallgatták⁵⁷³ – a már említett Gáspár Mihály volt csendőr lakásán tartottak. A szervezkedés vezetésében 1950 nyarán állt be változás, Virág Sándor letartóztatása után annak élére Mauks Miklós állt.⁵⁷⁴

Kiszely János a koncepció szerint önállóan is „széleskörű szervezetet” hozott létre. Kiszely Ózdon ugyancsak megbecsült szociáldemokratának számított, 1945-től volt a párt tagja, 1947-1948-ban a gyár szociális ügyosztályának volt a vezetője. Jobboldali szociáldemokratáknak még az egyesülés előtt kizárták a pártból. Kiszely János különböző helyeken ugyancsak számos találkozót tartott Petykó Rudolffal, Tóth Jánossal, Berecz Elemérrel, Vincze Jánossal, Szegőfi Bélával és másokkal. „Embereit” pedig – Maukshoz hasonlóan – szervezésre és romboló munkára utasította.⁵⁷⁵

⁵⁶⁹ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) 218. B.III.002164/1952-3. sz. ítélet.

⁵⁷⁰ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁵⁷¹ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) Tóth János kihallgatása. 1952. október 14.

⁵⁷² ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) 6. 1952. áü.002164/2. szám vádirat

⁵⁷³ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) 40. Széplaki Jenő kihallgatása. 1952. október 14.

⁵⁷⁴ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁵⁷⁵ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

Noha az ÁVH koncepciója Kiszely Jánost nevezte meg „csoportvezetőként”, egyes vallomások szerepét „feljebb”, illetve „lejjebb” tették a képzeletbeli ranglétrán. Virág Sándor vallomása szerint például az ózdi csoport tagjai – sorrendben – Kiszely János, Petykó Rudolf, Tóth János, Berecz Elemér és Petróczi Gyula voltak, akikkel szoros kapcsolatot tartott és akiket utasításokkal látott el. Mauksot meg sem említi közöttük, sőt ezen vallomása szerint a szervezkedésről neki még csak nem is szólt.⁵⁷⁶ Tóth János kihallgatása során ugyanakkor arról beszélt, hogy Virág letartóztatása után Kiszely „vette át a vezetést, ő lett a hangadó”.⁵⁷⁷ Ezzel szemben Kiszely vallomásában határozottan kijelentette, hogy őt a szervezkedéshez Petykó Rudolf vonta be, miközben elismerte, hogy ő pedig Jergel Vilmost és Gyetvai Árpád volt szocdemeket szervezte be.⁵⁷⁸ Bár konkrét beszerzésre nem került sor, de a bíróság megállapítása szerint ő tartotta a kapcsolatot Vincze Jánossal is.⁵⁷⁹

Petykó Rudolf – bár a bírósági eljárás idején szerepét jelentősen csökkentették – a nyomozati iratok szerint igen aktív szerepet töltött be a szervezkedésben. Ő szervezte be 1948-ban Hoduly Ernőt és Petrillák Istvánt, 1949-ben Berecz Elemért, 1950 tavaszán pedig Csomós Józsefet, akikkel rendszeresen találkozott, s beszélgetett a rendszerváltozásról, az SZDP újjáalakításának lehetőségeiről és az Amerika Hangja és a Szabad Európa Rádió magyar nyelvű adásairól. Petykó élénk kapcsolatban állt Virág Sándorral is,⁵⁸⁰ tehát a „szervezet” megyei vezetőjével közvetlen kontaktust ápolt.

A koncepció szerint Petykóhoz hasonlóan fontos szerepet töltött be a szervezetben Berecz Elemér, aki országos tekintetben rendkívül jó kapcsolatokkal rendelkezett, így szökéséig Szélig Imrével, majd Nyéki László csepeli szociáldemokrata párttitkárral állt kapcsolatban. Berecz volt az is, aki ózdi társainak felvetette a röpcédulázás gondolatát,⁵⁸¹ mire Kiszely János közölte, hogy van egy guminyomda a birtokában,⁵⁸² a kivitelezésre azonban nem került sor, mivel a guminyomda e célra nem volt alkalmas.⁵⁸³ A vizsgálat során mindössze egyetlen röpcédulás eset merült fel. 1951 tavaszán Széplaki Jenőnek – 1948-ban kizárt SZDP-tag – Misuta Endre⁵⁸⁴ adott át egy Fehérpartizán Vezetőség aláírási rendszerellenes röpiratot, amit ő egy ismerősének azzal adott tovább, hogy juttassa vissza Misutának. Az esetet utóbb röplapterjesztésként prezentálták az eljárás alatt.⁵⁸⁵

Berecz Elemér a szervezet tagságának növelése szempontjából is fontos volt, ő szervezte be Bányi Lászlót, Urbán Istvánt, Székely Alfonzt, Nagy Istvánt és 1951-ben Szegőfi Bélát.⁵⁸⁶ Utóbbi két személy különösen fontos volt az ÁVH számára, hiszen mindkettőhöz egy-egy különálló, állítólagosan létező összeesküvést kötöttek, amelyet integrátorként Berecz kívánt a szociáldemokrata szervezkedéshez csatlakoztatni.⁵⁸⁷

Nagy István – ugyancsak régi szocdem – az adatok szerint egy fegyveres szervezkedést hozott létre, s miután 1949 decemberében megismerkedett Berecz Elemérrel, hajlandónak mutatkozott arra, hogy csoportjával csatlakozzon a szociáldemokrata szervezkedéshez. Berecz társulási szándékukról Kiszely János lakásán⁵⁸⁸ tájékoztatta összeesküvő társait, tiltakozásuk miatt azonban erre nem került sor. Berecz ettől független kapcsolatban maradt Nagy Istvánnal

⁵⁷⁶ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) Virág Sándor kihallgatása. 1952. október 10.

⁵⁷⁷ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) 44. Tóth János kihallgatása. 1952. október 14.

⁵⁷⁸ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) Kiszely János kihallgatása. 1952. október 14.

⁵⁷⁹ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁵⁸⁰ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) Petykó Rudolf kihallgatása. 1952. október 13.

⁵⁸¹ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁵⁸² ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) Kiszely János kihallgatása. 1952. október 14.

⁵⁸³ ÁBTL 2.1. III-10-m (V-142817/13) Ügyészégi feljegyzés Mauks Miklós és társai tárgyalásáról. XI.28.

⁵⁸⁴ Történetét lásd a Fehérpartizánokról szóló fejezetben.

⁵⁸⁵ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. 8. T.B.40/1962/3. 9.

⁵⁸⁶ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁵⁸⁷ Uo.

⁵⁸⁸ Uo.

és illegális nyomda beszerzését tűzték ki célul, ami az alkatrészek beszerzésének nehézsége miatt nem valósult meg.⁵⁸⁹ A Nagy-féle társaság azért is érdekes, mert név nélkül valószínűleg rájuk utalt Virág Sándor is vallomásában. Eszerint Berecz Elemér említette neki egy alkalommal, hogy egy személy – akinek a nevére nem emlékezett – „az Antalközi féle deményista frakció tagja volt és fegyverrel rendelkezik”, s valószínűleg hozzájuk köthető az az akció is, amely során ismeretlenek az Eger és Putnok közötti alagútnál rálőttek az őrszolgálatot teljesítő rendőrré.⁵⁹⁰ A vallomás azért is érdekes, mert az információ alkalmas lehetett volna arra, hogy az ÁVH a koncepcióba bevonja az 1949 vége óta internálásban lévő Antalköz Józsefet is, ez azonban nem történt meg, mint ahogy Nagy István ellen sem emeltek ezzel kapcsolatban vádat. Egyes adatok szerint a szocdemek letartóztatásának idején Nagy Istvánt⁵⁹¹ is le kívánták tartóztatni szervezkedés gyanújával, ő azonban „megszimatolva” sorsát, nyugatra próbált szökni. Nagyot Sopron környékén fogták el, majd négy év börtönre ítélték.⁵⁹²

Szegőfi Béla és általa Balázs András bevonása a jobboldali szociáldemokrata szervezkedésbe – miként a volt főszolgabíróké és üzemi parancsnokoké is – újdonságot jelentett a miskolci eljáráshoz képest. Ők ugyanis 1945 előtt ténylegesen az imrédista Magyar Megújulás Pártjának helyi prominensei vezetői voltak. Szegőfi állítólag korábban több szélsőjobboldali szervezet, így az Ébredő Magyarok Egyesülete és a Magyar Élet Mozgalom tagja, majd az Imrédy-féle párt községvezetője volt,⁵⁹³ míg Balázs az Imrédy-párt propagandista osztályvezetője és 1943-ban a párt képviselőjelöltje.⁵⁹⁴ Utóbbi azért is érdekes, mert korabeli hírek szerint az ózdi időközi választáson Bornemisza Géza iparügyi miniszternek nem akadt kihívója.⁵⁹⁵

A koncepció szerint Balázs András pártja megszűnése, 1945 után is igyekezett kapcsolatot tartani egykori imrédista társaival, 1948-1949-ben pedig régi barátjával, Szegőfi Bélával közösen elhatározták, hogy elsősorban volt párttársaik bevonásával szervezkedést hoznak létre abból a célból, hogy nyugatról visszatért csendőrök és mások segítségével – a szocdemekhez hasonlóan – a rendszerváltozás esetén átvegyék a hatalmat Ózdon. A szervezés feladatát és az összeesküvés vezetését Balázs vállalta magára. A férfi többeket beszervezett, közülük vallomásában dr. Krizsewszky Jenő orvost és dr. Rubovszki Ferenc ózdi apátplébánost⁵⁹⁶ nevezte meg.⁵⁹⁷ Az illegális csoportot „Magyar Ellenállási Mozgalom”-nak keresztelték, a rendszerváltozás után pedig pártként kívántak fellépni „Keresztény Magyar Demokrata Párt” néven. Noha állítólag már 1948-ban megkezdődött a szervezkedés, első összejövetelüket 1951. május 1-ére tervezték, amelyet a rossz idő miatt elhalasztottak. Balázs röpcédulákat is kívánt készíteni saját tulajdonú gumi kézinyomdájával, erre azonban nem került sor.⁵⁹⁸ A guminyomda beemelése az ÁVH részéről erős túlzás volt, mint a perújítás során kiderült, hogy az csupán egy gyerekjáték volt, amelyet Balázs gyermekkor óta őrzött, s amely betűinek fele hiányzott, így alkalmatlan volt röplapok gyártására.⁵⁹⁹

A Balázs-féle csoportról Szegőfi révén szerzett tudomást Kiszely János és Berecz Elemér. Berecz felajánlotta, hogy mozgalmuk olvadjon bele a szociáldemokrata

⁵⁸⁹ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) 93. Berecz Elemér kihallgatása. 1952. október 14.

⁵⁹⁰ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) Virág Sándor kihallgatása. 1952. október 10.

⁵⁹¹ Személyének azonosításáért köszönet illeti Nagy Péter történész kollégát.

⁵⁹² Veritas. Oral History Archivum. Tóth János visszaemlékezése. Felvette: Páczelt Istvánné. 1991. 13-15.

⁵⁹³ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) Szegőfi (Sivák) Béla kihallgatása. 1952. október 14.

⁵⁹⁴ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) Balázs András kihallgatása. 1952. október 14.

⁵⁹⁵ Nincs ellenjelöltje Bornemisza Géza iparügyi miniszternek Ózdon. Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap, 1943. október 31. 5.

⁵⁹⁶ Rubovszky beszervezését a bírósági tárgyaláson már tagadta. (ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet)

⁵⁹⁷ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) Balázs András kihallgatása. 1952. október 14.

⁵⁹⁸ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) Balázs András kihallgatása. 1952. október 14.

⁵⁹⁹ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. 8. T.B.40/1962/3. 5.

szervezkedésbe, ezt azonban Kiszely és Balázs egyaránt elvetették, így az egyesülésre nem került sor.⁶⁰⁰ A „Magyar Ellenállási Mozgalom” még az ÁVH koncepciója szerint sem működött ténylegesen. Bár Szegőfi Bélánál megállapították, hogy 1951 őszétől vagonok oldalára és a gyár falára „fasiszta jelszavakat” firkált, tevékenységét nem kötötték a „szervezkedéshez.”⁶⁰¹

Kémkedés

Az ÁVH az ózdi szocdemek elleni kémvádat elsősorban ugyancsak Virág Sándorhoz kötötte. A volt megyei szocdem vezér vallomása szerint Petykó Rudolf, Berecz Elemér, Tóth János és Petróczi Gyula többször felkeresték miskolci lakásán, egy alkalommal Kiszely János is járt nála, s mindannyian tudtak arról, hogy citromírásos levelezést folytat a nyugatra menekült Bánkuti Józseffel.⁶⁰² Ezt az ÁVH úgy értékelte, hogy az ózdiak tudomással bírtak arról, hogy Virág az „imperialista hatalmak részére kémkedik”, s ennek tudatában osztottak meg vele gazdasági jellegű adatokat és számoltak be a munkások hangulatáról, vagyis kémkedést követettek el.⁶⁰³ A nyomozás során – természetesen – minden érintett elismerte, hogy adatokat szolgáltatott ki Virág, aki ezt nyugatra továbbította.

A Virág-vonalon túl más kémkedési eseteket is megállapított a bíróság. Így dr. Hubay Gyula azzal követett el kémkedést, hogy egy nyugaton élő volt katonatiszt ismerősének levelekben számolt be „a népi demokráciáról általában, tájékoztatta a fizetési fokozatokról, az ipar és élelmicikkek áairól.”⁶⁰⁴ Berecz Elemérnél pedig már a közvetlen amerikai kapcsolat is „megvalósult”, ő 1948-ban került kapcsolatba Koczak amerikai követségi attaséval, „ismert amerikai kémmeel”, akinek a szociáldemokrata pártól adott felvilágosítást, majd több jobboldali szocdem funkcionáriussal is összehozta, s ezzel kémkedés büntetét követte el.⁶⁰⁵

Szabotázs

Egy 1952 októberében írt jelentés szerint a „szervezkedés tagjai szabotálták a termelést az ózdi Kohóművekben és uszítottak a munkaverseny, termelés ellen.”⁶⁰⁶ A bíróság is megállapította, hogy Mauks már a szervezkedés megindulásakor kiadta az utasítást a „népi demokratikus rendszer” szabotálására, emberei pedig rosszul végzett igyekeztek ártani a „népi demokratikus rendszernek” és csökkenteni a termelést. Így Mauks az SZTK ügyvezetőjeként sorozatosan tett olyan intézkedéseket, amelyekkel „a dolgozók elégedetlenségét szította fel”, de táppénzcsalásokat is elkövetett. A Belspednél a szállítások késedelmességével, pl. orvosságok, műszerek továbbításának késleltetésével „okozott nehézségeket és elégedetlenséget”.⁶⁰⁷ Kiszely János a durvahengermű ellenőrzési csoportvezetőjeként elhanyagolta a gyártásközi elemek munkájának felügyeletét, ennek következtében pedig selejtes bugákat adtak ki, anyagkeveredés keletkezett stb.⁶⁰⁸ Berecz Elemér a hengerek szelepeit szándékosan hiányosan állította be és ezzel motortöréseket idézett elő.⁶⁰⁹ Szegőfi Béla is szabotált, ő például a nyersvasat szállította később, s minthogy az anyag kihűlt, használhatatlanná vált.⁶¹⁰ A szabotázs vádja egyes vádlottaknál már-már komikus testet öltött a bírósági ítéletben. Így Kerekes

⁶⁰⁰ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) Szegőfi (Sivák) Béla kihallgatása. 1952. október 14.; ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) 93. Berecz Elemér kihallgatása. 1952. október 14.

⁶⁰¹ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁶⁰² ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) 120. Virág Sándor kihallgatása. 1952. október 10.

⁶⁰³ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁶⁰⁴ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁶⁰⁵ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁶⁰⁶ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) Jelentés. 1952. október 25.

⁶⁰⁷ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁶⁰⁸ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁶⁰⁹ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁶¹⁰ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

Lászlónál azt állapították meg, hogy a népi demokráciával való szembenállása és a szervezkedésbe való tagsága eredményeként sorozatosan igazolatlanul távolmaradt a munkától, amit egyébként is hanyagul végzett.⁶¹¹

A szabotázs vádja Hentschel Róbertnél és Jászay Gyulánál kapott elsődlegességet. Az ítélet megállapítása szerint Mauks Miklós kapcsolatban állt velük, de a vezérigazgató-helyettes a szociáldemokrata szervezkedésben nem vett részt. Hentschel bevallotta, hogy barátaival tartott összejöveteleken politikai kérdésekről, így a rendszerváltozás lehetőségéről is beszélgettek, ez azonban az ÁVH számára kevésbé volt vonzó. Hentschelnek és Jászaynak az eljárásban az igazi szabotőr szerepét kellett betöltenie. A bíróság Hentschelnél megállapította, hogy 1944 végén részt vett a gyár leszerelésében és nyugatra szállításában, a „felszabadulás” óta pedig – hosszan sorolva „bűneit” – „szándékos romboló” tevékenységet fejtett ki. A „sztárújító” Jászayt súlyos mulasztásokkal és a termelés sorozatos gátolásával vádolták, de abban is bűnösnek mondták ki őket, hogy akadályozták a „kártévők munkájának leleplezését”, magyarul mondván más szabotőröket (pl. kohórobbanás előidézőit) is segítettek.⁶¹²

Nyomozati szakasz

A letartóztatások négy hónapon keresztül tartottak. A gyanúsítottakkal szemben rendkívül brutálisan léptek fel a kihallgatók és a legkülönbözőbb módokon érték el, hogy aláírják „beismerő” vallomásukat. A leggyakoribb eszköz a verés volt. Mauks Miklóst „félholtra” verték, Jászay Gyula és Szántó György halláskárosult lett az ütlegetés hatására, Petykó Rudolfnak kiverték a fogait. Emellett többeknél – így Mauksnál, Kiszely Jánosnál és Szegőfi Bélánál – alkalmaztak alvásmegvonást: arra kötelezték őket, hogy álljanak a falhoz, s addig nem engedték őket lefeküdni, míg el nem ájultak. Bántalmazására Tóth János 1962-ben a következőképp emlékezett vissza: „Megvasalták a kezem, sarokba állítottak, fél méterre a faltól. Kérdezték tőlem, tudom-e hol vagyok. Mondtam, hogy nem tudom. Ekkor kirúgták a lábam alólam, arccal a falnak estem, az arcom végig összezúzódott. Azt mondták, hogy olyan helyen vagyok, ahol a bőrömmel nem kell elszámolni. Azt mondták, hogy itt nem az lesz, amit én elismerek, hanem amit ők jegyzőkönyvbe írtak, azt nekem alá kell írni.” Az eszköztárban szerepelt az ételmegvonás is, Széplaki Jenő addig nem ehetett, amíg vallomást nem tett.⁶¹³

A fizikai kényszer mellett erőszerezetettel éltek a lelki nyomásgyakorlás eszközével. Mauks Miklóssal közölték, hogy feleségét és fiát kitelepítették a Hortobágyra. Szántó Györgyöt – Mauks hozzátartozóira utalva – pedig azzal fenyegették meg, hogy családját deportálni fogják.⁶¹⁴

Balázs Andrást azzal fenyegették, hogy a szeme láttára fogják megkínozni a feleségét, ha nem írja alá a jegyzőkönyvet. Többeknél alkalmazták azt a technikát is, hogy a szomszédos szobából egy női hangot, vagy sikolyt hallattak, majd közölték a gyanúsítottal, hogy épp a menyasszonyát, vagy a feleségét ütik a szobában. Ennek hatására tört meg Széplaki Jenő, Petykó Rudolf és Jászay Gyula is. Különösen Jászayt viselte meg az eset, hiszen felesége áldott állapotban volt, ezért azt mondták neki, hogy „most tapossuk ki a feleségedből a gyereket.”⁶¹⁵

A lelki megtörést szolgálta az is, hogy a gyanúsítottaknak végig kellett nézniük társaik megverését. Vincze Jánost olyan brutálisan bántalmazták, hogy az asztal alatt „fetrengett” a saját vérében. Ezután elrettentésként verése alatt odahívták Balázs Andrást is, akinek egy órán keresztül kellett néznie társa kínzását.⁶¹⁶ Hasonló történt Tóth Jánossal is, bántalmazását ezúttal Petykó Rudolfnak kellett végignéznie.

⁶¹¹ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁶¹² ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁶¹³ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. T.B.40/1962/3. tárgyalási jegyzőkönyv

⁶¹⁴ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. T.B.40/1962/3. tárgyalási jegyzőkönyv.

⁶¹⁵ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. T.B.40/1962/3. tárgyalási jegyzőkönyv

⁶¹⁶ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. T.B.40/1962/3. tárgyalási jegyzőkönyv

Az ÁVH néhány tanút is kihallgatott, akik többnyire a gyanúsítottak ismerősei, nem egyszer közvetlen kollégái voltak. A tanúvallomások azonban – bár megerősítették kommunistaellenességüket, vagy hogy rosszul dolgoztak – érdemben nem járultak hozzá a vizsgálat sikeréhez. Az továbbra is a gyanúsítottak beismerő vallomásán alapult.

A koncepciók ügyekre jellemző módon a Mauks-perből sem hiányzott a fegyverrejtegetés vádja. Ezt azonban meglehetősen sután kiviteleztek. Így Mauksnál megállapították, hogy a fia 1949-ben szerzett egy forgópisztolyt, amit ő ahelyett, hogy beszolgáltatott volna, a WC-be dobott (vagyis három évvel korábban megsemmisített). Hasonlóképp gyenge lábakon állt a fegyverrejtegetés vádja Hubay Gyulánál is, őt azért marasztalták el, mert állítólag korábban egy vadászfegyvert rejtegetett, amit 1950-ben – tehát két évvel letartóztatása előtt – eladott.⁶¹⁷

A gyanúsítottakat utoljára 1952. október 14-16. között „hallgatták ki”. A felvett jegyzőkönyvek egyetlen kérdést sem tartalmaztak, a gyanúsítottak – látszólag – önmaguktól számoltak be élettörténetüktől kezdve a szervezkedés, kémkedés, szabotálás és más „bűntetteik” részleteiről.

Érdekes módon a jegyzőkönyvekben, vagy akár a vádiratban és az ítéletben szereplő személyek egy részét az ÁVH „futni hagyta”. Kiemelendő közülük Petróczi Gyula, aki még Virág Sándor vallomásában is szerepelt, s aki társaihoz hasonlóan nem csak szervezkedéssel, de kémkedéssel is meggyanúsítható lehetett volna – már amennyiben az ÁVH-nak ez lett volna vele a szándéka. Ismeretlen okból azonban erre nem került sor, mint ahogy más „összeesküvők”, Jergel Vilmos, Csomós József és mások megvádolására sem.

Az ügyészi meghallgatások 1952. október 27-én történtek. A jegyzőkönyvek minden terheltnél szó szerint megegyeztek: „bűnösnek érzem magam. A nyomozás során megtett vallomásom, amelyet eljáró ügyész előttem feltárt fenntartom, azt kiegészíteni nem kívánom.”⁶¹⁸

Elsőbírói ítélet

Mauks Miklós és társai ügyét a Budapesti Megyei Bíróság tárgyalta zárt ülésen, 1952. november 28-án. A tanács élén dr. Jónás Béla állt. A tárgyalás előtt – szokásos módon – egy államvédelmi tiszt közölte a vádlottakkal, hogy ha visszavonják a vallomásukat, visszakerülnek az ÁVH-ra. A végtelenségig elgyötört vádlottak számára már megkönnyebbülés volt, hogy elítélik őket, s nem fogják őket tovább bántalmazni. Az ÁVH-s tiszt fenyegető szavaira Kiszely János akkor mindössze annyit gondolt magában: „Inkább akasszanak fel”.⁶¹⁹ Jászay Gyula és Petykó Rudolf emlékezete szerint a tárgyaláson azzal is riogatták őket, hogy az ajtó mellett állva jelen van Bogár János hóhér is.⁶²⁰

A fenyegetés megtette a hatását, a vádlottak többsége bűnösnek vallotta magát és többen – köztük Mauks – teljes beismerésben voltak. Kiszely János, Balázs András, Széplaki Jenő, Petykó Rudolf és dr. Fekete Bertalan csak részben érezték magukat bűnösnek. Így Kiszely határozottan tagadta, hogy a szervezkedés kezdeményezője vagy vezetője lett volna. Szántó György érdekes módon miután bűnösnek vallotta magát, közölte, hogy „szervezkedésről szó sem volt”, s csak Bobák ellenkező vallomásának hatására tett beismerő vallomást. Egyedül dr. Hajabács Kálmán tagadta bűnösségét, s közölte, hogy az 1940-es bányász-sztrájk elnyomásában nem volt szerepe.⁶²¹

Az utolsó szó jogán a vádlottak többnyire megbánó magatartást tanúsítottak, s irgalmas

⁶¹⁷ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

⁶¹⁸ ÁBTL 2.1. III-10-m (V-142817/13) Mauks Miklós ügyészégi kihallgatása. 1952. október 27.

⁶¹⁹ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. T.B.40/1962/3. tárgyalási jegyzőkönyv. 2, 4.

⁶²⁰ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. T.B.40/1962/3. tárgyalási jegyzőkönyv. 12.

⁶²¹ ÁBTL 2.1. III-10-m (V-142817/13) Ügyészégi feljegyzés Mauks Miklós és társai tárgyalásáról. XI.28.; ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

ítéletet kértek. Mauks Miklós egyértelműen kijelentette, hogy nem volt szándéka „megdönteni a hatalmat”, míg Kiszely János arra hivatkozott, hogy mindig munkás volt, s nem látta tisztán a helyzetet.⁶²²

A bíróság Mauks Miklós I. rendű vádlottat demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése és vezetése, lőfegyver beszolgáltatása elmulasztásával elkövetett bűntett, továbbá személyek elleni erőszakos cselekményhez segítségnyújtással elkövetett háborús bűntettben találták bűnösnek. Noha a bíróság megállapította, hogy cselekményei közül nem egy a legsúlyosabb büntetéssel – tehát akasztással – sújtható, végül „csak” életfogytiglani börtönre ítélték. Kiszely János II. rendű vádlottat szervezkedés kezdeményezése és vezetése, valamint külföldi állam megbízottja részére adatszolgáltatással elkövetett kémkedés bűntette miatt 13 év; Berecz Elemér III. rendű vádlottat szervezkedésben tevékeny részvétel és külföldi állam megbízottja részére adatszolgáltatással elkövetett kémkedés bűntett miatt 12 év; Balázs András IV. rendű vádlottat demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben tevékeny részvétel és nyilashatalom megtartásához és megszerzéséhez segítségnyújtással megvalósított háborús bűntett miatt 12 év; Hentschel Róbert V. rendű vádlottat szervezkedésben tevékeny részvétel miatt 10 év; Jászay Gyula VI. és Vincze János VII. rendű vádlottakat szervezkedésben tevékeny részvétel és személyek elleni erőszakos cselekményhez segítségnyújtás által elkövetett bűntett miatt fejenként 10 év; Bobák Pál VIII. és Szegőfi Béla IX. rendű vádlottakat szervezkedésben tevékeny részvétel bűntett címén 8-8 év; Széplaki Jenő X. rendű vádlottat szervezkedésben tevékeny részvétel, államrend elleni izgatás, valamint – 10 ezer forint sikkasztása, valamint a gyárból ablaktok, vasfogas és egy vashordó eltulajdonítása miatt – társadalmi tulajdont károsító ismételt sikkasztás és lopás bűntette címén 8 év börtönre ítélték. Tóth János XI. és Petykó Rudolf XII. rendű vádlottakat szervezkedésben tevékeny részvétel, továbbá külföldi kémszervezet megbízottja részére adatszolgáltatással elkövetett kémkedés bűntette miatt 7-7 év; dr. Fekete Bertalan XIII. rendű vádlottat személyek ellen elkövetett erőszakos cselekményhez segítségnyújtással megvalósított háborús bűntett miatt 6 év; Hubay Gyula XIV. rendű vádlottat személyek ellen erőszakos cselekményhez segítségnyújtással elkövetett háborús bűntett, lőfegyver beszolgáltatása elmulasztása és külföldi személy részére adatszolgáltatással elkövetett kémkedés bűntette miatt 6 év; Szántó György XV. rendű vádlottat szervezkedésben tevékeny részvétel, továbbá személyek elleni erőszakos cselekményhez segítségnyújtással elkövetett háborús bűntett címén 5 év; Kerekes László XVI. rendű vádlottat szervezkedésben tevékeny részvétel bűntette miatt 5 év; Vesco Emil XVII., dr. Hajabács Kálmán XVIII. és Szabó József XIX. rendű vádlottat személyek elleni erőszakos cselekményhez segítségnyújtással elkövetett háborús bűntett miatt fejenként 4 év; Gáspár Mihály XX. rendű vádlottat szervezkedésben tevékeny részvétel bűntette miatt 4 év; míg Hubay Pál XXI. rendű vádlottat minősített közokirathamisítás bűntette címén 3 év börtönre ítélték. Ez utóbbit azzal magyarázták, hogy legutóbbi munkahelyére való felvételekor önéletrajzában elhallgatta, hogy népellenes bűntett miatt elítélték.⁶²³

Másodfokon

A másodfokú eljárásra az elsőbírósági ítélethirdetés után egy évvel került sor. Időközben rendkívül fontos politikai változások történtek, amelyek a bíróság munkájára is hatással voltak. A Legfelsőbb Bíróság dr. Lázár Miklós által vezetett tanácsa 1953. november 24-én tartott nem nyilvános tárgyalást.

A bíróság 1953. november 30-án kihirdetett ítéletével az elsőfokú döntést – a korábbi gyakorlattal szemben – nem csak több ponton módosította és enyhítette a kiszabott büntetéseket, de pontatlanságra, hiányosságra és iratellenességre hivatkozva még a tényállás egyes részeinek a hitelét is megkérdőjelezte. Így Hentschel Róbertnél kifogásolták, hogy nem

⁶²² ÁBTL 2.1. III-10-m (V-142817/13) Ügyészségi feljegyzés Mauks Miklós és társai tárgyalásáról. XI.28.

⁶²³ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.III.002164/1952-3. sz. ítélet

állapították meg, hogy a lakásán történt összejövetelek mikor történtek – a fordulat éve előtt, vagy utána – és azon a volt vezérigazgató-helyettes milyen álláspontot foglalt el. Ugyancsak nem látták bizonyítottnak, hogy a műszaki károkozásokat ő okozta-e közvetlen mulasztással, rossz irányítással, vagy az ellenőrzés elmulasztásával, ezért az elsőfokú ítéletet hatályon kívül helyezték és a bíróságot esetében új eljárás lefolytatására utasították.

Meglepő fordulat történt dr. Fekete Bertalan volt főszolgabíró ügyében is. A Legfelsőbb Bíróság úgy vélte, hogy az 1934. május 1-i tüntetés szétzavarása óta a 15 év elévülési idő eltelt, ezért Feketét felmentették a vád alól.

Hubay Gyulát kémkedés vádja alól bűncselekmény hiányában, Szántó Györgyöt háborús bűntett vádja alól bizonyítottság hiányában felmentették. Hubaynál ezt azzal indokolták, hogy semmilyen adat nem áll rendelkezésre arról, hogy a nyugaton élő ismerőse bármely külföldi állam részére kémkedett volna. Szántó esetében hiányos tényállást állapítottak meg és úgy vélték, hogy minthogy 1921-ben ő maga is elszenvedte a bántalmazást, „következésképp nem állapítható meg terhére, hogy az erőszakszervezetnek besúgója lett volna, avagy annak részére a reá vett kényszeren túlmenően adatot szolgáltatott volna”.

Kiszely János, Tóth János és Petykó Rudolf esetében a kémkedés büntettként való minősítését mellőzték. Az elsőbíróság azon megállapítását ugyanis iratellenesnek találták, mely szerint tudtak volna arról, hogy Virág „imperialista hatalmak részére kémkedik”. Minthogy ők csak arról bírtak tudomással, hogy Virág külföldi szociáldemokrata párttársával levelezik, tevékenységüket a „szervezkedés keretében” értékelték. Ugyancsak iratellenesnek találták, hogy Kiszely a vele kapcsolatban álló személyeket további szervezésre utasította volna és vezetői voltát sem látták megalapozottnak, sőt megállapították, hogy igazából a megbeszéléseken Petykó volt a hangadó. Ebből következően Kiszely tevékenységét szervezkedésben való részvétel büntettnak minősítették.

Széplaki Jenő esetében úgy vélték, hogy az izgatás büntette beolvad a szervezkedésben való tevékeny részvétel büntettségébe, így cselekményének izgatás büntettként való külön minősítését mellőzték.

Jászay Gyula és Szabó József cselekményét – minthogy nem volt megállapítható, hogy a besúgókkal szemben a katonai szervek erőszakos cselekményt alkalmaztak volna – háborús bűntett helyett besúgással elkövetett népellenes büntettnak, illetve Jászay esetében emellett izgatás büntettségének minősítették.

Gáspár Mihály ügyében iratellenesnek találták, hogy a szervezkedésben részt vett volna, azt egyetlen irat sem támasztotta alá, ugyanakkor mivel egy beszélgetésen szidalmazta a népi demokráciát, cselekményét izgatás büntettségének minősítették.

Érdekes módon a Legfelsőbb Bíróság Vesco Emil és dr. Hajabács Kálmán esetében megállapította, hogy a vádemelést perújításnak tekinti. Mindkét vádlottat korábban parancsnoki tevékenysége miatt a miskolci népbíróság 1947-ben elítélte, ezen ítéleteket azonban most hatályon kívül helyezték, arra hivatkozva, hogy vádlottak a népbírósági eljárás során tevékenységüket részben elhallgatták. Így Vescó eltitkolta, hogy besúgóhálózatot hozott létre, Hajabács pedig azt, hogy 1940-ben kiszolgáltatta a sztrájkoló farkaslyuki bányászok névsorát, akiket ennek következtében két hétre elhurcoltak, „megkínóztak, sőt a vezetőket börtönbüntetéssel sújtották”. Vescó cselekményét így népellenes büntettté, Hajabácsét pedig személyek elleni erőszakos cselekményhez segítségnyújtással elkövetett háborús büntettté minősítette.

A Legfelsőbb Bíróság a megváltozott minősítéseknek megfelelően Kiszely János büntetését 10 évre csökkentette, míg Jászay Gyuláét 8 évre csökkentette, Széplaki Jenő börtönbüntetését – az elsőbírói döntéssel azonosan – 8 évben határozta meg, míg a korábban 7 évre ítélt Tóth János és Petykó Rudolf büntetését fejenként 8 évre emelte fel. A bíróság Hubay Gyula és Szántó György büntetését 4 évre csökkentette, míg Szabó Józsefnél és Gáspár Mihálynál az elsőfokú ítélettel egyezően 4 évben határozta meg. A Legfelsőbb Bíróság Vescó

Emil büntetését 5, míg dr. Hajabács Kálmánét 6 évre emelte. A bíróság változatlan minősítés mellett Szegőfi Béla büntetését 10 évre emelte, arra hivatkozva, hogy hosszú időn keresztül volt fasiszta pártok tagja, valamint amiatt, hogy a „az ellenforradalmi szervezetek egyesítésére irányuló” tevékenysége „különös veszélyt” jelent. Ugyancsak megállapították, hogy Gáspár Mihály és Hubay Pál vádlottak kegyelem alá esnek, így főbüntetésük egyharmadával csökken, vagyis Gáspárral szemben 2 év 8 hónap, Hubayval szemben 2 év börtönbüntetést kell végrehajtani.⁶²⁴

A Legfelsőbb Bíróság tehát egyszerre igyekezett a jogszerűség fátylába burkolódzni, miközben ő maga is a koncepció szellemében folytatta munkáját. Bár több vádlott tekintetében kedvezően változott a cselekmény minősítése, a büntetés mértékének meghatározása már nem volt mindenki számára kedvező. Dr. Fekete Bertalan azonban – elsőként társai közül – 1953. december 4-én szabadlábra került.⁶²⁵

A másodfokú tárgyalásra az elítélteket nem idézték be, csupán utólag küldtek ki az ítéletről szóló értesítést minden vádlottnak. Egy esetben azonban azt már nem lehetett kézbesíteni. Hubay Gyula 1953. január 12-én halt meg a Kozma utcai börtönben.⁶²⁶ A törvényesség látszatára ügyelő Legfelsőbb Bíróság tehát tíz hónappal később egy halott felett ítélezett.

Hentschel Róbert ügyében később pótnyomozást rendeltek el, majd a bíróság 1954. október 15-ére tűzött ki hatánapot.⁶²⁷ A tárgyalásra azonban sohasem került sor. A pártszervek és a bíróságok megkezdték a törvénysértő perek felülvizsgálatát és a rehabilitációs eljárások megindítását.

A rehabilitáció rögös útján

Hubay Pál volt szolgabíró 1954. június 30-án töltötte le büntetését, így még aznap szabadlábra helyezték.⁶²⁸ Társai többségükben már nem kellett, hogy teljes egészében kitöltsék büntetésüket. A törvénysértő perek nyilvánosságra kerülése után lassan megkezdődött a politikai rabok szabadlábra helyezése. Bobák Pál 1954. október 20-án,⁶²⁹ Gáspár Mihály – akinek 2 év 8 hónap után már távoznia kellett volna a börtönből – 1955. május 28-án,⁶³⁰ Petykó Rudolf 1955. augusztusában,⁶³¹ Tóth János 1955. augusztus 18-án,⁶³² Vincze János és Kerekes László 1955. augusztus 19-én, Szántó György 1955. szeptember 30-án szabadult.⁶³³ Balázs András és Kiszely János 1955. november 28-án került szabadlábra.⁶³⁴ Utolsóként 1956-ban Szegőfi Bélát, majd 1956. április 29-én Mauks Miklóst engedték ki a börtönből.⁶³⁵ Bobák a szabadulás után nem sokkal, 1955. február 11-én meghalt.⁶³⁶

Széplaki Jenő 1955. augusztus 22-én a csolnoki rabtáborból írt levelet a Legfőbb Ügyésznek, amelyben hangsúlyozta, hogy nyomozati vallomását testi és lelki kényszer hatására tette. Közölte, hogy azon négy személy közül, akiket állítólag beszervezett, egyet még sosem látott, egyet pedig a tárgyaláson ismert meg. Széplaki ezért kérte ügye „revíziójának” elrendelését.⁶³⁷ Kérelmét egykori bírāja, dr. Jónás Béla perújításnak tekintette, ezért azt

⁶²⁴ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) B.IV.001471/1953/9. sz. ítélet

⁶²⁵ BFL XXV.4.f. 002164/1952. Fővárosi Bíróság 9.B.1235/1991/3. sz. igazolás

⁶²⁶ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) 268. 9933-2-M-2/3-54. sz. átirata

⁶²⁷ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) 287. B.III.002164/1952/25.

⁶²⁸ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) 273. 9933-2-H-7/3.54

⁶²⁹ BFL XXV.4.f. 002164/1952. Fővárosi Bíróság 7.B.2791/1991.6. sz. igazolás

⁶³⁰ BFL XXV.4.f. 002164/1952. Fővárosi Bíróság 7.B.2791/1991.4. sz. igazolás

⁶³¹ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. T.B.40/1962/3. tárgyalási jegyzőkönyv. 12.

⁶³² HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. T.B.40/1962/3. tárgyalási jegyzőkönyv. 12.

⁶³³ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. 71, 73, 98.

⁶³⁴ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. T.B.40/1962/3. tárgyalási jegyzőkönyv. 4, 5.

⁶³⁵ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. T.B.40/1962/3. 3.

⁶³⁶ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. T.B.40/1962/3. 18.

⁶³⁷ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) Széplaki Jenő levele legfőbb ügyésznek. Csolnok, 1955. augusztus 22.

továbbította a Legfelsőbb Ügyészségnek,⁶³⁸ hivatalos eljárás azonban még évekig nem indult.

Az egykori rabokat 1956-ban ismét kihallgatták, ekkor visszavonták 1952-ben tett vallomásaikat. A volt elítéltek egy részét ezután rehabilitálták, Kiszely János 20, Balázs András, Szegőfi Béla és Szántó György 30-30 ezer forint kártérítést kapott.⁶³⁹ Mauks Miklóst, Kerekes Lászlót és Vincze Jánost a rehabilitáció azonban nem érintette.⁶⁴⁰

Az 1956-os forradalom napjaiban – akarva, vagy akaratlanul – a Mauks-ügy több egykori elítélje az események sodrába került. 1956. október 26-án a tömeg követelésére Balázs András és Kiszely János is az ózdi tüntetés főszereplői lettek, majd mindkettőjüket megválasztották a nagyüzemi munkástanács elnökhelyettesévé, míg Szántó Györgyöt elnökségi taggá. Beválasztották a munkástanácsba Szegőfi Bélát is.⁶⁴¹ 1957. február 8-án Kiszelyt immár „ellenforradalmárként” tartóztatták le, majd a Miskolci Megyei Bíróság 8 év börtönre ítélte. 1961. április 27-én szabadult.⁶⁴² Balázs Andrást 1957. július 9-én vették őrizetbe, majd 7 hónap börtönre ítélték és 1958. március 18-án szabadult.⁶⁴³ 1958. szeptember 29-én a rendőrség ismét letartóztatta és hat hónapra internálta. 1959. március 16-án térhetett ismét haza.⁶⁴⁴ Bár Széplaki Jenő a forradalmi eseményekben nem vett részt, a megtorlás első időszakában őt is bevitték a rendőrségre, összeverték, majd anélkül, hogy eljárást indítottak volna ellene, hazaengedték. A történetek hatására Széplaki elköltözött Ózdról.⁶⁴⁵

Jászay Gyula ezzel egyidőben belépett a munkásőrségbe, majd 1959-ben párttagkönyvét is visszakapta.⁶⁴⁶

Noha Széplaki Jenő már 1955-ben kérvényezte ügyük felülvizsgálatát, a Legfőbb Ügyész csak 1962. július 6-án indítványozott perújítást, s ennek hatására már 1962. július 16-án a Legfelsőbb Bíróság elsőfokon eljáró tanácsa tárgyalta ügyüket dr. Vágó Tibor vezetésével. A tárgyaláson az egykori elítéltek kendőzetlen őszinteséggel számoltak be megpróbáltatásaikról. Mauks Miklós – társaihoz hasonlóan – határozottan tagadta, hogy létezett volna szervezkedés: „A kizárás után is politizálgattunk, de nem ezekkel az emberekkel. [...] Nem volt kapcsolat az itt lévő vádlottakkal.” – mondta.⁶⁴⁷ Kiszely János és társai is csupán azt ismerték el, hogy régi szociáldemokratákként az egyesülés után többször beszélgettek, de hangsúlyozta, hogy látogatói „Elkeseredésből jöttek el, nem szervezkedés miatt.”⁶⁴⁸

A bíróság a perújítási tárgyalás során elkülönítette Vesco Emil, - a már néhai – dr. Hajabács Kálmán és dr. Hubay Pál ügyét, majd zárt ajtók mögött kihirdette az ítéletet. Mauks Miklóst büntett és – a fegyver be nem szolgáltatása tekintetében – büntethetőséget kizáró ok folytán, míg Kiszely Jánost, Balázs Andrást, Jászay Gyulát, Vincze Jánost, Bobák Pált, Szegőfi Bélát, Széplaki Jenőt, Tóth Jánost, Petykó Rudolfot, Szántó Györgyöt és Kerekes Lászlót büntett hiányában mentették fel a vádak alól.⁶⁴⁹ A perújítás Szabó József ügyével nem foglalkozott.

Az ózdi szociáldemokrata per egykori vádlottjai közül a Kádár-rendszerben az egykori MDP-tagok tudtak érvényesülni. Különösen Hentschel Róbert és Mauks Miklós élvezett nagy megbecsülést. Hentschel szabadulása után Dunaújvárosba költözött, ahol már 1957-ben

⁶³⁸ ÁBTL 2.1. III-10-j-(V-142817/10) 295. B.I.002164/1952/19.

⁶³⁹ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. T.B.40/1962/3. tárgyalási jegyzőkönyv. 4, 5, 9, 14.

⁶⁴⁰ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. T.B.40/1962/3. tárgyalási jegyzőkönyv. 2, 7, 14.

⁶⁴¹ HU-MNL-BAZML-XXXV.1. Összefoglaló jelentés a Borsodmegye területén lezajlott ellenforradalmi eseményekről. 1959. 335.

⁶⁴² HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 808/1957.

⁶⁴³ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1517/1957.

⁶⁴⁴ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. 67.

⁶⁴⁵ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. T.B.40/1962/3. tárgyalási jegyzőkönyv

⁶⁴⁶ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. T.B.40/1962/3. tárgyalási jegyzőkönyv. 6.

⁶⁴⁷ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. T.B.40/1962/3. tárgyalási jegyzőkönyv. 2-3.

⁶⁴⁸ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. T.B.40/1962/3. tárgyalási jegyzőkönyv. 4.

⁶⁴⁹ HU-MNL-OL-XX.5.h. TB.40-1962. T.B.40/1962/3. ítélet

tanácstaggá választották majd a Dunai Vasmű főmechanikusaként ment nyugdíjba.⁶⁵⁰ Mauks Miklóst felmentése után rehabilitálták, 1963-ban 1922-es párttagsággal vették vissza a pártba. Élete során számos kitüntetést kapott (Szocialista Hazáért, Tanácsköztársasági Emlékérem, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem, Munka Érdemrend arany fokozata), 1972-ben Ózd város díszpolgárává választották.⁶⁵¹

⁶⁵⁰ Hentschel Róbert (1904-1987) In: Üst, 1987. június 25.

⁶⁵¹ HU-MNL-BAZML-XXXV.1. 4576. Mauks Miklós káderanyaga

IV. Ellenálló csoportok és szervezkedési ügyek

Fehérváry István viszonylag hosszabb fejezetet szánt a Miskolc-Diósgyőr-Vasgyári összeesküvések (1948-1955) történetének. Megállapítása szerint Miskolc és vidéke 1946-tól kezdve „a legnehezebb ellenőrzési feladatot jelentette az ÁVH számára. Sehol az ország területén annyi röpcédulázás, falra festés, izgatás nem történt mint ezen a vidéken.” Fehérváry úgy tudta, hogy az egyik, Miskolcra kiinduló összeesküvés majdnem a forradalom kitöréséig aktív volt. Bár időközben többeket letartóztattak és különböző csoportokban elítéltek, az egész ügyet az ÁVH soha nem tudta felgöngyölíteni. A miskolci szervezkedések fő tevékenységi köréül a röplapozást nevezte meg és úgy tudta, hogy „az egész iparvidéket, főleg kommunista ünnepek alkalmából, teleszórták.” Fehérváry egy másik „ellenállási módszert” is kiemelt, eszerint a „hithű” kommunisták és a besúgók ellen hivatalos papírokon, hivatalos pecsétek felhasználásával tettek bejelentést a felsőbb hatóságoknak, amely alapján az érintetteket letartóztatták és mire rájöttek a hamis levélre, az illetőt alaposan „kikérdezték”, így „az ÁVH számára nem maradt más hátra, mint hamar valamilyen sikkasztási pert kovácsolni az illető nyakába, s ahelyett, hogy kiengedték volna, valamilyen munkatáborban elmélkedhetett azon, hogy érdemes-e a rendszert szolgálni.”⁶⁵²

Fehérváry kétségtelenül megragadó története csak részben igazolható. Bizonyos, hogy a városban időről időre röpcédulák jelentek meg, amelyeket vagy elszigetelt egyének, vagy szervezett ellenállócsoportok terjesztettek, a „hithű kommunisták” kijátszása és börtönbe juttatása azonban minden bizonnyal a képzelet szüleménye. Az illegális csoportok tagjai – különösen a Fehér Partizánoknál – valóban felléptek a rendszer híveivel szemben, őket azonban postán névre szólóan megküldött fenyegető tartalmú röpcédulákkal igyekeztek a rendszertől elfordítani. Fehérváry írásának ugyanakkor erénye, hogy rámutat arra: a városban aktív és közel a forradalomig kitartó ellenállás volt.

⁶⁵² Fehérváry 1990, 80.

IV. 1. A Viszneki-testvérek „kémszervezete”

Viszneki József, László és Ilona egy sokgyermekes miskolci család sarjai voltak. Nyugalmazott postatiszt apjuknak és háztartásbeli anyjuknak tíz gyermeke született, közülük azonban három fiatalon meghalt. A többiek biztos kisegyzisztenciát építettek ki a maguk számára. Az 1940-es évek végén József és László gyári tisztviselők, míg Ilona vállalati tisztviselő volt, de testvéreik is tisztviselők, illetve tanítók, esetleg háztartásbeli asszonyok voltak.

A fiúk közül József és László a miskolci Fráter György katolikus gimnáziumban tanult. József ezután apjához hasonlóan a postán helyezkedett el. Kezdetben postaforgalmi díjnok, 1944 júliusától postagyakornok,⁶⁵³ 1946. április 1-i hatállyal postakezelő altiszt⁶⁵⁴ minőségben dolgozott, majd 1950. január 19-én a Vasgyárban helyezkedett el mint adminisztratív tisztviselő. László gimnáziumi tanulmányait 1948-ban fejezte be, majd rövid segédmunkás időszak után 1949. január 1-től a miskolci Építőipari Nemzeti Vállalatnál lett műszaki tisztviselő.⁶⁵⁵ Munkahelyével, illetve munkakörével azonban elégedetlen volt, s ezzel így voltak felettesei is. Lászlót emellett a kalandvágy is fűtötte, ezért úgy döntött, nyugatra szökik. Úgy gondolta, hogy ott korlátlan lehetőségek vannak és jó állást tud majd magának biztosítani. Elhatározásában az is szerepet játszott, hogy egy ismerőse 1948 őszén, István bátyja pedig alig pár héttel korábban, 1949. március 5-én szökött Ausztriába. László már ekkor is tervezte emigrálását,⁶⁵⁶ de testvérével abban állapodott meg, hogy először István próbál szerencsét, s amennyiben átjut, citromloddattal készült titkosírással levéllel fogja tájékoztatni öccsét, mely útvonalon járhat sikerrel. Így is történt, István a wilfersdorfi gyűjtőtáborból küldött levelet, amelyben egészen a lágerig leírta útját.⁶⁵⁷ Viszneki László 1949. március 25-én reggel egyedül⁶⁵⁸ indult el és már másnap éjjel átlépte az osztrák határt Nagylózs és Sopronkövesd térségében.⁶⁵⁹

Útjának további történetére vonatkozóan két variációt találunk az iratokban. Első kihallgatása során – amikor még tiltott határátlépés miatt hallgatták ki – azt vallotta, hogy Ausztriában előbb Weinburg, majd a Graztól délre fekvő Unterbergla településeken, illetve egy bizonyos „Holbersdorf”⁶⁶⁰ nevű községben parasztnál dolgozott. 1949. szeptember 4-én Grazba utazott, majd két hét elteltével, még e hó 18-án hazaindult. Fürstenfeld-Königsdorf (Királyfalva)-Güssing (Németújvár)-Wienerneustadt (Bécsújhely) érintésével gyalog, gépkocsival, autóbusszal, illetve vonattal jutott el Loipersbachba (Lépesfalva), ahol szeptember 28-án átlépte a határt. Nagycenknél azonban rendőrfőnök igazoltatta és vette őrizetbe.⁶⁶¹

Viszneki László, a kém

Viszneki László 1950-ben, mikor már kémkedés gyanújával folyt ellene az eljárás, útjáról egészen másként nyilatkozott. Vallomása szerint 1949. március 26-án hajnal felé érkezett Nikitsch (Füles) településre, majd onnan Oberpullendorf (Felsőpulya) érintésével igyekezett elérni az angol zónát. Október 27-én így jutott el Weiz városba, ahol az angol katonai

⁶⁵³ Budapesti Közlöny. 1944. július 6. 150. szám. 5.

⁶⁵⁴ Előléptetések a miskolci postaigazgatóságnál. In: Miskolci Hírlap, 1946. április 3. 3.

⁶⁵⁵ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László kihallgatása. 1950. március 17.

⁶⁵⁶ Más adat szerint mindhárom Viszneki-fiú tervezte emigrálását. (ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki József kihallgatása. 1950. március 16.)

⁶⁵⁷ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László kihallgatása. 1950. március 17.

⁶⁵⁸ Bátyja vallomása szerint vele tartott az egyik barátja is. (ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki József kihallgatása. 1950. március 16.)

⁶⁵⁹ ÁBTL 3.1.9. V-33032. Viszneki László kihallgatása. 1949. szeptember 28.

⁶⁶⁰ Ilyen nevű település nincs Ausztriában. Valószínűleg azonos Vordersdorffal, amely Unterberglatól délre, mintegy 18 km-re található.

⁶⁶¹ ÁBTL 3.1.9. V-33032. Viszneki László kihallgatása. 1949. szeptember 28.

parancsnokságon jelentkezett. Minthogy tolmács híján kihallgatni nem tudták, másnap gépkocsival a fürstenfeldi FSS⁶⁶²-re vitték, ahol egy dr. Kerekes nevű volt csendőr főhadnagy⁶⁶³ beszélgetett vele először. Visznekivel – az FSS kihallgatási rendje alapján – részletesen elmondatta életrajzát, útját, s szökésének körülményeiről érdeklődött. Viszneki László már ekkor számos kérdést kapott a szovjet és a magyar katonaságra, illetve a rendőrségre vonatkozóan. Dr. Kerekest elsősorban az érdekelte, hogy milyen fegyvernembeliek hányan és hol vannak elhelyezve. Az ifjabb Viszneki közölte, hogy Miskolcon a Szentpéteri úti laktanyában két honvéd század székel, a Szondi utcai tüzér laktanyában két századnyi tüzérség van, valamint a miskolci Államvédelmi Hatóság 250 fegyverrel rendelkezik, s a miskolci rendőrkapitányságon is két század tartózkodik.⁶⁶⁴

Második fürstenfeldi kihallgatását egy angol őrmester vezette, akinek egy magyar civil tolmácsolt, akiről Viszneki tévesen úgy tudta, hogy egy volt szolnoki polgármester. Kikérdezése ugyancsak a szovjet és magyar haderőre vonatkozott, de ezúttal arra is kíváncsiak voltak, milyen fegyverzetrel rendelkeznek a miskolci katonai alakulatok. Válaszában közölte, hogy DISZ-felvonulások során két aknavetőt látott, mire egy füzetet tettek elé, amelyből ki kellett választania a látott aknavetőket.⁶⁶⁵

Viszneki Lászlót ezután a wilfersdorfi gyűjtőlágerbe vitték, majd onnan a strassi táborba. Május 12-én egy Kiss Károly nevű kiskunmajsai tisztviselővel egy weinburgi paraszthoz vitték, munkaadója azonban későbbi elmondása szerint rosszabbul bánt vele, mint az állataival, ezért egy hét múlva a mintegy 40 kilométerre lévő Unterbergla településen lakó István bátyját kereste fel, majd az ottani bírónál kezdett dolgozni. Nem sokkal ezután bátyját egy bizonyos Várnai nevű ismerőse jó kereseti lehetőséggel kecsegtetve a grazi Paradies vendéglőbe hívta.⁶⁶⁶ Onnan visszatérve István közölte, hogy Várnai révén kémkedéssel akarták megbízni, ő azonban nem állt kötélnek, mert a vállalkozást kockázatosnak és veszélyesnek tartotta, ráadásul úgy gondolta, hogy nem is fizetnék meg eléggé. Viszneki Lászlónak tetszett az ötlet, bátyja azonban kérése ellenére sem adta oda neki Várnai címét, sőt megdorgálta, amiért „ilyen marhaságokra” akarja adni a fejét. Pár nap múlva László – bátyja távollétében – megtalálta Várnai grazi címét, akinek ezután levélben ajánlotta fel szolgálatait. Várnai hamarosan válaszolt, s grazi otthonába invitálta egy vasárnapi délelőtti találkozóra. Várnai azonban a kérdéses időben otthon nem tartózkodott, csak egy cetlit hagyott hátra, amelyben közölte, hogy később a Hauptplatzon, a városháza előtt fogja várni. László el is ment a találkozóra. Várnai innen egy Mura-parton lévő parkba vezette, ahol az egyik lócánál egy magát „Dezső”-nek nevező személlyel hozta össze.⁶⁶⁷ „Dezső”, vagy más néven „Miska bácsi” állítólag a második világháború idején a magyar hadsereg vezérkari őrnagya volt, s ezidőben a Central Intelligence Corps (CIC), vagyis az amerikai katonai hírszerzés szolgálatában állt.⁶⁶⁸ „Dezső bácsi” már tudott az ifjabb Visznekiről és megerősítést kért tőle, hogy valóban el kívánja-e vállalni ezt a veszélyes tevékenységet, egyúttal közölte, hogy munkájáért az oktatás

⁶⁶² Az FSS (Field Security Sections, magyarul: Harctéri Biztonsági Egységek) végezte a brit zónákba küldött szovjet ügynökök felderítését, de emellett figyelemmel kísérték a kelet-európai országokban végbemenő ipari és katonai jellegű fejleményeket is. Az ausztriai FSS Bécsben, Wolfsbergben, Villachban, Mallnitzban, Frazban, Klagenfurtban és Fürstenfeldben rendelkezett székhellyel. A szervezet a magyarokkal kapcsolatban hírszerzői és kémelhárítói feladatokat látott el, alapvetően katonai elhárítással foglalkozott. A menekült magyarokat részletesen kifaggatták tolmács segítségével és igyekeztek tőlük katonai vagy ipari jellegű adatokat szerezni. (Szörényi 2009, 734–735.)

⁶⁶³ Minden bizonnyal dr. Kerekes László csendőr századosról (Sajókeresztúr, 1915-Belen /USA/, 1978) van szó. Kerekes 1948. szeptember elején menekült Ausztriába, ahol tolmácsként működött. (Bajtársi Levél. A M. Kir. Csendőr Bajtársi Közösség központi tájékoztatója. XXXI. évfolyam. 2. szám. 1978. október 31. 68-69.)

⁶⁶⁴ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László kihallgatása. 1950. március 17.

⁶⁶⁵ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László kihallgatása. 1950. március 17.

⁶⁶⁶ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Kiss Károly 1950. március 14-i feljegyzéséből Viszneki Lászlóra vonatkozóan

⁶⁶⁷ Személye az általunk ismert iratok alapján nem beazonosítható.

⁶⁶⁸ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Kiss Károly 1950. március 14-i feljegyzéséből Viszneki Lászlóra vonatkozóan

idején napi 10⁶⁶⁹, a Magyarországon töltött napokért 50 schillinget, visszajöveletekor pedig amennyiben meg vannak elégedve munkájával, akár 1000 schillinget is kaphat.⁶⁷⁰ Miután László kitartott elhatározása mellett, „Dezső” azzal bocsátotta haza, hogy rövidesen értesítést küldenek esetleges alkalmazásáról, egyúttal közölte, amennyiben elfogadják felajánlását, szüksége lesz fényképre is.⁶⁷¹

Viszneki Lászlót egy hét múlva, 1949. június 20-a körül Várnai értesítette levélben arról, hogy hagyja ott munkáját és utazzon Grazba. Itt azonnal megkezdődött László kioktatása, amely öt napig tartott.⁶⁷² A Schlossberg-lépcsőinél, vagy egy parki lócán tartott oktatás során⁶⁷³ közölték vele, hogy milyen gazdasági és katonai jellegű adatokra van szükségük. Feladatául azt szabták, hogy „derítse föl a Miskolc és Diósgyőr környékén állomásozó szovjet katonaságot, a Diósgyőr irányban az erdőbe vezető és valószínűleg katonai jellegű útnak célját, szerezzé meg Miskolc térképét, s általában a magyar néphadsereggel, rendőrséggel, vasutakkal és gyárakkal kapcsolatos mindennemű híreket és adatokat igyekezzen összegyűjteni, így pld. a honvédségi alakulatok postafiókszámát, fegyverzetét, az alakulatok elhelyezését, a tisztek s külön a politikai tisztek nevét, honvéd és rendőr laktanyák elhelyezését, vasút és hídépítések helyét, a gyárak munkáslétszámát, termelési adatait, a Szovjetunióba irányuló és onnan jövő szállításait, stb. Megbízást kapott arra is, hogy a szükségeshez képest szervezzen be hírszerzésre alkalmas és megbízható személyeket, akikkel később Ausztriából titkosíráson keresztül tartja a kapcsolatot.”⁶⁷⁴ „Dezső” az esetleges beszervezések okán a fegyveres szerveknél és a diósgyőri vasgyárban lévő személyes ismeretsége felől is érdeklődött. László egy sátoraljaújhelyi honvéd törzsőrmestert, egy vasgyári üzemvezetőt nevezett meg,⁶⁷⁵ bár egyik későbbi önvallomása szerint egyiküket egyáltalán nem ismerte, a másiktól pedig tudta, hogy „jó kommunista”. „Dezső bácsi” állítólag aziránt is érdeklődött, hogy a miskolci pályaudvarokon be tudna-e szerezni egy-egy ún. „vasúti figyelőt”, aki a vasúti szállításokról tájékoztatná őket. László e téren is eredménnyel kecsegtette megbízóját, a Gömöri-pályaudvarnál megnevezte egy iskolatársa apját és közölte, hogy a másik két miskolci pályaudvarnál is biztos tud ismerősöket szerezni. Lászlót kioktatása után „Dezső bácsi” azzal bocsátotta útnak, hogy ha be tudja szervezni ezeket az embereket, akkor citromírásos levélben írják meg neki grazi címére az adatokat, illetve azt, hogy mire van szükségük.⁶⁷⁶

Az első út

Miután Viszneki kioktatása megtörtént, 1949. június 25-én visszaindult Magyarországra. Költségei fedezésére 1200 forintot és 100 schillinget kapott.⁶⁷⁷ Két nap múlva egy ceglédi állítólagos embercsempész⁶⁷⁸ társaságában Rábahídvég közelében lépte át a határt, majd június 29-én érkezett haza Miskolcra. Először „ideálját”, egy Márta nevű leányismerősét kereste fel, akivel „csaknem menyasszony-vőlegény viszonyban” állt.⁶⁷⁹ Közölte vele jövetele célját, s a

⁶⁶⁹ Aapidij mértékéről kihallgatásai során eltérően számolt be. Volt, amikor 15, de az is előfordult, hogy 25 schilling járandóságról beszélt. A jelentésekért ugyancsak eltérően 1000, vagy 2000 schillingses ellenértékről vallott. (ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Viszneki László kézzel írt vallomása. 1950. március 17.)

⁶⁷⁰ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Viszneki László kézzel írt vallomása. 1950. március 17.

⁶⁷¹ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László kihallgatása. 1950. március 17.

⁶⁷² ÁBTL 4.1. A-2126/132. Feljegyzés Viszneki László kihallgatásáról. 1950. március 17.

⁶⁷³ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Viszneki László kézzel írt vallomása. 1950. március 17.

⁶⁷⁴ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Budapesti katonai törvényszék KB. IX. 043/1950. sz. ítélete.

⁶⁷⁵ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László kihallgatása. 1950. március 17.

⁶⁷⁶ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Viszneki László önvallomása, 1950. március 11.

⁶⁷⁷ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Feljegyzés Viszneki László kihallgatásáról. 1950. március 17.

⁶⁷⁸ Az illetővel állítólag abban állapodtak meg, hogy később felkeresi őt Miskolcon, majd együtt térnek vissza Ausztriába. Az állítólagos embercsempésszel azonban kapcsolat ezután megszakadt. (ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés Viszneki László és Viszneki József ügyéről. 1950. március 20.)

⁶⁷⁹ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Viszneki László kézzel írt vallomása. 1950. március 17.

leánynak tetszett is, hogy „hírszerző lovagja” van.⁶⁸⁰ László este tért haza családjához. Ilona húgának és József bátyjának részletesen felfedte jövetelének célját. József nagyon összeszidta meggondolatlansága miatt, tevékenységét kalandorságnak minősítette és kérte, ne teljesítse feladatát, hagyjon fel a kémkedéssel.⁶⁸¹ László azonban konokul kitartott, ezért – a bíróság megállapítása szerint – testvérei inkább magukra vállalták a feladatot, mondván, veszélytelenebbül tudnak közlekedni és a kért adatokat beszerezni, mint László, akiről sokan tudták, hogy illegálisan elhagyta korábban az országot.⁶⁸²

A fenti beszélgetésre vonatkozóan az iratok más variációkat is tartalmaznak. Viszneki László március 11-i vallomása szerint József testvére – Ilonáról ekkor nem beszélt – javasolta neki, hogy térjen vissza Ausztriába, próbáljon meg elhelyezkedni, s inkább majd ő szerez neki katonai adatokat, amiket titkosírással levélben fog majd hozzá eljuttatni.⁶⁸³ Elmondását alátámasztotta József testvére első vallomása is, aki szerint ezt követően három alkalommal küldött híryanagot az öccse által megadott grazi címre.⁶⁸⁴ Közel egy héttel később azonban József már arról vallott, hogy öccse ekkor azzal bízta meg, szerezzen adatokat a miskolci ágyúgyárról és állapítsa meg, hogy Pácinban tartózkodik-e szovjet katonaság.⁶⁸⁵ Viszneki Ilona későbbi kihallgatása részben az utóbbi varációt erősítette meg, de szerinte Józsefnek a miskolci repülőtérről és a gömöri vasútállomásról is kellett volna adatokat beszereznie.⁶⁸⁶ Ilona vallomása szerint továbbá ekkor ő is kapott konkrét megbízást, az ő feladata a szovjet és magyar gépkocsik, illetve tankok megfigyelése, volt, emellett laktanyák és gyárak építéséről kellett adatokat beszereznie, valamint személyesen kellett meggyőződnie arról, hogy a Miskolchoz közeli Királykúton van-e lőszerraktár.⁶⁸⁷

Viszneki László tehát a felderítési feladatokat átadta testvéreinek, de más megbízásainak sem tett eleget, a „Dezső”-nek említett személyeket nem kereste fel és a beígért kapcsolatokat sem próbálta meg kiépíteni. Ehelyett testvéreivel való megbeszélése alapján elhagyta a borsodi megyeszékhelyt és két hétre mezőkövesdi rokonaihoz utazott. A matyó városban ugyanis csak kevesen ismerték és így a lebukás veszélye is kisebb volt. Mezőkövesden nővérének és sógorának felfedte hazautazásának igazi célját, amit ők sem tartottak helyesnek és igyekeztek arról lebeszélni. László az egyik nap a kövesdi főutcán Bartók Ferenc volt iskolatársával találkozott, aki épp a diósgyőri Gyárépítési Nemzeti Vállalatnál dolgozott bérelszámolóként. Bartóknak séta közben fedte fel kémtevékenységét. Viszneki László vallomása szerint bár Bartókot jó pénzkereseti lehetőséggel kecsegtette, régi ismerőse közölte, hogy a kémkedésben nem tud a segítségére lenni. Végül azonban abban egyeztek meg, hogy László nyugatról citromsavas titkosírással fog írni neki a kémfeladattal kapcsolatban.⁶⁸⁸ Bartók az eljárás során beismerte, hogy már ekkor vállalkozott a kémkedésre, s hogy tőle Viszneki katonai adatokat, valamint építkezésekről szóló információkat várt el. Viszneki nem csupán pénzbeli ellenszolgáltatást ajánlott fel neki eszerint, de azt is megígérte, hogy a későbbiek

⁶⁸⁰ Mártával való kapcsolata később elhidegült, miután a leány apja tiltotta a nyugatról hazaérkező fiúval való a kapcsolatot. (ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László kihallgatása. 1950. március 17.)

⁶⁸¹ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László önvallomása, 1950. március 11.

⁶⁸² ÁBTL 4.1. A-2126/132. Feljegyzés Viszneki József kihallgatásáról. 1950. március 16.; ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés Viszneki Ilona kihallgatásáról. 1950. március 29.

⁶⁸³ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László önvallomása, 1950. március 11.

⁶⁸⁴ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés. Budapest, 1950. március 10.

⁶⁸⁵ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Feljegyzés Viszneki József kihallgatásáról. 1950. március 16.

⁶⁸⁶ A későbbi ítélet feladatai között továbbiakat is rögzített: „fel kellett deríteni a Pácin és Lillafüred környékén állomásozó magyar és szovjet alakulatokat, azok létszámát, fegyvereinek minőségét és magasabb rangú tisztjeinek nevét, adatokat szerezni a miskolci ÁVH-ra, valamint a Miskolcon épülő állítólagos hadianyaggyárra vonatkozólag, végül megszerezni Miskolc város térképét.” (ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Budapesti katonai törvényszék KB. IX. 043/1950. sz. ítélete.)

⁶⁸⁷ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés Viszneki Ilona ügyéről. 1950. március 29.

⁶⁸⁸ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László kihallgatása. 1950. március 17.

folyamán kiszókteti nyugatra.⁶⁸⁹ Bartóknak 1949. augusztus 12-én írt László, amelyben az építkezéssel kapcsolatos adatok és vázlatok gyűjtésére szólította fel azzal, hogy rövidesen érte meg. Volt iskolatársa azonban – vallomása szerint – nem válaszolt.⁶⁹⁰ Bartók ezzel szemben utóbb arról beszélt kihallgatásán, hogy Viszneki felkérésére több építkezésre – köztük a Nehézszerzőgépgyárára – vonatkozóan szerzett adatokat, s augusztus 21-én hamis feladó megjelölésével elküldött levélben közölte Visznekivel, hogy „nyaralni”, vagyis disszidálni szeretne és kérte, biztosítson számára lakást. Tájékoztatta továbbá, hogy folytatja az adatgyűjtést, azonban citromsav hiányában csak személyesen tudja majd átadni az információkat.⁶⁹¹

Mezőkövesdi tartózkodása során Viszneki Lászlót József bátyja kereste fel, aki ekkor mindkettőjük későbbi elmondása szerint adatokkal látta el őt és ezen alkalommal Miskolc térképe is szóba került, a körülményekről azonban merőben másként számoltak be kihallgatásaik során. László szerint bátyja egy kis papírcédulára írva adta át a megszerzett adatokat: a miskolci honvéd zászlóalj és ezredparancsnokság postaszámait, s tudatta, hogy a diósgyőri papírgyár még a háború idején épített óvóhellyel rendelkezik, a gömöri pályaudvart kibővíti, a repülőtérén két-három kétfedelű iskolagép található, valamint hogy Ózd felé kettősvágányú vasutat építenek.⁶⁹² Későbbi kihallgatásán arról is beszámolt, hogy bátyja ekkor adott át számára – előzetes kérésének megfelelően – egy Miskolc-térképet. A térképet László ismeretlen okból egy rábahídvégi címre kívánta később Budapesten feladni, de a posta zárva volt, ezért egy volt iskolatársát kérte arra, hogy adja fel helyette másnap. Volt iskolatársa azonban kérését nem teljesítette, így hiába várta azt napokig.⁶⁹³

A Mezőkövesden történetekről József kihallgatása során másként számolt be, nem beszélt papírfecsnin átadott adatokról és a térkép-ügyet is másként adta elő. Vallomása szerint öccse előzetes megbízásának eleget téve a miskolci ágyúgyárról igyekezett adatokat szerezni. Emellett Pácinba utazott, hogy megállapítsa, tartózkodnak-e ott szovjet katonák, de sem személyes tapasztalatai, sem két környékbeli megkérdezése alapján ezt nem látta igazoltnak. Pácinból hazatérve Ilona húgától érdeklődött arról, hogy ismer-e bármilyen katonai vonatkozású adatot, mire húga közölte, hogy néhány napja Cserháti Lászlóval Tapolca felé sétált és útközben hat magyar tankot láttak a hegyek felé menni, amelyekről Cserháti úgy vélte, hogy pingyomi székhelyükre tartanak. József ezt követően körülbelül egy hét múlva kereste fel Mezőkövesden lévő öccsét, akivel közölte a szerzett információkat, illetve azt, hogy az ágyúgyár építése még folyamatban van. Ez alkalommal öccse kérte, hogy az adatgyűjtést folytassa, annak eredményeiről titkosírással levélben számoljon majd be neki, továbbá kérte, vásároljon egy Miskolc-térképet és azt is levélben juttassa el kinti címére.⁶⁹⁴

Viszneki Lászlót július elején Mezőkövesden Ilona húga is felkereste, aki az eljárás dokumentációja alapján szintén igyekezett adatokat szerezni „hírszerző” bátyja számára és ez alkalommal számolt be annak eredményeiről. Ilona e célból a már József által említett Cserháti László nevű ismerősével – László volt iskolatársával – találkozott több alkalommal. Bár József – mint láttuk – a Cserhátival folytatott egyik sétájáról beszámolt kihallgatásán, Ilona egyik vallomása szerint a kérdéses találkozási József bátyjának nem mert szólni, mert attól tartott, hogy megszidja miatta.⁶⁹⁵

Viszneki Ilona saját bevallása szerint Cserháti Lászlóval először a már említett Csabai kapui séta során osztotta meg László bátyja titkát. Kérésére Cserháti – aki a miskolci

⁶⁸⁹ Bartók 1947-ben már megkísérelte elhagyni az országot, az osztrák határnál azonban elfogták, ekkor 8 napi fogházbüntetést kapott. (ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Bartók Ferenc kihallgatása. 1950. április 7.)

⁶⁹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Viszneki László kézzel írt vallomása. 1950. március 15.

⁶⁹¹ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés Bartók Ferenc kihallgatásáról. 1950. április 5.

⁶⁹² ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László kihallgatása. 1950. március 17.

⁶⁹³ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Viszneki László kihallgatása. 1950. április 7.

⁶⁹⁴ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Feljegyzés Viszneki József kihallgatásáról. 1950. március 16.

⁶⁹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés Viszneki Ilona vallomásáról. 1950. március 31.

Magasépítési Nemzeti Vállalatnál dolgozott bérelszámolóként – megígérte, hogy katonai épületekre vonatkozóan fog adatokat szerezni. A beszélgetés során⁶⁹⁶ szóba került az is, hogy Cserhádi is el kívánja hagyni az országot, s bár nem egyértelmű, hogy Ilona ajánlotta, vagy Cserhádi kérte, de szóba került, hogy Viszneki László a segítségére lehet ez ügyben. Sétájuk során több harckocsit és katonai gépkocsit láttak, amik Cserhádi szerint Pingyomra tarthattak. Egyes adatok szerint Ilona feljegyezte a gépkocsik rendszámát és a páncélosok számát.⁶⁹⁷ Cserhádi közölte továbbá, hogy a pingyomi erdőben és a Diósgyőr szélén található ún. Mexikó-völgyben tudomása szerint lőszerraktár található,⁶⁹⁸ míg más adat szerint arról is beszélt, hogy a Soltész Nagy Kálmán utcán egy titkos ajtókkal és különleges zárakkal felszerelt katonai épület építkezése van folyamatban, s hamarosan a repülőtéren is katonai építkezések indulnak meg.⁶⁹⁹

Másnap Cserhádi az Ilonának tett ígéretének híven a vállalatánál lévő Szekeres László statisztikussal osztotta meg az Ilonától hallottakat. Kérésére Szekeres az iratszokrénnyéből több iratot átadott, így egy 1949. első negyedévi mintegy tíz oldalas gyári statisztikát – amely tartalmazta a befejezett részben honvédségi építkezések adatait –, a vállalat dolgozóinak és a vasgyárban dolgozó vállalati dolgozók névsorát, a miskolci légvédelmi laktanya alaprajzának a részletét⁷⁰⁰ és 2 db grafikont.⁷⁰¹ Az iratokat másnap a Népkertben adta át Cserhádi a Viszneki-leánynak. Ilona az iratok közül a munkások névjegyzékét – érdektelennek találva – kiemelte, otthonában elrejtette, a többi pedig elvitte Mezőkövesden lévő bátyjának. László értesülve Cserhádi disszidálási szándékáról megígérte, hogy legközelebbi útján fogja őt kivinni az országból, de addig is további adatok beszerzésre kérte. Ilona egyes adatok szerint búcsúzáskor megígérte, hogy az ezután beszerzett adatokat citrommal írott levélben fogja vele közölni,⁷⁰² más információ szerint azonban további kémkedésre testvére sem kérte.⁷⁰³ Az iratok egybehangzóan szólnak ugyanakkor arról, hogy Ilona ezután nem foglalkozott adatszerzéssel, Cserháttal azonban közölte László ígéretét és információszerzésre vonatkozó üzenetét.⁷⁰⁴ Bár ekkor állítólag Ilona és Cserhádi közös kirándulást terveztek, amely során a Pingyomban és a Mexikó-völgyben lévő katonai létesítményekről készítettek volna fényképfelvételeket, többet – letartóztatásukig – nem találkoztak.⁷⁰⁵

Viszneki László egyik első vallomásában az Ilona által átadott iratokról kissé másként számolt be. Eszerint egy kb. 8-10 db-os bérelszámolási nyomtatványt, 2 db grafikai ábrát és egy ív terjedelmű ceruzával írt feljegyzést kapott hűgától, utóbbit Cserhádi készítette a Miskolci Magasépítési Nemzeti Vállalat építkezéseiről, illetve azok adatairól,⁷⁰⁶ más adat szerint a miskolci honvédségi épületek tartozásairól. Cserhádi feljegyzéséből László kijegyzetelt néhány adatot, majd az iratokat megsemmisítette.⁷⁰⁷

Viszneki László két hét elteltével távozott Mezőkövesdről, de vallomásai szerint maga is szerzett utazásai során új információkat: az emődi vasútállomásnál rakodót építenek; a Bükk-hegységben a Kossuth Akadémia egységei gyakorlatoznak, s azon nagyméretű páncélosok vesznek részt; a mezőkövesdi állomáson egy 80 kocsiból álló katonai szerelvény haladt át, amely legalább 20 páncéltörő ágyút szállított kezelőlegénységgel és lovakkal együtt; valamint

⁶⁹⁶ Cserhádi László szerint a disszidálás kérdése csak a Népkertben került szóba. (ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés Cserhádi László kihallgatásáról. 1950. március 29.)

⁶⁹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés Viszneki Ilona vallomásáról. 1950. március 31.

⁶⁹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés Viszneki Ilona ügyéről. 1950. március 29.

⁶⁹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés Viszneki Ilona vallomásáról. 1950. március 31.

⁷⁰⁰ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés Cserhádi László kihallgatásáról. 1950. március 29.

⁷⁰¹ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Cserhádi László kihallgatása. 1950. április 7.

⁷⁰² ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés Viszneki Ilona ügyéről. 1950. március 29.

⁷⁰³ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés Viszneki Ilona vallomásáról. 1950. március 31.

⁷⁰⁴ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés Viszneki Ilona ügyéről. 1950. március 29.

⁷⁰⁵ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés Cserhádi László kihallgatásáról. 1950. március 29.

⁷⁰⁶ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Viszneki László kézzel írt vallomása. 1950. március 17.

⁷⁰⁷ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Feljegyzés Viszneki László kihallgatásáról. 1950. március 17.

Budapesten átutazva feljegyezte egy szovjet uszálynak a számát nevét és méretét.⁷⁰⁸

László ugyanis hamarosan visszaindult Ausztriába, utazását azonban egy napos budapesti tartózkodással szakította meg. A fővárosból – egyfajta elterelésként – levelet írt egy volt osztálytársának, amelyben közölte, hogy becsapta őket, amikor korábbi levelében ausztriai tartózkodásáról írt, mert igazából Budapesten helyezkedett el.⁷⁰⁹ (Ezen variáció szerint tehát Viszneki László mégis eljutott Budapesten egy postára.)

Ismét Grazban

Viszneki László a határt Pinkamindszentnél lépte át. Első útja Unterberglaba vezetett bátyjához, ő azonban már Grazban lakott, de lakcímét hátrahagyta öccsének.⁷¹⁰ Vallomása szerint csak Grazba érkezése után vette észre, hogy a József testvére által írt cédulát elveszítette.⁷¹¹

Visszaérkezése után Grazban több alkalommal találkozott „Dezső”-vel. Beszámolt neki útja eredményéről, majd arról jegyzetet készített. „Dezső” elégedetlen volt munkájával és közölte, hogy Miskolc térképe nélkül az útja igazából sikertelennek minősül számára. Az ifjabb Viszneki ezután levelet küldött József bátyjának, kérve, hogy postán küldje meg a város térképét, de ő helyette csak arról írt István testvérüknek, hogy próbálja „lebeszélni az ilyen felelőtlen és meggondolatlan, könnyelmű kalandor munkáról”. László azonban hajthatatlan volt, ezért inkább maga készített egy térképvázlatot a városról. „Dezső” – aki időközben maga is továbbította a jelentés adatait, s vélhetően ellenőrizte is azokat – változatlanul kevesellte az információkat és erősen korholta, amiért téves, illetve hiányos katonai adatokat adott meg. László ezért levelet írt József bátyjának, kérve, hogy küldje meg neki a korábban a kis papírra rögzített feljegyzéseit.⁷¹²

Mintegy 10 nappal később meg is érkezett a két alakulat száma, illetve a térkép, de József új információkkal is ellátta öccsét. József citromírással közölte, hogy a diósgyőri gyár munkáslétszáma 23 ezer fő; Pétervásárán nagy repülő-kiképzés folyik és ugyanott páncélos laktanya épül. Később egy másik levelet is küldött öccsének, amelyben arról értesítette, hogy Miskolcon keresztül a főváros felé egy nagy katonai szerelvény haladt.⁷¹³ A titkosírással levél elküldését az eljárás során József sem tagadta, elmondása szerint azonban 1949. július végén Miskolc város kettévágott térképét küldte meg, valamint citromírással közölte vele – postai levelezésekből megállapítva – két, Borsodban gyakorlatozó Pest környéki magyar katonai alakulat számát, valamint tájékoztatta, hogy Pácin felé tett utazása közben két állomáson (az egyik a tiszalúci) tolatóvágány készül és hogy a miskolci újgyárban három kohó van és – téves adatként azt, hogy – egy negyedik épp készül.⁷¹⁴

Viszneki Lászlónak az eljárás során tett vallomása szerint „Dezső” az új információkkal sem elégedett meg, mivel nem derült ki belőle, hogy kiket (vadász, felderítő, bombázó) képeznek ki Pétervásárán,⁷¹⁵ a maximálisan adható 800 schilling jutalmat azonban több részletben kifizette. Viszneki László visszaérkezése után mintegy öt héttel pedig újabb, kivitelezhetetlen megbízást kapott. „Dezső” arra utasította, hogy hozzon néhány katonaujságot, rendőrségi lakásbejelentőket, egy rendőrségi arcképes igazolványt,⁷¹⁶ katonai felvonulásokról készült fényképeket, valamint készítsen fénykép-másolatokat katonai igazolványokról és szerezzen egy megbízható ismerőst Miskolcon, aki két-három napra szállást biztosítana egy

⁷⁰⁸ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László kihallgatása. 1950. március 17.

⁷⁰⁹ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László kihallgatása. 1950. március 17.

⁷¹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Viszneki László önvallomása, 1950. március 11.

⁷¹¹ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László kihallgatása. 1950. március 17.

⁷¹² ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László önvallomása, 1950. március 11.

⁷¹³ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László kihallgatása. 1950. március 17.

⁷¹⁴ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Feljegyzés Viszneki József kihallgatásáról. 1950. március 16.

⁷¹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Viszneki László önvallomása, 1950. március 11.

⁷¹⁶ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Viszneki László kézzel írt vallomása, 1950. március 15.

futár részére.⁷¹⁷ „Dezső” valószínűleg ekkor közölhette vele, hogy a citromírás helyett inkább más anyagot használjon, ezért átadott egy celofán tarsolyban lévő kristályszerű anyagot, amivel tiszta szeszben és vízben való feloldása után lehetett a sorok közé írni. Az írás előhívási módját azonban már nem árulta el,⁷¹⁸ „mondván, hogy úgy kell a dolgot megszervezni, hogy nekik ne legyen szükségük arra, hogy írjunk nekik. Ugyanis utasításokra ne legyen szükségük az itthoniaknak.”⁷¹⁹

1949 júliusában Viszneki László kinti ismerőse, Kiss Károly előtt felfedte kémtevékenységét, majd annak kérésére összehozta őt „Dezső bácsival”, aki Kisst szintén kémfeladatokkal bízta meg.⁷²⁰ Viszneki László és Kiss állítólag Grazban közös feladatot kaptak: egy ott lakó magyar személy tartózkodási helyét kellett felderíteniük. Viszneki egyes adatok szerint gyakran kapott Grazban megfigyelési, illetve felderítési munkákat, de a kémjelöltek kiképzése/kioktatása idején is látott el biztosítási feladatokat.⁷²¹

Az eljárás iratai alapján időközben bátyja, Viszneki József is folytatta az adatgyűjtést. 1949 augusztusában, a budapesti Világifjúsági Találkozón (VIT) három orosz gépkocsi rendszámát jegyezte fel és küldte meg öccsének. Lászlót arról is tájékoztatta, hogy a miskolci repülőtéren nagy építkezést látott és hogy a Keleti pályaudvaron egy Bécsbe irányított orosz katonai szerelvény tartózkodott.⁷²²

„Szerepcsere” – Viszneki József, a kém

Viszneki László 1949. szeptember 6-án indult el második küldetésére,⁷²³ de az osztrák-magyar határnál, az erdőben hasonfekve arra figyelt fel, hogy a magyar határőrök a drótsövények közé aknákat raknak le, ezért inkább visszautazott Grazba.⁷²⁴ Szeptember 17-én „Dezső” ismét utasította, hogy térjen vissza Magyarországra, s ezúttal Kiss Károly is vele tartott. Viszneki és Kiss először Salzburgba utazott, ahol Visnyei Sándor⁷²⁵ lakásában osztrák személyazonossági igazolványt és az útra előleget kaptak, majd szeptember 19-én a bécsi gyorsal folytatták útjukat Magyarország felé. Indulás előtt „Dezső” kíséretében egy 40-42 éves magyarul beszélő személy – állítólag „Dezső” főnöke⁷²⁶ – oktatta ki őket az óvatossági rendszabályokra, majd egy osztrák személyt adtak melléjük, hogy segítse határátlépésüket. Viszneki és Kiss még aznap sikeresen átjutott Magyarországra, majd útjuk szétvált. Pár perc múlva Kiss Károly egy rendőrfőnököt fedezett fel a távolban, s még időben elmenekült, Viszneki Lászlót azonban elfogták és az ÁVH Szombathelyi Osztályára kísérték be.⁷²⁷

Az Államvédelmi Hatóság gyanította, hogy Viszneki László kémfeladatokat lát el,

⁷¹⁷ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László kihallgatása. 1950. március 17.

⁷¹⁸ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László kihallgatása. 1950. március 17.

⁷¹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Viszneki László önvallomása, 1950. március 11.

⁷²⁰ Viszneki László egyik vallomása szerint az amerikaiakkal állítólag változatlanul kapcsolatban lévő István bátyja hozta össze Kisst Klein Imrén, illetve „Miska bácsin” keresztül az amerikai hírszerzéssel. Kiss azonban miután elvállalta a megbízást egy lasserdorfi paraszthoz ment dolgozni, ezért 1949. szeptember 2-a körül Viszneki Lászlóval kerestették fel és hívták Grazba dolgozni. (ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés Viszneki László kihallgatásáról. 1950. március 21.)

⁷²¹ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Kiss Károly 1950. március 14-i feljegyzéséből Viszneki Lászlóra vonatkozóan; Viszneki László kihallgatása. 1950. április 7.

⁷²² ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki József kihallgatása. 1950. március 16.

⁷²³ Viszneki László a kihallgatás során beismerte, hogy egy szekszárdi volt emigrált gyártulajdonos kérésére ezen út során annak feleségét és leányát kellett volna 6000 forintért átszöktetnie a határon. (ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés Viszneki László kihallgatásáról. 1950. március 21.)

⁷²⁴ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László kihallgatása. 1950. március 17.

⁷²⁵ Visnyei Sándor (1917–?) 1945 előtt hivatásos tiszt volt. 1948-ban emigrált és a BND-nek kezdett el dolgozni. 1949 és 1953 között kiképző és beszerző, majd 1956-ig kihallgató tiszt volt. Az 1956-os forradalom idején hírszerzési feladatokkal Magyarországra küldték, azonban 1956. december 9-én a magyar szervek letartóztatták. (Ungváry 2009, 369.; Boér 2014, 22–23.)

⁷²⁶ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés Viszneki László kihallgatásáról. 1950. március 21.

⁷²⁷ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László kihallgatása. 1950. március 17.

bizonyíték hiányában azonban végül internálására tettek javaslatot. Az indoklás szerint – amelyet Kucsera László őrnagy, osztályvezető szignált – Viszneki „feltételezhető, hogy fasiszta elemekkel vette fel a kapcsolatot, majd a feladat átvétele után ismét illegálisan jött át az ország területére. Alapos a gyanú arra, hogy hírszerző szolgálatra vállalkozott, ezért mint preventív intézkedést a rendőrhatalom őrizet alá helyezését tartom szükségesnek.”⁷²⁸

Viszneki Lászlót 1949. szeptember 30-án internálták Kistarcsára.⁷²⁹ József bátyja október 4-én látogatta meg. Rövid beszélgetésük során László beszámolt elfogásának körülményeiről, majd „Dezsőt” hozta szóba, de bátyja azzal intette le, hogy „ideje lenne már minden kapcsolatot megszakítani »Dezsővel«.”⁷³⁰ László arra kérte bátyját, hogy a táborparancsnokságon lévő letéti tárgyait vegye át, s arra hívta fel a figyelmét, hogy táskája fogója alá egy levél van varrva, a pénztárcájában pedig egy celofán burkolatban lévő titkosírással alkalmas szer található. Kérte, hogy egy megadott címre írjon levelet elfogásáról, de tájékoztassa levélben István testvérüket is azzal, hogy értesítse „Apót” a történetekről. József az öccse kérésnek csak részben tett eleget. István öccsét azonnal tájékoztatta, de a letétben lévő holmikat csak október 23-i ismételt kistarcsai utazása során vette át. A fogó alatt elrejtett titkosírás használati utasítást megsemmisítette, a szert azonban megtartotta és otthonában rejtette el.⁷³¹

Bár mindeddig rosszállását fejezte ki öccse kémkedésével szemben, Viszneki József – vallomása szerint – rossz anyagi körülményei miatt ezután döntött úgy, hogy testvére helyébe lép és közvetlenül felveszi a kapcsolatot a grazi megbízóval. 1949 novemberében citrommal írt levélben István öccsével közölte ezirányú szándékát, „Apó” címe felől érdeklődve. István válaszelevelében közölte, hogy rövidesen levél érkezik hozzá, amely „anyagilag is jelentős lesz és »abban lesz a cím is«.” Így is történt. 1949. december végén József egy ajánlott expressz küldeményt kapott, amely 500 forintot és egy István öccse által írt levelet tartalmazott. István ebben arról tájékoztatta, hogy Olaszország érintésével Ausztráliába utazik letelepedés szándékával. A széles sorokból József arra következtetett, hogy az citromírást tartalmaz, ezért felmelegítette. Az így előhívott szöveg egy hét pontos utasítást tartalmazott.⁷³² A megbízó kéthetenként kért jelentést arról, hogy Miskolcon és környékén vannak-e orosz csapatok; azok mikor és honnan jöttek, hol vannak elhelyezve, milyen létszámúak; a repülőter elkészült-e már, állomásoznak-e ott magyar vagy szovjet gépek, illetve mi azok száma. Érdeklődött továbbá a magyar katonai alakulatok postaszámairól, valamint arról, hogy Diósgyőrben elkészült-e már az új ágyúgyár. A levélben László öccsét „Kálmán”-nak nevezve a következő szöveggel kérte, hogy azonnal jelentse, ha kiszabadul: „Ha Kálmán elvégzi a tanfolyamot, kérem azonnal megírni, hogy továbbtanulásáról gondoskodhassunk.”⁷³³

A titkosírással levél azonban először nem Viszneki József kezébe került. Az Államvédelmi Hatóság felfigyelt a levélre, a küldeményt kibontották, felfedezték a titkosírással szöveget, majd azt átvilágítva elolvasták, lefényképezték és továbbították József címére. A levél alapján tehát már ekkor tudtak Viszneki József kémtevékenységéről. Az erről szóló jelentés azt feltételezte az utasítások hangvétele alapján, hogy a férfit kényszerrel szervezték be és úgy érezték, mintha „nagyon a megbízója kezében lenne”.⁷³⁴ Viszneki József tehát az iratok alapján lebukott, az államvédelem azonban – minden bizonnyal további információk reményében – egyelőre kivárt.

Viszneki József mit sem tudva lelepleződéséről 1950. január 6-án írta meg első

⁷²⁸ ÁBTL 3.1.9. V-33032. Javaslat Viszneki László internálására. 1949. szeptember 29.

⁷²⁹ ÁBTL 2.5.1. II. s. 21. láda. 608126/1949.

⁷³⁰ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László kihallgatása. 1950. március 17.

⁷³¹ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki József kihallgatása. 1950. március 16.

⁷³² Uo.

⁷³³ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Jelentés. Budapest, 1950. március 9.

⁷³⁴ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Jelentés. Budapest, 1950. március 9.

jelentését. Ebben közölte a postánál már korábban feljegyzett mintegy nyolc magyar honvédségi postaszámot; beszámolt arról, hogy Miskolcon és környékén szovjet katonaság nem tartózkodik; egy szemtanúra hivatkozva arról, hogy még a nyáron Szeged felől nagy számú, de rossz állapotban lévő páncélos érkezett Kecskemétre; a miskolci repülőteret csak polgári utasforgalom számára használják; a szolnoki repülőtéren repülőiszteket képeznek ki; valamint hogy Ózd felé kettősvágányú vasút épül és Sátoraljaújhely felé is terveznek ilyen.⁷³⁵

Második jelentését 1950. február 1-jén adta fel. Ebben – a hivatali kezelésében lévő levelezésekből megállapítva – újabb katonai alakulatok postaszámát osztotta meg megbízóival. Emellett ismertette, hogy Miskolcon a postacenzúrát négy nő és két férfi látja el, akik munkájukat két szobában elzárkózva végzik és rendszeresen tartják a kapcsolatot a miskolci Államvédelmi Osztállyal. Tájékoztatta őket a diósgyőri gyárak feloszlásáról (MÁVAG Kohászat, DIMÁVAG, Nehézszerológépgyár) és közölte, hogy a Nehézszerológépgyár csőmegmunkálójában 7 cm átmérőjű ágyúcsövet gyártanak.⁷³⁶

Harmadik, egyúttal utolsó jelentését február utolsó hetében küldte el. Ismertette a Zsófínyecz Mihály nehézipari miniszter és Klimos Jenő gyárigazgató-helyettes közötti – röpgyűlésen ismertetett – telefonbeszélgetést, amelyben leszögezték: „A magyar és orosz nép barátsága függ attól, hogy a jóvátételi szállítás program szerint történjen.” Ismertette továbbá a diósgyőri nagyüzemek munkáslétszámát, fizikai és szellemi dolgozókra lebontva. Beszámolt továbbá arról, hogy a DIMÁVAG a magyar honvédség részére teherautó-pótkocsikat gyártott, hogy a gyár jóvátételként vasúti és mozdonykerékpárokat, kereskedelmi célból kábelgyári gépeket és vasúti vagon-alkatrészeket gyárt. Tájékoztatta megbízóit arról is, hogy a gyár a kokszot és vasércet a Szovjetunióból, Csehszlovákiából és Lengyelországból kapja, míg új gépeket Hollandiából, Belgiumból, Olaszországból és a Szovjetunióból.⁷³⁷

Néhány nappal később, 1950. február 28-án Viszneki József arra kezdett gyanakodni, hogy az Államvédelmi Hatóság megfigyelés alatt tartja. Egy ismerőse ugyanis arról tájékoztatta, hogy a menyasszonya, Bartók Éva lakhelye után érdeklődött a Munkaerő Hivatal. Viszneki azonban az államvédelmet sejtette a puhatolózás mögött, ezért még aznap felkereste kedvesét és beismerte neki kémtevékenységét. A leány esetleges ártatlan meghurcolását elkerülendő úgy döntöttek, hogy egyelőre nyilvános helyen nem fognak találkozni.⁷³⁸

Az államvédelem 1950. március 3-án egy újabb levelet fogott el, amely Viszneki József második jelentésére reagált. A grazi megbízók ebben arra utasították, hogy minden esetben jelölje meg információi forrását megbízhatóságuk szerint. A honvédségi alakulatok címének forrása felől érdeklődtek és kérték, hogy az alakulatok postaszámainál adja meg, milyen szám alatt melyik alakulat és hol van elhelyezve. Érdeklődtek továbbá afelől, hogy a vasútépítésnél milyen vágányok épülnek.⁷³⁹ Az ÁVH a küldeményt ismét továbbította Visznekinak, aki azt március 4-én, vagy 6-án kapta meg. Az irományt egy fogporos dobozba tette, majd a cserépkályha tetején rejtette el, arra azonban már választ nem tudott küldeni.⁷⁴⁰

A második elfogott külföldi levél után az Államvédelmi Hatóság számára megérlelődött Viszneki József letartóztatása. 1950. március 6-án környezettanulmány készült róla, amelyben megállapították, hogy a pártonkívüli férfi baráti köréhez leginkább azon gyáristák tartoznak, akik korábban a postán dolgoztak. Kiemelendő közülük Tasnádi Sándor, akit nem sokkal később, 1950. június 22-én letartóztattak, majd a miskolci „jobboldali szociáldemokraták” perében 12 évre ítélték. Érdekesség, hogy Viszneki József neve felmerült a Virágék elleni 1956-os felülvizsgálati eljárás során is. Virág Sándor ekkor azt vallotta, 1948 nyarán Viszneki

⁷³⁵ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki József kihallgatása. 1950. március 16.

⁷³⁶ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki József kihallgatása. 1950. március 16.

⁷³⁷ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki József kihallgatása. 1950. március 16.

⁷³⁸ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Feljegyzés Viszneki József kihallgatásáról. 1950. március 16.

⁷³⁹ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Jelentés. Budapest, 1950. március 9.

⁷⁴⁰ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki József kihallgatása. 1950. március 16.

figyelmeztette őt levelezésének postai megfigyeléséről.⁷⁴¹ Ezt azonban az Államvédelmi Hatóság 1950-ben még nem tudhatta, így Viszneki Józsefnek a szociáldemokraták „kémügyében” nem volt szerepe.

Az eljárás

Viszneki Józsefet a Katonai Elhárító Főosztály 1950. március 9-én vette őrizetbe és kísértette fel Budapestre. Ugyanekkor lakásán is házkutatást tartottak. Az ÁVH központjában Berkesi András áv. őrnagy, osztályvezető – akinek neve az ügy aktájában később is előfordul – írt jelentést ügyéről. Berkesi ebben azon gyanújának adott hangot, hogy a kiváló postatisztként ismert Viszneki felmondása és Vasgyárban való elhelyezkedése is utasításra történhetett.⁷⁴² A jelentés fő feladatként az első elfogott levélben szereplő „Kálmán” kilétének felderítését jelölte meg, „beszervezett ember”-t gyanítva személyében. A jelentés ezen túl egy egész kémhálózatot feltételezett, ezért rendkívül gyors tisztázást javasolt „még erőszak alkalmazása árán is”. Viszneki József kihallgatásánál e célból a „gyors lerohanási taktikát” kellett alkalmazni.⁷⁴³

Viszneki József első vallatása során részletes beismerő vallomást tett. Beszámolt László öccse kémtevékenységéről, illetve arról, hogy ő maga is több alkalommal küldött hírszerzőt Grazba. Ez alapján 1950. március 10-én Viszneki Lászlót átkísértették a kistarcsai internálótáborból az Államvédelmi Hatóság budapesti központjába,⁷⁴⁴ ahol részletes beismerő vallomást tett. Az ÁVH ezután a „hálózat felderítésére” összpontosított.⁷⁴⁵

Viszneki László feltáró jellegű vallomásainak az államvédelmi szervek bizonyosan örülhettek, azokban ugyanis számos – állítólag valamely külföldi hírszerzésnek dolgozó – emigráns magyart nevezett meg, róluk részletes személyleírást és egyéb adatokat is szolgáltatott. „Dezső” bácsiról, a CIC grazi összekötőjéről nemcsak személyleírást adott, de szokásairól, napi rutinjáról és a Klein Imrével való találkozó helyéről és idejéről is beszámolt, majd a találkahelyekről rajzokat készített.⁷⁴⁶ Felfedte azt is, hogy „Dezső” a „Miska” álnevet is használja. Ugyancsak fontos lehetett az ÁVH számára, hogy hírszerzőként nevezte meg a már említett Klein Imre volt horthysta századost is,⁷⁴⁷ akinek az apja, Klein Antal földbirtokos a Rajk-per egyik főtanúja volt.⁷⁴⁸ Dr. Klein Imre állítólag „Miska” bácsi „felhajtójaként” toborzott potenciális hírszerzőket az emigráns magyarok között.⁷⁴⁹

A politikai rendőrség napokon belül elővezettette Kiss Károlyt is, akit már 1950. február 20-án elfogtak a határon. Kiss részletes – bár fenntartásokkal kezelendő – vallomásában beszélt először Visznekiék húga, Ilona kémkedésben való érintettségéről. Elmondása szerint László a húga révén nőket szervezett be, akiknek utána nylonharisnyákkal fizetett, ezért hazautazásakor legalább 40 pár harisnyát vitt magával.⁷⁵⁰ Közölte továbbá, hogy Ilonának egy katonatiszt udvarlója is van, akit be kívántak szervezni, valamint arról beszélt, hogy egy építőipari vállalatnál dolgozó tisztviselő adott át Ilonának tervrajzokat különböző építkezésekről. Kiss Viszneki László szerepét jelentősen felnagyítva közölte, hogy László a húga segítségével

⁷⁴¹ ÁBTL 2. 1. – III/17-a. /V-143392/1. Virág Sándor kihallgatása. 1956. április 3.

⁷⁴² Viszneki József egyik kihallgatása ezt a feltevést nem támasztotta alá, elmondása szerint ebben az időben számos postai alkalmazott váltott munkahelyet, a nemzeti vállalatoknál ugyanis jobban lehetett keresni. (ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki József kihallgatása. 1950. március 16.)

⁷⁴³ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Jelentés. Budapest, 1950. március 9.

⁷⁴⁴ ÁBTL 3.1.9. V- 54557. Kovács János vizsgálati dossziéja.

⁷⁴⁵ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés. Budapest, 1950. március 10.

⁷⁴⁶ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Viszneki László (?) kézzel írt feljegyzés. Dátum nélküli.

⁷⁴⁷ Klein később ÁVH-s kettős ügynökként is dolgozott, a jelzett időben azonban még „csak” az amerikai hírszerzés szolgálatában állott. (Ungváry 2021)

⁷⁴⁸ Az idősebb Kleinnek kellett bizonyítania, hogy a birtokán lévő csőszkunyhóban találkozott Rajk László Rankovics jugoszláv belügyminiszterrel. (Körber 2014, 4.)

⁷⁴⁹ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Viszneki László kézzel írt vallomása. Dátum nélküli.

⁷⁵⁰ Az internálótáborból Viszneki József csupán két pár nylonharisnyát vett át. (ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki József kihallgatása. 1950. március 16.)

embercsempészésekben működött közre és hogy egy olyan jól működő és széleskörű kémhálózatot épített ki Magyarországon, amelyet már elég évente egyszer ellenőriznie, mert „ezek már maguktól is működnek”. Viszneki László fontosságáról beszélve kiemelte, hogy „Miska bácsi” Salzburgba is magával vitte, hogy ott az amerikaiaknak bemutassa.⁷⁵¹

Minthogy Viszneki József beismerte, hogy a titkosírára alkalmas vegyszert a rádióasztal fiókjában, a kémutasítást pedig a cserépkályha tetején rejtette el, 1950. március 17-én újabb háromórás házkutatást tartottak lakásában, amelyen többek között citrompótlót, kémjelentést és a celofántokban lévő vegyszert foglaltak le.⁷⁵² A tubus tartalmáról utóbb megállapították, hogy „színtelen írásra alkalmazható szer, mely írást melegítésre elő lehet hívni”.⁷⁵³ A házkutatás során⁷⁵⁴ egyes adatok szerint előkerültek az Ilona által eldugott munkásnyilvántartások is, azonban azokat másnap László érdektelen leveleivel együtt visszaadták a családnak.⁷⁵⁵

A Viszneki-testvérek, illetve Kiss Károly vallomása alapján 1950. március 20-án Turi Károly áv. hadnagy készített feljegyzést arról, kik segítették a kémtevékenységet, illetve kik bírtak arról tudomással, a felsoroltak közül azonban nem mindenki ellen indítottak eljárást és többeket még csak ki sem hallgattak. Két nappal később, 1950. március 22-én született javaslat Viszneki Ilona, Bartók Ferenc és Bartók Éva előállítására, utóbbi esetén csupán tanúkihallgatás céljából. Ugyanekkor tűzték ki célul a már Budapesten dolgozó Cserhádi László lakhelyének megállapítását és őrizetbevételét.⁷⁵⁶ Viszneki Ilonát és Bartók Ferencet március 28-án vették őrizetbe és kísértették Budapestre. A Bartóknál tartott házkutatáson megtalálták a – hamis feladók megjelölésével írott – Visznekitől kapott, illetve neki küldött egy-egy levelet. Aznap Budapesten fogdába került Cserhádi László is. Vallomásaik alapján április 5-én – utolsóként – Szekeres Lászlót fogták el. Ismételt házkutatást tartottak továbbá a korábban visszaadott munkásnévjegyzékek felkutatására, azonban megállapították, hogy az idősebb Viszneki József azt már eltűzelte.⁷⁵⁷

Az ügy nyomozása 1950. április 7-én zárult le, majd másnap Janikovszky Béla áv. ezredes intézkedett a gyanúsítottaknak a Budapesti Központi Katonai Ügyészségre való átkisértetéséről. Az ügyészési eljárás két hónapig tartott. A vádlottak többsége a „legteljesebb beismerésben” volt, míg Szekeres azzal módosította nyomozati vallomását, hogy csupán értéktelen selejtes nyomtatványokat, hulladékpapírokat adott át Cserhátnak tüzelési célra és hogy „hírszerzői vállalkozását nem tekintette komolynak”. Az ügyészség nevében 1950. június 22-én dr. Kovács Zoltán őrnagy nyújtott be vádiratot. A vádhatóság Viszneki Lászlót, Józsefet és Ilonát, valamint Cserhádi Lászlót folytatólagosan elkövetett hűtlenséggel, míg Szekeres Lászlót és Bartók Ferencet hűtlenséggel vádolta.⁷⁵⁸

A Budapesti Katonai Törvényszéken 1950. augusztus 8-án kezdődött meg tárgyalás, a nyilvánosság teljes kizárásával. A bíróság előtt Viszneki László I. rendű vádlott tagadta, hogy az első illegális magyarországi útja alkalmával közölte volna testvéreivel, hogy az amerikaiaknak kémked. Védekezése szerint bár elmondta, hogy katonai és más adatokat kell szereznie, megbízóját testvérei előtt nem fedte fel. László továbbá kijelentette, hogy második útja alkalmával azzal a céllal indult haza, hogy a hírszerzéssel felhagy, s itthon marad. A II. és

⁷⁵¹ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Kiss Károly 1950. március 14-i feljegyzéséből Viszneki Lászlóra vonatkozóan.

⁷⁵² ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Házkutatási jegyzőkönyv. 1950. március 17.

⁷⁵³ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Jelentés a Viszneki Józsefnél tartott házkutatásról. 1950. március 20.

⁷⁵⁴ Az iratok ennek idejét március 20-ában határozták meg, a jegyzőkönyv azonban egyértelműen március 16-i keltezésű.

⁷⁵⁵ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Feljegyzés Viszneki Ilona kihallgatásáról. 1950. március 29.

⁷⁵⁶ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Javaslat Viszneki László és József ügyével kapcsolatos személyek kihallgatására, illetve őrizetbevételére. 1950. március 22.

⁷⁵⁷ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Honvédelmi Minisztérium Katonai Elhárító Főcsoportfőnökség D Osztálya. Miskolc, 530/kj-1950. sz. levél. 1950. április 5. L. Kovács András áv. alhdgy. D.ov.

⁷⁵⁸ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Budapesti Központi Katonai Ügyészség Kb. IV. 025/1950/15. sz. vádirata.

III. rendű vádlott Viszneki József és Ilona azzal védekezett, hogy a hírszerzésre kizárólag a testvérük iránti szeretük és segíteni akarásuk vitte rá őket, míg a IV. rendű Cserhádi az Ilona iránti gyengéd érzelmeire hivatkozott. Szekeres László V. rendű vádlottként azonban immár határozottan tagadta bűnösségét és közölte, „Viszneki László Magyarországra érkezéséről a nyomozás során értesült először. Az ügyészi vallomása elébetárása után azonban elismerte, hogy erről valóban hallott, de végig megmaradt amellett, hogy Cserhátinak csak hulladékpapírokat adott, s szó sem volt arról, hogy az iratok Viszneki Lászlóhoz fognak eljutni.” Cserhádi a szembesítés során kitartott korábbi vallomása mellett és közölte, hogy Szekeres „az ő felkérésére, Viszneki László útján külföldi szervezethez való továbbítás végett adta át a szóbanforgó iratokat, melyek teljesen függetlenek a más alkalommal tüzelési célra valóban kért és kapott hulladékpapíroktól.”⁷⁵⁹ Bartók Ferenc VI. rendű vádlott bűnösségét csupán feljelentési kötelezettség elmulasztásában ismerte el, de nem tagadta, hogy ő maga is vállalkozott a hírszerzésre.

A törvényszék 1950. augusztus 9-én dr. Andó Ferenc ht. őrnagy vezetésével hirdetett ítéletet. A bíróság a vádhatósággal megegyezően állapította meg a vádlottak bűnösségét, s főbüntetésként Viszneki Lászlót és Józsefet kötél által végrehajtandó halálbüntetésre, Viszneki Ilonát 8 év, Cserhádi Lászlót 13 év, Szekeres Lászlót 11 év, Bartók Ferencet 7 év fegyházbüntetésre ítélte.⁷⁶⁰

Az elsőfokú ítélet ellen az ügyész, a vádlottak és védőik is fellebbezést jelentettek be. A Katonai Főtörvényszék előtt lefolytatott másodfokú tárgyalásra, illetve az ítélethirdetésre 1950. november 27-én került sor. A főtörvényszék Bajor László hb. alezredes tanácselnök vezetésével egyedül az ítélet Cserhátira vonatkozó részét változtatta meg, s büntetését 10 évre csökkentette.⁷⁶¹ A Viszneki-testvérek sorsáról ezután a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa döntött, amely nem részesítette őket kegyelemben. Viszneki Lászlót és Viszneki Józsefet 1950. december 20-án, reggeli hét órakor akasztották fel.⁷⁶²

Életben maradt társaik még évekig raboskodtak, ügyük felülvizsgálatára 1955-ben, a rehabilitációs eljárások során került sor. Ennek eredményeként először Szekeres László szabadult kegyelemből, 1955. május 5-én.⁷⁶³ A Vácott igen rossz egészségügyi állapotban raboskodó Cserhádi Lászlót a felülvizsgálati bizottság szintén egyéni kegyelemre javasolta azzal az indoklással, hogy „cselekmény súlyához képest elegendőnek mutatkozik a már kitöltött büntetés”. Cserhádi szabadlábra helyezéséről 1956. július 10-én hoztak határozatot.⁷⁶⁴ Viszneki Ilona és Bartók Ferenc szabadulásának ideje nem ismert. Az 1956-os forradalom idején Viszneki Ilona és Cserhádi László is emigrált.⁷⁶⁵

Kérdések, kételyek

Az iratok a fő lényegyet tekintve általában a későbbi vádlottak bűnösségét támasztják alá. Ellentmondások azonban jócskán fellelhetők a különböző jegyzőkönyvekben, egy-egy esetre vonatkozóan legalább két, néha több feloldhatatlan különbözősége figyelhetünk fel.

Viszneki László bűnösségére utal, hogy kihallgatásai során létező személyekről (pl. a hírszerzőként valóban dolgozó Klein Imréről, vagy dr. Kerekesről) beszélt, s a helyszínek is – egy-két kivételtől eltekintve – azonosíthatók és társaival együtt beismerte bűnösségét. Bátyja, József bűnösségére utalnak a még őrizetbe vétele előtt elfogott citrommal írott levelek, akárcsak azon más bizonyítékok, amelyeket eljárás alá vont társai lakásain foglaltak le. Az üggyel

⁷⁵⁹ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Budapesti katonai törvényszék KB. IX. 043/1950. sz. ítélete.

⁷⁶⁰ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Budapesti katonai törvényszék KB. IX. 043/1950. sz. ítélete.

⁷⁶¹ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Katonai főtörvényszék II. 0136/kat. ftszék. 1950. sz. ítélete.

⁷⁶² ÁBTL 2.2.1. I/7. 1091., 1103.; ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Budapesti katonai törvényszék KB. IX. 043/1950. sz. ítélete.

⁷⁶³ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László és társai amerikai kémkedése. Jelentés. É. n.

⁷⁶⁴ ÁBTL 3.1.9. V-1376/1. Cserhádi László ügyének felülvizsgálata. 1956. július 10.

⁷⁶⁵ ÁBTL 4.1. A-2126/132. Viszneki László és társai amerikai kémkedése. Jelentés. É. n.

kapcsolatban azonban sok kérdés, kétely merül fel az adatok összevetése során, de logikai ellentmondások is fennállnak. Viszneki István miután igyekezett megakadályozni, hogy László testvére az amerikai hírszerzéssel kerüljön kapcsolatba, miért segített József bátyjának ugyanebben? Sőt, miért küldött olyan levelet, amelyet a hírszerzés embere – vélhetően „Dezső”/„Miska” bácsi – citromírásos titkosírással látott el? Miért utalnak Viszneki István kémtevékenységére egyes iratok, mikor a vallomások – egy kivételével – egyöntetűek abban, hogy visszautasította az ilyen irányú együttműködést? Viszneki József – több vallomással is alátámasztott – igen határozott, s ellentmondást nem tűrő magatartásában sem érthető feltétlenül a változás. Ha kezdetben mindent elkövetett annak érdekében, hogy Lászlót lebeszélje a kémkedésről, miért vállalkozott maga arra? Bár első esetben ez még megmagyarázható volna a testvéri szeretettel, az azonban már végképp illogikus, hogy miután az internálótáborban közölte öccsével, hogy felejtse el az „amerikaiakat”, miért jelentkezett ő maga náluk, s folytatta az igen kockázatos kémkedést? Az is elgondolkodtató, hogyan lehetséges az, hogy a két testvéren kívül mindenki készséggel vállalkozott a kémkedésre és szolgáltatott adatokat, vagy iratokat, mint ahogy az sem, hogy egyesek – ugyancsak vallomással alátámasztott – kémkedésre való vállalkozását, esetleg kémtevékenységét, vagy akár az államvédelmisek érintettségét nem vizsgálta ki érdemben a Hatóság.

Sajnos a fogdaügynöki jelentések nem maradtak meg, így nem tudhatunk az eljárás részleteiről más forrásból és azt sem tudhatjuk, miként nyilatkoztak a gyanúsítottak rabtársaik előtt. Ennek – valamint visszaemlékezések – hiányában nem tudjuk, milyen fizikai, lelki terroron mentek keresztül és hogyan változott magatartásuk – ha változott – az eljárás során. A vádlottak – különösen Szekeres László – tárgyaláson során tanúsított magatartásából, abból, hogy a nyomozati adatokkal szemben a bíróság többször merőben más tényállást állapított meg és hogy a rehabilitációs felülvizsgálati eljárások során – vélhetően – mindenkit szabadlábra helyeztek, arra következtethetünk, hogy kémszervezet nem volt, s ha kémtevékenység történt is, az sem lehetett olyan fajsúlyú, mint ahogy azt az Államvédelmi Hatóság által minden bizonnyal manipulált nyomozati iratok „feltárták”.

IV. 1. A miskolci Fekete Sasok

Előzmények

Az 1950-ben alakult „Fekete Sasok” vezetői a Venkovits-testvérek, Károly és László voltak. A Venkovitsoknak jócskán volt okuk arra, hogy szembehelyezkedjenek a rendszerrel. Apjuk Venkovits K. Lajos (hivatalos neve: Venkovits Károly) nyomdatulajdonos volt Miskolcon, majd Nyíregyházán, így fiai tőkés származásának számítottak. Apjuk ellen 1945 után többször eljárást indítottak politikai okból. 1946. június 28-tól július 25-ig internálták, 1947-ben pedig a MKP nyíregyházi városi szervezete tett ellene feljelentést népellenes bűntett miatt. A népbiztonság 1947. április 11-én megszüntette ellene az eljárást⁷⁶⁶, de kálváriája nem ért véget. 1948. november 22-én Károly fiával együtt azzal az indokkal zárták ki a nyomdász szakszervezetből, hogy „kijelentéseikkel gyengíteni igyekeztek a magyar dolgozóknak a szabadságukért harcoló görög nép iránti rokonszenvét és támogatását”.⁷⁶⁷ 1949 február 12-én „fasiszta, mindszenyista bérenc”-ként ismét letartóztatták, majd „klerikális reakciós rendszerellenes kijelentései miatt” izgatás vádjával egy év börtönre ítélték.⁷⁶⁸ Fiai helyzetét nehezítette, hogy 1949. április elején államosították apjuk nyomdáját is.⁷⁶⁹

Az idősebbik fiú, Venkovits Károly gimnáziumi tanulmányai után kitanulta a nyomdász mesterséget és apja nyomdájában dolgozott. 1944 végétől 1945 júniusáig nyugaton volt. Hazatérése után apja üzemében dolgozott nyomdászként. Tagja lett a Szociáldemokrata Pártnak, az MDP-be azonban már nem lépett be. 1947. július 4-én – egy, a Szabolcsi hétfő című hetilapban megjelent, szovjetellenesnek tartott cikke – miatt internálták. Bár 1947. augusztus 4-én szabadlábra helyezték, eljárást indítottak ellene. 1947. október 15-én a Debreceni Népbiztonság megszüntette ellene az eljárást, azonban 1948. március 1-ig rendőrhatalósági felügyelet alatt állt.⁷⁷⁰

Venkovits Károly 1949. június 29-én Jugoszláviába szökött. Disszidálásának okait egyik kihallgatásán a következőképp fogalmazta meg: „1949-ben egyik vidéki lapban egy szovjet-ellenes cikket írtam, amelynek folytán a Nyíregyházi ÁVH. őrizetbe vett. Ekkor felajánlottam a Hatósággal való titkos együttműködést azért, hogy szabadlábra helyezzenek. Szabadlábra helyezésem meg is történt, én azonban ellenséges beállítottságomnál fogva nem hajtottam végre vállalt feladataimat, s félve a felelősségre vonástól, továbbá, mert ellensége vagyok a népi demokráciának, Jugoszláviába szöktem.”⁷⁷¹ Egy másik kihallgatásán részletesen beszámolt beszervezéséről, itt azonban nem önkéntes „felajánlásról” beszélt: „az ÁVH-nak tudomása volt ellenséges beállítottságomról, ezt felhasználva 1949. május 25-én beszerveztek arra, hogy minden héten küldjek jelentést a titóista és jobboldali szociáldemokrata személyek tevékenységéről és kijelentéseikről. [...] Kovács Mihály szds. és Balkányi Zoltán fhdgy. a Nyíregyházi Á. V. H. helyiségében nyilatkozatot írtak alá velem, melyben kötelezettséget vállaltam, hogy a tőlük kapott feladatokat végrehajtom. Tekintettel arra, hogy az Á. V. H. bírósági eljárással fenyegetett kémkedés gyanúja miatt, elvállaltam a megbízást, de amit kértek tőlem, az a meggyőződésemmel ellentétbe állott, ezért elhatároztam, hogy Jugoszláviába menekülök.”⁷⁷²

Venkovits Károly Svájcba kívánt eljutni, a jugoszláv titkosszolgálat, az UDB⁷⁷³

⁷⁶⁶ ÁBTL 3.1.9. V-24611. Venkovits K. Lajos népellenes bűntette. 1947. Nü. 194/4.

⁷⁶⁷ Venkovits K. Lajost és fiát kizárta a nyomdászszakszervezet. Nyírségi Magyar Nép, 1948. november 30.

⁷⁶⁸ Egyévi börtönre ítélték az uszító Venkovicsot és Bárkányi László nyírbogdányi papot. Nyírségi Magyar Nép, 1949. június 16. 4.

⁷⁶⁹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits Károly kihallgatása. 1951. július 6.

⁷⁷⁰ ÁBTL 3.1.9. V-24611. Debreceni Népbiztonság 1947. Nü. 1043/2. sz. határozata

⁷⁷¹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits Károly kihallgatása. 1951. június 14.

⁷⁷² ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits Károly kihallgatása. 1951. július 6.

⁷⁷³ Uprava Državne Bezbednosti (Állambiztonsági Igazgatóság)

azonban két hónapig tartotta őrizetben Perlakon (Prelog). Az UDB ötször hallgatta ki, főleg szökésének oka felől érdeklődtek. A jugoszláv hírszerzés az ÁVH ügynökét sejtette személyében, ő azonban ragaszkodott politikai menekült voltaához és közölte, ha nem mehet nyugatra, Jugoszláviában kíván letelepedni. 1949. augusztus 16-17-én az UDB úgy döntött, hogy visszatoloncolják Magyarországra. A hivatalossal úttal szemben azonban nem a határátkelő helyen dobták vissza, hanem őt magyar fiatallal együtt Tótszerdahelynél, „csempészúton”⁷⁷⁴. Félve a börtöntől, illetve attól, hogy jugoszláviai útja miatt kémkedéssel vádolják meg, Károly Nyíregyháza helyett szülővárosában, Miskolcon telepedett le, hamis rendőrségi bejelentőt szerzett magának és Szoták Károly álnéven reklámfestőként helyezkedett el.⁷⁷⁵

Öccse, Venkovits László négy polgárit végzett, majd egy évig tanítóképzőbe járt. 1942-től apja nyomdájában dolgozott, 1943 decemberétől Budapesten vállalt alkalmi munkákat. 1944 őszén leventeként nyugatra vitték. 1944 novemberében egy razzia alkalmával elfogták, majd felszólításra SS-katonának jelentkezett, de a harcokban nem vett részt. Bécsi kiképzése során ugyanis fültőmirigy gyulladást kapott, s a gmundeni kórházba került. Itt 0-s vércsoport-jelzést tetováltak bal felső karja belső oldalára. Lászlót többször is megműtötték, csak 1946. január 15-én, tehát hónapokkal a háború vége utána engedték ki a kórházból. Ezt követően Linzbe költözött, ahol két éves iparművészeti iskolát végzett. 1946. július 29-én egy német leányt vett feleségül, majd vele együtt újdonsült apósához Görlitz-be költözött. Nejével együtt 1947. december 19-én tért haza. Ekkor az államvédelem letartóztatta. Háborús bűntett miatt emeltek ellene vádat, de a Debreceni Népbíróság 1948. február 4-én felmentette.⁷⁷⁶ Ezután Nyíregyházán, majd 1949 nyarától Miskolcon helyezkedett el dekoratőrként. 1950 januárjában a Borsodi Nyomdába vették fel segédként, de júliusában elbocsátották „a munkások közötti izgató hangú ellenséges propaganda” terjesztése miatt. Ezt követően a színháznál, majd szövetkezeteknél végzett dekorációs munkákat.⁷⁷⁷

A szervezkedés további tagjai az események idején többnyire fiatal emberek, 20-30 év közöttiek voltak, de voltak közöttük középkorúak is. Néhányan a kommunista rendszer hagyományos ellenségeinek számítottak származásuk, vagy múltjuk okán. Így a társaság egyik idősebb, az események idején 55 éves Négyesi Ferenc korábban rendőr volt, 1946-ban fosztották meg állásától „ellenséges beállítottsága miatt”.⁷⁷⁸ 1947-ben népellenes bűntett vádjával népbíróság elé állították, de felmentették. Négyesi – aki időközben a Szociáldemokrata Párt tagja lett – ezután nem tudott tartósan elhelyezkedni, alkalmi munkákból tartotta fenn magát.⁷⁷⁹

A mozgalom fiatalabb tagjai közül a Gergely-testvérek – Gyula és Botond – apja református, Farkas Dániel adventista lelkész volt. Gergely Gyula tagja lett a Magyar Dolgozók Pártjának, azonban a tagfelülvizsgálatkor tagjelöltté minősítették vissza arra hivatkozva, hogy kivonta magát a pártmunka alól.⁷⁸⁰ A nyomdában ugyanakkor megmaradt DISZ-titkárnak.⁷⁸¹ Mellette mások is rendelkeztek „munkásmozgalmi múlttal”. Komjáti János 1946-tól az SZDP, 1948 februárjától az MKP, illetve az MDP tagja volt. Három és fél évet szolgált a határőrségnél,

⁷⁷⁴ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits Károly kihallgatása. 1951. június 21.

⁷⁷⁵ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Jelentés Venkovics Károly kihallgatásáról. Budapest, 1951. június 14.

⁷⁷⁶ ÁBTL 3.1.9. V-51701. Venkovits László kihallgatása. 1947. december 31., Debreceni Népbíróság Nb. 47/1948-5. sz. ítélete.

⁷⁷⁷ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. június 12.

⁷⁷⁸ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Jelentés. Bp., 1951. június 29. Fekete Sasok fegyveres szervezkedése

⁷⁷⁹ ÁBTL 3.1.9. V-60600-1. Miskolci Népbíróság Nb. 348/1947. sz. ítélete

⁷⁸⁰ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Összefoglaló jelentés. 1131/1951. Tárgy: Venkovich László ügye. Miskolc, 1951. április 6.

⁷⁸¹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

majd onnan fegyelmi úton elbocsátották, s 1949. október 23-án a pártból is kizárták.⁷⁸² Bíró Béla az SZDP, majd az MKP tagja volt, a tagfelülvizsgálatkor azonban őt is kizárták a pártból.⁷⁸³ Székelyföldi János vallomása szerint 1941-től a nyilaskeresztes párt, 1947-től az MKP, illetve az MDP tagja volt.⁷⁸⁴ Kovács Bertalan az ifjúsági mozgalomban vett részt és a SZIT-ben egy ideig káderesi funkciót töltött be.⁷⁸⁵ Kovács József a katonaságnál a DISZ-ben vállalt szerepet vezetőségi tagként, bár ő ezt megelőzően 1946-tól a Független Kisgazdapárt tagja volt, valamint körülbelül egy hónapig a párt ifjúsági szervezetének, a Gaál Gaszton gárdának.⁷⁸⁶

Az ellenállócsoport

A szervezkedés kezdetére vonatkozóan az adatok eltérők. A bíróság megállapítása szerint „Venkovics Károly és Venkovics László 1950 tavaszán közelebbről meg nem határozható időpontban Miskolcon – Venkovics Károly kezdeményezésére elhatározták, hogy illegális szervezetet hoznak létre, amely a fennálló rendszer megdöntését fogja előmozdítani. Megbeszélték, hogy a szervezetbe bekapcsolják az általuk megbízhatónak tartott személyeket és egyelőre ellenséges röplapok terjesztésével, a várt harmadik III. világháború kitörése után pedig időközben megszerzendő fegyverekkel és robbanóanyagokkal aktívan fogják támogatni az imperialisták célkitűzéseit, és a népi demokrácia megdöntésének tervét. Magyarországnak hadszíntérré változtatása esetén a hegyekbe akarnak vonulni és diverziós tevékenységet folytatni a szovjet és magyar csapatok mögöttes területén. Tervbe vették, hogy rombolni fogják az utánpótlási vonalakat és a hadifontosságú üzemeket továbbá Miskolc környékén legyilkolják az MDP funkcionáriusait és az ÁVH beosztottjait.”⁷⁸⁷

A törvényszék megállapításával szemben az iratok alapján más körülmények között, más időben és részben más célokkal alakították meg a szervezkedést. A szervezkedés ötlete több forrás szerint csak 1950 nyarán fogant. A Venkovits-testvérek a koreai háború kitörésének (1950. június 25.) hírére döntöttek a cselekvés mellett.⁷⁸⁸ Úgy látták, hogy a hamarosan kitörő harmadik világháborúra előre fel kell készülniük, ezért csoportot hoznak létre abból a célból, hogy a háború idején letartóztassák az ÁVH-sokat a tömeges letartóztatások megelőzése és a nyugati csapatok előrenyomulásának elősegítése céljából.⁷⁸⁹ Venkovits László egyik kihallgatásán így fogalmazott: „nehogy esetleges háború kitörése készületlenül érjen [minket – K. J.], mert a politikailag megbízhatatlan személyeket és különösen azokat, akik illegalitásban vannak, össze fogják szedni és elviszik őket. Kellene egy csoportot alakítani, akik védenék egymást, és ha esetleg rájönnének, akkor valamennyien valamilyen úton-módon megpróbálhatnak átjutni a határon. Erre olyan embereket kell szerezni, akik mind meg tudják állni a helyüket és valamit hozni is tudnak magukkal.”⁷⁹⁰ Az itt idézett célok mellett bizonyos, hogy a rendszer megdöntését kívánták elősegíteni, de egyéb tekintetben kétségek fogalmazódnak meg.

A katonai törvényszék – az ellenállócsoportnál az ÁVH által alkalmazott szokásos

⁷⁸² ÁBTL 3.1.9. V-60600. Összefoglaló jelentés. 1131/1951. Tárgy: Venkovich László ügye. Miskolc, 1951. április 6.; ÁBTL 3.1.9. V-60600-1. Komjáti János kihallgatása. 1951. július 16.

⁷⁸³ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

⁷⁸⁴ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Székelyföldi János kihallgatása. 1951. július 17.

⁷⁸⁵ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

⁷⁸⁶ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Kovács József kihallgatása. 1951. június 22.

⁷⁸⁷ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

⁷⁸⁸ Az iratok többsége alapján a beszélgetés a testvérpár között történt, Venkovits László egyik kihallgatásán azonban arról számolt be, hogy ez alkalommal jelen volt Gergely Gyula és V. S. is. V. személye azért is érdekes, mert nevét a kihallgatási jegyzőkönyvre csak utólag, piros ceruzával írták rá. (ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. június 21.)

⁷⁸⁹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. június 12.

⁷⁹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. június 14.

koncepció szerint – megállapította ugyan, hogy egy újabb világháború kitörése esetén a hátszágban diverziós és szabotázs cselekményeket kívántak elkövetni az utánpótlás megakadályozása, a külföldi csapatok előretörése és a magyarországi rendszerváltozás elősegítése érdekében, ez azonban minden alapot nélkülözött. Venkovits Károly egyik kihallgatásán kifejezetten tagadta, hogy létezett volna ilyen terv: „Diverziós cselekményekről és azok tervezéséről egyáltalán nincs tudomásom, az én jelenlétemben ilyenről semmiféle megbeszélések nem történtek.”⁷⁹¹ Más alkalommal ő maga is beismerő vallomást tett e tekintetben, kényszerítő körülmények hatására.

Ugyancsak a koncepció részeként fogalmazódott meg a kommunista funkcionáriusok és ávósok legyilkolásának terve, amely a kihallgatások kezdeti szakaszában még csak fel sem merült. Később persze minden gyanúsított „beismerő vallomást tett”, minden bizonnyal ugyancsak presszió hatására. Venkovits Károly szóhasználata is árulkodó: „Ennek a szervezkedésnek célja az volt, hogy az általunk remélt harmadik világháború esetén terrorista, romboló tevékenységünkkel elősegítsük az imperialista csapatok magyarországi »Győzelmét«. Konkrétan terveztük, hogy a szovjet és magyar csapatok mögöttes területén rombolni fogjuk az utánpótlási vonalakat, az ipartelepeket, legyilkoljuk orvul a kommunista funkcionáriusokat, az ÁVH közegeit.”⁷⁹²

A szervezkedés alakulásával kapcsolatosan a vizsgálat során az sem volt egyértelmű, hogy ki hívta azt életre. Az eljárás kezdetén a Venkovits-testvérek egymásra mutogattak. Károly úgy nyilatkozott, hogy bár tudott testvére tervéről, ő maga csak 1950 augusztusában csatlakozott a társasághoz, addig komolytalannak tartotta őket. Elmondása szerint a mozgalom öccse „ellenséges beállítottságú” baráti köréből indult ki, amely László Széchenyi u. 85. sz. alatti lakásában rendszeresen együtt hallgatta az Amerika hangját és a Szabad Európa Rádiót.⁷⁹³ Károly sem tagadta azonban, hogy a szervezkedésnek később egyik vezetője, „ideológiai irányítója” lett, s az Amerika Hangja, a londoni rádió a Szabad Európa adásai alapján az összejöveteleken rendszeres tartott „külpolitikai beszámolókat”.⁷⁹⁴

Az ellenállócsoport tényleges szervezését bizonyosan Venkovits László kezdte meg. Venkovits Károly későbbi vallomása szerint öccse és munkatársai, Werner Károly, Vincze Sándor és Gergely Gyula nyomdai gépmester már 1950 májusában esküt tettek egymásnak a mozgalom célkitűzéseire, illetve arra, hogy „aki elárulja, arra halál vár”.⁷⁹⁵ Valószínűbb azonban, hogy László csak 1950 júliusában, egy rádióhallgatás alkalmával próbálta Wernert és Vinczét beszervezni. Kollégái ekkor kitérő választ adtak. Meggyőzésük érdekében László elkészítette a szervezkedés jelvényét és megmutatta azt Wernernek. „Kinézete fekete alapon zöld levélkoszorú, benne ezüst halálfej, alatta Sz. M. P.”⁷⁹⁶ betűk.” Állítólag ekkor mutatott neki egy eskümintát is, amit belépés esetén kellett volna aláírnia.⁷⁹⁷

Az események pontos sorrendje nehezen határozható meg, de ebben az időben Venkovits László segéd munkásként dolgozó munkatársától, Négyesi Ferentől⁷⁹⁸ egy működőképes Mauser gyártmányú puskát kapott. Négyesi még a háború idején, a romok között találta a fegyvert, amelyet viaszos vászonba csomagolva a Sajóban rejtett el, majd Venkovits László kérésére vette elő rejtékhelyéről, majd pár nap múlva Gergely Gyulával mintegy 100 db

⁷⁹¹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovics Károly kihallgatása. 1951. június 27.

⁷⁹² ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovics Károly kihallgatása. 1951. június 14.

⁷⁹³ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

⁷⁹⁴ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovics Károly kihallgatása. 1951. június 14.

⁷⁹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovics Károly kihallgatása. 1951. június 19.

⁷⁹⁶ A vizsgálati iratok a rövidítés feloldására nem adnak választ.

⁷⁹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Összefoglaló jelentés. 1131/1951. Tárgy: Venkovich László ügye. Miskolc, 1951. április 6.

⁷⁹⁸ 1926-tól rendőrként szolgált, főtörzsőrmesteri rendfokozatot ért el. 1946-ban bocsátották el. Ettől kezdve alkalmi munkákból tartotta fenn magát. (ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.)

töltényt is küldött.⁷⁹⁹ (Ismeretlen időben az ifjabb Venkovits Négyesit is beszervezte.⁸⁰⁰) Az ifjabb Venkovits még aznap este közölte bátyjával a hírt, majd friss szerzeményét megmutatta Werner Károlynak és Vincze Sándornak is azzal, hogy „most már elhihetitek, hogy van valami, amivel védekezzünk”.⁸⁰¹ Werner érdeklődésére Venkovits László elmondta, hogy egy rendszerváltozás esetén a legfontosabb feladatuk az ÁVH lefegyverzése és a középületek megszállása lesz. Közölte, hogy ezzel egyidőben a nyomdában nagy mennyiségű röplapot kell készíteniük, s ezt a feladatot Wernerre kívánja bízni. László a beszélgetés során állítólag arra hivatkozott, hogy külföldi kapcsolataiktól kapnak utasításokat. Bár az ifjabb Venkovits ismét felkérte csatlakozásra Wernert és meghívta a társaság másnapi találkozójára, a fiatalember félve a következményektől, attól távol maradt.⁸⁰²

Venkovits László végül elsőként sikerrel barátját, Gergely Gyulát szervezte be. Még 1950 júliusában rajta keresztül sor került bátyja, Gergely Botond bevonására is, aki 1949 novembere óta látott el Miskolcon katonai szolgálatot. Botond személye azért volt fontos, mert általa kívánták kiépíteni a mozgalom katonai vonalát.⁸⁰³ Gergely Botond elsőként a vele baráti kapcsolatban álló katonatársát, György János szakaszvezetőt, a tartalékos tiszti tanfolyam előadóját nyerte meg a mozgalomnak, akit további személyek beszervezésével bízott meg.⁸⁰⁴ Miután azonban Botondot előléptették szakaszvezetővé és ütegparancsnoki beosztásban 1950 októberében Pápára, majd novemberben Pusztavámra helyezték át, megszakadt vele a kapcsolat. Botond miskolci szolgálata idején azonban további személyeket is bekapcsolt az összeesküvésbe, így Pálinkás Józsefet, az észak-magyarországi lapkiadó vállalat pénzbeszedőjét⁸⁰⁵ és Pályi Géza villanyszerelő-segédet.⁸⁰⁶ Pálinkás állítólag megígérte, hogy az illegalitásban lévő Venkovits Károly számára vállalatától hamis munkaadói igazolványt fog szerezni,⁸⁰⁷ ez azonban nem történt meg. Pályi Géza javaslatára Gergely Botond és Venkovits László megpróbálta bevonni a mozgalomba Baranyai Alfréd volt horthysta századost, ő azonban egyértelműen elutasította közeledésüket.⁸⁰⁸

Gergely Botond még Miskolcon két pisztolyt szerzett alakulatától, illetve magához vett egy látszóvet, amit az egyik bajtársa hagyott a sátrában. Egy szovjet gyártmányú 7.62-es pisztolyt mintegy 50 tölténnyel és a látszóval Pálinkás Józsefnek adott át, aki azokat egy ideig lakásán rejtegette. A fegyver később Venkovits Károlyhoz került⁸⁰⁹, aki ettől kezdve azt állítólag csőre töltve hordta a zsebében abból a célból, hogy letartóztatása esetén ellenállást tanúsíthasson.⁸¹⁰ A másik pisztolyt Gergely Botond György János szakaszvezetőnek adta át megőrzésre.⁸¹¹

⁷⁹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Gergely Gyula kihallgatása. 1951. június 25.

⁸⁰⁰ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. június 15.

⁸⁰¹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. június 14.

A puskát később Venkovits Károly rejtegette lakásán.

⁸⁰² ÁBTL 3.1.9. V-60600. Összefoglaló jelentés. 1131/1951. Tárgy: Venkovich László ügye. Miskolc, 1951. április 6.

Vincze Sándorral és Werner Károllyal később megszakadt a kapcsolat, miután november-decemberben mindketten behívót kaptak, s megkezdték katonai szolgálatukat. (ÁBTL 3.1.9. V-60600. Összefoglaló jelentés. 1131/1951. Tárgy: Venkovich László ügye. Miskolc, 1951. április 6.)

⁸⁰³ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

⁸⁰⁴ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Gergely Botond kihallgatása. 1951. június 15.

⁸⁰⁵ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

⁸⁰⁶ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits Károly kihallgatása. 1951. június 30.

⁸⁰⁷ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovics Károly kihallgatása. 1951. június 15.

⁸⁰⁸ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. július 4.

⁸⁰⁹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. június 14.

⁸¹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

⁸¹¹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Gergely Botond kihallgatása. 1951. július 10.

Megfigyelve

A szervezkedés 1950 augusztusában jutott az Államvédelmi Hatóság tudomására. Ekkor – kollégáitól származó információk alapján – a Borsodi Nyomda Vállalat vezetője tett jelentést Králik János áv. főhadnagy alosztályvezetőnek Venkovits László tevékenységéről. A vállalatvezető elmondta, hogy Venkovits „tetovált SS. katona volt, a lakásán fegyvert és töltényeket rejteget és a szervezkedésbe nyomdász kollégáit igyekszik beszervezni.”⁸¹²

Információi alapján előállították Werner Károly nyomdászt, aki beszámolt Venkovits László beszervezési kísérletéről, a szervezkedés céljairól, a fegyverekről, a röplapozási tervekről, sőt arról is, hogy az ifjabb Venkovits titokzatos külföldi kapcsolatairól beszélt neki. Emellett a mozgalom tagjaként megnevezte az idősebb Venkovitsot és Gergely Gyulát. Werner egy jelentés szerint „még elmondta, hogy Venkovich mesélte neki, hogy amikor ő SS. katona volt, hány embert nyírt ki, továbbá, hogy bátyja szintén Miskolcon lakik és álnéven van bejelentve, gyakran el szokott hozzá jönni, angol híreket meghallgatni.”⁸¹³

Az ÁVH kikérdezte Vincze Sándor betűszedőt is, aki épp egy hete járt utoljára Venkovits László lakásán. Vincze megerősítette a mozgalom céljairól, valamint a fegyverekről szóló információkat. Az államvédelem Hoór Éva nyomdai berakónőt is kihallgatta, ő azonban érdemi felvilágosítással nem tudott szolgálni, mindössze annyit árult el, hogy Venkovits László „előtte reakciós vicceket mesélt és a rendszert szidalmazta.”⁸¹⁴

A kikérdezések után mindhárom személyt szabadon engedték, s közölték velük, ha „valaki kérdezi, miért voltak az ÁVH-n, mondják azt, hogy más ügyről van szó”. Králik áv. főhadnagy Hoór Évát külön megbízta azzal, tegye intenzívebbé kapcsolatát Venkovits Lászlóval. Ennek megfelelően Hoór kétszer is ellátogatott a célszemélyhez, azonban az áttörés nem történt meg, csupán arról tudott beszámolni, hogy az ifjabb Venkovits előtte amerikai rádiót hallgatott és „erős demokráciaellenes vicceket mesélt.” Ebben szerepet játszhatott talán az is, hogy Venkovits László ekkor már tudott Werner és Vincze kihallgatásáról. Az ifjabb Venkovits azonban nem különösebben félt a következményektől, mert úgy tudta, hogy munkatársai nem vallottak rá.⁸¹⁵ Az ellene folytatott nyomozásról Venkovits Lászlót a főnöke, Szűcs Andor, az Észak-magyarországi Nyomdaegyesülés vezetője világosította fel, aki közölte vele, hogy „a maga ügyét már intézi az ÁVH”.⁸¹⁶ A fiatalember ellen – alaptalanul – sikkasztás gyanújával is indítottak nyomozást – és ezzel körülbelül egy időben a nyomdából is elbocsátották –, de ő biztos volt benne, hogy a szervezkedés miatt vannak a nyomában, ezért azonnal tájékoztatta bátyját. A Venkovits-testvérek helyzetüket mérlegelve abban állapodtak meg, hogy míg az ügy „lecsillapodik”, felfüggesztik a szervezkedést.⁸¹⁷

Az ÁVH közben igyekezett felderíteni a történeteket. Venkovits Lászlóról megállapították, hogy bár a Palotaszállóból gyakran sok pénzzel tér haza, s emellett postán is gyakran kap különböző összegeket, „családjának ebből kevés jut, mert nagyon szegényesen élnek.” Ugyancsak értesültek arról, hogy „Venkovich Lászlót lakásán este 23-24 óra körül, néha korábban is fiatalemberek szokták felkeresni, ilyenkor az ablak be van függönyözve, azon halkan kopogtatnak és úgy szokta őket Venkovich beengedni. Gyakran egész éjjel fent vannak, amikor mulatoznak és táncolnak. Katonaruhás fiatalember is fel szokták keresni.”⁸¹⁸

Az ÁVH hálózati úton Gergely Gyulával is foglalkozott, s róla környezettanulmányt készíttetett. Ennek során megállapították, hogy Venkovitscsal „szoros kapcsolatban van és

⁸¹² ÁBTL 3.1.9. V-60600. Összefoglaló jelentés. 1131/1951. Tárgy: Venkovich László ügye. Miskolc, 1951. április 6.

⁸¹³ Uo.

⁸¹⁴ Uo.

⁸¹⁵ Uo.

⁸¹⁶ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. június 12.

⁸¹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. június 14.

⁸¹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Összefoglaló jelentés. 1131/1951. Tárgy: Venkovich László ügye. Miskolc, 1951. április 6.

jelenleg is jár lakására, gyakran találkoznak utcán, annak ellenére, hogy Venkovich Lászlót a nyomdából elbocsájtották. A nyomdában dolgozó Barát nevű informátorunk 1950. október 11-én jelentést adott, mely szerint a Borsodi Nyomda DISZ szervezetében 1950. október hó első szerdáján, Arany J. u. 130. sz. a. az amerikai rádiót hallgatták”. Köztük volt a Gergellyel szoros kapcsolatban álló Komjáti János, így ő ekkor került az ÁVH látókörébe.⁸¹⁹

Venkovits László ügyében az államvédelem 1951. április 6-án készített összefoglaló jelentést Arany László áv. főhadnagy alosztályvezető és Szabó István államvédelmi alhadnagy aláírásával. Jelentésükre piros ceruzával egy ismeretlen további intézkedésekre utasított. Így a miskolci államvédelmi osztálynak kellett konkrét felderítést végeznie, a katonákat ki kellett hallgatni, javaslatot kellett tenni „beszervezésre alkalmas személyre”.⁸²⁰ Ennek megfelelően Hajdók Béla áv. százados Budapesten, 1951. április 11-én utasítást adott a már kötelező katonai szolgálatát teljesítő Werner Károly és Vincze Sándor szolgálati helyének megállapítására, s ugyanaznap utasították a miskolci osztály „vezető bajtársát”, hogy adjon utasítást a „II. hadsereg vonalán foglalkoztatott” személynek, derítse fel a társaság tagjait és tegyen javaslatot beszervezésre.⁸²¹

Aktivizálódás

Venkovitsék ekkorra mintha már elfelejtették volna, hogy az ÁVH a nyomukban volt. Pár hónapig meghúzták ugyan magukat, de 1950 karácsonyától ismét aktivizálták magukat. Bár Venkovits Lászlót elbocsátották a nyomdából, egykori munkatársaival változatlanul kapcsolatban maradt, különösen Gergely Gyulával és testvérével. Gergely Botond karácsonyi szabadságára hazatérve azt vetette társai szemére, hogy „ti nem csináltok semmit”. Szavai hatására újévkor a társaság összejött és megbeszélték, hogy kiterjesztik, pontosabban kiépítik szervezkedésüket.⁸²²

A szervezet tagságát ettől kezdve folyamatosan növelték, igyekeztek tevékenységüket más településekre kiterjeszteni. Venkovits László 1950 végén⁸²³ – a bíróság megállapítása szerint 1951 januárjában⁸²⁴ – szervezte be Székelyföldi János szabómestert. Utóbb csatlakozott a szervezkedéshez Székelyföldi neje is, akinek volt vöröskeresztes ápolónőként az lett volna a feladata, hogy egy fegyveres összetűzésnél részesítse elsősegélyben megsebesült társait.⁸²⁵ Székelyföldi János egyik munkatársát, Balázs Rezső szabót is beszervezte, valamint átadta Venkovits Lászlónak azt a robbanóanyagot és 10-13 db gyutacsot, amit még 1948 nyarán hozott el a bányából halászás céljából és a padlásán rejtgetett.⁸²⁶ A robbanóanyagot a Bükkben utóbb ki is próbálták.⁸²⁷ Székelyföldi még 1951 januárjában bemutatta Venkovits Lászlónak Kovács Bertalan⁸²⁸ vasgyári villanyszerelő-segédet, aki további személyek beszervezését kapta feladatául.⁸²⁹ Venkovits Károly és Kovács később együtt utaztak el Bodrogkeresztúrra, hogy dr. Bodnár Béla tisztviselőt beszervezzék, azonban visszautasította felkérésüket.⁸³⁰

Egyes adatok szerint a Fekete Sasok mindent megtettek annak érdekében, hogy más illegális szervezetekkel felvegyék a kapcsolatot. Az adatok azonban ellentmondásosak. Míg a

⁸¹⁹ Uo.

⁸²⁰ Uo.

⁸²¹ ÁBTL 3.1.9. V-60600.

⁸²² ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. június 14.

⁸²³ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Jelentés. Budapest, 1951. június 15. Tárgy: „Fekete Sasok” illegális szervezkedése.

⁸²⁴ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

⁸²⁵ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Székelyföldi János kihallgatása. 1951. június 20.

⁸²⁶ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Székelyföldi János kihallgatása. 1951. július 6.

⁸²⁷ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. július 2.

⁸²⁸ Az iratokban Kovács Kiss, illetve Kiss Bertalan néven szerepel többnyire, az ítéletben Kovács vezetékneven szerepelt.

⁸²⁹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

⁸³⁰ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits Károly kihallgatása. 1951. június 30.

büntetőeljárás irataiban számos ilyen jellegű kísérletről olvashatunk, az egyes esetekről az iratokban számos variáció megtalálható. Az adatok szerint 1951 februárjában Tápiószőlőse kísérletük megkísérelték kiterjeszteni a mozgalmat, illetve kapcsolataikat. A részletek tekintetében azonban három variáció is kitűnik az iratokból. Az egyik szerint Székelyföldi János egyik összejövetelükön arról számolt be, hogy Cegléd-Tápiószőlős környékén egy több száz (más adat szerint 1200) parasztból álló fegyveres szervezkedés létezik, amelynek egy pap a vezetője. Célként ezért a velük való kapcsolatfelvételt jelölték meg, amelyet Székelyföldi és Venkovits László hajtott volna végre.⁸³¹ Székelyföldi János ezzel szemben egyik kihallgatásán arról számolt be, hogy 1951. február 10-én Tápiószőlőse utazott szüleihez azzal a céllal, hogy az „ott élő kulákok közül a mozgalom részére beszerzéseket” hajtsa végre. Végül egy tápiószőlői egyéni gazda, Némédi József előtt fedte fel magát, próbálta őt beszervezni, mire Némédi azzal utasította vissza, hogy ő már egy helyi szervezkedés tagja. Megállapodtak azonban abban, hogy a két szervezkedés kapcsolatba fog kerülni egymással, erre azonban már nem került sor.⁸³² A harmadik – bíróság által tényként elfogadott – történet szerint pedig Némédi csatlakozott a Fekete Sasokhoz és elvállalta, hogy megbízható személyeket fog megnyerni a mozgalomnak, de a feladatot a lebukástól félve nem hajtotta végre.⁸³³

1951. február végén Székelyföldi János javaslatára egy állítólagos alsódobszai illegális csoporttal kívánták felvenni a kapcsolatot. Székelyföldi úgy tudta, hogy az alsózsolcai szervezkedés tagjai fegyverrel vannak felszerelve és „nagyon óvatos emberek, most annál is inkább, mert a falu az ÁVH megfigyelése alatt van.”⁸³⁴ Javaslatára az Alsódobszáról származó Kovács Bertalant – aki állítólag maga is megerősítette a szervezet létezését⁸³⁵ – bízták meg a velük való kapcsolatfelvétellel, kísérlete azonban eredménytelen volt.⁸³⁶ A történet hitelességét megkérdőjelezi, hogy az alsódobszai kísérlet nem szerepel a törvényszék ítéletében.

Ugyancsak Székelyföldi János egyes adatok szerint egy miskolci, volt horthysta katonatisztekkel álló „összeesküvésről” is beszámolt. Annak tagjai elmondása szerint „nagyon bizalmatlanok mindenki iránt, és nem akarják a kapcsolatot felvenni senkivel”.⁸³⁷ Ezzel kapcsolódhatott össze, hogy Székelyföldi megpróbálta beszervezni a horthysta századosnak hitt Jankai Istvánt⁸³⁸, sikertelenül.⁸³⁹

A más csoportokkal való kapcsolatfelvétel megtörténtét erősen megkérdőjelezi Venkovits László egyik vallomása, amely szerint csak beszéltek róla, de félve a lebukástól, sosem kezdeményezték azokat: „Gondolatunk az volt, hogy a fentebb említett szervezkedéssel felvesszük a kapcsolatot, de ezt a kérdést csak mindig felhoztuk, viszont egyik szervezkedéssel sem érintkeztünk. Bátyám, Venkovics Károly mindig azt mondta, ha felvesszük valamelyik szervezkedéssel a kapcsolatot, nagyobb esély van arra, hogy lebukjunk. Bátyám szerint a jó, ha valamilyen szervezkedésről tudunk, mert így biztosak vagyunk abban, hogy nem vagyunk egyedül. Majd amikor szükség lesz rá, érintkezésbe lépünk ezekkel a szervezetekkel, addig mindegyik szervezet működjön a saját célkitűzésein. Bátyám továbbá mondotta, hogy nem szabad az ÁVH-nak felfigyelni munkákra, éppen ezért nem szabad nekünk sem más illegális szervezkedéssel kapcsolatban állnunk. Az ÁVH erre felfigyel és a mi szervezetünk továbbá a másik szervezet is lebukik. Ezzel pedig nem, hogy erősítenénk, hanem inkább gyengítjük az

⁸³¹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. június 21., 1951. július 2.; Gergely Gyula kihallgatása. 1951. június 25.

⁸³² ÁBTL 3.1.9. V-60600. Székelyföldi János kihallgatása. 1951. június 20.

⁸³³ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

⁸³⁴ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovics Károly kihallgatása. 1951. június 15.

⁸³⁵ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. július 2.

⁸³⁶ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovics Károly kihallgatása. 1951. június 15.

⁸³⁷ Uo.

⁸³⁸ 1950-től 1952-es kitelepítéséig a Fehér Partizánok szervezkedés tagja volt. (ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 18. kihallgatása. 1954. november 4.)

⁸³⁹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Jelentés. Budapest, 1951. június 29. Tárgy: Fekete Sasok fegyveres szervezkedése.

illegális mozgalmat.”⁸⁴⁰

A szervezkedés tagságának bővítése azonban bizonyosan folytatódott. Gergely Botond 1951. januárjában sikertelenül kérte fel csatlakozásra Rozgonyi György törzsőrmestert, februárban azonban beszervezte Kovács József honvédet. Kovács korábban tagja volt a Kisgazdapárt ifjúsági szervezetének, a Gaál Gaszton gárdának, ezért Gergely Botond – az iratok tanúsága szerint – rajta keresztül kívánta a gárda egykori tagjait bekapcsolni a szervezkedésbe. Kovács azonban – a bíróság által is megállapítottan – csak látszólag vállalta megbízatását, még csak kísérletet sem tett a volt gárdatagok felkutatására,⁸⁴¹ Gergelynek azonban azt mondta, hogy a volt gárdatagok bizalmatlanok voltak vele, mivel vezetőik közül többeket letartóztattak, így kísérlete kudarcba fulladt. Kovács József ugyanakkor Gergely szakaszvezető figyelmébe ajánlotta Horváth Károly pápakovácsi római katolikus kántort, aki tudomása szerint fegyverekkel rendelkezett.⁸⁴² Gergely Botond megkísérelte a kántortanítót beszervezni, ő azonban részben elutasította, bár „megígérte, hogy adott alkalommal, ha szükség lesz rá, támogatni fogja a szervezkedést.”⁸⁴³

1951. februárjában Gergely Gyula egyik nyomdai munkatársát, Komjáti János nyomdai gépmestert is bevonta a szervezkedésbe. Komjáti a szervezkedés aktív tagja lett, Venkovits László lakásán számos illegális összejövetelen jelent meg és részt vett a társaság akcióiban is.⁸⁴⁴

Venkovits Károly is igyekezett többeket megnyerni a mozgalomnak. 1951. március elején Farkas Dániel optikai munkást szervezte be, aki megígérte, egy pesti ismerősétől kézigránátokat fog szerezni a szervezkedés számára.⁸⁴⁵ Még e hónapban állítólag el is utazott a fővárosba, azonban üres kézzel tért haza.⁸⁴⁶ 1951. májusában Venkovits Károly egy jó barátját, a Kossuth Tüzér Tiszti Iskolán tanuló Bíró Bélát próbálta bevonni a szervezkedésbe. Bíró helytelenítette tevékenységüket, a szervezkedést azonban nem fedte fel a hatóságok előtt.⁸⁴⁷

Az amerikai „kapcsolat”

1951. elején Venkovits László vetette fel, hogy kapcsolatba kellene lépniük valamely követségen keresztül a „Szabad Európa” mozgalommal. Az Északmagyarország című napilapban ugyanis arról olvasott, hogy a csehszlovákok jegyzékben tiltakoztak az ellen, hogy az amerikaiak többször berepültek az országuk területére többek között azzal a céllal, hogy „a bomlasztó elemek egyéni kém és terrorista” cselekményeit támogassák, magyarul légi úton juttattak el eszközöket az ellenállóknak.⁸⁴⁸ 1951. február 25-én Venkovits László és Gergely Gyula utaztak Budapestre, az amerikai követség felkeresése céljából. Az ott történetekről eltérő információk állnak rendelkezésre. Venkovits László kihallgatásain arról számolt be, hogy a követség egyik németül beszélő munkatársától olyan személy felől érdeklődtek, aki a „Szabad Európa” mozgalom tagja, Magyarországon él és kapcsolatban áll illegális szervezetekkel. A követségi dolgozó azonban elutasítóan közölte, hogy ők nem foglalkoznak ilyennel, hallgassák továbbra is az amerikai rádió adásait, ott fognak bővebben foglalkozni ezzel a kérdéssel.⁸⁴⁹ Gergely Gyula kihallgatásán azonban még ennél súlyosabb dologról számolt be, vallomása szerint fegyvereket és pénzt⁸⁵⁰ kértek a követségtől. A válasz szerinte is elzárkózó volt: „az

⁸⁴⁰ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. július 2.

⁸⁴¹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

⁸⁴² ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovics Károly kihallgatása. 1951. június 19.

⁸⁴³ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Jelentés. Bp., 1951. június 29. Fekete Sasok fegyveres szervezkedése

⁸⁴⁴ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

⁸⁴⁵ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovics Károly kihallgatása. 1951. június 15.

⁸⁴⁶ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Gergely Gyula kihallgatása. 1951. június 25.

⁸⁴⁷ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

⁸⁴⁸ Észak-Magyarország, 1951. január 24.

⁸⁴⁹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. június 21.; Venkovits László kihallgatása. 1951. július 11.

⁸⁵⁰ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Gergely Gyula kihallgatása. 1951. július 10.

amerikai azt felelte, hogy ha jelen időben azt akarja, hogy a követség Magyarországon létezzék, akkor ilyen támogatásról szó sem lehet. A fegyverszállításról csakis háború esetén lehet szó. A szervezkedésre vonatkozóan azt mondta, hogy amíg a háború be nem következik, a szervezkedést szélesíteni, bővíteni kell. Be kell vonni minden olyan személyt, aki a népi demokráciával szemben áll. Ezek hallgassák az imperialista rádió híradásait, Amerika Hangját és készüljenek fel az elkövetkező harcra.”⁸⁵¹

A kapcsolatfelvételi kísérlet rendkívül merész és meggondolatlan lépés volt, de arról az Államvédelmi Hatóság szerencsés módon nem szerzett tudomást, legalábbis erre vonatkozó információ az iratok között nem lelhető fel. A követségről mindazonáltal eredménytelenül távoztak, de nem adták fel és úgy döntöttek, hogy levelet írnak a Szabad Európa Rádió müncheni címére. Venkovits László készített egy fogalmazványt, amit utána bátyja javított ki, s gépelt le a levelet. Ebben azon szándékuknak adtak hangot, hogy a „Magyar Önvédelmi Tanács”⁸⁵² nevű illegális központi szervezettel kívánják felvenni a kapcsolatot, de fegyvert is kértek. A levél szövege Venkovits Károly vallomása szerint megközelítőleg a következő volt: „Közöljék velünk, miképpen tudnánk érintkezést találni önökkel. Szeretnénk tudni, hogy adott időpontban számíthatunk-e arra, hogy önök fegyvereket és lőszert, élelmi- és gyógyszerrel küldjenek nekünk. Választ a »Szabad Európa« rádión keresztül kérünk minél előbb. A küldeményeket kérjük a később megjelölendő helyre eljuttatni légiúton. A csomagok kézhezvételét hozzáértő emberek fogják eszközölni. Hazafias üdvözléssel a »Fekete Sasok.»”⁸⁵³

A levelet 1951. április közepén adták fel, bélyeget azonban nem ragasztottak rá, ezért „biztosításképpen” írtak egy hasonló tartalmú másik levelet is, amelyet májusban Komjáti János adott fel Budapesten.⁸⁵⁴

Fekete Sasok

Az amerikai követség felkeresése után az ellenállók tevékenysége egy ideig ismét a rádióhallgatásban merült ki. Az egyik ilyen adás alkalmával üzeneteket hallottak, amelyben magyarországi csoportokat értesítettek álnevek alatt. Ekkor határozták el, hogy ők is fedőnevet vesznek fel.⁸⁵⁵ A két Venkovits és Gergely Botond a szervezetet „Magyar Ellenállási Mozgalom, körzet: Fekete Sasok”-nak⁸⁵⁶ keresztelték el. Ekkor döntöttek arról is, hogy a csoportnak háromtagú vezetősége lesz: Venkovits Károly lesz a politikai, Venkovits László a szervezési, Gergely Botond pedig a katonai parancsnok. Ugyanekkor tagsági igazolványok készítéséről is döntöttek, amelyet mindhárom parancsnoknak aláírásával kellett ellátnia.⁸⁵⁷

1951. március 15-én Venkovits Károly lakásán ünnepélyes eskütételt – egyfajta alakuló ülést – rendeztek, amelyen – Pálkás József kivételével – a szervezet minden tagja jelen volt.

⁸⁵¹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Gergely Gyula kihallgatása. 1951. június 20.

⁸⁵² Egy, a New York-i Magyar Jövő című lapban megjelent cikk szerint a Magyar Önvédelmi Tanács egy amerikai fennhatóság alatt, müncheni központtal alakult emigráns „nyilas és horthyánus tömeggyilkosokból álló új alakult” volt, amely a müncheni rádión keresztül naponta intézett szöveget „a Népköztársaság lakóihoz, parancsokat osztogat szabotázásra és ellenállásra, izgat és uszít, utasít és fenyeget, az általuk halálraítéltek nevét és szolgálati beosztását adja tudtul azoknak, akiket illet”. (Nyíltan pogromra uszítanak a müncheni rádión a nyilasok. In: Magyar Jövő (Hungarian Daily Journal), 1951.é június 15. 5.)

⁸⁵³ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovics Károly kihallgatása. 1951. június 27.

⁸⁵⁴ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

⁸⁵⁵ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. június 14.

⁸⁵⁶ Az Ébredő Magyarok (ÉME) 1920-as évek végén működő, „Sasok” elnevezésű munkás sportosztályát nevezték fekete egyenruhájuk miatt gyakran „Fekete Sasok”-nak. A már megalakulásakor is fasisztának minősített társaság tagjai többször kezdeményeztek verekedéseket a Vági-párt tagjaival és a szociáldemokratákkal. A „sasok” 1928-ban léptek ki az ÉME szervezetéből, majd megalakították a Magyar Fasiszta Munkások Országos Pártját. (Országgyűlés 1927, 159.; Benda 1983, 907.) Arra vonatkozóan információ nem áll rendelkezésre, a Venkovits-féle szervezkedés tagjai tudomással bírtak volna-e ezen társaságról, vagy hogy ez a névválasztásban szerepet játszott volna.

⁸⁵⁷ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

Először Venkovits Károly mondott lelkesítő beszédet, amelyben kijelentette: „itt nem lehetnek vallási és ideológiai széthúzások, mindenkinek egy emberként kell helytállni, mert különben nem ér semmit az egész. Cél egy: küzdeni a diktatúra ellen és megakadályozni a terrort. Ha pedig veszélybe kerülünk, akkor minden egyért és egy mindenkiért alapon fogjuk felvenni a harcot.”⁸⁵⁸ Utána Gergely Botond beszélt a bajtársias szellemről, végül pedig Venkovits László számolt be az amerikai követségen tett látogatásukról.⁸⁵⁹ Az esemény végén a jelenlévők a Venkovits László kezében lévő puskára tett kézzel esküdtek fel a szervezetre: „Esküszöm, hogy belépek az ellenállási mozgalomba, és a mozgalom célkitűzéseit magamévá teszem. Amennyiben áruló lennék, úgy a mozgalom törvényei értelmében halál reám!”⁸⁶⁰ A ceremónián a vezetőkön kívül Székelyföldi János⁸⁶¹, György János szakaszvezető, Komjáti János, Négyesi Ferenc, Kovács Bertalan, Farkas Dániel, Balázs Rezső és Pályi Géza vettek részt. György János ez alkalommal vállalta, hogy „a szervezkedés céljára” egy Bükk-hegységet ábrázoló katonai térképet fog beszerezni, s valószínűleg ekkor vállalhatta Komjáti János és Négyesi Ferenc, hogy az államrend megdöntése után „rendőrsztag-parancsnoki” beosztást fognak betölteni.⁸⁶²

A tagsági igazolványokat utóbb Venkovits László készítette el, majd kiosztották a tagoknak. Adataink szerint bizonyosan kapott igazolványt Pálincás József⁸⁶³, Komjáti János és májusban Székelyföldi János.⁸⁶⁴

Nyílt színen

A Fekete Sasok egyetlen kézzelfogható tevékenysége a több városban, megyében megvalósuló röplapozás volt. Ellenállásra buzdító röplapjaik szövegeit a Szabad Európa Rádió adásai alapján a Venkovits-testvérek állították össze. Az ötlet ugyanakkor Székelyföldi Jánostól származott, aki 1951 májusában javasolta, hogy vessenek véget a „tespedésnek” és ilyen módon hívják fel a lakosság figyelmét földalatti szervezetükre.⁸⁶⁵ A röpcédulákat Venkovits Károly kézirnyomdájával – Komjáti János 1990-es visszaemlékezése szerint gyerek guminyomdával⁸⁶⁶ – Venkovits László lakásán készítették. A munkában az ifjabb Venkovitsen kívül Gergely Gyula, Gergely Botond és Komjáti János vett részt.⁸⁶⁷ Összesen mintegy 1000 röplapot készítettek a következő szövegekkel:

- „Munkások, parasztok! Támogassátok az ellenállási mozgalom harcát! Küzdjete velünk az idegen zsarnokság ellen. Isten velünk ki ellenünk? Magyar Ellenállási Mozgalom körzet: fekete sasok!”

- „Honfitársak! Közeleg az ellenállási mozgalom harc órája! Készüljete!”

- „Boda Bálint várjuk válaszod! Magyarok! Tartsatok össze, a szabadság órája közeleg!”⁸⁶⁸

A periratokban nem szerepel, Komjáti János visszaemlékezése szerint azonban készítettek és terjesztettek „Halál az ÁVO-ra, halál a szovjet megszállókra!” szövegű röpcédulákat is.⁸⁶⁹

Boda Bálint röplapon való megszólítását az indokolta, hogy a Szabad Európa egyik

⁸⁵⁸ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. június 14.

⁸⁵⁹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. július 11.

⁸⁶⁰ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. június 14.

⁸⁶¹ Egy jelentés szerint ekkor neje is esküt tett. (ÁBTL 3.1.9. V-60600. Jelentés. Bp., 1951. július 4.)

⁸⁶² ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

⁸⁶³ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

⁸⁶⁴ Komjáti Venkovits Károly letartóztatása hírére megsemmisítette igazolványát, Székelyföldi Jánosét azonban megtalálták a házkutatás során.

⁸⁶⁵ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovics Károly kihallgatása. 1951. június 19.

⁸⁶⁶ Veritas. Oral History Archivum. Komjáti János visszaemlékezése. 18.

⁸⁶⁷ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovics Károly kihallgatása. 1951. június 19.

⁸⁶⁸ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

⁸⁶⁹ Komjáti János visszaemlékezése. In.: Fejér – Vasvári 2002, 778.

adásából Venkovits Károly arról értesült, hogy Boda, a rádió munkatársa Miskolcon, majd Tokajban járt.⁸⁷⁰ Úgy gondolták, hasznos volna vele felvenni a kapcsolatot, ezért szólították meg ilyen módon. Sikerrel azonban nem járhattak, Boda Bálint ugyanis a valóságban egy Lázár Miklós nevű New Yorkban élő újságíró volt, aki hazinak tűnő fiktív tudósításokat készített a rádió számára.⁸⁷¹

A röpcédulákat adataink szerint kizárólag Miskolcon kívül terjesztették, amivel egyértelműen az volt a céljuk, hogy ne lehessen a nyomukra jutni. Így 1951. május 27-én Venkovits László és Komjáti János kerékpárral Egerbe mentek, s ott az este folyamán mintegy 350-400 röpcédulát szórtak szét, s még az éjjel visszatértek Miskolcra.⁸⁷²

Az egri akcióra Komjáti János évtizedekkel később a következőképp emlékezett vissza: „Estére értünk Egerbe. Megvártuk, amíg jól kihál a város, és akkor kezdtük el szórni a papírokat. Megtutudtuk, hogy hol van az ÁVH épülete, és oda is elmentünk. Laci felállt a kerékpárjára, én az ő vállára – mert kegyetlen magas kőfallal volt az épület körbevéve – s oda is bedobtuk, akarom mondani én hajítottam be két köteg röpcédulát.” Az akció sikeréről három nappal később értesültek: „Hétfőn titokzatos arccal jelent meg a nyomdában az egyik egri normás lány, aki ugye a hétvégét otthon töltötte és azt mondta: »Gyerekek, ide figyeljete! Egerben röpcédulákat szórtak szét az amerikaiak, hallottuk is a repülőgép zúgását, de reggelre már megszállta az egész várost az ÁVO, és megtiltották, hogy felvegyük a cédulákat.« Mi csak mosolyogtunk magunkban Lacival.”⁸⁷³

A társaság 1951. június 3-án tartotta utolsó összejövetelét. Ekkor Venkovits Károly hat pontban foglalta össze a szervezkedés további feladatait:

„1./ Javasoltam, hogy ne tartsunk ily módon összejöveteleket, mert ez gyanússá válhat. Javasoltam továbbá, hogy hozzunk létre a vezetés szempontjából egy bizottságot, amely mindég meg fogja szabni a szervezet tagjai felé a konkrét feladatokat.

2./ Meg kell szervezni a hírszerzést, amelynek döntő feladat az ÁVH. akcióinak megfigyelése és adatgyűjtés minden olyan eseményről, amely szükséges ahhoz, hogy a szervezet tagjai jól legyenek tájékozódva.

3./ Tagsági díjat kellett megszavazni, hogy a felmerülő költségeket fedezni tudjuk.

4./ További beszervezéseket kell végrehajtani, mozgalmunk kiszélesítésére.

5./ Összekötőket kell megbízni, akik a bizottság és a tagok között tartják a kapcsolatot, anélkül, hogy gyülekezést hívnánk össze.

6./ Búvóhely-kiépítésre a Bükk-hegységben, hogy a lakásomon lévő már megszerzett fegyvereket, nyomdagépeket, illegális igazolványokat és egyéb más, az illegális szervezkedéssel kapcsolatos anyagot el tudjuk rejtetni.”⁸⁷⁴

A röplapozást is folytatták. Gergely Botond még 1951. június 3-án elutazott, s Budapesten szórt szét röplapokat. Venkovits Károly 1951. június 4-én újabb röpcédulát szövegezett, amelyet öccse, a Gergely-testvérek és Komjáti nyomott ki. Mintegy 800 példány készült a következő szöveggel: „Munkások, parasztok közeledik az ellenállási-mozgalom órája, készüljete! aláírás »Fekete Sasok«”.⁸⁷⁵ A röpcédulák közül június 10-én mintegy 200-at Gergely Botond vitt magával, egy részét ő maga terjesztette Pusztavámon⁸⁷⁶, a felét Kovács Józsefnek adta át azzal, hogy Kaposváron szórja szét azokat. Kovács félve a lebukástól, ennek nem tett eleget és a röplapokat otthon elégette.⁸⁷⁷

⁸⁷⁰ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. június 14.

⁸⁷¹ Borbándi 1994, 687.

⁸⁷² ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovics Károly kihallgatása. 1951. június 19.

⁸⁷³ Fejér – Vasvári 2002, 779–780.

⁸⁷⁴ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Jelentés Venkovics Károly kihallgatásáról. Budapest, 1951. június 14.

⁸⁷⁵ Uo.

⁸⁷⁶ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovics Károly kihallgatása. 1951. június 19.

⁸⁷⁷ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Gergely Botond kihallgatása. 1951. június 15.; Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

1951. június 10-én Gergely Gyula és Kovács Bertalan Debrecenben terjesztett. A Nagyerdő szélén, illetve a belvárosban 300 röplapot szórtak szét. Útjukat a szervezkedés kiszélesítésére is fel kívánták használni és Venkovits Károly kérésére felkerestek egy helybeli nyomdászsegédet, ő azonban visszautasította őket.⁸⁷⁸

Bár a korabeli vizsgálati iratokban erre vonatkozóan adat nem lelhető fel, Komjáti János visszaemlékezése szerint a terjesztés a következő módon történt: „Az volt a szokásuk, hogy részben este vagy éjjel szétszórták a legkülönbözőbb helyeken, részben pedig a megmaradt röplapokat a vonatok legutolsó kocsijainak lépcsőjére, s ahogy a vonat megindult, szórták szét a légáramlat. Szívet melengető látvány volt, ahogy kapkodták fel az emberek, sunyítva olvasták, dugták el vagy eldobták.”⁸⁷⁹

Venkovits László utoljára 1951. június 7-én röplapozott. Lászlót időközben behívták katonának, s ezen a napon kellett bevonulnia, budapesti szolgálati helyén jelentkeznie. Az ifjabb Venkovits mintegy 400 röplapot vitt magával az útra, amikből 300-at útközben kiszórt, a maradékot pedig a fővárosban terítette szét. Dolga végeztével jelentkezett a katonai parancsnokságon, ahol még az éjjel őrizetbe vették.⁸⁸⁰

Vizsgálat

Az Államvédelmi Hatóság már hetek óta tervezte a Fekete Sasok felszámolását. Venkovits László lefogására már 1951. május 19-én, Budapesten Kutika Károly ezredes, az ÁVH II. (katonai elhárító) főosztályának vezetője aláírásával született őrizetbe-vételi javaslat,⁸⁸¹ amelyet május 31-én Péter Gábor hagyott jóvá. Az őrizetbevételre 1951. június 8-án hajnali 2 órakor, Budapesten került sor az I. kerületi parancsnokság épületében, majd az őrizettest a II/4. osztálynak adták át.⁸⁸² Június 20-án otthonában házkutatást tartottak, a fegyver azonban nem került elő.⁸⁸³

Pontos adatokkal nem rendelkezünk arról, mi történt Venkovits Lászlóval az első napokban. Kihallgatási jegyzőkönyvet először június 12-én, tehát a lefogása után négy nappal vettek fel vele. Aznapai vallomása során „beismerte”, hogy Károly bátyjával egy szervezkedést hozott létre, valamint hogy bátyja „mint UDB ügynök Miskolcon egy népi demokrácia ellenes fegyveres szervezkedés vezetője” volt.⁸⁸⁴

Bátyját, Venkovits Károlyt 1951. június 13-án 13 óra 30 perckor állították elő. Az idősebb Venkovits-testvér egy jelentés szerint megpróbált ellenállni: „Nevezett a felszólításunkra, hogy őrizetbe vesszük, a nála levő fegyver után kapott, de megakadályoztuk, hogy fegyverét használhassa.”⁸⁸⁵ Az adatok ellentmondásosak, más jelentések kizárólag arról számoltak be, hogy a nála tartott házkutatás során fegyver és lőszer került elő. Az előállítás után ugyanis a Korzó mozi padlásán lévő „illegális búvóhelyén” konspirált házkutatást tartottak. Az arról szóló jelentések eltérnek arról, mit találtak ennek során. Az első jelentés szerint 1 db jó állapotban lévő Mauser puskát találtak hozzávaló töltényekkel, több kézinyomdagépet, röpcédulákat, az illegális szervezkedés igazolványainak fénymásolatait.⁸⁸⁶ A második jelentés már 1 db komplett stencilező gépről, 3 db fényképezőgépről, fényképezési laboratóriumi felszerelésekről, egy távcsőről, a szervezkedés bélyegzőiről, valamint az illegális

⁸⁷⁸ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits Károly kihallgatása. 1951. június 30.; Gergely Gyula kihallgatása. 1951. június 25.

⁸⁷⁹ Fejér – Vasvári 2002, 779.

⁸⁸⁰ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. június 14.

⁸⁸¹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Őrizetbevételi javaslat Venkovics László volt SS-re. Budapest, 1951. május 19.

⁸⁸² ÁBTL 3.1.9. V-60600. Jelentés Venkovics László őrizetbevételéről. 1951. június 8.

⁸⁸³ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Házkutatási jegyzőkönyv. 1951. június 20.

⁸⁸⁴ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Jelentés Venkovics Károly kihallgatásáról. Budapest, 1951. június 14.

⁸⁸⁵ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Jelentés Venkovics Károly őrizetbevételéről. Budapest, 1951. június 14.

⁸⁸⁶ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Jelentés Venkovics Károly kihallgatásáról. Budapest, 1951. június 14.

szervezkedés igazolványáról, annak fotókópiájáról és egyéb iratokról számolt be.⁸⁸⁷

Venkovits Károlyt másnap kihallgatták, amely során beismerte, hogy az UDB-n kihallgatták a magyarországi gazdasági és politikai viszonyokról, a szovjet csapatok létszámáról és jelenlétéről. Azt azonban tagadta, hogy az UDB-től bármilyen feladatot kapott volna.⁸⁸⁸ Június 15-i vallomásában a szervezkedés aktív tagjaként több társát is megnevezte.⁸⁸⁹ A csoportról szóló aznapi jelentés megállapította, hogy „Nevezettek tevékenységét az I/2. osztálytól kapott információink, illetve röpcédulák is alátámasztják, amelyeket Debrecenben, Egerben, Kispesten és Budapesten szedtek össze és amely röpcédulák azonosak a Venkovicsék által szerkesztett és szétszórt röpcédulákkal.”⁸⁹⁰

Ezt követően sorra tartóztatták le a szervezkedés tagjait. 1951. június 15-én Gergely Botondot, június 19-én Székelyföldi Jánost, Komjáti Jánost, Négyesi Ferencet, Rozgonyi Györgyöt, Pálinkás Józsefet, június 20-án Gergely Gyulát, György Jánost, Kovács Bertalant és valószínűleg aznap Farkas Dánielt⁸⁹¹ tartóztatták le. A lakásaikon tartott házkutatások során „Fekete Sas” igazolványokat, fényképeket, levelezéseket és különféle iratokat foglaltak le.⁸⁹² Az őrizeteket rövidesen Budapestre szállították.

A történekről Komjáti János is beszámolt 2022-ben megjelent visszaemlékezésében: „Két óra körül fogták körül a házat, a szokásos riadókészültséggel. Berúgták az ajtókat. Villany fel, én az ágyból ki... Mindjárt házkutatást tartottak, aminek a végén kiadták, hogy öltözzek fel, a kezemet hátrabilincseltek, és közölték: le vagyok tartóztatva. – Hová vitték? – Egy Pobodával az ÁVO-ra. Ott tartottak reggelig. Hátrabilincsel kézzel aludtam. Amikor felráztak, az udvaron már állt egy rabomobil, amibe beszállítottak. Június 19-e volt, dög meleg. [...] A rabóban hermetikusan el voltunk zárva egymástól. Egy 40x40 cm-es fülke jutott mindenkinek. Felhoztak bennünket Pestre, a Gyorskocsi utcába. Két ávos karjába estem. Három-négy pofont mindegyik lekevert. Így fogadtak. Levittek a pincébe. Később bejött két ávos. »Fordulj meg ürge!« – mondták. Megfordultam. Ütöttek megint. Nagyon megvertek, s utána megkérdezték: »Hogy hívnak?« Mondtam, hogy Komjáti Jánosnak. »Te – jegyezte meg az egyik – nem ezt kellett volna megverni!« Ez egy jellemző fordulat volt náluk.”⁸⁹³ A körülményekről 1990-es interjújában a következőképp beszélt: „Ezt ők szórakozásból csinálták. Ennek se vallató jellege, semmi az égvilágon nem volt, csak hogy a szolgálati idő hamarabb leteljen. Ezzel szórakoztak. Utána mentek a mellettem lévő pincébe és ott vertek meg valakit és azon is kiröhögtek magukat.”⁸⁹⁴

1951. június 22-én Kovács József kaposvári lakost vették őrizetbe, majd utolsóként augusztus 11-én Bíró Béla és a tápiószelei Némedi József került lakat alá.⁸⁹⁵ Utóbbinál felmerült, hogy beszervezik és saját céljaikra használják fel, de végül őrizetbe vételéről hoztak határozatot.⁸⁹⁶

A későbbi vádlottak kiválasztása azért is érdekes, mert a letartóztatottak nem mindegyike volt a szervezet tagja, Rozgonyi és Bíró egyenesen visszautasították őket, ellenük feljelentési kötelezettség elmulasztása miatt indult eljárás. Ezzel a váddal azonban még legalább tíz személyt bíróság elé állíthattak volna. Kiválasztásukat az indokolhatta, hogy mindketten az

⁸⁸⁷ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Jelentés Venkovics Károly őrizetbevételéről. Budapest, 1951. június 14.

⁸⁸⁸ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Jelentés Venkovics Károly kihallgatásáról. Budapest, 1951. június 14.

⁸⁸⁹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovics Károly kihallgatása. 1951. június 15.

⁸⁹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Jelentés. Budapest, 1951. június 15. Tárgy: „Fekete Sasok” illegális szervezkedés

⁸⁹¹ Ítélete szerint csak június 21-én vették őrizetbe, de arról már egy június 20-i jelentés beszámolt. (ÁBTL 3.1.9. V-60600. Jelentés, Budapest, 1951. június 20.)

⁸⁹² ÁBTL 3.1.9. V-60600. Jelentés, Budapest, 1951. június 20.

⁸⁹³ Fejér – Vasvári 2002, 781–782.

⁸⁹⁴ Veritas. Oral History Archívum. Komjáti János visszaemlékezése. 27.

⁸⁹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

⁸⁹⁶ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Vizsgálati terv. Budapest, 1951. június 22. „Fekete Sasok” elnevezett népi demokrácia ellenes fegyveres szervezkedés vizsgálati terve.

esemény idején katonai szolgálatot teljesítettek. Ugyancsak nem indítottak eljárást a szervezkedés több ténylegesen felesküdt tagja ellen, ennek okát a fennmaradt iratok nem árulják el.

Időközben folytatták Venkovits Károly kihallgatását. 1951. június 19-én a szervezkedés esetleges felső kapcsolatairól érdeklődtek tőle, de ő tagadta, hogy ilyen létezett volna. Ugyancsak kikérdezték külföldi kapcsolatairól, de e téren sem számolt be olyan információról, ami a szokásos koncepcióba beillett volna. Június 21-én ezért visszatértek jugoszláviai útjára és részletesen kikérdezték az ott eltöltött két hónapról, az UDB-n történt kihallgatásairól. Ekkor már fogdaügynököt alkalmaztak nála, egy bizonyos Bozsó Istvánt. Az ügynök előtt Venkovits Károly ugyancsak tagadta, hogy a jugoszlávok beszervezték volna. Ragaszkodott hozzá, hogy az összeesküvést még öccse szervezte meg 1949-ben és aggódott amiatt, hogy testvérét halálra ítélik, míg őt börtönbüntetésre. Magáért a szervezkedésért nem érezte magát „erkölcsileg” bűnösnek.⁸⁹⁷ A kihallgatások hatására pár nap múlva Venkovits teljesen összeomlott idegileg, sokat sóhajtozott, s közölte „meggyőződése szerint a bitón fog végezni.”⁸⁹⁸

A kihallgatások során felmerült a gyanú, hogy Venkovits László a lakásán egy jó karban lévő géppisztolyt tartott befalazva, ezért az ÁVH újabb házkutatást rendelt el. Az immár hivatalos kutatás során a következő tárgyakat találták: 1 db Mauser puska 164 db tölténnyel, 1 db 7.62 mm-es szovjet gyártmányú pisztoly táskával 2 db tárral és 52 db tölténnyel, 6x30-as honvédségi látszó, Robur-féle sokszorosító gép és nyomtatvány: a Fekete Sasok felhívása, 2 garnitúra Signotype-féle gumibetűs kézinyomda, 1 db bélyegző a szervezkedés jelvényével Fekete Sas, 1 db karszalag a szervezkedés jelvényével, 1 db a szervezkedés egy tagjával kiállított igazolvány, 47 db különböző személyekről készített fénykép, 1 db Szoták Károly névre kiállított bejelentő (hamis bélyegzővel) és több kiállítatlan és lebélyegzett bejelentő-szelvény, 1 db Bükk-hegységet ábrázoló térkép, 1 db géppel írt papír a következőkkel: „...-tól kb. 25 km nyugatra. Jelzés a fenti helyen, éjjel kivilágítva. 1951. április 5-én kelt levelünkhöz csatolandó. A »Fekete Sasok«.”⁸⁹⁹

1951. július 2-a fordulópont volt az eljárás történetében, ekkor sikerült ugyanis Venkovits Károlyból beismerő vallomást kicsikarni a jugoszláviai beszervezéséről. Kezdetben svájci szociáldemokrata kapcsolata, egy bizonyos Ernst Lenenberger felől érdeklődtek, akivel levelezésben állt. Venkovits bevallotta, hogy Lenenbergeren keresztül kívánt az emigráns Peyer-féle szociáldemokrata csoporttal kapcsolatban kerülni, ami azonban megghiúsult. A svájci szociáldemokratákkal való kapcsolatfelvételt az ÁVH azonban összekötötte a jugoszláv kémkedési váddal. Azt vallatták be Venkovits Károllyal, hogy Perlakon az UDB a svájci kapcsolatára hivatkozva, a Magyarországra való visszatérését megelőző napon kérte fel együttműködésre. Vallomása szerint azt a feladatot kapta, hogy térjen vissza Magyarországra, Miskolcra, amely „alkalmas talaj egy összeesküvésre”, először vonuljon illegalitásba, majd mikor már biztonságban érzi magát, létesítsen összeköttetést „ellenállási csoportokkal”, szerezze meg ott a „politikai vezető” szerepet, majd a szervezkedésbe „jobboldali” szociáldemokratát vonjon be és juttasson vezető pozícióba. „Mint jobboldali szociáldemokrata úgy éreztem, hogy kötelességem ezt a szerepet elvállalni” – vallotta.⁹⁰⁰

Venkovits Károly tehát teljessé tette a koncepciót, nem pusztán államellenes összeesküvést irányított, de azt a jugoszláv titkosszolgálat utasítására tette: „Minden tevékenységemben az a beszélgetés volt az iránytű, amelyet az amerikai háborús Kalandorok utasításait vakon követő svájci jobboldali szociáldemokraták és a velük kebelbarátságban lévő jugoszláv fasisztákkal folytattam az UDB prelogi rezidenciáján.”⁹⁰¹

⁸⁹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-60600-1. Venkovits Károly fogdai magatartása. Bozsó László (sic!) jelentése. 1951. június 21.

⁸⁹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-60600-1. Venkovits Károly fogdai magatartása. Budapest, 1951. június 26.

⁸⁹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Jelentés, 1951. június 27.

⁹⁰⁰ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits Károly kihallgatása. 1951. július 2.

⁹⁰¹ Uo.

Venkovits Károly legújabb vallomása szerint már csak Miskolcon tudta meg, hogy ott lakik öccse, s hónapokig tartó megfigyelés után kezdtek immár együtt hozzá a szervezkedés kiépítésére. Vallomása szerint az amerikai követséggel való kapcsolatfelvétel és más – akár belföldi, akár külföldi – szervezetekkel való kapcsolat-felvételi kísérlet is jugoszláv utasítás alapján történt. Július 4-i vallomásában az idősebb Venkovits már arról is beszámolt, hogy az UDB számára többször adott jelentést: „Magyarországon kapcsolatot nem jelöltek meg, hanem egy címet adtak (Kovács Miklós, Jugoszlávia, Horvát népköztársaság, Rekatye), melyre jelentéseimet levélben küldeni kell. [...] Hazatérésem után négy ízben küldtem ki jelentést, a megadott címre. A jelentést magyarul írtam, rendes írással. Semmiféle titkosítást vagy virágnyelvet nem alkalmaztam. [...] A levelek közül kettőt 1949. októberben és novemberben és kettőt pedig 1950. januárban és februárban küldtem ki. Ezek a levelek az akkori közhangulatot tartalmazták, az én szemszögemből nézve, súlylál az akkor lefolyt Rajk perrel kapcsolatban. Továbbá közöltem a munkásság hangulatát, az akkoriban kifejtett Tito-ellenes propaganda hadjárat szempontjából. Kifejtettem, hogy a munkásság egy része kezd szimpatizálni Tito kiállása mellett. [...] A fenti eseteken kívül több jelentést nem küldtem.”⁹⁰²

A már teljesen megtört Venkovits még fogdatársa előtt is beismerte a jugoszláv beszerzés „tényét”, később azonban vallomását visszavonta (ennek az iratokban máshol nyoma nincs) és közölte a fogdaügynökkel, csak azért mondta neki is, hogy beszervezték, mert „»idefőnt ezt a kérdést nagyon firtatták, és meg akart barátkozni a gondolattal.« Kifejtette előttem, hogy helytelenséget követett el, mert ezzel csak bonyolultabbá tette ügyét. [...] Beszélgetésünkben elmondja, hogy tulajdonképpen azért vonta vissza vallomását, mert nem tudta megnevezni a jugoszláv összekötő nevét, mert ilyen ténylegesen nem volt. Arra nem tudott választ adni, hogy milyen »konkrét« feladatok elvégzésével bízták meg a jugók.” A jelentésből az is kiderül, hogy vallatói bíztatták, bátorították, előadója azzal nyugtatta, hogy Grősz József mindössze 15 évet kapott, „és véleménye szerint így neki sem áll fenn a kötéveszély, hiszen cselekedeteit ahhoz képest eltőrpőlnék.”⁹⁰³

Bozsó István utolsó fogdaügynöki jelentése már az idősebb Venkovits fizikai megpróbáltatásairól is beszámolt: „Fizikailag nagyon kimerítette az éjszakai állás. A mai kihallgatásra vonatkozólag előadta, hogy nagyon viharosan zajlott le. A kérdések a jugó beszervezettség körül forogtak. Állítása szerint bár tudna valamilyen futárról, akinek nevét bemondhatná, ezzel megmenekülhetne további fizikai ráhatásokról.” Venkovits ekkor még abban bízott, hogy „a kötéssel való fenyegetés esetleg csak nyomozási fogás”, amellyel vallomásra akarják kényszeríteni. Lehetetlen helyzetét jól mutatja, hogy a fogdaügynöki jelentés szerint már maga is próbált önmaga ellen történeteket kitalálni: „Úgyis mindegy – mondotta – a valósággal nem elégednek meg, nekik futár kell és »konkrét« feladat, azt pedig nem tudok mondani, mert fogalmam sincs, milyen feladatokat mondjak az előadómnak kémtevékenységemre vonatkozóan, mert még csak nem is olvastam hasonlót.” A fő problémának azonban azt tartotta, hogy az ÁVH tudomást szerzett elhallgatott „szeretőjéről”, Máriáról, s immár az ő letartóztatásával fenyegették. Mária ugyanis tudott a szervezkedésről és a svájci levelek is az ő címére érkeztek.⁹⁰⁴

Míg Venkovits Károlyt a jugoszláv kapcsolatról faggatták, öccsével a honvédségi beépülésre, illetve államvédelmis rokonaikra, kapcsolataikra vonatkozóan vettek fel jegyzőkönyveket. Venkovits Károly kedvesének, Máriának a sőgóra ugyanis egy bizonyos Malcsinszkij nevű budapesti elhárító tiszt, főhadnagy volt; nagybátyjuk, Venkovits Károly pedig a belügyminisztérium alkalmazottja volt áv. őrnagyi rendfokozatban. Korábban Venkovits László állítólag ÁVH-s kapcsolatokra hivatkozott társai előtt, ezért merőlt fel a nyomozás során a nevük. Vallomásában azonban mindkettőről úgy nyilatkozott, hogy őket

⁹⁰² ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits Károly kihallgatása. 1951. július 4.

⁹⁰³ ÁBTL 3.1.9. V-60600-1. Venkovits Károly fogdai magatartása. Bozsó István jelentése. 1951. július 5.

⁹⁰⁴ ÁBTL 3.1.9. V-60600-1. Venkovits Károly fogdai magatartása. Bozsó István jelentése. 1951. július 7.

pozitív színben tüntette fel az ÁVH előtt⁹⁰⁵, így az ügybe való bevonásukra nem került sor.

Az iratok az ezt követő időszakra vonatkozóan csak Venkovits Károly helyzetéről szólnak, aki egy új, Moser Rezső „konspirációs nevet” használó fogdaügynököt kapott. A jelentéseket „II/4/I.” kóddal adó zárkaügynök arra igyekezett rábeszélni, hogy a bíróság előtt is hasonlóan nyilatkozzon, hogy megmeneküljön a kötélről. „Átbeszéltük, hogy körülbelül mit lehet egy ténykedését »őszintén« megbánt összeesküvés csoport vezetőjének az utolsó szó jogán a tanács előtt kifejtetni, amivel bebizonyítja, hogy ő még alkalmas lesz ennek a társadalomnak hasznos tagjává válni. »Végeredményben azt te is tudod, hogy itt miről van szó, megmenekülni a kötél veszélyétől, hiszen az nem vitás, hogy ez a »rendszer« már a vége felé közeledik, elmúlása után pedig számunkra ez a szereplésünk csak jövőbeni létjogosultságunkat alapozta meg.” – bízta Venkovitsot.⁹⁰⁶ Egy három nappal későbbi jelentésből kiderült, Venkovits Károly azonban továbbra is feszült volt és néha „nagy komor arckifejezéssel” bámult maga elé.⁹⁰⁷

Bíróság előtt

A katonai ügyészség a „Fekete Sasok” ügyében 15 személy ellen emelt vádat. Az ügyet a Budapesti Katonai Törvényszék tárgyalta. A vádlottakat kirendelt ügyvédek védtek, akikkel csak a tárgyaláson találkoztak és csak annyit javasoltak, eszközükbe se jusson visszavonni a vallomásukat, mert akkor visszaviszik őket az ÁVÓ-ra. A tárgyalásra Komjáti János 1990-ben a következőképp emlékezett vissza: „cirkusz volt ez a tárgyalás. [...] Elsősorban abszolút kiszolgáltatottak voltunk. Ordított velünk a bíró, ordított az ügyész, ordított a védőügyvéd. Szóval egy olyan cirkusz volt, hogy nem tudja az ember hova rangsorolni. Döbbenetes volt az ügyvédeknek a védtelensége. Ők önmagukat védtek, hogy bennünket védeni kényszerülnek. Irgalmas ítéletet kértek még talán az utolsó vádlottra is. Szóval egy olyan sablon, unott arcú, gyorsan pergő, tragikusan gyorsan pergő események voltak, hogy alig jutott szóhoz az ember.”⁹⁰⁸

A bíróság előtt a vádlottak többsége minden „beismert”. Venkovics Károly „maradéktalan beismerő vallomást tett, nemcsak saját cselekményeire, hanem vádlott-társai tevékenységére nézve is, azt azonban tagadta, hogy a szervezkedés célja a népi demokrácia megdöntésére irányult volna, s arra hivatkozott, hogy háború esetén egy várható »intervallum« idején akarta szervezkedésével Miskolcon és környékén a rendfenntartást kézbe venni és megóvni a személyi és vagyonbiztonságot »felforgató elemek« működésétől.” Öccse, László elismerte, hogy röpcéduláztak és hogy az amerikai követségen jártak, ragaszkodott azonban hozzá, hogy lakásán „csupán baráti összejövetelek voltak és ő nem szervezett be senkit az összeesküvésbe”. Gergely Botond szintén beismerő vallomást tett, csupán azt tagadta, hogy „vezető szerepet vitt volna az összeesküvésben”.⁹⁰⁹

A törvényszék 1951. november 14-én hozott ítéletet Andó Ferenc hb. őrnagy vezetésével. Az elsőrendű vádlott Venkovits Károlyt kémkedés, demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének büntette, Venkovits Lászlót és Gergely Botondot szervezkedés vezetésének büntette, Gergely Gyula, Székelyföldi János, György János, Komjáti János, Négyesi Ferenc, Kovács Bertalan, Farkas Dániel és Pálincás József szervezkedésben való részvétel, Kovács Józsefet és Némedi Józsefet szervezkedésre való vállalkozás, Rozgonyi Györgyöt és Bíró Bélát szervezkedés feljelentésének elmulasztása miatt találták bűnösnek. Venkovits Károlyt és Lászlót, valamint Gergely Botondot ezért kötél általi halálra, Gergely Gyulát 12, Székelyföldi Jánost 13, György Jánost 14, Komjáti Jánost és

⁹⁰⁵ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Venkovits László kihallgatása. 1951. július 3., 1951. július 11.

⁹⁰⁶ ÁBTL 3.1.9. V-60600-1. Jelentés. 1951. július 14. II/4/I.

⁹⁰⁷ ÁBTL 3.1.9. V-60600-1. Jelentés. 1951. július 17. II/4/I.

⁹⁰⁸ Veritas. Oral History Archívum. Komjáti János visszaemlékezése. 32.

⁹⁰⁹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Budapesti katonai törvényszék. Kb. IX. 0201/1951. sz. ítélete. 1951. november 14.

Négyesi Ferencet 10, Kovács Bertalant, Farkas Dánielt és Pálinkás Józsefet 8, Rozgonyi Györgyöt 5, Kovács Józsefet 7, Némédi Józsefet 6, Bíró Bélát 4 év börtönre ítélték.⁹¹⁰ Az ítélethirdetés után – Komjáti 1990-es visszaemlékezése szerint – Venkovits Károly kért szót és „döbbenetes lelki erővel harcolt azért, hogy őt egyedül végezzék ki. Mindent magára vállalt, mindenkiért harcolt. Csodálatos génusz volt a szememben.”⁹¹¹

Érdekes módon a törvényszék ítéletével az Államvédelmi Hatóság nem értett maradéktalanul egyet és talán egyedülálló módon annak részbeni enyhítésére tett javaslatot. Kutika ezredes 1951. november 19-i jelentésében javasolta, hogy Venkovits László és Gergely Botond büntetését életfogytiglani börtönre változtassák, minthogy mindketten „első kihallgatásuktól kezdve felderítő jellegű vallomást tettek, a szervezkedésben vitt szerepük sem volt olyan jelentős, mint a szervezkedés tényleges vezetőjéé, Venkovics Károlyé.”⁹¹² Az ÁVH javaslata azonban csak részben talált meghallgatásra.

A Katonai Felsőbíróóság 1952. február 13-án tárgyalta ügyüket másodfokon dr. Kádár Pál hb. alezredes tanácselnök vezetésével. Az előadó dr. Sömjén György hb. főhadnagy volt. A bíróság Gergely Botond bűncselekményét tevékeny részvételnek minősítette, s büntetését 15 évre mérsékelte, a Venkovits- testvérek halálbüntetését ugyanakkor jogerőre emelte.⁹¹³

Venkovits Károlyt és Venkovits Lászlót 1952. március 6-án akasztották fel őket Budapesten.⁹¹⁴ László felesége ekkor már nem tartózkodott az országban, 1951-ben visszaköltözött Kelet-Németországban élő szüleihez.⁹¹⁵

Utóélet

Kovács Bertalan büntetését Vácott töltötte, sorsáról és hollétéről azonban családja 1953 áprilisáig bizonyosan semmit sem tudott, ezért apja az MDP Központi Vezetőségének, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanács elnökének és a Rákosi-titkárságnak is írt.⁹¹⁶ Társai közül György János 1954-től bányász rabként dolgozott, Gergely Botond Vácott töltötte büntetését, Gergely Gyula pedig a tatabányai bv. munkahely-parancsnokságon.

A legrészletesebb információval Komjáti János börtönéletéről rendelkezünk, ő ugyanis riportban és írott visszaemlékezésben is megörökítette történetét. Komjáti büntetése letöltését a Fő utcai börtönben kezdte, majd 1952 márciusában Vácra szállították. Itteni időszakáról a következőképp emlékezett vissza: „Vácon, mint politikai fogoly, sokkal több verést kaptam, mint az ÁVÓ-n, mert ott rendszeresen verték a rabokat. [...] különösen augusztus 20-án, május 1-én, április 4-én végigverték az egész folyosót.”⁹¹⁷ Komjátit 1953 végén Tatabányára, 1954 végén ismét Vácra szállították.⁹¹⁸

1956-ban többek ügyét felülvizsgálták, büntetésüket félbeszakították, illetve kegyelemből csökkentették a rájuk kiszabott ítéletet. Székelyföldi János büntetését 8 évre mérsékeltek.⁹¹⁹ A felülvizsgáló bizottság 1956. július 7-én Farkas Dániel büntetését 6, Gergely Gyuláét 8 évre javasolta csökkenteni. Július 10-én Pálinkás József ügyében a bizottság és javasolták egyéni kegyelemben részesíteni. Ugyanaznap – a már két éve kezelés alatt álló –

⁹¹⁰ Uo.

⁹¹¹ Veritas. Oral History Archívum. Komjáti János visszaemlékezése. 33.

⁹¹² ÁBTL 3.1.9. V-150019/6. Jelentés a Központi Katonai Törvényszék által hozott ítéletekről. 1951. november 19.

⁹¹³ ÁBTL 3.1.9. V-60600-1. Katonai Felsőbíróóság II.016/kat.fbság-1952. sz. ítélete

⁹¹⁴ ÁBTL 2.1.1. I-6-7-1551. (Venkovits Lászlót egy irat szerint csak másnap, március 7-én végezték ki. /ÁBTL 2.1.1. I-6-8-23./

⁹¹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-60600-1. 375. f.

⁹¹⁶ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Feljegyzés Kovács Bertalan ügyében. 1953. július 10., Kovács Pál alsódobszai lakos levele az MDP Központi Vezetőségének. 1953. április 26.

⁹¹⁷ Veritas. Oral History Archívum. Komjáti János visszaemlékezése. 45.

⁹¹⁸ Fejér – Vasvári 2002, 778.

⁹¹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. Határozat Székelyföldi János anyagának felülvizsgálata ügyében. Miskolc, 1964. december 1.

Gergely Botond büntetését 7 évre javasolták csökkenteni. Négyesi Ferenc 1956. augusztus 16-án, Komjáti János 1956. augusztus 17-én szabadult feltételesen.⁹²⁰ Rozgonyi büntetését a felére csökkentették, s szabadulása után, a forradalom idején a nyíregyházi gépjavító munkástanácsának a titkára lett. A szervezkedés többi tagja távol tarthatta magát a forradalmi eseményektől. A forradalom utáni kaotikus állapotokat kihasználva azonban – a nem jogerősen halálra ítélt – Gergely Botond külföldre menekült.⁹²¹

⁹²⁰ Fejér – Vasvári 2002, 778.

⁹²¹ ÁBTL 3.1.9. V-60600. 266.

IV. 3. A miskolci központú Fehér Partizánok

A „Fehér Partizánok” nevű szervezkedés egyike volt a legnagyobb kiterjedésű rendszerellenes hazai mozgalmaknak. Jelentőségét mutatja, hogy 1957. augusztus 30-án, a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány az ENSZ közgyűléssel kapcsolatban elfogadott kormánynyilatkozatában külön megemlítették a Fehér Partizánok szervezkedést. A közlemény az 1947 után alakult illegális szervezetek egyik legjelentősebbik fegyveres csoportjának tartotta, amely leleplezése idején már több mint 2000 főt számláló tagsággal rendelkezett.⁹²²

A kormánynyilatkozat rájuk vonatkozó mindössze két mondata túlzó és részben hamis állításokat tartalmazott. Bár egyes tagok rendelkeztek fegyverekkel, maga a csoport nem volt fegyveresnek tekinthető. Létszámuk sem volt több mint az említett nyolcada, az iratok alapján mintegy 250 személy vett részt a szervezkedésben. A nyilatkozat ugyanis minden bizonnyal egybemosta a társaságot más, hasonló nevű szervezkedésekkel, így a Fehér Gárdával és a Dunántúli Fehér Partizánokkal, mindazonáltal – miként egy 1955 nyarán készült állambiztonsági jelentés is megállapítja – így is tényként kezelhető, hogy a kommunista hatalom birtokosai számára a miskolci Fehér Partizánok mozgalma – „a beszervezett személyek száma, a szervezettség, aktív ellenséges tevékenység szempontjából”⁹²³ – az egyik legfontosabb rendszerellenes szervezkedés volt a Rákosi-rendszer idején.⁹²⁴

Hasonlóképp látta ezt Hollós Ervin is, aki „Kik voltak, mit akartak?” című hírhedt munkájában a Szeretet Pártot – vagyis a fehérpartizánokat – az „egyik jelentős ellenforradalmi” csoportnak tartotta, amely óvatos, de szisztematikus szervező munkát fejtett ki.⁹²⁵

Unger Gabriella történész – a kormánynyilatkozathoz hasonlóan – a Fehérpartizán mozgalmat a Fehér Gárda mozgalomhoz kötötte, s úgy vélte, hogy az Orosháza és Hódmezővásárhely környéki tanyavilágban szerveződő ellenállási mozgalomnak Fiala József vezetésével Miskolcon, Sátoraljaújhelyen és környékén és a Dunántúl több pontján is alakultak szervezetei,⁹²⁶ állítása azonban korabeli dokumentumokkal nem támasztható alá. A vizsgálati iratok egybehangzó állítása szerint a Fehér Partizánok nevű illegális szervezkedés Miskolcon alakult és bár az ország különböző területeire kiterjedt, a mozgalom független volt az ország más – akár alföldi vagy dunántúli – területein szervező hasonló célú társaságoktól.

IV. 3. 1. Kezdetek – Binder Oszkár „szervezkedése”

A Fehér Partizánok történetének kezdetére vonatkozóan számos egymásnak ellentmondó információ áll rendelkezésre. Ezt maguk a mozgalom tagjai is elősegítették azáltal, hogy az általuk készített igazolványokon, szamizdatkiadványokon úgy tüntették fel, mintha szervezkedésük már 1945, vagy 1946 óta működött volna. Az igazolványaikon, az angol nyelvű „megbízóleveleken” és a pártprogramon szereplő pecséten a „Munkás-Paraszt Értelmiség Illegális Mozgalma 1945”⁹²⁷ szöveg szerepelt, amely arra utalt, mintha az ország szovjetek általi megszállása óta működtek volna. Ugyanerre utaltak a „Fehérpartizán Vezetőség” nevében kiadott illegális újságok, amelyeken az egyes évfolyamok számozását úgy állapították meg, mintha az ugyancsak 1945 óta létezne. A szervezkedés Hargitai-féle ágának igazolványain

⁹²² Baráth 2009, 40.

⁹²³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

⁹²⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. 231: Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

⁹²⁵ Hollós 1976, 249.

⁹²⁶ Unger 2013, 19.

⁹²⁷ ÁBTL 3.1.9. V-140122/5.188-199.

feltüntetett „Illegális Lelki Szervezet 1946”⁹²⁸ ugyanakkor egy évvel későbbi megalakulásra utalt.

A rendelkezésre álló információk szerint a szervezkedés legkorábban 1947-ben alakulhatott meg, tényleges működése pedig 1949-től mutatható ki. Az Államvédelmi Hatóság a szervezkedés megalakítását a Sulyok Dezső által vezetett Magyar Szabadság Párt feloszlásával hozta kapcsolatba. Úgy vélték, hogy a párt feloszlása után Sulyok adott Borsod megyei titkáranak, Fiala Józsefnek⁹²⁹ utasítást arra, hogy a párt tagjait tartsa össze,⁹³⁰ sőt a tagságot „illegálisan tovább szervezze.”⁹³¹ Bár a Sulyok-féle állítólagos megbízás nem igazolható, tény, hogy a Fehér Partizánok szervezkedés vezetői közül többen korábban a Sulyok-pártból ismerték egymást, a mozgalom alapítója, Binder Oszkár nyugalmazott kereskedősegéd⁹³² tagja volt a pártnak, a miskolci pártszervezet elnöki tanácsában pedig 1947 júliusában egyaránt helyet foglalt a szervezkedés későbbi két ágának vezetője, dr. Hargitai Gyula⁹³³ és Fiala József.⁹³⁴

⁹²⁸ ÁBTL 3.1.9. V-110207-2 202.

⁹²⁹ 1911. június 6-án született Ormospusztán szegényparaszti családban. 1926-ig szülőfalujában élt, majd Miskolcon kitanulta az asztalos szakmát és 1930-ban műbútorasztalos lett. Középiskolai tanulmányait 1937-ben fejezte be. Ekkor tényleges katonai szolgálatra hívták be, majd a második világháború idején különböző frontokon többször teljesített katonai szolgálatot. 1942-től a miskolci államrendőrség bünygyi osztályánál, majd a politikai osztály államrendészeti csoportjánál volt detektív. 1944-ben részt vett lengyel menekültek megmentésében, s számos baloldali személyt figyelmeztetett a nyilasok letartóztatási szándékáról. 1944-ben a kivonulási parancsot nem hajtotta végre, majd a szovjet parancsnokságon jelentkezett munkára. Rövid ideig a MOKAN Komiténél teljesített nyomozói szolgálatot, majd a miskolci rendőrfőkapitányságon lett detektívcsoporthelyettes. 1946-ban beiratkozott a miskolci jogakadémiára, tanulmányait azonban felfüggesztette. 1947-ben a rendőrségről eltávolították, ezután rövid ideig alkalmi munkákból tartotta fenn magát, majd állás nélküli lett. 1947-ben a Magyar Szabadság Párt miskolci, majd megyei titkára volt a párt feloszlásáig. 1947-ben fegyverrejtegetés miatt letartóztatták, de néhány nap múlva szabadlábra helyezték, ezt kihasználva illegálisba vonult, s évekig Farkas Béla álnéven élt. Csatlakozott az utóbb „Fehérpartizánok” nevet felvevő miskolci ellenállócsoporthoz, amelynek 1952-ben lett a vezetője. 1954 október 11-én tartóztatták le. Halálraítélték, majd 1955. április 12-én Budapesten kivégezték. (ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. 66-75.; ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. 72-73; Fiala József önéletrajza. 1945. dátum nélküli; ÁBTL 3.1.5. O-11961/2/66. Fiala József kérelme a Belügyminiszternek. 1945. július 30.)

⁹³⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. 231: Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

⁹³¹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Feljegyzés. Budapest, 1957. augusztus 12. Tárgy: Fehér Partizánok elnevezésű ellenforradalmi szervezkedésről

⁹³² 1887. február 7-én született Kassán. 1913-ban budapesti kereskedősegédként nősült meg, de egy évvel később már Kassán született gyermeke. 1914-ben feleségével és kisfiával együtt kivándorolt az USA-ba, ahol mintegy húsz éve át kereskedőként dolgozott. 1922-ben házasságát a budapesti törvényszék bontotta fel. 1922-ben Eperjesen született meg a második gyermeke. 1939-1941 között Budapesten, majd Rákosszentmihályon, illetve Miskolcon lakott, legutóbb a Rostás utca 6. szám alatt. 1947-ben a Magyar Szabadság Párt tagja. Az 1940-es évek végén már kegydíjas kereskedősegéd volt, aki nyelvtanítással egészítette ki nyugdíját. 1952. augusztus 18-án halt meg Miskolcon. (ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. október 12.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/10. Ifj. Binder Oszkár környezettanulmánya. 1954. december 9.; HU-MNL-BAZML-XXXIII.1.a. Miskolc, halotti, 868/1952.)

⁹³³ 1912. március 15-én született Fonyódon. 1930-ban a szarvasi evangélikus főgimnáziumban érettségizett, majd a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen 1935-ban államtudományi, 1936-ban jogtudományi doktorátust szerzett. 1934-től Szegeden volt malomellenőr, majd 1936-tól különböző Somogy megyei településen szolgált, emellett 1937-től az Új Somogy című napilap hírlapi tudósítója volt. 1940-től Sátoraljaújhelyen, majd 1941-től Miskolcon, 1943-tól Székesfehérváron szolgált a pénzügyigazgatóságon. 1944-ben megnősült, feleségétől azonban 1947-ben elvált. 1946. február 15-től a miskolci törvényszéken dolgozott. 1946-tól a Kisgazdapárt miskolci vezetőségi tagja, 1947-ben a Magyar Szabadság Párt miskolci pártszervezete elnöki tanácsának a tagja és pénztári ellenőre. 1950 decemberéig a Miskolci Megyei Bíróságon dolgozott titkárként, ekkor rendelkezési állományba helyezték. Ezt követően – egyes adatok szerint – zugirászatból tartotta fenn magát. 1951. május 1-jén letartóztatták, majd a kihallgatások során elszennvedett bántalmazások következtében 1951. május 16-án belehalt sérüléseibe. (ÁBTL 3.1.5. O-11961/3. Dr. Hargitai Gyula önéletrajza, 1947. május 21.; ÁBTL 3.1.9. V-110206. Dr. Hargitai Gyula kihallgatása. Budapest, 1951. május 7.; ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés a „Fehér Partizánok” illegális szervezkedés ügyéről. Budapest, 1951. július 18.)

⁹³⁴ ÁBTL 3.1.5. O-15988 Jegyzőkönyv a Magyar Szabadság Párt elnöki tanácsi üléséről, 1947. július 8., 15.

Az ÁVH 1955-ben kelt jelentése szerint Sulyok Dezső utasítása után alakult meg a szervezkedés első csoportja, amelynek tagjai Fiala József, Binder Oszkár, özv. Molnár Péterné és dr. Hargitai Gyula voltak. Noha a pártszervezet két miskolci vezetőségi tagja, illetve Fiala személyében megyei titkára is a társaságban szerepelt, az ÁVH a csoport vezetőjének Binder Oszkárt tartotta.⁹³⁵ Bizonyos azonban, hogy ilyen körülmények között a szervezkedés nem alakulhatott meg, nem valószínű, hogy akár a frissen feloszlott párt megyei vezetője, Fiala József, akár annak miskolci elnöki tanácstagja, dr. Hargitai Gyula elfogadta volna, hogy az általuk közösen alapított csoport élére Binder személyében egy nyugdíjas kereskedősegéd kerüljön. Valószínűbb – mint azt Fiala számos kihallgatásán is hangsúlyozta –, hogy a szervezkedést Binder Oszkár alapította, s ő ahhoz csak csatlakozott.

A Binder-féle illegális mozgalomról elsősorban Fiala József vizsgálat alatti – sokszor ellentmondásos – állításaira támaszkodhatunk. A „szervezkedés” tagsága nem ismert, sőt valószínű, hogy a kezdeti időszakban csupán egyszemélyes „mozgalomról” volt szó.⁹³⁶ Az idős úr ebben az időben a „Fehér Kereszt” elnevezést használta és bár később számos elnevezésnek volt a „keresztapja”, mindig hangsúlyozta, hogy valójában „a nemzetközi »Fehér Kereszt«⁹³⁷ elnevezésű antibolsevista világszervezet magyarországi csoportjaként” működnek.⁹³⁸ Nem véletlen volt tehát, hogy a Hargitai-csoport utóbb ismertetőjelként a fehér keresztet használta és hogy mind a Hargitai-, mind a Fiala-csoport egyes tagjai abban a hiszemben voltak, hogy a „Fehér kereszt” szervezkedésben vesznek részt.⁹³⁹

Mindazonáltal egyetlen adat sem bizonyítja, hogy a Binder által megnevezett nemzetközi szervezet valaha is létezett volna. Talán ezzel is magyarázható, hogy az amúgy túlzásokra és nagyotmondásra hajlamos Binder még a bizalmasainak sem árult el erről részleteket. Ugyancsak kétségtelen, hogy a Binder-féle „Fehér Kereszt” mozgalomnak nem volt köze az ország más területein működő hasonló csoportokhoz sem, azok létezéséről Binder a legnagyobb valószínűség szerint nem is tudott.

Binder Oszkár részletesen kidolgozta az általa tervezett rendszerellenes mozgalom céljait, amelyekre vonatkozóan az „alvezéreknek” tekinthető dr. Hargitai Gyula és a Fiala József csoportjainak történetéből vonhatunk le következtetéseket. Binder – és általa Hargitai és Fiala is egyaránt – hangoztatta, hogy a szervezkedés mögött nyugati kapcsolatok állnak, követségekkel áll kapcsolatban, amelyek szükség esetén támogatni fogják csoportjukat. Mint kiderült, ezen – alaptalan – állítások csak a mozgalom tekintélyének növelését szolgálták.⁹⁴⁰ Úgy vélte, a nyugatiakkal való összeköttetés meséje a legfontosabb „mézesmadzag” a beszervezendő személyek és a már megnyert tagok számára.⁹⁴¹

Binder tudatosan nemzeti és vallásos jellegű kommunikációra épített, ami a beszervezendő személyeket ugyancsak megtévesztette. Egy részük azt a téves következtetést vonta le, hogy a mozgalom Mindszenty József hercegprímás vagy Grösz József érsek személyéhez kötődött.⁹⁴²

Binder – a rendszerellenes csoportok többségéhez hasonlóan – a mozgalom elsődleges

⁹³⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. 231: Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

⁹³⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 2. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október hó 13-án.

⁹³⁷ 1945-ben dunántúli fiatalok alakítottak illegális szervezkedés Fehér Kereszt Szövetség néven, ehhez azonban az idős és Kelet-Magyarországon élő Bindernek nem volt kapcsolata.

⁹³⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 2. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október hó 13-án.

⁹³⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 2. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október hó 13-án.; ÁBTL 3.1.9. V-110207-2 Némethy Tibor kihallgatása. 1951. november 15.; ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc, 1952. március 21. Tárgy: Illegális szervezkedések Borsod megyében

⁹⁴⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1.2. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október hó 13-án.

⁹⁴¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 17. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 4.

⁹⁴² ÁBTL 3.1.9. V-140122/4. Összefoglaló jelentés. Miskolc, 1952. január 17. Tárgy: Tarnay volt örgy. és társai ügye; HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. Tarnay Gyula kegyelmi kérvénye. 1957. július 22.

céljának a rendszerváltozásra való felkészülést tartotta, utóbb e célból toboroztak tagokat a Névtelen Lelki Szervezet és a Fehérpartizán nevű csoportjaik is. Az idős úr a korabeli hidegháborús hangulatban egy angol-amerikai támadásra számított és azt tervezte, hogy csoportjaik segítséget nyújthatnak az angolszász csapatoknak. A vizsgálati eljárások során felvett vallomások szerint rendfenntartó alakulatokat alakítását tűzte ki célul,⁹⁴³ amelyeket a beszervezettek az egykori nemzetőrséghez,⁹⁴⁴ illetve a MOKÁN-hoz⁹⁴⁵ hasonlítottak. Emellett a közigazgatás vezetését is át kívánták venni,⁹⁴⁶ tehát hatalomátvételre készültek.⁹⁴⁷ Binder kezdhette el terjeszteni azt is – vélhetően a nyugati rádiók magyar nyelvű adásai alapján –, hogy az angolszász erők pánikkeltés céljából először bombázni fognak, majd ejtőernyősöket dobnak le. A szervezkedés tagjainak ekkor kellett akcióba lépni és a közintézmények (posták, tanácsházak, vasúti állomások, rendőrségi épületek) elfoglalásában segítséget nyújtani. Egyes adatok szerint tervbe volt véve a kommunisták, vezető párt- és állami funkcionáriusok letartóztatása⁹⁴⁸ és felelősségre vonása is.⁹⁴⁹ Minden bizonnyal Bindertől származott azon gondolat is, hogy a rendszerváltozás bekövetkezése után a tagok vezető beosztásba kerülnek.⁹⁵⁰

Az idős úr azonban nem csak tervezett, de saját állítása szerint a cselekvés útjára is lépett. A „Fehér Kereszt Mozgalom” nevében⁹⁵¹ egyedül gépírással, indigóval sokszorosított röpcédulákat készített,⁹⁵² amelyeket kék és sárga borítékokban ismerősöknek és ismeretleneknek küldött meg.⁹⁵³ Mindezt az állambiztonsági jelentések nem erősítik meg, kétségtelen azonban, hogy a röplapterjesztésnek ezen módja később a Fehérpartizánok egyik módszere volt.

Binder Oszkár 1947 és 1949 között kezdett hozzá, hogy tényleges szervezkedést hozzon létre, s a rendelkezésre álló adatok szerint elsőként dr. Hargitai Gyula törvényszéki titkárt nyerte meg, aki utasítására – az ÁVH korábban idézett jelentése szerint – létrehozta a „második csoportot” „lelki illegális szervezet” néven.⁹⁵⁴ Dr. Hargitai a Binderhez fűződő kapcsolatát titkolta, egyedül „helyettesének”, Viskolcz Istvánnak beszélt „felső kapcsolatáról”, egy Amerikában élő – helyesen egykor élő⁹⁵⁵ – személyről, akit „Öreg”-nek nevezett. Személyét azonban a rendszerváltozásig még a tagok előtt sem kívánta felfedni.⁹⁵⁶

Binder – az ÁVH megállapítása szerint is – személyesen közölte utasításait Hargitaival,⁹⁵⁷ később azonban elhidegültek egymástól, az „Öreg” úgy érezte, hogy Hargitai „sok tekintetben önállósította magát.”⁹⁵⁸ Ezt követően kerülhetett sor arra, hogy Binder felfedte a mozgalmat Fiala József előtt, majd azzal bízta meg, hogy „kisebb csoportja” helyett „Fehér Partizánok” elnevezés alatt új mozgalmat hozzon létre.⁹⁵⁹

A Binder-féle „szervezkedés” tehát kezdetben nagy valószínűséggel csupán egy

⁹⁴³ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. B.00253/1951-3. sz. ítélet.

⁹⁴⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. B.006/1955/30. sz. ítélet

⁹⁴⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 687/1958. Kossin Ida fellebbezése. Dátum nélküli

⁹⁴⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. Gömöri László ügyészégi kihallgatása. 1951. november 20.

⁹⁴⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. B.00253/1951-3. sz. ítélet

⁹⁴⁸ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Elek Géza kihallgatása. 1955. április 15.

⁹⁴⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. B.006/1955/30. sz. ítélet

⁹⁵⁰ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Rimaszécsi Barnabás kihallgatása. 1955. május 22.

⁹⁵¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 3. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október 14..

⁹⁵² ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 6. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október 18.

⁹⁵³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 1. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október 12.

⁹⁵⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. 231: Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

⁹⁵⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/10. 383: Binder Oszkár környezettanulmánya. 1954. november 26.

⁹⁵⁶ ÁBTL 3.1.9. V-140122/1. Viskolcz István kihallgatása. 1951. május 19.

⁹⁵⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. 231: Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

⁹⁵⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 25. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. november 19. 11. o.

⁹⁵⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005010/1955-6. sz. ítélete

egyszemélyes „ellenállás” volt, amely tervek szövögetéséből és röpcédulázásból állt. Az általa beszervezett személyek azonban oly mértékű aktivitást fejtettek ki, hogy a szervezkedésből két központú, de mégis közös ellenállási mozgalom alakult ki.

IV. 3. 2. Névtelen Lelki Szervezet

Dr. Hargitai Gyula az általa vezetett mozgalom tagjai előtt azt állította, hogy a szervezkedés 1945-ban alakult,⁹⁶⁰ megnyilatkozásaival azonban arra utalt, hogy ő ahhoz csak 1947-ben, a Pfeiffer- és Sulyok-párti időkben,⁹⁶¹ vagy 1948-ban csatlakozott.⁹⁶² Az első, 1951-es vizsgálat megállapítása szerint a szervezkedés 1947 óta létezett, ezzel szemben azonban joggal merülnek fel kételyek. Datálásukat Viskolcz István egyik vallomására alapozták, aki azt állította, hogy dr. Hargitai Gyula 1947 őszén fedte fel előtte a szervezkedést és kérte fel csatlakozásra, illetve további tagok beszerzésére. Elmondása szerint első találkozósaikat a Paizs-féle vendéglőben folytatták le, majd 1948 után többnyire az utcán. Előadását azonban megkérdőjelezi, hogy ugyanezen vallomása szerint ő maga csak 1949-ben szervezett be tizenegy személyt.⁹⁶³

Az Államvédelmi Hatóság azért is gyanította, hogy a szervezkedés 1947-ben alapult, mert dr. Hargitai Gyula neve felmerült egy ún. „benderista”, vagyis fehérpartizán rémhírterjesztési-szervezkedési ügyben, amely a Lelki Szervezethez hasonló célokat tűzött ki maga elé. Az 1948-ban lefolytatott nyomozás adatai szerint Paczolay Jenő volt Sulyok-párti elnök egy baráti beszélgetés során „népi demokrácia elleni aknamunkára” és a „rendszerváltozás esetén karhatalmi szolgálat ellátására” hivatott államellenes szervezkedés lehetőségét vetette fel és bár az ominózus beszélgetésen Hargitai nem vett részt, a társasághoz tartozott ő is.⁹⁶⁴ Paczolayt és társait 1948-ban internálták,⁹⁶⁵ Hargitaival azonban a ÁVO még nem foglalkozott. Bár Hargitainak a Paczolay-féle állítólagos szervezkedési ügyben való részvételére később sem merült fel konkrét adat, az ÁVH gyanúját erősítette, hogy Hargitai különböző beszélgetések során beszélt egy „földalatti mozgalomról”.

Fiala József kihallgatása során és zárkaügynökével folytatott beszélgetése során később azt állította, hogy dr. Hargitai Gyula már 1947 decemberében célozgatott arra, hogy egy nagyszabású szervezkedésbe kezdett bele,⁹⁶⁶ közölte, hogy a diósgyőri vasgyárban „vannak emberei”, akikkel egy borpincében tartanak összejöveteleket, majd 1948 márciusában fedte fel előtte nyíltan a mozgalmat.⁹⁶⁷ 1948 júniusában Hargitai állítólag – a később a Lelki Szervezetbe beszervezett – Soltész Nagy Lajosnak is azt állította, hogy egy földalatti mozgalomban működik.⁹⁶⁸ Amennyiben elfogadjuk, hogy dr. Hargitai már 1947 óta részt vett egy szervezkedésben, azt is le kell szögezni, hogy 1949-ig érdemi aktivitást nem fejtett ki.

A tényleges tagszervezés a rendelkezésre álló adatok szerint 1949-ben kezdődött meg. Viskolcz István több vallomásában is megerősítette, hogy Hargitai először 1949 januárjában közölte vele, hogy ő egy „illegális demokrácia ellenes szervezkedésnek a vezetője”,⁹⁶⁹ illetve csak ebben az időben szólította fel csatlakozásra. A szervezkedés kezdetleges voltát mutatja, hogy Hargitai lakásán ketten találták ki a szervezkedés nevét is: Lelki Szervezet. Az elnevezéssel szándékosan utaltak a kereszténységre, úgy vélték, ezáltal többeket tudnak maguk

⁹⁶⁰ ÁBTL 3.1.9. V-140122/1. Viskolcz István kihallgatása. 1951. május 19.

⁹⁶¹ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Dr. Eötvös László kihallgatása. Budapest, 1951. június 13.

⁹⁶² ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés. Miskolc, 1951. április 30. Adta: Buza Ferenc ügynök

⁹⁶³ ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 Viskolcz István kihallgatása. 1951. május 19.

⁹⁶⁴ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3. Kohutics Tihamér kihallgatása. Budapest, 1951. május 15.

⁹⁶⁵ A benderista bandáknak csináltak propagandát – internálták őket. Miskolci Hírlap, 1948. május 26.

⁹⁶⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 11. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. október 25.

⁹⁶⁷ ÁBTL 3.1.9. V-127612. Fiala József 25. kihallgatása. 1954. november 18.

⁹⁶⁸ ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 Soltész Nagy Lajos kihallgatása. 1951. május 15.

⁹⁶⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. Viskolcz István vallomása. 1951. november 14.

mellél állítani.⁹⁷⁰

Viskolcz Istvánnak az 1956-os forradalom napjaiban, a „Miskolci munkás Tanács”-nak írott levele szerint 1949-től a Munkás-Paraszt-Értelmiség, 1950-től a Borsod-Zemplén-Gömör és Heves vármegye Munkás-Paraszt-Értelmiség-Fehérpartizán Szövetség elnevezéseket használták,⁹⁷¹ Viskolcz azonban – mint azt a későbbiek folyamán kifejtjük – bizonyosan rosszul emlékezett, a Hargitai által vezetett társaság nem sokkal 1951-es lebukásáig a Lelki Szervezet nevet használta, az igazolványokon „Illegális Lelki Szervezet”, az 1951 tavaszán általuk készített röplapjaikon „Névtelen Lelki Szervezet” formában.

A szervezkedés célja – a bíróság megállapítása szerint – a Binder Oszkár által meghatározott célok szerint az volt, hogy egy angol-amerikai támadás esetén segítséget nyújtsanak „az ellenségnek s a hatalom átvételében és megtartásában részt vegyenek.”⁹⁷² Bár egyes tagok rendelkeztek fegyverrel, maga a szervezkedés nem volt fegyveres, terveik szerint az angolszász csapatoktól remélték felfegyverzésüket annak érdekében, hogy nemzetőri, rendfenntartói szolgálatot láthassanak el. Céljuk a társadalmi vagyon, a közrend és a nyugalom megőrzése volt.⁹⁷³ A tagok feladata lett volna továbbá az idegen csapatok útbaigazítása, illetve a „kommunisták felszámolásában” való segítségnyújtás. Viskolcz István emellett azt is tervbe vette, hogy a rendszerváltozás idején a „magyar érzésű” embereket a Bükkben fogják elrejteni a kivonuló kommunisták elől, hogy ezzel akadályozzák meg elhurcolásukat.⁹⁷⁴ Egyes adatok szerint a szervezkedés tagjait arra is utasították, hogy kövessék figyelemmel azokat a személyeket, akiket utóbb felelősségre kívánnak majd vonni,⁹⁷⁵ az állítás hitelessége felől azonban jogosan merülnek fel kétségek.

Céljaikkal összefüggésben még 1949-ben elkészült a szervezkedés körpecsétje, majd abból a célból, hogy a rendszerváltozáskor azokkal igazolják magukat, ismertetőjeleket, karszalagokat és igazolványokat is készítettek. A pecsét nyomó készítéséről dr. Hargitai és Viskolcz közösen döntöttek. Viskolcz 1951-es vallomása szerint ő maga veszélyesnek tartotta, ha mással készítetik el, ezért a feladatot saját maga végezte el. A vasgyárban ócskavasak között talált írógépekről leszedte a betűket és egy három centiméter átmérőjű kör fába dolgozta azokat bele.⁹⁷⁶ 1958-as vallomása szerint azonban a pecsétet a szervezkedés egyik tagja, Bóta István diósgyőri műszaki előadó készítette, akinek nem akarta korábban felfedni személyét.⁹⁷⁷ A pecsét nyomón a következő szöveget helyezte el: „Illegális Lelki Szervezet 1946”.

A körbélyegzővel a szervezkedés ismertetőjeleit és igazolványait kívánták lepecsételni. Az igazolványokat ugyancsak Viskolcz készítette egy erre a célra kialakított fémlap segítségével.⁹⁷⁸ E célból Viskolcz és Pádár János fehér, zöld és rózsaszínű kartonpapírokat vásárolt, amelyeket utóbb 3x8 centiméteres⁹⁷⁹ méretre vágattak a vasgyárban.⁹⁸⁰ Emellett felhasználtak mintegy 80-90 darab üres névjegykártyát is.⁹⁸¹ Az igazolványok nem névre szólóan készültek, csupán a következő magyar és német nyelvű szöveget tartalmazták: „Istenünkért Hazánkért és Embertársainkért. Kämpfen wir gegen Bolsechwismus [Küzdünk a bolsevizmus ellen] Harczolunk 1945” Az igazolvány túldoldalán a szervezet pecsétje szerepelt,

⁹⁷⁰ ÁBTL 3.1.9. V-140122/3. Viskolcz István kihallgatása. 1951. július 12.

⁹⁷¹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 181/1958. Viskolcz István nyilatkozata. 1956. október

⁹⁷² HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. 00253/1951. sz. ítélet Viskolcz István és társai ügyében.

⁹⁷³ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. Viskolcz István bírósági vallomása.

⁹⁷⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 687/1958. B.00108/1952/2. sz. ítélet; HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. Viskolcz István bírósági vallomása.

⁹⁷⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. B.006/1955/30. sz. ítélet

⁹⁷⁶ ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 Viskolcz István kihallgatása. 1951. július 12.

⁹⁷⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 181/1958. Viskolcz István bírósági vallomása.

⁹⁷⁸ ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 Viskolcz István kihallgatása. 1951. július 12.

⁹⁷⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 687/1958. Várhelyi Sándor kihallgatása. 1952. július 31.

⁹⁸⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. Pádár János kihallgatása. 1951. november 14.

⁹⁸¹ ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 Viskolcz István kihallgatása. 1951. július 12.

némileg ellentmondásosan 1946-os évszámmal.⁹⁸² A későbbi vizsgálat során felmerült, hogy egyes tagok esetében az igazolványok felső sarkában egy betű-szám-kombinációból álló fedőszám is szerepelt – Elek Géza esetében „E13”⁹⁸³ – a fennmaradt nyomozati iratok között ilyen igazolvány nem került elő. Viskolcz mintegy 150 tagsági igazolványt készített, amelynek többségét a tagok között osztotta szét. A igazolványt csak a beszervezetteknek a kisebb része kapott, többnyire a vezetőknek és helyetteseknek szánt személyek.⁹⁸⁴ Vélhetően személyük fontosságával összefüggésben volt, hogy egyesek csupán egy, vagy néhány darabot kaptak, míg más ötvenet.⁹⁸⁵ Így például Petrovics István sajkókeresztúri csoportvezető 1950 nyarán 8-10 igazolványt, 31 db fehér keresztet, 3 db zöld pajzs alakra varrt fehér keresztet kapott.⁹⁸⁶

A körpecsét segítségével a tagoknak ismertetőjeleket is készítettek, amelyekkel az angolszász csapatok bevonulásakor kellett volna a karjukra felkötni, hogy azzal igazolják magukat. A jelvény alapötlete Viskolcz Istvántól származott, majd Némethy Tibor – aki indítványozta, hogy a szervezkedést „Fehérkereszt Illegális Szervezkedés”-sé kereszteljék⁹⁸⁷ – javasolta, hogy a jel mindössze egy fehér vászonból készült kereszt legyen. Viskolcz azonban ezen módosított és annak közepére a szervezet pecsétjét is rányomatta.⁹⁸⁸ Végül kétféle ismertetőjel készült. Az egyszerű tagoknak egy kb. 5-6 centiméter széles,⁹⁸⁹ vászonból készült fehér kereszt volt a jelzése, míg a csoportvezetők ismertetőjele pajzs alakú volt, amelyen zöld mezőben egy fehér kereszt volt elhelyezve.⁹⁹⁰ A keresztet közepét a szervezet körpecsétjével bélyegezték le. Az ismertetőjeleket kezdetben Viskolcz István adta át a tagoknak,⁹⁹¹ később mindenkinek saját magának kellett azokat elkészítenie.⁹⁹² A felsőzsolcaiak a kivitelezést szervezett módon oldották meg, a tagok anyagi hozzájárulásával, egy szabóval varrattak meg a jelvényeket, majd rejtették el azokat.⁹⁹³

Viskolcz István kiválasztása a tagszervezés terén is kiváló döntésnek bizonyult, a vasgyári lakatos nagy ismeretségi körrel rendelkezett és aktivitásának köszönhetően a mozgalom létszáma fokozatosan nőtt. A csoport tagjainak többsége ismerősei, illetve azok kapcsolatai közül kerültek ki, a bíróság ezért később joggal tartotta őt a miskolci csoport szervezőjének, illetve vezetőjének.⁹⁹⁴

Az elsőként beszervezett tagok számára 1949 augusztusában Viskolcz István Görögszőlő utca 3. száma alatti lakásában tartottak összejövetelt. A gyűlésen nyolc-tíz fő vett részt, köztük dr. Hargitai Gyula, Viskolcz István, Soltész Nagy Lajos, Pádár János, Nagy József, Petrovics István, Patkó János és Izsó Béla.⁹⁹⁵ A megjelenteket dr. Hargitai köszöntötte, aki közölte, hogy a szervezkedés fővezére nem tudott megjelenni, ezért helyette ő tart beszédet. Ezt követően ismertette a szervezkedés céljait, majd a tagok angol-amerikai bevonulás utáni feladatait. Konkrét utasításokat nem adott, csupán közölte, hogy azokat Viskolcz István közvetítésével fogja tudatni.⁹⁹⁶ A gyűlés egyfajta alakuló ülés volt, amelynek az volt a célja, hogy a tagok megismerhessék a csoport vezetőjét, dr. Hargitai Gyulát.

⁹⁸² ÁBTL 3.1.9. V-110207-2 200.

⁹⁸³ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Elek Géza kihallgatása. 1955. március 17.

⁹⁸⁴ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Némethy Tibor kihallgatása. 1955. február 28.

⁹⁸⁵ ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 Viskolcz István kihallgatása. 1951. július 12.

⁹⁸⁶ ÁBTL 3.1.9. V-110207-2 Petrovics István kihallgatása. 1951. november 17.

⁹⁸⁷ ÁBTL 3.1.9. V-110207-2 Némethy Tibor kihallgatása. 1951. november 15.

⁹⁸⁸ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Némethy Tibor kihallgatása. 1955. február 18.

⁹⁸⁹ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Elek Géza kihallgatása. 1955. március 30.

⁹⁹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Tamay Gyula kihallgatása. 1955. február 25.

⁹⁹¹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 687/1958. Várhelyi Sándor kihallgatása. 1952. július 31.

⁹⁹² ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 Viskolcz István kihallgatása. 1951. július 12.

⁹⁹³ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Rimaszécsi Barnabás kihallgatása. 1955. május 12.

⁹⁹⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1742/1964. B.II.0015/1955-5. sz. ítélete

⁹⁹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-140122/1. Viskolcz István kihallgatása. 1951. június 15.

⁹⁹⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. Soltész Nagy Lajos kihallgatása. 1951. november 14.; Pádár János ügyészégi kihallgatása. 1951. november 20.

Egyes adatok szerint már az első találkozón kiadták az utasítást, hogy a legnagyobb titoktartás mellett folytatni kell a mozgalom bővítését, s elsősorban „faluhelyen” kell új embereket beszervezni. A vidéki tagok többsége bejáró munkás vagy földműves volt, közülük többeket „kuláknak” minősítettek, vagy csendőrműlttel rendelkeztek. A kiválasztás alapját a rendszerellenes beállítottság jelentette, azonban ez nem zárta ki, hogy párttagokat is megkönyékezzenek.⁹⁹⁷ Így több kommunista párttag is belépett a mozgalomba, közülük a később aktív tevékenységet kifejtő Dion István (Hejőcsaba), Magyar Gyula (Mezőkeresztes), Nagy József (Miskolc), Orosz Péter (Miskolc) és Patkó János (Szirmabesenyő), de tag lett Bari Kálmán hejőpapi tanácstitkár és Varga János borsodsziráki MDP-titkár is, aki párttitkárként harcos kommunistának mutatkozott és „bátran kiállt az osztályidegen személyek elleni harcban”, szigorúbb fellépést követelt a „kulákokkal” szemben.⁹⁹⁸ A tagok túlnyomó többsége munkás, paraszt, vagy iparos családból származott. Kivételt Bárczay Olivér és Tarnay Gyula képeztek, ők földbirtokos családból származtak, utóbbi apja Borsod megye főispánja volt.

A következő hónapokban Viskolcz István és az általa szervezett tagok nagy aktivitást fejtettek ki. 1950 végére tagjaik száma megközelítette a százat. A beszervezettek túlnyomó többsége vasgyári munkás volt, de a bejárók révén számos vidéki lett a mozgalom tagja, akik lakhelyükön bővítették a mozgalmat. Így Rimaszécsi Barnabásnak köszönhetően Felsőzsolca és Sajólad, Petrovics István révén Sajókeresztúr és Berente, Patkó János révén Szirmabesenyő, Elek Géza révén Boldva, Edelény és Sajóecseg, Hudák József révén Mezőkeresztes és Mezőnyárad térségében történt eredményes szervezés, de voltak tagjaik Arnóton, Detekben, Gagybátorban, Hejőpápin, Nyékládházán is.⁹⁹⁹

A tagok felesketését kezdetben Viskolcz István és a szervezkedés kisebb rangú vezetői – így pl. Hudák József –, majd jellemzően Némethy Tibor végezte. Viskolcz az eskütételekhez egy nemzeti színű zászlót használt, amire sárga ceruzával „Istenünkért, Hazánkért” szöveg volt „ráhímezve”, de volt a drapérián egy egyes kereszt is. Az eskütételnél Viskolcz tartotta kezében a zászlót, a beavatott pedig az egyik sarkát fogta meg, majd Viskolcz után ismételte az esküszöveget:¹⁰⁰⁰ „Esküszöm az Istenre, hogy az Illegális Lelki Szervezetet soha el nem árulom és hű tagja maradok. Isten engem úgy segítjen.”¹⁰⁰¹ Hudák József csoportvezető – Fiala Józsefhez hasonlóan – az általa végzett felesketések végén csókkal és „testvér” megszólítással jelezte, hogy az illetőt befogadták a szervezetbe. A ceremónia végén a beavatott tagsági igazolványt kapott.¹⁰⁰² Egyes adatok szerint felesketésben csak a vezetők és helyetteseik részesülhettek, így csak ők kaphattak igazolványt is.¹⁰⁰³ A szervezkedésnek több vallomás szerint külön jelszót találtak ki, ez egyes adatok szerint „Tű”,¹⁰⁰⁴ míg más vallomások szerint „Virrad már a hajnal” volt.¹⁰⁰⁵

Érdekes módon a beszervezések során több esetben összeértek a Hargitai- és a Fiala-féle mozgalmak száalai. A későbbi nyomozások során mindkét ügyben felmerült Boncsér Béla és Tanyi Endre miskolci lakosok – róluk később részletesen írunk –, illetve Takács István mezőkeresztesi italkimérő neve. Takács 1951 tavaszán az Illegális Lelki Szervezet tagjaként próbálta beszervezni az ugyancsak tag Nógrádi Vendelt, majd ő maga kért tőle igazolványokat, amelyekkel Tardon, a Fehér Partizánokhoz tartozó személyek megnyerésével igyekezett a

⁹⁹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 Soltész Nagy Lajos kihallgatása. 1951. május 15.

⁹⁹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-140122/3. Varga Fodor János borsodsziráki lakos környezettanulmánya. 1955. április 22.

⁹⁹⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. B.006/1955/30. sz. ítélet

¹⁰⁰⁰ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Rimaszécsi Barnabás kihallgatása. 1955. május 12.

¹⁰⁰¹ ÁBTL 3.1.9. V-140122/2. Viskolcz István kihallgatása. 1951. július 11.

¹⁰⁰² ÁBTL 3.1.9. V-140122. Orosz Péter kihallgatása. 1955. május 11.; B.006/1955/30. sz. ítélet Némethy Tibor és társai ügyében

¹⁰⁰³ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Némethy Tibor kihallgatása. 1955. február 28.

¹⁰⁰⁴ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Hudák József kihallgatása. 1955. február 16.

¹⁰⁰⁵ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Tarnay Gyula kihallgatása. 1955. február 25.; Buzás Mihály kihallgatása. 1955. március 28.; HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1742/1964. Nagy József tanúvallomása. 1955. február 8.;

mozgalmat bővíteni.¹⁰⁰⁶

Viskolcz István 1956-1957-es nyilatkozatai szerint a mozgalomban határozott szervezeti struktúra nem épült ki. Dr. Hargitai Gyula mellett ő helyettes vezetőként működött,¹⁰⁰⁷ s további mintegy tizenöt személyt tartottak vezetőként számon, köztük Némethy Tibort, Orosz Pétert, Nagy Józsefet, Pádár Jánost, Pápai Aladárt,¹⁰⁰⁸ Hudák Józsefet, Buzás Mihályt és Kovács Józsefet.¹⁰⁰⁹ Ez azonban csak a miskolciakra lehetett igaz, az 1951-es és 1955-ös vizsgálati iratok alapján megállapítható, hogy a szervezkedés vidéki csoportjait körzetekre kívánták tagolni. Így például Elek Géza boldvai körzetvezetőhöz tartoztak Boldva, Borsodszirák, Ziliz, Sajóecseg, Sajóvamos, Sajóbábony és Edelény települések.¹⁰¹⁰ Petrovics István sajókeresztúri csoportvezetőként beszervezettjeit arra utasította, hogy terjesszék ki a mozgalmat Szirmabesenyőre és Berentére is.¹⁰¹¹ Volt, aki rakamazi és sátoraljaújhelyi körzetvezetőkről is hallott,¹⁰¹² adataink szerint azonban az érintett településeken egyetlen taggal sem rendelkeztek.

A vezetők között kiemelkedett Némethy Tibor nyugalmazott vezérkari százados szerepe, akit a hatóságok utóbb a szervezet Miskolc-környéki vezetőjeként tartottak számon, de maga Viskolcz István is bizonyos tekintetben előre tolta őt és mint a szervezkedés vezérét mutatta be az új tagoknak.¹⁰¹³ Némethy – aki maga is többeket beszervezett – a gyakorlatban azonban csupán felesketőként működött, Miskolcon és a környező településeken az új tagok előtt ő mondott beszédet, majd eskette fel őket. Vidéki útjaira többször az általa beszervezett Buza Barna szállította el motorkerékpárjával.¹⁰¹⁴

Viskolcz István – a bíróság megállapítása szerint – egy öt-tíz tagú különálló, ún. karhatalmi csoport létrehozására adott utasítást Tarnay Gyula volt honvédszázadosnak, amely ugyancsak rendfenntartói szerepet játszott volna egy angolszász támadás után. Tarnay hat volt katonatársát szervezte be, akik közül Lakhegyi György volt tüzérszázadost jelölte ki parancsnokhelyettesnek. Tarnay beszervezettjei adataink szerint további négy személyt vontak be, így a csoport összlétszáma tíz főre nőtt.¹⁰¹⁵

A mozgalom –mint azt a Fiala-féle szervezkedésnél is látni fogjuk – nőszervezet létrehozását is célul tűzte ki. Ennek vezetőjéül Viskolcz István Bukovszky Vilmosnét kérte fel, aki ugyan vállalta, hogy megbízható női tagokat szervez be, de ígéretét nem teljesítette.¹⁰¹⁶

Az amerikai-szovjet háborúra való felkészülés jegyében a szervezkedés sebesült tagjainak ellátása céljából Viskolcz István utasítására Rimaszécsi Barnabás dr. Ujházy Sándor felsőzsolcai orvost kérte fel csatlakozásra, aki kikötötte, hogy csak orvosként hajlandó részt venni a mozgalomban. Dr. Ujházy 1952-53-as vasgyári áthelyezésével azonban megszakadt közöttük a kapcsolat.¹⁰¹⁷

Viskolcz István és az által beszervezett személyek aktivitásának köszönhetően tehát a szervezkedés hamar kiterjedélyesedett, de a tagok – a Fiala-féle szervezethez hasonlóan – úgy tudták, hogy a mozgalom sokkal kiterjedtebb. Viskolcz István mintegy harmincezer tagról

¹⁰⁰⁶ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Nógrádi Vendel kihallgatása. 1955. május 31.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. BM Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főosztály IV. Osztály 204-304/1955. sz. átírat. 1955. február 11.

¹⁰⁰⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 181/1958. Viskolcz István kihallgatása. 1957. szeptember 7.; Uo. Viskolcz István nyilatkozata. 1956. október

¹⁰⁰⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 181/1958. Viskolcz István vallomása. 1956. október 31.

¹⁰⁰⁹ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Hudák József kihallgatása. 1955. február 17.

¹⁰¹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Juhász Imre kihallgatása. 1955. május 13.

¹⁰¹¹ ÁBTL 3.1.9. V-110207-2 Petrovics István kihallgatása. 1951. november 17.

¹⁰¹² ÁBTL 3.1.9. V-140122. Orosz Péter kihallgatása. 1955. május 12.

¹⁰¹³ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Némethy Tibor kihallgatása. 1955. február 23.

¹⁰¹⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. B.006/1955/30. sz. ítélet

¹⁰¹⁵ Uo.

¹⁰¹⁶ Uo.

¹⁰¹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Rimaszécsi Barnabás kihallgatása. 1955. május 18.

beszélt embereinek,¹⁰¹⁸ de volt, aki úgy tudta, hogy a szervezkedésnek a Nyíregyházától Hatvanig tartó körzetében mintegy hatvanezer embert szerveztek be.¹⁰¹⁹ Dr. Hargitai maga is azt terjesztette, hogy a szervezkedés egyik vonalát egy gyári munkás szervezi – utalás Viskolczra –, amelynek „a pereme Nyíregyháza Debrecen vonaláig terjed, s onnan már egy másik körzet működik.”¹⁰²⁰

Dr. Hargitai és Viskolcz István emellett – Binder Oszkárhoz hasonlóan – azt is híresztelték, hogy a szervezkedés tagjai fontos hivatalokban, illetve pozíciókban foglalnak helyet, így ott vannak a rendőrségben, az ÁVH-ban, a katonaságban, a szabadságharcos szövetségben, a pártban,¹⁰²¹ sőt még Rákosi közelében is.¹⁰²² Annak is híre ment, hogy egy század csendőrrel is rendelkeznek.¹⁰²³ A mozgalom vezetőjének személyét azonban misztikus homályban tartották. A szervezkedés tagjai általában véve úgy tudták, hogy egy Budapesten élő volt miniszter áll a szervezet élén,¹⁰²⁴ míg más arról hallott, hogy egy tábornok.¹⁰²⁵

Viskolcz István a szervezet tagjainak azt állította, hogy híreket és utasításokat egyaránt Amerikából kapnak, amelyet a szervezkedés egyik, Jugoszlávián keresztül illegálisan külföldre járó tagja közvetít. Elmondása előfordult, hogy az illető egy-két hónapig is távol van, mivel vagy nem tud átmenni a határon, vagy nem tud visszajönni. Viskolcz a rendszerváltozás időszakáról fantasztikus történeteket közölt. Állítása szerint az angol és amerikai csapatok repülőgépen és harckocsival érkeznek Magyarországra, az akció előtt altató gázbombát dobnak a területre, amitől mindenki elalszik hosszabb időre. A szervezkedés tagjait ezért arra szólította fel, hogy a gyógyszerárakban egy kis üveg szalmiákszeszt vásároljanak, azt a támadás idején tartsák az orruk alá, hogy a vegyület megakadályozza, hogy ők is elaludjanak. Arra is felszólította a tagokat, hogy az álmagáz elleni védekezés céljából vizes lepedőt is terítsenek magukra.¹⁰²⁶ A történetet többen elhitték, de voltak, akik kételkedtek annak hitelében és csak nevettek rajta.¹⁰²⁷ Az effajta történetek ugyanis néha visszafelé „sültek el”. A szervezet létszámára, illetve a rendszerváltozás időszakára vonatkozó nagyotmondó állítások miatt a mozgalmat sokan komolytalannak, „gyerekségnek”, vagy „szélhámoságnak” tartották. Más elhitte, de azzal utasította vissza a csatlakozási felkérést, hogy „veszélyes játék”,¹⁰²⁸ „nem teszi kockára saját és családja nyugalma”.¹⁰²⁹

Bár Viskolcz István kihallgatásain azt állította, hogy a mozgalmat dr. Hargitai Gyula instrukciói szerint eleve sejtyszerűen kellett volna kiépíteni,¹⁰³⁰ erre minden bizonytalanság csak a „futár” 1951 tavaszi megjelenése után törekedtek volna. A konspiráció szabályainak betartására sem dr. Hargitai Gyula, sem a mozgalom tényleges főszervezője,¹⁰³¹ Viskolcz István nem törekedett. A tagok megismerése és egymással való megismertetése céljából számos találkozót

¹⁰¹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Buzás Mihály kihallgatása. 1955. március 23.

¹⁰¹⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. Némethy Tibor bírósági vallomása.

¹⁰²⁰ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés. Miskolc, 1951. április 30. Adta: Buza Ferenc ügynök

¹⁰²¹ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Hudák József kihallgatása. 1955. február 16.; ÁBTL 3.1.9. V-140122/3. „Körösi” jelentése. Miskolc, 1952. február 3.

¹⁰²² ÁBTL 3.1.9. V-140122/4. Összefoglaló jelentés. Miskolc, 1952. január 17. Tárgy: Tarnay volt örgy. és társai ügye

¹⁰²³ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Buzás Mihály kihallgatása. 1955. március 23.

¹⁰²⁴ ÁBTL 3.1.9. V-140122/3.a. Lakhegyi György kihallgatása. 1955. április 14. (2.)

¹⁰²⁵ ÁBTL 3.1.9. V-140122/3. „Körösi” jelentése. Miskolc, 1952. február 3.

¹⁰²⁶ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Elek Géza kihallgatása. 1955. március 18.; HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 687/1958. 00108/1952-2. tárgyalási jegyzőkönyv. Kossin Ida bírósági vallomása.

¹⁰²⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 687/1958. Kossin Ida ügyészégi kihallgatása. 1952. augusztus 2.

¹⁰²⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 687/1958. 00108/1952-2. tárgyalási jegyzőkönyv. Kossin Ida bírósági vallomása.; ÁBTL 3.1.9. V-140122. Némethy Tibor kihallgatása. 1955. április 11.; ÁBTL 3.1.9. V-140122/1. Viskolcz István kihallgatása. 1951. június 15.

¹⁰²⁹ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Tarnay Gyula kihallgatása. 1955. március 18.

¹⁰³⁰ ÁBTL 3.1.9. V-140122/1. Viskolcz István kihallgatása. 1951. május 19.; ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 Viskolcz István kihallgatása. 1951. május 24.

¹⁰³¹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. 0044/1955. sz. vádirat Némethy Tibor és 25 társa ellen

hívtak össze, amelyen sokszor az új tagok felesketésére is sor került.

A Görögszőlő utcán tartott első összejövetel után Szirmabesenyőn, Patkó János borospincéjében tartottak gyűlést. Viskolcz István ekkor mutatta be először a szervezkedés tagjainak Némethy Tibort, mint a szervezkedés egyik csoportvezetőjét. A rendezvényen Némethy és Viskolcz mellett Patkó János, Petrovics István és négy Patkó által beszerezett személy vett részt, akiket Némethy felesketett.¹⁰³² A következő hónapokban számos hasonló találkozóra került sor. Még 1949-ben Némethy Tibor Miskolcon egy komlóstetői és egy belvárosi lakásban, Bábonyibércen és Szirmán, továbbá vidéken egy sajókeresztúri borospincében, Berentén, a sajóecsegi és a boldvai határban végzett felesketéseket.¹⁰³³ Egy-egy alkalommal öt-tíz új tag befogadására került sor. Az eskütétel előtt rendszerint Viskolcz István tartott nyitóbeszédet, amelyben hangsúlyozta, hogy az angolszász csapatok hamarosan megszállják az országot, majd Némethy vette át a szót, aki titoktartásra és helytállásra szólította fel a jelenlévőket.¹⁰³⁴

A mozgalom tagjai Miskolcon is több találkozót tartottak, amelyeket általában borozgatásnak vagy kirándulásnak álcáztak. Így 1949-ben dr. Hargitai Gyula kezdeményezésére egy avasi pince előtt jöttek össze abból a célból, hogy Hargitai megismerhesse az új tagokat. Az eseményen Hargitai és Viskolcz István mellett Nagy József, Vári Béla, Bari Kálmán, Bognár Béla és Soltész Nagy Lajos vettek részt. Ugyancsak 1949-ben Vári Béla kezdeményezésére a tapolcai fürdő egyik erdős részén tartottak találkozót. Az eseményen többen családtagjaikkal együtt érkeztek, akik a megbeszélés idején az erdőben sétáltak. Az eseményen Vári Béla, egy Molnár nevű erdész a feleségével, Tóth Lajosné és fia, Pápai Aladár, Nagy József, Soltész Nagy Lajos, Viskolcz István a komaasszonyával, Hajnali Sándornéval, Patkó János és Mitnyóczki József vettek részt.¹⁰³⁵ Az utolsó nagyobb, nyilvános találkozóra 1950 nyarán a görömbölyi erdőben került sor húsz-huszonöt fő részvételével. A kirándulásnak látszó gyűlésen szalonnát sütöttek, boroztak és közben megbeszélték a mozgalom ügyeit is.¹⁰³⁶ A fentiekén túl több kisebb találkozóra is sor került, így a Szent Anna megállónál, Helmeczy Miklós és Pápai Aladár lakásán, a diósgyőri moziban,¹⁰³⁷ Görögszőlőben, valamint 1951 kora tavaszán egy újgyőri műhelyben.¹⁰³⁸

Viskolcz István a tagok érdeklődését felcsigázva a nyugati csapatok támadásának és a rendszerváltozás bekövetkeztének idejéről újabb és újabb dátumokat tűzött ki, amelyek rendre nem következtek be. A tagok egyre türelmetlenebb lettek, ezért Némethy Tibor – tudva, hogy Viskolcz nem mond igazat – igyekezett lohasztani a kedélyeket és azzal intette türelemre a tagokat, hogy várjanak, majd szólnak, ha szükség lesz rájuk.¹⁰³⁹ 1950 tavaszán változás állt be az addig csupán a mozgalom tagságának bővítésére koncentráló szervezetben. Viskolcz István 1950 márciusában egy géppel írt „Fővezérségi parancsot”¹⁰⁴⁰ küldött Némethy Tibornak a következő szöveggel:

„Lelkiszervezet Fővezérségi parancs.

¹⁰³² ÁBTL 3.1.9. V-140122/2. Viskolcz István kihallgatása. 1951. július 11.

¹⁰³³ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. B.006/1955/30. sz. ítélet

¹⁰³⁴ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Némethy Tibor kihallgatása. 1955. február 24.

¹⁰³⁵ ÁBTL 3.1.9. V-140122/2. Viskolcz István kihallgatása. 1951. július 11.

¹⁰³⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 687/1958. 00108/1952-2. tárgyalási jegyzőkönyv. Nagy József bírósági vallomása.

¹⁰³⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. B.006/1955/30. sz. ítélet

¹⁰³⁸ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Hudák József kihallgatása. 1955. február 17.

¹⁰³⁹ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Némethy Tibor kihallgatása. 1955. március 21.

¹⁰⁴⁰ Viskolcz István 1955-ben bírósági vallomásában tagadta, hogy létezett volna fővezérségi parancs (HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. Viskolcz István bírósági vallomása), annak azonban egy indigós példányát lefoglalták a Némethy Tibor lakásán tartott házkutatás során. (ÁBTL 3.1.9. V-140122/2. 27. Jelentés. Miskolc, 1955. február 16. Némethy Tibor lakásán házkutatásról)

Körzetenként összpontosítás és összekötők létesítése a főhely és a körzet között.

Kérdéses napon komcsi vezetőket összefogni, ellenkező esetben saját belátása szerint cselekedjenek velük. Utána minden vezetést biztosítani posta, vasút, községháza, hidak, hatósági intézmények biztosítása. A készenlét fegyverek elkészítése, már e hó 29-ére. Repülőgép vagy rádió értesítésre intézkedés családok elhelyezése biztos helyekre. Jelszót kiadni a gyülekezésre, ... [nehezen olvasható - képtar?], jelhang, jelszó megnyílt. Minden körzetvezető köteles a tőle távozó egyénekkal a kapcsolatot fenntartani, gondoskodni az élelmezésről, orvossról, kötszerekről, összekötőkről, felderítőkről. A községben ellátott felnevezett dolgok véghezvitelében a helyettes megbízott a tagok egyharmadával köteles otthon maradni a többi a főmegbízottal vonul fel.

Intézkedések.

E hó 29-én kommunisták és szabadságharcosok és hatóságok. Pártonkívülieket, volt csendőröket, tiszteket jelenlegi parancs szerint össze akarják szedni, tehát akinek van fegyvere, hozza magával és a tardonai erdőben gyülekezzenek, jelszó virrad már a hajnal. A Borsodvármegyei szervezetünk hét körzetre van osztva, minden körzet a mellékelt beosztott helyekre köteles kivonulni. Radostyán hegy Hármashatár jelzés, Nagycsászártető, Lyukóvölgy, Nagykőmázsa Görömböly felől Kaolinbánya, Jóvorkút, Csanyik, Galyaforrás, Bedegvölgy. Illegális szervezet.”¹⁰⁴¹

A parancs gyakorlatilag felkelést hirdetett, amelynek keretében elfoglalták volna a középületeket. Némethy Tibort az írás rendkívül felháborította. Volt vezérkari tisztként tisztában volt annak naivitásával és úgy vélte, hogy 50-60 fegyvertelen emberrel vállalkozásuk öngyilkossághoz vezetne. Némethy ezért tiltakozását fejezte ki Viskolcznak, egyúttal bejelentte, hogy a mozgalomból azonnal kilép. Döntéséről az általa beszervezett személyeket is tájékoztatta, akiknek javasolta, hogy a jövőben tartsák magukat távol a szervezkedéstől.¹⁰⁴² A fővezérségi parancs ismereteink szerint csak kevés taghoz jutott el, annak másodpéldányával az edelényiek keresték fel Némethyt, ő azonban közölte velük, hogy tekintsék azt semmisnek és szüntessenek be minden készülődést.¹⁰⁴³

Az Illegális Lelki Szervezet tehát nyílt akcióba ezúttal sem bocsátkozott, s ennek is köszönhető, hogy bár a mozgalom a megyeszékhelyen túl több településre is kiterjedt, míg röplapozás útján hírt nem adtak magukról, az Államvédelmi Hatóság mit sem tudott róluk. Egyedül dr. Hargitai Gyula került – ismét – a politikai rendőrség látókörébe. 1949-ben neve gyanúsítottként merült fel a miskolci bíróság épületében terjesztett választásellenes röplapok ügyében, a vizsgálatot azonban – ismeretlen oknál fogva – nem folytatták le ellene.¹⁰⁴⁴ 1950 áprilisában ismét felfigyeltek rá. Feltűnt, hogy albérleti lakását rendszeresen több személy – köztük minisztériumi dolgozók, „közéleti funkcionáriusok” – felkeresi, akik hosszabb ideig bent tartózkodnak nála. Ilyen alkalmakkor Hargitai előbb mindig elküldte szállásadónőjét, akinek 80 forint lakbér helyett 150 forintot ajánlott fel azzal, hogy minél kevesebbet tartózkodjon otthon, leányánál aludjon. A vendégek érkezéskor kettőt kopogtak Hargitai lakásán és csak akkor mentek fel, ha a függönyt félrehúzták. Az ÁVH a gyanúsítván tünő látogatások miatt további „puhatolást” kívánt bevezetni,¹⁰⁴⁵ arra azonban valószínűleg nem került sor.

¹⁰⁴¹ ÁBTL 3.1.9. V-140122/7. 99.

¹⁰⁴² ÁBTL 3.1.9. V-140122. Némethy Tibor kihallgatása. 1955. február 28.

¹⁰⁴³ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. Némethy Tibor bírósági vallomása.

¹⁰⁴⁴ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3. Dr. Hargitai Gyula környezettanulmánya. Miskolc, 1951. május 3.

¹⁰⁴⁵ ÁBTL 3.1.9. V-140122/1. Határozat ügyek elkülönítéséről. Miskolc. 1955. június 6.

IV. 3. 3. Fiala József és a Szeretet Párt

A Sulyok-párti megyei titkár

Az eredetileg asztalosnak tanuló Fiala József 1942-től rendőrdetektívként szolgált. A „felszabadulás” idején Miskolcon tartózkodott és kezdetben igyekezett alkalmazkodni a megváltozott politikai légkörhöz, együttműködött a szovjet hatóságokkal és a MOKAN Komité keretében folytatta nyomozói munkáját.¹⁰⁴⁶ Egy 1954-es fogdaügynöki jelentés szerint 1945 elején felvételét kérte a kommunista pártba, azonban elutasították, ezért 1947-ig a Szociáldemokrata Párt tagja volt abban a reményben, hogy hamarabb megkaphatja rendőrtiszti kinevezését.¹⁰⁴⁷ Ennek némiképp ellentmond, hogy egy 1945 áprilisi kimutatás szerint a miskolci főkapitányság nyomozó osztályán azon kevesek egyike volt, aki egyetlen pártnak sem volt a tagja.¹⁰⁴⁸

Aktív politikai pályafutását 1946-ban kezdte az egyik legélesebben kommunistaellenes párt, a Magyar Szabadság Párt színeiben. 1946. november 1-jén,¹⁰⁴⁹ az elsők között lett tagja a párt miskolci szervezetének, amelyen belül számos olyan személyt ismert meg, aki később a Fehér Partizánok mozgalmának aktív tagja lett, köztük – a már említett – dr. Hargitai Gyulát és Binder Oszkárt. Fiala a pártban gyors karriert futott be, 1946 novemberében, az első vezetőségi választások során ő lett a párt miskolci szervezetének titkára. Minthogy az országos pártszervezet elégedetlen volt Sajó László vármegyei főtitkár és Paczolay Jenő elnök működésével, Halter Béla országos szervezési vezető felkérte Fialát, hogy képviselőjelöltként kezdje meg a felkészülést a közelgő országos választásokra.¹⁰⁵⁰ Pártbéli működése véget vetett rendőrségi karrierjének, a rendőr alhadnagyként szolgáló Fialát – „szélsőjobboldali” politikai szereplése miatt¹⁰⁵¹ – 1947. április 17-én elbocsátották az államrendőrség kötelékéből.¹⁰⁵² Mindez Fiala agilitását azonban csak növelte. A Miskolcon és környékén – Fiala vallomása szerint¹⁰⁵³ – mintegy hatezer taggal rendelkező szervezet egyik vezetőjeként élénk szervezőmunkát fejtett ki, szónokolt és agitált. Fokozódó népszerűsége miatt 1947. április végén azzal jelentették fel a budapesti pártközpontnál, hogy diktatórikus módon vezeti a pártszervezetet. Különösen azt rótták fel neki, hogy a felvételre jelentkezőktől két ajánlót kért és arról faggatta őket, hogy tagjai voltak-e a nyilaskeresztes pártnak. Ügyét Budapesten vizsgálták ki fegyelmi eljárás keretében, amely során nem csak megerősítették tisztségében, de hatáskörét kiterjesztették Borsod-Gömör-Kishont vármegye egész területére is. Fiala tehát a párt vármegyei titkára lett, s ettől kezdve még nagyobb buzgalommal vetette bele magát a politikai életbe, s működése immár vidékre is kiterjedt. Politikai felemelkedése rövid életűnek bizonyult. Miután a kommunisták a választási törvény módosításával ellehetetlenítették a Magyar Szabadság Párt indulását, az 1947. július 21-én feloszlatta önmagát.¹⁰⁵⁴

A Sulyok-párti megyei titkár ekkor már a politikai rendőrség célkeresztjében állt. „Vad kommunistaellenes kirohanásai”¹⁰⁵⁵ miatt Kósa Mihály rendőrnagyot¹⁰⁵⁶ állítottak rá, aki

¹⁰⁴⁶ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2/66. Fiala József kérelme a Belügyminiszternek. 1945. július 30.

¹⁰⁴⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 35. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. december 3.

¹⁰⁴⁸

¹⁰⁴⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 50. kihallgatása. 1955. január 7.

¹⁰⁵⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 35. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. december 3.

¹⁰⁵¹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Hálózati jelentés Fiala József ügyében. Budapest, 1950. június 14.

¹⁰⁵² ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Belügyminisztérium 243.482/1947.IV.1.a.B.M. sz. levele. 1947. szeptember 15.

¹⁰⁵³ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 50. kihallgatása. 1955. január 7.

¹⁰⁵⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 35. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. december 3.

¹⁰⁵⁵ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Hálózati jelentés Fiala József ügyében. Budapest, 1950. június 14.

¹⁰⁵⁶ Kósa Mihály 1945-től a miskolci főkapitányságon szolgált detektívként, majd az 1956-os forradalomig az ÁVH miskolci osztályán a XII. (levéllenőrző) osztály vezetője volt. (Szabad Magyarország, 1945. június 20.; ÁBTL 3.1.5. O-16208/56.; HU-MNL-BAZML-XXXV.133.a.)

olyan jó viszonyba került vele, hogy gyakran járt a lakásán és megismerte egész családját.¹⁰⁵⁷ Bár Kósa hálózati szerepéről Fiala mit sem tudott, arra ő maga is számított, hogy politikai fellépése miatt retorzió érheti. A párt feloszlátásakor az a hír járta, hogy a Sulyok-párt vezetőit internálni fogják, aki ellen pedig „valamilyen konkrét vádat tudnak »kiagyalni«, azt börtönbe is vetik”.¹⁰⁵⁸ Ezután nem érhetette meglepetésként, hogy 1947. július 30-án fegyverrejtegetés miatt őrizetbe vették.

Fiala Józsefnél egy volt rendőr bajtársa, Kovács László hagyott egy pisztolyt azzal a kéréssel, hogy tartsa magánál, míg két hét múlva vissza nem tér.¹⁰⁵⁹ Az ebédlőasztal alatt tartott fegyverről a Fialára állított „hálózati személy” révén a politikai rendőrség is tudomást szerzett, így a házkutatás során azonnal előkerült a fegyvert. A politikai rendőrség számára még fontosabb volt, hogy megtalálták nála a Sulyok párt iratait, köztük az országos vezetőkkel folytatott levelezést, tagsági kartotékokat és címjegyzékeket, amelyeket ugyancsak lefoglaltak.¹⁰⁶⁰ Fiala Józsefet tehát alig több mint egy héttel pártja feloszlása után, 1947. július 30-án őrizetbe vették fegyverrejtegetés gyanújával. Az Államvédelmi Osztályon még aznap kihallgatták, majd másnap azzal adták át az államügyészségnek, hogy állítsák rögtönítélő bíróság elé.¹⁰⁶¹ 1947. augusztus 2-án a legnagyobb meglepetésére szabadlábra helyezték. Egyes adatok szerint az ügyészség ejtette ellene a vádat,¹⁰⁶² míg más információk szerint azzal engedték ki, hogy a tárgyalásig szökésétől tartani nem kell. Az eljáró ügyész – aki minden bizonnyal szimpatizált vele – szabadon bocsátásakor figyelmeztette, hogy óvatosan hagyja el az ügyészség épületét, mert az ÁVO őrizetbe akarja venni.¹⁰⁶³

Fiala József az ügyész figyelmeztetése nélkül is számított arra, hogy politikai szereplése miatt újabb eljárást indulhat ellene, amely már súlyosabb következményekkel járhat. Barátai tanácsára azonnal illegalitásba vonult¹⁰⁶⁴ és apósáék Dózsa György út 14. szám alatti lakásában húzódott meg.¹⁰⁶⁵ Számítása beigazolódott, a nyomozók hamarosan ismét érdeklődtek utána Kölcsey u. 5. szám alatti lakásában, illetve szomszédjainál,¹⁰⁶⁶ de felkereste feleségét a ráépített Kósa nyomozó is, akinek az asszony elárulta, „férje nem disszidált, hanem megbízható helyen van elrejtőzve, és amikor már nem lesz rá nézve veszélyes, akkor elő fog jönni”.¹⁰⁶⁷ Bár a rendőrség ezután szökés gyanúja miatt indított nyomozást, felkutatása érdekében nem mozgattak meg minden szálát. Így például nem ellenőrizték le azt a téves információt sem, miszerint a férfit Rudolftelep-Szuhakálló környékén vállalt munkát.¹⁰⁶⁸

A volt Sulyok-párti megyei titkár két évig háborítatlanul lakott apósa lakásán. 1949 októberétől özv. Tasnády Antalné, özv. Molnár Péterné és dr. Hargitai Gyula ismerőseinek (Koch Albert, Pajor László, Pollák Istvánné, Mitró György) otthonaiban húzta meg magát, majd 1950. január 7-től Hölcz Rezső, az egri állami gazdaság állattenyésztési főagronómusa Miskolc, Kont utca 5. szám alatti lakásában lelt hosszabb időre menedékre. Fiala mindeközben valódi

¹⁰⁵⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Szolgálati jelentés. Budapest, 1954. február 16.

¹⁰⁵⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 25. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 19.

¹⁰⁵⁹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Fiala József kézzel írt levele. 1947. Dátum nélküli.

¹⁰⁶⁰ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés. Budapest, 1954. február 20. Tárgy: Simon Lukács elvtárs információja Fiala Józsefről.

¹⁰⁶¹ Fegyverrejtegetésért letartóztatták a volt Sulyok-párt borsodi titkárát. Miskolci Hírlap, 1947. augusztus 2.

¹⁰⁶² ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. október 12.

¹⁰⁶³ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés. Miskolc, 1952. február 23. Lovas ügynök jelentése.

¹⁰⁶⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 1. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október hó 12-én.

¹⁰⁶⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 25. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 19.

¹⁰⁶⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 25. kihallgatása. 1954. november 18.

¹⁰⁶⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Szolgálati jelentés. Budapest, 1954. február 16.

¹⁰⁶⁸ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés. Budapest, 1954. február 20. Tárgy: Simon Lukács elvtárs információja Fiala Józsefről.

kilétét leplezve Farkas Béla álnéven élt, s állás nélküli vagy vidéki tanítónak adta ki magát,¹⁰⁶⁹ utóbb éjjeliőrként mutatkozott be.¹⁰⁷⁰ Valós személyazonosságát csak kevesen ismerték.

Fiala a Kont utcai házban négy esztendőn át gyakorlatilag „szobafogságban” élt, a lakást csak az esti órákban hagyta el, s többnyire csupán a kertbe merészkedett ki. Az utcán csak ritkán járt. Feleségével – akivel rendkívül szoros volt a kapcsolata – ugyanakkor folyamatosan tartotta a kapcsolatot, az asszony rendszeresen meglátogatta férjét titkos búvóhelyén.¹⁰⁷¹

Illegalitása dacára számos egykori párttársával változatlanul élénk kapcsolatot tartott fenn, özv. Tasnády Antalné, özv. Molnár Péterné, Bérces Dénes és dr. Hargitai Gyula többször meglátogatták. A volt Sulyok-párti megyei titkár tudatosan tartotta velük a kapcsolatot, úgy gondolta, hogy tartani kell a reményt a volt párttagok körében, hogy egy rendszerváltozás bekövetkezése esetén számíthasson rájuk az újjászervezésben.¹⁰⁷² Ezen magatartását – noha szó sem volt róla – az ÁVH később úgy értékelte, hogy már ekkor megkezdte az illegális szervezkedés kiépítését.

Szeretet Párt

Fiala József – sokszor ellentmondásos és helyenként zavaros – vallomásai szerint 1949 októberében, vagy 1950 tavaszán csatlakozott a Binder Oszkár által vezetett mozgalomhoz. Első kihallgatásain azt állította, hogy Binder Oszkárral 1950 tavaszán került ismét kapcsolatba. Az idős úr gyakorta megfordult Hölcz Rezsőék lakásán, ahol a gyermekeknek angol nyelvleckéket adott. Látogatásai során beszédbe elegyedett vele is, majd Binder javaslatára közösen döntöttek úgy, hogy egy esetleges rendszerváltozásra felkészülve Szeretet Párt néven illegális csoportot alakítanak.¹⁰⁷³ Későbbi nyilatkozatai szerint a szervezkedésről már 1947 decemberében tudomást szerzett dr. Hargitai Gyulától és 1948. március közepén még visszautasította Hargitai csatlakozásra szóló felkérését. 1948 őszén Binder Oszkár kezdeményezett vele egy találkozót, ez alkalommal tudta meg, hogy a szervezkedés vezetője az „öreg”. Első beszélgetésük még csak tapogatózó jellegű volt, az áttörésre 1949 októberében, Binderrel történt második találkozásán került sor, ekkor egyeztek meg abban, hogy Hargitai csoportjától független, nagyobb kiterjedtségű szervezkedést hoznak létre.¹⁰⁷⁴

A Binder-Fiala-féle szervezkedés célja alapvetően megegyezett Binder korábbi elképzeléseivel, illetve a Hargitai-féle csoport céljaival. Arra készültek, hogy egy amerikai, vagy angol támadás esetén átveszik a hatalmat és rendfenntartó alakulataikkal biztosítják a közbiztonságot. Jelentős különbség volt azonban, hogy az általa vezetett szervezkedés terveik szerint a rendszerváltozás bekövetkezése után Szeretet Párt néven legális politikai pártként lépett volna fel és egy előre elkészített kormánylista alapján kívánta átvenni az ország irányítását.¹⁰⁷⁵ Magyarország – mint azt a szamizdatkiadványukban utóbb kifejtették – jövőjét végső soron pedig egy európai konföderáció részeként képzelték el.¹⁰⁷⁶

A Binder és Fiala által megálmodott mozgalom számos nevet használt. Az „öreg” a Szeretet Párt mellett számos elnevezés keresztapja is volt, amelyeket különböző célok szerint

¹⁰⁶⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 65/1957. Pollák Vilma kihallgatása. 1955. június 15.; ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 25. kihallgatása. 1954. november 18.

¹⁰⁷⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/16. 278: Hölcz Rezsőné kihallgatása. 1955. február 12.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/3. 131. Börcs János 1. kihallgatása. 1954. december 2.

¹⁰⁷¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 1. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október hó 12-én.

¹⁰⁷² ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. november 20.

¹⁰⁷³ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. október 12.

¹⁰⁷⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 25. kihallgatása. 1954. november 18.; ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. november 20.

¹⁰⁷⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

¹⁰⁷⁶ BFL XXV.4.f. 005021/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005021/1955/6. sz. ítélete

használt. Úgy vélte, hogy „más és más cégér alatt kell fellépni politikai, propagandisztikus vagy katonai feladatok esetén”.¹⁰⁷⁷ Így a „Szenháromság Illegális Mozgalom” nevében készítettek angol nyelvű megbízóleveleket, amelyeket a bevonuló angolszász csapatoknak terveztek bemutatni. A megbízólevélén és az igazolványokon a „Munkás, Paraszt, Értelmiség Illegális Mozgalma” elnevezés szerepelt, a karszalagokon a „Magyar Országos Bajtársi Szövetség Mozgalom” rövidítése, míg rölapjaikat a „Fehérpartizán Vezetőség” nevében írták alá.¹⁰⁷⁸ Egymás között legtöbbször azonban a Szeretet Párt elnevezést használták.

A szervezkedés nagyobb arányú kiterjesztése 1950-ben indult meg. Bár a szervezet „feje” Binder volt, ő ahogy Hargitainál sem vett részt a szervezésben, úgy itt is Fiala Józsefet bízta meg a feladattal. A volt Sulyok-párti megyei titkár először a vele szoros kapcsolatban álló személyeket szervezte be, így Hölcz Rezsőt és feleségét, Bérces Dénest, özv. Tasnády Antalnét, valamint volt katonatársát, a Cserépfaluban lakó Tóth Kálmánt szervezte be, majd arra kérte fel őket, hogy ismeretségi köreikből újabb személyeket vonjanak be a mozgalomba.

A beszerzendő személyek kiválasztásánál elsődleges szempont a politikai megbízhatóság volt. Az ÁVH megállapítása szerint kifejezetten volt csendőrök, cséplőgéptulajdonosokat, horthysta katonatiszteket és kulákokat kívántak bevonni a mozgalomba,¹⁰⁷⁹ a gyakorlatban azonban ez bizonyosan nem így történt. Alkalmas személyeket elsősorban a saját környezetükből kerestek, rokonaikat, barátait és megbízhatónak tartott ismerőseiket kérték fel a csatlakozásra. A beszerzéseket Miskolcon általában a tagok maguk végezték, több esetben azonban kiszemeltjüket összehozták Fiala Józseffel, aki maga kérte fel őket csatlakozásra. A vidéken, illetve más megyében működő tagok önállóan végeztek beszerzéseket. A szervezkedésben az volt a szabály, hogy az újonnan bevont személyeket be kellett mutatni Fiala Józsefnek. A „vezér” így akart meggyőződni arról, hogy megfelelő személyeket választottak-e ki a szervezkedés tagjaiul. A beszerezett személyekkel legtöbb esetben először az utcán találkozott, de előfordult, hogy illegális lakásában fogadta őket.¹⁰⁸⁰

A beszerzés folyamata a következőképp alakult: először közölték az illetővel a szervezkedés céljait, felszólították a csatlakozásra és általában a rendszerváltozás utáni időre vonatkozóan valamilyen állást „ajánlottak”. Így Tóth Kálmánnak azt ígérte Fiala, hogy testőr őrnagy lesz, Tasnády Antalnét a nőszövetség országos vezetői tisztségével,¹⁰⁸¹ másokat rendőrkapitányi pozícióval (Firényi János), képviselői mandátummal (Gaál Ignác), minisztériumi állásokkal, vagy miniszteri, államtitkári székekkel kecsegtetett, Vonga Lászlónak miskolci polgármesteri széket ajánlott fel.¹⁰⁸²

A beszerzendő pozitív válasza esetén azonnal megtörtént az új tag eskütétele. Az illető állva, jobb kezét szívére, balkezét esküre emelve kellett megismételnie a beszerzője által olvasott szöveget: „Esküszöm a mindent tudó és mindenható Istenre, hogy ha a kötelesség szólít, Istenért, hazámért, családomért bármelyik percben készen állok. Isten engem úgy segítjen.” Ezt követően a beszerző kezét fogott az új taggal, megcsókolta és szertartásosan kijelentette: „a jó Isten és a szeretet vezessen benneteket e titok megőrzésében”.¹⁰⁸³ A titoktartást az új tagok előtt kiemelten hangsúlyozták és elrettentésként közölték velük, hogy rendőrök és ÁVH-sok is tagjai a szervezetnek, így ha valaki feljelenené őket a hatóságok előtt, arról azonnal tudomást szereznek. Az ÁVH-s tagokról szóló híresztelésnek – mint látni fogjuk – csak kevés valóságtartalma volt, hangoztatásával csak az volt a céljuk, hogy a bizonytalan

¹⁰⁷⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1.2. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. október 13.

¹⁰⁷⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 3. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. október 14.

¹⁰⁷⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

¹⁰⁸⁰ Uo.

¹⁰⁸¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005025/1955-10. sz. ítélete Tasnády Antalnét és társai ügyében.

¹⁰⁸² ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. december 25.

¹⁰⁸³ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 8. kihallgatása. 1954. október 21.

tagokat visszariasszák az esetleges feljelentéstől.¹⁰⁸⁴ Az új tagoknak ezt követően igazolványt, karszalagot és megbízólevelet adtak át, azon személyeknek, akik további beszerzéseket is vállaltak, általában többet is.¹⁰⁸⁵ Ezen tárgyakat mindenkinek gondosan el kellett rejtenie, s csak a rendszerváltozás idején vehették volna elő.

Binder Oszkár először a Szeretet Párt zászlaját kívánta megfestetni. A zászló háromszögletű lett volna, piros-fehér-zöld alapon, rajta a párt neve, illetve a következő szöveg: „Isten szeme mindent lát”. A zászló elkészítésére Hradil Alajos volt szabadságpárti festőművészt kérték fel, ő azonban – bár erre ígéretet tett – a kérést sosem teljesítette, sőt kerülte a mozgalom tagjaival való találkozást.¹⁰⁸⁶ Binder ugyancsak javasolta, hogy készíttessék el a párt jelvényeit is, amely egy kis, gomblyukban viselhető, háromszögletű zománcozott jelvény lett volna, piros-fehér-zöld alapon, benne ugyancsak az „Isten szeme mindent lát” felirattal. A megvalósítás ezúttal is elmaradt.¹⁰⁸⁷

Fiala József elsőként az esküteleknél használatos címert készítette el. Özv. Tasnády Antalné közvetítésével erre Homonnai István vasúti segéd tisztet kérte fel, aki egy negyedíves papíron egy szentkoronával ellátott címert rajzolt.¹⁰⁸⁸ Homonnai 1950 márciusában 7 db gumibélyegzőt is készített,¹⁰⁸⁹ így az illegális igazolványok készítéséhez szükséges „Munkás paraszt értelmiség illegális mozgalma 1945” szövegű körbélyegzőt, az „Esküszöm” kezdetű kb. 12x6 cm nagyságú bélyegzőt, az aláíráshoz használt bélyegzőt, az „Istenért, Hazáért, Magyar Népert” szövegű körbélyegzőt, az igazolvány jobb felső sarkánál látható 1 cm szélességű kék sávot nyomó bélyegzőt, valamint a karszalagok készítésére használt „MOB SZM” szövegű bélyegzőt.¹⁰⁹⁰

1950 nyarán Homonnai István készítette el a szervezkedés illegális igazolványait is. Az ehhez szükséges papírt Homonnai barátja, Tiszovszky Mihály nyomdász biztosította. Az illegális igazolvány egy 10x6 cm nagyságú kartonlap volt, amelynek egyik oldalán az eskü szövege, valamint „Fiat voluntas tua” (legyen meg a te akaratom) felirat, a „Munkás, paraszt, értelmiség illegális mozgalma 1945” feliratú körbélyegző és egy olvashatatlan aláírás volt, a másik oldalán pedig egy több számjegyből álló szám és egy tört vonal. Az igazolvány tulajdonosa keresztnévének első és utolsó betűjét az igazolvány száma után tüntették fel,¹⁰⁹¹ így Binder Oszkár igazolványán 1/Or, Fiala József 2/JF, Tóth Kálmáné 21/Kn szerepelt.¹⁰⁹² A meghatározott személyek számára kiállított igazolványokon kívül nagy számban osztottak ki példányokat azoknak a számára is, akiknek a beszerzése csak később, esetleg csak a rendszerváltozás után lett volna esedékes. Így Barkóczi János eskütele után saját igazolványa mellett – minthogy megítélése szerint községében mintegy félszáz megbízható személlyel számolhatnak – 50 db előre megszámozott, különféle keresztnevekre kiállított igazolványt kapott. Ilyen esetekben a gyakrabban előforduló keresztnevekre (István, János, László, József stb.) a valószínűség arányában több igazolványt állítottak ki, mint a ritkábban előfordulóakra, de Fiala megengedte, hogy szükség szerint az érintettek keresztnéve alapján javítsák át az igazolványok betűit a kívánt betűkre, sőt az azonos keresztnévek nagy torlódása esetén az új tag vezetéknévének kezdő és utolsó betűjét is rávezethetik az igazolványra. Ily módon összesen

¹⁰⁸⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

¹⁰⁸⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. november 20.

¹⁰⁸⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 17. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. november 4.

¹⁰⁸⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 18. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. november 8.

¹⁰⁸⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005025/1955-10. sz. ítélete Tasnády Antalné és társai ügyében

¹⁰⁸⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Javaslat a „Fehér Partizánok” nevű szervezkedés ügyében. 1954. december 14.

¹⁰⁹⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 20. kihallgatása. 1954. november 8.

¹⁰⁹¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

¹⁰⁹² ÁBTL-3.1.9. V-127612. Tóth Kálmán 3. kihallgatása. 1954. október 15.

mintegy 7-8000 igazolványt állítottak ki többségében olyan személyek számára, akik a szervezkedésről még csak tudomással sem bírtak, majd azokat Fiala utasítására a szervezet aktív tagjai rejtették el, túlnyomó többségben befőttes üvegekben ásták el. Tóth Kálmán 700, Luncz János – befalazva – több mint 2000 darab igazolványt tartott elrejtve otthonában.¹⁰⁹³

A szervezkedés számára kétféle karszalagot készítettek, egy nemzetiszínűt és egy fehérét. Ezekkel a karszalagokkal akarta a szervezkedés a rendszerváltozás esetén tagjaikat megkülönböztetni. A szervezkedés vezetői és községi megbízottjai nemzeti színű, a tagok fehér karszalagokat kaptak volna. A karszalag kb. 10 cm széles volt, a nemzeti színű karszalagon a „Magyar Országos Bajtársi Szövetség Mozgalom” elnevezés rövidítése (MOB SZM) és a szervezkedés körbélyegzője, a fehér karszalagon csak a körbélyegző volt látható.¹⁰⁹⁴

A karszalagokat kezdetben Fiala József készítette el, azok anyagát azonban a szervezkedés tagjai vásárolták meg, így Tóth Kálmán 10 méter nemzeti színű szalagot. A karszalagokat csak a szervezkedés legaktívabb tagjainak adtak, a többi kiosztása csak a rendszerváltozás idejében történt volna meg.¹⁰⁹⁵ Később a karszalagokat többnyire a tagok saját maguk készítették el (pl. 1954-ben Hatvanban mintegy 350-et), majd miután azokat Fiala lebélyegezte, az otthonukban rejtették el.¹⁰⁹⁶

A tagok rendszerváltozás eseténi igazolása céljából ezen túl írógéppel egy ún. angol nyelvű megbízólevelet is készítettek, amelyet a bevonuló angolszász katonai parancsnokoknak kellett volna átnyújtaniuk. A „megbízólevél” – amelyet Binder Oszkár rossz angolsággal, helyenként értelemzavaróan fogalmazott meg – a Magyarországon működő „Szentháromság illegális szervezet” tevékenységéről tájékoztatott. Közlésük szerint az illegális szervezkedés az egész országra kiterjedt és háromszázezer¹⁰⁹⁷ partizán taggal rendelkezett. Levelükben azon szándékuknak adtak kifejezést, hogy a felszabadítás után Szeretet Párt néven kívánják folytatni munkájukat, egyúttal tagjaik részére fegyvert és ruhát kértek. A levél aláíróiként a St. Trinity „Szentháromság” illegális mozgalom vezetőit jelölték meg, a levelet pedig a „Munkás, paraszt, értelmiség Illegális mozgalma 1945” körpecséttel és olvashatatlan aláírással látták el.¹⁰⁹⁸

A „megbízólevelet” írógéppel sokszorosították, beborítékozták, egy fordított R. G. monogramot ábrázoló¹⁰⁹⁹ viaszpecséttel látták el, majd a szervezkedés csoportvezetői és aktív tagjai között osztották szét azzal, hogy az angol-amerikai csapatok megérkezéséig a borítékot felbontani nem szabad.¹¹⁰⁰

A Szeretet Párt programja

Binder Oszkár a rendszerváltozás utáni időszakra vonatkozóan részletes elképzelésekkel rendelkezett, elgondolásait többnyire szóban osztotta meg, 1950 nyarán azonban Fiala József közreműködésével a Magyar Szeretet Párt programjaként is összegezte.¹¹⁰¹ Az ötoldalas szöveg magyar nyelvű példánya nem maradt fenn, annak angol nyelvű verziójáról¹¹⁰² készült az ÁVH által egy fordítás, az ezúttal is rossz angolsággal megírt program fogalmazási hibáit azonban nem minden esetben tudták lefordítani, egyes esetekben ezért a szöveg hiányos, vagy szövege

¹⁰⁹³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 11. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október 25.

¹⁰⁹⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

¹⁰⁹⁵ Uo.

¹⁰⁹⁶ BFL XXV.4.f. 005021/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005021/1955/6. sz. ítélete

¹⁰⁹⁷ A levél más változatában nyolcszázézer tagra hivatkoztak. (ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 227.)

¹⁰⁹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-110206. 356. Angol nyelvű megbízólevél

¹⁰⁹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés dr. Hargitai Gyula (Fehér partizánok és Szeretet Párt) aláírású illegális röpcédulák ügyében. Budapest, 1951. május 2.

¹¹⁰⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

¹¹⁰¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. október 12.

¹¹⁰² ÁBTL 3.1.9. V-140122/5.188-193.

nem értelmes.

Az ÁVH megállapítása szerint a dokumentum elkészítésének alapjául a Magyar Szabadság Párt programja szolgált, annak átdolgozásával, egyes részek kihagyásával készült.¹¹⁰³ Következtetésük azonban téves, a két szöveg sem megfogalmazásában, sem felépítésében vagy tartalmában nem mutat hasonlóságot. A Szabadság Párt programjában foglalt külpolitikai célok, a nagyhatalmakhoz való viszony, az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez való csatlakozási szándék, a fasizmustól és bármilyen alapú egypártrendszerrel való elhatárolódás, a demokratikus értékek és a magántulajdon melletti kiállás¹¹⁰⁴ nem köszön vissza a Szeretet Párt programjában, a két programban csupán az a közös, hogy mindkettő keresztény és nemzeti értékelvűség talaján áll.

Fiala József maga is állította, hogy a Szeretet Párt programját elsősorban Binder Oszkár dolgozta ki, s ezt tényként kell elfogadnunk. Bár a pártprogram gondolatísága (főként a keresztény elvekhez való feltétlen ragaszkodása) részben Fiala későbbi írásaiban is tetten érhető, cikkei szellemiségükben azonban sokkal közelebb álltak a Szabadság Párt programjához, mint a Szeretet Pártéhoz.

A Magyar Szeretet Párt programjában úgy vélték, hogy a sokat szenvedett népnek vissza kell térnie a „jó úthoz”, az „illetékesebb forrás”-hoz, a Bibliához. Hangsúlyozták, hogy az „elmúlt időkől minden jót és helyeset” meg kívánnak őrizni, de a „régí szokásoktól” is el kívánnak térni. Úgy vélték, hogy az „igazi béke után” a kiegyensúlyozott élet alapfeltétele az emberi lélekben a szellem és az anyagi élet teljes harmóniája, ezért szükségesnek tartották az egyház és az állam helyének meghatározását. Az egyháznak „teljes autonómiát” és az állammal való aktív részvételt kívántak biztosítani, mert „[e]nélkül sem az állam, sem az egyház nem tud jó munkát végezni és nem tudja hivatását betölteni.” Hangsúlyozták, hogy a szerzeteseknek és a világi papoknak egy jámbor, erkölcsös és művelt generáció felnevelése érdekében az oktatás irányítóinak kell lenniük „az elemi iskoláktól az egyetemekig”, míg a szerzetesnőknek és a diakonisszáknak az egészségügyi ellátásban kell szerepet vállalniuk. Az egyháznak a települések vezetésében is helyet kívántak adni, a jegyzővel és az iskolamesterrel való együttműködés jegyében.

Az árvák és az idősek gondozása céljából egy „Állami Szociális Biztosító Intézet” égisze alatt kívántak jóléti intézményeket létrehozni. A 60. életévüket betöltők számára a Mátrában terveztek felépíteni egy „Mindenki Házát”, ahova bárki beléphet, s amely kényelmes otthont, teljes ellátást és orvosi felügyeletet biztosít lakóinak. Az árvák vagy elhagyott gyermekek számára „nevelő házat” kívántak létesíteni. A szociális rendszer fenntartási költségeinek biztosítását üzletemberek adományaiból és a szociális biztosításokból látták fedezhetőnek. Emellett az „Állami Szociális Biztosító Intézet” saját földekkel és gazdasággal¹¹⁰⁵ (pl. tejgazdasággal) bírt volna, amelyben a munkát önkéntesek látták volna el.¹¹⁰⁶

Oktatási elképzeléseiket is rögzítették. Az iskolakötelezettséget a gyermekek 15 életévénél szabták volna meg, az általános műveltség megszerzése céljából nyolc év elvégzését tették volna kötelezővé.¹¹⁰⁷ A gyermekek ezt követően ipari tanulóként folytatták volna tanulmányaikat, azt azonban kikötötték, hogy a tanoncot fizetés nélkül senki sem tarthat és ugyanazon bért kell biztosítani számára, mint a főállású munkásnak.¹¹⁰⁸

¹¹⁰³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

¹¹⁰⁴ A Magyar Szabadság Párt programja. In: Izsák Lajos: Polgári pártok és programjaik Magyarországon 1944-1956. Pannónia Könyvek. 1994. 244-248.

¹¹⁰⁵ A gazdaság jószágkormányzójának – főigazgatói tisztségben – utóbb Luncz Jánost jelölték ki. (ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 26. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 20.)

¹¹⁰⁶ ÁBTL 3.1.9. V-140122/5. 194-196.

¹¹⁰⁷ ÁBTL 3.1.9. V-140122/5. 196.

¹¹⁰⁸ ÁBTL 3.1.9. V-140122/5. 199.

A becsületességre nevelés szellemében a büntetőintézkedéseken is változtatni kívántak, szabadságvesztés helyett nehéz gépi munkát kívántak kiszabni, míg a szökevények büntetését megduplázni. Keményen fel kívántak lépni a közterületi alkoholfogyasztás, a garázdaság és az állatkínzás ellen, de azokat is pénzbüntetéssel vagy azonnali letartóztatással kívánták sújtani, akik az utcán „förtelmesen” beszélnek. Hasonlóképp kívántak fellépni a „csavargók” és a hivatali visszaélést elkövetőkkel szemben, utóbbiak számára nyugdíjmegvonást helyeztek kilátásba.¹¹⁰⁹

Programjukban minden nagyobb közösség számára négyemeletes közösségi házak építését jelölték meg célként. Ezen épületben hivatali irodák, vöröskeresztes gyógyszertár, valamint a jegyző, az egyházi személyek, az iskolamesterek, a tanítók, az orvosok stb. számára szolgálati lakások kaptak volna helyet. „Vöröskereszt” segélyhelyek” névvel elsősegélynyújtásra alkalmas helyiségeket kívántak felállítani, amelyekben gyakorlattal rendelkező apácák vagy ápolónők gondoskodtak volna a sérültekről, amíg az orvos megérkezik.¹¹¹⁰

A lakhatási problémákat faluhelyen és városban egyaránt bérházépítési programmal kívánták orvosolni. A „hajléktalanság”-ot nem tartották „megengedhető”-nek. A cigányok – akiket munkára kívánta kötelezni – elhelyezését pedig higiéniai okok miatt a várostól messze látták kívánatosnak. A lakosság ivóvízellátását egészségesebb vízművekkel, illetve új artézi kutak létesítésével tervezték biztosítani.¹¹¹¹

A programban külön kitértek a nők kérdésére is. Úgy vélték, hogy az asszonyoknak is dolgozniuk kell, munkájuk egyenértékű a férfiéval, de a nehéz fizikai munkát esetükben helytelenítették.¹¹¹²

A pártprogramban nagy hangsúlyt fektettek a mezőgazdaság és az ipar fejlesztésére. Hangsúlyozták, hogy Magyarország agrárállam, amelyben „a mezőgazdasági ipar biztosítja a kereskedelem virágzását”. Ennek érdekében állat- és növénytermesztésre kiterjedő nagy arányú mezőgazdasági fejlesztést irányoztak elő. Az időszakos mezőgazdasági munkaerőhiányt a katonaság bevetésével pótolták volna.¹¹¹³

Programjukban a munkások számára részvény-vásárlást kívántak lehetővé tenni. Ezzel látták biztosítottak, hogy a profitból részesüljenek és hogy öregkorukra is biztosítva legyen a megélhetésük.¹¹¹⁴

A program végén az amerikai típusú demokrácia mellett tettek hitet: „mi utánozni akarjuk az amerikanizmust, ahol az embernek igen magasfokú szabadságuk van és már elérik, és ahol a polgárok már igen nagy jólétben vannak és a technika már eléri a [...] kényelmes, szomorúságnélküli életet.”¹¹¹⁵ A programot olvashatatlan aláírással és a „Munkás Paraszt Értelmiség Illegális Mozgalma 1945” pecséttel látták el.¹¹¹⁶

A pártprogramot írógéppel sokszorosították, majd azokat részben kiosztották a tagok között,¹¹¹⁷ két példányt – megőrzés céljából – özv. Géczy Károlyné rejtett el tiszapalkonyai otthonában.¹¹¹⁸

¹¹⁰⁹ ÁBTL 3.1.9. V-140122/5. 196-197.

¹¹¹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-140122/5. 197.

¹¹¹¹ ÁBTL 3.1.9. V-140122/5. 197.

¹¹¹² ÁBTL 3.1.9. V-140122/5. 198.

¹¹¹³ ÁBTL 3.1.9. V-140122/5. 198.

¹¹¹⁴ ÁBTL 3.1.9. V-140122/5. 198.

¹¹¹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-140122/5. 188-199.

¹¹¹⁶ ÁBTL 3.1.9. V-140122/5. 193.

¹¹¹⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. október 12.

¹¹¹⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 7. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október 19. (délután)

Kormánylista

Binder Oszkár és Fiala József alapos tervvel készült a rendszerváltozás utáni időszakra és előre meghatározták, kik fogják betölteni a fontosabb kormányzati funkciókat. Kormányzónak Bindert, míg kormányzóhelyettesnek Fialát jelölték ki, aki Bindertől tábornagyi rendfokozatot is kapott volna.¹¹¹⁹ Miniszterelnökként egyes adatok szerint a Magyar Szabadság Párt egykori elnökére, az emigrációban élő Sulyok Dezsőre számítottak,¹¹²⁰ míg más információ szerint a tisztséget ugyancsak Binder töltötte volna be.¹¹²¹ A többi tárca betöltéséről ekkor még nem „rendelkeztek”.¹¹²²

1951 nyarán részletes kormánylistát készítettek, amelyeken minisztériumonként feltüntették a miniszter, az államtitkár és a főtanácsosok neveit. A lista egy részét Binder önállóan állította össze, a tisztikar kiválogatásában azonban egy csoportos összejövétel alkalmával többen részt vettek, így Fiala József, Hölcz Rezső, Hölcz Gábor, Palkó László, Bánhegyi Gyuláné, dr. Börcs János, dr. Luncz Géza, Luncz János és Tasnády Antalné.¹¹²³ A mintegy 90 nevet tartalmazó kormánylistában többnyire olyan jobboldali szakembereket és politikusokat tüntettek fel, akik nem bírtak tudomással terveikről, a jelöltek közül mindössze 19-en voltak tagjai a szervezkedésnek.¹¹²⁴

A vizsgálati iratok között fellelhető egy kézzel írt és egy Horváth Imre áv. hadnagy által összeállított kormánylista-tervezet. A két lista adatai túlnyomó többségben megegyeznek. Az eredeti lista szerint a belügyminiszter Fiala József, míg a külügyminiszter Binder Oszkár lett volna, államtitkárt egyikőjük mellett sem tüntettek fel.¹¹²⁵ A Horváth áv. hadnagy által készített névjegyzék szerint a belügynél miniszter nem került kijelölésre, államtitkárnak egy Mokcsai nevű embert szerepeltettek, míg a külügynél sem miniszter, sem államtitkár nem volt kijelölve.¹¹²⁶ Pénzügyminiszternek Várhelyi Jánost, pénzügyi államtitkárnak Molnár Bélát, hadügyminiszternek Fodor István ezredest,¹¹²⁷ államtitkárának Pajor Lászlót jelölték. Az igazságügyminiszteri funkcióra senkit sem jelöltek, igazságügyi államtitkárként dr. Dékány Pált jegyezték fel. Kultuszminiszternek Pethő Endrét, a miskolci tankerület volt főigazgató-helyettesét, államtitkárának Palotai Ferenc tanárt, az egykori Turul Szövetség északmagyarországi kerületi vezérét szánták. Földművelésügyi miniszternek Vásári József volt Szabadság párti politikust,¹¹²⁸ államtitkárnak Majer Károlyt¹¹²⁹ és Palkó László erdőmérnököt szánták, míg a közlekedési és a kereskedelmi minisztériumok élére miniszterként egyaránt dr. Csikesz Lajost, államtitkárának pedig Csíki Lajost. Az egészségügyi minisztériumnál tisztségek megjelölése nélkül egy miskolci és két budapesti orvos nevét jegyezték fel, dr. Szávai Jánosét, dr. Tasnády Székely Béláét és dr. Mátéffy Pálét,¹¹³⁰ akiket Fiala a minisztérium újjászervezésével bízott meg.

¹¹¹⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. október 16.

¹¹²⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 3. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október 14.

¹¹²¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 6. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október 18.

¹¹²² ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 3. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október 14.

¹¹²³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 7. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október 19. (délután)

¹¹²⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés a „Fehér Partizánok” nevű illegális szervezkedés ügyében. 1954. október 19.

¹¹²⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 225.

¹¹²⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. 113.

¹¹²⁷ Az iratban tévesen János keresztnévvel szerepel.

¹¹²⁸ 1944-1946-ban földművelésügyi politikai államtitkár, 1945-ben Borsod-Gömör, Zemplén és Abaúj vármegyei választókerületben szerzett mandátumot. 1946-ban a Magyar Szabadság Párt alapítója, majd a vidéki szervező vezetője.

(https://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=6420&catid=94%3Av&Itemid=67)

¹¹²⁹ Valószínűleg azonos Mayer Károly volt földművelésügyi államtitkárral.

¹¹³⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 225. Kézzel írt kormánylista-tervezet

A miniszterek közül a jelölést csupán a szervezkedés tagjaival, Várhelyi Jánossal és Csikesz Lajossal közölték, ők vállalták a feladatot.¹¹³¹ A hadügyminiszternek szánt Fodor Istvánt később Fiala József és Pajor László is be kívánta szervezni, az ezredes azonban a Fialával megbeszélte találkozótól távol maradt,¹¹³² Pajort pedig határozottan elutasította.¹¹³³

A kormánylistán a főtanácsosok között a szervezkedés számos tagját jelölték meg, így a belügynél Koch Albertet, Buchalla Ödön evangélikus lelkészt, Tóth Kálmánt, Gacsai Gézát; a külügyminisztériumnál Förster Sándort, dr. Luncz Gézát,¹¹³⁴ dr. Timon Bélát, a pénzügyi tárcánál Galli Mihály egykori pénzügyi főtanácsost, a hadügyminisztériumban Jankai Istvánt, az igazságügyi tárcánál dr. Rácz István volt bírósági elnököt és dr. Hargitai Gyulát, a kultuszminisztériumnál dr. Szikszay Zoltán evangélikus lelkészt, a földművelésügyinél Hölcz Rezsőt, dr. Börös János római katolikus segédlelkészt és Luncz Jánost, a közlekedésügyi minisztériumban Homonnai Istvánt, a kereskedelmi minisztériumnál Juhász Miklóst, Tiszovszky Mihályt, Schmidt Pált és Turóczy Bélát.¹¹³⁵

A főtanácsos-jelöltek többsége ugyanakkor nem volt kapcsolatban a mozgalommal. Kiemelendő közülük a belügynél megjelölt Polgár Károly, a politikai detektív osztály vezetője, Fiala volt hivatali főnöke, aki kommunisták elleni büntetőeljárások lefolytatásáért életfogytig tartó börtönbüntetését¹¹³⁶ töltötte; az igazságügyi tárcánál pedig dr. Molitor Jenő volt főszolgabíró, akit a népbíróság korábban másfél év börtönre ítélt, 1949-ben pedig az ÁVH „demokráciaellenes” kijelentések miatt internált.¹¹³⁷

A kormánylistát utóbb módosították. Binder halála után kormányzójelöltként Fiala József lépett elő.¹¹³⁸ Vélhetően Csikesz Lajos 1952-es hortobágyi kitelepítése¹¹³⁹ miatt kereskedelmi miniszternek utóbb a szervezkedés egyik tagját, Imrik Sándort szánták. Ekkor a mozgalom tagjai számára további funkciókat is elosztottak, így a kultuszminisztériumban vezető beosztásba Géczy Klára tanítónőt, képviselőnek Barkóczi Jánost, Gaál Józsefet és egy Ignác keresztnévű személyt (véltetően Gaál Ignácot); a nőszövetség országos vezetőjének özv. Tasnády Antalnét, helyetteséül Hölcz Rezsőné, a pénzügyminisztériumba főtanácsosként Tasi Józsefet, a földművelési minisztériumba hasonló pozícióba Kálmán Antalt, a pécsi rendőrkapitányság vezetőjének Firényi Jánost jelölték.¹¹⁴⁰

A kormánylista részletes kidolgozásán túl részletesen kidolgozták azt is, hogy a rendszerváltozás pillanatában miként kell a városokban és falvakban megragadni a hatalmat.¹¹⁴¹ Azt tervezték, hogy a szervezkedés „körzetvezetői” előveszik az elrejtett igazolványokat, karszalagokat és angol nyelvű megbízóleveleket, azokat kiosztják az arra már előzetesen kiszemelt tagok és személyek között, maguk köré tömörítik a rendőrség, az ÁVH és a katonaság megbízható tagjait, s rájuk – mint nemzetőregységekre – támaszkodva átveszik a hatalmat. A

¹¹³¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. október 16.

¹¹³² ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 37. kihallgatása. 1954. december 4.

¹¹³³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005025/1955-10. Tasnády Antalné és társai I. fokú ítélete

¹¹³⁴ Dr. Luncz Géza nemzetközileg elismert erdészeti szakértő volt. 1923-ban a szegedi tudományegyetemen államtudományi doktori, 1928-ban Nancyban bölcsészeti oklevelet szerzett. 1942-ben a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem soproni kara magántanárrá képesítette. 1930-tól a római Nemzetközi Mezőgazdasági Intézetben, majd 1939-től a Berlinben megalakult Nemzetközi Erdészeti Központban Magyarországot képviselte. Ennek megszűntével 1947-ben visszatért Budapestre, hol az Erdészeti Tudományos Intézet dolgozója lett és elsősorban a mezővidék erdősávok kérdéseivel foglalkozott. (Kenyeres 1982, 104.)

¹¹³⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 225. Kézzel írt kormánylista-tervezet

¹¹³⁶ HU-MNL-BAZML-XXIV.202.b. Miskolci Népbíróság 431/1946. sz. ítélete

¹¹³⁷ Észak-Magyarország, 1949. február 10.

¹¹³⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

¹¹³⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005025/1955-10. sz. ítélete.

¹¹⁴⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. október 18.

¹¹⁴¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 16. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 2.

nyomdákban ezután falragaszokat készítettek volna, hogy nyilvánosságra hozzák a Szeretet Párt programját.¹¹⁴² A közigazgatási vezetőket egy ideig meg kívánták hagyni a helyükön, de ők a Szeretet Párt vezetőinek utasításai alapján tartoztak volna ezután eljárni.¹¹⁴³ A nemzetőregységeket a szervezkedés helyi vezetője irányította volna, aki szükség esetén a rendőrkapitányi tisztséget is betöltötte volna. A nemzetőrök feladata a rend fenntartása, a kilengések, a bosszúk és vérengzések megakadályozása lett volna.¹¹⁴⁴ Egyes adatok szerint a kommunista és pártonkívüli funkcionáriusokat le kívánták tartóztatni és bíróság elé állítani. A körzetvezetők futárok révén tartották volna az összeköttetést a kormánnyal.¹¹⁴⁵ A terv szerint először Miskolcon vették volna át a hatalmat, majd Budapestre mentek volna a párt vezetőségével és a kormány tagjaival.¹¹⁴⁶ Fiala vallomása szerint kezdetben diktatórikus uralmat vezettek volna be¹¹⁴⁷, három hónap után azonban választásokat tartottak volna, amely után helyreállt volna a demokratikus kormányzás.¹¹⁴⁸

Tagszervezés

Binder Oszkár a mozgalmat – a konspiráció szabályainak betartásával – sejtyszerűen szerette volna felépíteni. Elképzelése szerint az általuk beszervezett tagok sejtvezetőként a saját lakhelyükön hozta volna létre különálló csoportokat, amelyeknek tagjait csak ők maguk ismerhették.¹¹⁴⁹ Fiala azonban nem osztotta véleményét és kezdettől fogva arra utasította a tagokat, hogy az általuk beszervezett személyeket mutassák be neki.¹¹⁵⁰ Ez miskolci tekintetben maradéktalanul teljesült, a vidéken, illetve más megyékben, vagy a fővárosban beszervezett tagok többsége ugyancsak meglátogatta őt és ismerhették a szervezkedés más tagjait is.¹¹⁵¹ Bár a tagok jelentős része így Fialával személyesen is találkozott, sőt többen jártak illegális lakásában is, személyazonosságát mindvégig titokban tartotta. Mint ahogy korábban is tette, a mozgalom tagjainak Farkas Béla álnéven mutatkozott be. A szervezkedés távolabb lakó, vagy alacsonyabb rendű tagjai még fedőnevét sem ismerték teljesen, csak mint Béla bácsi, vagy „nagyfőnök”, illetve „Tábornok úr” emlegették.¹¹⁵²

A szervezkedés komolyságának bizonyítására Fiala József és általa a társaság csoportvezetői és tagjai is rendre azt hangoztatták a beszervezettek előtt, hogy a szervezkedés országos méretű. Tóth Kálmán többször hangoztatta, hogy a dunántúli (székesfehérvári), vagy a tiszántúli (debreceni) csoportnál volt. A későbbi vizsgálat során bebizonyosodott ezen állítások valótlansága, a jelzett területekre a szervezkedés nem terjedt ki.¹¹⁵³ Tény azonban, hogy a szervezkedés lassan, de az ország különböző vidékein megvetette a lábát.¹¹⁵⁴ Kezdetben ez csupán egy-egy személy megnyerését jelentette, aktív csoportok létrehozására csak később került sor. A szervezkedés helyi „megbízottainak” az volt a feladata, hogy összeírják azon megbízhatónak tartott személyeket, akikről úgy gondolták, hogy a rendszerváltozás idején

¹¹⁴² ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 22. kihallgatása. 1954. november 11.

¹¹⁴³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 22. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 15.

¹¹⁴⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 16. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 2.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 28. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 23.

¹¹⁴⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. november 20.

¹¹⁴⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 22. kihallgatása. 1954. november 11.

¹¹⁴⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 47. kihallgatása. 1954. december 29.

¹¹⁴⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 22. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 15.

¹¹⁴⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

¹¹⁵⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. november 20.

¹¹⁵¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. november 5.

¹¹⁵² ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

¹¹⁵³ Uo.

¹¹⁵⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/16. Belügyminisztérium Vizsgálati Főosztálya levele a BM Nógrád megyei Főosztály Vezetőjének. 1955. május 27.

számíthatnak. Az elkészült névjegyzéken szereplők többségének nem volt tudomása arról, hogy ily módon nyilvántartják. A mozgalom tagjainak emellett további személyek beszerzését is előirányozták feladatként, ezt azonban sokan nem hajtották végre. A szervezőmunka eredményeként 1950 végére a szervezkedést – adott esetben csak egy-két fős létszám erejéig, de – kiterjesztették a megyén belül Gesztelyre, Tiszapalkonyára és Aroktőre, míg azon kívül Hatvanra, Budapestre és Nyíregyházára.

A szervezkedés tagságának folyamatos bővülése kezdetben elsősorban özv. Tasnád Antalné és Hölcz Rezső aktivitásának volt köszönhető. Özv. Tasnádynének rendkívül széleskörű ismerettséggel rendelkezett Miskolcon, egyrésztől néhai férje – Miskolc egykori rendőrkapitánya – révén, de annak is köszönhetően, hogy aktív szerepet játszott a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége miskolci csoportjának életében, 1943-1944-ben pedig a Női Önkéntes Munkaszervezet miskolci kerületi elnöknője volt.¹¹⁵⁵ Talán ezzel is magyarázható, hogy a tagszerzés terén ő volt a legsikeresebb a mozgalomban, több mint húsz embert csatlakoztatott. Társadalmi kapcsolatai révén olyan személyiségeket nyert meg a mozgalomnak, mint Vonga László, Miskolc város volt főpénztárnoka és egyúttal az evangélikus egyházközség egyik vezető személyisége, dr. Csikesz Lajos volt miskolci postaigazgató, vitéz Várhelyi János, a Tiszajobbparti Körzeti Mezőgazdasági Hitelszövetkezet cégvezetője, dr. Rácz István volt törvényszéki bíró, dr. Dékány Pál volt törvényszéki jegyző, Pajor László egykori honvéd százados, valamint – az akkor nyíregyházi malomellenőrként dolgozó – Buchalla Ödön és dr. Szikszay Zoltán evangélikus lelkészek.¹¹⁵⁶

Özv. Tasnádyné kapcsolatai rendkívül jól jöttek Fiala Józsefnek, aki tudatosan törekedett arra, hogy különböző ágazatokból származó (pénzügyi, igazságügyi stb.) szakembereket tömörítsen a szervezkedésbe és mindez összefüggött a rendszerváltozás utáni időszakra tervezett kormánylista összeállításával. A Tasnádyné által beszerezett Pajor László révén igyekeztek a mozgalmat volt honvédtisztek körében kiszélesíteni, a volt honvéd százados azonban egyetlen kudarcba fulladt kísérlet után felhagyott a szervezéssel.¹¹⁵⁷ Pajornak köszönhetően csatlakozott ugyanakkor a mozgalomhoz dr. Szávai János diósgyőri orvos, aki ettől kezdve többször gondoskodott Fiala orvosi kezeléséről¹¹⁵⁸ és cikkíróként is részt vett a röplapok szerkesztésében.

Tasnádyné rokonai kapcsolatainak köszönhetően terjedt ki a szervezkedés először Budapestre, nővére, özv. Förster Sándorné, keresztfia, Förster Sándor,¹¹⁵⁹ valamint sógora, dr. Tasnád Székely Béla – az OTI¹¹⁶⁰ központi kórházának nyugalmazott igazgató főorvosa – révén. Bár dr. Tasnád Székely barátja, dr. Mátéffy Pál röntgen szakorvos személyesen is találkozott Fiala Józseffel és csatlakozott a szervezkedéshez,¹¹⁶¹ sem ő, sem Tasnádyné fővárosi rokonai nem fejtették ki utóbb aktivitást, így a fehérpartizánok budapesti csoportjának megalakulására még várni kellett.

A szervezet más városokra való kiterjesztése céljából Buchalla Ödön révén került sor 1950 nyarán Szokol Mihály nyíregyházi evangélikus presbiter és Schertl Szilárd budapesti segédmunkás – volt polgári iskolai tanár – beszerzésére. Bár Schertl utóbb vállalkozott arra, hogy ismerősei körében végez beszerzéseket, s ezért mintegy 100 db igazolványt kapott, vállálását nem teljesítette,¹¹⁶² így Szokol és Schertl révén csupán egy-egy taggal bővült a

¹¹⁵⁵ Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap, 1943. május 16. 5.; Magyar Élet, 1944. március 12. 10.

¹¹⁵⁶ Buchalla és Szikszay részletes történetét lásd: Kis 2024, 37–39.

¹¹⁵⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005025/1955-10. sz. ítélete Tasnád Antalné és társai ügyében

¹¹⁵⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 8. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október 20.

¹¹⁵⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/13. Jelentés a „Fehér Partizánok” nevű szervezkedés ügyében. 1955. február 7.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Tasnád Antalné kihallgatása. 1954. november 4.

¹¹⁶⁰ Országos Társadalombiztosító Intézet

¹¹⁶¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005025/1955-10. sz. ítélete

¹¹⁶² Uo.

mozgalom, csoportok létrehozására ezúttal sem került sor.

Özv. Tasnády Antalné mellett kezdetben Hölcz Rezső volt a szervezet egyik legagilisabb tagja, aki ugyan csak feleannyi tagok szervezett be, mint Tasnádyné, az általa kiépített kapcsolatok egy része azonban jóval hatékonyabbá tette a szervezet működését. Hölcz egykori egri főkáptalani, illetve uradalmi intézőként, illetve az egri állami gazdaság dolgozójaként több megyére kiterjedő, széleskörű ismeretsséggel rendelkezett és kollégái körében sikeres szervezőmunkát végzett. 1950-ben a kunmadarasi Kálmán Antalt, Kürti Lászlót és Nagy Kálmánt, valamint a tiszaszentimrei Kobzos Dénest szervezte be, majd Kálmán Antal javaslatára – akit a vizsgálat során Szolnok-környéki csoportvezetőként kezeltek – Sarkadi János kisújszállási vasúti főintézőt is csatlakoztatta.¹¹⁶³ Ugyancsak Hölcz szervezte be régi ismerősét, az ároktői Schmidt Pált, valamint hatvani jó barátját, Luncz Jánost, az Andrásy-uradalom egykori intézőjét.¹¹⁶⁴

Ugyancsak nagy aktivitást fejtett ki Hölcz Rezsőné is, aki elsősorban miskolci rokonai és ismerősei körében fejtett ki szervezőmunkát. Neki köszönhetően csatlakozott a mozgalomhoz többek között Géczy Klára tiszapalkonyai tanítónő és édesanyja, valamint unokatestvére, Csaja László, akiknek utóbb fontos szerepe volt a röplapozás elindulásában.¹¹⁶⁵

Kapcsolattartás

Mivel Fiala József illegalitásban élt, erősen korlátozottak voltak közlekedési lehetőségei. A miskolci tagokkal többnyire a Soltész Nagy Kálmán (akkor Malinovszkij) utcában esti séták során találkozott, a beszervezendő tagokat csak ritkán látogatta meg személyesen. Kezdetben a miskolci tagok egy részével és a vidékiekkel többnyire „összekötőn” keresztül tartotta a kapcsolatot, Homonnai István,¹¹⁶⁶ Hölcz Sándor – Hölcz Rezső fia – és Józsa Sándor segítségével küldött üzenetet számukra,¹¹⁶⁷ de az is előfordult, hogy képeslapot küldött az illetőnek.¹¹⁶⁸

Esti útjaira és miskolci látogatásaira rendszerint Boncsér Béla kísérte el,¹¹⁶⁹ aki 1950 tavaszától egyfajta „testőri és futári” szolgálatot teljesített mellette.¹¹⁷⁰ Boncsért még a Szabadság Pártból ismerte, s ő a mozgalomba ő maga szervezte be, így teljes mértékben megbízott benne. A férfi futárként is segítségére volt, rendszeresen közvetített üzeneteket a szervezkedés vidéken élő tagjai felé, így 1950 májusától Cserépfalun három-négy alkalommal felkereste Tóth Kálmánt, hogy értesítse a férfit arról, mikor szeretne vele Fiala találkozni.¹¹⁷¹ Boncsér alkalmanként jelszóval („várlak a keresztúton”) azonosította magát.¹¹⁷² Boncsér 1951 tavaszán – előzetes bejelentés nélkül – megszakította a kapcsolatot Fiala Józseffel,¹¹⁷³ s döntése minden bizonnyal összefüggött dr. Hargitai Gyula és társai letartóztatásával. Boncsér a Szabadság Párt tagjaként is ismerhette Hargitait, de nagyon valószínű, hogy Binder, illetve Fiala rajta keresztül tartotta a „Névtelen Lelki Szervezet” vezetőjével a kapcsolatot.

Fiala József a későbbi években már leginkább ki sem mozdult Hölczék Kont utcai lakásából, s ott fogadta a szervezet tagjait. A csoportos gyűléseket kerülte, a tagok többnyire

¹¹⁶³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005032/1955-e. sz. ítélete.

¹¹⁶⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005010/1955-6. sz. ítélete.

¹¹⁶⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17a. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005031/1955-6. sz. ítélete

¹¹⁶⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005025/1955-10. sz. ítélete

¹¹⁶⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Tóth Kálmán 8. kihallgatása. 1954. október 22.

¹¹⁶⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Tóth Kálmán 7. kihallgatása. 1954. október 21.

¹¹⁶⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 33. kihallgatása. 1954. november 27.

¹¹⁷⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 25. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 19.

¹¹⁷¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Tóth Kálmán 8. kihallgatása. 1954. október 22.

¹¹⁷² ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

¹¹⁷³ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 24. kihallgatása. 1954. november 15.

egyenként keresték fel,¹¹⁷⁴ s ha addig más tag is megérkezett, a beszélgetéshez nem csatlakozhatott, a konyhában kellett megvárnia, míg a korábbi „vendég” távozik.¹¹⁷⁵

A vidéken, illetve a megyén kívül élő tagokkal való kapcsolattartás érdekében 1951-ben a cserépfalusi Tóth Kálmánt kérte fel, hogy lásson el számára küldönci, összekötői feladatokat. Tóth a következő években rendszeresen közvetített híreket és utasításokat a szervezkedés vezetője és távolabb lakó tagjai között, szállított rölapokat, igazolványokat és karszalagokat, illetve hozott a költségek fedezésére összegyűjtött pénzeszegeket Fialának.¹¹⁷⁶ Tóth – Fialához hasonlóan - elővigyázatosságból álnevet használt, a tagok többnyire Nagy István¹¹⁷⁷, illetve Nagy Pista néven ismerték.¹¹⁷⁸ A fedőnév használatával akarta biztosítani, hogy ha a szervezkedés valamelyik tagját őrizetbe veszik, az ő személyazonosságát ne tudják megállapítani, s így a szervezkedés többi csoportjait se lehessen felderíteni.¹¹⁷⁹ Számítása, mint azt Hargitai Gyulánál látni fogjuk, bevált.

IV. 3. 4. 1951. április – a rölapozás kezdete

A Fehérpartizánok szervezkedés tagjai 1951 és 1954 között 13 alkalommal 15 különböző szövegű rölapot, illetve illegális újságot készítettek,¹¹⁸⁰ összesen mintegy 4000-5000 példányt. Huszonöt alkalommal terjesztettek röpcédulákat szórás, majd postai feladás útján, amelyekből 1900 db került az államvédelmi szervek birtokába.¹¹⁸¹

A rölapkészítésről és -terjesztésről 1950-ben Binder Oszkár javaslatára döntöttek annak érdekében, hogy „hallassanak” magukról. Fiala József erről beszámolt a tagoknak is, hangsúlyozva, hogy minden tagnak lehetőséget arra, hogy „kinyilvánítsa véleményét”.¹¹⁸² Az első rölapok szövegeit ennek dacára még csak Binder és Fiala írták és bár a szervezkedés tagjainak információit – így Gacsál Gézát a szovjet tanácsadókról¹¹⁸³ – bedolgozták, a szervezkedés tagjainak tényleges bevonása csak később történt meg.¹¹⁸⁴ Binder Oszkár ötlete nyomán ezen röpcédulák egy részének a címe valamelyik Petőfi Sándor-versre utalt (Talpra magyar, Feltámadott a tenger), míg a többi címében is felhívás volt, amelyekben a társadalom különböző rétegeit szólították fel a kommunistákkal való szakításra, valamint a Fehér Partizánokhoz való csatlakozásra.

A rölapozás megkezdéséhez először az infrastruktúra megteremtésére, papír, festék és „nyomdagép” biztosítására volt szükség. Utóbbi hiányosságát Binder Oszkár javaslatára egy sokszorosításra alkalmas, házigyártású tapper (stencilgép) elkészítésével pótolták.¹¹⁸⁵ Az első szerkezetet 1951. január-februárban Szatmári Király György készítette el Mihály Árpád asztalosmester ismerősével.¹¹⁸⁶ A rölapok gyártásához további eszközökre is szükség volt. E téren rendkívül nagy segítséget jelentett Tiszovszky Mihály nyomdász, aki „a szervezkedés

¹¹⁷⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 1. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október hó 12-én.

¹¹⁷⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/10. Gaál József fogdai magatartása Szf. jelentése. 1954. november 25.

¹¹⁷⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/3. Bánhegyi Gyuláné önvallomása Tóth Kálmánról. Dátum nélküli

¹¹⁷⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Tóth Kálmán 6. kihallgatása. 1954. október 20.

¹¹⁷⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Határozat Tóth Kálmán előzetes letartóztatásáról és házkutatásáról. 1954. október 15.

¹¹⁷⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

¹¹⁸⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. november 20.

¹¹⁸¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés a „Fehér Partizánok” nevű illegális szervezkedés ügyében. 1954. november 26.

¹¹⁸² ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. november 5.

¹¹⁸³ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 10. kihallgatása. 1954. október 25.

¹¹⁸⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. november 20.

¹¹⁸⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 16. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. november 2.

¹¹⁸⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17a. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005031/1955-6. sz. ítélete

egyik csendes, de annál agilisabb és áldozatkészebb tagja” volt.¹¹⁸⁷ 1950-1951 fordulójától Tiszovszky bocsátotta rendelkezésükre az egyik barátja tulajdonát képező¹¹⁸⁸ Remtor írógépet, amellyel később Fiala a röplap stencilpapírjait készítette.¹¹⁸⁹ A „gyártáshoz” Homonnai István szerzett 6-7 stencilpapírt,¹¹⁹⁰ Tiszovszky pedig nyomdai munkahelyéről egy kg stencilfestéket, a festék hígításához petróleumot, valamint a sokszorosításhoz mintegy 2000-2500 ív papírt biztosított.¹¹⁹¹

Miután a szükséges eszközök összegyűltek, 1951 január-februárjában, Homonnai István szüleinek a lakásán készültek el az első röpcédulák. A mintegy 15x25 cm nagyságú, s „Felhívás a magyar néphez” kezdetű röpcédulákat Binder Oszkár kézírása alapján Fiala gépelte stencilpapírra.¹¹⁹² A tappert Homonnai István kezelte, míg a stencilgép alól a papírt Tiszovszky Mihály és özv. Tasnády Antalné cserélték.¹¹⁹³ Mivel a stencilpapír elszakadt, első alkalommal csak mintegy 200 darabot sikerült elkészíteni. Fiala kérésére másnap estére Szatmári Király György újabb 10-15 ív¹¹⁹⁴ stencilpapírt vásárolt, így Homonnaiéknál folytatódhatott a munka, s újabb 300 röplapot „gyártottak”. A munka végeztével a stencilpapírokat Homonnai elégette,¹¹⁹⁵ a röplapokat Tasnádyné és Tiszovszky csomagolta be,¹¹⁹⁶ majd azokat Fiala szállította el Hölcz Rezső lakására. A röplapokat – mint később is rendszerint – a Hölczék disznóólja mögötti fészkerben, egy vaságy alatt rejtette el.¹¹⁹⁷

1951 márciusában ugyancsak idős Homonnaiék lakásán folytatódott a röplapkészítés, ezúttal a „Talpra magyar” és a „Fehér partizán bajtársak” kezdetű röpcédulák gyártására került sor,¹¹⁹⁸ 100-100 példányban. A gyártásban ugyanazon személyek vettek részt, de ezúttal bekapcsolódtak Homonnai szülei is, id. Homonnai István a selejtes röpiratokat semmisítette meg, míg felesége a röplapok szétvagdosásában segédkezett.¹¹⁹⁹ A röplapokat az előzőekhez hasonlóan Fiala József rejtette el.

A Szatmári-féle tapperrel készített röplapokkal kapcsolatban több minőségi kifogás is felmerült, egyrésztől csak kis méretű, félíves röpcédulák sokszorosítására volt alkalmas, másrészről a lehúzások maszatosak voltak.¹²⁰⁰ Ezt megelégtelve Fiala Csaja László asztalost kérte fel egy új tapper elkészítésére. A Szatmári-féle tappert 1951 márciusában Homonnai lakásán hagyták, aki azt később elégette.¹²⁰¹ Csaja a felkérésnek eleget téve 1951 áprilisában készített egy 18x22 centiméteres tappert, valamint egy kartotékvágó készüléket és egy simítót.¹²⁰² A sokszorosítási eljárás ezután már sokkal hatékonyabban működött, noha a nyomtatási minőség később sem volt kifogástalan.¹²⁰³

1951. április 15. körül újabb röplapokat készítettek, ezúttal már Hölcz Rezső lakásán. Az új helyszínválasztásnak az volt az oka, hogy idős Homonnai házfelügyelő volt, ezért sokan

¹¹⁸⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 16. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 2.

¹¹⁸⁸ A tulajdonos 1952-ben visszakérte az írógépet, Fiala azonban azt nem adta, s később inkább egy másikat vásárolt helyette, attól tartott ugyanis, hogy az írógép betűi visszavezethetnek hozzájuk. (ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 30. kihallgatása. 1954. november 24.)

¹¹⁸⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 30. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 25.

¹¹⁹⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. október 15.

¹¹⁹¹ Uo.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 9. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október 21.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005025/1955-10. sz. ítélete

¹¹⁹² ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 10. kihallgatása. 1954. október 25.

¹¹⁹³ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 2. kihallgatása. 1954. október 15.

¹¹⁹⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 37. kihallgatása. 1954. december 4.

¹¹⁹⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 10. kihallgatása. 1954. október 25.

¹¹⁹⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 2. kihallgatása. 1954. október 15.

¹¹⁹⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 7. kihallgatása. 1954. október 20.

¹¹⁹⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 10. kihallgatása. 1954. október 25.

¹¹⁹⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés a „Fehér Partizánok” nevű szervezkedés ügyében. 1955. január 12.

¹²⁰⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 12. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október 26.

¹²⁰¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 10. kihallgatása. 1954. október 25.

¹²⁰² ÁBTL-3.1.9. V-127612/17a. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005031/1955-6. sz. ítélete

¹²⁰³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 12. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október 26.

jártak hozzá, s féltek, hogy kitudódik, mivel foglalatostkodnak. A gyártásban Fialán – aki előzőleg írógéppel stencilpapírra gépelte a szövegeket – és özv. Tasnády Antalnén kívül ezúttal Hölcz Rezsőné, Hölcz Gáborné és Tóth Kálmán vettek részt. A történetekre Fiala József kihallgatása során a következőképp emlékezett vissza: „A készítés 1951. április 15. körül este 10 óra körül a konyhában történt. Behoztam a fészerből a konyhába a tappert, a papírt és a festéket, majd bekentem festékekkel a tappert, ráerősítettem a stencilpapírt és egy papírlapon kipróbáltam. Utána megmutattam Tóth Kálmánnak, hogyan kell a tappert kezelni és azután egész idő alatt Tóth kezelte a tappert. Tasnádiné minden példány elkészítése után egy ruhával megtörölte a festéktől a tükröt, Hölcz Gáborné a kész példányokat rakta össze és számolta. Én a tappert kentem festékekkel időközönként, Hölcz Rezsőné néhány példány elkészítése után lefeküdt.”¹²⁰⁴ Ez alkalom három szövegű röplapot készítettek, mintegy 450 darab „Válassz!!!”, körülbelül 300 darab „Feltámadott a tenger” és mintegy 350 darab „Felhívás minden becsületes emberhez” címmel.¹²⁰⁵

A „Fehér Partizánok” röplapjaikat egy kivételével az „Illegális Fehérpartizán Vezetőség” aláírással látták el, mindössze a „Felhívás a magyar néphez” kezdetűt fejezték be azzal, hogy „Üdvözl minden magyart a Szeretet Párt”. Szövegeik élesen kommunista- és rendszerellenes beállítottságot tükröztek. Az alacsony életszínvonalért, a magyar nép szenvedéseieért, az éhezésért és nyomorgásért a „vörös kapitalisták”-at tették felelőssé,¹²⁰⁶ mint ahogy a bányaipar, a vasipar és a mezőgazdaság tönkretételéért, az internálásokért, a deportálásokért és „mindenért”.¹²⁰⁷ A „moszkoviták bérencei”-t a munkásság „megkínzói”-nak, bebörtönzői”-nek és „hóhérjai”-nak nevezték. Szóvá tették a szólás- és sajtószabadság hiányát is, mint ahogy azt is, hogy a kenyérhiányért a „kulákokat” tették felelőssé.¹²⁰⁸ Röplapjaikban a fehérpartizánok támogatására és a mozgalomhoz való csatlakozásra és a „vörös hóhér kormány” parancsainak megtagadására szólítottak fel,¹²⁰⁹ ugyanakkor figyelmeztettek a besúgókra. Híveiket és tagjaikat azzal intették óvatosságra, hogy még a legjobb ismerősöknek sem szabad hinni, mert elképzelhető, hogy épp őt fordították ellenük „presszió” által.¹²¹⁰ Az ÁVH-s Gacsál Gézától származó információra alapozva¹²¹¹ arra is felhívták a figyelmet, hogy a Péter Gábor által vezetett ÁVH a szovjet titkosszolgálat, az NKVD tanácsadóinak útmutatása alapján végez letartóztatásokat.¹²¹²

A Felhívás a magyar néphez című röplapjukban az MDP 1951. február 25-én kezdődő II. kongresszusára is utaltak, amely véleményük szerint „a magyar munkásság biztos halálát” készíti elő.¹²¹³ A közeledő világháborúra összpontosító és az osztályharc éleződését hangsúlyozó kongresszusra¹²¹⁴ úgy tekintettek, mint amely békefelhívással, a három- és öt éves tervvel készül a háborúra.¹²¹⁵ (Ebben nem tévedtek.¹²¹⁶)

Röpcéduláikon – a Fialákra oly jellemző módon – egyszerre éltek a dezinformáció és a fenyegetés eszközével. Azt állították magukról, hogy soraikat rendőrök, katonák és államvédelmisták erősítik,¹²¹⁷ de ott vannak tagjaik a hivatalokban, minisztériumokban¹²¹⁸ és a

¹²⁰⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 10. kihallgatása. 1954. október 25.

¹²⁰⁵ Uo.

¹²⁰⁶ ÁBTL-3.1.9. V-110206. 337.

¹²⁰⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3-a. 191.

¹²⁰⁸ ÁBTL-3.1.9. V-110206. 337.

¹²⁰⁹ ÁBTL 3.1.9. V-110206. 337.

¹²¹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 246. Fehérpartizán Bajtársak! kezdetű röplap

¹²¹¹ ÁBTL 3.1.9. V-127612. Fiala József 10. kihallgatása. 1954. október 25.

¹²¹² ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 246. Fehérpartizán Bajtársak! kezdetű röplap

¹²¹³ ÁBTL 3.1.9. V-127612/1. 19. Felhívás a magyar néphez

¹²¹⁴ Izsák 1995: 52.

¹²¹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-127612/1. 19. Felhívás a magyar néphez

¹²¹⁶ Gyarmati 2011, 168.

¹²¹⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612-1. 19.

¹²¹⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 246. Fehérpartizán Bajtársak! kezdetű röplap

pártapparátusban is,¹²¹⁹ s figyelemmel kísérik rendszer kiszolgálóit.¹²²⁰ Nyíltan arra utaltak, hogy ne merjék őket feljelenteni, mert lehet, hogy az illetőt épp egy fehérpartizán fogja fogadni az ÁVH-nál, vagy a pártnál.¹²²¹ Röplapjaikban visszatérően hangsúlyozták, hogy a „felszabadulás órája” közeledik, amely amerikai irányítással, Jugoszlávia és Csehszlovákia felől érkező csapatokkal¹²²² meghozza a „várva várt szabadságot”.¹²²³ Állításuk szerint a fehérpartizánok ekkor csatlakoznának az amerikaiakhoz, de nyomatékosan felszólították tagjaikat, csak a vezetőség által megadott „jelhangra” léphetnek akcióba, „mert inkább száz gazember fusson ideig-óráig, míg egy ártatlan ember élete kioltódjon, illetve vére folyjon.”¹²²⁴

A röplap írói egyértelművé tették jövőbeli elképzeléseiket, vissza-visszatérően „nagy leszámolás”-sal fenyegettek, amely során a „gazember kommunisták, illetve hóhérok” felelni fognak a „borzalmas szenvedésekért, megkínzásokért, gyilkolásokért”.¹²²⁵ A „Válassz!!!” kezdetű röplapjukban az elrettentés szándékával szólítottak fel „élet és szabadság”, illetve „börtön vagy kötél” közötti választásra. Hangsúlyozta azt is, hogy a „szörnyű bűnökért” nem csak a „magas hivatal viselő” emberek, de a „legegyszerűbb” végrehajtók is felelni fognak.¹²²⁶ A „Fehérpartizán Bajtársak” kezdetű röplapjukban azt vetítették előre, hogy a különböző fegyveres szervekbe és hivatalokba beépült fehérpartizánok a parancs elhangzása után előre elkészített névsor alapján fogják el „élve vagy halva, de ha csak lehet élve” a bűnösöket, hogy aztán az igazságszolgáltatás döntsön sorsukról.¹²²⁷ A felelősöket tehát bíróság elé kívánták állítani, s jó előre leszögezték, hogy „nem lehet majd pénzzel és hamis tanúzással fehérre mosni senkit sem”.¹²²⁸

Fiala József a „Válassz” feliratú röplapot a fészkerben lévő vaságy alatt rejtette el. Ekkor ugyanis már tervbe volt véve, hogy a röplapozást „Egyesült Nemzetek Lapja” címmel szamizdat formájában folytatják, s azokat postai úton terjesztik. Binderrel úgy döntöttek, hogy a „Válassz” példányait az első számhoz fogják mellékelni, majd azokat elrettentésképp pártfunkcionáriusoknak, tanácstagoknak és hivatali vezetőknek küldik meg.¹²²⁹

Az első szórás

A röplapok terjesztésére először 1951. március 3-áról 4-ére virradó éjszaka került sor. Binder Oszkár óvatossági okokból úgy döntött, hogy a terjesztést nem Miskolcon, hanem a fővárosban kezdik meg. A szórással Fiala József az ároktői Schmidt Pált és a cserépfalusi Tóth Kálmánt bízta meg. Fiala részletesen kioktatta őket a terjesztés módszeréről, amelyről Tóth Kálmán kihallgatásán a következőképp emlékezett vissza: „elmondta, hogy a röpcédulákat egyenként, vagy párosával ablakokba, pincelejáratokba tegyük, vagy pedig ha kertek házak felé megyünk, dobjuk be a kerítésen. Közölte azt is, hogy a szórás során egyikünk az utca egyik oldalán, a másik a másik oldalon menjen és végezze a szórást, továbbá, hogy kettőnk közül valaki mindig előbb járjon néhány méterrel. Ennek a személynek az volt a feladat, hogy előre figyeljen. A hátul menő személy főként hátra figyelt. Kioktatott arra is Fiala, hogy hogyan cselekedjünk veszély idején. A szórást csak akkor volt szabad folytatnunk, ha az utcán közelben nem volt senki sem. Ha valamilyen gyanús személyt, vagy rendőrt látunk, amely feltehetően észrevette a szórást, legsürgősebben meg kellett szabadulni a nálunk lévő röpcéduláktól (pincébe, vagy

¹²¹⁹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3-a. 191.

¹²²⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 248.

¹²²¹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3-a. 191.

¹²²² ÁBTL-3.1.9. V-127612-1. 19.

¹²²³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 246. Fehérpartizán Bajtársak! kezdetű röplap

¹²²⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 246. Fehérpartizán Bajtársak! kezdetű röplap

¹²²⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612-1. 19.

¹²²⁶ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3-a. 191.

¹²²⁷ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 246. Fehérpartizán Bajtársak! kezdetű röplap

¹²²⁸ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 248. Felhívás minden becsületes magyar emberhez

¹²²⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 10. kihallgatása. 1954. október 25.

szennyecsatornába kellett volna dobni) és eltűnni a környékről. Végül Fiala azt mondta, hogy a szórás este hajtsuk végre, s utána a legközelebbi vonattal utazzunk haza.”¹²³⁰

Tóth Kálmán és Schmidt Pál – akik korábban nem ismerték egymást – vonattal utaztak Budapestre,¹²³¹ ahová este nyolc óra körül érkeztek meg. Tóth először a Jávorka utcában Binder Oszkár egyik ismerősét, egy Szécsi nevű férfit keresett fel. Míg Schmidt az utcán várakozott, Tóth álnéven bemutatkozva felfedte a férfi előtt a „földalatti mozgalmat” és arra kérte, hogy juttasson el egy borítékban lévő levelet az amerikai vagy az angol követségre. Szécsi a megbízást nem vállalta, közölte, hogy ő már idős a feladat elvégzésére, így Tóth dolgavégezetlenül, a borítékkal együtt távozott a lakásból.¹²³²

Tóthék ezután a Thököly utca környékén, egy kertes, villaszerű lakásos utcában kezdtek hozzá a „Felhívás a magyar néphez” című röplap 500 példányának a terjesztéséhez.¹²³³ Tóth – Fiala intelmei szerint – az utca baloldalán, míg Schmidt előtte mintegy húsz méterrel, a jobboldalon végezte a terjesztést. A röpcédulákat a kapukon lévő postaládákba, vagy a kerítéseken át dobták be, de előfordult, hogy a náluk lévő rajzszegekkel rögzítették a kerítésekre. A mintegy két órán át tartó röplapozás során három-négy utca „beszórása” után terjesztés nélkül folytatták útjukat, majd újabb három-négy utcában szórtak, a tereken pedig a padokon hagytak több röplapot. Az utolsó néhány röpcédulát a rajzszegekkel együtt a szennyvízcsatornába dobták.¹²³⁴

Az akcióról az ÁVH hamar értesült, adataik szerint a következő közterületeken voltak a „főbb szórás pontok”: a VIII. kerületben a Hédervári utca, Delej utca, Golgota tér, Kálvária tér, Bérkocsis utca, Kabók Lajos utca és Köztársaság tér; a X. kerületben a Szapáry utca, a XIV. kerületben a Korong utca, Gyarmat utca, Amerikai út területén.¹²³⁵

1951. április 6. és 12. között ismét „Fehérpartizánok” aláírású röplapokat terjesztettek Budapesten, Székesfehérváron és Sátoraljaújhelyen, a szórás azonban – az ÁVH nyomozásának adatai szerint – már a Hargitai-féle csoporthoz kötődött. Binder Oszkár utasítására Fiala József ugyanis Tóth Kálmánnal több száz „Talpra magyar” és „Fehér partizán bajtársak” felütésű röpcédulát küldött dr. Hargitai Gyulának.¹²³⁶

IV. 3. 5. „Pók” jelentkezése és a Hargitai-csoport csatlakozása a Fehér Partizánokhoz

1951. március 31-én hatalmas változás állt be a Névtelen Lelki Szervezet életében. Fiala József közvetítő útján hosszú idő után ismét felvette a kapcsolatot dr. Hargitai Gyulával. Hargitai ekkor már legalább egy éve nem találkozott Binder Oszkárral és Fialával, egy ideig összekötőn keresztül tartották a kapcsolatot, ez azonban 1950 elején¹²³⁷ megszakadt közöttük. Bizonyos, hogy egy ideig kapcsolatban álltak, hiszen Hargitai Gyula előadásából Fiala viszonylag pontos információkkal rendelkezett a szervezkedésről, tudomással bírt arról, hogy a szervezkedés Miskolcon kívül kiterjedt a környékre is, bár azt tévesen tudta, hogy Ózdon kívül Salgótarjánban, Sátoraljaújhelyen és még egy-két nagyobb városban is vannak „embereik”. Fiala ugyancsak tudott arról, hogy a miskolci tagok közül az egyik legjelentősebb személyiség

¹²³⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Tóth Kálmán 5. kihallgatása. 1954. október 19.

¹²³¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 10. kihallgatása. 1954. október 25.

¹²³² 1952 őszén Fiala ismét megbízta Tóthot, hogy beszélje rá Szécsit a feladatra. Tóth azonban hiába utazott Pestre, ugyanis érkezése előtt néhány nappal halt meg Szécsi. (ÁBTL-3.1.9. V-127612. Tóth Kálmán 10. kihallgatása. 1954. október 27.)

¹²³³ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Tóth Kálmán 6. kihallgatása. 1954. október 20.

¹²³⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Tóth Kálmán 6. kihallgatása. 1954. október 20.

¹²³⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés. Tárgy: „Fehér partizán” aláírású röplap terjesztése. 1953. október 16.

¹²³⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 9. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október 21.

¹²³⁷ Egy ügynöki jelentés szerint Hargitai 1951 áprilisában közölte, hogy öt negyedéve szakadt meg közöttük a kapcsolat. (ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés. Miskolc, 1951. április 30. Adta: Buza Ferenc ügynök)

egy vasgyári munkás, akinek egy szőlőben van családi háza, ahol megbeszéléseket szoktak tartani, de arról is tudott, hogy találkozókat tartottak a Paizs-vendéglőben is.¹²³⁸

A Binder és Fiala Hargitaival állandó és alkalmi összekötők révén is tartotta a kapcsolatot. Fiala attól félt, hogy „Hargitait mindjobban terebélyesedő szervezkedése miatt lefogják és akkor a vele való összeköttetése is kiderül”,¹²³⁹ ezért többször küldött neki figyelmeztetést. Először Homonnai István útján kérte meg, „a szervezkedésről ne beszéljen, mert figyelik”.¹²⁴⁰ Később Hölcz Rezsőt küldte hozzá, aki „névtelen jóbarátként közölte vele, hogy rendőrségi összeköttetése okán tudja, hogy figyelik őt, s a legkisebb további gyanúk esetén lefogják”. Hargitaira nem hatottak a figyelmeztetések,¹²⁴¹ ezért Fiala 1950-ben, vagy 1951-ben Boncsér Bélát már azzal bírta meg, hogy úgy verje meg Hargitait, hogy „ne jöjjenek rá a tettesre”,¹²⁴² illetve hogy „hallgattassa el, mert ő illetéktelen személyeknek beszél a szervezkedésről.”¹²⁴³ Az már nem állapítható meg, hogy az üzenetet Boncsér átadta-e, az viszont bizonyos, hogy a bántalmazásra nem került sor.

Boncsér Béla személye azért is fontos, mert bár az iratok alapján kétségtelenül megállapítani nem lehet, a legnagyobb valószínűség szerint ő volt az első állandó összekötő Fiala és Hargitai között. Boncsért 1950 elején Fiala vont be a szervezkedésbe és egy ideig futár szerepet töltött be közte és a mozgalom tagjai között,¹²⁴⁴ utóbb pedig mind a Hargitai-, mind a Fiala-féle mozgalommal kapcsolatban felmerült a neve a vizsgálat során. Fiala egyik vallomásaiban beszélt Boncsér lehetséges futárként való kijelöléséről, azonban állítása szerint az végül nem történt meg, mert Tóth Kálmánt – aki vidékiként ritkán járt Miskolcon és kevésbé kellett attól tartani, hogy Hargitai felismeri őt az utcán – alkalmasabbnak látta a feladatra.¹²⁴⁵ Fiala tehát tagadta a „futári” megbízatás kiadását, tekintettel azonban arra, hogy Boncsér neve mindkét szervezkedés ügyében felmerült, valószínűbb, hogy az mégis megtörtént.

Hargitai 1950 tavaszán beszélt először Viskolcz Istvánnak egy személyről, aki közte és a szervezkedés „vezére”, az „öreg”¹²⁴⁶ – vagyis Binder Oszkár – között tartja a kapcsolatot, s akin keresztül utasításokat kap és jelentéseket küld. Ezt a személyt „Futár”-nak, vagy „Pók”-nak nevezte. Dr. Hargitai Gyula többször hangoztatta, hogy a „Futár” utasításokat fog hozni számukra,¹²⁴⁷ s Viskolcz István is azzal intette türelemre a tagokat, hogy „egy kis türelem, rövidesen meg fog érkezni a futár és megfogják kapni a kellő útmutatást.”¹²⁴⁸ Ez azonban csak 1951 tavaszán történt meg. Ekkor Binder Oszkár és Fiala József döntött úgy, hogy Tóth Kálmánt küldik a számára ismeretlen Hargitaihoz és küldenek röplapokat további terjesztésre. Tóthnak – félve attól, hogy Hargitaiék letartóztatása az ő lebukásukhoz is vezethet – azt az utasítást adták, hogy közölje, a röplapokat Budapestről hozta.¹²⁴⁹

1951. március 31-én dr. Hargitai Gyulát Tóth utca 6. szám alatti lakásán egy addig ismeretlen férfi kereste fel,¹²⁵⁰ aki – egy ügynöki jelentés szerint – jelszóval azonosította

¹²³⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 11. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. október 25.

¹²³⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 26. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. november 20.; ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 43. kihallgatása. 1954. december 16.

¹²⁴⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005025/1955-10. sz. ítélete

¹²⁴¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 26. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 20.; ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 43. kihallgatása. 1954. december 16.

¹²⁴² ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 33. kihallgatása. 1954. november 27.

¹²⁴³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005025/1955-10. sz. ítélete

¹²⁴⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005025/1955-10. sz. ítélete

¹²⁴⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 33. kihallgatása. 1954. november 27.

¹²⁴⁶ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Buzás Mihály kihallgatása. 1955. március 28.

¹²⁴⁷ ÁBTL 3.1.9. V-140122/1. Viskolcz István kihallgatása. 1951. május 19.

¹²⁴⁸ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Némethy Tibor kihallgatása. 1955. február 23.

¹²⁴⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 33. kihallgatása. 1954. november 27.

¹²⁵⁰ ÁBTL 3.1.9. V-140122/1. Hargitai Gyula vallomása., 1951. május 9.

magát.¹²⁵¹ Az illető – az inkognitóban lévő Tóth Kálmán – „Nagy Pista”¹²⁵² álnéven mutatkozott be, s közölte, hogy igazi kilétét csak később hajlandó felfedni.¹²⁵³ „Pók” magát dunántúli származásúnak mondta, közölte, hogy jól ismeri Hargitai előéletét, majd bejelentette, hogy az illegális Szeretet Párt – az elnevezésről Hargitainak nem volt tudomása – budapesti központjának kiküldöttje és felkérte, hogy a miskolci szervezet vezetésre.¹²⁵⁴ Ismertette a szervezet céljait, de lényeges információkat nem árult el róluk, csupán közölte, hogy „már régebben működik”. A mozgalom kiterjedtségével kapcsolatban sem adott egyértelmű választ, csak közölte, hogy „a köztudatba bele kell vinni, hogy a szervezkedésnek »több tízezer« tagja van és az egész országban működik.”¹²⁵⁵ Bár Hargitai – aki gyanakvó és természetű és tartózkodó magatartású ember volt, s ezért csak kevesekkel tartott kapcsolatot¹²⁵⁶ – először kételkedett az idegen szavaiban, a férfi azonban megnyugtatta, hogy nem provokátor, s elnyerte a bizalmát.¹²⁵⁷ Ebben bizonyára szerepet játszott a jelszó is, amely minden bizonnyal még a Binder-féle időkből származott. A „futár” a beszélgetés során óvatosságra intette, figyelmeztette arra, hogy megfigyelés alatt áll, „mert sokat jár vidékre”,¹²⁵⁸ majd felkérte Hargitait, hogy a szervezkedést bővítse és azt sejtekre építve alakítsa ki. „Nagy Pista” részletesen eligazította Hargitait, közölte vele, hogy bizalmas kapcsolatai közül csoportvezetőket szervezzen be minél nagyobb számban, majd sejtyszerűen építsék ki a szervezkedést. Az iránymutatás szerint a csoportvezetők meg nem határozott számú tagból álló sejteket kellett, hogy létrehozzanak, amelynek tagjai ugyancsak újabb sejteket alapítanak. A sejtek tagjait konspirációs okokból csak a csoportvezető ismerhette, ők maguk egymásról nem tudhattak. A sejttagok keresztnéveit a csoportvezetőknek kellett összegyűjteniük, ezzel is kívánták elkerülni, hogy egy lebukás esetén a hatóságok a teljes mozgalmat felderíthessék és felszámolhassák. A tagok keresztnéveit Hargitainak kellett összegyűjteni, majd azt a „Futár” útján a szervezkedés vezetőjének továbbítania abból a célból, hogy részükre igazolványokat állítsanak ki, amelyekkel a rendszerváltozás bekövetkezése esetén igazolni tudják magukat az angolszász fegyveres erők előtt.¹²⁵⁹

A „futár” megjelenésének, a „régí vonal” felújulásának Hargitai és a szervezkedés tagjai nagyon megörültek, s új lendületet adott a mozgalomnak. Dr. Hargitai – későbbi vallomásai szerint – saját maga is aktív tagszervezésbe fogott, s a beszervezettekről keresztnéveik feltüntetésével listát készített. A lakásán tartott házkutatáson utóbb egy kézzel írt kiegészítésekkel rendelkező gépírással¹²⁶⁰ és egy kézzel írt¹²⁶¹ lista maradt fenn, amelynek adatai eltérnek. A névjegyzékek 68, illetve 35 nevet tartalmaztak, amelyekből következően összesen 103 beszervezett személyt tartott nyilván.¹²⁶² A listán kilenc miskolci és három ózdi sejt tagjait tüntette fel, emellett „T”, „U.T.” „M”, stb. kódok mellett további sejtvezetők és csoportok tagjainak a keresztnévét. Több vezető neve mellett tagokat nem tüntetett fel, máshol egy-egy csoport tagjaként akár tizenkét személyt is szerepeltetett.

A listák adataiból következően Hargitai széleskörű szervezetet tudhatott maga mögött, a vizsgálat során azonban azt állította, hogy az általa csoportvezetőként feltüntetett személyek

¹²⁵¹ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés. Miskolc, 1951. április 30. Adta: Buza Ferenc ügynök

¹²⁵² ÁBTL 3.1.9. V-110206. Zempléni jelentése dr. Hargitai Gyula fogdai magatartásáról. 1951. május 11.

¹²⁵³ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Dr. Eötvös László tanúkihallgatása. 1951. május 1.

¹²⁵⁴ ÁBTL 3.1.9. V-140122/1. Hargitai Gyula vallomása., 1951. május 9.

¹²⁵⁵ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3. 226: Dr. Hargitai Gyula kihallgatása. Budapest, 1951. május 7.

¹²⁵⁶ ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 Viskolcz István kihallgatása. 1951. május 23.

¹²⁵⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3. 226: Dr. Hargitai Gyula kihallgatása. Budapest, 1951. május 7.

¹²⁵⁸ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Dr. Hargitai Gyula fogdai magatartása. Budapest, 1951. május 7.

¹²⁵⁹ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Dr. Hargitai Gyula vallomása. Budapest, 1951. május 9.

¹²⁶⁰ ÁBTL 3.1.5. O-11961-3. 175.

¹²⁶¹ ÁBTL 3.1.9. V-110206. 347.

¹²⁶² A keresztnévek után feltüntetett arab számok arra utaltak, hány azonos nevű személy szerepel a sejtben. (ÁBTL 3.1.9. V-110206. 148: Dr. Hargitai Gyula vallomása. Budapest, 1951. május 9.)

nem mindegyikét szervezte be ténylegesen, többek felkérését csak tervezte.¹²⁶³ Vallomása szerint a sejtvezetőként feltüntetett személyek közül csupán a II. csoportnál feltüntetett dr. Eötvös László 1951. április közepén és a IV. sejtnél tévesen „Ernö”-ként nyilvántartott Frágner Ede 1951. április 2-án végrehajtott beszervezésére került sor.¹²⁶⁴ Dr. Eötvös beszerzése valóban megtörtént, s Hargitai a férfit további tagszervezéssel bízta meg. Bár Eötvös ezt nem teljesítette, később öt kitalált nevet adott át Hargitainak,¹²⁶⁵ így azok szerepeltek a kimutatáson.

Hargitai vallomásai szerint az I. csoport vezetőjeként Hegedűs István joghallgatót szemelte ki, míg az V. élére régi barátját,¹²⁶⁶ Mitró György volt fogházfelügyelőt, a VI.-nak pedig Jászai Zoltánt,¹²⁶⁷ beszerzésükre azonban nem került sor. Vallomása szerint a III. csoport vezetőjének feltüntetett „József” és a hozzá írt tagoknak a keresztnéveit csupán kitalálta és azért írta a vezető mellé, hogy „dr. G. J.” – az ÁVH gyanúja szerint ez dr. Gáti József ügyvéd nevét takarta –, hogy felső kapcsolata létező személynek higgye őt.¹²⁶⁸ Minthogy Hargitai a vizsgálat végét nem élte meg, így a listákon szereplő további sejtekről már nem tudott nyilatkozni. Feltételezhető azonban, hogy az ózdi csoportok élén feltüntetett „József”, illetve a két „László” az 1951. április első felében beszerezett Kovács József vasgyári munkással, Lakos László munkással és Gömöri László kohóüzemi anyagkiadóval azonos, Hargitai ugyanis mások mellett az ő beszerzésüket ismerte el vallomásaiban. Kihallgatásai során a felsoroltakon túl Boncsér Béla és Pádár János miskolci, Misuta Endre ózdi, valamint Balogh Ferencné és Fehér Nándor székesfehérvári lakosok beszerzését vallotta be. Állítása szerint mindegyiküket – csak – 1951 áprilisában csatlakoztatta a mozgalomhoz.¹²⁶⁹

„Nagy Pista” a következő hetekben még három alkalommal kereste fel Hargitait. 1951. április 2-án „Pók” sántikálva érkezett, majd közölte, hogy a jugoszláv határnál járt, ahol a határőrök rálöttek, útjáról azonban részleteket nem árult el.¹²⁷⁰ Második, vagy harmadik, 1951. április 18-án történt látogatásánál a „futár” két lepecsételt borítékot és egy „MOB SZM” feliratú, nemzeti karszalagot adott át, amely „Munkás Paraszt Értelmiség Illegális Mozgalma 1945” körpecséttel volt ellátva, benne a Szentháromság egyházi jelzéseivel.¹²⁷¹ Valószínűleg ekkor adta át a Szeretet Párt angol nyelvű programját is.¹²⁷² „Pók” azt is közölte, hogy a borítékokat – amelyek angol nyelvű „megbízóleveleket” tartalmaztak – nem szabad kibontani, azok a rendszerváltozás esetén fognak igazolásul szolgálni a szervezkedés tagjai számára az angolszász csapatok előtt.¹²⁷³ Ezeket Hargitai a lakásán egy kis páncélládjában rejtette el.¹²⁷⁴

Az első két találkozó négyszemközt zajlott, később azonban hosszabb-rövidebb ideig részt vehettek azon a szervezkedés más tagjai is. Így 1951. április 18-án mintegy tíz percig dr. Eötvös László volt jelen a megbeszélésen,¹²⁷⁵ s ugyanezen találkozón mutatta be „Póknak” Hargitai Viskolcz Istvánt. Ez alkalommal „Pók” közölte, hogy egyelőre nem ad feladatot, de készüljenek fel, mert néhány nap múlva visszatér és akkor fogja tudatni a teendőket. Az utolsó találkozóra 1951. április 27-én, az esti órákban került sor. „Pók” ígéretét teljesítve ekkor adott utasítást „Fehérpartizánok” aláírású röplapjaik terjesztésére. Tervéről Hargitai előre tudott,

¹²⁶³ ÁBTL 3.1.9. V-110206. 148: Dr. Hargitai Gyula vallomása. Budapest, 1951. május 9.

¹²⁶⁴ Hargitai tévesen Ernő néven jegyezte fel a listára és ezen a néven is említette kihallgatásain, az ÁVH azonban azonosította kilétét. (ÁBTL 3.1.9. V-110206. Környezettanulmányok felterjesztése. 1951. május 17.)

¹²⁶⁵ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés. Miskolc, 1951. április 30. Adta: Buza Ferenc ügynök

¹²⁶⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 25. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 19.

¹²⁶⁷ Az ÁVH személyét Jászó Zoltán törvényszéki irodatisztként azonosította.

¹²⁶⁸ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Dr. Hargitai Gyula vallomása. 1951. május 9.; ÁBTL 3.1.9. V-110206. Dr. Hargitai Gyula vallomása. 1951. május 11.

¹²⁶⁹ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Dr. Hargitai Gyula vallomása, 1951. május 9.

¹²⁷⁰ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3. 226: Dr. Hargitai Gyula kihallgatása. 1951. május 7.

¹²⁷¹ ÁBTL 3.1.9. V-140122/1. Hargitai Gyula vallomása, 1951. május 9.

¹²⁷² ÁBTL 3.1.5. O-11961/3. 163-168.

¹²⁷³ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Dr. Hargitai Gyula vallomása. Budapest, 1951. május 9.

¹²⁷⁴ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Dr. Hargitai Gyula fogdai magatartása. 1951. május 7.

¹²⁷⁵ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Dr. Hargitai Gyula kihallgatása. 1951. május 7.

ezért Viskolczot arra kérte, bőrönddel vagy hátizsákkal érkezzen a találkozóra. „Pók” ugyanis a találkozóra egy közepes nagyságú tömött hátizsákkal érkezett, tele röpcédulával.¹²⁷⁶ A röpcédulák egy részét átadta Hargitainak, azok előállításának költségeire pedig 160 forintot kért és kapott.¹²⁷⁷ Míg Viskolczra vártak, „Pók” és Hargitai úgy határoztak, hogy a Lelki Szervezet nevét megváltoztatják, népszerűbbnek találták a – Fialák által is használt – „Munkás Paraszt Értelmiség” elnevezést,¹²⁷⁸ míg más adat szerint a röplapokon szereplő „Fehérpartizánok” mellett döntöttek.¹²⁷⁹ Viskolcz csak munkája végeztével, 10 óra után csatlakozott hozzájuk, majd kérésére később megjelent Buzás Mihály és felesége is egy hátizsákkal. A Buzás-házaspár kint várakozott, míg Viskolcz bent megpakolta a hátizsákot (a röpcédulák egy része Hargitainál maradt), majd a röplapokat Buzásék hazavitték.¹²⁸⁰ Az átadott röplapok dr. Hargitai Gyula vizsgálati anyagából azonosíthatók, eszerint a „Válassz!!!” kezdetű röplapon kívül mindegyik röpcédulából kaptak példányokat.¹²⁸¹

Buzás Mihályék távozása után „Pók” Hargitai közreműködésével feleskette Viskolcz Istvánt. Először egy lepecsételt borítékot és egy karszalagot nyújtott át neki, majd a „Pók” és utána Hargitai elmondták az esküszöveget, amelyet Viskolcz is megismételt: „Én esküszöm, hogy az illegális szervezetet soha el nem árulom és hű leszek hozzá. Isten engem úgy segítsen.” Ezután csókkal üdvözölték egymást. A megbeszélés végén a következő találkozó időpontját 1951. május 2-ára tették, erre azonban Hargitai örízetbevétele miatt nem került sor.¹²⁸²

Viskolcz István a találkozó után közölte a tagokkal a szervezkedés nevének megváltoztatását és bemutatta nekik a mozgalom karszalagját és a lepecsételt borítékot,¹²⁸³ majd gőzerővel hozzáfogtak a röplapozás előkészületeihez.

IV. 3. 6. A Névtelen Lelki Szervezet röplapozása

A Hargitai-csoport bizonyíthatóan először 1951 áprilisában hajtott végre nagyarányú röplapterjesztést, Fiala József a fogdaügynök és kihallgatója előtt azonban részletesen nyilatkozott állítólagos korábbi akcióikról. Elmondása szerint Hargitai első alkalommal 1947 októberében mutatott neki egy indigóval sokszorosított, negyedíves röpcédulát, amelyben „Jézus szent szíve segítse az igaz keresztényeket a kommunisták elleni harcban” szöveg szerepelt. Ez megfogalmazásában sokkal mértéktartóbb volt, mint amelyek 1948 márciusában készültek, utóbbiak már „vérszomjas” kitételeket, kommunista- és zsidóellenes uszításokat tartalmaztak: a „kommunisták a közeljövőben nagyon meg fogják ütni a bokájukat”, „közeledik a véres leszámolás órája”, „nemzeti bosszú a kommunisták és a zsidók ellen” és más, hasonló „vad uszítások”. 1949 márciusában Hargitai újabb röpiratot mutatott, amely „felszabadulás címmel” a szovjet katonákat állítólag „gyalázta”,¹²⁸⁴ s „német- és nyilasdicsőítő, valamint antiszemita” gondolatokat tartalmazott. Fiala elmondása szerint 1949 októberében Binder Oszkár is mutatott neki egy röpcédulát,¹²⁸⁵ tehát Hargitaiék 1947 és 1949 között legalább négy alkalommal röplapoztak. Elbeszélését az állambiztonsági dokumentumok nem támasztják alá, a nyomozás egyetlen olyan röplapozási akciót sem azonosított ebből az időszakból, amelyet a Névtelen Lelki Szervezettel hozott összefüggésbe. Az ÁVH által dokumentált és Hargitaiékhoz

¹²⁷⁶ ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 Viskolcz István kihallgatása. 1951. május 21.

¹²⁷⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11961-3. 226: Dr. Hargitai Gyula kihallgatása. 1951. május 7.

¹²⁷⁸ ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 Viskolcz István kihallgatása. 1951. július 12.

¹²⁷⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. Viskolcz István vallomása, 1951. november 14.

¹²⁸⁰ ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 Viskolcz István kihallgatása. 1951. május 21.

¹²⁸¹ ÁBTL 3.1.9. V-110206. 330, 331, 334, 337.

¹²⁸² ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 Viskolcz István kihallgatása. 1951. május 21.

¹²⁸³ ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 Viskolcz István kihallgatása. 1951. július 12.

¹²⁸⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 25. kihallgatása. 1954. november 18.

¹²⁸⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 25. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. november 19.

köthető első röplapozás 1951. április 6-án volt.

1951. április 6-án, a hajnali órákban a „Fehérpartizánok Vezetőség” nevében kibocsátott, „Talpra magyar!” és „Fehérpartizán bajtársak!” című, stencillel sokszorosított rölapokat terjesztettek Székesfehérváron. Még aznap este Budapesten hasonló szövegű röpcédulákat dobtak be VII. és a XI. kerületi levelesládákba. A terjesztett illegális kiadványok száma nem ismert, az ÁVH nyilvántartása szerint ezekből később 50-50 darab került a birtokukba. 1951. április 12-én éjjel Sátoraljaújhelyen ugyancsak ezen rölapokat terjesztették ismeretlenek,¹²⁸⁶ amelyekből másnapig nyolc példány került a hatóságok kezére. Az ÁVH – a pártbizottsággal folytatott megbeszélés után – azonnal megkezdte az ügy felderítését.¹²⁸⁷

A vizsgálati iratok adatai szerint a székesfehérvári szórásra eredetileg Várhelyi Sándort kérték fel, ő azonban a vállalkozást kockázatosnak tartotta, ezért a megjelölt időben nem kereste fel Hargitait és nem vette át tőle az e célra szánt 300 rölapot.¹²⁸⁸ Dr. Hargitai Gyula vallomásaiban a sátoraljaújhelyi szórás „tetteseként” a kihallgatása előtt két héttel elhunyt Frágner Ede diósgyőri lakost nevezte meg. Az ÁVH azonban nem hitt neki.¹²⁸⁹ Arra gyanakodtak, hogy Sátoraljaújhelyen az ózdi Gömöri László másodmagával hajtotta végre a terjesztést,¹²⁹⁰ ezt azonban nem tudták bizonyítani. Viskolcz István kihallgatása során arról számolt be, hogy tudott arról, hogy dr. Hargitai maga szórt széjjel rölapokat Sátoraljaújhelyen, Székesfehérváron, Debrecenben és Nyíregyházán,¹²⁹¹ ennek hitele azonban megkérdőjelezhető, hiszen az utóbbi két településen még az ÁVH sem tudott hasonló akcióról. Tény mindenesetre, hogy a vizsgálat során dr. Hargitai Gyula beismerte a székesfehérvári, budapesti és sátoraljaújhelyi szórásokban való közreműködést.¹²⁹² Ennek részleteire azonban a későbbi nyomozás sem tudott fényt deríteni.

Fiala József egyik 1954-es kihallgatásán arról számolt be, hogy Tóth Kálmán két alkalommal adott át rölapokat Hargitainak. Az elsőként átadott röpcédulákat Hargitai Budapesten és Sátoraljaújhelyen kívánta terjeszteni. A szórásról Hargitai – minden bizonnyal 1951. április 18-án – Tóth Kálmánnak is beszámolt és további, nagyobb mennyiségű rölapot kért. Binder engedélyével így később – 1951. április 27-én – Tóth mintegy 650 darab, „Felhívás”, illetve „Talpra magyar” kezdetű rölapot adott át Hargitainak.¹²⁹³ Fiala állítása más forrásból nem erősíthető meg, tény ugyanakkor, hogy a férfi mindkét városban rendelkezett régi kapcsolatokkal, így elképzelhető, hogy a terjesztést ő maga hajtotta végre. Bizonyos, hogy az újhelyi rölapozásról tudomással bírt, hiszen arról Viskolcz Istvánnak személyesen számolt be. Viskolczra nagy hatást tett a hírt, úgy gondolta, hogy tagjaikat saját készítésű rölapok terjesztésével tudnák aktivizálni, így javaslatára abban állapodtak meg, hogy saját szerkesztésű rölapokat fognak készíteni és terjeszteni. E célból Nagy József taguktól elkért két rendszerellenes verset, amelyeket még 1949-ben olvasott, azokat bemutatta Hargitainak, majd megegyeztek a versek sokszorosításában és terjesztésében.¹²⁹⁴

Viskolcz István először a gyári nyomdában kívánta elkészíttetni a rölapokat, de ott nem vállalták a feladatot, mert gyakori volt az ellenőrzés.¹²⁹⁵ Ezután Helmezy Miklóst kérte fel, aki vállalta a feladatot. Viskolcz már másnap elvitte Helmezy lakására Hargitai írógépét és a két vers szövegét, s pénzt is adott papír vásárlására. Viskolcz saját maga is írt egy négy-öt sornyi

¹²⁸⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés. Tárgy: „Fehér partizán” aláírású rölap terjesztése. 1953. október 16.

¹²⁸⁷ HU-MNL-BAZML-XXXV.69.-1/126. ő.e.

¹²⁸⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 687/1958. Várhelyi Sándor kihallgatása. 1952. július 31.

¹²⁸⁹ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés dr. Hargitai Gyula (Fehér partizánok és Szeretet Párt) aláírású illegális röpcédulák ügyében. Budapest, 1951. május 2.

¹²⁹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-110207-2 Távmondatt. Miskolc, 1951. június 22.

¹²⁹¹ ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 2858/1951. sz. átirat

¹²⁹² ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés a Fehér Partizánok illegális szervezkedés ügyéről. Budapest, 1951. május 5.

¹²⁹³ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 10. kihallgatása. 1954. október 25.

¹²⁹⁴ ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 Viskolcz István kihallgatása. 1951. július 17.

¹²⁹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-140122/1. Kovács József kihallgatása. 1955. május 18.

szöveget, amelyben kitartásra buzdította a rendszer ellenségeit, így összesen háromféle röplap szövege állt rendelkezésre. Néhány nap múlva Buzás Mihály, majd Dion István is vállalkozott a feladat elvégzésére.¹²⁹⁶ Viskolcz a röpcédulázásban résztvevők számára a vasgyárban, egy lemezbódében tartott megbeszélést, majd egyes adatok szerint a röpcédulák megfogalmazásába Buzás Mihály, Helmeczy Miklós, Hudák József¹²⁹⁷, Dion István és Kovács József is bekapcsolódott.¹²⁹⁸

A röpcédula elkészítéséhez először egy kézi nyomdaszerű hengert vittek Buzás Mihály lakására, amelyet Viskolcz István próbált ki, de a festék összefutott a papíron, ezért úgy döntöttek, hogy írógépen, indigóval fogják azokat elkészíteni.¹²⁹⁹ Buzás ezért Hejőcsabáról elhozta Bárczay Olivér nagynénje Erika gyártmányú táskairógépét,¹³⁰⁰ majd azzal láttak hozzá a röplapok sokszorosításához.

A röplapkészítés Dion István, Buzás Mihály és Orosz Péter lakásán történt. Dion István Varga Károllyal közösen készített röpcédulákat. Ezek egy része az előre átadott szövegek alapján készült, de ők maguk is írtak röplapokat, amelyek antiszemita kitételeket is tartalmaztak.¹³⁰¹

Buzás Mihály és felesége a Viskolcz által átadott három minta alapján mintegy 70-80 darabot készített. Ezek valamivel kisebbek voltak, mint a Dion által készíttetek, de szebben voltak írva, sűrű, tömött sorokban, ugyanakkor betűhibák voltak. Buzásék a „Magyar testvérek, apák, anyák” kezdetű röplapokat készítették.¹³⁰²

Orosz Péter a feleségével, Hudák Józseffel és Helmeczy Miklóssal – ugyancsak az eredeti szövegminták alapján – készített sötétes szürke, rózsaszínű és zöldes színű röpcédulákat,¹³⁰³ a „Magyar testvérek, apák, anyák” kezdetű röplapból nagyobb mennyiséget.¹³⁰⁴ Ugyanekkor gépeltek mintegy 40,¹³⁰⁵ más adat szerint 100 db igazolványt is.¹³⁰⁶

Az elkészített röplapok száma nem ismert, Viskolcz István mintegy 250-260 darab elkészítéséről vallott utóbb, amelyekből 100 darabot Helmeczy Miklós (Orosz Péter lakásán), 120-at Buzás Mihály, mintegy 40 darabot pedig Dion István készített társaival.¹³⁰⁷ A röpiratok többsége rendkívül rossz minőségű volt, egyes darabok a helyesírási és gépelési hibák, a szavak közé indokolatlanul tett pontok („.”) miatt szinte értelmezhetetlen, olvashatatlan volt.

Noha Viskolcz eredetileg három szöveget adott át a tagoknak, az Államvédelmi Hatóság nyolc különböző röplapot, illetve azok variációit foglalta le a házkutatások során. A cédulákat – amelyekben vissza-visszatérő mondatok is felfedezhetők – kivétel nélkül „Névtelen Lelki Szervezet”, illetve rövidítve „Névtelen L. szerv.” aláírással látták el és arra szólították fel az olvasókat, hogy elolvasás után adják tovább másoknak.

A röplapok két, ismeretlen szerző(k)től származó, versszerű szöveget tartalmaztak, „Jaj szóval siratlak nemzetem” címmel,¹³⁰⁸ illetve „Ami kedves szép hazánkba” kezdettel.¹³⁰⁹ Mindkét alkotás mérsékelt hangnemben tartalmazott rendszerkritikát. Előbbi nemzeti alapvetésből kritizálta az elnyomást, amelyben a reggel szabadságot kiáltót este már „gödörbe

¹²⁹⁶ ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 Viskolcz István kihallgatása. 1951. július 17.

¹²⁹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Hudák József kihallgatása. 1955. február 17.

¹²⁹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-140122/3. Buzás Mihály kihallgatása. 1955. március 25.

¹²⁹⁹ Uo.

¹³⁰⁰ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Bárczay Olivér kihallgatása. 1955. május 31.

¹³⁰¹ ÁBTL 3.1.9. V-140122/1. Dion István kihallgatása. 1955. május 10.

¹³⁰² ÁBTL 3.1.9. V-140122. Buzás Mihály kihallgatása. 1955. március 29.

¹³⁰³ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Orosz Péter kihallgatása. 1955. május 11.

¹³⁰⁴ ÁBTL 3.1.9. V-140122/6. 527.

¹³⁰⁵ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Orosz Péter kihallgatása. 1955. május 11.

¹³⁰⁶ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Hudák József kihallgatása. 1955. február 17.

¹³⁰⁷ ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 Viskolcz István kihallgatása. 1951. július 17.

¹³⁰⁸ ÁBTL 3.1.9. V-140122-5. 247. „Jaj szóval siratlak nemzetem”

¹³⁰⁹ ÁBTL 3.1.9. V-140122-4. 622. „Ami kedves szép hazánkba...”

ássák mint akasztófa virágot”. A vers arra szólított fel, hogy ne higgyenek a „bitorlók” szavának, s úgy vélték, hogy a szabadságot csak az erős Istenhit hozhatja el.¹³¹⁰ Az „Ami kedves” kezdetű vers arra szólított fel, hogy Istentől kérjenek hazánkra boldogságot, de erős szovjet- („muszka csizmája tiporja a magyar föld rögét, megalázták anyák és leányuk erkölcsét”) és rendszerellenes kritikát is megfogalmaztak. A második versszakban kifejezetten a hétköznapi nehézségekre (sorban állás, tej- és húshiány stb.) helyezték a hangsúlyt.¹³¹¹

A „Névtelen Lelki Szervezet” nevében kiadott további rölapok igen éles politikai kritikát fogalmaztak meg a kommunista rendszerrel szemben. Tagadták a „barbár vörös kommunista hadsereg” „felszabadító” voltát és súlyosan kritizálták őket, amiért zárt vagonokban tömegeket hurcoltak el a „szovjet paradicsomba”, miközben „raboltak, fosztogattak, gyilkoltak és ártatlan” nőket „állati módon erőszakosan” megbecstelenítettek.¹³¹² Úgy vélték, hogy „bitorlók” tartják az embereket fogva, s rabok lettek tulajdon hazájukban.¹³¹³ A versek szövegeit részben átvéve ugyancsak kritizálták a sorban állást és az élelmiszerhiányt,¹³¹⁴ mint ahogy a rendszer vallásellenességét is.¹³¹⁵ Több rölapban árulókra, ügynökökre, „befurakodott ÁVH-sok”-ra¹³¹⁶ figyelmeztettek és arra szólítottak fel, hogy álljanak készen a „nagy napokra”. A bűnösöket burkoltan, vagy nyíltan felelősségre vonással fenyegették.¹³¹⁷ Bár a rölapok Istentől kértek békességet és szabadságot,¹³¹⁸ de harcra is felszólítottak a „vörös ördögökkel” szemben, az „illegális felszabadító hadsereget” éltetve.¹³¹⁹

Három röpcédula antiszemita kitételeket is tartalmazott, noha azok csak elvétve szerepeltek egy-egy rölapban. A kommunista pártvezetést a zsidósággal azonosították, ezért egyik rölapjukban arra szólítottak fel, hogy „Ne hidj (sic!) a zsidóknak és annak pribékjeiknek akik most vezetnek”.¹³²⁰ Rákosi Mátyást „zsidófaj, hóhér” minősítéssel illették,¹³²¹ s azon véleményüknek adtak hangot, hogy az „ámító zsidó banda szennyez be az oroszon keresztül”.¹³²² A vallásellenességet is a zsidóságnak tulajdonították és azt állították, hogy „áruló sátán zsidó faj pribékeik [...] hitetik gyermekeinkkel hogy majomtól születtek”.¹³²³

Rölapterjesztés – 1951. április 29.

A Dion István és Orosz Péter lakásán készült rölapokat később Buzás Mihály lakására vitték.¹³²⁴ Minthogy 1951. április 27-én Buzás ide hozta a „futár” által átadott rölapokat is, az ő lakásán összpontosultak a „Névtelen Lelki Szervezet” és a „Fehérpártizánok” aláírású rölapok is.

A röpiratok egy részét Buzás az üzemben adta át Viskolcz Istvánnak,¹³²⁵ aki azokat hazavitte görögyszőlői lakásába. Ezekből mintegy 30 darabot Várhelyi Sándornak adott át,¹³²⁶ de ismeretlen mennyiségű rölapot Hudák József is vitt el tőle Kovács József lakására. Hudák

¹³¹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-140122-5. 247. „Jaj szóval siratlak nemzetem”

¹³¹¹ ÁBTL 3.1.9. V-140122-4. 622. „Ami kedves szép hazánkba...”

¹³¹² ÁBTL 3.1.9. V-140122-4. 623. „Magyar testvérek, apák, anyák, fiatalok...”

¹³¹³ ÁBTL 3.1.9. V-140122-4. 620. „Ne hidj a zsidóknak...”

¹³¹⁴ ÁBTL 3.1.9. V-140122-5. 235. „Ami kedves...”

¹³¹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-140122-4. 620. „Ne hidj a zsidóknak...”

¹³¹⁶ ÁBTL 3.1.9. V-140122-5. 252. „Becsületes keresztény ember...”

¹³¹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-140122-5. 250. „Akkor szeresd Istenedet...”; ÁBTL 3.1.9. V-140122-5. 267. „Emlékezz!”

¹³¹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-140122-5. 235. „Ami kedves...”

¹³¹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-140122-4. 623. „Magyar testvérek, apák, anyák, fiatalok...”

¹³²⁰ ÁBTL 3.1.9. V-140122-4. 620. „Ne hidj a zsidóknak...”

¹³²¹ ÁBTL 3.1.9. V-140122-5. 267. „Emlékezz!”

¹³²² ÁBTL 3.1.9. V-140122-5. 252. „Becsületes keresztény ember...”

¹³²³ ÁBTL 3.1.9. V-140122-5. 262. „Nemzetek igazi...”

¹³²⁴ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Buzás Mihály kihallgatása. 1955. március 29.

¹³²⁵ ÁBTL 3.1.9. V-140122/3. Buzás Mihály kihallgatása. 1955. március 25.

¹³²⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 687/1958. Várhelyi Sándor kihallgatása. 1952. július 31.

ezeket Mustok Jánossal¹³²⁷ utóbb motorkerékpáron Viszlai Bélához szállította Detek községbe. Útközben rendőrök igazoltatták őket, de csupán utazásuk célját kérdezték meg, majd az irataik ellenőrzése után elengedték őket,¹³²⁸ így nem buktak le. Viszlai Béla a röpcédulákat átvette, azonban félve a következményektől, később elégette azokat,¹³²⁹ így ezek nem kerültek terjesztésre.

Viskolcz megbízásából a röplapok egy részét Buzás a taxivállalatnál gépkocsivezetőként dolgozó Bárczay Olivér által biztosított taxival szállította Mezőkeresztesre Nógrádi Vendelnek, de késése miatt a találkozó meghiúsult. Buzás ezután – minden bizonnyal április 29-én – a Diósgyőrben dolgozó, de ugyancsak mezőkeresztesi Krisztián Lajosnak az üzemből, műszak után adta át a röplapokat.¹³³⁰

A Buzás Mihálynál maradt röplapokból egy nagyobb mennyiséget Petrovics István és Orosz Tivadar¹³³¹ vitt el, de egy gömöri pályaudvari találkozónál kapott belőle Patkó János és Ambrus Béla is.¹³³² A Buzásnál lévő utolsó 10-15 röpcédulát Hudák József vitte el.¹³³³

1951. április 29-ről 30-ára virradó éjszaka a szervezet tagjai a megye különböző területein – már-már erődemonstrációszerű – röplapterjesztést hajtottak végre. Ekkor a stencillel sokszorosított és „Fehérpartizánok” által jegyzett példányokon túl az írógépen írt és indigóval sokszorított, „Névtelen Lelki Szervezet” aláírású, primitív szövegezésű röplapokat is terjesztettek.¹³³⁴ Az Államvédelmi Hatóság este fél tíztől Boldva, Finke, Edelény, Borsodszirák, Ózd, Mezőkeresztes, Sajókeresztúr, Szirmabesenyő, Sajóecseg és Sajószentpéter településekről kapott jelentéseket szórásról.¹³³⁵ Egy két évvel később kelt jelentés szerint utóbb terjesztés történt Borsodnádásd, Kazincbarcika, Kondó, 2-3-4-es bányatelep környéke, Emőd, és Ládpetri településeken is. Ez utóbbi adatai szerint összesen mintegy 350 röpcédulát szórtak szét.¹³³⁶

A röplapozók személye nem minden egyes esetben azonosítható és e téren a későbbi vizsgálat adatai is ellentmondásokkal teli. Bár egyes adatok szerint Petrovics István és Patkó János hajtotta végre a Sajószentpéteren és környékén történt szórás, ¹³³⁷ Petrovics később azt állította, hogy a nála lévő cédlákat Ambrus Bélának adta, aki azokat Boldván, Sajóecsegen és Sajókeresztúron terjesztette. Petrovics állítása szerint Orosz Tivadar Sajószentpéteren és Berentén végzett szórás, ¹³³⁸ Orosz azonban ezt cáfolta, mondván, azokat otthonában rejtette el, majd 1954-ben az államvédelmi szerveknek beszolgáltatatta.¹³³⁹

Bár Tarnay Gyula kihallgatásain azt állította, hogy az érintettek elmondása szerint Várhelyi Sándor kerékpárral járta a falvakat és terjesztette a röpcédulákat, illetve Viskolcz Istvánt Felsőnyárád községben majdnem elfogták a „hatósági közegek” terjesztés közben, ¹³⁴⁰ egyik állítás sem igazolható. Mind Várhelyi, mind Viskolcz utóbb tagadta, hogy részt vett volna a szórásban, s az ÁVH-hoz sem jutott el információ az állítólagos felsőnyárádi terjesztésről.

A mezőkeresztesi röplapozás ugyanakkor bizonyosan Krisztián Lajoshoz kötődött, bár ő a maga szerepét később jócskán felnagyította. 1954-ben egy ügynök előtt azt állította, hogy

¹³²⁷ ÁBTL 3.1.9. V-140122/1. Kovács József kihallgatása. 1955. május 18.

¹³²⁸ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Hudák József kihallgatása. 1955. március 15.

¹³²⁹ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Hudák József kihallgatása. 1955. február 17.

¹³³⁰ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Krisztián Lajos kihallgatása. 1955. június 3.

¹³³¹ ÁBTL 3.1.9. V-140122/3. Orosz Tivadar tanúkihallgatása. 1955. február 4.

¹³³² ÁBTL 3.1.9. V-11207-2 Petrovics István kihallgatása. 1951. november 17.

¹³³³ ÁBTL 3.1.9. V-140122/3. Buzás Mihály kihallgatása. 1955. március 25.

¹³³⁴ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés a „Fehér Partizánok” illegális szervezkedés ügyéről. Budapest, 1951. július 18.

¹³³⁵ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés. 1951. április 30. Tárgy: Röpcédulaszórás

¹³³⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés. Tárgy: „Fehér partizán” aláírású röplap terjesztése. 1953. október 16.

¹³³⁷ ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 2858/1951. sz. átirat

¹³³⁸ ÁBTL 3.1.9. V-110207-2 Petrovics István kihallgatása. 1951. november 17.

¹³³⁹ ÁBTL 3.1.9. V-140122/3. Orosz Tivadar tanúkihallgatása. 1955. február 4.

¹³⁴⁰ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Tarnay Gyula kihallgatása. 1955. március 25.

Emőd, Mezőnyárád, Mezőkeresztes, Mezőkövesd, Szentistván és Mezőnagymihály településeken hajtott végre terjesztést,¹³⁴¹ holott az ÁVH csupán az emödi és a mezőkeresztesi terjesztést tartotta nyilván. Bizonyos ugyanakkor, hogy Krisztián április 29-én éjjel, a mezőkeresztesi állomásról hazafelé gyalogolva az általa szervezett Magyar Gyulának, valamint a szervezkedésben részt nem vevő Gaál Károlynak és Nagy Sándornak adott néhány darabot. Magyar a patak partján rögvést megkezdte a szórás, Krisztián később a nála lévőket a Cigánysoron szórta szét.¹³⁴² Krisztián utóbb mintegy 30-40 darabot Orosz Istvánnak is átadott, amelyeket a férfi – emlékezete szerint 1951. május 1-ére virradó éjjel – Alsózsoltán és a Ládpetri részét képező Sajóládon szórta szét.¹³⁴³

A legrészletesebb információk az ózdi röplapozásról állnak rendelkezésre. Ez alkalommal háromféle, kizárólag a „Fehérpartizánok” által készített röplapot terjesztettek „Talpra magyar”, „Fehérpartizán bajtársak!” és „Felhívás minden becsületes magyar emberhez” címmel.¹³⁴⁴ 1951. április 29-én dr. Hargitai Gyula Ózdon a Széplaki-féle vendéglőben találkozott helyi ismerőseivel, így Dovala Lászlóval, Gömöri Lászlóval és Misuta Endrével. Az este folyamán Hargitai Gömöri Lászlót és Misuta Endrét felkérte, hogy szórjanak szét röpcédulákat a városban, majd elmagyarázta nekik, hogyan kell összehajtani a röpcédulákat, hogy utána a lakások udvarára dobhassák.¹³⁴⁵ A Széplaki vendéglő környékén Hargitai megmutatta a szórás technikáját, majd a vendéglő előtt elváltak. Misutáék a Kisfaludi utcán kezdték a terjesztést, majd Velence városrész fő utcáján, a Gyűjtő elejétől a Vasvári iskoláig terjedő útszakaszon, visszafelé jövet pedig a Munkás utcán a szakszervezeti kultúrházig terjedő útvonalon folytatták. Misuta az utca jobb-, míg Gömöri a baloldalán haladt, így párhuzamosan terjesztették a röplapokat. A kultúrház előtt a két férfi elvált egymástól, Misuta a fennmaradó mintegy 30 darabot ezután a gyár finomhengersor részlegénél terjesztette.¹³⁴⁶ Gömöri mintegy 60-70,¹³⁴⁷ Misuta mintegy 80 darab röplapot szórta szét.¹³⁴⁸

Dr. Hargitai Gyula 1951. április 28-án az általa szervezett dr. Eötvös Lászlót is megbízta azzal, hogy Sárospatakon hajtsa végre a röplapterjesztést,¹³⁴⁹ erre azonban nem került sor. Eötvös nemcsak nem hajtotta végre a megbízást, de az ÁVH ügynökeként a felkérésről jelentést tett a titkosrendőrségnek.

IV. 3. 6. Az ÁVH markában – dr. Hargitai Gyula és társai

Az 1951. április 29-én a megye különböző részein, számos településen végrehajtott röplapozási akcióról értesülve az ÁVH azonnal utasítást adott a röpcédulák összegyűjtésére, majd a megyei rendőrkapitánysággal együttműködve fokozott, több autóból álló portyázó-, valamint járőrszolgálatot vezényelt ki. Minthogy a röpiratokat a bányavidéken általában az út mentén szórták, azt feltételezték, hogy az elkövetők motorkerékpárral közlekedtek.¹³⁵⁰ Az ÁVH egri központjával való együttműködés eredményeként egy fekete, Ózdról Egerbe tartó Tátra gépkocsit feltartóztattak, a teherautó azonban Ózd élüzemmé avatásával kapcsolatban a

¹³⁴¹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc 1954. március 17. Adta: „Soltész Géza” ügynök

¹³⁴² ÁBTL 3.1.9. V-140122. Krisztián Lajos kihallgatása. 1955. június 3.

¹³⁴³ ÁBTL 3.1.9. V-140122/1. Orosz István kihallgatása. 1955. május 27.

¹³⁴⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. 229-234.

¹³⁴⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. Misuta Endre kihallgatása. 1951. november 14.

¹³⁴⁶ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3. Misuta Endre kihallgatása. 1951. május 5.

¹³⁴⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. Gömöri László kihallgatása. 1951. november 13.

¹³⁴⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. B.00253/1951-3. sz. ítélet.

¹³⁴⁹ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés. Miskolc, 1951. április 30. Adta: Buza Ferenc ügynök

¹³⁵⁰ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3. Jelentés. Budapest, 1951. május 6. A „Szeretet Párt” és a „Fehér Partizánok” aláírású röplapok szórása

fővárosból érkező személyeket szállított.¹³⁵¹

Az ÁVH minden igyekezete dacára kezdetben bottal ütötte a röplapozók nyomát, az ügynökként dolgozó dr. Eötvös Lászlónak köszönhetően azonban egy nap alatt eljutottak a forráshoz. Dr. Eötvös, vagyis a négy éve foglalkoztatott, de mindezideig hasznavehetetlen „Buza Ferenc” fedőnevű ügynök, este 11 órára kért rendkívüli találkozót telefonon.¹³⁵² Az ügynök mintegy 200 röpcédulát tartalmazó csomagot adott át azzal, hogy dr. Hargitai Gyula miskolci lakos megbízásából Sárospatakon kellett volna azokat szétszórnia. Az ügynök felfedte előttük a szervezkedést és közölte, találkozott Hargitai felső kapcsolatával, a futárral, akinek megadta a személyleírását is. Minthogy „Buza” ügynöknek Sárospatakon kellett volna röpcédulákat terjesztenie, az ügynök leplezésére az ÁVH intézkedett arról, hogy az ottani járási pártbizottság titkára másnap reggel „dobja” köztudatba, hogy az éjjel röpcédulaszórás volt, szólítsa fel a járási rendőrkapitányt a nyomozás lefolytatására, de az ÁVH sátoraljaujhelyi kirendeltségvezetője is indítson „látszólagos nyomozást”, amely során hallgasson ki néhány közismert „fasisztát” a valójában meg sem történt röpcédulázásra vonatkozóan.¹³⁵³

Természetesen a miskolciak értesítették az ÁVH központját is, ahonnan Szamosi őrnagy¹³⁵⁴ sietett a helyszínre. „Buza” 1951. április 30-án részletes jelentést adott a szervezkedésről, amelyben utalt Hargitai külföldi és dunántúli kapcsolataira. Rendkívül felkelthette a figyelmet jelentése azon része is, amely szerint „Pók” állítása szerint „a szervezkedés azért megy jól, mert úgy az Á.V. Hatóságnál, mint a Rendőrségnél vannak beszerzett egyének”. Még fontosabb volt, hogy az ügynök közölte: a szervezkedés az amerikai követség irányítása alatt állt, a futár pedig rendszeresen járt át a határon, ahol legutóbb láblövést szenvedett.¹³⁵⁵

A „futár” közvetítő szerepe, az állítólagos amerikai kapcsolat és a határon túli tevékenység rendkívül felkeltette az ÁVH figyelmét. A „Buza Ferenc” által előadottak alapján azonnal nyomozást indítottak dr. Hargitai Gyula felderítésére. Hálózati úton kiderítették, hogy május 1-jén reggel tér vissza Ózdról Miskolcra. Az ügynöktől kapott személyleírás alapján reggel 6 órakor az ózdi vasútállomáson felismerték, majd a vonat elindulása után konspiratív módon előállították, a következő állomáson leszállították és egy autóval Miskolcra szállították.¹³⁵⁶ Hargitai aktatáskájában az Ózdon terjesztett röpcédulákhoz hasonló példányokon túl megtalálták a márciusban Budapesten terjesztett „Szeretet Párt” aláírású, valamint az április elején terjesztett „Fehérpartizánok” aláírású röpcédulák darabjait is. A személyi motozás során lefoglalták a „futár” által adott lepecsételt angol nyelvű levelet is.¹³⁵⁷

Hargitai elfogása után még aznap este konspiratív házkutatást tartottak Tóth utcai albérleti lakásában. A lakószobájában a „falat takaró papírtapéta alatt elrejtve” egy vaskazettában két borítékban angol nyelvű pártprogramot, valamint a „futártól” kapott karszalagot találtak. A házkutatáson találtak két darab 7.65-ös pisztolyba való töltényt, valamint egy Royal gyártmányú táskairógépet, amelyről azt feltételezték, hogy azzal készültek a „Lelkiszervezet” aláírású röpcédulák.¹³⁵⁸

Dr. Hargitai Gyula első kihallgatásán „rendkívül agresszíven” viselkedett és tudatosan igyekezett hátráltatni a nyomozást.¹³⁵⁹ Magatartásán az sem változtatott, hogy kihallgatói

¹³⁵¹ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés. 1951. április 30. Tárgy: Röpcédulaszórás

¹³⁵² ÁBTL 3.1.9. V-110206. Dr. Eötvös László tanúkihallgatása. 1951. május 1.

¹³⁵³ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés. 1951. április 30. Tárgy: Röpcédulaszórás

¹³⁵⁴ Vélhetően azzal a Szamosi Tiborral azonos, aki 1950 januárjától dolgozott az ÁVHG I/2. Belső Reakció Elleni Harc) Osztályon alosztályvezetőként. Baráth 2010, 5

¹³⁵⁵ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés. Miskolc, 1951. április 30. Adta: Buza Ferenc ügynök

¹³⁵⁶ ÁBTL 3.1.9. V-110206. „Zemplényi” jelentése dr. Hargitai Gyula fogdai magatartásáról. 1951. május 7.

¹³⁵⁷ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés dr. Hargitai Gyula (Fehér partizánok és Szeretet Párt) aláírású illegális röpcédulák ügyében. Budapest, 1951. május 2.

¹³⁵⁸ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés a dr. Hargitai Gyula lakásán tartott házkutatásról. 1951. május 1.

¹³⁵⁹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3. Dr. Hargitai Gyula kihallgatása. Budapest, 1951. május 7.

gumibottal bántalmazták.¹³⁶⁰ Bár a bizonyítékok hatására elismerte, hogy egy illegális szervezkedésnek a tagja és részt vett a röplapozásban, másokra vonatkozóan kezdetben hallgatásba merült. Állítása szerint márciusban egy addig számára ismeretlen futár, Nagy István nevű Budapest, Múzeum körút 10. szám alatti lakos kereste fel lakásán és szervezte be, akivel ezután négy-öt alkalommal találkozott.¹³⁶¹ Bevallotta továbbá, hogy áprilisban Budapesten és Székesfehérváron ő terjesztett röplapokat. Az ÁVH kevesellte a Hargitai által adott információkat, meggyőződésük volt, hogy a férfi hamis adatokkal próbálja őket félrevezetni, ezért minden eszközzel igyekeztek szóra bírni felső és alsó kapcsolatai tekintetében.¹³⁶²

Az államvédelem minden bizonnyal kémszervezetre gyanakodhatott, amit „Buza” ügynök jelentése, a Hargitainál talált angol nyelvű tájékoztató mellett az is táplált, hogy a szervezkedés időközben őrizetbe vett tagjainak vallomása szerint a szervezkedés feje egy angol, vagy „angol-amerikai” kém, aki a tagokat más kémekkel irányítja és ellenőrzi.¹³⁶³ A szervezkedés vezetőinek azonosítása és elfogása reményében Hargitai lakását és a miskolci pályaudvart rejtett figyelés alá vetették.¹³⁶⁴ 1951. május 3-án dr. Eötvöst is az állomásra vitték a futár azonosítása céljából. Az öt napon át tartó akció azonban nem hozott eredményt.¹³⁶⁵

Az ÁVH nyomozását elősegítette, hogy 1951. május 2-án az ózdi Gömöri László - miután a gyárban arról értesült, hogy az ávó érdeklődött felőle – maga sétált be az ÁVH-ra, ahol beismerte, hogy részt vett a röpcédulák szórásában.¹³⁶⁶ Azonnal letartóztatták, másnap Ózdon őrizetbe vették Dovala Lászlót és Misuta Endrét is.¹³⁶⁷

Hargitai megtörését szolgálhatta, de dunántúli kapcsolatainak felderítését is célozta, hogy 1951. május 3-án letartóztatták szüleit és testvéreit. A kihallgatások itt sem hozták meg a kívánt eredményt, az ÁVH mindössze Hargitai családi és baráti kapcsolatait ismerhette meg, az ügy szempontjából érdemi információhoz nem jutottak hozzá.¹³⁶⁸ Talán családja letartóztatása, valamint a lakásán lefoglalt tárgyi bizonyítékoknak – köztük a szervezkedés tagjainak keresztnévét tartalmazó feljegyzéseknek – köszönhetően Hargitai később alsó kapcsolatai közül többeket megnevezett.

Minthogy lakásán megtalálták azt a levélmásolatot, amelyben székesfehérvári ismerőst, Balogh Ferencnért röplapterjesztésre kérte fel, Hargitai beismerte, hogy a nőnek 300 röplapot küldött postai csomagban. Ugyancsak beismerte, hogy beszervezte Fehér Nándor székesfehérvári lakost és említést tett – az időközben letartóztatott – ózdi kapcsolatairól, Gömöri Lászlóról, Dovala Lászlóról és Misuta Endréről. A következő napokban vallomása alapján Székesfehérváron elfogták Balogh Ferencet és feleségét, valamint Fehér Nándort és Simon Gyulánét. Ugyancsak őrizetbe vették Miskolcon fiatal sakkpartnerét, ifj. Toller Dezsőt,¹³⁶⁹ aki Hargitai vallomása szerint egy alkalommal véletlenül találkozott a „futárral”,¹³⁷⁰ valamint 1951. május 6-án¹³⁷¹ barátját, Kohutics Tihamért,¹³⁷² aki azért is volt gyanús az ÁVH

¹³⁶⁰ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Dr. Hargitai Gyula fogdai magatartása. Budapest, 1951. május 7.

¹³⁶¹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3. Dr. Hargitai Gyula kihallgatása. Budapest, 1951. május 7.

¹³⁶² ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés dr. Hargitai Gyula (Fehér partizánok és Szeretet Párt) aláírású illegális röpcédulák ügyében. Budapest, 1951. május 2.

¹³⁶³ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3. 295: Balogh Ferencné kihallgatása. 1951.- május 3. (?); ÁBTL 3.1.5. O-11961/3. Fehér Nándor kihallgatása. Budapest, 1951. május 7.

¹³⁶⁴ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés a Fehér Partizánok illegális szervezkedés ügyéről. Budapest, 1951. május 5.

¹³⁶⁵ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Dr. Eötvös László kihallgatása. Budapest, 1951. június 13.

¹³⁶⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. B.00253/1951-3. sz. bírósági jegyzőkönyv.

¹³⁶⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. B.00253/1951-3. sz. ítélet

¹³⁶⁸ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés. Hargitai Sándor ügye. Budapest, 1951. július 4.; Jelentés. Hargitai Ilona ügye. Budapest, 1951. július 4.

¹³⁶⁹ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés a Fehér Partizánok illegális szervezkedés ügyéről. Budapest, 1951. május 5.

¹³⁷⁰ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Dr. Hargitai Gyula kihallgatása. Budapest, 1951. május 7.

¹³⁷¹ ÁBTL 3.1.9. V-110207-2 108.

¹³⁷² ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés a „Fehér Partizánok” illegális szervezkedés ügyéről. Budapest, 1951. július 18.

számára, mert korábban három évet ült Csehszlovákiában kémkedés miatt, 1948-1949-ben pedig a Paczolay-féle „benderista” ügyben volt internálva.

Később őrizetbe került a szervezkedés több tagja, így 1951. május 11-én éjjel Pádár János,¹³⁷³ 1951. május 12-én Viskolcz István és Soltész Nagy Lajos, valamint pontosan nem határozható időben Némethy Tibor. A Pádár lakásán tartott házkutatás során számos, 1945 előtt gyűjtött¹³⁷⁴ fegyver, illetve fegyveralkatrész került elő,¹³⁷⁵ ezeket azonban nem tudták a szervezkedéssel összefüggésbe hozni. A letartóztatottak vallomása alapján az ÁVH a szervezkedés egyre több tagját azonosította, a „futár”-ra koncentráló vizsgálat közben azonban személyük kevésbé volt fontos.

A letartóztatottakat kihallgatásaik során súlyosan bántalmazták. Viskolcz István az 1956-os forradalom napjaiban erről a következőképp számolt be: „Megérkezésünk után bevitték egy földszinti helységbe, ahol mindjárt a szervezkedőkre vonatkozó kihallgatást megkezdték. Becsméreltek és követelték a szervezkedés tagjainak a névsorát. Én hallgattam, mire egy pofont kaptam és nekiestem az ajtónak. Onnan egy feketehajú visszaültetett. [...] újból kezdtek ütni. Név szerint Koltai [Béla áv. főhadnagy]. Ezután behívtak egy kövér őrmestert és szóltak neki, hogy masszírozzon meg minket lent. Engem az őr levitt a cellába és már az ajtónál kaptam egy rúgást. Kis idő múlva bejött egy szőke szakaszvezető és ketten megkezdték a pofozást. Ez kb. 10 percig tartott. Ezután leültem egy kőpadra és az ávosok azzal fenyegettek, hogy ha meg merek mozdulni, lelőnek. Kis idő múlva újból elvittek kihallgatásra. Ott ráfektettek két székre és lehúzták velem a cipőmet és számba dugták a zoknimat és utána gumibottal kezdték verni a vesémet. Miután látták, hogy már tovább nem bírom a meztelen talpamat kezdték verni. Ez időnként ismétlődött. Ezek között az esetek közben egy alkalommal Koltai egyedül volt velem egy szobában, megközelített és egy tüvel hirtelen herén szúrt. Erre elájultam. Állon csapdosva ébresztgetett.” Viskolcz István idézett beszámolójában arról is beszámolt, hogy Pádár János „Koltai keze alól elmebetegén került ki. Azóta is elmefogyatékos.”¹³⁷⁶

Dr. Hargitai Gyulát őrizetbe vétele után néhány nappal a fővárosba szállították, ahol kihallgatásai során durván bántalmazták. A férfi fogdaügynökeinek is beszámolt róla, hogy a „csirkefogók állandóan ütik-verik”. Verése részleteiről a következőképp számolt be: „Az első alkalommal egy parkettás rendes szobában történt megruházásom. Maga Péter Gábor is ott volt, aki többek között azt is mondta, hogy szememet ki kell szúrni. Péter Gábor egy idősebb, kb. 60 éves,¹³⁷⁷ kerekarcú, tömött, őszes bajuszú pasas, aki több magasabb rangú tiszttel együtt ütlegett. Rövid szórakozásuk után átadták pribékjüknek, aki aztán módszeresen végzetes vadállatias munkáját. Talpam, kezem alsó lábszáram, combom, alsó karom, gumibotozása nem volt elég, hanem még rugdaltak is. Kb. 40 pofont is kaptam, majd kiestem a falon keresztül. Hej, a leszámolásakor, de szeretnék majd beszélgetni ezekkel, a kajlaorrú¹³⁷⁸ csirkefogókkal. Idejövetelem előtt kihallgatóm, egy kereszténynek látszó fiatal, sápadt szds. hallgatott ki. Végtelenül durván nekem támadt. Hazug fasisztának, csirkefogónak nevezett. Megrugdosta bokámat, reálépett lábfejemre. Egyen csodálkozom: nem gondolkoznak ezek az emberek, hogy ezért felelniök kell, s a leszámolás igen kemény s véres lesz?” Hargitai bizonyítékként zárkatásainak „[m]egmutatta lábait, kezeit, fejét, combjait, melyek kékeslilán tanúskodtak a kikészítés mikéntjéről.”¹³⁷⁹

Hargitai nem tört meg, ezért 1951. május 5-én hajnali egy órakor olyan cellába helyezték

¹³⁷³ ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 Jelentés. Államvédelmi Hatóság Miskolci Osztálya. 1951. május 12.

¹³⁷⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. B.00253/1951-3. sz. ítélet.

¹³⁷⁵ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3. 283.

¹³⁷⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 181/1958. Viskolcz István vallomása. 1956. október 31.

¹³⁷⁷ Az illetőt rosszul azonosította, Péter Gábor ekkor jóval fiatalabb, 45 éves volt.

¹³⁷⁸ Utalás zsidó származásra.

¹³⁷⁹ ÁBTL 3.1.9. V-110206. „Zemplényi” jelentése dr. Hargitai Gyula fogdai magatartásáról. 1951. május 7.

el, ahol három cellatársa közül ketten, Somogyi Imre alezredes¹³⁸⁰ és egy bizonyos Zempléni, vagy Zemplényi nevű fogdaügynökök voltak. Somogyit – egyértelmű feladattal – épp Hargitai érkezése előtt tíz perccel helyezték oda.¹³⁸¹ Bár Hargitai számított arra, hogy a zárkáját lehallgatják, vagy hogy „provokátorok” közé fogják elhelyezni,¹³⁸² a cellaügynökök közül Zempléninek sikerült a bizalmába férkőznie. Az ügynök sem tudott azonban felső kapcsolataira vonatkozóan érdemi információt kihúzni belőle. Hargitai elszánt maradt, mindvégig bízott abban, hogy a rendszerváltozás még májusban meg fog történni, így már nem kell sokáig kibírnia.¹³⁸³ Emellett cellatársai előtt többször hangoztatta, hogy a „Fehér Partizán” mozgalom szerte az országban, még az ÁVH-n, a hadseregen és a minisztériumokon belül is szervezett be tagokat, akik látszólag jól fekszenek a rendszernek, s akikről „nem is sejtik, hogy közben ádáz ellenségeik.”¹³⁸⁴ Hargitai erős hitét a bántalmazás sem ingatta meg, azt sem tartotta kizártnak, hogy épp „aki őt legjobban veri, a legharcosabb tagja a szervezkedésüknek s csak népszerűségből csinálja azt, amit csinál. Mindenesetre az ÁVH-n feltétlen több tiszt, katona van beszerelve, azért tud meg mindent nyugat, ami itt történik.” – mondta.¹³⁸⁵

Egy héttel letartóztatása után Hargitai már szörnyű állapotban volt. Fogdaügynöke állapotáról a következőképp számolt be: „Tele van panasszal az itteni bánásmódra. Fájlalja minden testrészét, különösen gyomorbántalmaival panaszskodik. Bizalmatlan, fél, hogy a beszélgetéseket kihallgatják. Fáradt, keveset beszél, inkább alszik. Abban bízik, hogy a háború megindulása napok kérdése, neki legfeljebb még ezt a hónapot kell kihúznia.”¹³⁸⁶ Egészségügyi állapota fokozatosan romlott le. Saját állítása szerint letartóztatása óta csak egy kis levest és egy csöppnyi kenyeret vett magához. 1951. május 6-án pedig bizonyos, hogy alig tudott enni és a levest kihányta. Többször hányt epét, kínzó gyomorgörccsökre panaszskodott, de a vesetájékon is rendkívüli fájdalmai voltak. „Egész nap nyögdécsel és fejét lehajtva, fel-fel nyögve szendereg.” – írta egyik fogdaügynöke.¹³⁸⁷

Hargitai folyton csak azt hangoztatta, hogy „a változás e hónapban meg fog történni” és már csak addig kell kibírnia. Zempléni fogdaügynök – az állítása szerint négy napig vert – Somogyi esetével próbálta rábeszélni arra, hogy tegyen vallomást,¹³⁸⁸ de Hargitai ragaszkodott hozzá kihallgatói előtt, hogy nem tudja megmondani, ki a felső kapcsolata. Hallgatása, egyik fogdaügynökei előtt tett kijelentése alapján szándékos volt: „Egyébként is tartja a közmondás: aki időt nyer, életet nyer.”¹³⁸⁹

Egy hét fogság után, 1951. május 8-án már gondolt a halálra. Cellatársától aziránt érdeklődött, hogy hallott-e már olyan esetről, hogy valakit az ÁVH-n úgy hasba rúgtak, hogy belehalt, majd azt kérte, hogy amennyiben ő belepusztulna a verésbe, cellatársai hozzák nyilvánosságra a történetét.¹³⁹⁰

1951. május 10-én Hargitai kihallgatásait kivéve már egész nap aludt, s nem beszélt. Alig evett, de ha evett is, azt kihányta. A férfi ekkor már idegcsillapító tablettákat és injekciókat is kapott, így többnyire kábultan feküdt.¹³⁹¹ Állapota annyira leromlott, hogy már aktív orvosi kezelésben részesítették, szívgyógyszereket, cukor- és sóoldatot, hányáscsillapítót, morfint

¹³⁸⁰ Azonos lehet a Súlyom-perben jogerősen életfogytiglanra ítélt vezérőrnaggyal.

¹³⁸¹ ÁBTL 3.1.9. V-110206. „Zemplényi” jelentése dr. Hargitai Gyula fogdai magatartásáról. 1951. május 7.

¹³⁸² ÁBTL 3.1.9. V-110206. Dr. Hargitai Gyula fogdai magatartása. Budapest, 1951. május 7.

¹³⁸³ ÁBTL 3.1.9. V-110206. „Dr. Zempléni” jelentése dr. Hargitai Gyula fogdai magatartásáról. 1951. május 8.

¹³⁸⁴ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Somogyi Imre jelentése dr. Hargitai Gyula fogdai magatartásáról. 1951. május 8.

¹³⁸⁵ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Dr. Hargitai Gyula fogdai magatartása. Budapest, 1951. május 7.

¹³⁸⁶ Uo.

¹³⁸⁷ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Dr. Zempléni jelentése dr. Hargitai Gyula fogdai magatartásáról. 1951. május 8.

¹³⁸⁸ ÁBTL 3.1.9. V-110206. „Dr. Zempléni” (?) jelentése dr. Hargitai Gyula fogdai magatartásáról. 1951. május 8.

¹³⁸⁹ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Somogyi Imre jelentése dr. Hargitai Gyula fogdai magatartásáról. 1951. május 8.

¹³⁹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Somogyi Imre jelentése dr. Hargitai Gyula fogdai magatartásáról. 1951. május 8.

¹³⁹¹ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Zempléni jelentése dr. Hargitai Gyula fogdai magatartásáról. 1951. május 10.

kapott, valamint vérlebocsájtást alkalmaztak nála. Május 15-én Hargitai már a Mosonyi utcai kórházban feküdt. Az orvosi jelentés szerint „Bőrén testszerte az arc kivételével bőralatti vérzések, helyenként (mindkét alszáron) hámhiány. Mindkét lábfej duzzadt. A külsérelmi behatások következtében roncsolt szövetek felszívódása mérgezési állapotot hozott létre, mely különösen a veséken és a szíven nyilvánult meg és a májon is. Májmegnagyobbodása erre vezethető vissza, mindkét vesetájék érzékenysége, a magas vérnyomás és a vizeletben kimutatható kóros elemek a fentemlített súlyos mérgezési állapotnak a következményei. A szív egyrészt a mérgezéses állapot következtében, másrészt a vese megbetegedése folytán létrejött magas vérnyomás miatt kimerült és tüdővizényő lépett fel. [...] Kórjóslat: a beteg állapota rendkívül súlyos, betegségének közeli halálos kimenetele fenyeget.”¹³⁹² Orvosi véleményük megalapozott volt, Hargitai másnap, – alig két héttel őrizetbevétele után – 1951. május 16-án belehalt sérüléseibe¹³⁹³ és magával vitte titkait.

Vizsgálatok Hargitai halála után

Dr. Hargitai Gyula halála után a nyomozás megfeneklett, a mozgalom vezetőinek felderítésére irányuló kihallgatások nem hoztak eredményt alsóbb kapcsolatainak vallatása során sem, annak ellenére, hogy többek – pl. „Buza” ügynök és Viskolcz István – találkoztak a futárral.

Hargitai halálával okafogyottá vált a családtagjai ellen indított vizsgálat is, így közel két hónappal halála után, 1951. július 5-én szüleit szabadlábra helyezték, míg testvéreit 1951. július 13-án internálták.¹³⁹⁴ 1951. július 3-án ugyancsak internálták „Buza” ügynököt, vagyis dr. Eötvös Lászlót.¹³⁹⁵ Eötvöst már 1951. május 15-én szabadlábra helyezték,¹³⁹⁶ de május 28-án egy ügynöki jelentés alapján azt feltételezve, hogy ő maga üzent a „Pók”-nak, hogy meneküljön el a városból,¹³⁹⁷ ismét letartóztatták és Budapestre szállították.¹³⁹⁸ Bár végül ellene eljárást nem indítottak, szabadlábra sem kerülhetett, így került sor az internálására.

A szervezkedés felgöngyölítésére vonatkozó nyomozás folytatódott. Az ÁVH először arra gyanakodott, hogy a Hargitai-féle csoport összekapcsolódott az ÁVH győri osztályán kivizsgálás alatt lévő, s diverziós cselekmény tervezésével és kémkedéssel is vádolt „Dunántúli Fehér Partizánok” szervezkedéssel.¹³⁹⁹ Bár a két szervezkedés neve hasonló volt, a vizsgálat sem a két társaság, sem pedig vezetőik között nem tárt fel kapcsolatot.¹⁴⁰⁰

Mínthogy a „felső kapcsolat” felderítése dugába dőlt és a Dunántúli Fehér Partizánokkal való kapcsolat is téves feltételezésnek bizonyult, 1951 augusztusára a budapesti ávósok számára az ügy vélhetően kisztílvé vált, ezért a vizsgálatot ketté bontva az őrizetéseket a székesfehérvári, illetve miskolci ÁVH-nak adták át.¹⁴⁰¹

Az ÁVH miskolci osztálya Viskolcz István beismerő vallomása alapján már 1951. május 13-án javaslatot tett a szervezkedés hét tagjának (Petrovics István, Patkó János, Nagy

¹³⁹² ÁBTL 3.1.9. V-110206. Véleményes orvosi jelentés. Budapest, 1951. május 15.

¹³⁹³ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés a „Fehér Partizánok” illegális szervezkedés ügyéről. 1951. július 18.

¹³⁹⁴ Uo.

¹³⁹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-110206. 10-50.667/1951. sz. véghatározat dr. Eötvös László internálásáról

¹³⁹⁶ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Dr. Eötvös László kihallgatása. Budapest, 1951. június 13.

¹³⁹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés. Miskolc, 1951. május 22. Adta: Hegyaljainé informátor.

¹³⁹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Távmondatt, 1951. május 28.; Dr. Eötvös László kihallgatása. Budapest, 1951. június 13.

¹³⁹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Jelentés a „Fehér Partizánok” illegális szervezkedés ügyéről. Budapest, 1951. július 18.; ÁBTL 3.1.9. V-73190. Jelentés. Budapest, 1951. augusztus 10. Tárgy: „Fehér Partizán” és „Dunántúli Fehér Partizánok” illegális szervezkedések ügye.

¹⁴⁰⁰ Pap Krisztián a „Dunántúli Fehér Partizánok” szervezkedéssel foglalkozó tanulmányában tévesen jegyezte meg, hogy „Hargitay révén került őrizetbe Pataki Miklós 1951. június 17-én” (Pap 2016. 76. o.). A dunántúli szervezkedés elleni nyomozás legfeljebb új lendületet kapott a hasonló nevű miskolci szervezkedés vizsgálata nyomán, de dr. Hargitai Gyula egyetlen vallomásában sem utalt a „Dunántúli Fehér Partizánok” szervezkedésre, sem Pataki Miklósról, így a két vizsgálat között csak közvetett ok-okozati kapcsolat állapítható meg.

¹⁴⁰¹ ÁBTL 3.1.9. V-110206. Szolgálati jegy. Budapest, 1951. augusztus 10.

József, Mitnyóczki József, Dion István, Buzás Mihály, Helmeczy Miklós) az őrizetbe vételére,¹⁴⁰² ez azonban nem valósult meg, így 1951. október 26-án újabb indítványt tettek – ezúttal már -nyolc személy (Boncsér Béla, Nagy József, Helmeczy Miklós, Petrovics István, Némethy Tibor, Pápai Aladár, Buzás Mihály, Vári Béla) egyidejű letartóztatására. Fő céljuk az volt, hogy kihallgatásaik révén azonosíthassák a „futár, illetve a vezér” személyét és a őrizeteseik vallomásától tették függővé, hogy őket hálózati, vagy vizsgálati eljárás alá vonják-e.¹⁴⁰³ Az engedély ezúttal is elmaradt, így 1951. november 13-án újabb javaslatot adtak be. Ekkor még csupán hét személy volt őrizetben, akik közül hatot (Viskolcz István, Pádár János, Soltész Nagy Lajos, Gömöri József, Misuta Endre, Dovala László) javasoltak bíróság elé állítani, míg Kohutics Tihamért bizonyíték hiányában internálni. Ugyanekkor a nyolc, korábban már őrizetbe vételre javasolt személy közül három – meg nem nevezett személy – hálózati beszervezést javasolták azzal, hogy „fontos objektumban dolgoznak”.¹⁴⁰⁴ Az engedélyt ezúttal megkapták. Kohuticsot 1951. november 17-én Kistarcsára internálták,¹⁴⁰⁵ a kijelölt személyek többségét lefoglalták és 1951. november 15-én kihallgatták. Csak Vári Bélát és Helmeczy Miklóst nem tudták előállítani, ők ugyanis hónapok óta katonai szolgálatot teljesítettek.¹⁴⁰⁶

Ezután központi utasításra¹⁴⁰⁷ a munkás származásúakat hazaengedték, a rendszerellenesnek tartott személyeket – így Boncsér Bélát – rendőri felügyelet alá helyezték.¹⁴⁰⁸ Utóbb Vári Bélát is őrizetbe vették, majd „Várkonyi László” fedőnéven ügynökként beszervezték.¹⁴⁰⁹ 1951. október 26-án, kihallgatásaik során Petrovics Istvánt és Helmeczy Miklóst is beszervezték, előbbi „Pogány Imre”¹⁴¹⁰, utóbbi „Soltész Géza” fedőnéven állt az ÁVH szolgálatába.¹⁴¹¹ Némethy Tibort 1951. november 15-én ismét kihallgatták, amely során az I. alosztály beszervezte. Némethy ügynöki feladatait később vonakodott ellátni, „nem dolgozott”, ezért 1952-ben kizárták a hálózathoz, majd özvegy édesanyjával és húgával a hortobágyi Borsós-tanyára kitelepítették.¹⁴¹² 1951. november 15-én Pápai Aladárt is kihallgatták, s valószínűleg ez alkalommal került sor az ő ügynöki beszervezésére is.¹⁴¹³

Az újabb kihallgatások után további őrizetbevételeket „felsőbb utasításra” leállították, így „több személy kimaradt az őrizetbevételekből, akik ugyancsak tagjai voltak a szervezkedésnek.”¹⁴¹⁴

Viskolcz István és társai pere

Dr. Hargitai Gyulát halála után hivatalosan „szökésben” lévőként kezelték,¹⁴¹⁵ a vizsgálat középpontjába azonban már alvezérét, Viskolcz Istvánt állították. Viskolczékat Budapestről visszaszállították Miskolcra, ahol mielőtt átadták volna őket az ügyészségnek, megfenyegették őket, hogy ha el merik mondani, hogyan bántalmazták őket, úgy visszaviszik őket.¹⁴¹⁶

¹⁴⁰² ÁBTL 3.1.9. V-110207-1 2858/1951. sz. átirat

¹⁴⁰³ ÁBTL 3.1.9. V-110207-2 Őrizetbevételi javaslat. 1951. október 26.

¹⁴⁰⁴ ÁBTL 3.1.9. V-110207-2 Távmond. K. 7318/1951. Miskolc, 1951. november 13.

¹⁴⁰⁵ ÁBTL 3.1.9. V-110207-2. 327.

¹⁴⁰⁶ ÁBTL 3.1.9. V-110207-2 Jelentés. Miskolc, 1951. november 15.; ÁBTL 3.1.9. V-110207-2 Jelentés, 1951. november 16.

¹⁴⁰⁷ ÁBTL 3.1.9. V-110207-2 Jelentés. Miskolc, 1951. november 14.

¹⁴⁰⁸ ÁBTL 3.1.9. V-110207-2 Jelentés. Miskolc, 1951. november 17. Tárgy: Fehérpartizánok nevű szervezkedés ügye

¹⁴⁰⁹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc, 1954. január 6. Adta: „Várkonyi” ügynök

¹⁴¹⁰ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc, 1954. március 19. Adta: „Pogány Imre” ügynök

¹⁴¹¹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc, 1954. január 6. Adta: „Soltész Géza” ügynök

¹⁴¹² ÁBTL 3.1.9. V-140122/2. Jelentés. Miskolc, 1955. április 7.

¹⁴¹³ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3-a. A Hargitai féle illegális szervezkedésben résztvevő személyek kimutatása. Miskolc, 1954. május 4.

¹⁴¹⁴ ÁBTL 3.1.9. V-140122/2. Intézkedési jegy. Miskolc, 1955. február 18.

¹⁴¹⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. B. 00253/1951. sz. tájékoztató jelentés. 1951. december 29.

¹⁴¹⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 181/1958. Viskolcz István vallomása. 1956. október 31.

Hargitai halála után tehát Viskolcz István lépett elő elsőrendű gyanúsítottá, illetve vádlottá, így a Miskolci Megyei Bíróság 1952. január 8-án a Viskolcz István és társai perben tartott nem nyilvános tárgyalást. A tárgyaláson Pádár János – aki Viskolcz szerint a bántalmazások hatására megőrült – furcsán viselkedett. Sírva fakadt és azt kiabálta: „hol van a családom, agyonütötték a családomat, hol vannak a gyermekeim.” A rendőrségi vallomása elébe tárása után közölte: „nem tudom, az én fejem be van szakítva, nem emlékszem semmire, minden nap a halálomat várom.” A kérdések egy részénél pedig csak sírt és „tétován” nézelődött, nem emlékezett sem korábbi kihallgatásaira, sem arra, hogy fegyveralkatrészeket szerzett volna be. Viselkedése miatt védője elmeszakértői vizsgálatot indítványozott, a bíróság azonban ezt azzal utasította el, hogy „csupán színlelő magatartást tanúsított”.¹⁴¹⁷

A bíróság előtt a vádlottak lényegében beismerő vallomást tettek. Viskolcz István elismerte bűnösségét, míg Soltész Nagy, Gömöri és Misuta részben, Pádár és Dovala pedig teljes mértékben ártatlannak vallotta magát. A dr. Mecsér József által vezetett bírósági tanács végül demokratikus államrend elleni szervezkedésben való tevékeny részvétel büntetében bűnösnek találva Viskolcz Istvánt 12, Soltész Nagy Lajost 5, Gömöri Lászlót 10, Misuta Endrét 8 év börtönre ítélte. Pádár Jánost szervezkedésben való részvétel mellett fegyver- és lőszerrejtegetés miatt is bűnösnek találták, ő 9 év börtönt kapott. Dovola Lászlót feljelentési kötelezettség elmulasztása miatt 3 év börtönrel sújtották.¹⁴¹⁸ A Legfelsőbb Bíróság dr. Lázár Miklós által vezetett tanácsa 1952. április 21-én tartott zárt tárgyalás során sem módosította érdemben az elsőfokú verdiktet. Misuta Endre cselekményét államrend megdöntésére irányuló szervezkedés előmozdítása büntetvére helyesbítették, egyebekben a fellebbezéseket elutasították.¹⁴¹⁹

A dr. Hargitai Gyula és társai ellen indított eljárás ezzel lényegében lezárult. Az Államvédelmi Hatóság széles-, de nem teljeskörű vizsgálatot folytatott le. Minthogy a vezetők azonosítása volt a fő céljuk, az egyszerű résztvevők felé kevésbé tanúsítottak érdeklődést. Egy 1952. március 21-én kelt összegzés szerint a nyomozás 36 személyről állapította meg, hogy részt vett a szervezkedésben. Közülük hat személyt bíróság elé állítottak, négyet internáltak, további hat „ellenséges elemet” rendőri felügyelet alá helyeztek, továbbá a szervezkedés tagjai közül hármat (pontosabban négyet), a velük kapcsolatban álló személyek közül további két személyt ügynökként szerveztek be.¹⁴²⁰

IV. 3. 8. Teret vesztett nyomozás

Minthogy dr. Hargitai Gyula letartóztatott alsó kapcsolatai sem tudtak támponttal szolgálni a felső vezetésre vonatkozóan, a vizsgálat teret vesztett. Ennek dacára sem az ÁVH miskolci, sem a budapesti osztálya nem hagyott fel a nyomozással, a következő években – különböző irányokban és intenzitással, de párhuzamosan folytatták.¹⁴²¹

A miskolci osztály kezdetben a szervezkedés szabadlábban maradt tagjainál kívánt hálózati felderítést bevezetni,¹⁴²² a végrehajtás azonban elmaradt. Egy 1952. március 21-i jelentés szerint a Hargitai-ügyben felderített személyekkel a vizsgálat befejezése óta egyáltalán nem foglalkoztak, sem tevékenységüket, sem politikai megnyilvánulásukat nem derítették fel, még csak hálózati figyelés alá sem vonták őket. Ugyancsak elhanyagolták frissen beszervezett

¹⁴¹⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. 00253/1951-3. sz. bírósági jegyzőkönyv.

¹⁴¹⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. B.00253/1951-3. sz. ítélet

¹⁴¹⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. B.IV.00148/1952/12. sz. ítélet

¹⁴²⁰ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc, 1952. március 21. Tárgy: Illegális szervezkedések Borsod megyében

¹⁴²¹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés. Budapest, 1954. április 21.

¹⁴²² ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés a „Fehér Partizánok” illegális röpcédulás szervezkedés ügyében. 1954. február 1.

ügynökeiket, velük a kapcsolat hónapokra teljesen megszakadt. Minden jel szerint megelégedtek azzal, hogy az ügynökök – le nem ellenőrzött – jelentései szerint a felderített személyek egy-két kivételtől eltekintve nem fejtettek ki aktív tevékenységet. A miskolci osztály azonban több olyan körülményre is felfigyelt, ami alapján feltételezhető volt, hogy a szervezkedés alsó, illetve fel nem derített kapcsolatai aktív ellenséges tevékenységet fejtenek ki. Ennek tulajdonították azt, hogy a miskolci 2. sz. postahivatalon keresztül két kéztől származó demokráciaellenes tartalmú, „rágalmazó és becsmérő” hangvétellű fenyegető névtelen leveleket adtak fel párt- és kormányvezetőknek, valamint a munkaversenyben élen járó bányászok számára. A levelek tartalmából Miskolc-perecesi elkövetőkre gyanakodtak, s úgy vélték, a levelek összefüggésben lehetnek a szervezkedés helyi ágával. A perecesiek aktivitását mutatta véleményük szerint az is, hogy 1951. november 6-án kézzel írt „primitív” röpcédulákat terjesztettek Pereces-bányatelepen. Különösen Hári Jánosné helyi lakosra gyanakodtak, akinek szervezkedésbe való bevonásáról az 1951-ben bebörtönzött Viskolcz István vallott, de bejelentést tett róla egy fiatalember, Zaveczi Zoltán is,¹⁴²³ aki szerint a mozgalom perecesi vezetője az a Fodor István volt szociáldemokrata párttitkár,¹⁴²⁴ aki ellen 1947-ben már egy ugyancsak „Fehérpartizánok” nevű szervezkedés ügyében nyomozás indult. A bejelentőt 1951. október 1-jén „Kiss Ilona” néven szervezték be ügynöknek és azzal a feladattal látták el, hogy épüljön be a szervezkedésbe. Bár „Kiss Ilona” szerepét kezdetben fontosnak tartották, tartásáról utóbb nem gondoskodtak.¹⁴²⁵ Maga az ügynök sem serénykedett, dossziéja egyetlen érdemi ügynöki jelentésről sem tanúskodik.

Az 1947-ben rendőrségi eljárás alá vont Fodor István ügyében ismét nyomozást indítottak, azonban a hálózati felderítés – mint azt II. 4. fejezetben kifejtettük – nem vezetett eredményre, Fodor és az 1951 óta röplapozó társaság közötti kapcsolatot viszont nem találtak.

Az állambiztonság szerint a mozgalom újjáéledésére utalt az is, hogy a perecesihez hasonló tartalmú levelekről kaptak jelentéseket Sajószentpéterről, valamint a diósgyőri kohászat területéről, ahol Hargitaiéknak azóta is „nagy számú kapcsolata” dolgozott.¹⁴²⁶ Ennek felderítése céljából „Pogány Imre” – vagyis az 1951-ben a Hargitai-ügyben lebukott, majd beszervezett Petrovics István – és „Partizán Antal” fedőnevű ügynökökkel kívánták felújítani a kapcsolatot.¹⁴²⁷ Az iratok ennek esetleges sikeréről hallgatnak, ami arra mutat, hogy a hálózatai munka e téren eredménytelen maradt.

A politikai rendőrség egy „Fehér Kereszt” elnevezésű mozgalomra is felfigyelt, miután több, egymástól függetlenül ügynöki bizalmas nyomozás alatt álló személy, így Vadász László volt VFK/2. tiszt, Tarnay Gyula „horthysta” huszárorrnagy, Várhelyi Sándor „kulák” és – az izgatás és hatósági közeg elleni erőszak miatt kirótt tíz hónap börtönbüntetését töltő – Weiszbach József volt üzemtulajdonos beszélt arról, hogy tagjai a szervezkedésnek. Az ÁVH jogosan azt feltételezte, hogy a „Fehér Kereszt” mozgalom kapcsolatban állhat a „Fehérpartizán” szervezkedéssel.¹⁴²⁸ Az ügy realizálása érdekében Vadász, Várhelyi és Tarnay ügyében külön operatív tervet terveztek kidolgozni.¹⁴²⁹ Bár ennek megvalósulására

¹⁴²³ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc, 1952. március 21. Tárgy: Illegális szervezkedések Borsod megyében

¹⁴²⁴ ÁBTL 3.1.1. B-88015. Jelentés. Miskolc, 1951. június 19. Zaveczi Zoltán bejelentése Hári Jánosné perecesi lakos ellen

¹⁴²⁵ ÁBTL 3.1.1. B-88015. Jelentés. Miskolc, 1952. augusztus 11. Zaveczi Zoltán informátor hálózati felülvizsgálása.; ÁBTL 3.1.1. B-88015. Jelentés. 1953. március 20. Kiss Ilona felülvizsgálása

¹⁴²⁶ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc, 1952. március 21. Tárgy: Illegális szervezkedések Borsod megyében

¹⁴²⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Hálózati operatív intézkedések terve Borsod-megyei illegális szervezkedések ügyében. 1952. Dátum nélküli.

¹⁴²⁸ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc, 1952. március 21. Tárgy: Illegális szervezkedések Borsod megyében

¹⁴²⁹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Hálózati operatív intézkedések terve Borsod-megyei illegális szervezkedések ügyében. 1952. Dátum nélküli.

vonatkozóan információval nem rendelkezünk, bizonyos, hogy az érintetteket szoros figyelés, illetve nyomozás alá vetették.

Először Weiszbach József ellen folytattak le eljárást. A férfi 1952. március 20-án szabadult volna a miskolci börtönből, aznap azonban letartóztatták és Budapestre szállították. Az időközben kémkedési gyanúba is keveredő férfit kihallgatták, majd minthogy „bűnössége nem nyert igazolást”, 1952. április 18-án Kistarcsára internálták.¹⁴³⁰

Vadász Lászlót és Tarnay Gyulát 1952. június 25-én kitelepítették a hortobágyi Borsótanyára,¹⁴³¹ de aznap Várhelyi Sándort – akit korábban Viskolcz István szervezett be – is letartóztatták, majd a mozgalomban való részvétel miatt indítottak ellene eljárást. Ügyében 1952. július 4-én letartóztatták Szabados Lajost, akinek 1947-ben két pisztolyt is eladott, s aki emellett további pisztolyokat és lőszeret is rejtegetett, a szervezkedésben azonban – amelyről tudomással bírt – nem vett részt. 1952. augusztus 1-jén¹⁴³² a szervezkedés tagjaival kapcsolatban álló Kossin Idát, 1952. augusztus 5-én – a szervezkedés tagjaként már 1951-ben őrizetbe vételre javasolt – Nagy Józsefet tartóztatták le. Várhelyi Sándort és társait 1952. szeptember 23-án állították a Miskolci Megyei Bíróság dr. Túrós Dezső által vezetett tanácsa elé, amely Várhelyi Sándort demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben tevékeny részvétel és fegyverrejtegetés büntette miatt 6 év, Nagy Józsefet demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben tevékeny részvétel büntette miatt 4 év, Kossin Idát demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés feljelentésének elmulasztásával elkövetett bűntett miatt 2 év, Szabados Lajost demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés feljelentésének elmulasztásával elkövetett bűntett és fegyverrejtegetés büntette miatt 3 év 6 hónap börtönre ítélte. A másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság dr. Lázár Miklós által vezetett tanácsa 1952. december 17-én hozott ítéletében Kossin Ida cselekményét demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés előmozdítása büntettének minősítette, egyebekben a fellebbezéseket elutasította.¹⁴³³

1952 februárjában, a miskolci börtön egyik fogdaügynöke – a már Weiszbach József mellett is dolgozó – „Lovas”¹⁴³⁴ fedőnevű ügynök arról számolt be, hogy fogolytársa, Fodor Albert izsófalvai „kulákfű” két illegális szervezkedés létét fedte fel előtte. Elmondása szerint az egyiknek tagja az apja, Fodor Dániel, a másikba pedig Fiala Lajos Rudolftelepen dolgozó bányász próbálta beszervezni.¹⁴³⁵ Fiala elmondásából Fodor úgy tudta, hogy a földalatti szervezkedésnek számos katonatiszt a tagja, vezetőjük pedig bátyja, Fiala József, aki társaival a Bükk-hegységben bujkált, s onnan járt autóval mindenfelé. Fodor szerint a Fiala-féle katonai csoport amerikai finanszírozásból tartotta fenn magát. A fiatalember arról is beszámolt az ügynöknek, hogy Izsófalván és Rudolftelepen rengeteg pisztoly, puska, géppuska, gépfegyver van elrejtve.¹⁴³⁶

Az ÁVH azonnal titkos vizsgálatot indított, elsősorban „Lovas” ügynökre támaszkodva. Az ügynök előtt 1952. március közepén Fodor Albert vádlott-társa, a szintén előzetes letartóztatásban lévő B. Varga Béla is megerősítette a Fiala József „amerikai vonaláról” szóló

¹⁴³⁰ ÁBTL 3.1.9. V-107443. Javaslat Weiszbach József ügyében. Budapest, 1952. április 8.; ÁBTL 3.1.9. V-107443. Összefoglaló jelentés. Kistarcsa, 1952. szeptember 16.

¹⁴³¹ HU-MNL-BAZML-XV.106. Kimutatás a kitelepített családokról

¹⁴³² HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 687/1958. Kossin Ida bírósági vallomása

¹⁴³³ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 687/1958. B.IV.00434/1952. sz. ítélet

¹⁴³⁴ Huszár Károly (*Visonta, 1895) volt „horthysta” tiszt, bányatulajdonos, volt Budapest, VI. kerületi lakos. 1951. január 27-én tartóztatták le. Bár az iratok szerint 1952-ben várta szabadulását, 1954-ben bizonyosan a szegedi börtönben töltötte büntetését. (ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Szolgálati jelentés. Budapest, 1954. február 15.)

¹⁴³⁵ Utóbb azt állította, hogy Fiala Lajos jobbkeze, Kiss Varga Béla próbálta beszervezni. (ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés, Miskolc, 1952. március 10. Lovas ügynök.)

¹⁴³⁶ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés. Miskolc, 1952. február 20. Lovas ügynök.

információkat.¹⁴³⁷ 1952 április-májusában az ÁVH többeket kihallgatott, érdemi előrelépést azonban nem értek el.¹⁴³⁸ A vizsgálat egyetlen, eredménye csupán az volt, hogy noha többnyire téves adatokon alapulva, de Fiala József mint egy földalatti szervezkedés vezetője került az ÁVH látókörébe. A politikai rendőrség számára ez azért is volt különösen érdekes, mert Fiala korábban annak a Szabadság Pártnak volt a megyei titkára, amelynek dr. Hargitai Gyula is vezetőségi tagja volt.¹⁴³⁹ Az ÁVH tehát már ekkor gyanakodott arra, hogy a Hargitai-féle szervezkedés számai Fiala Józsefhez vezethetnek el, erre való bizonyítékokat azonban egyelőre nem találtak.

1952 tavaszán mindenesetre az Államvédelmi Hatóság már feltételezte, hogy a perecesi és vasgyári névtelen levelek, a „Fehér Kereszt” mozgalom, az Izsófalva-környéki bányavidéki földalatti mozgalmak közvetett, vagy közvetlen módon kapcsolódnak a „Fehér Partizánok” szervezkedéshez, ezért annak teljes felderítése és realizálása érdekében ügynöki bizalmas nyomozás folytatása mellett döntöttek.¹⁴⁴⁰ E célból munkába kívánták állítani az 1951-es nyomozás során lebukott, de eljárás alá nem vont „Tamás” fedőnevű ügynököt, valamint Viskolcz István újbóli kihallgatásával kívánták tisztázni a már ismert tagok tevékenységét, a szervezkedés szervezeti felépítését, valamint felderíteni kapcsolataikat. A fő cél természetesen a felső vezetők kiderítése és az ügy „realizálása”, vagyis a büntetőeljárások megindítása volt.¹⁴⁴¹ Ettől azonban még igencsak messze jártak.

IV. 3. 9. A vezető nélkül maradt szervezkedés

A Névtelen Lelki Szervezet vezetőinek és néhány tagjának letartóztatása után a mozgalom ezen ága „fej” nélkül maradt és gyakorlatilag megszűnt létezni. A szabadlábban maradt tagok többsége az elrejtett igazolványokat, karszalagokat és röplapokat megsemmisítette.

A társaság nagyrésze „szétszéledt”, egyes csoportok tagjai (pl. Tarnay Gyuláé) rövid ideig tartották egymással a kapcsolatot, minthogy azonban Viskolczon kívül más vezetőt nem ismertek, irányítás és tájékoztatás hiányában többnyire felhagytak a szervezkedéssel.¹⁴⁴²

Közvetlenül Viskolczék letartóztatása után a vele közelebbi kapcsolatban álló Buzás Mihály, Hudák József, Helmeczy Miklós és Kovács József a letartóztatások dacára is folytatni kívánták a szervezkedést. Kovács József és Hudák József felkérésére Buzás Mihály vállalta, hogy Viskolcz távollétében helyetteseként, gyakorlatilag a mozgalom ideiglenes vezetőjeként veszi kezébe az irányítást.¹⁴⁴³ Bár Kovács József, illetve Buzás Mihály javaslatára úgy döntöttek, hogy Viskolcz családjának a megsegítésére gyűjtést rendezzenek, ez végül nem valósult meg.¹⁴⁴⁴ Buzás ebben az időben egy újabb tagot szervezett be Magyar János személyében,¹⁴⁴⁵ a mozgalom azonban elhalófélben volt. Buzás egyre ritkábban találkozott a szervezkedés tagjaival, majd miután 1952 januárjában Sztálinvárosba helyezték át, teljesen megszakadt közöttük a kapcsolat.¹⁴⁴⁶

¹⁴³⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés, Miskolc, 1952. március 13. Lovas ügynök.; ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés, Miskolc, 1952. március 18. Lovas ügynök.

¹⁴³⁸ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Feljegyzés. Miskolc, 1952. április 16.; ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Fodor Albert tanúkihallgatása. 1952. május 15.

¹⁴³⁹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc, 1952. március 21. Illegális szervezkedések Borsod megyében

¹⁴⁴⁰ Uo.

¹⁴⁴¹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Hálózati operatív intézkedések terve Borsod-megyei illegális szervezkedések ügyében. 1952. Dátum nélküli.

¹⁴⁴² ÁBTL 3.1.9. V-140122. Tarnay Gyula kihallgatása. 1955. március 3.

¹⁴⁴³ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Buzás Mihály kihallgatása. 1955. március 31.; ÁBTL 3.1.9. V-140122/3. Helmeczy Miklós tanúkihallgatása. 1953. november 24.

¹⁴⁴⁴ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Buzás Mihály kihallgatása. 1955. március 31.

¹⁴⁴⁵ ÁBTL 3.1.9. V-140122/3. Buzás Mihály kihallgatása. 1955. április 1.

¹⁴⁴⁶ ÁBTL 3.1.9. V-140122. Buzás Mihály kihallgatása. 1955. március 31.

A Lelki Szervezet vasgyári tagjai ezután többnyire csak munkatársként találkoztak egymással, mintegy két évig egyáltalán nem tartották a kapcsolatot. Ebben az is szerepet játszott, hogy – Hudák József figyelmeztetése nyomán – számítottak arra, hogy az „ávó” megfigyelés alatt tartja őket.¹⁴⁴⁷

Az Államvédelmi Hatóság azonban közel két évig nem foglalkozott érdemben a Hargitai-csoport szabadlábban maradt tagjainak többségével. Csak azok képeztek ez alól kivételt, akikkel – mint korábban is jeleztük – valamilyen szándékuk volt. Így Bari Kálmán hejőpapi tanácsstíkárt 1953. július 8-án a szervezkedéssel kapcsolatban gyanúsítottként hallgatták ki, majd terhelő adatok alapján ügynökként beszervezték. Bari a kapott feladat végrehajtásra helyett illegalitásba vonult, közel két évig álnéven élt, majd az 1956-os forradalom idejében kialakult helyzetet kihasználva Belgiumba emigrált.¹⁴⁴⁸

Bár a titkosrendőrség 1952-ben a mozgalom több tagját is beszervezte, 1953 novemberéig meg sem próbálta bevetni ügynökeit a szervezkedés felgöngyölítése érdekében. Ekkor „Soltész Géza” ügynököt, vagyis Helmeczy Miklóst bízták meg azzal, hogy vegye fel a kapcsolatot a szervezkedés korábban aktív tagjával, Hudák Józseffel. „Soltész” 1953. november végén azzal kereste fel Hudákot, hogy van „5-6 karakán” embere és igazolványt kért a számukra. Hudák nem rendelkezett igazolvánnyal, de megígérte neki, hogy megpróbál szerezni. Bár ekkor „Soltész” még hiába érdeklődött a szervezkedés vezetőjéről, az ÁVH számára már az is fontos volt, hogy Hudák még mindig aktív, vezető tagként viselkedett.¹⁴⁴⁹ Ráállították ezért a férfit „Várkonyi László” ügynököt – vagyis Vári Bélát – is, aki ettől kezdve „Soltész” ügynökkel együtt rendszeresen vett részt a szervezkedés (egykori) tagjainak összejövetelein. „Soltész” és „Várkonyi” egymás megbízatásáról nem tudtak, az ÁVH egymással ellenőriztette őket.

Az ügynökök munkája kezdetben rendkívül kecsegtetőnek tűnt. Mindketten beszámoltak egy 1953. december 30-án történt találkozásról, amelyen Maklári Károly közölte, hogy tudja, hol lakik a „vezér”. Azt is elárulta, hogy egy Tanyi Endre nevű vasgyári dolgozón keresztül tartják vele a kapcsolatot, mert „csak ővele tárgyal az öreg”. Az államvédelem a Maklári által közölt alapján utasította „Várkonyit”, hogy férkőzzön Tanyi bizalmában és rajta keresztül szerezzen információt a vezetőről és a futárról.¹⁴⁵⁰

Az ÁVH az ügynöki jelentések alapján azt feltételezte, hogy a szervezkedésnek „egy új szála merült fel, amely most összeköttetésbe került Hargitai Gyula régi vonalával”.¹⁴⁵¹ A bizalmas nyomozás ezután új lendületet kapott. „Várkonyi” ügynöknek a mozgalom vezetőit, „Soltész”-nak pedig a lakhelyéhez közelebb eső mezőkeresztesi és Mezőnyárad-környéki tagokat kellett felderítenie.¹⁴⁵² 1954 márciusában ismét bevetették „Pogány Imre” ügynököt, vagyis Petrovics Istvánt is, őt a Berentén lakó Orosz Tiborra állították a szervezkedés további tagjainak felderítésére.¹⁴⁵³

„Várkonyi” és „Soltész” kezdetben értékes, de legalábbis annak tűnő információkat szerzett a szervezet egyes tagjairól. Míg „Soltész Géza” ügynökkel szemben a szervezkedés tagjainak bizalma hamarosan megrendült és kerülték a vele való kontaktust,¹⁴⁵⁴ addig „Várkonyi” olyannyira sikeresen épült be a társaságba, hogy annak 1954. április 1-i találkozáját

¹⁴⁴⁷ ÁBTL 3.1.9. V-140122/1. Helmeczy Miklós tanúkihallgatása. 1955. április 6.

¹⁴⁴⁸ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3-a. A Hargitai féle illegális szervezkedésben résztvevő személyek kimutatása. Miskolc, 1954. május 4.; ÁBTL 3.1.9. V-145144. Bari Kálmán kihallgatása. 1958. január 11.; ÁBTL 3.1.9. V-145144. Határozat előzetes letartóztatás megszüntetésére. Miskolc, 1958. március 13.

¹⁴⁴⁹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc, 1953. december 17. Adta: Helmeczy Miklós ügynök

¹⁴⁵⁰ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc, 1954. január 6. Adta: „Várkonyi” ügynök; ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc, 1954. január 6. Adta: „Soltész Géza” ügynök

¹⁴⁵¹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés. Budapest, 1954. április 21.

¹⁴⁵² ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc, 1954. január 6. Adta: „Soltész Géza” ügynök

¹⁴⁵³ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc, 1954. március 19. Adta: „Pogány Imre” ügynök

¹⁴⁵⁴ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc, 1954. május 11. Adta: „Soltész Géza” ügynök

már az ő tapolcai lakásában tartották. Többszöri kísérlet után ekkor ismerkedett meg Tanyi Endrével, aki azonban a szervezkedés vezetőjére irányuló kérdésekre csak homályos választ adott.¹⁴⁵⁵ „Várkonyi” azonban túl aktív és önállóan kezdeményező volt, ezért tartótisztje már attól tartott, hogy „lassan [...] ő lesz a szervezet vezetője”.¹⁴⁵⁶ Bár az ügynöki jelentései csupán 1954. május közepéig tájékoztatnak a társaság találkozóiról,¹⁴⁵⁷ későbbi kihallgatási jegyzőkönyvek alapján tudható, hogy 1954 októberében Hudák József és Vári Béla lakásán két összejövetelt is tartottak. Utóbbiról Tanyi Endre távol maradt.¹⁴⁵⁸ A férfit ugyanis 1954. október 12-én a Fiala-ügyben letartóztatták.¹⁴⁵⁹

IV. 3. 10. Fehér Partizánok

Dr. Hargitai Gyuláék lebukása nagy izgalmat keltett a Fehérpartizán szervezkedés vezetői körében. Binder Oszkár nagy aggodalommal beszélt róluk és arra figyelmeztette Fiala Józsefet, hogy „most nagyon vigyázniuk kell, mert a Hargitay-ügy szálai elvezethetnek hozzá.”¹⁴⁶⁰ A szervezkedés tagjai ezután valóban meghúzták magukat, sőt állítólag Fiala még Bindert is eltiltotta egy időre a Hölcz-lakás látogatásától.¹⁴⁶¹ A fehérpartizánok félelméhez és bizonytalanságához az is hozzájárult, hogy egy ideig semmilyen hírrel nem rendelkeztek Hargitaiék sorsáról. Fiala felkérésére Gacsál Lajosné előbb az egri ÁVH-n dolgozó fiától, Gacsál Gézától igyekezett információt szerezni, sikertelenül. Később az asszony egy, a Viskolcz-családdal jó viszonyban lévő barátnőjétől azt a téves értesülést kapta, hogy Hargitai és Viskolcz 3-3 év börtönbüntetést kaptak és valamely börtön gombüzemében dolgoznak.¹⁴⁶² A hír megnyugtatóan hatott, főként, hogy – miután az ÁVH egyiküket sem kereste – biztosak voltak benne, hogy Hargitai hallgatott róluk.

Nem sokkal később a szervezkedés vezetésében változás állt be. A már közel hatvanöt éves Binder Oszkár egészségügyi állapota fokozatosan romlott, 1951. december végétől fekvőbeteg volt.¹⁴⁶³ A férfi érezte, hogy közeledik a halál, ezért „hűséges tanítványára”, Fialára ruházta a vezetői tisztséget, megbízta, hogy „az ő nyomdokain haladva folytassa a kommunisták elleni harcot”,¹⁴⁶⁴ majd 1952. augusztus 18-án elhunyt.¹⁴⁶⁵ Halála után Fiala József beszüntette a tagfelvételeket¹⁴⁶⁶ ekkor azonban már népes, mintegy 100 fős tagságot tudhatott maga mögött. 1951-1952-ben ugyanis Dél-Borsodban, Hevesben és Budapesten többé-kevésbé aktív csoportokat hoztak létre és elsősorban utóbbiak rendkívül hatékonyan tették a szervezkedést.

Dél-borsodiak

A szervezkedés dél-borsodi terjeszkedésével Fiala József kezdetben az ároktői Schmidt Pált és a cserépfalui Tóth Kálmánt bízta meg. Schmidt noha két részletben mintegy 950 igazolványt és egy csomag karszalagot vett át és rejtett el, sem névsort nem készített a megbízhatónak tartott

¹⁴⁵⁵ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc, 1954. április 13. Adta: „Soltész Géza” ügynök

¹⁴⁵⁶ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc, 1954. április 27. Adta: „Várkonyi László” ügynök

¹⁴⁵⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11961/5. Jelentés. Miskolc, 1954. május 18. Adta: „Várkonyi László” ügynök

¹⁴⁵⁸ ÁBTL 3.1.9. V-140122/1. Helmeczy Miklós tanúkihallgatása. 1955. április 6.; ÁBTL 3.1.9. V-140122. Hudák József kihallgatása. 1955. június 3.

¹⁴⁵⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005025/1955-10. sz. ítélete.

¹⁴⁶⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 7. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október 19. (délután)

¹⁴⁶¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 9. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. október 21.

¹⁴⁶² ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 16. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. november 2.; ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1955. február 5.

¹⁴⁶³ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 35. kihallgatása. 1954. december 2.

¹⁴⁶⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 1. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. október 12.

¹⁴⁶⁵ HU-MNL-BAZML-XXXIII.1.a. Miskolc, halotti, 868/1952.

¹⁴⁶⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 1. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. október 12.

személyekről, sem beszerzéseket nem hajtott végre. Ebben az is szerepet játszhatott, hogy már 1951. július végén – az ároktői tagosítás elleni tüntetéssel összefüggésben¹⁴⁶⁷ – feleségével együtt a hortobágyi Árkus-tanyára telepítették ki és bár 1953-ban szabadult, Diósgyőr-Vasgyárban telepedett le és később aktív tevékenységet nem végzett. Schmidt a kitelepítése idején sógorán, Gaál Józsefen keresztül próbálta a kapcsolatot tartani Fialával, aki Gaált beszervezte, majd előbb 25, később 1714 igazolványt és 110 karszalagot adott át neki elrejtés céljából. Gaál azonban további tagokat nem szervezett be.¹⁴⁶⁸

Tóth Kálmán aktivitásának köszönhetően Dél-Borsodban 1951-től kezdődött meg a tagszervezés, amely több településre is kiterjedt. Először három személyt szervezett be, a noszvaji Lakatos Istvánt, 1951 szeptemberében Takács János cserépváraljai tszcs-elnököt és a cserépfalusi Szegedy Lajost. Szegedy aktív szervezőmunkát végzett, 1951-ben hat cserépfalusi mellett Bükkzsércen, Poroszlón és Bogácson szervezett be egy-egy tagot. Az új tagok segítségével pedig mind a négy községben összeállította a megbízhatónak tartott személyek névsorát.¹⁴⁶⁹ Szegedyt azonban 1951-ben a Heves megyei Sósírére helyezték és így a szervezkedéssel való kapcsolata is megszakadt.¹⁴⁷⁰

A térségben azonban a mozgalom nem szűnt meg létezni, Takács János javaslatára Tóth Kálmán még 1951 őszén beszervezte a tardi Gaál Ignácot, aki a szervezkedés helyi motorja lett.¹⁴⁷¹ Gaál Ignác Tard egyik legnagyobb tekintélynek örvendő földművese volt. A férfi 1945-ben még a Nemzeti Parasztpártot erősítette,¹⁴⁷² utóbb kisgazdapárti nemzetgyűlési képviselőjelölt, 1948-ban a Független Kisgazdapárt képviselőjeként a vármegyei törvényhatósági bizottság tagja,¹⁴⁷³ az 1950-es évek elején pedig a helyi tszcs elnöke volt. Gaál 1952 tavaszától legkevesebb tizenkét tardi lakost szervezett be, valamint rokonát Kiss József mezőkövesdi tanácsi tisztviselőt.¹⁴⁷⁴ Minthogy Kiss féllábú rokkant volt, helyettesként 1952 nyarán a mezőkövesdi Gánóczy Béla volt leventeoktató tartalékos főhadnagyot szervezte be maga mellé.¹⁴⁷⁵ Tóth Kálmán felkérésére Gaál Ignác – akinek állítólag több községben is voltak „emberei”¹⁴⁷⁶ – Tard mellett Mezőkeresztes, Gelej, Szentistván, Mezőnyárad, Mezőkeresztes és Keresztespüspöki¹⁴⁷⁷ településekre vonatkozóan készítette el a megbízható személyek névsorát, Kiss József pedig mintegy 100 mezőkövesdi lakosról készített névjegyzéket. A névsorokat ezután mindketten Tóth Kálmánnak adták át megőrzésre.¹⁴⁷⁸

A dél-borsodi csoport vezetői, Tóth Kálmán, Gaál Ignác, Takács János és Kiss József többször is közösen keresték fel Fiala Józsefet. Így 1952 májusában, 1952 októberében és 1953 novemberében találkoztak a „vezérrel” egy, a szervezkedésben részt nem vevő személy Soltész Nagy Kálmán utcai lakásán, illetve Fiala Kont utcai illegális lakásán.¹⁴⁷⁹

Gaál Ignác az általa beszerezett tagok részére – a szervezkedés „hagyományaitól” eltérve – kétszer tartott baráti borozgatásként leplezett csoportos gyűlést, amely mindkét esetben csoportos beszervezést is jelentett. Először 1952 őszén hívott meg hét gazdát a borospincéjébe, akiket tájékoztatott a szervezkedésről, majd feleskette őket.¹⁴⁸⁰ 1953 nyarán

¹⁴⁶⁷ lásd Nagy é.n.

¹⁴⁶⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17a. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005031/1955-6. sz. ítélete

¹⁴⁶⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

¹⁴⁷⁰ BFL XXV.4.f. 005019/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005019/1955/7. sz. ítélete

¹⁴⁷¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005010/1955-6. sz. ítélete

¹⁴⁷² Szabad Szó, 1945. október 9.

¹⁴⁷³ Borsod - Gömör Vármegye Hivatalos Lapja, 1948/6.. szám. 34.

¹⁴⁷⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005010/1955-6. sz. ítélete

¹⁴⁷⁵ BFL XXV.4.f. 005019/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005019/1955/7. sz. ítélete

¹⁴⁷⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Tóth Kálmán 4. kihallgatása. 1954. október 18.

¹⁴⁷⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Tóth Kálmán 12. kihallgatása. 1954. október 29.

¹⁴⁷⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Tóth Kálmán 3. kihallgatása. 1954. október 15.

¹⁴⁷⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005010/1955-6. sz. ítélete

¹⁴⁸⁰ BFL XXV.4.f. 005019/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005019/1955/7. sz. ítélete

Spisák Béla tardi pincéjébe hívott össze újabb gyűlést, amelyen három új tag beavatóására került sor, majd ismertette, hogy a közelgő rendszerváltozás esetén adandó általános feladatokat és személy szerint kijelölte az egyes személyek feladatát. Saját helyetteseként Szolnoki Andrást nevezte meg, a rendfenntartó csoportok parancsnokaiként Mezőcsáton Nagy Miklóst, a mezőnyárádi gépállomáson Dusza Mihályt, a klementinai állami gazdaságban Dusza Andrást, Füzesabonyban Kiss Józsefet, Tardon Molnár Miklóst, Emődön Körömi Imrét, valamint ismeretlen helyeken Gomány Balázst, Szemán Jánost és Spisák Bélát jelölte ki. A közte és Tóth Kálmán közötti futárszolgálatnál Gomány Ignácot, Molnár Balázst és Venyige Sándort bízta meg.¹⁴⁸¹ A gyűlésen felmerült kérdésként, hogy honnan fognak fegyvert kapni, mire Gaál közölte, hogy Miskolcra, vagy az amerikaiaktól fognak kapni, majd megkérdezte a tagokat, kik rendelkeznek fegyverrel. A társaságból heten jelentkeztek.¹⁴⁸²

Ez utóbbi gyűlés később nagy jelentőséggel bírt a fehérpartizánok elleni vizsgálat során. Abból a tényből kiindulva, hogy többen fegyvert rejtegettek, azt a koncepciót kreálták, hogy a csoportot „fegyveres rendfenntartó alakulatként” kívánták megszervezni.¹⁴⁸³ A valóságban azonban a tardi csoport mindössze annyiban különbözött más fehérpartizán szerveződésektől, hogy tagjai között – mint az vidéken ebben az időben még gyakori volt – többen hosszabb ideje fegyvert rejtegettek (összesen 9 db pisztolyt és 2 db puskát).¹⁴⁸⁴ A fegyverrejtegetés és a szervezkedés között azonban nem volt ok-okozati összefüggés.

Ugyancsak a koncepció része volt, miszerint Fiala József 1952 októberében történt találkozójuk során állítólag a termelészövetkezeti mozgalom akadályozását, a „fejlődés” lassítását jelölte meg célkitűzésként, utasítása szerint pedig Tóth Kálmán, Takács János és Gaál Ignác – mindhárman tszcs-elnökök – elérte, hogy szövetkezeteik 1953-ban feloszlottak.¹⁴⁸⁵ A bíróság megállapításával szemben azonban a tszcs-k felbomlása a Nagy Imre-kormány intézkedéseinek hatására történhetett. Mint Fiala József fogdaügynöknek tett elbeszéléséből kiderül, a szervezkedésnek nem volt köze a szövetkezetek sorsához. Az 1953-as kormányprogram után mindhárom szövetkezetből tömegesen léptek ki a parasztok, s végül az elnök is, így az érintett tszcs-k feloszlottak. Erről azonban Fiala csak utólag értesült. Tóth Kálmánnak – állítása szerint – ráadásul erősen kommunista híre is lett a faluban, mert igyekezett a felbomlást megakadályozni.¹⁴⁸⁶

A későbbi koncepció szerint Tóth Kálmán felvetésére Fiala József engedélyezte, hogy az „ellenséges propaganda mellett” gyűjtogatással is szabotálják a termelészövetkezetek működését. Ennek hatására Tóth és Gaál Ignác megállapodtak abban, hogy valamely szomszédos község határában lévő téesz szalmáját fogják felgyújtani, Gaál felkérésére pedig Gomány Balázs és Dusza Mihály vállalkoztak annak végrehajtására. 1953. december 3-án este Dusza Mihály felgyújtotta a mezőnyárádi Újélet termelészövetkezet szalma és törekkazalját. Cselekménye során Gomány egy tardi tagtól kapott puskával biztosította Duszát.¹⁴⁸⁷ A szabotázs büntetetté utóbb mind Gomány, mind Dusza beismerték, s azt Gaál sem tagadta, hogy tudott annak tervéről. Egy, Gaál és Dusza közötti szembesítési jegyzőkönyvből azonban kiderül, hogy eredetileg Gomány Balázs tervezte a tardi téesz szalmájának a felgyújtását, Gaál erről csak Dusza Mihály révén értesült, s ekkor javasolta, hogy beszélje le a tervről, de ha minden áron gyűjtogatni akar, akkor „inkább máshol, más faluba tegye azt.”¹⁴⁸⁸ A gyűjtogatást

¹⁴⁸¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005010/1955-6. sz. ítélete; BFL XXV.4.f. 005019/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005019/1955/7. sz. ítélete

¹⁴⁸² ÁBTL-3.1.9. V-127612/13. Szembesítési jegyzőkönyv. 1955. február 3.

¹⁴⁸³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005010/1955-6. sz. ítélete

¹⁴⁸⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

¹⁴⁸⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005010/1955-6. sz. ítélete

¹⁴⁸⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 19. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 10.

¹⁴⁸⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005010/1955-6. sz. ítélete. 7-8. o.

¹⁴⁸⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/4. Szembesítési jegyzőkönyv Gaál Ignác és Dusza Mihály között. 1955. január 24.

tehát a mozgalom tagjai követték el, cselekményüket azonban nem utasításra, hanem önállóan követték el. A gyűjtogatást az ÁVH eredetileg nem is kötötte a csoporthoz, arról csak fogdaügynök révén értesültek,¹⁴⁸⁹ majd alakították át a koncepciót. Tették ezt annak dacára, hogy Fiala már egyik korábbi kihallgatásán határozottan leszögezte, hogy ellenzett minden szabotázs-cselekményre utaló felvetést, mert az volt a meggyőződése, hogy ők „a jövő emberei [...] nem szabad olyan cselekményt elkövetni, mely veszélyezteti” az illegálisukat, „ki kell várnunk illegáltságban” – mondotta.¹⁴⁹⁰

A hatvani-budapesti csoport

A Hölcz Rezső által már 1950-ben beszervezett hatvani Luncz János ugyancsak 1951 nyarán aktivizálta magát. Miután Fiala József azzal bízta meg, hogy lakhelyén saját csoportot hozzon létre, mintegy tizenöt főt szervezett be, akik a szervezkedés későbbi sikereiben alapvető szerepet játszottak. Luncz járási tanácsai dolgozóként számos kollégáját, beosztottját beszervezte, így a hatvani csoport tagjai túlnyomórészt közigazgatási szakemberek, illetve régi közigazgatási tisztviselők voltak. A hatvaniak családi és baráti kapcsolataik révén további településekre is kibővítették a mozgalmat. Így dr. Jankó-Brezovai András (volt gyöngyösi járási főjegyző) az Egerben élő dr. Pozsgay Dezső volt vármegyei másodjegyzőt,¹⁴⁹¹ Podhrádszky Olivér a Pest megyei Máriabesnyőn élő dr. Timon Béla nyugalmazott honvéd ezredest (a Hadilevéltár volt munkatársát), Podhrádszky Olivérné a szintén egri Czeplédi Istvánt, az egerszóláti Orbán Esztert és a verpeléti Molnár Répa Lászlót csatlakoztatta,¹⁴⁹² de mellette számos más személyt is beszerveztek.

Luncz János rokoni kapcsolatainak köszönhetően a szervezkedés a fővárosban újabb tagokkal gazdagodott. Bátyja, dr. Luncz Géza, nővére, a Hatvanban, majd a Budapesten élő Palkó Józsefné és annak férje, valamint unokaöccse és unokahúga, Palkó József és Bánhegyi Gyuláné, továbbá utóbbi szeretője, dr. Börcs János csillaghegyi római katolikus segédlelkész révén létrejött a szervezet budapesti „csoportja”.¹⁴⁹³ Palkóék a következő években a mozgalom aktív és – különösen röplapozás terén – rendkívül hasznos tagjainak bizonyultak, a tagság bővítéséből azonban nem vették ki a részüket. Noha Palkó Lászlót Luncz János megbízható emberek „gyűjtésére” szólította fel,¹⁴⁹⁴ Bánhegyi Gyulánét pedig első találkozásukkor Fiala József arra kérte fel, hogy dr. Börcs Jánossal együtt Esztergom, Tata, Székesfehérvár és Komárom környékén szervezzenek be „megfelelő személyeket”,¹⁴⁹⁵ erre még csak kísérletet sem tettek.

Fiala József a Hatvan-környéki és a budapesti tagokkal részben összekötő révén tartotta a kapcsolatot, Homonnai István, Hölcz Rezső, majd Tóth Kálmán közvetített üzeneteket, szállított igazolványokat, karszalagokat és röplapokat. A tagok többsége ugyanakkor személyesen ismerte Fialát és számos alkalommal megfordult miskolci illegális lakásában. Luncz János rendszeresen tett látogatást Miskolcon, s találkozósaik alkalmával egy-egy új tagot is bemutatott neki.¹⁴⁹⁶

A budapestiek Fiala Józseffel való megismerkedésük után Luncz Jánostól független kapcsolatot építettek ki. Bánhegyi Gyuláné és dr. Börcs János számos alkalommal meglátogatták „Béla bácsit” illegális lakásán,¹⁴⁹⁷ Palkó László pedig az első időkben rendszeres

¹⁴⁸⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

¹⁴⁹⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 28. kihallgatása. 1954. november 23.

¹⁴⁹¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005010/1955-6. sz. ítélete.

¹⁴⁹² BFL XXV.4.f. 005021/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005021/1955/6. sz. ítélete.

¹⁴⁹³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005010/1955-6. sz. ítélete.

¹⁴⁹⁴ BFL XXV.4.f. 005021/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005021/1955/6. sz. ítélete.

¹⁴⁹⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005010/1955-6. sz. ítélete.

¹⁴⁹⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 29. kihallgatása. 1954. november 24.

¹⁴⁹⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 8. kihallgatása. 1954. október 21.

látogatója volt a Kont utcai háznak. Minthogy erdőmérnöki munkája okán havonta járt a Bükkben, ezen alkalmakkor felkereste Fialát is.¹⁴⁹⁸ A budapestiek így részben közvetlen módon, részben pedig „futár” – Tóth Kálmán – révén folyamatos kapcsolatban álltak Fialával.

Noha Binder halála után Fiala megtiltotta a további tagszervezést, a hatvaniak ezt csak rövid ideig tartották be. Ferencz Sándor 1953-ban sógorát, Szabó Andor gödöllői utókalkulátort, volt római katolikus papot nyerte meg a szervezkedésnek, aki – a bíróság megállapítása szerint¹⁴⁹⁹ – Gödöllőn hat személy beszervezésével alakított egy kisebb csoportot, de megnyerte tagként a Fejér megyei Csákváron lakó apósát is.¹⁵⁰⁰ Firényi János ugyancsak sógorait szervezte be, így 1953-ban a Baranya megyei Göröcsönyben lakó Sasvári Gézát¹⁵⁰¹ és 1954-ben a pécsi Sasvári Sándort.¹⁵⁰² Végezetül Podhrádszky Olivérné 1954 nyarán dr. Beöthy Károly jászberényi ügyvédet csatlakoztatta, akit arra kértek fel, hogy Jászberény környékén szemeljen ki a közigazgatás vezetésére alkalmas egyéneket.¹⁵⁰³

1953-ban Fiala József és Hölcz Rezső bizalma megrendült Luncz Jánosban. Ebben az is szerepet játszott, hogy Luncz részben önállósította magát és a tagfelvételi tilalom dacára folytatta a beszerzéseket. Még fontosabb volt, hogy a hatvani csoport tagjai között ellentét támadt a csoportvezetői tisztség és más személyi ellentétek miatt. Luncz János és Firényi János különösen magára haragította Fialát, mivel egy kocsmában ittas állapotban fennhangon kijelentették mások előtt, hogy „közeledik a felszabadítás órája, mi ezt biztosan tudjuk, mert ezért dolgozunk”.¹⁵⁰⁴ A máskor is illetéktelenek előtt fecsegő Lunczban így megtört a bizalom, s minthogy személyi viszályok miatt félő volt, hogy a szervezkedés lebukik, Fiala Hölcz Rezsőt küldte Hatvanba, hogy rendet tegyen.¹⁵⁰⁵ Végül -1954 április-májusában – Fiala és Hölcz úgy döntöttek, hogy a hatvani csoportot kettéválasztják és Imrik Sándor vezetésével titokban egy „külön vonalat” hoznak létre. Imrik csoportvezetőként Podhrádszky Olivért és dr. Jankó-Brezovay Andrást választotta ki csoportjába.¹⁵⁰⁶ Minthogy Luncz János és az egyik tag, Tasi József között a viszály ezután sem szűnt meg, Fiala 1954 júniusában úgy döntött, hogy Tasit is külön csoportba fogja beosztani, ezért – miként Imriknek is – többszáz igazolványt adott át a férfinak.¹⁵⁰⁷ Fiala közben Luncz Jánossal sem szüntette meg a kapcsolatát, sőt kérésére Luncz mintegy 180 névből álló jegyzéket készített Firényi Jánossal azon Hatvani-környéki személyekről, akikre a hatalomátvitel idején számítottak volna.¹⁵⁰⁸

Az ellentétek dacára, a hatékony szervezőmunkának köszönhetően a Fehérpartizán szervezkedés 1954 nyarán virágkorát élte, működésük főként Borsod és Heves megyékre, valamint a fővárosra terjedt ki, néhány tag erejéig azonban megvetették a lábukat Pest, Jász-Nagykun-Szolnok, Fejér, Baranya és Szabolcs megyékben is.¹⁵⁰⁹ A szervezkedés tagjai úgy tudták, hogy aktív csoportokkal rendelkeztek Szegeden és Székesfehérváron is,¹⁵¹⁰ ez azonban fals információ volt.

¹⁴⁹⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 14. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. október 29.

¹⁴⁹⁹ BFL XXV.4.f. 005021/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005021/1955/6. sz. ítélete

¹⁵⁰⁰ Szabó Andor 1957-es vallomása szerint csak többek előtt beszélt a mozgalomról, de senkit sem szervezett be. (ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Szabó Andor kihallgatása. 1957. március 5.)

¹⁵⁰¹ BFL XXV.4.f. 005021/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005021/1955/6. sz. ítélete

¹⁵⁰² BFL XXV.4.f. 005017/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005017/1955-5. sz. ítélete

¹⁵⁰³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Imrik Sándor saját kezű vallomása. 1955. február 22.; Podhrádszky Olivér kihallgatása. 1955. február 17.

¹⁵⁰⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 14. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. október 29.

¹⁵⁰⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 11. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. október 25.

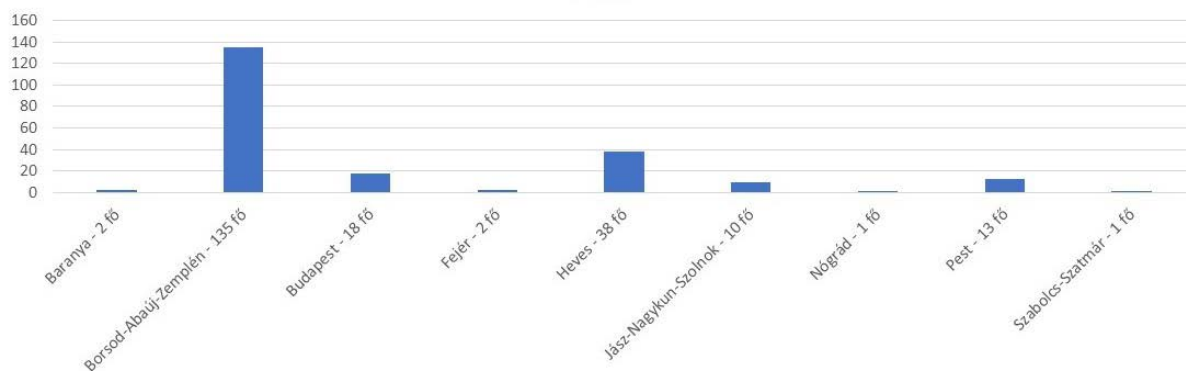
¹⁵⁰⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 22. kihallgatása. 1954. november 11.; BFL XXV.4.f. 005021/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005021/1955/6. sz. ítélete

¹⁵⁰⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 57. kihallgatása. 1955. január 13.

¹⁵⁰⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005010/1955-6. sz. ítélete.

¹⁵⁰⁹ A nyomozás más egy Nógrád megyei lakosra is kiterjedt, a szervezkedésben való részvétele azonban nem volt bizonyítható.

¹⁵¹⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/3. Bánhegyi Gyuláné kihallgatása. 1954. december 14.

A „Szeretet Párt” ügyében nyomozás alá vont személyek száma (220 fő) területi megoszlás alapján¹⁵¹¹

A megnövekedett taglétszám okán nagy mennyiségben kellett új igazolványokat és karszalagokat. 1953 tavaszán 3-500, 1954 júniusában 800, majd három héttel később mintegy 1000 igazolványt nyomtattak.¹⁵¹² A karszalagok készítését egy idő után a szervezkedés tagjaira hárították – így 1954-ben Hatvanban legkevesebb 350 karszalagot készítettek,¹⁵¹³ – a megbízólevelek, az igazolványok, valamint röpcédulázással összefüggő költségek azonban továbbra is nagy terhet jelentettek. A szervezkedésben tagdíjat ugyanakkor nem kértek, bár Palkó László felvetette ennek lehetőségét, azt a „vezérkar” elvetette és a tagok önkéntes adományaira számítottak csupán. A legtöbb tag 100-200 forintos adományokkal támogatta a szervezkedés céljait,¹⁵¹⁴ amelyeket többnyire a csoportvezetők gyűjtöttek össze. Így Hölcz Rezső megbízásából 1951 novemberében Kálmán László 500 forintot gyűjtött össze. Luncz János a költségekre 1000 forintot adományozott, de mellette a hatvani tagoktól további 3000 forintot juttatott el Fialának.¹⁵¹⁵ Emellett elsősorban a falusi tagok élelmiszerrel is támogatták Fiala költségeit, illetve megélhetését.¹⁵¹⁶

Az Államvédelmi Hatóság megállapítása szerint a Fiala-féle szervezkedésnek mintegy 200 tagja volt¹⁵¹⁷ – közülük a vizsgálati iratokból mintegy 140 személy ismert –, s a lefoglalt települési névsorok alapján megállapították, hogy a szervezet vezetői mintegy 600 embert szemeltek ki beszervezés céljából.¹⁵¹⁸ A tagok egy részének részletes adatai az iratok között nem fellelhetők, a társaság összetételéről azonban az ÁVH által 1955 nyarán – az őrizetbe vettek (94, illetve 95 fő) – adatai alapján készített kimutatást szociális származás, szociális helyzet és pártállás szempontja alapján.¹⁵¹⁹

¹⁵¹¹ A vizsgálat alá vont személyek száma jóval magasabb volt, mint a szervezkedés tényleges tagjaié.

¹⁵¹² ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 12. kihallgatása. 1954. október 27.

¹⁵¹³ BFL XXV.4.f. 005021/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005021/1955/6. sz. ítélete

¹⁵¹⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 3. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. október 14.

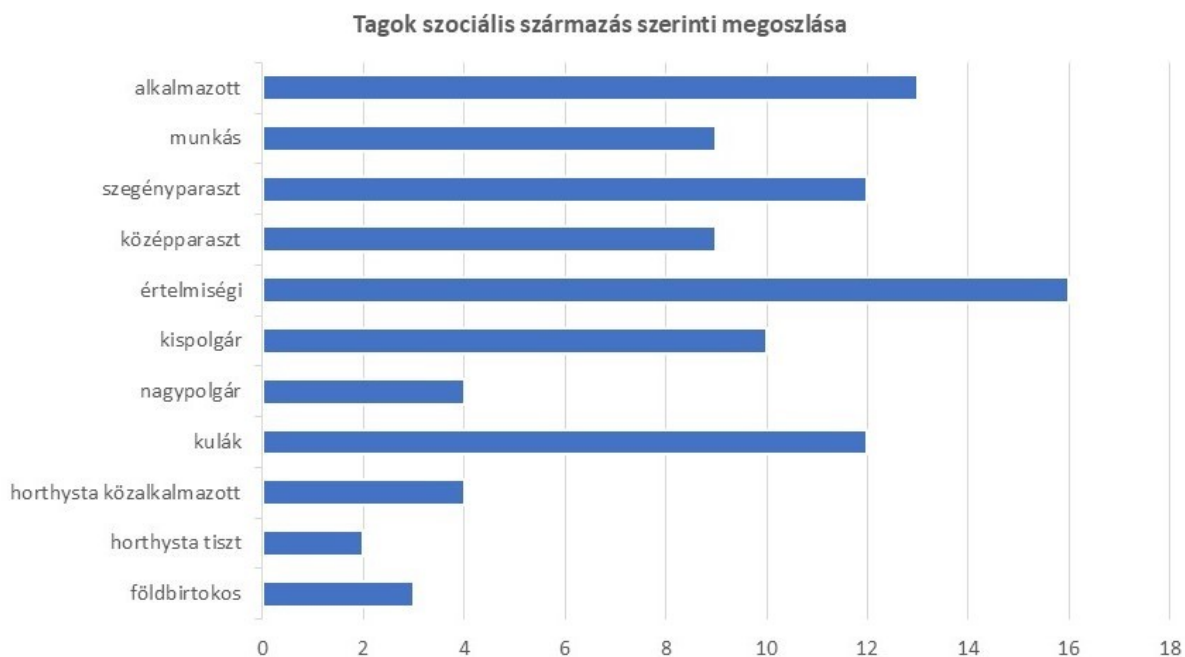
¹⁵¹⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005010/1955-6. sz. ítélete.

¹⁵¹⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 15. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. november 1.

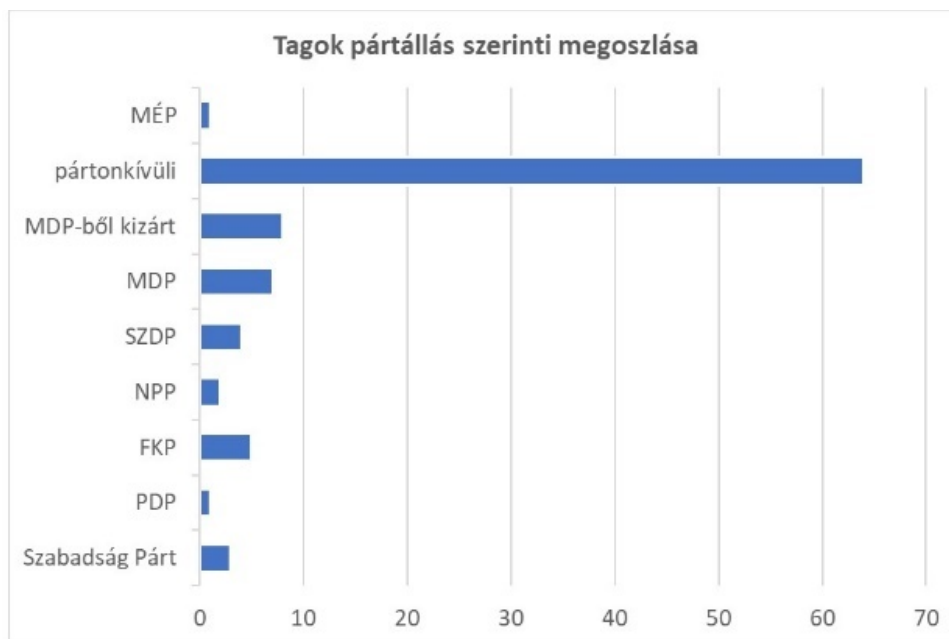
¹⁵¹⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Javaslat a „Fehér Partizánok” nevű szervezkedés ügyében nyilvános bírósági tárgyalás megtartására. 1955. január 18.

¹⁵¹⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 57. Jelentés a „Fehér Partizánok” nevű illegális szervezkedés ügyében. 1954. november 26.

¹⁵¹⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

Mint a diagramokból kitűnik, a szervezkedés tagjainak 17% értelmiségi, 15%-a alkalmazott, 13-13 %-a „kulák”, illetve szegényparaszt, 11%-a pedig kispolgári családból származott. Szociális helyzet szerint a tagok 26%-a tisztviselő, 18%-a értelmiségi, 12%-a alkalmazott, illetve 11%-a paraszt, 9%-a háztartásbeli volt, s csupán 6%-uk dolgozott munkásként.

A Fehérpartizánok tagszervezésénél nem volt szempont az egykori vagy aktuális pártállás, csupán az számított, hogy „becsületes magyar legyen”.¹⁵²⁰ Ennek megfelelően a tagok mintegy kétharmada (67%) pártonkívüli volt, s második legnagyobb csoportként a 16%-ot kitevő MDP-tagok, illetve volt MDP-tagok alkották (közük tartozott pl. Palkó László). Bár a szervezkedés vezetői a Magyar Szabadság Párt tagjai, illetve vezető alakjai voltak, egykori tagjaik s szervezkedésben mindössze 3%-ot képviseltek, aminél még a volt kisgazdapártiak (5%) és a szociáldemokraták (4%) is nagyobb arányban fordultak elő.

Amerikai, minisztériumi és ÁVH-s „kapcsolatok”

A Fehérpartizán mozgalom sikerét nagyban meghatározta, hogy Binder Oszkár és Fiala József elhitették a tagokkal, hogy a szervezet az egész országot behálózza, amerikai kapcsolattal rendelkezik és mozgalmukat minisztériumi dolgozók és ÁVH-sok is erősítik. Ennek hatására komoly és biztos háttérrel rendelkező szervezkedésnek tűnt a mozgalom, aminek hatására sokan csatlakoztak hozzájuk. A tagok körében számos legenda elterjedt az állítólagos nyugati kapcsolatról. Volt, aki úgy tudta, hogy Fialát az amerikaiak „építették be” és az amerikai követségen ÁVH-s gépkocsival járt,¹⁵²¹ mások körében az terjedt el, hogy egy Debrecenből Miskolcra járó amerikai őrnagyon keresztül kapja az utasításokat.¹⁵²²

Fiala József kezdetben a Bindertől hallottak alapján terjesztette az amerikai kapcsolatról szóló híreket, 1951 márciusában – miután Binder egy Szécsi nevű ismerőse révén kívánt levelet az amerikai követségre eljuttatni – rájött, hogy őt is csak szédítette az „öreg”. Kérdésére Binder bevallotta, hogy „blöffölt”, majd kioktatta a „vezetés művészetére”. Tanácsára Fiala a nyugati rádióhíreket erősen kiszínezve adta elő a tagok előtt, vagy sosem hallott rádióhírekről beszélt. Máskor a nyugati rádióadásokat hallgatva sokatmondóan kijelentette, hogy „No, ezt így is akartuk!”, vagy „Minden rendben van, a dolgok a megbeszélte terv szerint mennek”.¹⁵²³ Azt is elhitette, hogy rövidhullámú adó-vevő készülékkel rendelkezik és ezen keresztül tart fenn kapcsolatot nyugaton megbízóival.¹⁵²⁴ Emellett gyakran eljátszotta, hogy egy titokzatos

¹⁵²⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 11. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. október 25.

¹⁵²¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/5. Jelentés. Salgótarján, 1954. december 21. Adta: „Bokros”

¹⁵²² ÁBTL-3.1.9. V-127612/9. 488. Molnár Péterné kihallgatása. 1955. február 4.

¹⁵²³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 24. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. november 18.

¹⁵²⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

idegennel, vagy valamely külföldi követség futárjával találkozik. Általában az esti órákban bejelentette a háziaknak, vagy a vendégeinek, hogy bizalmas találkozója van, majd egy órára kiment a kert végében lévő fészer mögé, s onnan visszatérve még titokzatosabb formában elmesélte, hogy nagy jelentőségű tárgyalásokat folytatott és hogy a most kapott értesülések szerint egészen a közeli jövőben be fog következni a rendszerváltozás. Ugyancsak az átverés részeként 1953-54 szilveszterén – amelyet a tagokkal házimulatság keretében ünnepeltek meg – egy díszként használt nemzetiszínű zászlóról elhitették, hogy azt Eisenhower küldte a fehérpartizánoknak újév alkalmából. A zászló apró csíkokra szabdalt darabjait ezután a tagok ereklyeként őrizték imakönyvükben.¹⁵²⁵

Fiala József 1952 nyarán kísérelt meg kapcsolatot létesíteni az amerikaiakkal. Schertl Szilárddal Budapestről két angol nyelvű „megbízólevelet” tartalmazó borítékot postáztatott New Yorkba,¹⁵²⁶ és/vagy Chicagoba,¹⁵²⁷ hogy az amerikaiak tudtára hozzák az illegális szervezet működését.¹⁵²⁸ Arra vonatkozóan azonban nem lelhető fel információ, hogy a levél célba ért-e.

Az amerikaihoz hasonlóan azon hírek is a tudatos megtévesztést szolgálták, amelyek arról szóltak, hogy a mozgalom emberei ott vannak az ország vezetői között, helyet foglalnak a minisztériumokban, a fontosabb hivatalokban, jelen vannak minden nagyobb városban, sőt a rendőrségnél és az Államvédelmi Hatóságnál is.¹⁵²⁹ Az ezekre történő hivatkozás – mint például a beszerzéseknél ismertettük – részben a tagok megfélemlítését, részben pedig a szervezkedés komolyságának alátámasztását célozták. Ennek következtében az ÁVH-sok részvételéről a legfantasztikusabb hírek jártak a mozgalom belül. Volt, aki úgy tudta, hogy a röpcédulákat a fővárosba ávós tisztek szállítják.¹⁵³⁰

Az országos vagy minisztériumi vezetőkről szóló hírek nem rendelkeztek valóságallappal, tény azonban, hogy a szervezetben Gacsál Géza személyében egy államvédelmi tiszt is részt vett.

Gacsál Géza kismemesi származású volt – címeres családfája bizonyítékként máig a vizsgálati anyagban lapul¹⁵³¹ –, 1939-ben érettségizett, majd korengedménnyel önként vonult be a hadseregbe, ahol 1944-ig hadnagyi rendfokozatot ért el. 1941-ben és 1942-ben szovjet hadművelleti területen teljesített szolgálatot szakaszparancsnokként, majd 1943-ban a budapesti műegyetemen, 1944-ben a miskolci jogakadémián folytatott tanulmányait. 1944 márciusában SAS-behívóval ismét bevonult, s 1945 májusáig teljesített hadiszolgálatot.¹⁵³² 1945 nyarán a rendőrségen helyezkedett el és belépett a Szociáldemokrata Pártba. Ez év őszén azonban elbocsátották, de pártja delegálása alapján 1945. december 30-án a vidéki főkapitányság politikai rendészeti osztályára felvették előadói beosztásban. Kezdetben Budapesten szolgált, 1946. október 5-től a Szolnok megyei államvédelmi osztály vezetője volt. Megbízását később visszaadta, mivel – ahogy egy 1951-es értékelés megfogalmazta – „bizonytalan volt afelől, hogy később milyen fordulat lesz a belpolitikai életben, nem akart kockázatot vállalni semmilyen szempontból sem.”¹⁵³³ 1947. október 25-én így Miskolcra helyezték és az útlevél

¹⁵²⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 17. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. november 4.; ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 29. kihallgatása. 1954. november 24.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 26. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. november 20.

¹⁵²⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1955. február 23.

¹⁵²⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/9. J. Balogh Mihály 6. sz. jelentése Schertl Szilárd fogdai magatartásáról. 1955. február 17.

¹⁵²⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1955. február 23.

¹⁵²⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/10. Binder Katalin fogdai magatartása. Írta: Zudar Endréné. 1954. november 19.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/8. Malatinszky Hermina 4. kihallgatása. 1954. október 29.

¹⁵³⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/9. J. Balogh Mihály 3. sz. jelentése Schertl Szilárd fogdai magatartásáról. 1955. február 14.

¹⁵³¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/13. 401.

¹⁵³² ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. Gacsál Géza áv. hdgy. kiértékelési jelentése. 1950. november 11.

¹⁵³³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. Elbocsájtási javaslat. 1951. április 26.

ügyek előadója lett. 1950 május 10-én – az egri államvédelmi osztály megszervezésekor – vizsgálati alosztályvezetői funkcióban Egerbe helyezték át.¹⁵³⁴ Bár kispolgár beállítottságúnak tartották, munkavégzésével alapvetően meg voltak elégedve, egy jellemzése szerint feladatait „jól és szakszerűen végezte”. 1951 májusában saját kérelmére leszerelt és az egri tanács tervosztályán helyezkedett el döntőbíróként.¹⁵³⁵ Gacsál megelégedte az ÁVH-nál töltött szolgálatot, az éjszakázásokat és nyugodt családi életet akart élni, döntésében azonban az is szerepet játszhatott, hogy – bár tagja volt az MDP-nek és a politikai rendőrségnél szolgált – nem tudott teljesen azonosulni a párt- és kormányhatározatokkal.¹⁵³⁶ Ezt munkatársai is tapasztalták viselkedésében, egy 1950-es jelentés szerint politikai vonalon csak „a látszat szerint” igyekezett fejleszteni magát, „hozzászólásai szárazak, egyszerűen, felszínesek, szinte paragrafusos hangzású, nem érzi át, amit mond.”¹⁵³⁷

Gacsál Géza a bíróság megállapítása szerint még Miskolcon teljesített szolgálatot, mikor a Fehér Partizánok szervezkedéssel kapcsolatba került. A férfi 1945 óta ismerte Fiala Józsefet, amikor még mindketten a rendőrség bűnügyi osztályán szolgáltak. Jó, bár nem bizalmas viszony alakult ki közöttük. Miután Fialát 1946 tavaszán B-listázták, kapcsolatuk megszakadt, évekig nem találkoztak.¹⁵³⁸ Gacsálnak a szervezkedéshez való csatlakozásának időpontja bizonytalan, az iratokban beszervezése számos változat megtalálható. A bíróság megállapítása 1949 végén Fiala József egy véletlenszerű találkozásuk során fedte fel előtte a szervezkedést és kérte, hogy édesanyjával, Gacsál Lajosnéval – aki 1947-ben tagja volt a Szabadság Pártnak – együtt vegyen részt abban. Gacsál állítólag arra számítván, hogy egy rendszerváltozás esetén így elkerülheti az ÁVH-s múltja miatti felelősségre vonást, csatlakozott hozzájuk. 1950 elején Fiala József előtt mindketten letették az esküt, majd tagsági igazolványt és karszalagot kaptak, amelyet Gacsál Lajosné rejtett el. Ettől kezdve Gacsál és édesanyja néhány hetenként találkoztak Fialával. A beszélgetések során Gacsál beszámolt az államvédelmi osztályon végzett munkájáról, egyes operatív szervek, valamint az igazoltatás és lefigyelés módszereiről. Gacsál Géza egri áthelyezése után csak ritkán találkozott Fialával, édesanyján keresztül azonban változatlanul tartotta vele a kapcsolatot. Rajta keresztül juttatott el hozzá információkat az 1950. évi államvédelmi átszervezésről, egri beosztásáról, a vizsgálati alosztály munkájáról, de adatokat közölt vele a szovjet államvédelmi tanácsadók budapesti tartózkodásáról is.¹⁵³⁹ Ez utóbbit Fiala a „Fehérpartizán Bajtársak” kezdetű röpcédulájában¹⁵⁴⁰ fel is használta. Még fontosabb volt, hogy Gacsál átadta Fialának az 1949-es miskolci karhatalmi századnál szolgálatot teljesített személyek névsorát.¹⁵⁴¹

A bíróság megállapítása szerint Fiala József megbízásából Gacsál Géza 1950 végén, vagy 1951 elején Négyesi Lajos av. főhadnagyot is megpróbálta csatlakoztatni a mozgalomhoz, ő azonban láthatóan „megijedt és nem állt kötélnek”.¹⁵⁴² Később még nagyobb bűnként tartották számon, hogy miután Fiala 1952-ben azt állította Gacsál előtt, hogy rádió-összeköttetésben áll nyugati hatalmakkal és részükre adatokat továbbít, a volt ÁVH-s 1954 augusztusában legépelte és anyján keresztül Fialának megküldte a volt vidéki főkapitányság politikai osztálya nyomozóiról készült,¹⁵⁴³ 70 nevet¹⁵⁴⁴ tartalmazó névsort azzal, hogy továbbítsa külföldre.¹⁵⁴⁵

¹⁵³⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. Gacsál Géza av. hdgy. kiértékelési jelentése. 1950. november 11.

¹⁵³⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. 10: Zárójelentés. 1951. június 25.

¹⁵³⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. 96. Gacsál Gézáé Némethi Katalin tanúkihallgatása. 1954. november 30.

¹⁵³⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. Gacsál Géza av. hdgy. kiértékelési jelentése. 1950. november 11.

¹⁵³⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 5. kihallgatása. 1954. október 19.

¹⁵³⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Helyőrség Katonai Bírósága Kb.IX.0039/1955. sz. ítélete.

¹⁵⁴⁰ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 246. Fehérpartizán Bajtársak! kezdetű röplap

¹⁵⁴¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Helyőrség Katonai Bírósága Kb.IX.0039/1955. sz. ítélete.

¹⁵⁴² ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 15. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 1.

¹⁵⁴³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Helyőrség Katonai Bírósága Kb.IX.0039/1955. sz. ítélete.

¹⁵⁴⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. október 15.

¹⁵⁴⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Helyőrség Katonai Bírósága Kb.IX.0039/1955. sz. ítélete.

Gacsal ezen kívül feljegyzéseken juttatott el Fialához értékes információkat, hogy azokat szője bele cikkeibe, de egyes adatok szerint több alkalommal rövid írást is küldött a közellátási viszonyokkal kapcsolatban.¹⁵⁴⁶ Fiala József ÁVH-s kapcsolata tehát csupán információkkal segítette a mozgalom céljait, az ávós tagokról szóló híresztelések azonban alapvetően nélkülözték az igazságot.

IV. 3. 11. Röplapozás 1952 és 1954 között

Egyesült Nemzetek Lapja

Közel egy évvel a Névtelen Lelki Szervezet bevonásával történt röplapozási akció után a fehérpartizánok kellő biztonságban érezték magukat ahhoz, hogy ismét a nyilvánosság elé lépjenek. Már korábban tervbe vették, hogy röplapjaikat professzionálisabb módon, szamizdat újságként fogják megjelentetni Egyesült Nemzetek Lapja címen, s elérkezett az idő annak megvalósítására. Kiadványukat a fejlécen demokratikus napilapként határozták meg, noha a napi megjelenést sosem tervezték, kezdettől fogva „folyóíratként” bocsátották ki. Az Egyesült Nemzetek Lapjának első számát VIII. évfolyamként jelölték meg, ami arra utalt, mintha az ország szovjetek általi elfoglalása (1945) óta létezne az újság. A szamizdat első oldalának felső sarkaiban két szöveg állandósult. A baloldaliban „Testben ugyan távol, de lelki szemeinkkel mindenütt ott vagyunk” szöveggel Pál apostolnak a korintusiakhoz írt első levelét pontatlanul¹⁵⁴⁷ és kissé értelemzavaróan idézve azt kívánták érzékeltetni, hogy az olvasóval egy közösséget alkotnak és azok számíthatnak rájuk. Jobb oldalt pedig azt hamisan jelezték, hogy a lap németül, „csehszlovákul”, románul, szerbül és albánul¹⁵⁴⁸ jelenik meg, amivel olyan látszatot keltettek, mintha szervezkedésük egész Kelet-Közép-Európára kiterjedt volna.

Az Egyesült Nemzetek Lapja 1952 márciusa és 1954 szeptembere között jelent meg. A két-három havonta készülő, összesen kilenc számot megélt lap szerkesztőiként a „Fehérpartizán Vezetőség”-et jelölték meg,¹⁵⁴⁹ szabályos szerkesztőbizottság azonban nem létezett. A cikkek túlnyomó részét Fiala József írta, a szervezkedés tagjai önkéntesen, vagy felkérésre publikáltak egy-egy írást. A szerzők természetesen cikkeiket név nélkül jelentették meg, személyüket a későbbi kihallgatási jegyzőkönyvekből, illetve a fogdaügynöki jelentésekből lehetséges beazonosítani.

Fiala József – aki írásait többnyire mint a „Fehérpartizánok vezetője N.N. tábornagy” jegyezte – cikkeihez gyakran merített a Szabad Európa és az Amerika Hangja rádiók adásaiból, a szervezkedés tagjainak „hangulatjelentéseiből” és javaslataiból, de indexes könyveket is felhasznált, mint például Szabó Dezső „Az egész látóhatár” és dr. Nagy Sándor káplán „A jövő társadalma az univerzális demokrácia” című kötetét.¹⁵⁵⁰ Fiala számára különösen a Szabad Európa rádió volt fontos, egyik cikkében külön megköszönte nekik munkájukat.¹⁵⁵¹

A két évet megélt lapban Fiala József mellett önálló írás, vagy írások szerzőiként az 1952-ben elhunyt Binder Oszkár, özvegy Tasnády Antalné, Géczy Klára tiszapalkonyai tanítónő, Várhelyi János miskolci nyugalmazott főkönyvelő, dr. Szávai János miskolci orvos, dr. Börcs János Budapest-csillaghegyi római katolikus lelkész és Palkó László budapesti

¹⁵⁴⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 15. kihallgatása. 1954. október 30.; ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1955. február 5.

¹⁵⁴⁷ Helyesen: „*En, ki testben ugyan távol, de lélekben jelen vagyok köztetek, mint ily jelenvaló már ítéltet e tettes felett.*” <https://biblia.szeroczei.hu/bible/me1925/1CO/5> (letöltés, 2022.05.05.)

¹⁵⁴⁸ Az 1953. augusztus 1-i szám fejléce szerint „bulgárul” is megjelent lapuk. HU-MNL-BAZML-XXXV.69. 2/965. ó. e. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. augusztus 1.

¹⁵⁴⁹ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 275-276. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. március 1.

¹⁵⁵⁰ ÁBTL 3.1.9. V-127612. Fiala József 42. kihallgatása. 1954. december 14.

¹⁵⁵¹ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 273-274. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. március 1.

erdőmérnök tűnt fel családjával közösen. Tóth Kálmán cserépfalui földműves,¹⁵⁵² Hölcz Gáborné miskolci háztartásbeli¹⁵⁵³ és Gacsál Géza egri tanácsai tisztviselő¹⁵⁵⁴ – volt ÁVH-tiszt – is írt egy-egy cikket, írásaikat azonban Fiala nem találta publikálásra alkalmasnak, ezért azokat csupán alapanyagként használta fel különböző cikkek megírásakor.

Az 1951-es szórással végrehajtott rölap-terjesztés fiaskójából tanulva az Egyesült Nemzetek Lapjának terjesztési módszerén is változtattak. A rizikósabb szórás mellett sokszor egyszerűen postai küldeményként juttatták el újságjukat címzettjeikhez.

A szamizdat egyes számaihoz gyakorta mellékeltek a még 1951-ben készített, de akkor terjesztésre nem kerülő „Válassz!!!” című rölapot, amely nem csak a kommunistákat, de a rendszerrel együttműködő „parancsok végrehajtói”, vagyis a pártonkívüli funkcionáriusokat is börtönnel és „kötéllal” fenyegette meg.¹⁵⁵⁵ Az egyértelmű elbizonytalanítás és elrettentés céljából írt rölapot az ország legkülönbözőbb részeiben élő pártfunkcionáriusoknak, „békeharcosoknak”, a néphadsereg tisztjeinek, sztahanovista munkásoknak, de akár egyszerű mezőgazdasági dolgozóknak is megküldték, mint ahogy volt csendőröknek, horthysta tiszteknek is. A címeket a rádió „Szív küldi” műsorából és más adásaiból, újságok (Szabad Nép, Ludas Matyi, Művelt Nép stb.) hirdetéseiből, képeslapokból és telefonkönyvből szerezték, de a szervezkedés tagjai is diktáltak be címeket, készítettek címjegyzékeket e célból.¹⁵⁵⁶ A borítékokat többnyire Fiala József címezte írógéppel, illetve kézzel, a címzésnél pedig feladóként egy címzethez képest más városban lakó olyan személyt jelölt meg, akinek ugyancsak postai úton küldték meg rölapjaikat.¹⁵⁵⁷

Az Egyesült Nemzetek Lapjának egyes számait – noha bizonyosan nem nagy számban, de – a fehérpartizánokon kívül is terjesztették, írógéppel készült másolatként. Ennek híre visszajutott a szervezkedéshez is.¹⁵⁵⁸ A rölapok jelentős része azonban az ÁVH-n kötött ki. A címzettek jelentőse része – például Süveges Dániel országgyűlési képviselő¹⁵⁵⁹ – az újságokat beszolgáltatta a helyi pártbizottságnak, tanácsnak, vagy az államvédelemnek.

Infrastruktúra megteremtése

A rölapok előállításához szükséges eszközöket ezúttal is különböző helyekről szerezték be. A sokszorosításhoz szükséges nyomdafestéket és papírt változatlanul Tiszovszky Mihály nyomdász biztosította.¹⁵⁶⁰ Az első három szám elkészítéséhez még elegendő volt a Szatmári-Király György által 1951-ben beszerzett stencilpapír,¹⁵⁶¹ később Bánhegyi Gyuláné munkahelyéről, a budapesti műszaki egyetemről hozott el 15 stencilt, majd a hatvani Malatinszky Hermina szerzett be 8-10 darabot. A terjesztésnél használt borítékokat – összesen kb. 1800 darabot – ugyancsak Tiszovszky Mihály adta,¹⁵⁶² de mellette a tagok pénzbeli adományaiból is vásároltak borítékokat és bélyegeket.¹⁵⁶³

Az Egyesült Nemzetek Lapja sokszorosításához új tapperre volt szükség, az 1951-ben használt Csaja-féle stencilgépet ugyanis Hargitaiék lebukásakor megsemmisítették.¹⁵⁶⁴ Fiala

¹⁵⁵² ÁBTL 3.1.9. V-127612. Tóth Kálmán 7. kihallgatása. 1954. október 21.

¹⁵⁵³ ÁBTL 3.1.9. V-127612/1. 19. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 10.

¹⁵⁵⁴ ÁBTL 3.1.9. V-127612/1. 15. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 1.

¹⁵⁵⁵ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3-a. 191.

¹⁵⁵⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 42. kihallgatása. 1954. december 14.; Bán Ernő: Fehér „partizánok”. Magyar Rendőr. 1965/12. 1965. március 18. 7.

¹⁵⁵⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Tóth Kálmán 7. kihallgatása. 1954. október 21.

¹⁵⁵⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 32. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. november 29.

¹⁵⁵⁹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/1/228. Szolgálati jelentés. Budapest, 1953. március 1.

¹⁵⁶⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. október 15.

¹⁵⁶¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 16. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. november 2.

¹⁵⁶² ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. október 15.

¹⁵⁶³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

¹⁵⁶⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 12. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. október 26.

1952 elején volt munkaadóját és egyben a szervezkedés tagját, Turóczy Béla asztalosmestert kérte fel egy új elkészítésére. Turóczy két hét alatt készítette el az új „tappert”, amely a Csaja-féle stencilgépnél nagyobb méretű volt, így a korábbi negyed és nyolcad ív terjedelmű rölapok helyett immár félívnnyi nagyságú papíron készíthették el az Egyesült Nemzetek Lapjának számait.¹⁵⁶⁵ A Turóczy-féle gép leírását Tóth Kálmán örökölte meg egyik vallomásában: „A nyomdafelszereléshez tartozott egy fából készült kb. 40 cm nagyságú tapper, amelynek domború részén puhább textil-anyag volt szögelve. A tappernek a két szélén egy-egy fogója volt. Ezt a domború részt egy üvegben lévő festékkal bekentük, és az előre elkészített stencilt rátettük. A nyomdafelszereléshez tartozott egy kb. 50x40 cm nagyságú tükör is, amelyre a papírt tettük. A nyomtatás úgy történt, hogy Fiala rátette a papírlapot a tükörré, én pedig a tapperrel rányomtam a stencilen lévő szöveget.”¹⁵⁶⁶

A Turóczy által készített tapper bevált, s ettől kezdve a szervezkedés felszámolásáig ezzel gyártották a mozgalom rölapjait.¹⁵⁶⁷ A sokszorosítást minden egyes esetben Hölcz Rezsőék házában végezték Fiala József, özv. Tasnády Antalné, Hölcz Gáborné, Tóth Kálmán és Hölcz Rezsőné részvételével.¹⁵⁶⁸

A szamizdat sokszorosítása és terjesztése

Az Egyesült Nemzetek Lapja első száma 1952 márciusában jelent meg 1952. március 1. dátummal. A készítést megelőző napon Fiala stencilpapírra gépelte át a tagok által összegyűjtött cikkeket. A lap első oldalára Fiala „Szeretettel” és Binder „Nyílt titok” című cikkei kerültek, illetve Várhelyi János írása szerepelt a dollár értékéről. A második oldalon Géczy Klára „Pedagógusok a viharban”, özv. Tasnády Antalné „Női hivatás” és Binder „Hírek innen – onnan” című írásai szerepeltek. A rölapok sokszorosítását a gépelést követő nap estéjén, 9 óra körül kezdték meg. Az eseményről Fiala kihallgatásán a következőképp számolt be: „Tóth Kálmánnal kimentünk a fészkerbe, elővettük a sokszorosító tappert, kellékeit és az üres papírokat, bevittük a konyhába. Hölcz Rezsőné kihozta a szobából a fali tükröt, rátette a konyhaasztalra, majd bezárta a konyhaajtót. Tóth Kálmán kezelte a tappert, az asztal előtt állva, Hölcz Rezsőné szemben ült vele és egy-egy papírlapot tett a tapper alá. Hölcz Rezsőnéől jobbra ült Tasnádi Antalné, aki egyik kezében lévő ruhadarabbal törölte a tükröt, másikkal pedig egy-egy lapot adott Hölcz Rezsőné kezébe. Hölcz Gáborné Tasnádinétól jobbra ült és a kész rölapot vette ki a tapper alól, egymásra rakta és számolta. Én Hölcz Gáborné és Tóth Kálmán között álltam, a rosszul sikerült, olvashatatlan rölapokat külön szedtem és időközönként 50-60 darab rölap elkészítése után festékkal kentem be a tappert. Amikor a rölap egyik oldala elkészült, Tasnádiné megfordítva adogatta Hölcz Rezsőnének, hogy Tóth Kálmán a másik oldalára is rányomja a szöveget. A második oldal stencilpapírját én rögzítettem rá a tapperre. Összesen 210-220 darab rölapot készítettünk, kb. éjfélre lettünk készen. Ezután Tasnádiné becsomagolta a rölapokat és az üres papírokat, majd Tóth Kálmán és én a tapperrel és kellékeivel együtt kivittük a vaságy alá. Tasnádiné ezidő alatt a tűzhelyben a rossz rölapokat égette el. Utána megmosakodtunk, mivel mindannyian festékesek voltunk.” Fiala az elkészített darabszámra rosszul emlékezhetett, hiszen azokból utóbb az ÁVH-nak a „becsületes dolgozó”-k 326-ot szolgáltatottak be.¹⁵⁶⁹ Valószínűbb Fiala fogdaügynök előtti elbeszélése, miszerint összesen 360-380 használható példány készült, a lehúzás során mintegy 80 darab olvashatatlanná vált. A sokszorosítást ugyanis nehezítette, hogy a stencil gyenge volt és már az

¹⁵⁶⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

¹⁵⁶⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Tóth Kálmán 2. kihallgatása. 1954. október 14.

¹⁵⁶⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 12. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. október 26.

¹⁵⁶⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 42. kihallgatása. 1954. december 14.

¹⁵⁶⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 14. kihallgatása. 1954. október 29.

első száz példány után újra le kellett gépelni a szöveget egy újabb példányra.¹⁵⁷⁰ Az elhasznált stencileket és a lapszám néhány példányát – miként később is – Fiala utóbb Géczy Károlynénak adta át megőrzésre, aki azokat tiszapalkonyai otthonában rejtette el azzal a céllal, hogy azok bemutatásával bizonyíthassák szerzőségüket a rendszerváltozás után.¹⁵⁷¹

Az Egyesült Nemzetek első számának példányait mintegy két hét múlva borítékolták be. A bélyegeket a két Hölczné, özv. Tasnádyné és Gacsalné vásárolták, a borítékolásban Fiala, Tóth Kálmán és Hölcz Gáborné vettek részt.¹⁵⁷² A rölapokat 1952. március 30-án, Budapesten Hölcz Gáborné terjesztette postai úton, a borítékokat kisebb tételekben a város különböző pontjain lévő postaládákba helyezte.¹⁵⁷³

A második számot 1952. április második felében készítették 1952. május 1. keltezéssel, mintegy 250 példányban. A gyártás költségeit (pl. borítékok, bélyegek vásárlása) – miként a 3., 4., és 5. számnak is – csaknem teljes egészében Palkó László és családtagjai fedezték, akik számonként kb. 1000-1200 forinttal járultak hozzá a kiadásukhoz.¹⁵⁷⁴ A lapszám vezércikkét „Megaláztak, kifosztottak” címmel ezúttal is Fiala József írta Tiszovszky Mihály és Gacsál Géza javaslatai alapján. Írásában a „szeretet és a béke Egyesült Európájának” a megteremtését és „az igazi demokráciát” tűzte ki célul. A lap további cikkeiben Várhelyi János „Hogyan van, és hogyan kellene lennie?” címmel gazdaságpolitikai, míg Tasnády Antalné „Ezzel vagy ezen” címmel a nők helyzetével foglalkozott. A lapban továbbá dr. Börcs János „A szenvedés nem tart örökké” címmel publikált egy írást, míg Binder Oszkár ismét „Hírek innen-onnan” című rovatával jelentkezett.¹⁵⁷⁵

A második lapszám mintegy 100 példányát 1952. május elején Palkó László szállította Budapestre azzal a megbízással, hogy azokat házak kertjébe és magánszemélyek levélszekrényébe szórják el. A rölapokat Palkó, Bánhegyi Gyuláné és dr. Börcs János között három részre osztották, majd 1952. május 10-én¹⁵⁷⁶ egymással párhuzamosan terjesztették. Bánhegyiné a XII. kerületben, a Farkasrét környékén lévő házak kertjében szórt el 25-30 db-ot, Börcs János Óbudán a Lajos és az Ürömi utca környékén, míg Palkó László ismeretlen helyen. A munka végeztével a Gül Baba vendéglő melletti téren lévő szobornál találkoztak.¹⁵⁷⁷ A lakosság ezúttal a rölapokból 4 darabot szolgáltatott be az ÁVH-nak.¹⁵⁷⁸

Az ÁVH nyilvántartása szerint 1952. augusztus 23-án Budapesten 4 darab, 1952. május 1. jelzésű röpcédulát dobtak boríték nélkül postaládákba.¹⁵⁷⁹ A szórást ezúttal is Palkó Lászlóék hajtották végre. Noha az ÁVH csak négy darabról szerzett tudomást, ekkor mintegy 70-80 rölap terjesztésére került sor. A példányokat ezúttal is három részre osztották, amelyeket aztán Palkó László ismeretlen helyen egyedül, míg Bánhegyi Gyuláné és dr. Börcs János közösen terjesztettek. Börcs annak érdekében, hogy minél nagyobb területen hajthassák végre a szórást, volt kispap-társát, Szecsődy Antalt kérte meg, hogy gépkocsijával szállítsa őket. A terjesztést az esti órákban kezdték meg.¹⁵⁸⁰ Börcséket a Szabó Ervin Fővárosi Könyvtár előtt vette fel Szecsődy, majd a szórás a Róbert Károly körút környékén kezdődött meg. Börcsék az utca

¹⁵⁷⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 15. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. november 1.

¹⁵⁷¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 16. kihallgatása. 1954. november 1.; Fiala József 17. kihallgatása. 1954. november 2.

¹⁵⁷² ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 14. kihallgatása. 1954. október 29.

¹⁵⁷³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 15. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. 1954. november 1.

¹⁵⁷⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 15. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 1.

¹⁵⁷⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 16. kihallgatása. 1954. november 1.

¹⁵⁷⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés. Tárgy: „Fehér partizán” aláírású rölap terjesztése. 1953. [1954.] október 16.

¹⁵⁷⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/3. Bánhegyi Gyuláné 5. kihallgatása. 1954. október 20., Bánhegyi Gyuláné kihallgatása. 1954. december 14.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/3. 165. Börcs János 4. kihallgatása. 1954. december 6.

¹⁵⁷⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés. Tárgy: „Fehér partizán” aláírású rölap terjesztése. 1953. [1954.] október 16.

¹⁵⁷⁹ Uo.

¹⁵⁸⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/3. Bánhegyi Gyuláné kihallgatása. 1954. december 14.

kétoldalán haladva dobták be a rölapokat a házak kertjébe, illetve a kapukon lévő postaládákba. Később az Erzsébet Királyné úton folytatták a terjesztést, majd gépkocsival a Gyarmat utca környékére mentek, ahol szintén néhány rölapot elszórtak. Az utolsó példányokat egy Thököly úti postaládba dobták be.¹⁵⁸¹

Az Egyesült Nemzetek harmadik lapszámát 1952. szeptember végén készítették mintegy 260-300 példányban, 1952. október 1. keltezéssel. Fiala József „Új élet küszöbén” című vezércikkében a belpolitikai helyzetről értekezett. A számban helyet kapott Várhelyi János „Pénzügyi helyzetünk 1945 óta”, Palkó László „Rablógazdálkodás” és dr. Szávai János „Legfőbb érték az ember” című írása is. A röpcédulákat ezúttal is fészerben rejtették el ideiglenesen.¹⁵⁸²

A harmadik lapszám mintegy 70 példányát Fiala címzett borítékokban 1952. november közepén adta át Palkó Lászlónak. A budapestieknek ezúttal új módszerrel kellett azokat terjeszteniük. a rölapokat nyilvános postaládákba kellett helyezniük, hogy a címzettekhez postai küldeményként jussanak el. A röpcédulákat – Fiala József vallomása szerint – Palkó László Székesfehérváron, dr. Börcs János és Bánhegyi Gyuláné pedig Budapesten terjesztette,¹⁵⁸³ előadását azonban a vizsgálati iratok nem erősítik meg. Az ÁVH ebből az időből egyik városból sem kapott jelentést röpcédulázásról.

1953. január első napjaiban Fiala József Tóth Kálmánnal is küldött 100 darab 1952. október 1. jelzésű rölapot Palkó Lászlónéknak. A rölapok egy része címzett, egy része boríték nélküli volt. Fiala ezúttal azt kérte, hogy a város külső területén elhelyezett nyilvános postaládákkal kezdjék a terjesztést, mivel a belvárosi ládákat sűrűbben ürítik és amennyiben azokkal kezdenék, fennállna a lehetősége annak, hogy mire a külső területre érnek, már lelepleződnenek a hatóságok elől és lebukhatnának. 1953. január 6-án Börcs János és Bánhegyi Gyuláné a Baross utcán elhelyezett nyilvános postaládákkal kezdték a terjesztést, majd a Horváth Mihály téren visszafordultak az Üllői út felé, s végül a szórást a Boráros tér és a Soroksári utca sarkán lévő épület falán elhelyezett postaláddal fejezték be.¹⁵⁸⁴ Az ily módon terjesztett rölapokból 26, címzés nélküli példány került utóbb az ÁVH kezére.¹⁵⁸⁵

1953. január 21-én Debrecenben történt rölapterjesztés. Az 1952. május 1. és 1952. október 1. keltezésű rölapok 30-30 példányát Hölcz Gáborné dobta címzetlenül a város különböző pontjain magánszemélyek levelesládáiba, illetve a vasútállomáson lévő postaládba, amelyekből az ÁVH-nak 16 darabot szolgáltatottak be.¹⁵⁸⁶

Az Egyesült Nemzetek Lapja negyedik számát 1953 februárjában készítették el, 1953. március 1. dátummal. Ez alkalommal 240-250 használható példányt gyártottak. A lap nagy részét Fiala József „Szól a kakas már...” című cikke foglalta el, amelyet Gacsál Géza, dr. Börcs János és dr. Szávai János javaslatai, valamint a Szabad Európa Hangja magyar nyelvű adásai alapján írt.¹⁵⁸⁷

A negyedik lapszám mintegy 60 db példányát 1953 április végén, május elején Palkó László gépkocsin szállította a fővárosba. A rölapokat Palkó ezúttal is egyedül terjesztette. Dr. Börcs János és Bánhegyi Gyuláné a náluk lévő példányokat 1953. május 2-án, a kora esti órákban a volt Lenke tér környékén, így például a XI. kerületi Kökőrcsin utcában szórták szét. Börcsék karon fogva sétálva haladtak, s azon házak előtt, amelyeken rácskerítés volt, vagy a

¹⁵⁸¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/3. Bánhegyi Gyuláné 6. kihallgatása. 1954. október 20.

¹⁵⁸² ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 17. kihallgatása. 1954. november 2.

¹⁵⁸³ Uo.

¹⁵⁸⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/3. Bánhegyi Gyuláné 8. kihallgatása. 1954. október 21.

¹⁵⁸⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés. Tárgy: „Fehér partizán” aláírású rölap terjesztése. 1953. [1954.] október 16.

¹⁵⁸⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés. Tárgy: „Fehér partizán” aláírású rölap terjesztése. 1953. [1954.] október 16.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 219. Rölapozásról kézzel készített kimutatás. Dátum nélküli; ÁBTL-3.1.5. O-11961/2. 76. Jelentés. Tárgy: A „Fehér Partizánok” illegális röpcédulás szervezkedési ügye. 1954. február 1.

¹⁵⁸⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 42. kihallgatása. 1954. december 14.

kapuján postaláda, megálltak, mintha beszélgetnének, s a kerítéshez háttal álló bedobott egy rölapot.¹⁵⁸⁸ Két nappal később, 1953. május 4-én ugyancsak Budapesten Tasi József hajtott végre terjesztést, az 1953. március 1. jelzésű rölap mintegy 20 példányát adta postára,¹⁵⁸⁹ amelyből az ÁVH-nak utóbb hármat szolgáltatottak be.¹⁵⁹⁰

A szamizdat ötödik számát 1953. április 20-a körül készítették el, 1953. május 1. jelzéssel, mintegy 260 példányban. A rölap a korábbiakkal ellentétben nem két, hanem három oldalas volt. Az újságban Fiala József „Az igazság egy és oszthatatlan”, Várhelyi János „Hogyan áll a forint értéke”, Géczy Klára „A pedagógusok helyzete a kommunizmusban”, Palkó László családtagjaival pedig „Magyar édesanyák harca” címmel publikált cikket.¹⁵⁹¹

1953. május 20-án ismét Budapesten történt terjesztés, postai úton. Az ÁVH megállapítása szerint ekkor a hatvani Tasi József és a budapesti Palkó László adott fel 23 darab 1953. március 1. jelzésű rölapot.¹⁵⁹² Tasi részvétele azonban kétséges, hiszen bírósági ítélete szerint is csak 1953 decemberétől vett részt a rölapozásban.¹⁵⁹³

1953. július 15-én és 16-án Budapesten ismét postai úton került sor terjesztésre. A rölapozásban – Fiala József vallomása szerint – Luncz János, Tasi József, Barkóczi János¹⁵⁹⁴ és Bánhegyi Gyuláné¹⁵⁹⁵ 20 darab 1953. március 1., 30 darab 1953. május 1. és 30 darab 1953. augusztus 1. jelzésű szamizdatújságot adtak fel postára.¹⁵⁹⁶ Az ÁVH-nak ezúttal 33 rölapot szolgáltatottak be.¹⁵⁹⁷

1953. július 26. körül készítették az 1953. augusztus 1. jelzésű rölapot mintegy 200 példányban. Az ismét kétoldalas szamizdat ezúttal csupán Fiala József „Bizalmatokért köszönet!!!” című cikkét tartalmazta a „Fehérpartizánok vezetője N.N. tábornagy” aláírással.¹⁵⁹⁸

Bár a fehérpartizánok razziától félve kerültek, hogy nemzeti ünnepet megelőző napon, vagy pedig annak napján hajtsanak végre rölapozást,¹⁵⁹⁹ 1953. augusztus 20-án Szerencsen és Budapesten is több szamizdatot kívántak terjeszteni. Szerencsen Hölcz Gáborné kirakodó vásáron vett részt¹⁶⁰⁰ és az utazást kihasználva az 1953. március 1., 1953. május 1. és 1953. augusztus 1. jelzésű rölapokból 3-3-3 darabot adott fel postán.¹⁶⁰¹ A budapestiek ugyancsak utasítást kaptak a röpcédulázásra, dr. Börcs János és Bánhegyi Gyuláné azonban ennek nem tettek eleget. A rölapokat Bánhegyiné megsemmisítette, majd lejelentette, hogy a terjesztés megtörtént.¹⁶⁰²

1953. augusztus 24-én Tasi József és Luncz János ismét a fővárosban rölapozott, ugyancsak az Egyesült Nemzetek Lapja 1953. március 1., május 1., augusztus 1. dátummal ellátott példányait adták postára, összesen 40 darabot. Lunczék szeptember 21-én ismét

¹⁵⁸⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/3. Bánhegyi Gyuláné 7. kihallgatása. 1954. október 21.; Bánhegyi Gyuláné kihallgatása. 1954. december 14.

¹⁵⁸⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 219. Rölapozásról kézzel készített kimutatás. Dátum nélküli

¹⁵⁹⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés. Tárgy: „Fehér partizán” aláírású rölap terjesztése. 1953. [1954.] október 16.

¹⁵⁹¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 42. kihallgatása. 1954. december 14.

¹⁵⁹² ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés. Tárgy: „Fehér partizán” aláírású rölap terjesztése. 1953. [1954.] október 16.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 219. Rölapozásról kézzel készített kimutatás. Dátum nélküli

¹⁵⁹³ BFL XXV.4.f. 005021/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005021/1955/6. sz. ítélete

¹⁵⁹⁴ Bírósági ítélete szerint csak 1954-ben vett részt a rölapozásban. (BFL XXV.4.f. 005021/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005021/1955/6. sz. ítélete)

¹⁵⁹⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 42. kihallgatása. 1954. december 14.

¹⁵⁹⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 219. Rölapozásról kézzel készített kimutatás. Dátum nélküli

¹⁵⁹⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés. Tárgy: „Fehér partizán” aláírású rölap terjesztése. 1953. [1954.] október 16.

¹⁵⁹⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 42. kihallgatása. 1954. december 14.

¹⁵⁹⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. november 5.

¹⁶⁰⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 42. kihallgatása. 1954. december 14.

¹⁶⁰¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 219. Rölapozásról kézzel készített kimutatás. Dátum nélküli

¹⁶⁰² ÁBTL-3.1.9. V-127612/3. Bánhegyi Gyuláné 9. kihallgatása. 1954. október 22.

folytatták a terjesztést, ezúttal 20 db 1953. augusztus 1. keltezésű szamizdatot adtak Budapesten postára.¹⁶⁰³

Noha az ÁVH nem kapott róla jelentést, az adatok szerint 1953 szeptemberében a hatvaniak újabb röplapozást hajtottak végre. Firényi János és Tasi József Újpesten, majd Firényi, Luncz János és Ferencz Sándor Sashalom és Gödöllő környékén terjesztett röpcédulákat.¹⁶⁰⁴

Az augusztusi lapszámból 1953. október 27-28-án három településről is történt terjesztés. Október 27-én Budapesten Binder Oszkár leánya, Zoór Tiborné 16, Bánhegyi Gyuláné 20 példányt adott postára, míg Miskolcon és Diósgyőrben Tasnády Antalné és Gacsall Lajosné 20 darabot. Október 28-án Hölcz Rezsőné Miskolcon és Hejőcsabán 15, míg Hölcz Gáborné 8 darabot postázott.¹⁶⁰⁵

Az Egyesült Nemzetek Lapja hetedik számát 1953. november 8. körül gyártották mintegy 230 példányban. A lapot ezúttal 1953. november 15-i dátummal látták el. A röplap ezúttal is csak Fiala József cikkét tartalmazta, „Fekély az univerzális testen” címmel.¹⁶⁰⁶

Bár az ÁVH jelentései nem erősítik meg, a vizsgálati iratok szerint 1953 november végén Tóth Kálmán mintegy 60 db leragasztott, nevekre megcímezett sárga és zöld színű borítékokat adott át a budapestieknek. A röplapok egy részét Bánhegyi Gyuláné és dr. Börcs János a Bem tértől befelé haladva a Fő utcában lévő nyilvános postaládákba dobták.¹⁶⁰⁷ Az ÁVH ugyancsak nem értesült róla, de 1953 novemberében a hatvani Ferencz Sándor terjesztett Budapesten 25-30 röpcédulát.¹⁶⁰⁸

1953. december 14-15-én a miskolci és hatvani fehérpartizánok ismét több településre kiterjedő röplapozást hajtottak végre. Ezúttal az 1953. augusztus 1. keltezésű röplap megmaradt mintegy 170 példányát terjesztették postai úton. Hölcz Rezső 1953. december 14-én Füzesabonyban 12 órás, Egerben 21 órás bélyegzővel és másnap ugyancsak Egerben délután négy óra körül adott fel összesen 14 röplapot. Luncz János és Firényi János december 14-én 17 órás bélyegzővel Salgótarjánban 40, 15-én délben Gyöngyösön 30 példányt postáztak. Tasi József december 14-15-én Gödöllőn, a MÁV mozgó postán és Budapesten terjesztette a röplapokat, míg Tasnády Antalné, Gacsall Lajosné és Hölcz Rezsőné Miskolcon. Hölcz Gáborné Miskolcon és Szikszón terjesztett, de valószínűleg ő volt az is, aki a Miskolc-Hidasnémeti vasútvonalon lévő 152-es mozgópostán adott fel néhányat.¹⁶⁰⁹

A hatvaniak 1954. január 25-én ismét nagyobb akciót hajtottak végre. Budapesten az 1953. március 1., május 1. és augusztus 1. keltezésű lapszámok 10-10-10, az 1953. november 15. keltezéssel ellátott szamizdat 130 példányát terjesztették részben szórás, részben postai úton.¹⁶¹⁰ Ezt megelőzően Luncz János, Firényi János és Tasi Józsefné keresték fel Fialát Miskolcot, átvették tőle a röplapokat, majd azokat Hatvanban három részre osztották, s külön-külön hajtották végre a terjesztést.¹⁶¹¹ Tasi József és felesége a nyugati pályaudvar környékén,¹⁶¹² Firényi János nevével Rákosfalván szórt röplapokat, míg Luncz János egyedül terjesztett. Aznap a Baranya megyei Görcsönyben is történt röpcédulázás, amit az ÁVH utólag

¹⁶⁰³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 219. Röplapozásról kézzel készített kimutatás. Dátum nélküli

¹⁶⁰⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. 10. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005010/1955-6. sz. ítélete.

¹⁶⁰⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 219. Röplapozásról kézzel készített kimutatás. Dátum nélküli

¹⁶⁰⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 42. kihallgatása. 1954. december 14.

¹⁶⁰⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/3. Bánhegyi Gyuláné 8. kihallgatása. 1954. október 22.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/3. Börcs János 14. kihallgatása. 1955. január 28.

¹⁶⁰⁸ BFL XXV.4.f. 005021/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005021/1955/6. sz. ítélete

¹⁶⁰⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés. Tárgy: „Fehér partizán” aláírású röplap terjesztése. 1953. [1954.] október 16.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 219. Röplapozásról kézzel készített kimutatás. Dátum nélküli

¹⁶¹⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 219. Röplapozásról kézzel készített kimutatás. Dátum nélküli

¹⁶¹¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 41. kihallgatása. 1954. december 9.

¹⁶¹² BFL XXV.4.f. 005021/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005021/1955/6. sz. ítélete

– az ott rokonokkal rendelkező – Firényi Jánoshoz kötött.¹⁶¹³

1954. február végén készítették az 1954. március 1. jelzésű szamizdatot, amely ismét csupán Fiala József cikkét tartalmazta „Magyarország gyásza a 9 éves kommunista járomban” címmel.¹⁶¹⁴ A rölapot – amelyet fekete gyászkerettel láttak el – az eddigi gyakorlattal szemben nem két hasábra tördelték, hanem folyó szöveggént közölték. A lapszám terjesztése 1954. márciusában kezdődött meg, ekkor Hölcz Gáborné Putnokon terjesztett 10 példányt. Március 10-én Budapesten ismét a hatvaniak rölapoztak, a március 1-i lapszám 20-20 példányát Imrik Sándor, Tasi József és Luncz János adtak fel postai küldeményként.¹⁶¹⁵

A hatvani és a miskolci fehérpartizánok részvételével 1954. április 22-24-én újabb rölapozási akciót hajtottak végre, ezúttal ugyancsak az 1954. márciusi lapszám 85 példánya került terjesztésre, amihez mellékeltek az 1951-ben készített „Válassz” című rölapot is. A rölapokat Fiala József Tóth Kálmánnal szállíttatta Hatvanba.¹⁶¹⁶ Április 22-23-án Tasi József és Imrik Sándor Budapesten, főként II. és III. kerületi postaládákba helyeztek el rölapokat, ugyancsak április 22-23-án Luncz János és Firényi János Gyöngyösön, április 22-én Tasnády Antalné Miskolcon, április 23-án Hölcz Rezsőné Debrecenben, Hölcz Gáborné április 22-én és 26-án a Miskolc és Ózd között közlekedő mozgópostán, április 23-24-én pedig Szikszón adott fel postára példányokat.¹⁶¹⁷

1954 májusában Fiala József a hatvani Barkóczi Jánosnak 70 db borítékolt rölapot adott át azzal az utasítással, hogy azokat Barkóczi Székesfehérváron, Tasi József Aszódon, Gödöllőn és Budapesten, Firényi János pedig Gyöngyösön és Salgótarjánban adja postára.¹⁶¹⁸ Bár ÁVH-s jelentések nem erősítik meg az utasítás végrehajtását, a bíróság megállapítása szerint Firényi Luncz Jánossal együtt a rölapokat Gyöngyösön terjesztette postai úton.¹⁶¹⁹

Az utolsó számot 1954. szeptember 15-20-a körül készítették 1954. szeptember 20. dátummal, 350 példányban. Az ezúttal is folyóírásos újságban ismét egyetlen cikket publikáltak, Fiala József írását „Az emberiség világbékéje vagy a kommunizmus szólamai” címmel.¹⁶²⁰ A szám költségeit a hatvaniak, közülük is kiemelten Luncz János fedezte.¹⁶²¹ A rölapokat 1954. szeptember 26-27-én Fiala József és Hölcz Gáborné borítékolták be, majd a következő napokban a hatvaniak közül Luncz János és Barkóczi János szállított el belőle nagyobb mennyiséget, míg a miskolciak közül Tasnády Antalné és Hölcz Rezsőné kapott utasítást a terjesztésre.¹⁶²² A rölapokhoz ezúttal is mellékeltek a „Válassz” című fenyegető rölapjukat.¹⁶²³ Fiala utasítása szerint Barkóczinak a rölapokat Tasi Józseffel és Imrik Sándorral kellett megosztania, majd október 3-4-én Imriknek Budapesten, Tasinak Gödöllőn és Aszódon, Barkóczinak pedig Székesfehérváron kellett volna azokat postára adnia.¹⁶²⁴ Imrik Sándor ennek megfelelően 1954. október 3-án, 4-én és 5-én Budapesten adott fel 40 rölapot. Barkóczi elfoglaltsága miatt nem tudott a Fejér megyei székhelyre utazni, ezért október 3-án Tasival együtt Gödöllőn terjesztett 40 röpcédulát postai úton. Fiala rendelkezése értelmében Luncznak Firényi Jánossal Salgótarján környékén kellett postáznia 60 rölapokat, s ennek

¹⁶¹³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés. Tárgy: „Fehér partizán” aláírású rölap terjesztése. 1953. [1954.] október 16.

¹⁶¹⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 42. kihallgatása. 1954. december 14.

¹⁶¹⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 219. Rölapozásról kézzel készített kimutatás. Dátum nélküli

¹⁶¹⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 29. kihallgatása. 1954. november 24.

¹⁶¹⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 219. Rölapozásról kézzel készített kimutatás. Dátum nélküli; ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés. Tárgy: „Fehér partizán” aláírású rölap terjesztése. 1953. [1954.] október 16.

¹⁶¹⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 48. kihallgatása. 1954. december 30.

¹⁶¹⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005010/1955-6. sz. ítélete.

¹⁶²⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 42. kihallgatása. 1954. december 14.

¹⁶²¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 21. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 13.

¹⁶²² ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 6. kihallgatása. 1954. október 19.

¹⁶²³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés. Tárgy: „Fehér partizán” aláírású rölap terjesztése. 1953. [1954.] október 16.

¹⁶²⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 48. kihallgatása. 1954. december 30.

részben eleget téve október 4-én Salgótarjánban, továbbá Gyöngyösön,¹⁶²⁵ a Hatvan melletti Lőrinciben és a településhez tartozó Selypen és Apcon hajtották végre a terjesztést.¹⁶²⁶ Miskolcon 1954. október 3-án özv. Tasnádyné 20, Hölcz Rezsőné 10 röplapot terjesztett. Hölcz Gábornénak Szikszón kellett volna 10 példányt a postán feladnia, ő azonban lekészte a vonatot, ezért a Tiszai pályaudvaron a Miskolc és Ózd között közlekedő mozgópostán adta fel azokat.¹⁶²⁷

Bár az Államvédelmi Hatóság a rendelkezésre álló adatok alapján további terjesztésekről nem bírt tudomással, a bíróság megállapítása szerint ebben az időben Tasi József 10 röplapot Gyöngyösön, Fülöp Sándor 18-20 darabot Budapesten adott postára, Ferencz Sándor pedig Firényi Jánostól 28 zárt borítékot kapott, amelyekből 14-et Salgótarjánban terjesztett postai úton, míg 14 darabot Szabó Andornak adott át, aki azokat Gödöllőn postázta.¹⁶²⁸

Az Egyesült Nemzetek Lapja következő számát Fiala József decemberre tervezte, erre azonban már nem került sor. Ugyancsak elmaradt az újság terjesztésének Dunántúlra való kiterjesztése is.¹⁶²⁹ Bár Fiala úgy gondolta, hogy olyan gyakorlatot szereztek a röplapterjesztésben, hogy lebukástól tartani nem kell,¹⁶³⁰ az Államvédelmi Hatóság már a nyomukban volt.

IV. 3. 12. Az Egyesült Nemzetek Lapja szellemisége

Az Egyesült Nemzetek Lapja kilenc számának cikkeiből részletesen megismerhető a Fehérpartizán szervezkedés tagjainak – elsősorban Fiala Józsefnek – a gondolkodása, társadalmi tapasztalataik, elképzeléseik és céljaik érhetők tetten írásaikban. Nem kevésbé érdekes az sem, hogy milyen képet kívántak magukról kialakítani „újságjukban”, milyen célokat, terveket osztottak meg olvasóikkal. Az írások legfontosabb tanulsága ugyanakkor abban áll, hogy míg a Rákosi-korszak végén igen sokan nyilatkoztak úgy, hogy a koncepciós perek rehabilitációs eljárásainak megkezdéséig nem tudták, hogy milyen törvénytelenségek történtek az országban, addig a Fehér Partizánok kiadványai rámutatnak arra, hogy a hétköznapi emberek tisztában voltak a diktatúra valódi természetével. Az alábbiakban a fehérpártizánok írásait ismertetjük tematikus bontásban.

A Fehér Partizánok világképe

Kommunista ideológia és a szovjet rendszer jellemzése

A Fehér Partizánok elvi és tapasztalati okoknál fogva utasították el a kommunista ideológiát és a rendszert, amelyet XX. századi falanszternek tartottak.¹⁶³¹ A diktatórikus rendszerrel kapcsolatos nézeteit Fiala József Az emberiség világbékéje vagy a kommunizmus békeszólamai című cikkében fejtette ki a legrészletesebben. Helyenként kissé zavaros írásában úgy vélte, hogy a kommunista álom egy lehetetlen „ideál”. Szerinte a kommunizmus lehet pillanatnyi átmenet egy széleskörű kapitalizmusból egy tágabb körű kapitalizmusra, vagy egy kapitalista demokráciából egy szociális demokráciára, de nem lehet élő valóság. A kommunista ideológia

¹⁶²⁵ BFL XXV.4.f. 005021/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005021/1955/6. sz. ítélete

¹⁶²⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 219. Röplapozásról kézzel készített kimutatás. Dátum nélküli; ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 6. kihallgatása. 1954. október 19.

¹⁶²⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 6. kihallgatása. 1954. október 19.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 219. Röplapozásról kézzel készített kimutatás. Dátum nélküli

¹⁶²⁸ BFL XXV.4.f. 005021/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005021/1955/6. sz. ítélete

¹⁶²⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 21. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 13.

¹⁶³⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 28. kihallgatása. 1954. november 23.

¹⁶³¹ ÁBTL 3.1.9. V-127612/1. 21–22. Egyesült Nemzetek Lapja, 1954. március 1.

nem emberi, hanem „homonkulusz-rendszer, retora szisztéma”, amely elpusztítja az emberi termés és forrásait, azokat az ősz ösztönöket, melyek az emberiséget a jobb felé, az új alkotások irányába vezérlik. A kommunizmus uniformizálja az embereket, amellyel épp azokat a „termőrétegeket” pusztítja el, amelyekből a nagy álmok, a szépség és a tudás gazdag sejtései születnek. A kommunizmus számára az ember egy pontosan meghatározott matematikai jegy, melyeket előre kiszámított műveletekkel lehet tetszőlegesen képletekké alakítani és nem élő valóság. Ezzel magyarázta a kommunista rendszer kettősségét is. Míg az ideológia szólamai békét hirdetnek, gyakorlati eszközeik a csalás, rablás, az egyedek és a családok tönkretétele, a munkások, a parasztok és a szellemi dolgozók kizsigerelése. A kommunizmus célja szerinte az, hogy az egész világból kiűzzék az igazság és a szabadság gondolatát, s mind az öt világrészt hatalmuk alá hajtsák.¹⁶³² Egy másik cikkében a kommunista eszmét „délibábnak”, „megtévesztő ördögi tanok”-nak minősítette.¹⁶³³ Úgy vélte, a „jól hangzó, de a gyakorlatban egészen másképpen festő boldogító kommunizmus” eszméjével csak „szédítették” az embereket.¹⁶³⁴ Szerinte ugyanis a kommunisták – akiket „emberbőrbe bújt sátánok”-nak nevez – a munkásokat a marxizmus és paradicsomi kommunizmus jelszavával tévesztették meg, a Szabadság, Egyenlőség és Testvériség jelszavát alázták meg azzal, hogy ártatlanok vérért piros zászlójukra írták és a munkásokat testvéreik ellen fordították.¹⁶³⁵

Fiala József a kommunisták legfőbb eszközeként a megtévesztést emelte ki a Fekély az univerzális testen című írásában is. Úgy vélte, hogy a XX. század magyar társadalmát a kommunizmus eszméje fertőzte meg, amely – mint egy rosszindulatú fekély – megbénítja az életet. Úgy véli, hogy a magukat munkásvezéreknek kinevező személyek emberiséget boldogító eszméről „nyivákolnak” és közben az ellenkezőjét teszik a hangoztatottnak. A kommunistákat államkapitalisták tartotta, akiknek mozgatóereje a gyűlölet és eszköze a véres terror, ezért úgy gondolta, hogy nincs más lehetőség, minthogy mint egy nem kívánatos „gennygóc” gyökerestől való kiirtása.¹⁶³⁶

Szerinte, az emberiséget korábban még a történelem során nem fenyegette akkora veszély, mint őket, amikor „fasisztáknál is rosszabb állati beteges ferdehajlamú kommunista cselszövőknek” nemzetek esnek áldozatául.¹⁶³⁷

Fiala a szovjet rendszert bolsevista véres terrornak titulálta, amelyben pár százalék uralkodik emberek milliói felett. Hangsúlyozta, hogy ismerik az „orosz nép kínlődását”, a kolhozosítást, a „szerencsétlen rabszolgákkal” végrehajtott építkezéseket.¹⁶³⁸ Mivel Fiala harcolt a második világháborúban,¹⁶³⁹ valamiféle gyakorlati ismeretekkel valóban rendelkezett a szovjet mindennapokról.

Nemzetközi politikai kérdések

A Fehér Partizánok vezetője a világpolitikát a jó és a rossz harcaként, „az ördögi gonoszossággal milliókat kínzó Kelet” és az „Istentől kapott kegyelemmel a szabadságot valóban élő és tiszteletben tartó Nyugat” küzdelmeként fogta fel. Úgy vélte, hogy ez a két erő ütközik meg egymással, amelynek elszenvedői „a becsületes milliók”, az elnyomottak és kizsákmányoltak milliói.¹⁶⁴⁰ Fiala aktuális nemzetközi politikai eseményekkel kevésbé foglalkozott. Kivételt képezett ez alól Eisenhower amerikai elnök 1952-es megválasztása, akitől azt várta, hogy a

¹⁶³² ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 346–347. Egyesült Nemzetek Lapja, 1954. szeptember 20.

¹⁶³³ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 277–278. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. május 1.

¹⁶³⁴ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 280–281. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. május 1.

¹⁶³⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 65/1957. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. október 1.

¹⁶³⁶ ÁBTL 3.1.9. V-127612/1. 26–27. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. november 15.

¹⁶³⁷ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 277–278. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. május 1.

¹⁶³⁸ Uo.

¹⁶³⁹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. 70. Fiala Józsefnek igazoló bizottsági nyilatkozata. 1945.március 11.

¹⁶⁴⁰ ÁBTL 3.1.9. V-127612/1. 21–22. Egyesült Nemzetek Lapja, 1954. március 1.

segítségükre siessen „élet-halál harcunkban”.¹⁶⁴¹ Emellett a berlini felkelés és az egy évvel későbbi berlini konferencia keltette fel a figyelmét. Az 1954. január-februári – a német és osztrák kérdésről szóló – berlini konferenciát pedig egyértelműen a Kelet és a Nyugat összecsapásaként értelmezte, amely során „az elnyomott emberiség” felszabadítása helyett csupán egy következő tárgyalás időpontjában tudtak megállapodni. A konferencia eredménytelenségéért egyértelműen a „gaz Kremlt” tartotta felelősnek.¹⁶⁴²

A magyarországi kommunista rendszer datálása és jellemzése

A fehérpartizánok a kommunista rendszer magyarországi meghonosítását, illetve a szovjetek közép-kelet-európai befolyásának kiépítését következetesen 1945-től számították, a Szovjetuniót pedig „vörös imperialista” hatalomnak vélték, amelynek „karmai között vonaglik fél Európa”.¹⁶⁴³

Az 1954. március 1-i – gyászkerettel ellátott – számban Fiala József „Magyarország gyásza 9 éves kommunista járomban” címmel fejtette ki legrészletesebben a nézeteit, de emellett cikkeikben számos alkalommal foglalkoztak a témával. Úgy vélték, hogy a második világháború befejezésekor a jaltai és a potsdami konferencián egyeztek meg a keleti és nyugati hatalmak abban, hogy a megszállt országokban biztosítják „az emberi méltóság jogán szabadságán és annak tiszteletben tartásával” az igazi demokrácia lehetőségét.¹⁶⁴⁴ Hangsúlyozták azonban, hogy a szovjetek elvesztették szavahihetőségüket, hiszen az általuk megszállt területeken demokratikus választásokat, a szólás- és a személyes szabadság, valamint az emberi jogok tiszteletben tartását ígérték, ezek azonban csupán megtévesztő „szép frázisok” maradtak.¹⁶⁴⁵ A lezajlott választásokat kutyakomédiának¹⁶⁴⁶ tartották és úgy gondolták, hogy hiába rögzítették a magyar alkotmányban a szólásszabadságot, ha bárki azzal élni kíván rögtön fasisztának, szabotálónak, vagy kuláknak bélyegzik.¹⁶⁴⁷ Vissza-visszatérően hangoztatták, hogy a munkásság számára a sztrájkjogot sem biztosítja a rendszer.¹⁶⁴⁸ A szabadságjogok biztosítása helyett pedig kényszermunka, internálótáborok, zsúfolt fegyházak és börtönök fémjelzik a rendszer valóságát,¹⁶⁴⁹ miközben a „nemzet mártírjai” részben „az országon belül, részben a szovjet határokon túl domborodó sírok alatt, részben a börtönökben és rabszolgatáborokban hullottak, vagy hullanak napról napra az emberi szabadságjogok frázisának jelszava alatt.”¹⁶⁵⁰

Véleményük szerint 1945-ben és az azt követő években „a kommunizmus maszlagjával tették szerencsétlenné az egész magyar népet,¹⁶⁵¹ amelynek azóta minden napja „rettegésben, szenvedésben és megpróbáltatásokban telik el”.¹⁶⁵² A rendszert alapvetően a „Rákosiék hitvány, ördögi aggyal kigondolt és állati vadsággal dúló terrorja”¹⁶⁵³ rendszerének tartották, amelyet deportálások, letartóztatások, börtönbevetések, kitelepítések kísérnek. Az országot pedig a megalázottak és kifosztottak országának nevezték,¹⁶⁵⁴ amelyben kizsákmányolás és

¹⁶⁴¹ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 273–274. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. március 1.

¹⁶⁴² ÁBTL 3.1.9. V-127612/1. 21–22. Egyesült Nemzetek Lapja, 1954. március 1.

¹⁶⁴³ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 275–276. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. március 1.

¹⁶⁴⁴ A potsdami konferencián csupán Németország, míg a jaltai a felszabadított Európa demokratikus átalakításáról határoztak. http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/jaltai_nyilatkozat.html (letöltés, 2022.12.20.); http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/potsdami_kozlemenye.html (letöltés, 2022.12.20.)

¹⁶⁴⁵ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 275–276. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. március 1.

¹⁶⁴⁶ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 277–278. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. május 1.

¹⁶⁴⁷ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 273–274. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. március 1.

¹⁶⁴⁸ ÁBTL 3.1.9. V-127612/1. 21–22. Egyesült Nemzetek Lapja, 1954. március 1.

¹⁶⁴⁹ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 275–276. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. március 1.

¹⁶⁵⁰ ÁBTL 3.1.9. V-127612/1. 21–22. Egyesült Nemzetek Lapja, 1954. március 1.

¹⁶⁵¹ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 277–278. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. május 1.

¹⁶⁵² ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 273–274. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. március 1.

¹⁶⁵³ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 280–281. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. május 1.

¹⁶⁵⁴ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 280–281. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. május 1.

rabszolgasorba süllyesztés folyik.¹⁶⁵⁵

A röplapok belpolitikai változásokra is reagáltak. Államfővé választásakor röviden foglalkoztak Dobi Istvánnal, akit egyértelműen a kommunisták bábjának láttak. Jóval fontosabbnak tartották azonban a Nagy Imre-kormány megalakítását, amire Fiala József hosszan és részletesen reagált. Úgy vélte, hogy a változásra a berlini felkelés miatt került sor, amikor „megingott Moszkva, a XX. század Néróinak véres trónja”. Szerinte a „Nyugaton kitört szabadságkövetelés harckialtása egyesülve a már tapasztalatokban súlyosan gazdag Magyar Nemzet pillanatnyilag passzív magatartásával megremegtették a sátáni Kelet erősen omladozó falait és már érezhető a hatás.”¹⁶⁵⁶ A Nagy Imre-kormányhoz köthető intézkedések szerint nem csupán taktikai megfontolásból születtek, de kényszer hatására is. Úgy vélte, ezzel „még nem kezdődött meg egy jobb és emberi élet, csupán enyhült a terror, cserélődtek a terrorlegények, mert az embermilliók vérebe lassan belefutnak a diktátorok”. A változásokat kevesellte, szerinté ugyanis az igazán szabad élet megteremtéséhez a „romlott” rendszer teljes felszámolására van szükség.¹⁶⁵⁷

A Nagy Imre-kormánytól „pufogó frázisok” helyett „cselekedeteket” várt el, s az Egyesült Nemzetek Lapja 1953. augusztus 1-i számában pontokba szedett követelésekkel fogalmazta meg konkrét elvárásait:

- „1.) Követeljük mindenekelőtt az államvédelmista hatóságok teljes felszámolását a rendőrséggel karöltve,
- 2.) Politikai foglyok, internáltak, deportáltak, hadifoglyok szabadon bocsájtását,
- 3.) A normának, mint olyannak teljes elejtését, élelmiszer és ruházati cikkek árának a jövedelemnek megfelelő lecsökkentését,
- 4.) Szólás- és sajtószabadság, sztrájkjogok a szakszervezetek politikamentes csak munkás érdekeket képviselő működését,
- 5.) A magánvagyon szentsége alapján kisparaszti földek visszajuttatását jogos tulajdonosainak,
- 6.) Teljes vallásszabadságot,
- 7.) Szabad választás megtartása, az Egyesült Nemzetek delegátusainak ellenőrzése alatt és ezzel kapcsolatosan az orosz csapatok teljes kivonása az Ország területéről, valamint a 9 év alatt elszenvedett személyes áldozatokért és anyagi kifosztásért kártérítés Oroszország részéről. Ezeket követeljük!!!”¹⁶⁵⁸

A pontokba szedett követeléseken túl nyolcadikként a beszolgáltatás eltörlését sürgették. Úgy vélte, hogy ha a paraszt szabad termését a piacokon értékesíthetné, azzal az ipari munkásság jutna olcsóbban áruhoz.¹⁶⁵⁹

Társadalmi helyzetkép

A Fehér Partizánok úgy látták, hogy a kommunizmus fennállása óta tengernyi szenvedés érte a társadalom legkülönbözőbb rétegeit. Úgy gondolták, a rendszer a társadalom legkülönbözőbb rétegeit tette rabszolgává, de különösen a munkásságot, amely a rabságát jelentő gyárak és műhelyek egészségtelen levegőjében agyonhajszoan küzd a mindennapi kenyérért. A parasztságot „kuláknak” bélyegzett, mindenből kifosztott és megalázott „tölgyként” aposztrofálták, míg az értelmiségieknél azt hangsúlyozták, hogy életlehetőségei „legelsőbbrendű szükségleteitől” is megfosztották őket.¹⁶⁶⁰

¹⁶⁵⁵ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 273–274. Egyesült Nemzetek Lapja, 1954. március 1.

¹⁶⁵⁶ HU-MNL-BAZML-XXXV. 69. 2/965. ö. e. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. augusztus 1.

¹⁶⁵⁷ HU-MNL-BAZML-XXXV.69. 2/965. ö. e. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. augusztus 1.

¹⁶⁵⁸ Uo.

¹⁶⁵⁹ Uo.

¹⁶⁶⁰ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 273–274. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. március 1.

A fehérpartizánok írásaikban legtöbbször a munkássággal foglalkoztak. Ennek nyilvánvalóan az volt az egyik oka, hogy a „munkásosztály” volt a politikai rendszer hivatalosan dédelgetett társadalmi rétege, de amiatt is történt, hogy a szervezkedés számos tagja dolgozott kényszerű munkaként. Fiala József cikkeiben sokszor saját magát is munkaként határozta meg, ami nem tekinthető pusztán írói lóditásnak, hiszen a bányavidékről származó Fiala fiatalkorában asztalossegédként dolgozott. A munkássággal foglalkozó cikkeiben Tiszovszky Mihály nyomdász és Homonnay István vasúti segédtsízt voltak segítségére.¹⁶⁶¹

Fialaék úgy vélték, hogy a munkaversenyekkel gyötört munkásságnak csupán kötelességeik maradtak, jogaik (pl. sztrájkjog) már nem. Az agyonhajszolt munkásság egészsége és idegállapota hónapról hónapra romlik, miközben megélhetése is veszélyben van: „A kenyér és a cirkusból már csak a cirkusz maradt.” Közben az asszonyokat hosszú sorokba kényszerítik az utcára, hogy „az összeesésig és fagyásig tartó várakozás után” kaphassanak egy kis kenyéralamizsnát.¹⁶⁶²

Röplapjukon az ország vezetőinek munkás voltát és múltját egyaránt megkérdőjelezték és kifogásolták, hogy télvíz idején bocsátják el az embereket, ami még a Horthy-rendszerben sem fordult elő.¹⁶⁶³ Fiala József egyik cikkében külön kitért a sztahanovistákra, de megkülönböztette azokat, „akik két órai munkával lettek azok becsületes munkás ember szorgalmának és kenyérének elárulásával” és az „öntudatos sztahanovistákat”, akik felépítik a tönkretett és kifosztott országot.¹⁶⁶⁴

Nőkérdés

A fehérpartizánok röplapjaikban rendre visszatértek a család és még inkább a nők helyzetének kérdésére. Különösen a nőkérdés foglalkoztatta őket, a nők helyzete, amit a szervezkedés kijelölt női vezetője, özv. Tasnády Antalné cikkei jeleztek.

Tasnády Antalné úgy látta, hogy a nőkérdés a társadalmi berendezkedés igen fontos problémája. Alapvetően konzervatív alapállásból közelítette meg a nők és azon belül a családanyák feladatát. Úgy vélte, hogy elsődleges feladatuk a család összetartása és a gyermekek nevelése, az erkölcsösségre nevelés. Figyelmeztette őket, hogy ha a megélhetés kényszere munkavállalásra is ösztönzi őket, akkor se legyenek „a mai idők besúgóí, rendőr női, minden erkölcsöt félredobó katonanők” és ne engedjenek az egyenjogúság jelszavának, mert „az ilyen értelemben vett egyenjogúság megfoszt minden erkölcsi törvényeken alapuló jó tulajdonságtól. A szabadjára engedett vágyak és korlátok nélküli szabadság lealacsonyít és állati sorba süllyeszti a nőt”. Tasnádyné szerint a megélhetés kényszere miatt munkát vállaló nők ne váljanak „agyonmodernizált, hidegszívű” idegenekké édesanya helyett.¹⁶⁶⁵ Női hivatás című cikkében tiltakozott azon hivatalos propaganda ellen, amely a nehéziparban dolgozó asszonyokat állította példaképként a nők elé. Úgy vélte, hogy az egyenjogúságnak nem a nehéz fizikai munka vállalásában kell kimerülnie, hiszen a nők teremtésüknél fogva gyengébbek és a nehéz testi munkák vállalása vagy fizikailag lehetetlen számukra, vagy pedig az egészségük rovására megy. Úgy vélte, egyes munkáknál a férfiak, míg másoknál a nők állják meg jobban a helyüket, ezért a nőknek könnyű, vagy pedig adminisztrációs munkát kell adni. Tasnádyné fontosnak tartotta azt is, hogy a tehetségük miatt kiemelkedő nők élete nem szoruljon a családok falai közé, őket az államügyek intézésbe is bele kell vonni.¹⁶⁶⁶

Orvosok helyzete

¹⁶⁶¹ ÁBTL 3.1.9. V-127612/1. 16. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 2.

¹⁶⁶² ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 273–274. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. március 1.

¹⁶⁶³ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 346–347. Egyesült Nemzetek Lapja, 1954. szeptember 20.

¹⁶⁶⁴ ÁBTL 3.1.9. V-127612/1. 26–27. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. november 15.

¹⁶⁶⁵ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 280–281. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. május 1.

¹⁶⁶⁶ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 275–276. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. március 1.

Dr. Szávai János Diósgyőr-vasgyári főorvos¹⁶⁶⁷ „Legfőbb érték az ember” címmel az egészségügy, illetve az orvosi társadalom helyzetéről értekezett. Szávai szerint a magyar orvosi kart 1950 óta az államosítással taszították le hivatása magaslatáról. Véleménye szerint erre azért volt szükség, hogy az orvosok egy kézben és könnyen legyenek irányíthatók és addig hagyják dolgozni a munkásokat, amíg össze nem esnek. Megemlékezett a hírhedt orvosi repülőbizottságról, amely az országot járva felülvizsgálta a táppénzre kiírt betegeket, majd állítólagos jogtalan betegjegyre vétel miatt negyven orvost börtönöztek be. Az ily módon megfélemlített körzeti orvosok szerint felületessé váltak. Az ipari és bányatelepeken dolgozó orvosok az ott dolgozó embertömegeket képtelenek tisztességesen ellátni miközben folyton arra kell ügyelniük, hogy minél kisebb legyen táppénzes állományuk. Ennek következtében az azelőtt „oly szép hivatást betöltő” magyar orvusból állandóan rettegő körzeti kezelő orvos vált, aki „soha nem tudja, mitől féljen jobban, névtelen feljelentéstől, vagy egy influenzás járványtól, ami táppénzéseinek számát emeli fel”.¹⁶⁶⁸

Pedagógusok helyzete

Az oktatásügy és a pedagógusok helyzetéről Géczy Klára írt a „Pedagógusok a viharban” és „A pedagógus helyzete a kommunizmusban” című cikkeiben.¹⁶⁶⁹ Géczy szerint a kommunisták „lélekölésének mérgező hatásait” a pedagógusoknál senki sem látja tisztábban, hiszen munkájuk ellentétben áll a szülők otthoni nevelésével. A rendszer a pedagógusokra hárítja a tanuló ifjúság bevonásával rendezett felvonulások és gyűlések szervezését, valamint a vasárnapi foglalkoztatások lebonyolítását és az „erkölcsromboló” színelőadások látogatását. A pedagógusok irányába emiatt a szülők részéről gyűlölködő hangulat alakult ki, amit ő maga is érthetőnek tart,¹⁶⁷⁰ hiszen álhazaszeretetre és istentelenségre kell tanítaniuk a gyermekeket. Szerinte őszinte beszélgetések helyett már csak a felettesek parancsainak néma végrehajtása maradt. A pedagógusok mindennapi életét emellett a pedagógusok igazi hivatásától távol álló határidős jelentések tömegei teszik ki, a „tapasztalatcsere, melyből már nyilvánosan gúnyt űznek”, a továbbképzések, konzultációk és a vizsgákra készülődés, ami minden időt elrabol. Géczy úgy vélte, hogy mindezt azért van szükség, hogy a nevelők fáradtan, lélek nélkül öljék meg a gyermekek lelkében az igazságot és neveljék a kommunista erkölcsre.¹⁶⁷¹ Szerinte ez a „lélekmérgező munka”, az Isten fogalmának materialista eszmékkel való kiölése már az óvodákban megkezdődik. A pedagógusnak pedig egyetlen vigasza marad, az, hogy a társadalom szenvedése, „az internálótáborok és otthonból kivert családok életének borzalmi minden ideológiai tanításnál mélyebb nyomot hagynak” a fiatalság lelkében.¹⁶⁷²

Gazdasági és pénzügyi kérdések

Röplapjaikban a magyarországi kommunista rendszert rendszerint „vörös-kapitalista”, illetve „államkapitalista”¹⁶⁷³ jelzővel illették, ennek okát azonban nem részletezték. A gazdasági és pénzügyi élettel kapcsolatos elképzeléseket az Egyesült Nemzetek Lapjában önálló cikkeiben Várhelyi János miskolci nyugalmazott főkönyvelő fogalmazta meg. Mellette – különböző írásokban – Fiala József fejtette ki a véleményét. Utóbbi úgy vélte, 1945 óta az országot hűszorososan kifosztották, javai pedig eltűntek „a feneketlen szovjet gyomorban”. Mindezt az imperializmus és a „nemzetközi kalmárság” szelleme megnyilvánulásának tartotta.¹⁶⁷⁴ Úgy vélték továbbá, hogy a kommunisták tönkretették a bányai part, a vasi part és a

¹⁶⁶⁷ ÁBTL 3.1.9. V-127612/a. Legfelsőbb Bíróság B.IV.001173/1955-25. sz. ítélete.

¹⁶⁶⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 65/1957. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. október 1.

¹⁶⁶⁹ ÁBTL 3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. október 16.

¹⁶⁷⁰ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 275-276. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. március 1.

¹⁶⁷¹ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 277-278. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. május 1.

¹⁶⁷² ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 275-276. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. március 1.

¹⁶⁷³ HU-MNL-BAZML-XXXV.69. 2/965. ö. e. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. augusztus 1.

¹⁶⁷⁴ ÁBTL 3.1.9. V-127612/1. 21-22. Egyesült Nemzetek Lapja, 1954. március 1.

mezőgazdaságot.¹⁶⁷⁵

Várhelyi János „Pénzügyi helyzetünk 1945 óta” címmel 1953-ban írott cikke szerint a második világháború után a forint bevezetése csak rövid időre hozott némi enyhülést a lakosság számára. Ennek szerinte az is volt az oka, hogy a forint csak egy belső kényszerfizetési eszköz, melyeknek a vásárló értékét a kormány kénye-kedve napról-napra szabályozza és nem egy megalapozott, a külföld által elismert fizetési eszköz. Hangsúlyozta, hogy a forintot a vasfüggönyön kívül senki sem fogadja el, amit azzal magyarázott, hogy nincs reális fedezete. Ezzel magyarázta azt is, hogy még a szovjet térség országai sem fogadják el egymás értéktelen pénzegységét, hanem helyette a cserekereskedelemhez térnek vissza. Ennek következtében hiába dolgoznak az emberek „szakadásig”, „verejtékkal megszolgált” keresetük minden hónapban kevesebbet ér.¹⁶⁷⁶ A „Hogyan áll a forint értéke?” című cikke szerint a forint fedezete mindössze „az ország millióinak kizsákmányolása”, s ennek következtében áll elő az a helyzet, hogy a 60 forintért beszolgáltatott búzából örölt liszt ára 700 forint, míg a barna kenyéré 2.80 forint. Várhelyi úgy vélte, hogy a havi 500-800 forintos átlagbérből¹⁶⁷⁷ legfeljebb legszükségesebb mindennapi megélhetés biztosítható. A ruházkodás és a kulturális igények kielégítése „már csak álom”. Ezzel párhuzamosan pedig azt életszínvonal folyamatosan süllyed.¹⁶⁷⁸

Várhelyi János „Hogy van, és hogyan kellene lennie” címmel külön foglalkozott a békekölcsön jegyzéssel, amelynek szerinte az volt a célja, hogy ellensúlyozzák az értékét vesztett forint pusztulását és vele együtt a gazdasági csődöt. Úgy vélte, hogy a békekölcsön ehelyett kamatozó bankbetétekre volna szükség, amelyek elősegíthetik a gazdasági, ipari és kulturális beruházásokat is. Várhelyi az amerikai példát jelölte meg célként, amelynél konszolidált viszonyok között az ország lakosságának nyugodt, biztos életfeltételek állnak rendelkezésére.¹⁶⁷⁹

Gazdasági téren egyetlen témaspecifikus cikk jelent meg, Palkó László „Rablógazdálkodás orosz módra” címmel foglalkozott az erdőgazdálkodással. Palkó úgy vélte, hogy az évenként megengedett, ésszerű gazdálkodásnak megfelelő 1,4 millió köbméter fa helyett közel a dupláját, 2,5-3 millió köbméteres fakitermelés folyik, amely rablógazdálkodás amennyiben folytatódik, úgy tíz év múlva nem lesz vágható korú faállománya az országnak.¹⁶⁸⁰

A Fehér Partizánok magukról kialakított képe és megfogalmazott céljai

A szamizdatújságot a „Fehér Partizán Vezetőség” nevében adták ki, Fiala pedig „A fehérpartizánok vezetője N. N. tábornagy” aláírással látta el cikkeit. Mindezzel szervezkedésük komolyságát kívánták érzékeltetni. Hasonló célból 1952–1953-ban több alkalommal a „milliók által támogatott”¹⁶⁸¹ illegalitásban lévő magyar kormánynak aposztrofálták magukat, amely az Egyesült Nemzetek zászlaja alatt vívja élet-halál harcát a diktatúra ellen.¹⁶⁸²

A miskolci székhelyű ellenállók kezdettől fogva dezinformációs háborút folytattak az államhatalom ellen. Szervezkedésüket úgy mutatták be, mint amelynek rengeteg tagja van és amely a társadalom legszélesebb rétegeire kiterjed. Visszatérő elemként azt állították magukról, hogy soraikat munkások, parasztok, rendőrök, katonák, sőt államvédelmisták és minisztériumi alkalmazottak erősítik. Ezzel az volt a céljuk, hogy elbizonytalanítsák, sőt megijesszék a rendszer támogatóit, legyenek azok egyszerű párttagok, sztahanovisták, vagy vezető

¹⁶⁷⁵ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3a. 191. Válassz! kezdetű röplap

¹⁶⁷⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 65/1957. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. október 1.

¹⁶⁷⁷ Az állami szektorban 1952-ban 928, 1953-ban 988 forint volt a havi átlagbér. In: Baló – Lipovecz 1987.

¹⁶⁷⁸ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 277–278. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. május 1.

¹⁶⁷⁹ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 280–281. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. május 1.

¹⁶⁸⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 65/1957. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. október 1.

¹⁶⁸¹ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 273-274. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. március 1.

¹⁶⁸² HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 65/1957. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. október 1.

funkcionáriusok.¹⁶⁸³ A rendszer működéséért ugyanis a fehérpartizánok nem csak a vezetőket, de a parancsvégrehajtókat is felelősnek tartották és azzal fenyegetőztek, hogy az elkövetett „szörnyű bűnökért” akár a legkisebb bűnösöknek is felelniük kell.¹⁶⁸⁴ Minden egyes kiadványukban egy hamarosan bekövetkező „nagy leszámolással” riogattak. A „Válassz” kezdetű röplapjuk felütése szerint „Élet és Szabadság”, illetve „Börtön, vagy kötél” között választhatnak a hatalom szolgálatába álló, „szerencsétlen eszközzé” vált emberek. Ezen röplapjukban ráadásul azzal igyekeztek megfélemlíteni a címzetteket, hogy ha írásuk elolvasása után az ÁVH-n, a rendőrségen, vagy a Pártnál tenne bejelentést, arról is értesülni fognak, mert megfigyelik őket.¹⁶⁸⁵ Másik röplapjukban pedig arra figyelmeztettek, hogy „bűnlajstromokat” állítanak össze, amelyek alapján később bekövetkezik a „leszámolás”.¹⁶⁸⁶ Arra szólították fel ezért a „megtévedt, elvakított ígéretek, vagy pozícióval félrevezetett” embereket, hogy minden intézkedésüket, lépésüket annak tudatában tegyék, hogy amiatt később felelősségre vonhatják őket.¹⁶⁸⁷

A megtévesztést és a szervezkedés jelentőségének növelését szolgálta továbbá, hogy Fialáék azt állították magukról, hogy beépültek az ország vezetésébe és követik Rákosiék minden lépését. Több írásukban is hangsúlyozták az ország vezetőivel kapcsolatban, hogy „közöttetek vagyunk és tudunk minden cselekedetéről, ismerjük a minisztertanács titkait.”¹⁶⁸⁸ Nagy Imre 1953-as kormányprogramjának ismertetésével kapcsolatban pedig egyenesen azt állították, hogy a Parlament soraiból hallgatták a beszédet: „amidőn elhangzottak a Parlamentben Nagy Imre szavai, amidőn hallgattuk azokat és néztük a második sorba került Rákosi romlottságokat rejtegető gnómságát [...] Figyeltünk téged Rákosi a Parlament padsorából. Néztük arcjátékokat, és magad elé merülésedet azoknak a pontoknak felolvasásánál, melyeknek papír szerinti teljesítését romlottságotoknál fogva szinte magatok sem hiszitek el.”¹⁶⁸⁹

Csatlakozás – óvatosság

Újságjukban rendre csatlakozásra szólították fel az olvasókat. Ez korántsem tagtoborzási felhívás volt. Céljuk legfeljebb az lehetett, hogy szimpatizánsokat gyűjtsenek, ha úgy tetszik előre megteremtsék a rendszerváltás „háterszínét”. Emellett azonban óvatosságra is intettek mindenkit, s erre jó okuk volt.

Az 1952. október 1-i számban jelent meg először a lap végén Emlékezzünk címmel egy új, állandó szakasz, amelyben a mozgalomból „kidőlt” bátor harcosok emlékének adóztak, akik „a legnagyobbat adták e szent cél érdekében a kommunizmus ellen folytatott harcban”.¹⁶⁹⁰ A megemlékezésnek később egy hosszabb verziója is készült, amelyben egyértelműen elhunyt fehérpartizán bajtársaikról írnak.¹⁶⁹¹ Az utalás egyértelműen dr. Hargitai Gyulára és társaira utalt, noha – mint korábban kifejtettük – nem volt tudomásuk Hargitai haláláról. Az elhunyt fehérpartizán bajtársakról szóló megemlékezés tehát ismét csak kommunikációs fogásnak tekinthető.

A fehérpartizánok cikkeikben követőiktől – elvesztett „harcosaikra” utalva – mindenesetre önmérsékletet és óvatosságot vártak el, s kérték, hogy tartózkodjanak a meggondolatlan lépésektől, vagy könnyelmű kijelentésektől.¹⁶⁹² Hangsúlyosan felhívták a

¹⁶⁸³ ÁBTL 3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. november 5.

¹⁶⁸⁴ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3a. 191. Válassz! kezdetű röplap

¹⁶⁸⁵ Uo.

¹⁶⁸⁶ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 280-281. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. május 1.

¹⁶⁸⁷ HU-MNL-BAZML-XXXV.69. 2/965. ö. e. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. augusztus 1.

¹⁶⁸⁸ ÁBTL 3.1.9. V-127612/1. 21-22. Egyesült Nemzetek Lapja, 1954. március 1.

¹⁶⁸⁹ HU-MNL-BAZML-XXXV.69. 2/965. ö. e. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. augusztus 1.

¹⁶⁹⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 65/1957. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. október 1.

¹⁶⁹¹ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 273-274. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. március 1.

¹⁶⁹² ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 346-347. Egyesült Nemzetek Lapja, 1954. szeptember 20.

figyelmet az ÁVH ügynökhálózatának működésére, így 1953. március 1-i lapszámukban külön arra kérték szimpatizánsaikat, hogy ne üljenek fel egy provokációknak: „Ne higgyetek senki fiának, aki kiadja magát az amerikai-angol nagykövetség alkalmazottjának, vagy ejtőernyősnek, vagy bármily természetű beosztottnak!! Mert kár minden egyes becsületes magyar életért, mely kioltódik eredménytelenül.”¹⁶⁹³ 1953 novemberi számukban kifejezetten passzív rezisztenciára és a legnagyobb óvatosságra szólították fel híveiket és óvták őket attól, hogy bármiféle megmozdulásban, vagy egyéni akcióban vegyenek részt. Fiala – mint N. N. tábornagy – ugyanekkor közölte, hogy csak az általa megadott „jeligére” lehet akcióba lendülni.¹⁶⁹⁴

„Felszabadulás” és „leszámolás”

Fiala József sem írsaiban, sem szóbeli közlésében nem pontosította, milyen „jeligére”, vagy „jelszóra” kell megindítani a felkelést, a „felszabadulás” tervezett folyamatát már 1951-ben készült röplapjain is bemutatta. Fegyveres harcra számított és kizárta a tárgyalás útján való megegyezés lehetőségét. Több írásban is úgy vélte, hogy a kommunisták csak időhúzás céljából vennének részt a tárgyalásokon, velük szemben csak „cselekvés” útján érhetnek el eredményeket, „még ha áldozatokba kerül is”.¹⁶⁹⁵ A küzdelemben számítottak az emigráns magyarokra is, „akik minden szenvedésünket átérezve jönnek segítségünkre a kommunizmus végső megdöntésére irányuló élet-halál küzdelmünkben”.¹⁶⁹⁶

Egy 1953-as cikkében a felkelés kitöréséről meglehetősen titokzatosan és zavarosan írt: „Az általános sztrájkjal való megmozduláshoz az én szavamra cselekedni a döntő órában! Be nem ugrani semmiféle egyéni megmozdulásnak, csakis az általam megadott jeligére kapcsolódik az R. K. Á. / XXII. M. Vigyázat! mindég inkább csak egy lépést tenni előre, de teljes óvatossággal. Végső győzelemre van szükség. Az Sz. K.K.-t állandóan szemmel tartani és cselekedetüket megjegyezni és munkás áruló irányításukat idejében likvidálni!”¹⁶⁹⁷

A likvidálás a szamizdatokban szereplő állandó leszámolással való fenyegetőzésre utal. Bár egyes röplapjaikra piros ceruzával kézzel azt írták, hogy „Megkapod a vöröskötél rendet, gazember”,¹⁶⁹⁸ vagyis akasztás lehet a „jutalma” tevékenységéért, a „leszámolást” alapvetően vér nélkül tervezték megvalósítani. Hangsúlyozták ugyanakkor, hogy „minden egyes ártatlanul kioltott emberéletet 10 Rákosi pribék fogja megfizetni”.¹⁶⁹⁹

Egyesült Európa és demokrácia

A Fehér Partizánok szamizdat-kiadványai a „felszabadulás” után időszakra vonatkozóan egy, a nyugati államközösség tagjaként működő keresztény-liberális állam képét vetítették olvasóik elé. Az európai integráció híveként csatlakozni kívántak az Európai Tanácshoz. Idealisztikus célként a „szeretet és a béke Egyesült Európája”, az „Egyesült Európai Államok”¹⁷⁰⁰ és az emberi szabadságjogokat biztosító „igazi demokrácia” megteremtését irányozták elő.¹⁷⁰¹ A demokráciát egy „Isteni igazságon” alapuló demokráciaként képzelték el, amelynek „tagjai lehetnek fajra, vallásra, nemzetiségre tekintet nélkül mindazok, akik hisznek a szabadság eszméjében, vallják az emberi méltóságot és cselekedeteikben élik az Isteni törvényeket.”¹⁷⁰²

Fiala József a lap 1953 novemberi számában megjelent cikke szerint az Egyesült Európa

¹⁶⁹³ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 273–274. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. március 1.

¹⁶⁹⁴ ÁBTL 3.1.9. V-127612/1. 26–27. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. november 15.

¹⁶⁹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 277–278. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. május 1.

¹⁶⁹⁶ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 280–281. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. május 1.

¹⁶⁹⁷ HU-MNL-BAZML-XXXV.69. 2/965. ö. e. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. augusztus 1.

¹⁶⁹⁸ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3a. 191. Válassz! kezdetű röplap

¹⁶⁹⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 65/1957. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. október 1.

¹⁷⁰⁰ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 280–281. Egyesült Nemzetek Lapja, 1952. május 1.

¹⁷⁰¹ Uo.

¹⁷⁰² ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 277–278. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. május 1.

univerzális demokráciáját kívánta megvalósítani az emberi szabadság, az egyenjogúság és a szeretet jegyében. Elképzelése szerint ebben a társadalomban elvtársak helyett jövedelemtársak lesznek, akik „egyenlően tisztességes jogcímek” alapján a tőke, a munka és az ész alapján arányosan részesülnek a jövedelemből. Mindez egy olyan társadalmat eredményez, amelyben általános jólét uralkodik és ahol privilegizált osztály nélkül lesz biztosított minden réteg számára a társadalmi szolidaritás.¹⁷⁰³

A fehérpartizánoknak a jövő Magyarországra vonatkozó nézetei részletesebben nem ismertek, azt azonban bizonyosan tudni lehet, hogy milyen politikai rendszerben gondolkodtak. A szervezkedés számos tagja korábban a Magyar Szabadság Párt sorait erősítette, s Fiala a párt utolsó vármegyei titkára volt. Nézeteiket tehát nagyban meghatározta a párt egykori programja, amelynek egyes elemei rendszeresen visszaköszöttek cikkeikben. Sulyok egy keresztény és nemzeti szellemiségen alapuló, a fasizmust és az antiszemitizmust elutasító semleges Magyarországot kívánt megteremteni, amely tiszteletben tartja a demokratikus jogokat. Egyaránt elítélték a „feudális elnyomás visszaállítására” és „az elfajult tőkebefolyás feltámasztására” irányuló kísérleteket, magántulajdonon és kisgazdaságokon alapuló gazdasági rendszer híve volt és támogatta, hogy a munkásság közvetlenül részesüljön az üzemek anyagi eredményeiből.¹⁷⁰⁴ Ugyancsak Sulyok Dezsőtől származik az „egységes Európa” gondolata, úgy vélte, Magyarországnak nem szabad egyetlen nagyhatalomhoz sem csatlakozni, ehelyett negyedik világpolitikai tényezőként egységesen vesz részt az Egyesült Nemzetek Szervezetében.¹⁷⁰⁵

Összegezve elmondható, hogy a fehérpartizánok alapvetően idealisták voltak. 1951 és 1954 között kiadott röplapjaikban és szamizdat folyóiratukban egy sajátságos képet adtak a magyar társadalomról és a Rákosi-rendszerről. Illegális kiadványaik nem hasonlíthatók a Kádár-korszak ellenzéki szamizdataihoz, szerzőik többnyire hétköznapi emberek voltak és ha rendelkeztek is doktori fokozattal, publicisztikájukban egyáltalán nem törekedtek a tudományos megközelítésre. Írásaikban többnyire véleményüket fogalmazták meg érzéseik és tapasztalataik, egyes esetekben foglalkozási szakterületeik szerint.

A megtorló eljárás során igyekeztek úgy ábrázolni társaságukat, mint amely „az Amerikai Egyesült Államok gyámsága alatt ellenforradalmi szervezkedést hozott létre, amely a Magyar Népköztársaság megdöntésére, s a kapitalisták és földesurak hatalmának visszaállítására irányult” és „fasiszta rölapokat” készített,¹⁷⁰⁶ ez azonban csak abban a tekintetben igaz, hogy számítottak az amerikaiak támogatására és valóban a rendszer felszámolását tűzték ki célul. Illegális sajtótermékeikben ugyanúgy elítélték a fasizmust, mint a kommunizmust és bár a magánvagyon szentsége alapján követelték a kisparaszti földek visszaadását, nem kívánták a Horthy-rendszert sem visszaállítani. Írásaikból – a Magyar Szabadság Pártjának céljaihoz hasonlóan – nyugatias, egy keresztény alapokon álló nemzeti, a szabadságjogokat maradéktalanul biztosító demokráciára való törekvés képe bontakozik ki.

A néhol kissé zavaros, „véresszájú” cikkeik igazi célja a figyelemfelhívás volt. Ily módon kívántak hírt adni magukról. Közléseikben szervezetükre vonatkozóan sokszor valótlan állításokat fogalmaztak meg. Céljuk ezzel az állambiztonsági szervek félrevezetése volt és az, hogy kommunikációs hadviselés útján gyakoroljanak befolyást a társadalom kommunistákkal együttműködő és a diktatúra miatt szenvedő állampolgárokra. Bár rendszeresen fogalmaztak meg felhívásokat a csatlakozásra, egyáltalán nem törekedtek, hogy ilyen módon növeljék taglétszámukat. Igazi céljuk ennél jóval kevesebb, de több is volt egyúttal. Reményt kívántak adni, hogy az elnyomó rendszer nem tart örökké és hogy hamarosan megkezdődik az igazi „felszabadulás”. Ezen céljukat lapjuk utolsó bekezdésében a következőképp fogalmazták meg:

¹⁷⁰³ ÁBTL 3.1.9. V-127612/1. 26–27. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. november 15.

¹⁷⁰⁴ Nemzetgyűlés 1948, 335–340.

¹⁷⁰⁵ Szerencsés 1997.

¹⁷⁰⁶ Észak-Magyarország 1955. április 13. 2.

„Magyar Véreim! Legyen ez a lap erősítésetek. Add tovább szenvedő testvérednek, hogy ő is tudja, hogy Érte is küzd a Fehérpartizán Bajtársa!”¹⁷⁰⁷

IV. 3. 13. Vizsgálat újult erővel

Új röplapok – új lendület: a Sulyok-párti vonal

1952 tavaszán, a „Fehér Partizánok” újabb röplapjainak megjelenéséről az Államvédelmi Hatóság azonnal tudomást szerzett. Az elsőként, 1952. március 30-án postai küldeményként terjesztett röplapok közül 1952. március 31-én és április 1-jén a T-ellenőrzés (postai levelek ellenőrzése) során 163 példányt koboztak el, további kettő feladásáról bejelentés révén értesültek.¹⁷⁰⁸ Bár részben változott a terjesztés módja (szórás helyett postai úton történt), a röpiratok sokszorosítása (több példányban legépel, illetve indigós másolatok helyett stenciles eljárással készültek), a röpiratok formája (nagyobb méretűek lettek) és a hagyományos röplapokkal szemben „Egyesült Nemzetek Lapja” címmel, mint szamizdat újság jelent, az Államvédelmi Hatóság számára egyértelmű volt, hogy ugyanazon társaság áll az akció mögött. Megállapították ugyanis, hogy a röplapokat ugyanazon jellegzetes írógéppel készítették, mint amellyel az 1951-ben terjesztetteket. Ebből arra a következtetésre jutottak, hogy a Hargitai-vonal lebukásával a szervezkedés felső vezetése nem tartott attól, hogy az államvédelmi szervek rájuk nézve „komolyabb támpontok birtokába juthattak volna”,¹⁷⁰⁹ ezért a szervezet központja „elég biztonságban érzi magát a munka folytatására és újabb akciók megindítására”. Feltűnőnek találták azonban, hogy a szórás útján való terjesztés helyett az általuk is eredménytelenebbnek tartott postai kézbesítést választották. Miután azonban dr. Hargitai Gyula és a székesfehérvári Balogh Ferenc 1951-es vallomása szerint a szervezet eleve készült postai úton való röplapterjesztésre és e célból tagjaikat postai címek gyűjtésére szólították fel,¹⁷¹⁰ bizonyos szempontból érthetőnek tarthaták a terjesztés módszerének megváltoztatását.

A fehérpartizánok újraaktivizálása után az 1951 közepe óta ellanyhult nyomozást az ÁVH budapesti központjában újra megindították. Elsőként a már meglévő dokumentáció ismételt vizsgálatára helyezték a hangsúlyt. Hargitai és társai vallomásainak „operatív módon fel nem dolgozott” részeit, valamint a Hargitai lakásán talált iratokat kívánták áttekinteni. Különösen Hargitai noteszére fordítottak sok időt, s annak tartalmából erőszakolt következtetéseket vontak le. Az erről szóló jelentésben kézzel aláhúztak egy nevet,¹⁷¹¹ amely Hargitai naptárának 1951. január 6-i bejegyzései között volt található: Fiala.¹⁷¹²

A budapesti nyomozók a röplapok címzettjeinek ellenőrzésével is megkísérelték a röplapozókat azonosítani, elgondolásuk azonban alapjaiban téves volt. Hamar megállapították, hogy a címzetteket túlnyomó többségben telefonkönyvből, sztahanovistákból és olyan személyek (pl. munkáslevelezők) közül válogatták ki, akiknek a neve valamelyik újságban megjelent. Abban bízva, hogy a röpiratkészítésnél használt írógépet magánlevelezéshez is felhasználják, betűsajátosságait kiadták a T-ellenőrzés részére.¹⁷¹³ Ez a vonal sem hozott azonban eredményt.

Az ÁVH döntő feladatának azt tartotta, hogy azonosítsa, mikor kapcsolódott be a mozgalomba dr. Hargitai Gyula. Az 1951-es nyomozás adatai szerint ez egyaránt történhetett

¹⁷⁰⁷ ÁBTL 3.1.9. V-127612/2. 273–274. Egyesült Nemzetek Lapja, 1953. március 1.

¹⁷⁰⁸ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3-a. „Szigorúan titkos!” jelzésű jelentés. Dátum nélküli

¹⁷⁰⁹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés a „Fehér Partizánok” illegális röpcédulás szervezkedés ügyében. 1954. február 1.

¹⁷¹⁰ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3-a. „Szigorúan titkos!” jelzésű jelentés. Dátum nélküli

¹⁷¹¹ Uo.

¹⁷¹² ÁBTL 3.1.5. O-11961/3-a. 152.

¹⁷¹³ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés a „Fehér Partizánok” illegális röpcédulás szervezkedés ügyében. 1954. február 1.

1945-ben és 1947-ben. Minthogy Hargitai 1947 előtti illegális tevékenységére vonatkozóan adatokkal nem rendelkeztek, ezért elsődleges feladatként 1947. évi tevékenységének és kapcsolatainak részletes felderítését jelölték meg. Hargitai ebben az időben a Magyar Szabadság Párt szervezőjeként is ténykedett és minthogy pártbéli tevékenységét 1951-ben nem vizsgálták, az ÁVH Sulyok-párti kapcsolatai felderítésére helyezte a fő hangsúlyt.¹⁷¹⁴ A Magyar Szabadság Párt miskolci szervezetének tagjainak megfigyelésével foglalkozó „Tóth Péter” fedőnevű ügynök 1953-ban téves információkat adott Fiala Józsefről, így azt, hogy 1952 őszén a fővárosban találkozott a rendőrőrnagyi uniformisban lévő Fialával,¹⁷¹⁵ utóbb pedig összefüggésbe hozta egy korábban röplapozó társasággal, amely hortobágyi kitelepítéséig – a Fialáéknál is tag – Jankai István lakásán tartott gyűléseket.¹⁷¹⁶ „Tóth Péter” később is folytatta a Sulyok-párt miskolci vezetőségi tagjaira irányuló megfigyelését,¹⁷¹⁷ de összegyűjtötték a párt korábban lefoglalt iratait is, köztük Fiala levelezését és a pártszervezet vezetőségi névsorát. Az iratokat 1954 januárjában a fővárosba, a BM IV. Osztálynak küldték meg tanulmányozás céljából.¹⁷¹⁸ Ez utóbbi az ügy felderítése szempontjából később mérőkövetőnek számított.

A „Fehér Partizánok” szervezkedésre vonatkozó korábbi adatok tisztázása céljából emellett újból nyomozást rendeltek el az 1947-es perces „Fehérpartizánok”, valamint az 1948-as Paczolay Jenő-féle „benderista” szervezkedési ügyben,¹⁷¹⁹ a kihallgatások és beszervezések azonban nem vitték előre a nyomozást.

„Borsodiak”

Az ÁVH másfél évnyi sikertelen nyomozás után találta meg az első, a röplapozók vezetőjére vonatkozó konkrét nyomot. Minthogy az illegális kiadványokat postai úton, borítékokban terjesztették, azokon gyakran kézzel írt címzések, vagyis egyedi kézírások szerepeltek. A nyomozók 1954 januárjában ezeket összevetették a miskolci Sulyok-párt objektumdossziéjában szereplő kézírásokkal. A vizsgálat egyetlen megegyezést talált, ami alapján azonosították a borítékok címzőjét, Fiala Józsefet, a Magyar Szabadság Párt volt megyei titkárát.¹⁷²⁰

A kézírás, mint közvetlen bizonyíték, valamint a Hargitai-ügy vizsgálati anyaga és az elmúlt két évben beszerzett hálózati adatok alapján arra a következtetésre jutottak, hogy Hargitai és Fiala még a Sulyok-párti időből ismerték egymást, sőt szoros kapcsolatban állottak. Úgy vélték, hogy már ekkor létrehozták a földalatti mozgalmat, s feltételezték, hogy Fiala 1947-ben a szervezkedés céljára szerzett fegyvert magának. Azt, hogy Hargitainak a nyomozati iratok alapján 1949-1950-ben ideiglenesen megszűnt a kapcsolata a szervezkedés felső vezetésével, Fiala illegalitásba való vonulásával magyarázták; a futár 1951-es megjelenését pedig annak, hogy Fiala ekkorra már „olyan bázist tudott teremteni magának, ahol elkészíthette röplapjait”. Bizonyosak voltak benne, hogy a röpcédulákat Fiala készítette, azok megfogalmazása erős hasonlatosságot mutatott az objektumdossziében elfekvő két, a miskolci Sulyok pártban elhangzott és neki tulajdonított beszéddel. Emellett a röpcédulákon bányász szakkifejezések (pl. streka, fillár) szerepeltek, ami ugyancsak a bányavidékről származó és bányász testvérekkel rendelkezőre Fialára utalt, akárcsak az államvédelmi szervek ügynöki munkájára vonatkozó kitételek, utóbbiakat rendőrnemzetközi előéletével, ilyen irányú szakismereteivel indokolták. Bizonyosak voltak benne, hogy Fiala József nem csak a röplapok szerzője, de a szervezkedés

¹⁷¹⁴ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3-a. „Szigorúan titkos!” jelzésű jelentés. Dátum nélküli

¹⁷¹⁵ ÁBTL 3.1.5. O-11961/4. „Tóth Péter” jelentése. Miskolc, 1953. február 21.

¹⁷¹⁶ ÁBTL 3.1.5. O-11961/4. Jelentés. Miskolc, 1953. május 11. „Tóth Péter”

¹⁷¹⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Székárosi Tivadar tanúkihallgatása. 1953. szeptember 9.

¹⁷¹⁸ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. BM B.-A.-Z. Megyei Főosztály IV. osztály 204-270/1954. sz. átirata. 1954. január 22.

¹⁷¹⁹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3-a. „Szigorúan titkos!” jelzésű jelentés. Dátum nélküli

¹⁷²⁰ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés a „Fehér Partizánok” illegális röpcédulás szervezkedés ügyében. 1954. február 1.

vezetője is. Ezzel magyarázták azt is, hogy bár 1947-es fegyverrejtegetési ügye elévült¹⁷²¹ és visszatérése esetén vagy csak kisebb büntetést kapna, vagy egyáltalán nem részesülne megtorlásban, ő továbbra is illegalitásban maradt.¹⁷²²

1954. február 1-jén készült az első intézkedési terv Fiala József felkutatása érdekében. Ennek keretében – Hargitaihoz hasonlóan – elsőként előéletét tanulmányozták.¹⁷²³ E célból minden vele kapcsolatban fellelhető iratot beszereztek, beleértve rendőrségi személyzeti és 1947-es fegyverrejtegetési ügyének iratait. Feltérképezték családi, rokoni és baráti kapcsolatait, feleségét, édesanyját és testvéreit „T”, vagyis postai ellenőrzés alá vetették. A munkát kezdetben a BM XII/1. alosztálya végezte, 1954. március 15-én „biztonságosabb figyelés céljából” pedig a vidéki „T” ellenőrző alosztályoknak adták át a feladatot. Ekkor már rokonai mellett a futárnak hitt Bérces Béla – Fiala már elhunyt „jobbkeze”, Bérces Dénes öccse – és családja, összesen tizenhét személy postai megfigyelését tervezték.¹⁷²⁴

Az összegyűjtött adatok alapján a BM IV/1. alosztályán dolgozó Tóth Károly államvédelmi főhadnagy 1954. március 11-én nyitott csoportdossziét „Borsodiak” fedőnévvel. A nyomozás nem csak Fiala József ellen irányult, – az 1952-es Fodor-ügy adataira alapozva – tévesen azt feltételezték, hogy mind az illegalitásban, mind pedig a szervezkedés vonalán közvetlen segítőtársa testvére, Fiala Lajos.¹⁷²⁵ Fiala József illegális tartózkodási helyének megállapítása céljából ezért elsősorban Lajos öccsére és bátyjára, Ferencre összpontosítottak. 1954 márciusában „Karádi László” ügynökkel jellemzést készítették Fiala Ferencről,¹⁷²⁶ majd „Petrovics Péter” ügynököt – aki korábban már Fiala Lajosról is jelentett¹⁷²⁷ – bízták meg azzal, hogy építsen ki vele szoros kapcsolatot.¹⁷²⁸

Az ÁVH budapesti osztályán 1954. április 21-én újabb intézkedési tervet készítettek, amelyben – feltételezve, hogy Fiala kapcsolatban áll családjával – Fiala Józsefné mellé ügynök bevezetéséről, valamint az asszony családi évfordulók (házassági évforduló, születésnap, névnap) alkalmával való megfigyeléséről döntöttek. A család „vonala” egy „Miskolczi” fedőnevű informátort is beszerveztek, akinek a felderítésen túl minden Fiala Józsefre vonatkozó dokumentumot, elsősorban kézírását és fényképét kellett megszereznie. Ekkor döntöttek arról is, hogy Fiala öccse, Lajos mellé operatív munkást vezetnek be.¹⁷²⁹ A feladattal Darmó Mihály államvédelmi alhadnagyot bízták meg, akinek Dorogi Mihály álnéven magát bányásznak álcázva kellett Fiala Lajos és Fiala Ferenc ismeretségi körét felderítenie.¹⁷³⁰ Darmó alhadnagy azonban hiába töltött egy hónapot Szuhakállón, még csak kapcsolatot sem sikerült létesítenie a célszeméllyel.¹⁷³¹

Fiala Józsefné megfigyelése

Az újabb sikertelen akció után kezdődött meg Fiala József feleségének a követése. Az államvédelem már egy 1950-ben kelt hálózati jelentésből tudta, hogy a házaspár között

¹⁷²¹ Fiala József ezzel nem volt tisztában, tartós illegalitásának végig ez volt az egyik oka. (ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 1. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október hó 12-én)

¹⁷²² ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés a „Fehér Partizánok” illegális röpcédulás szervezkedés ügyében. 1954. február 1.

¹⁷²³ Uo.

¹⁷²⁴ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Szolgálati jegy. Budapest, 1954. III. 15.

¹⁷²⁵ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Javaslat csoportdosszié nyitására. Budapest, 1954. március 11.

¹⁷²⁶ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés. 1954. március 25. Tárgy: Fiala Ferenc ügye. Adta: Karádi László ügyn.

¹⁷²⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés. Miskolc, 1953. október 28. Tárgy: Az üzem nehézségeiről jelentés. Adta: „Petrovics Péter”. Vette: Kovács Béla áv. hdgy. 1953. október 7-én.

¹⁷²⁸ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés. Budapest, 1954. április 2. Adta: Petrovics Péter

¹⁷²⁹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés. Budapest, 1954. április 21.

¹⁷³⁰ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés. Budapest, 1954. április 14. Tárgy: Operatív beosztott bevezetése és magatartási vonalának meghatározása a Fiala József féle illegális szervezkedés ügyében.

¹⁷³¹ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés. Budapest, 1954. május 31.

rendkívül erős a kapcsolat, „mindketten rajongásig szerették egymást”¹⁷³² és a Fiala 1947-es letartóztatását végrehajtó Simon Lukács is hangsúlyozta, hogy „nem tudja elképzelni, hogy ne tartanának kapcsolatot egymással”.¹⁷³³ A nyomozás célkeresztjébe így Fiala Józsefné került.

Az első megfigyelésre 1954. június 3-án került sor. Az „átadást” a megyei főosztályon fényképészként dolgozó Kósa főhadnagy végezte, aki személyesen ismerte az asszonyt. Fialáné folyamatos figyelése másnap kezdődött meg. Az asszony munkahelyéről távozva egy Kont utca 5. szám alatti házba ment, ahonnan két órai tartózkodás után két középiskolás korú lány kíséretében távozott. Mindhárman ezután Fialáné Dózsa György út 14. szám alatti lakására mentek, ahonnan a lányok egy kisebb, barna utazóbőrönddel tértek vissza a Kont utcába. Két nappal később Fialáné ismét felkereste a Kont utcai házat, ahonnan egy újságpapírba burkolt táskanagyságú – vélhetően inget, vagy más ruhaneműt tartalmazó – csomaggal távozott. Az állambiztonságiak arra is felfigyeltek, hogy mindkét nap egy teherautó állt a Kont utcai ház előtt. A teherautó gépkocsivezetőjét később Hölcz Gábor személyében azonosították. Minthogy Hölcz felesége Ragályi Emese volt, s Fialáné ismert kapcsolatai között tartották számon a Ragályi-családot, az állambiztonság feltételezte, hogy az udvarban lakó több család közül az asszony Hölczékénél járt. Hölcz Gábor személye különösen felkeltette érdeklődésüket, miután munkahelye, az Északmagyarországi Kereskedelmi Szállítási Vállalat működési területe és a röplapok feladási helyei (Salgótarján, Eger, Gyöngyös, Miskolc, Debrecen) – mint tudható csupán véletlenül – egybeestek. Az ÁVH ezután úgy döntött, hogy Hölcz Gáborról környezettanulmányt készítenek, azonosítják a Kont utca 5. szám alatti lakókat, Fiala feleségét pedig egy hónapon keresztül minden hétvégén követik.¹⁷³⁴

Fialánét figyelését 1954. június 18-án folytatták. Az asszony munkahelyéről távozva ismét a Kont utcába ment, ahol két és fél órát töltött. A nőt követték másnap és harmadnap is, majd figyelését felfüggesztették. Június 25-én ismét a nyomába eredtek, s a nő újra Hölczék Kont utcai házába ment, ahonnan „egy idősebb magas őszes hajú férfi kíséretében távozott”. A férfival egy a Felszabadulás út 11. számú házba sétáltak, ahonnan az asszony két perc múlva tért vissza, majd hazament.¹⁷³⁵

Az asszony követéséről szóló további jelentések nem maradtak fenn, bizonyos azonban, hogy a figyelés később kiterjedt a Kont utcai ingatlan lakóira és látogatóira. A vizsgálati iratanyagban több fényképfelvétel tanúskodik az udvarra betérő, illetve onnan kilépő személyek dokumentálásáról.¹⁷³⁶ Az igazi eredmény vélhetően a kertben tartózkodó Fiala József megörökítése volt. A nyomozati iratokban meglévő fénykép¹⁷³⁷ készítésének idejét még csak megbecsülni sem lehet, tény azonban, hogy az államvédelem nem azonnal csapott le rá.

IV. 3. 14. Büntetőeljárások a Fehér Partizánok szervezkedés ügyében

Vizsgálati szakasz

Évekig tartó nyomozás után, az Államvédelmi Hatóság 1954 őszén kezdte meg a Fehér Partizánok-szervezkedés felszámolását. A fennmaradt iratok nem árulják el az okát, de először nem a „vezér”, hanem szállásadója, Hölcz Rezső letartóztatására került sor. Az épp vidéki útján lévő Hölczöt 1954. október 7-én fogták el.¹⁷³⁸ Az előállítását elrendelő határozat szerint a férfi mozgalomban betöltött szerepéről még nem tudtak, őrizetbe vételét a körözés alatt álló és

¹⁷³² ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Hálózati jelentés Fiala József ügyében. Budapest, 1950. június 14.

¹⁷³³ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés. Budapest, 1954. február 20. Tárgy: Simon Lukács elvtárs információja Fiala Józsefről.

¹⁷³⁴ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés. Budapest, 1954. június 7. Tárgy: Fiala Józsefné figyelése.

¹⁷³⁵ ÁBTL 3.1.5. O-11961/2. Jelentés. Budapest, 1954. június 30. Tárgy: Fiala Józsefné figyelése.

¹⁷³⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/10. 87-91.

¹⁷³⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3. 188.

¹⁷³⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005010/1955-6. sz. ítélete.

szervezkedést vezető Fiala József rejtegetésével magyarázták.¹⁷³⁹ Hölcz Rezső első kihallgatásain még azt is letagadta, hogy tudott volna a szervezkedésről,¹⁷⁴⁰ így vallomásai kezdetben az ügy felderítését nem segítették.

Hölcz letartóztatásával egy napon, 1954. október 7-én a BM Vizsgálati Főosztálya Fiala József letartóztatására is javaslatot tett, szervezkedés vezetésének gyanúja miatt.¹⁷⁴¹ Bár a Legfőbb Ügyész még aznap, a Belügyminisztérium pedig már október 8-án engedélyezte annak végrehajtását, a férfi őrizetbe vétele csak 1954. október 11-én történt meg.¹⁷⁴² Sorsában még aznap osztozott felesége és Hölcz Gábor is.¹⁷⁴³ A Fialánál tartott házkutatáson rengeteg bizonyítékot találtak a politikai rendőrök, így a röplapozáshoz használt írógépet, 2 csomag röplapot, 3 db bélyegzőt, 141 angol nyelvű megbízólevelet, a miskolci karhatalmi zászlóalj Gacsál Géza által átadott névsorát, a mozgalom hatvani tagjairól Luncz János által készített névjegyzéket, egy Frommer 6.35-ös pisztolyt, valamint nyomdai felszereléseket, köztük a sertésölő mögötti fészerben rejtegetett tappert.¹⁷⁴⁴

Minthogy Fiala József idegei az évek óta tartó illegalitásban teljesen felőrlődtek, megtört emberként, a testi fenyegetéstől és „kötéltől”¹⁷⁴⁵ félve már az első, 1954. október 12-én foganatosított kihallgatásán részletes beismerő vallomást tett és szervezkedés 40 tagját nevezte meg.¹⁷⁴⁶ Vallomása alapján másnap hajnalig Miskolcon Csaja Lászlót, Homonnai Istvánt, Hölcz Gábornét, Hölcz Rezsőné, Tanyi Endrét, özv. Tasnády Antalnét, Tiszovszky Mihályt, Cserépfalun Tóth Kálmánt, a fővárosban Palkót Lászlót és dr. Bánhegyi Gyulánét, valamint Hatvanban Luncz Jánost tartóztatták le. Az őrizetesek ugyancsak beismerő vallomást tettek,¹⁷⁴⁷ ami alapján a letartóztatottak köre napról napra nőtt.

Az őrizetbevételek hírére a még szabadlábon lévő tagok igyekeztek megsemmisíteni a mozgalomhoz köthető bizonyítékokat, így például a hatvani Podhrádszky Olivér 1954. október 20-21-én mintegy 900, a fákamrájában elásott igazolványt égetett el.¹⁷⁴⁸

Az elhurcolások gőzerővel folytatódtak. 1954. október 19-én még csupán 23 személy volt letartóztatásban,¹⁷⁴⁹ az őrizetesek száma november 6-ára 41-re,¹⁷⁵⁰ majd végül 102 főre emelkedett.¹⁷⁵¹ A több megyére kiterjedő vizsgálat szoros koordinálást követelt meg a budapesti vizsgálati osztály részéről, a hibákat azonban így sem tudták elkerülni. A formálisan jogszerűsége törekvő vizsgálat során a miskolci vizsgálati osztály számos hibát követett el. Így a miskolciak 11 főt letartóztatási parancs nélkül helyeztek előzetes letartóztatásba, s a lefogások dokumentációját csak utólag állították ki. Ugyancsak nem vettek fel jegyzőkönyvet több házkutatás folyamán sem, ezért félő volt, hogy a tárgyi bizonyítékokat a bíróság előtt nem tudják felhasználni.¹⁷⁵²

¹⁷³⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/13. Előállítási határozat. Budapest, 1954. október 7.

¹⁷⁴⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés a „Fehér Partizánok” nevű szervezkedés ügyében. 1954. október 13.

¹⁷⁴¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Határozat bűnös tevékenység megszakítására. 1954. október 7.

¹⁷⁴² ÁBTL-3.1.9. V-127612. 18. 06815. sz. előzetes letartóztatási parancs.

¹⁷⁴³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. Jelentés. Budapest. Tárgy: „Fehérpartizánok” illegális röpcédulás szervezkedési ügye. Budapest, 1954. október 12.

¹⁷⁴⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Házkutatási jegyzőkönyv. 1954. október 11.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés a „Fehér Partizánok” nevű illegális szervezkedés ügyében. 1954. október 19.; ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 14. kihallgatása. 1954. október 29.

¹⁷⁴⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 1. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október hó 12-én.

¹⁷⁴⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1954. október 12.

¹⁷⁴⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. Jelentés. Budapest, 1954. október 13.

¹⁷⁴⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/3. 254. Dr. Jankó Brezovai András 4. kihallgatása. 1954. október 29.

¹⁷⁴⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés a „Fehér Partizánok” nevű illegális szervezkedés ügyében. 1954. október 19.

¹⁷⁵⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés Szatmári György előállított ügyében. 1954. november 6.

¹⁷⁵¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/16. Jelentés a „Fehér Partizánok” nevű szervezkedés ügyében figyelmeztetett személyek ügyében. 1955. június 14.

¹⁷⁵² ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés. 1954. november 17.

Az 1951-es kihallgatási módszerekkel szemben az 1954-1955-ben eljárás alá vont személyeket nem bántalmazták, de ha fizikai kényszer alá is vetették, az csak kivételes esetben történt meg. Így Kiss Józsefet harmadik kihallgatása során, 1954. október 25-én kihallgatója jelenlétében egy civil ruhás beosztott pofozta meg, miután nem volt hajlandó elismerni, hogy Juhász András encsi tanácselnököt is beszervezte. Az 1953 utáni helyzetre jellemző módon, Gerő őrnagy az ügy sürgős kivizsgálásáról intézkedett,¹⁷⁵³ annak eredménye azonban nem ismert.

A kihallgatók ugyanakkor a nyomásgyakorlás és a súlyos lelki kényszer alkalmazásával rendszeresen éltek. Fiala József, Dusza Mihály és mások előadója is hol barátságosan, hol kifejezetten gorombán viselkedett a kihallgatások alatt, az aktuális céltól függően. Dusza Mihály különösen azt kifogásolta, hogy előadója „kikerekíti a mondatokat és beleír olyasmit, amiről nem volt szó”.¹⁷⁵⁴ Dr. Börcs Jánossal szemben a „legerőszakosabb lelki terrort alkalmazták” és arra kényszerítették, hogy „élesebb beállításban tegyen vallomást az ügyében, mint az a valóságnak megfelel.” Börcs ezért az ügyvédje előtt kívánta feltárni a valós helyzetet, a papnak azonban csalódnia kellett, a szülei által felfogadott védő „ellenségebb volt vele szemben, mint az előadója akkor, amikor a legjobban neki támadt.”¹⁷⁵⁵

A fenyegetés egyes esetekben nyíltan is elhangzott. A budakeszi Ölveczky Károlyt kihallgatója, Kádár János av. főhadnagy többször is „hazug fasisztának” titulálta és azzal fenyegette meg, hogy „felrúgom a plafonra”, „levágom a kezét”. Ölveczky később Gáspár Gyula ügyész előtt erre hivatkozva közölte, hogy a jegyzőkönyveket fenyegetés hatására írta alá, ezért az ügyész másik vizsgáló kijelölését kérte.¹⁷⁵⁶ Ugyancsak nyíltan fenyegették meg Szegedy Lajost is, akit idős szülei és családja,¹⁷⁵⁷ valamint Dusza Andrást, akit felesége és gyermekei letartóztatásának kilátásba helyezésével vették rá a beismerő vallomásra.¹⁷⁵⁸ Hasonló tortúra történhetett Czeglédi Istvánnal is, aki tíz nappal letartóztatása után, 1955. május 16-áról 17-ére virradó reggel azért vágta fel szemüvegének üvegével az ereit, mert pár nappal korábban cellájába áthallatszott egy női sírás, illetve hang, amelyben Sári leánya¹⁷⁵⁹ hangját ismerte meg. Az öngyilkossági kísérlet nem sikerült, állapota nem volt súlyos.¹⁷⁶⁰

A vallomások „kikerekítésére”, hamis beismerések kikényszerítésére bizonyos szempontból nem volt szükség. A vizsgálat során az őrizetesek vallomása és a nagy mennyiségben rendelkezésre álló bizonyítékok önmagukban is elegendők lettek volna a szervezkedés bizonyítására, egy bírósági tárgyalás megtartására. A „becsületes dolgozók” által beszolgáltatott és a házkutatások során lefoglalt rölapok száma elérte a 2200 példányt. Emellett lefoglaltak tizenegy pisztolyt és egy puskát a hozzávaló lőszerrel együtt, valamint sokszorosítóeszközöket, két guminyomdat, öt pecsétet, hat pártprogramot, 119 angol nyelvű megbízólevelet, 308 karszalagot, a kormánylista tervezetét, a különböző településeken megbízható személyként összeírt és mintegy 600 nevet tartalmazó névsorokat, 6282 illegális igazolványt, valamint két államvédelmi névsort.¹⁷⁶¹

A vizsgálók munkáját nagyban segítette a fogdahálózat is. Az őrizetesek mellé fogdaügynököket tettek be, így Fiala mellé dr. Pásztor Tamás¹⁷⁶² ügyvédet, volt nemzetgyűlési

¹⁷⁵³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/6. Jelentés. Budapest, 1955. január 15.

¹⁷⁵⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/4. Dusza Mihály fogdai magatartása. Szf. jelentése. 1955. február 21.

¹⁷⁵⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/4. 11. sz. jelentés Börcs János káplánról. Budapest, 1955. március 8.

¹⁷⁵⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. Feljegyzés. Budapest, 1955. március 15.

¹⁷⁵⁷ BFL XXV.4.f. 005019/1955. Szegedy Lajos kegyelmi kérvénye. 1956. augusztus 25.

¹⁷⁵⁸ BFL XXV.4.f. 005019/1955. Dusza András kegyelmi kérvénye. 1957. április 23.

¹⁷⁵⁹ Czeglédi vélhetően tévedett, nincs arra vonatkozóan adat, hogy leányát őrizetbe vették volna.

¹⁷⁶⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. Czeglédi István őrizetes ügye. 1955. május 17.

¹⁷⁶¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés a „Fehér Partizánok” nevű illegális szervezkedés ügyében. 1954. november 26.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Javaslat a „Fehér Partizánok” nevű szervezkedés ügyében nyilvános bírósági tárgyalás megtartására. 1955. február 25.

¹⁷⁶² ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 2. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. október 13.

képviselőt,¹⁷⁶³ aki egyfajta „védőügyvéd” szerepet mímelve¹⁷⁶⁴ igen eredményesen befolyásolta a férfi magatartását.¹⁷⁶⁵ Özv. Tasnády Antalné, Zoór Tiborné és Podhrádszky Olivérné mellé a szervezkedésért 1953 végén 7 évre ítélt¹⁷⁶⁶ Zudar Endrénét helyezték fogdaügynökként, míg dr. Börcs János, Schertl Szilárd, dr. Timon Béla és Kirschweng Lajos mellett J. Balogh Mihályt¹⁷⁶⁷ alkalmazták.¹⁷⁶⁸ Gomány Balázs fogdai magatartásáról Cibere Sándor,¹⁷⁶⁹ Dusza Mihályról, Gaál Józsefről, Kiss Józsefről és Galli Mihályról egy, a nevét „Szf.” rövidítéssel használó rabtárs jelentett.¹⁷⁷⁰ A fogdaügynökök feladata többretegű volt, egyrészt az ügyvel kapcsolatos hírszerzés, az új információk felderítése, emellett igyekeztek rábírní a gyanúsítottakat a kihallgatóikkal való „együttműködésre”, végül pedig részt kellett venniük a vádlottak bírósági tárgyalásra való felkészítésében is.

Az Államvédelmi Hatóság a bizonyítékokkal és a beismerő vallomásokkal nem érte be és újabb vádakot kreált, hogy bebizonyítsa: Fiala a termelőszövetkezetek felosztatására és szabotázsra adott utasítást, illetve engedélyt. E téren rendkívül hasznos volt számukra, hogy a fogdahálózatnak köszönhetően kiderült, hogy a mezőnyarádi Új Élet tévesz szalmáját Gomány Balázs és Dusza Mihály gyújtotta fel.¹⁷⁷¹ Ennek köszönhetően az ügyben immár szervezkedés mellett egy új, koncepció elemmel gazdagodott a Fiala József és társai elleni eljárás, s immár szabotázs gyanújával is folytathatták a nyomozást. Fiala kezdetben tagadta, hogy szabotázsra adott volna utasítást,¹⁷⁷² a folyamatos nyomás és a tardiak beismerő vallomásainak hatására azonban később megtört és bevallotta, hogy az ő utasítására fejtettek ki „ellenséges aknamunkát” a tszcs-k megszüntetése céljából, jóváhagyta a tszcs elleni gyűjtogatási tervet, utóbb pedig Tóth Kálmán beszámolt neki annak végrehajtásáról.¹⁷⁷³ A szabotázs vádját tehát Fiala végül elismerte.

A szervezkedés tagjai előtt évek óta amerikai kapcsolataira hivatkozó Fialát az ÁVH időközben hűtlenséggel is meggyanúsította. A férfi nehéz helyzetben volt. Felesége szerint 1949-ben azt állította, hogy kapcsolatban áll egy angol kémmeel,¹⁷⁷⁴ a vizsgálat során pedig előkerült egy 1950-ben kelt jelentés, ami szerint a férfi a miskolci rendőrségre és a vasgyárra vonatkozóan adott ki adatokat.¹⁷⁷⁵ Az információ a Katonapolitikai Osztály brüsszeli rezidensétől, Erős Józseftől származott, akivel azt a Magyar Harcosok Bajtársi Közösségének

¹⁷⁶³ Pásztor Tamás (Budapest, 1911 – New York, 1979) jogász, tisztviselő. a Kisgazdapárt Budapest II. kerületi elnöke, 1945-1947 között nemzetgyűlési képviselő. 1948-ban tartóztatták le, majd 1949-ben hűtlenség vádjával életfogytiglani fegyházra ítélték. Fiala kivégzése után két héttel, 1955. április 29-én kegyelemben részesítették és szabadlábra helyezték.

(https://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=5486&catid=84:p&Itemid=67 (letöltés ideje:: 2023.06.06.)

¹⁷⁶⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 24. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 17.

¹⁷⁶⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 29. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 24.

¹⁷⁶⁶ Fehérváry 1990, 112.

¹⁷⁶⁷ J. Balogh Mihály 1944 végén egy nyilas nyomozó csoport vezetője volt. 1949-ben a Budapesti Népbíróság háborús bűntett miatt halálra ítélte, a NOT büntetését életfogytiglani kényszermunkára változtatta. 1953-ban beszervezték, s fogdaügynökként alkalmazták. 1955-ben az Elnöki Tanács kegyelemben részesítette, majd szabadlábra helyezték. (Taller 2017, 104.)

¹⁷⁶⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/4.50: 3. sz. jelentés Börcs János káplánról. Budapest, 1955. március 1.

¹⁷⁶⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/4. Gomány Balázs fogdai magatartása. 1955. március 12.

¹⁷⁷⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/4. Dusza Mihály fogdai magatartása. Szf. jelentése. 1955. február 21.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/10. Gaál József fogdai magatartása Szf. jelentése. 1954. november 23.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/11. Galli Mihály fogdai magatartása. Szf. jelentése. 1955. január 18.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/6. Kiss József fogdai magatartása. Sz. f. jelentése. 1954. november 30.

¹⁷⁷¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Kiértékelő jelentés a „Fehér Partizánok” elnevezésű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. június 15.

¹⁷⁷² ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 24. sz. jelentés Fiala József fogdai magatartásáról. Budapest, 1954. november 18.

¹⁷⁷³ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József kihallgatása. 1955. február 16.

¹⁷⁷⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/13. 125. Kihallgatási terv. 1955. január 19.

¹⁷⁷⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 105. Jelentés. 1954. december 29.

egyik vezetőségi tagja, Nagy Ferenc közölte, miután felajánlotta szolgálatait. A vizsgálati főosztály minden erejét bevetette annak érdekében, hogy bizonyítsa Fiala külföldi kapcsolatait és hírszerző tevékenységét.¹⁷⁷⁶ Külön vizsgálták a Szabad Európa Rádióval kapcsolatos állítólagos kapcsolatát is, azonban olyan adatot nem találtak, ami alátámasztotta volna, hogy Fiala a rádiónak adatokat juttatott volna ki, vagy hogy az adásokon keresztül üzeneteket kapott volna.¹⁷⁷⁷ Megpróbálták elérni a Katpol egykori brüsszeli rezidensét és annak MHBK-s kapcsolatát, azonban kiderült, hogy előbbi már meghalt, utóbbi pedig Ausztráliába vándorolt ki.¹⁷⁷⁸ Horváth Imre áv. főhadnagy hiába ösztökölte Fialát arra, hogy vallja be, külföldre juttatott ki adatokat és az angol hírszerzésnek dolgozott, a férfi – felismerve, hogy ez már bizonyosan halálbüntetéshez vezetne – következetesen tagadta a bűncselekmény elkövetését.¹⁷⁷⁹

Az ÁVH időközben a szervezkedés teljes tagságát felderítette, s a nagyszámú letartóztatások után megfogalmazódott az a kíváncsiság, hogy azon személyeket, akik „tevékenységet nem fejtettek ki”, kihallgatásuk után figyelmeztetéssel engedjék el, vagy pedig operatív célra felhasználják.¹⁷⁸⁰ 1954 decemberében így 19,¹⁷⁸¹ 1955 februárjában további 20 személy beszervezését irányozták elő.¹⁷⁸² A jelöltek nagyobb része bizonyosan nem vált ügynökké, néhány esetben azonban sikerrel jártak. A vizsgálati iratok alapján a miskolci dr. Gallov Károlyt, Horváth Lászlót,¹⁷⁸³ Mitró Györgyöt,¹⁷⁸⁴ Jankai Istvánt,¹⁷⁸⁵ a hatvani Sziráky Károlyt,¹⁷⁸⁶ a budapesti Horváth Andrást¹⁷⁸⁷ és Szecsődy Antalt,¹⁷⁸⁸ valamint 1955 januárjában a tardi Körömi Istvánt,¹⁷⁸⁹ 1955. február 16-án dr. Szikszay Zoltán miskolci evangélikus lelkészt szervezték be.¹⁷⁹⁰ Bár a döntés szerint Gallov Károly és Horváth László elkerülte volna a felelősségre vonást, később – vélhetően összefüggésben ügynöki munkájuk hiányával – mindketten letartóztatásba, majd bíróság elé kerültek. Ugyancsak bíróság előtt felelt „bűneiért” az egri Simáczius László, aki ugyan 1951 óta tudomással bírt a szervezkedésről, 1954. július 28-án történt beszervezésekor azt elhallgatta,¹⁷⁹¹ ezért 1955. május 7-én őt is letartóztatták.¹⁷⁹²

¹⁷⁷⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 123. Jelentés Fiala József ügyében. 1955. január 6.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 179-180. Jelentés Fiala József ügyében. 1955. február 24.

¹⁷⁷⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 106. Jelentés „Fehér Partizánok” illegális szervezkedés ügyében. 1954. december 30.

¹⁷⁷⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 180. Jelentés Fiala József ügyében. 1955. február 24.

¹⁷⁷⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612. Fiala József 40. kihallgatása. 1954. december 7.

¹⁷⁸⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés a „Fehér Partizánok” nevű illegális szervezkedés ügyében. 1954. november 26.

¹⁷⁸¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. 79-90. Kimutatás a „Fehér Partizánok” elnevezésű szervezkedés szabadlábán lévő tagjairól. 1954. december 15.

¹⁷⁸² ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. 103-109. Kimutatás a „Fehér Partizánok” elnevezésű szervezkedés szabadlábán lévő tagjairól. 1955. február 14.

¹⁷⁸³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/10. 206. Csaja László kapcsolatairól készült rajz. É. n.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/10. 212. Jelentés Csaja László ügyéről. 1954. november 22.

¹⁷⁸⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. 88. Kimutatás a „Fehér Partizánok” elnevezésű szervezkedés szabadlábán lévő tagjairól. 1954. december 15.

¹⁷⁸⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. 91. Kimutatás a „Fehér Partizánok” elnevezésű szervezkedés szabadlábán lévő tagjairól. 1955. január 21.

¹⁷⁸⁶ Uo. 97.

¹⁷⁸⁷ Uo. 102.

¹⁷⁸⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. 83. Kimutatás a „Fehér Partizánok” elnevezésű szervezkedés szabadlábán lévő tagjairól. 1954. december 15.

¹⁷⁸⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/13. 203. Belügyminisztérium Vizsgálati Főosztály. Jelentés. 1955. január 20.

¹⁷⁹⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/13. 338. Dr. Szikszai Zoltán miskolci evangélikus lelkész beszerzése. 1955. február 17.

¹⁷⁹¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. Határozat az előzetes letartóztatásról és a házkutatásról. 1955. április 27.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. Müller Gyula áv. őrgy Heves megyei Főosztály vezetője levele a Belügyminisztérium Vizsgálati Főosztály vezetőjének. 1955. április 22.

¹⁷⁹² ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. Simáczius László operációja. 1955. május 9.

Pontosan nem ismert időben beszervezték dr. Beóthy Károly jászberényi ügyvédet is. Két előzetes letartóztatottat, a hatvani Firényi Jánost és a budapesti dr. Bánhegyi Gyulánét még bíróság elé állításuk előtt beszervezhették¹⁷⁹³, ez magyarázhatja, hogy 1955 februárjában – későbbi vádlott-társaikkal szemben – ketjük esetében fogdaügynökség alkalmazását az ÁVH nem tartotta szükségesnek.¹⁷⁹⁴ A vizsgálat során a tiszapalkonyai Géczy Klárát is beszervezték, neki egyik miskolci társa, Pollák Ida fogdai magatartásáról kellett jelentenie.¹⁷⁹⁵

A Fiala-per és előkészületei

A Belügyminisztérium Vizsgálati Főosztálya 1954. december 13-án készített először javaslatot a szervezkedés ügyében nyilvános bírósági tárgyalás megtartására. A tervezet szerint a mozgalom ekkor letartóztatásban lévő 56 tagja közül tíz főt javasoltak bíróság elé állítani, így – sorrendben – Fiala Józsefet, Hölcz Rezsőt, Tóth Kálmánt, Luncz Jánost, Firényi Jánost, Gaál Ignácot, dr. Jankó-Brezovay Andrást, dr. Bánhegyi Gyulánét, özv. Tasnády Antalné és Szabó Andort. A tervezetet csakhamar kézzel módosították, egyrészt az ötödikként megjelölt Firényi nevét felcserélték a kilencedikként feltüntetett Tasnádynéval, másrészt pedig Szabó Andor neve helyett dr. Börcs Jánosét jegyezték fel. A főosztály javaslata szerint az ügyben a Fővárosi Bíróságnak kellett volna nyilvános tárgyalást tartania 1954. december 28-29-én. A tanács elnökének Jónás Bélát, míg a vád képviselőjének Gáspár Gyula ügyészt, a Legfelsőbb Ügyésség különleges ügyek osztályának csoportvezetőjét javasolták. A terv arra is kitért, hogy a 200 fős tárgyalóterembe hívják meg a sajtó képviselőit (20 fő), a Nagybudapesti Pártvégrehajtó Bizottság javaslata alapján 50 nagyüzemi munkást, a Heves és a Borsod megyei pártbizottságok javaslata alapján dolgozó parasztokat, valamint BM beosztottakat.¹⁷⁹⁶

Másnap, 1954. december 14-én a további 46 letartóztatott bírósági elé állítására is javaslatot tettek. A társaságot hat csoportba rendezték. A javaslat szerint az I. csoportban Hölcz Rezsőné és 10, a II. csoportban Csikesz Lajos és ugyancsak 10, a III. csoportban Luncz Géza és 8, a IV. csoportban Takács János és 7, míg az V. csoportban Sasvári Géza és négy társát állították volna bíróság elé. A VI. csoportban Gacsai Gézát és édesanyját az ügytől elkülönítve javasolták hadbíró elé utalni. A tervezetet később ugyancsak tollal javították, s az eredetileg a Fiala-perbe szánt Szabó Andor nevét a IV. csoport végére jegyezték fel.¹⁷⁹⁷

A nyilvános tárgyalás idejét hamarosan elnapolták és ismét utasítást adtak – elsősorban – az „amerikai vonal” kivizsgálására,¹⁷⁹⁸ valamint a szovjet tanácsadók (Ivancov, Grigorenko) véleményének a kivárására, amelynek ismeretében új előterjesztést kívántak benyújtani a „Párthoz és a kormányhoz”.¹⁷⁹⁹ A külföldi kapcsolat felderítésének sikertelensége miatt már az a vélemény is megfogalmazódott, hogy a „nyilvánosságra hozás célszerűsége csökken”,¹⁸⁰⁰ végül azonban csak a tárgyalás idejét tolták ki 1955. február 10-11-ére,¹⁸⁰¹ majd 1955. március 10-11-ére. Ezzel egyidőben megváltoztatták az eljárás fő irányát, s az amerikai kapcsolat helyett a termelőszövetkezetek szabotálását helyezték az előtérbe. Ennek megfelelően változtak a Fiala-per vádlottjai is, özv. Tasnády Antalné helyett a mezőnyáradi gyűjtogatás két elkövetőjét,

¹⁷⁹³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/16. 105. Jelentés a „Fehér Partizánok” nevű ellenforradalmi szervezkedés ügyében. 1955. május 30.

¹⁷⁹⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Javaslat a „Fiala ügy” nyilvános tárgyalásának előkészítésére. Budapest, 1955. február 23.

¹⁷⁹⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/9. 287: Pollágh Ida fogdai magatartása. Dátum nélküli. Írta: Géczy Klára.

¹⁷⁹⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 73-75. Javaslat a „Fehér Partizánok” nevű szervezkedés ügyében nyilvános bírósági tárgyalás megtartására. 1954. december 13.

¹⁷⁹⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 78. Javaslat a „Fehér Partizánok” nevű szervezkedés ügyében. 1954. december 14.

¹⁷⁹⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Vizsgálati terv kiegészítés a Fiala ügyben. 1954. december 20.

¹⁷⁹⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Piros László levele Egri Gyula belügyminiszter-helyettesnek. 1955. január 28.

¹⁸⁰⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Szalma őrnagy levele Balácsi áv. alezredesnek. 1955. február 7.

¹⁸⁰¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Javaslat a „Fehér Partizánok” nevű szervezkedés ügyében nyilvános bírósági tárgyalás megtartására. Budapest, 1955. január 18.

Gomány Balázst és Dusza Mihályt emelték be.¹⁸⁰² A nyilvános tárgyalás megfelelő előkészítése érdekében a vádlottak és a tanúk előkészítéséhez 1955. február 23-án részletes beosztást készítettek. Így Antal Sándor áv. főhadnagy Fiala József és Luncz János, Tóth János áv. főhadnagy Gaál Ignác, Tóth Kálmán, Gomány Balázs és Dusza Mihály, Velyó Sándor áv. főhadnagy Hölcz Rezső és Firényi János, míg Bartos István áv. százados dr. Börcs János, dr. Bánhegyi Gyuláné és dr. Jankó-Brezovay András vádlottak előkészítéséért volt felelős. A sértettként megjelenő, fenyegető levelet kapó tanúkkal Harsányi Zoltán áv. főhadnagynak, míg a szervezkedés tagjaiként felvonultatott tanúkkal Bányász László áv. hadnagynak és Kádár János hadnagynak kellett foglalkoznia. A vádlottak előkészítését Gerő Tamás áv. őrnagy, míg a tanúkét Harsányi Zoltán főhadnagy irányításával és ellenőrzésével tervezték végrehajtani.¹⁸⁰³

1955. február 28-án a Vizsgálati Főosztály elkészítette a vádiratot, amelyet a Legfőbb Ügyészség Különleges Ügyek Osztálya nevében Bakos Pál főosztályvezető még aznap egyetértőleg jóváhagyott.¹⁸⁰⁴ 1955. március 2-án a Vizsgálati Főosztály a Legfőbb Ügyészség Különleges Ügyek Osztályával történt megbeszélése után az immár 84 gyanúsított 9 csoportban való bíróság elé állítására tett javaslatot. Eszerint a Fiala-peren túl a „Tard, Cserépfalu” csoportban Kiss József és 11 társa, a „hatvani csoport” perében Tasi József és 16 társa, a „Miskolc I-es” csoportban Tasnády Antalné és 17 társa, a „Miskolc II-es” csoportban Hölcz Rezsőné és 13 társa, az „Agronómus” csoportban Kálmán Antal és 7 társa, a „Katonai” csoportban Gacsál Géza és édesanyja, a „pécsi” csoportban Sasvári Géza és Sasvári Sándor, míg a „Budapest” csoportban egyedül Ölveczky Károly bíróság elé állítására tettek javaslatot.¹⁸⁰⁵ A vádlottak csoportosítása – egy kivételével – lényegesen később sem változott. 1955. április 8-án azonban, egy nappal azután, hogy Malatinszky Lászlót, a hatvani cukorgyár főnökét kihallgatása során beszervezték,¹⁸⁰⁶ leányát, Malatinszky Herminát szabadlábra helyezték,¹⁸⁰⁷ majd 1955. június 1-jén a nyomozást is megszüntették ellene.¹⁸⁰⁸

Ilyen előzmények után az ÁVH hozzáfogott a Fiala-per nyilvános tárgyalásának az előkészítéséhez. A vádlottakat és a tanúkat ügyész jelenlétében ismét kihallgatták, amely során valamennyien fenntartották korábbi vallomásukat. A vádlottak áttanulmányozták a vizsgálati anyagot, majd a Vizsgálati Osztály az ügyészség egyetértésével eljuttatta a vádiratot a Fővárosi Bírósághoz, ahol a Jónás-tanács március 1-jén megtartotta az előkészítő ülést és ismertette a vádiratot a vádlottakkal. A vádlottak többsége nyugodtan várta sorsa beteljesülését és rendre megerősítették fogdaügynökeik előtt, hogy – az ÁVH elvárásai szerint – kitartanak korábbi vallomásaik mellett. A vádlottak között Dusza Mihály, Gomány Balázs és Firényi János volt leginkább ideges. Dusza attól tartott, hogy előadója félrevezeti, csapdába csalja, míg Gomány a halálbüntetéstől félt. Firényi János azért lett ideges, mert míg korábban a BHÖ 1. bekezdés 2. pontjával gyanúsították, addig a vádiratban súlyosbították cselekményét és a BHÖ 1. pont 1. bekezdésében foglaltak szerint vádolták meg.¹⁸⁰⁹ A vádlottakkal – miként a tanúkkal is – előadók később is folyamatosan foglalkoztak, így félelmük csökkent és kezdtek megbarátkozni a tárgyalás gondolatával.¹⁸¹⁰ 1955. március 7-én megkezdődtek az ügyvédi beszélők is, amelyeket a vizsgálók „technikán” ellenőriztek, vagyis lehallgattak.¹⁸¹¹ Aznap részletes terv készült a tárgyalás technikai lebonyolításáról. Az őrizeteseik tárgyalásra való előállításáért és

¹⁸⁰² ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Javaslat a „Fehér Partizánok” nevű szervezkedés ügyében nyilvános bírósági tárgyalás megtartására. 1955. február 25.

¹⁸⁰³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. 25-26. Javaslat a nyilvános tárgyalás előkészítésére: 1955. február 23.

¹⁸⁰⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. 27-37. 101/180-6./1955. sz. vádirat

¹⁸⁰⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. 110-112. Jelentés. Budapest, 1955. március 2.

¹⁸⁰⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Szabadlábra helyezési határozat. Budapest, 1955. április 7.

¹⁸⁰⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/8. Szabadlábra helyezési határozat. Budapest, 1955. április 8.

¹⁸⁰⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/16. Legfőbb Ügyészség határozata. 1955. június 1.

¹⁸⁰⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés. 1955. március 3.

¹⁸¹⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés. 1955. március 7.

¹⁸¹¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés. 1955. március 8.

átszállításáért Puskás Róbert főhadnagy volt a felelős. Átszállításukat „speciál, fülkés »Rabó« gépkocsin” tervezték megvalósítani, amelyet egy Podjeda személygépkocsival Gerő Tamás őrnagy, a Vizsgálati Főosztály osztályvezetője kísér.¹⁸¹²

Fiala József és tíz társa nyilvános tárgyalása 1955. március 10-én, reggel fél 9 órakor kezdődött meg a Budapesti Fővárosi Bíróság előtt. A tárgyalás első napja rendben zajlott le, a vádlottak kivétel nélkül beismerő vallomást tettek, a tárgyalásra meghívott üzemi munkások és dolgozó parasztok pedig „felháborodással és gyűlölettel” beszéltek a vádlottakról. „Szinte valamennyien azon a véleményen voltak, hogy az ügy teljes mértékben igazolja a MDP Központi Vezetőségének f. hó 9-én nyilvánosságra hozott határozatát. Igazolja, hogy a kulákok szünet nélkül elkeseredett aknamunkát folytatnak a népköztársaság és különösen a szocialista termelőszövetkezetek ellen. Az MDP tardi szervezetének titkára kijelentette, hogy hasznos volt az ügy nyilvános tárgyalása és a falujában – ha a vádlottakat kiengednék – »a nép agyonverné őket.« Két VIII. kerületi dolgozó azt mondta, hogy a bíróság akkor lesz igazságos, ha a vádlottakat a legsúlyosabb büntetéssel sújtja. Egy csepeli munkás kijelentette, hogy kissé hosszú ideig tartott »ennek a bandának a felderítése és felszámolása.« Két falusi párttitkár a tárgyalás szünetében arról beszélt, hogy a júniusi kormányprogram után jó ideig »alig lehetett bírni a kulákokkal«. Most ez az ügy éppen jól jön, mert bizonyítja, hogy a Párt nagyjelentőségű határozatai nem jelentenek liberalizmust a kulákok és a nép más ellenségeivel szemben.”¹⁸¹³ A tárgyalás második napján, 1955. március 11-én a tanúk kihallgatásával folytatták, majd ismertették a szakértői véleményeket és elhangzottak a perbeszéddek. A vádlottak az utolsó szó jogán megbánó magatartást tanúsítottak és „írgalmas” ítéletet kértek. Vélhetően előadók hatására „[n]éhány vádlott hivatkozott kulák származására, horthysta nevelésére, elvesztett földbirtokára és egyéb vagyonára, mint olyan okokra, melyek őket a bűncselekmények elkövetésére indították.” A gondosan kiválasztott hallgatóság az ÁVH elvárásai szerint reagált az eseményekre, s a tárgyalás szünetében arról beszélgettek, hogy „valamennyi vádlottat halálra ítélnék”.¹⁸¹⁴

Az ítélethirdetés 1955. március 12-én történt. A Fővárosi Bíróság – vádlottak szerinti sorrendben – Fiala Józsefet Népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése és vezetése, valamint hazaárulás büntette, Tóth Kálmánt szervezkedés vezetése büntette, valamint bűnsegédként elkövetett társadalmi tulajdon felgyújtása miatt halálra, Luncz Jánost szervezkedés vezetése miatt 14, Hölcz Rezsőt szervezkedésben való tevékeny részvétel büntette címén 12 év börtönre, Gaál Ignácot szervezkedés vezetése, felbújtóként elkövetett társadalmi tulajdon felgyújtása és löfegyverrejtegetés, Gomány Balázst és Dusza Mihályt szervezkedésben való tevékeny részvétel és társadalmi tulajdon felgyújtása miatt halálra, Firényi Jánost szervezkedésben való tevékeny részvétel miatt 10, dr. Bánhegyi Gyulánét szervezkedésben való tevékeny részvétel és társadalmi tulajdonban ismételt elkövetett lopás miatt 9, dr. Börcs Jánost és dr. Jankó-Brezovay Andrást szervezkedésben való részvétel büntette miatt 12, illetve 10 év börtönre ítélte.¹⁸¹⁵ A vádirathoz képest a bíróság többek cselekményét enyhítette, igazi meglepetésként azonban Fiala Józsefet a bíróság a vádtól eltérően hazaárulás büntett miatt is elmarasztalva, a postai úton New Yorkba és Chicagoba küldött levelekre hivatkozva, amelyekben az amerikaiakat Fiala „a magyar állam ellen fegyvernyújtással ellenséges cselekményekre” kívánta rábírní.¹⁸¹⁶ A vádlottak az ítélet ellen enyhítésért fellebbeztek, a halálraítéltek egyidejűleg kegyelemért is folyamodtak. A tárgyalásról készített jelentés szerint a hallgatóság az öt halálos ítéletet igazságosnak találta,

¹⁸¹² ÁBTL-3.1.9. V-127612/5. Jelentés. Budapest, 1955. március 7.

¹⁸¹³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés a Fiala-ügy nyilvános tárgyalásának első napjáról. 1955. március 10.

¹⁸¹⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés a Fiala-ügy nyilvános tárgyalásának második napjáról. 1955. március 11.

¹⁸¹⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005010/1955-6. sz. ítélete.

¹⁸¹⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. 70-71. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005010/1955-6. sz. ítélete.

különösen dr. Börcs János esetében azonban enyhének tartották a további büntetéseket.¹⁸¹⁷

Fiala József és társai ügyében a Legfelsőbb Bíróság 1955. március 28-án tartott nyilvános tárgyalást dr. Nagy Károly tanácselnök vezetésével. A bíróság egyedül Hölcz Rezső ügyében változtatott az elsőfokú ítéleten, cselekményét a szervezkedés lényegi támogatása részesítése által elkövetett bűntettnek minősítette, egyebekben a fellebbezéseket elutasította.¹⁸¹⁸ Az öt halálraítélt – Fiala József, Tóth Kálmán, Gaál Ignác, Gomány Balázs és Dusza Mihály – kegyelmi kérvényét a Népköztársaság Elnöki Tanácsa elutasította. A döntést az elítéltekkel 1955. április 11-én délután közölték, majd 1955. április 12-én reggel 6.45 órakor a Budapesti Országos Megyei Börtönben mindannyiukat felakasztották. Az eseményről szóló jelentés szerint „Az ítélet végrehajtása a legnagyobb rendben zajlott le.”¹⁸¹⁹

A vádlottaknak az előadóikkal való együttműködő magatartása tehát nem mindegyikük számára volt gyümölcsöző. Az ÁVH ugyanakkor a nyilvános tárgyalást professzionális módon hajtotta végre, mindenki eljátszotta a saját szerepét és a kívánt módon nyilatkozott. A „Fehér Partizánok” vezetői ügyében hozott ítéletről a napilapok 1955. április 13-án, „Összeesküvő, hazaáruló banda a bíróság előtt” címmel és azonos szöveggel számoltak be. Az bírósági ítélettel szemben a közlemény az ÁVH koncepcióját közvetítette. Eszerint Fiala „a múltban horthysta politikai detektív és a hírhedt Sulyok-párt megyei titkár volt. Fiala, aki éveken keresztül álnéven bujkált, az Amerikai Egyesült Államok gyámsága alatt ellenforradalmi szervezkedést hozott létre, amely a Magyar Népköztársaság megdöntésére, s a kapitalisták és földesurak hatalmának visszaállítására irányult.” Gaál Ignác „fegyveres csoportokat hozott létre”, „tagjai kísérletet tettek a mezőgazdaság szocialista átszervezésének megakadályozására: a dolgozó parasztokat a termelősövetkezetek bomlasztására lázították. Kártevő munkájuk folyamán többek között felgyújtották a mezőnyarádi Új Élet termelősövetkezet takarmánykészletét.” „Az összeesküvők fasiszta röplapokat készítettek és terjesztettek.” „Fiala József és összeesküvő társai, volt földbirtokosok – kulákok, ellenforradalmi kormánylistát készítettek abban a reményben, hogy »rendszerváltozás« esetén őket az imperialisták a nép nyakára ültetik.” Sokatmondóan ismertették a vádlottak névsorát is: „Fiala József elsők között szervezte be Hölcz Rezső 83 holdas kulákot, az egri egyházi uradalom volt intézőjét, Tóth Kálmán volt horthysta őrmestert, aki hosszú időn keresztül nyugaton amerikai fogságban volt, Luncz János 90 holdas kulákot, az Andrássy-uradalom volt intézőjét, Firényi János volt horthysta detektív csoportvezetőt, dr. Bánhegyi Gyuláné kulákleányt, akinek apja a múltban 300 hold földdel és nagy tehenésszel rendelkezett, Börcs János papot, volt horthysta főhadnagyot, akinek apja kulák volt, fasiszta képviselő és dr. Jankó Brezovai András volt főszolgabíró.”¹⁸²⁰

A Fiala-per sikeres lezárása és az ezzel összefüggő országos propaganda-akció után a szervezkedés további tagjait már a legnagyobb titokban, zárt ajtók mögött folyt bírósági eljárások keretében börtönözték be. Közülük elsőként a „pécsi”, pontosabban Baranya megyei Sasvári-testvérek elítélésére került sor.

„Pécsi” csoport

1955. március 25-én a Budapesti Fővárosi Bíróság dr. Jónás Béla tanácselnök vezetésével ítélt meg a Sasvári-testvérek kétszemélyes perében. A tárgyaláson Sasvári Géza – elsőrendű vádlott – elismerte, hogy tagja volt a szervezkedésnek, testvére, Sándor azonban csak azt, hogy tudomással bírt arról.¹⁸²¹ A bíróság mindkettőjüket bűnösnek találta népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedésben tevékeny részvétel bűntettében, emellett Sasvári Gézát

¹⁸¹⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés a Fiala-ügy nyilvános tárgyalásának harmadik napjáról. 1955. március 12.

¹⁸¹⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Legfelsőbb Bíróság B. I. 001102/1955/16. sz. ítélete.

¹⁸¹⁹ ÁBTL 1.6. - II/8. monográfiák 5. kötet. Jelentés Fiala József és 4 társa ítéletének végrehajtásáról. 1955. április 12.

¹⁸²⁰ Észak-Magyarország, 1955. április 13. 2.

¹⁸²¹ BFL XXV.4.f. 005017/1955. B.I.005017/1955/5. sz. tárgyalási jegyzőkönyv

lőfegyver- és lőszerrejtegetés miatt is elmarasztalták. A bíróság Sasvári Gézát 7, Sándort 5 év börtönre ítélte.¹⁸²² A Legfelsőbb Bíróság dr. Nagy Károly által vezetett tanácsa 1955. október 4-én Sasvári Géza büntetését 5 év 6 hónap, Sasvári Sándorét 3 év 6 hónap börtönre mérsékelte.¹⁸²³

Kiss József és társai

A Budapesti Fővárosi Bíróság dr. Jónás Béla által vezetett tanácsa 1955. március 31-én tárgyalta a „tardi, cserépfalusi” csoport, vagyis Kiss József és társai ügyét. A tárgyaláson a vádlottak kivétel nélkül elismerték bűnösségüket, egyedül Körömi Imre tagadta, hogy elrejtett fegyverét fel akarta volna használni, egyéb tekintetben ő is bűnösnek vallotta magát.¹⁸²⁴ A bíróság Kiss Józsefet a népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése, lőfegyver- és lőszerrejtegetés büntette címén 13 év ítélte, míg Szolnoki Andrást szervezkedésben tevékeny részvétel és lőfegyverrejtegetés büntette miatt 5 év, Körömi Imrét szervezkedésben tevékeny részvétel, lőfegyver- és lőszer beszolgáltatásának elmulasztása, valamint bűnsegédként társadalmi tulajdon felgyújtása büntette miatt 15 év, Gánóczy Bélát szervezkedésben való tevékeny részvétel miatt 8 év, Venyige Sándort szervezkedésben való tevékeny részvétel, valamint lőfegyver és lőszer beszolgáltatásának elmulasztása miatt 8 év, szervezkedésben való tevékeny részvétel büntette miatt Takács Jánost 12 év, Szegedy Lajost 10 év, Spisák Bélát 10 év, Miklósi Jánost szervezkedésben tevékeny részvétel, termék hamis bejelentésével és elrejtésével elkövetett közellátás érdekét veszélyeztető büntett miatt 8 év, Erdős Lajost népköztársaság megdöntésére szövetkezés büntette, lőfegyver beszolgáltatás elmulasztása, valamint termék elrejtésével elkövetett közellátás érdekét veszélyeztető büntett miatt 8 év, Dusza Andrást szervezkedésben tevékeny részvétel, valamint lőfegyver- és lőszer beszolgáltatás elmulasztása miatt 8 év, Nagy Miklóst szervezkedésben tevékeny részvétel, lőfegyver beszolgáltatás elmulasztása címén 6 év börtönrel sújtotta.¹⁸²⁵ Nagyot – akire a kivégzett Dusza Mihály „árulóként” nagyon haragudott¹⁸²⁶ – 1955 májusában eljárási kegyelemben részesítették és elrendelték szabadlábra helyezését.¹⁸²⁷

A Legfelsőbb Bíróság 1955. október 18-án zárt tárgyalás során tárgyalta ügyüket dr. Nagy Károly tanácselnök vezetésével. A bíróság Kiss József cselekményét szervezkedésben való tevékeny részvétel, valamint lőfegyver- és lőszerrejtegetés büntettévé változtatta, de büntetését változatlanul hagyta. A bíróság Erdős Lajos börtönbüntetését 6 évre szállította le, egyebekben a fellebbezéseket elutasította.¹⁸²⁸

Tasi József és társai

A Budapesti Fővárosi Bíróság dr. Jónás Béla tanácsa 1955. április 11-én tárgyalta a hatvani csoport, vagyis Tasi József és társai ügyét. A vádlottak közül egyedül Kirschweg Lajos nem tartozott e körbe, őt „kakukktójásként” emelték be közéjük. A vádlottak többsége bűnösnek vallotta magát, csak dr. Timon Béla és Kirschweg Lajos vitatta azt és érezte magát csupán feljelentési kötelezettség elmulasztása miatt vétkesnek.¹⁸²⁹ A bíróság népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedésben tevékeny részvétel büntette miatt Tasi Józsefet, Szabó Andort, Palkó Lászlót és Imrik Sándort 10-10, Podhrádszky Olivért 9, Ferencz Sándort, Fülöp Sándort és Podhrádszky Olivérnét 8-8, dr. Pozsgay Dezsőt, dr. Molnár Józsefet és Barkóczi Jánost 7-7, Luncz Jánosnét és dr. Luncz Gézát 6-6 év, Molnár Répa Lászlót 5, dr. Timon Bélát

¹⁸²² BFL XXV.4.f. 005017/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005017/1955-5. sz. ítélet

¹⁸²³ BFL XXV.4.f. 005017/1955. MNK Legfelsőbb Bírósága B.IV.001169/1955/10. sz. ítélet

¹⁸²⁴ BFL XXV.4.f. 005019/1955. B.I.005019/1955/7. sz. tárgyalási jegyzőkönyv. 1955. március 31.

¹⁸²⁵ BFL XXV.4.f. 005019/1955. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005019/1955/7. sz. ítélet

¹⁸²⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/4. 369. Dusza Mihály fogdai magatartása. Szf. jelentése. 1955. március 3.

¹⁸²⁷ BFL XXV.4.f. 005019/1955. Legfelsőbb Bíróság B.IV.001170/1955/12. sz. végzése

¹⁸²⁸ BFL XXV.4.f. 005019/1955. Legfelsőbb Bíróság B.IV.001170/1955/12. sz. végzése.

¹⁸²⁹ BFL XXV.4.f. 005021/1955. B.I.005021/1955/5. sz. tárgyalási jegyzőkönyv. 1955. április 11.

népköztársaság megdöntésére szövetkezés büntette miatt 5, Kirschweg Lajost népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés előmozdítása büntette miatt 4 év börtönre ítélte.

A másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság 1955. október 4-én, dr. Nagy Károly tanácselnök vezetésével dr. Timon Béla cselekményét szervezkedésben való tevékeny részvétel büntettének minősítette, de büntetését érintetlenül hagyta, annak dacára, hogy azt alacsonynak tartotta. A bíróság álláspontja szerint a „kulák” családból származó és volt horthysta ezredes Timon cselekményének társadalmi veszélyessége rendkívül magas, s a rá kiszabott büntetés törvénysértően enyhe, minthogy azonban súlyosbításra irányuló fellebbezés nem történt, „ez a törvénysértés orvosolható nem volt”. A bíróság ugyanakkor Fülöp Sándor és dr. Molnár József büntetését 6, míg Barkóczi Jánosét 5 évre mérsékelte. Egyebekben a fellebbezéseket elutasította.¹⁸³⁰

Tasnády Antalné és társai

Szintén a Budapesti Fővárosi Bíróság dr. Jónás Béla-tanácsa ítélkezett özvegy Tasnády Antalné és tizenhét társa ügyében. A vádlottak közül Boncsér Béla mindvégig tagadta bűnösségét. Dr. Dékány Pál kezdetben szintén tagadott, utóbb feljelentés elmulasztásában ismerte el bűnösségét. Ugyancsak feljelentési kötelezettség elmulasztása miatt érezte magát bűnösnek Schertl Szilárd és Tanyi Endre is. A bíróság 1955. április 14-én szervezkedésben való tevékeny részvétel vádjával özv. Tasnády Antalnét 14, Homonnai Istvánt 10, Várhelyi Jánost 8, dr. Csikesz Lajost 5, Tiszovszky Mihályt 8, Boncsér Bélát 5, Koch Albertet 6, dr. Szávai Jánost 7, Pajor Lászlót 7, Schertl Szilárdot 7, dr. Tasnády-Székely Bélát 7, dr. Mátéffy Pált 7, dr. Dékány Pált 5, Buchalla Ödönt 5, özv. Molnár Péternét 5, Ronyecz Józsefet 4 év börtönre ítélte. Tanyi Endrét szervezkedésre ajánlkozás büntette miatt 4 év börtönre ítélték.¹⁸³¹ A perben XVII. rendű vádlott Pollák Ida ügyét a tárgyaláson külön választották, felette 1955. április 28-án dr. Jónás Béla-tanácsa ítélkezett. A bíróság ekkor szervezkedés feljelentésének elmulasztása büntette miatt 1 év 3 hónapra ítélte.¹⁸³²

A Tasnádyné és társai ügyében hozott ítélet egyedül Tanyi Endre – és a külön tárgyalta Pollák Ida – ügyében vált jogerőssé, a többiek fellebbeztek. Ronyecz József a másodfokú tárgyalás előtt eljárási kegyelemben részesült. A másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság 1955. szeptember 27-én zárt tárgyaláson dr. Nagy Károly tanácselnök vezetésével Boncsér Béla büntetését 3 év, Schertl Szilárdét és Tasnádi Székely Béláét 6-6, Molnár Péternéét 4 év börtönre szállította le.¹⁸³³

Gacsál Géza és társa

A Budapesti Helyőrség Katonai Bírósága 1955. április 19-én zárt tárgyaláson Andó Ferenc hb. alezredes vezetésével tárgyalta a volt ÁVH-s Gacsál Géza és édesanyja ügyét. Gacsál „összes cselekményei tekintetében elismerte bűnösségét és védekezésül csupán arra hivatkozott, hogy félt a rendszerváltozástól és a felelősségrevonástól, ezért követte el a bűncselekményeket.” Gacsál Lajosné szintén bűnösnek érezte magát és fiához hasonlóan a felelősségre vonástól való félelemre hivatkozott. A bíróság nem fogadta el érvelésüket. Megítélésük szerint Gacsál „mint államvédelmi tiszt, esküt tett arra, hogy minden erejével harcolni fog a haza és a nép ellenségei ellen – és ugyanakkor letett egy másik esküt is, egy ellenforradalmi szervezkedés esküjét, amelyben a haza és a nép elleni harcot vállalta. Bűncselekményei azt bizonyítják, hogy államvédelmi tiszt esküjét a lehető legaljasabb módon elárulta, ellenforradalmi esküjét pedig odaadón teljesítette, amennyire lehetőségei megengedték, aktívan részt vett az összeesküvésben, és ezen a téren addig ment el, hogy az imperialisták részére is adatokat

¹⁸³⁰ BFL XXV.4.f. 005021/1955. MNK LB B.IV.001172/1955/16. sz. ítélet

¹⁸³¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B. I. 005025/1955-10. sz. ítélete.

¹⁸³² ÁBTL-3.1.9. V-127612/9. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005025/1955/12. sz. ítélete.

¹⁸³³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Legfelsőbb Bíróság B.IV.001173/1955-25. sz. ítélete.

szolgáltatott ki.” Gacsal szerintük „éveken keresztül befurakodott ellenségként dolgozott fontos beosztásban az áv. szerveknél”, ezért személye „rendkívül veszélyes”. A bíróság Gacsal Géza volt államvédelmi hadnagyot népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel, valamint hűtlenség büntette miatt halálra és teljes vagyonelkobzásra, Gacsal Lajosnét népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvétel és hűtlenséghez való segítségnyújtás büntette miatt 12 év börtönre ítélte.¹⁸³⁴

Az ítélet ellen Gacsal Géza enyhítésért és kegyelemért fellebbezett, míg édesanyja kijelentette, hogy „ha a fiát felakasztják, akkor őt is akasszák fel.”¹⁸³⁵ A Legfelsőbb Bíróság 1955. június 13-án zárt tárgyalás során Szimler János hb. őrnagy tanácsvezető elnökletével a fellebbezési óvást és a fellebbezéseket elutasította, így a vádlottak büntetése jogerőssé vált.¹⁸³⁶ Gacsal Gézát a Budapesti Kozma utcai Országos Börtönben 1955. július 2-án reggel 7 órakor végezték ki. Az ítéletvégrehajtásnál Sipos Miklós hb. főhadnagy mint tanácselnök, Csetka Mihály ügyész, dr. Szabó Ernő és Fátrai Andor orvosok vettek részt.¹⁸³⁷

Ölveczky Károly pere

Bár Ölveczky Károly állami gazdasági dolgozó (főkönyvelő) volt és Hölcz Rezső szervezte be, ügyét nem csatolták az „Agronómus” perhez, hanem eleve különálló eljárás során kívánták felelősségre vonni. Ebben vélhetően szerepet játszott az ügyész előtti – fent idézett – őszintesége, illetve az, hogy változatlanul tagadta, hogy tudott volna a szervezkedésről. A Budapesti Fővárosi Bíróság dr. Jónás Béla tanácselnök vezetésével 1955. április 19-én zárt tárgyalás során népköztársaság megdöntésére irányuló szövetkezés büntetében találta bűnösnek és 2 év 6 hónap börtönre ítélte. A Legfelsőbb Bíróság dr. Nagy Károly által vezetett tanácsa 1955. október 4-én megtartott ülésén a fellebbezéseket elutasította és büntetését jogerőre emelte.¹⁸³⁸

Hölcz Rezsóné és társai

A Budapesti Fővárosi Bíróság dr. Jónás Béla tanácselnök vezetésével 1955. április 27-28-án zárt tárgyaláson tárgyalta Hölcz Rezsóné és 14 társa ügyét. Hölcznéeket, mint a szervezkedés egyik miskolci csoportjának tagjait ítélték el, akik általában közvetlen kapcsolatban voltak Fiala Józseffel és akiket Hölcz Rezső és felesége szerveztek be. A tárgyaláson egyedül Turóczy Béla tagadta bűnösségét.¹⁸³⁹ Hölcz Rezsónét a népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés lényeges támogatása büntette miatt 12, Hölcz Gábornét a népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedésben tevékeny részvétel büntette miatt 8, Schmidt Pált a népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedésben tevékeny részvétel és jelentős értékű aranytárgy tiltott mértékben tartásával, vételre felajánlásának elmulasztásával elkövetett devizagazdálkodást veszélyeztető büntett, csekély értékű külföldi fizetőeszköz vételre felajánlásának elmulasztásával elkövetett devizagazdálkodást veszélyeztető büntett, valamint lőfegyver és lőszer beszolgáltatásának elmulasztása büntette miatt 11 év, özv. Géczy Károlynét a népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedésben tevékeny részvétel és csekély értékű külföldi fizetőeszköz vételre felajánlásának elmulasztásával elkövetett devizabűntett miatt 6 év, továbbá a népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedésben tevékeny részvétel büntette miatt Géczy Klárát 6, Csaja Lászlót 7, Turóczy Bélát 5, Juhász Miklóst 7, Hölcz Gábort 5, Fiala

¹⁸³⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Helyőrség Katonai Bírósága Kb.IX.0039/1955. sz. ítélete.

¹⁸³⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Jelentés a Fiala ügy külön csoportjának bírósági tárgyalásáról. 1955. április 20.

¹⁸³⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Legfelsőbb Bíróság Katf.III.0057/1955. sz. ítélete.

¹⁸³⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a.KB. IX. 0039/1955.sz. ítéletvégrehajtási jegyzőkönyv.

¹⁸³⁸ BFL XXV.4.f. 005020/1955. Budapest Fővárosi Bíróság B.I.005020/1955/5. sz. ítélete Ölveczky Károly ügyében; BFL XXV.4.f. 005020/1955. Legfelsőbb Bíróság B.IV.001171/1955/11. ítélete

¹⁸³⁹ ÁBTL 1.6. - II/8. monográfiák 5. kötet. Jelentés a Fiala-ügy V. csoportjának bírósági tárgyalásáról. 1955. április 28.

Józsefnét 9, Galli Mihályt 6, Zoór Tibornét 7, Zoór Tibort 6, Szatmári Király Györgyöt 8, Gaál Józsefet 7 év börtönre ítélte. A bíróság a kegyelem hatályának elvesztésére hivatkozva Turóczy Béla esetében elrendelte a miskolci járásbíróság 1953-as ítéletében kiszabott 1 év 6 hónap, valamint Hölcz Gábor esetében az egri megyei bíróság 1953-as ítéletében kiszabott 10 hónap börtön végrehajtását.¹⁸⁴⁰

Az elsőfokú ítéletet Hölcz Gábor tudomásul vette, míg Szatmári Király György és Gaál József eljárási kegyelemben részesültek. Szatmári Király így 1955. május 16-án a Kozma utcai börtönből szabadult „telefon utasításra”.¹⁸⁴¹

A Legfelsőbb Bíróság dr. Nagy Károly tanácselnök vezetésével 1955. október 11-én tartott nem nyilvános fellebbezési tárgyalásán Géczy Károlyné büntetését 4, Csaja Lászlóét 6, Galli Mihályét 5 évre leszállította, egyebekben a bejelentett fellebbezéseket elutasította.¹⁸⁴²

Kálmán Antal és társai

Az ún. „Agronómus” ügyben vád alá helyezett személyek Hölcz Rezső által szervezett és túlnyomórészt Szolnok-környéki állami gazdaságokban dolgozó agronómusok voltak, akik a koncepció szerint „a mezőgazdaság vonalán igyekeztek támadást indítani a népi demokrácia ellen és e téren szerzett ismeretségük felhasználásával igyekeztek a szervezkedés személyi körét kiterjeszteni.”¹⁸⁴³ A Budapesti Fővárosi Bíróság dr. Jónás Béla-tanácsa 1955. április 29-én hozott ítéletet Kálmán Antal és hat társa ügyében. A bíróság Kálmán Antalt, Nagy Kálmánt, Lendvai Dezsőt, Kürti Lászlót és Sarkadi Jánost népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedésben tevékeny részvétel bűntettében találta bűnösnek, amiért Kálmánt 8 év, Nagyot és Lendvait 6-6 év, Kürtit 5 év, Sarkadit 4 év börtönre ítélte. Kobzos Dezsőt népköztársaság megdöntésére szövetkezés bűntette miatt 4 év, Nemes Gyulát népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés előmozdítása miatt 3 év börtönrel sújtották.¹⁸⁴⁴ Az ítélet ellen a vádlottak – Kürti László kivételével – fellebbeztek, a Legfelsőbb Bíróság Nagy Károly által vezetett tanácsa azonban 1955. október 11-én zárt tárgyalás során elutasította a fellebbezéseket. Egyedül Nagy Kálmán helyzete javult, ő eljárási kegyelemben részesült.¹⁸⁴⁵

A perek folytatódtnak

Az előre megtervezett perekon kívül 1955 nyarán újabbak is lefolytattak. A kijelölt eljárásokkal párhuzamosan ugyanis újabb és újabb kihallgatásokra és vizsgálatokra került sor. Az idő múlásával az előállítottakat már egyre kisebb arányban tartóztatták le, többségüket figyelmeztetésben, illetve – a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1955. évi 8. sz. közkegyelmi határozata alapján – eljárási kegyelemben részesítették, másokat operatív célra használtak fel.¹⁸⁴⁶ Néhányan azonban nem voltak szerencsések, így 1955 július-augusztusában három per során újabb tizenkét személyt állítottak bíróság elé.

Kiss László és társai

A Budapesti Fővárosi Bíróság dr. Jónás Béla tanácselnök vezetésével 1955. július 13-án megtartott zárt tárgyalásán Kiss László és társai perében a népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedésben tevékeny részvétel bűntette miatt Kiss Lászlót 6 év, ifj. Schmidt Pált 6 év, Csépany Imrénét 5 év, Czeglédi Istvánt 5 év börtönre, míg id. Schmidt Pálnét a

¹⁸⁴⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17a. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005031/1955-6. sz. ítélete

¹⁸⁴¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/15. 388. Szatmári Király György ügye. 1956. április 13.

¹⁸⁴² ÁBTL-3.1.9. V-127612/17a. Legfelsőbb Bíróság Bf.IV.001174/17. 1955. sz. ítélete

¹⁸⁴³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005032/1955-4. sz. ítélete Kálmán Antal és társai ügyében

¹⁸⁴⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005032/1955-e. sz. ítélete.

¹⁸⁴⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Legfelsőbb Bíróság Bf.IV.001175/1955/12. sz. ítélete.

¹⁸⁴⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/16. Jelentés a „Fehér Partizánok” nevű szervezkedés ügyében figyelmeztetett személyek ügyében. 1955. június 14.

népköztársaság megdöntésére szövetkezés büntette miatt 4 év, Kassai Ferencné a népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés előmozdítása büntette miatt 3 év börtönre ítélte.¹⁸⁴⁷

A vádlottak kivétel nélkül fellebbeztek, a Legfelsőbb Bíróság dr. Nagy Károly tanácselnök vezetésével 1955. augusztus 23-án azonban Kiss László, ifj. Schmidt Pál, Csépany Imréné és Czeglédi István vonatkozásában a fellebbezéseket elutasította és az elsőfokú ítéletet hagyta jóvá. A bíróság id. Schmidt Pálné esetében csupán a büntetési besorolást változtatta meg szervezkedés előmozdításának büntetteként, a kiszabott börtönbüntetést azonban helyben hagyta. Kassai Ferencné büntetését ugyanekkor 2 év börtönre csökkentették.¹⁸⁴⁸

Vonga László és társai

A Budapesti Fővárosi Bíróság 1955. július 15-én tartott zárt tárgyalásán dr. Jónás Béla tanácselnök vezetésével tárgyalta Vonga László és négy társa ügyét. A bíróság a népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel büntette miatt Vonga Lászlót 4, dr. Gallov Károlyt 5, Koch Albertné 2 év 6 hónap, míg Simáczius Lászlót feljelentés elmulasztása miatt 1 év 6 hónap, Horváth Lászlót a népköztársaság megdöntésére szövetkezés büntette miatt 3 év börtönre ítélte.¹⁸⁴⁹

Az ítélet Koch Albertné esetében jogerős volt. Vádlott-társai fellebbeztek, de a Legfelsőbb Bíróság dr. Nagy Károly tanácselnök vezetésével 1955. november 1-jén megtartott zárt tárgyaláson a fellebbezéseket elutasította és az elsőbírói döntést helyben hagyta.¹⁸⁵⁰

Pollák Vilma egyszemélyes pere

Pollák Ida nővére, Vilma eredetileg nem szerepelt a letartóztatandók között. 1955 januárjában még csupán figyelmeztetésben kívánták részesíteni.¹⁸⁵¹ Őrizetbe vételére csak 1955. június 16-án került sor. A Fehér Partizánok persorozatban egyedüliként ügyében a Miskolci Megyei Bíróság ítélezett. A bíróság Sugár László tanácselnök vezetésével 1955. augusztus 9-én zárt tárgyalás során demokratikus államrend elleni szervezkedés büntette miatt 5 év börtönre ítélte.¹⁸⁵² A Legfelsőbb Bíróság dr. Nagy Károly által vezetett tanácsa 1955. szeptember 26-án cselekményét szervezkedés előmozdítása büntettének minősítette, de büntetését helyben hagyta.¹⁸⁵³

A Fiala József által vezetett „Fehér Partizánok” elleni büntetőeljárások ezzel lezárultak. A nyomozati és periratok adatait összegezve megállapíthatjuk, hogy 220 személy ellen folytattak le nyomozást. Közülük 151 személyt hallgattak ki, 102 főt letartóztattak, 96 embert bíróság elé állítottak, akik közül hat személyt kivégeztek, öt főt eljárási kegyelemben részesítettek, míg 85 főt bebörtönöztek. 12 főt ügynöki munkára használtak fel.

IV. 3. 15. Újabb perek a Névtelen Lelki Szervezet tagjai ügyében

A Fiala-ügyben még gőzerővel folytak a vizsgálatok, mikor az Államvédelmi Hatóság ismét „leporolta” a Hargitai-csoport aktáit. A mozgalomban résztvevő személyek jelentős része 1951

¹⁸⁴⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005081/1955-7. sz. ítélete

¹⁸⁴⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. Legfelsőbb Bíróság B.IV.001333/1955/12. sz. ítélete

¹⁸⁴⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. Budapesti Fővárosi Bíróság B.I.005082/1955-7. sz. ítélete

¹⁸⁵⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. Legfelsőbb Bíróság B.IV.001353/1955/14. sz. ítélete

¹⁸⁵¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Jelentés a „Fehér Partizánok” nevű szervezkedés ügyében. 1955. január 12.

¹⁸⁵² HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 65/1957. Miskolci Megyei Bíróság B.0015/1955-36. számú ítélete

¹⁸⁵³ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 65/1957. Legfelsőbb Bíróság B.IV.001370/1955/42. sz. ítélete

óta ismert volt számukra, 1954 májusában 77 tagot tartottak számon,¹⁸⁵⁴ így az ügy „realizálása” viszonylag egyszerű feladat lehetett számukra.

1955. február 14-étől így újabb letartóztatási hullám következett. A következő napokban egymás után tartóztatták le a szervezkedés egykori vezetőit, így Némethy Tibort, Buzás Mihályt, Hudák Józsefet, Elek Gézát, Tarnay Gyulát és a mozgalom kisebb jelentőségű tagjait. Az 1955. június 14-ig közel harminc embert tartóztattak le, közülük azonban nem mindenki ellen indítottak büntetőeljárást. A felsőzsolcai Bujdos Balázst 1955. május 6-án történt kihallgatása során „Haraszi János” fedőnévvel beszervezték,¹⁸⁵⁵ majd ügyét elkülönítették „további kivizsgálás céljából”.¹⁸⁵⁶ Hasonlóképp tettek A VII/9. osztály által beszervezett Horváth Lajos sajóecsegi MÁV raktáros, valamint a BM Edelényi Járási Osztály által operatív munkára igénybe vett Fodor István edelényi volt csendőr és Körösi Árpád esetében.¹⁸⁵⁷ Ugyancsak kivonták a „realizálás” alól a már korábban beszervezett Petrovics Istvánt, Vári Bélát, Helmechey Miklóst és Pápai Aladárt,¹⁸⁵⁸ sőt Petrovics „személyének leplezése céljából” a korábban általa beszervezett és igen aktív Patkó Jánost is.¹⁸⁵⁹ Adataink szerint a Némethy Tibor és társai ügyében megindult nyomozás során – a már említett hálózati személyeket is beleértve – 53 személy ügyét elkülönítették további kivizsgálás céljából.¹⁸⁶⁰

A letartóztatottak közül végül huszonnyolc embert állítottak bíróság elé. Ismeretlen okból azonban a társaságot ketté választották. Először a miskolci Standhaft-házaspár ellen emeltek vádat, majd Némethy Tibor és társai ügyében monstre pert rendeztek.

Standhaft Józsefet és nejét 1955. február 15-én tartóztatták le. Bár a házaspár a szervezkedés több tagjával is kapcsolatban állt és az asszony a segítségükre is volt, magában a szervezkedésben egyikük sem vett részt. Ennek ellenére mindkettőjüket bíróság elé állították. 1955. május 7-én a Miskolci Megyei Bíróság dr. Túrós Dezső által vezetett tanácsa zárt tárgyalás keretében hirdetett ítéletet Standhaft Józsefné és férje ügyében. Standhaftné népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés előmozdítása által elkövetett bűntett miatt 3 év, míg férjét valótlan tények híresztelésével a népi demokratikus államrend ellen elkövetett bűntett miatt 2 év 6 hónap börtönre ítélte.¹⁸⁶¹ Standhafték és védőik fellebbezést nyújtottak be, később azonban ezt visszavonták, így ítéletük jogerőssé vált.¹⁸⁶²

A Miskolci Megyei Bíróság Sugár László által vezetett tanácsa 1955. augusztus 5-én hirdetett ítéletet Némethy Tibor és huszonöt társai ügyében. Népi demokratikus államrend elleni bűntett miatt Némethy Tibort 12 év, Tarnay Gyulát, Elek Gézát, Hudák Józsefet és Buzás Mihályt 10 év, Rimaszécsi Barnabást 11 év, Magyar Gyulát 8 év, Krisztián Lajost 10 év, Nógrádi Vendelt 8 év, Németh Jánost 8 év, Körtési Ferencet 6 év, Rapcsák Pált 6 év, Papczun Jánost 7 év, Lakhegyi Györgyöt 10 év, Bukovszky Vilmosnét 8 év, Orosz Pétert 11 év, Orosz Istvánt 7 év, Viszlai Bélát 6 év, Buza Barnát 8 év, Máté Dénest 5 év, Juhász Imrét 8 év, Párdi Istvánt 6 év börtönre ítélték. Bárczay Olivért népi demokratikus államrend elleni bűntett és okirathamisítás miatt 10 évre ítélték, míg népi demokratikus államrend elleni bűntett feljelentésének elmulasztása miatt Monóczki Pált 3 év, Dombóvári Sándort 1 év, Durbák Gyulát 10 hónap börtönre. A bíróság megállapította, hogy az 1953. évi 11. törvényerejű rendelet

¹⁸⁵⁴ ÁBTL 3.1.5. O-11961/3-a. A Hargitai féle illegális szervezkedésben résztvevő személyek kimutatása. Miskolc, 1954. május 4.

¹⁸⁵⁵ ÁBTL 3.1.1. B-76810. Bujdos Balázs beszervezési nyilatkozata. 1955. május 6.

¹⁸⁵⁶ ÁBTL 3.1.9. V-140122/1. Határozat ügyek elkülönítéséről. Miskolc. 1955. június 6.

¹⁸⁵⁷ ÁBTL 3.1.9. V-140122/3.a. Jelentés a Fehérpartizánok elnevezésű illegális szervezkedésben szereplő Elek Géza és társai ügyében. Miskolc, 1956. január 17.

¹⁸⁵⁸ ÁBTL 3.1.9. V-140122/2. Feljegyzés. Miskolc, 1955. június 1. Tasnády Gyula áv. hdgy.

¹⁸⁵⁹ ÁBTL 3.1.9. V-140122/3.a. Jelentés a Fehérpartizánok elnevezésű illegális szervezkedésben szereplő Elek Géza és társai ügyében. Miskolc, 1956. január 17.

¹⁸⁶⁰ ÁBTL 3.1.9. V-140122/1. Határozat ügyek elkülönítéséről. Miskolc. 1955. június 6.

¹⁸⁶¹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1742/1964. B.II.0015/1955-5. sz. ítélete

¹⁸⁶² HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1742/1964. B.II.0015/1955-12. sz. végzés

értelmében Dombóvári Sándor és Durbák Gyula mentesül büntetése letöltése és a hátrányos jogkövetkezmények alól, míg Monóczki büntetése egyharmadával 2 év börtönre csökken. A tárgyalásról Dombóvári és Durbák így szabadlábon távozhattak.¹⁸⁶³

A Legfelsőbb Bíróság dr. Nagy Károly által vezetett tanácsa 1955. november 22-én nem nyilván tárgyalás keretében Elek Géza büntetését 7, Buzás Mihályét 8, Magyar Gyuláét 6, Monóczki Pálét 2, Orosz Istvánét 5 év, Krisztián Lajosét 7 év, Nógrádi Vendelét 6 év, Németh Jánosét 5, Rapcsák Pálét 4, Bukovszky Vilmosnéét 4 év, Orosz Péterét 7, Buza Barnáét 6, Párdi Istvánét 3 év börtönre szállította le. Monóczki, Dombóvári és Durbák esetében azonban kimondta, hogy a közkegyelem rendelkezésének alkalmazását mellőzi. Viszlai Béla esetében – arra hivatkozva, hogy a vádlott osztályhelyzetét nem derítették fel – az elsőfokú ítéletet hatályon kívül helyezte és ügyében új eljárás lefolytatására kötelezte a bíróságot.¹⁸⁶⁴ Viszlait a Miskolci Megyei Bíróság Kuhnyár László által vezetett tanácsa 1956. július 16-án zárt tárgyalás során népi demokratikus államrend elleni szervezkedésben való tevékeny részvétel büntette miatt 2 év börtönre ítélte.¹⁸⁶⁵

A Névtelen Lelki Szervezet ügyében lefolytatott eljárások adatainak feldolgozásával megállapíthatjuk, hogy 1951 és 1956 között 158 személy került az ÁVH látókörébe, akik a szervezet tagjai (101 fő) voltak, vagy pedig annak létezéséről tudomással bírtak. 61 személyt tartóztattak le, közülük egy főt (dr. Hargitai Gyula) agyonverték, 38-at bíróság elé állítottak, 8-at pedig hálózati személyként szerveztek be.

A Hargitai- és Fiala-csoportok elleni eljárások adatait összegezve megállapítható, hogy a „Fehér Partizánok” ügyében 1951 és 1955 között lefolytatott vizsgálatok eredményeként az ÁVH összesen 378 személy ellen indított nyomozást, akik közül 163 főt letartóztattak, 134 embert bíróság elé állítottak, 20-at pedig hálózati személyként beszerveztek. A két csoport ügyében tartott bírósági eljárások során jogerősen összesen 827 év és 6 hónap börtönt szabtak ki és hat halálos ítéletet hajtottak végre.

IV. 3. 16. Utóélet

A „Fehér Partizánok” ügyében elítélt személyek egy részének a további sorsa nem ismert, az iratok hallgatnak további történetükről. A rendelkezésre álló információk szerint azonban sokak börtönbeli életútja ismert, az alábbiakban ezek alapján kíséreljük meg bemutatni a mozgalom tagjainak további sorsát.

A bebörtönzöttek többségének nem kellett kitöltenie teljes büntetésüket. A Viskolcz-perben elítélt Dovala László már 1953-ban,¹⁸⁶⁶ Soltész Nagy Lajos 1954-ben¹⁸⁶⁷ szabadlábra került, s Gömöri László és Misuta Endre is hazatérhetett 1956 nyarán.¹⁸⁶⁸ Pádár János további sorsa nem ismert, ami talán összefüggésben áll azzal, hogy vádlott-társa, Viskolcz István állítása az ÁVH-s vizsgáló kezei közül „elmebeteg”-ként került ki.¹⁸⁶⁹

Az 1956-ban országszerte lezajlott felülvizsgálati eljárások következtében a Némethy-perben 10 évre ítélt Tarnay Gyula és az 5 év börtönre ítélt Máthé Dénes is szabadlábra került 1956 júliusában.¹⁸⁷⁰ Vélhetően mindkettőjüket idős korukra való tekintettel engedték szabadon, Tarnay ekkor 69, Máthé 62 éves volt. Hasonló okból engedhették kegyelemből szabadon 1956

¹⁸⁶³ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. B.006/1955/30. sz. ítélet

¹⁸⁶⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. Bf.IV.001409/1955/49. sz. ítélet

¹⁸⁶⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. B.0042/1955-66. sz. ítélet

¹⁸⁶⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. St.44/1990/2. sz. igazolás.

¹⁸⁶⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. St.27/1993/6. sz. igazolás.

¹⁸⁶⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 750/1963. St.42/1990/2. sz. igazolás.; ÁBTL 3.1.9. V-11207-1 Határozat Misuta Endre anyagának felülvizsgálatáról. 1965. február 20.

¹⁸⁶⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 181/1958. Viskolcz István vallomása. 1956. október 31.

¹⁸⁷⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. 9931-6-VIII-230/56. sz. átirat

júniusában a mindössze egy évvel korábban 5 év börtönre ítélt, 66 éves Csépany Imrénét is.¹⁸⁷¹ 1956 júliusában félbeszakítással szabadlábra került az 5 évre ítélt Turóczy Béla,¹⁸⁷² 1956 októberében pedig a 2 év 6 hónapra ítélt Ölveczky Károly¹⁸⁷³ és a 6 évre ítélt Fülöp Sándor is.¹⁸⁷⁴

A felülvizsgálati eljárások következtében az Elnöki Tanács már 1956-ban számos elítélt börtönbüntetését csökkentette, így Tasnády Antalné büntetését 14 évről 10-re,¹⁸⁷⁵ dr. Jankó-Brezovay Andrásét 10-ről 8-ra,¹⁸⁷⁶ Spisák Béláét 8-ról 6-ra,¹⁸⁷⁷ dr. Pozsgay Dezsőét¹⁸⁷⁸ és dr. Szávai Jánosét 7-ről 5-re,¹⁸⁷⁹ Schertl Szilárdét 6-ról 3-ra,¹⁸⁸⁰ Buchalla Ödönét¹⁸⁸¹ és dr. Dékány Pálét pedig 5-ről 3 év börtönre szállították le.¹⁸⁸² Az Elnöki Tanács a legkegyesebb – vélhetően fogdaügynöki szolgálatainak köszönhetően – dr. Bánhegyi Gyulánéval volt, 9 éves börtönbüntetését kevesebb mint a felére, mindössze 4 évre mérsékeltek.¹⁸⁸³

Az 1956-os forradalom napjaiban, október-november fordulóján a börtönök megnyílásával a politikai elítéltek, így a fehérpartizánok is kiszabadultak. A volt ellenállók azonban többnyire nem vettek részt az eseményekben. Ennek oka egyrészt az volt, hogy mire hazaértek a börtönből, megkezdődött a forradalom konszolidált szakasza, de bizonyos, hogy az elmúlt év(ek) szenvedései után többen tudatosan maradtak távol a „tűztől”. A mintegy 130 elítéltből alig néhányan vettek részt a forradalomban. Így – a korábban eljárási kegyelemben részesített – Gaál Józsefet Ároktőn a községi munkástanács, Miskolcon a börtönből frissen hazatérő dr. Szávai Jánost a Miskolc Városi Nemzeti Bizottság tagjai közé választották be.¹⁸⁸⁴

Mezőnagymihályon 1956. október 27-én a Hargitai-csoport tagjaként elítélt Soltész Nagy Lajost választották meg a községi munkástanács elnökévé. Minthogy a településen a helyi lakosság tiltakozása nyomán a tanácsot még hónapokig nem tudták helyreállítani, Soltész Nagy 1956. december 21-étől 1957. február elején történt kényszerű lemondásáig a községi tanács elnökeként is funkcionált.¹⁸⁸⁵

Szabadulása után Buchalla Ödön is exponálta magát a forradalom mellett, 1956. november 2-án a Kossuth rádióban mondott beszédet.¹⁸⁸⁶

Az 1956-os forradalom napjaiban a legnagyobb aktivitást dr. Hargitai Gyula alvezére, Viskolcz István fejtett ki. Viskolcz 1956. október 30-án szabadult Csolnokról, majd a Borsod megyei munkástanácsban szóban, utóbb írásban is részletesen beszámolt az ÁVH-n elszenvedett megpróbáltatásairól.¹⁸⁸⁷ Későbbi vallomása szerint 1956. november 4-én fegyveres öröket osztott be az LKM kapuihoz, valamint a diósgyőri tanácsházához és a benzinkúthoz, a bíróság azonban azt állapította meg, hogy hangos híradón keresztül szólította fel a lakosságot

¹⁸⁷¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/14. 11.

¹⁸⁷² ÁBTL-3.1.9. V-127612/10. Javaslat Turóczy Béla őrizetbevételére. 1958.. augusztus 27.

¹⁸⁷³ BFL XXV.4.f. 005020/1955. 9931-G-VI-915/55. sz. szabadulólevél

¹⁸⁷⁴ BFL XXV.4.f. 005021/1955. 9.B.488/1994/2. igazolás

¹⁸⁷⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/18. Igazságügyminisztérium átirata Tasnády Antalné kegyelemben. 1955. szeptember 29.

¹⁸⁷⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. 330.

¹⁸⁷⁷ BFL XXV.4.f. 005019/1955. Igazságügyminisztérium 13/150/1956.I.M.V/1. sz. végzése

¹⁸⁷⁸ BFL XXV.4.f. 005021/1955. Igazságügyminisztérium 13/1501/1956.I.M.V/1. átirata

¹⁸⁷⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/18. Igazságügyminisztérium átirata dr. Szávai János kegyelemben. 1955. szeptember 29.

¹⁸⁸⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/18. Igazságügyminisztérium átirata Schertl Szilárd kegyelemben. 1955. szeptember 29.

¹⁸⁸¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/9. Összefoglaló jelentés. 1963. szeptember 24.

¹⁸⁸² ÁBTL-3.1.9. V-127612/9. Budapesti Fővárosi Bíróság R.I. 9117/1968/4-I. sz. végzése.

¹⁸⁸³ BFL XXV.4.f. 005010/1955. 73.

¹⁸⁸⁴ HU-MNL-BAZML-XXXV.1. A BM Borsodmegyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztálya jelentése a Borsodmegye területén lezajlott ellenforradalmi eseményekről. 1959. április 9. 40, 697.

¹⁸⁸⁵ HU-MNL-BAZML-XXIII.277.a. 1956.12.21.; HU-MNL-BAZML-XXIII.1028.a. 1957.02.11.

¹⁸⁸⁶ Kis 2024, 38.

¹⁸⁸⁷ Történetét lásd Kis 2021.

ellenállásra, majd a diósgyőri tanácsháza előtt osztott fegyvereket. 1956. november 15-én, az LKM-ben tartott gyűlésen részt vett Koval Pál, a megyei Forradalmi Munkás-Paraszt Bizottság elnöke életének a megmentésében, akit dühödt munkások akartak megtámadni. 1957. január 24-től Viskolcz ismét folytatta büntetése letöltését, miközben forradalom alatti tevékenysége miatt is vádat emeltek ellene. Az LKM nagyüzemi munkástanácsának perében 1958. május 27-én a Miskolci Megyei Bíróság életfogytiglani börtönre ítélte. Büntetését a Legfelsőbb Bíróság Népbírószáki Tanácsa 1958. október 16-án halálbüntetésre súlyosbította, az Elnöki Tanács 1959. január 16-án azonban kegyelemből büntetését életfogytiglani börtönre változtatta. A Miskolci Megyei Bíróság 1962. október 4-én korábbi büntetéseit összbüntetésbe foglalva jogerősen 20 év szabadságvesztéssel sújtotta.¹⁸⁸⁸

A forradalom leverése után – Viskolcz Istvánhoz hasonlóan – a politikai elítéltek túlnyomó többségének folytatnia kellett büntetése letöltését. Sokan azonban nem akartak visszatérni a börtönbe, ezért 1956-1957 fordulóján az emigrációt választották. A Hargitai-féle csoportból egyedül Bárczay Olivér szökött nyugatra,¹⁸⁸⁹ míg a „Szeretet Párt” bebörtönzött tagjai közül Gacsál Lajosné,¹⁸⁹⁰ Juhász Miklós,¹⁸⁹¹ Koch Albert és neje,¹⁸⁹² Homonnai István,¹⁸⁹³ Kiss József,¹⁸⁹⁴ Körömi Imre,¹⁸⁹⁵ Venyige Sándor¹⁸⁹⁶ és 1958-ban Schertl Szilárd.¹⁸⁹⁷ Szegedy Lajos 1957-ben emigrált Franciaországba, ő azonban volt sorstársaival szemben mindenképp haza kívánt térni. 1964-ben kegyelemből büntetését elengedték, majd hosszas tanakodás után, 1972-ben költözött haza.¹⁸⁹⁸

A Névtelen Lelki Szervezet egykori „esketője”, Némethy Tibor ugyancsak megkísérelte elhagyni az országot, azonban elfogták. 1957. április 25-én a Budapesti V. Kerületi Bíróság tiltott határátlépés kísérlete miatt 8 hónap börtönre ítélte. Korábbi, szervezkedés miatt kapott büntetésével együtt a Miskolci Megyei Bíróság 1959. május 20-án összbüntetését 12 év 6 hónap börtönben határozta meg.¹⁸⁹⁹

Az itthon maradottak többsége eleget tett jelentkezési kötelezettségének és folytatta büntetése letöltését. Sasvári Géza¹⁹⁰⁰ és dr. Jankó-Brezovay András azonban illegalitásba vonult és elrejtőzött.¹⁹⁰¹ Jankó-Brezovay álnéven a Balaton környékén bujkált,¹⁹⁰² de ügynöki jelentések alapján lebukott és 1957. május 16-án vissza kellett térnie a börtönbe.¹⁹⁰³ Sasvári Géza jóval hosszabb ideig maradt illegalitásban, csak 1958 augusztusában tudták letartóztatni.¹⁹⁰⁴

A bebörtönzöttek közül időközben többen az életüket vesztették. Elsőként a Hargitai-csoport ügyében elítélt miskolci Standhaft József hunyt el. A férfi már letartóztatása előtt súlyos szívproblémákkal küzdött, s vélhetően betegsége következtében 1955. augusztus 28-án, a

¹⁸⁸⁸ Kis 2016, 266.

¹⁸⁸⁹ Bárczay 1994, 89-129.

¹⁸⁹⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. 400.

¹⁸⁹¹ ÁBTL 3.1.5. O-15988 Összefoglaló jelentés. Miskolc, 1961. február 20. Borsod-Abaúj-Zemplén megye területén eddig felderített Hungarista Légiosokról.

¹⁸⁹² ÁBTL-3.1.9. V-127612/18. 113.; ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. 428.

¹⁸⁹³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. 193.

¹⁸⁹⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17a. 488.

¹⁸⁹⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17a. 493.

¹⁸⁹⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17a. 490.

¹⁸⁹⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/18. 103.

¹⁸⁹⁸ BFL XXV.4.f. 005019/1955. Szegedy Lajos kérelme az Elnöki Tanácshoz. 1972. december

¹⁸⁹⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. Tb.1/1959. sz. ítélet

¹⁹⁰⁰ BFL XXV.4.f. 005017/1955. Budapest Fővárosi Bíróság véleménye. Budapest, 1959. május 9.

¹⁹⁰¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. Jelentés. Dr. Jankó Brezovai András ügye. 1958. május 22.

¹⁹⁰² ÁBTL-3.1.9. V-127612/17. 248-249.

¹⁹⁰³ BFL XXV.4.f. 005010/1955. 199.

¹⁹⁰⁴ BFL XXV.4.f. 005017/1955. 300.

Budapesti Országos Börtön Kozma utcai épületében halt meg.¹⁹⁰⁵ Másodikként az ugyancsak miskolci dr. Gallov Károly hunyt el, a büntetésvégrehajtási nyilvántartás adatai szerint 1955. december 27-én,¹⁹⁰⁶ míg halotti anyakönyvi bejegyzése alapján 1955. december 30-án a Kozma utcai börtönben, szívkoszorúér elzáródás miatt.¹⁹⁰⁷ 1957-ben újabb két haláleset történt. 1957. március 12-én a tököli BV-kórházban az ároktői id. Schmidt Pál,¹⁹⁰⁸ 1957. július 5-én Budapesten, a Mosonyi utcai börtönben – szívrögösödés miatt – dr. Luncz Géza¹⁹⁰⁹ halt meg. 1959. január 22-én ugyancsak a Mosonyi utcában rák miatt Tasnády Antalné veszítette életét.¹⁹¹⁰ A „Fehér Partizánok” körében a halálos áldozatok száma így az agyonvert Hargitai Gyulával, az 1955-ben kivégzettekkel és a börtönben elhunytakkal együtt tizenkét főre nőtt.

Kétes értékű ügynöki jelentések szerint az 1956-os forradalom leverése után a fehérpartizánok egyes tagjai továbbra is szervezkedtek. Hölcz Rezső a gyűjtőfogházban a kórházban dolgozók között vett részt a Politikai Foglyok Szövetsége (POFOSZ) illegális újjászervezésében,¹⁹¹¹ míg a sátorlajúhelyi börtönben Viskolcz István, aki állítólag arra tett javaslatot, hogy a POFOSZ-nak fegyveres csapatai is legyenek, amelyek „számonkérő szék” jelleggel fognak működni.¹⁹¹² A börtönön belüli POFOSZ vezetői és szervezői között ott találjuk továbbá Podhrádszky Olivért és dr. Börcs Jánost is,¹⁹¹³ utóbbit a szervezet vezetésébe is javasolták bevenni, mint az igazgató bizottság tagját.¹⁹¹⁴ Ugyancsak ügynöki jelentés szerint mindemellett a börtönben is folytatódott a Fehér Partizánok mozgalom szervezése. Állítólag azt tervezték, hogy az új rendszerben a szervezkedésnek két csoportja lesz, egy legális, amely a POFOSZ-on keresztül vesz részt az ország vezetésében és egy illegális, amelynek feladata volna „eltenni láb alól azokat a személyeket, akiknek sikerült megúszni a felelősségre vonást”.¹⁹¹⁵

1957-ben az Elnöki Tanács kegyelemből számos elítélt esetében engedte el a börtönbüntetés hátralévő részének letöltését. Így a Névtelen Lelki Szervezet köréből a 6 évre ítélt Körtési Ferenc¹⁹¹⁶, a 8 évre bebörtönzött Németh János¹⁹¹⁷ és a 10 évre ítélt Tarnay Gyula esetében is.¹⁹¹⁸ Hasonló döntés született a Fiala-csoport ügyében másfél évre ítélt Simáczius László,¹⁹¹⁹ a 3 évre ítélt Horváth László¹⁹²⁰, a 4 évre ítélt Kobzos Dénes¹⁹²¹, Tanyi Endre,¹⁹²² Turóczy Béla,¹⁹²³ Vonga László¹⁹²⁴ és Géczy Károlyné,¹⁹²⁵ az 5 évre ítélt Szolnoki András,¹⁹²⁶

¹⁹⁰⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1742/1964. Országos Börtön átirata. 1955. október 14.

¹⁹⁰⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17a. Kézzel írt feljegyzés Gallov Károly haláláról. 1966. február 28.

¹⁹⁰⁷ Budapest X., halotti, 10/1956. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-DRN3-P1J?i=3&wc=92QF-YWL%3A40678301%2C64280001%2C1077282701&cc=1452460> (2022. december 29.)

¹⁹⁰⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/10. Feljegyzés. Miskolc, 1966. október 25.

¹⁹⁰⁹ <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-DR89-VQ5?i=20&cc=1452460&personUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3ACDFY-TFZM>

¹⁹¹⁰ <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-6P82-9N?view=index&personArk=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3A4QG3-S8MM&action=view&cc=1452460&lang=hu>

¹⁹¹¹ Marschal 2021, 31.

¹⁹¹² Uo. 33.

¹⁹¹³ Uo. 34.

¹⁹¹⁴ Uo. 35.

¹⁹¹⁵ Uo. 37.

¹⁹¹⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. 1958. El.XVI.A.15/12-2. sz. átirat

¹⁹¹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-140122/a.

¹⁹¹⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. 1958. El.XVI.A.15/13-2. sz. átirat

¹⁹¹⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. 395.

¹⁹²⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. 426.

¹⁹²¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. 307.

¹⁹²² ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. 284-285.

¹⁹²³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 482/21/1.

¹⁹²⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. 406.

¹⁹²⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17a. 470.

¹⁹²⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/6. Határozat Szolnoki András anyagának felülvizsgálatáról. 1965. június 9.

Czeplédi István,¹⁹²⁷ dr. Pozsgay Dezső,¹⁹²⁸ dr. Timon Béla¹⁹²⁹ és dr. Szávai János¹⁹³⁰, valamint a 6 évre ítélt Fülöp Sándor,¹⁹³¹ Lendvai Dezső,¹⁹³² és Géczy Klára esetében is. A Géczy Klára ügyében hozott határozat kiemelkedett mind közül, az asszonyt egyúttal a büntetéséhez fűződő hátrányos következmények alól is mentesítették,¹⁹³³ ami ismereteink szerint egyedülálló a fehérpartizánok között.

1958-ban jellemző módon az Elnöki Tanács nem a hátralévő büntetés letöltésének elengedését, hanem börtönbüntetés csökkentését tekintette feladatának, ami kisebb mértékű büntetések esetén az elítélt közeli szabadlábra helyezésével is együtt járt. Így a Fiala-ügy kapcsán elítélt Gánóczy Béla büntetését 8 évről 6,¹⁹³⁴ Miklósi Jánosét 8 évről 5,¹⁹³⁵ Zoór Tibornéét 7 évről 4,¹⁹³⁶ Zoór Tiborét 6 évről 4,¹⁹³⁷ Pollák Vilma büntetését 5 évről 2 év 6 hónapra mérsékeltek, s az asszony 1958. április 19-én szabadult a Kalocsai Országos Börtönből.¹⁹³⁸ 1958. szeptember 16-án büntetése félbeszakításával szabadult a jogerősen 10 év börtönre ítélt Firényi János is,¹⁹³⁹ büntetése hátralévő részét az Elnöki Tanács azonban csak 1960-ban függesztette fel.¹⁹⁴⁰

1958-ban a Hargitai-csoportból az Elnöki Tanács Hudák József börtönbüntetését 10 évről 5,¹⁹⁴¹ Buza Barnát 6 évről 4 évre mérsékelte, s Buza 1958. szeptember 10-én ugyancsak elhagyhatta a börtönt.¹⁹⁴² Hasonlóképp történt Rapcsák Pállal is, akinek miután büntetését 4 évről 2 év 6 hónapra csökkentették,¹⁹⁴³ ő 1958. július 2-án szabadult a váci börtönből.¹⁹⁴⁴ A jogerősen 6 év börtönre ítélt Nógrádi ugyancsak szabadulhatott, miután az Elnöki Tanács 1958. július 21-én börtönbüntetésének hátralévő részét kegyelemből próbaidőre felfüggesztette.¹⁹⁴⁵

1959-ben a szervezkedés ismét közel húsz tagja szabadult a börtönből, így a Némethy-ügyben 8 évre ítélt Buzás Mihály,¹⁹⁴⁶ a fejenként 7 évre ítélt Krisztián Lajos¹⁹⁴⁷ és Orosz Péter,¹⁹⁴⁸ a jogerősen 6 év börtönnel sújtott Magyar Gyula¹⁹⁴⁹ A Szeretet Párthoz tartozók köréből egyéni kegyellemmel, vagy a részleges amnesztiának köszönhetően került szabadlábra a 4 évre ítélt Molnár Répa László¹⁹⁵⁰ és Schmidt Pálné¹⁹⁵¹, az 5 évre ítélt Barkóczi János,¹⁹⁵²

¹⁹²⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/18. 107.

¹⁹²⁸ BFL XXV.4.f. 005021/1955. 706.

¹⁹²⁹ BFL XXV.4.f. 005021/1955. 708.

¹⁹³⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. 276.

¹⁹³¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/8. 538.

¹⁹³² ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. 238.

¹⁹³³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. 116. Összefoglaló jelentés Géczy Klára ügyében. Budapest, 1958. március 11.

¹⁹³⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Határozat Gánóczy Béla anyagának felülvizsgálatáról. 1965. november 16.

¹⁹³⁵ ÁBTL-3.1.9. V-127612/18. 141.

¹⁹³⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17a. 481.

¹⁹³⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/10. 456.

¹⁹³⁸ ÁBTL-3.1.9. V-128888. Határozat külön operatív nyilvántartásba vételről, figyelő dosszié megnyitásáról. Dátum nélküli.

¹⁹³⁹ BFL XXV.4.f. 005010/1955. 136.

¹⁹⁴⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. 175.

¹⁹⁴¹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. 1958. El.XVI.A.15/26-2. sz. átirat

¹⁹⁴² HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. 1958.El.XVI.A.15/25-2. sz. átirat; 613-874. törzslapszámú értesítés Buza Barna szabadlábra helyezéséről.

¹⁹⁴³ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. 1958. El.XVI.A.15/27-2. sz. átirat

¹⁹⁴⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. 613-826. törzslapszámú szabadulólévél.

¹⁹⁴⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. 1958.El.XVI.i.15/35-2. átirat.

¹⁹⁴⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 613-816. törzslapszám.

¹⁹⁴⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. 613-824. törzslapszámú szabadulólévél

¹⁹⁴⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 613-857. törzslapszám.

¹⁹⁴⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. Igazolás Magyar Gyula ügyében. 1960. március 14.

¹⁹⁵⁰ BFL XXV.4.f. 005021/1955. 37-641. törzslapszámú szabadulási igazolvány

¹⁹⁵¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. Javaslat figyelő dosszié megszüntetésére. 1964. augusztus 13.

¹⁹⁵² BFL XXV.4.f. 005021/1955. 9.B.1658/1991/2. sz. igazolás

Hölcz Gábor¹⁹⁵³ és Kürti László,¹⁹⁵⁴ a 6 év börtönnel sújtott Erdős Lajos¹⁹⁵⁵ és dr. Molnár József¹⁹⁵⁶, a 7 évre ítélt Hölcz Gáborné,¹⁹⁵⁷ valamint a 8 évre ítélt Kálmán Antal¹⁹⁵⁸ és Podhrádszky Olivérné¹⁹⁵⁹ Ugyancsak 1959-ben került szabadlábra Miklósi János,¹⁹⁶⁰ Spisák Béla¹⁹⁶¹ és Gánóczy Béla,¹⁹⁶² akiknek büntetését az Elnöki Tanács kegyelemből már korábban leszállította.

Az 1959-es év legérdekesebb szabadultja dr. Bánhegyi Gyuláné volt, aki – leszállított – 4 éves börtönbüntetésére letöltése után, 1959. február 14-én szabadult.¹⁹⁶³ Az eset azért érdekes, mert az asszonyt 1954. október 12-én tartóztatták le, tehát szabadulása előtt négy hónappal korábban el kellett volna hagynia a börtönt.¹⁹⁶⁴ Minthogy arra vonatkozóan információ nem ismert, hogy az 1956-os forradalom következtében mennyi idő esett ki büntetése letöltéséből, a kérdésre választ adni a jelenleg rendelkezésre álló információk alapján nem lehetséges.

1960-ban valószínűleg részben egyéni, részben a részleges amnesztia következtében újabb mintegy 10 személyt szabadult a börtönből. Így a Némethy-ügyben elítéltek közül a 7 évre ítélt Elek Géza¹⁹⁶⁵ és a 8 év jogerős börtönnel sújtott Juhász Imre.¹⁹⁶⁶ Ugyancsak hazatérhetett Hudák József, akinek büntetését 1958-ban a félre csökkentették. Hudák azonban később ismét börtönbe került. 1962-ben a Fővárosi Bíróság államrend elleni izgatás büntette miatt 1 év letöltendő börtönre ítélte.¹⁹⁶⁷ A Fiala-csoportból 1960-ben szabadult az 5 év 6 hónapra ítélt Sasvári Géza,¹⁹⁶⁸ a 6 évre ítélt ifj. Schmidt Pál,¹⁹⁶⁹ Csaja László¹⁹⁷⁰ és Kiss László,¹⁹⁷¹ a 7 évvel sújtott Pajor László,¹⁹⁷² valamint a 8 évre ítélt Ferencz Sándor.¹⁹⁷³

1961-ben mindössze ketten hagyhatták el a börtönt ismereteink szerint, dr. Jankó-Brezovay András,¹⁹⁷⁴ akinek büntetését 1956-ban 8 évre mérsékeltek és a jogerősen 8 évre ítélt Dusza András.¹⁹⁷⁵

1962-ben már csak tizennégy fehérpartizán raboskodott. Közülük ez évben hatan szabadultak, így a 9 évre ítélt Podhrádszky Olivér,¹⁹⁷⁶ a 10 évre ítélt Tasi József,¹⁹⁷⁷ Palkó László¹⁹⁷⁸, Imrik Sándor¹⁹⁷⁹ és Szabó Andor,¹⁹⁸⁰ valamint a 12 évvel sújtott Takács János.¹⁹⁸¹

¹⁹⁵³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. Budapesti Fővárosi Bíróság R. I. 9160/1969/4-I. sz. végzése.

¹⁹⁵⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. 173.

¹⁹⁵⁵ BFL XXV.4.f. 005019/1955. 9.B.298/1990/6. sz. igazolás

¹⁹⁵⁶ BFL XXV.4.f. 005021/1955. Pestmegyei I. sz. bizottság 136/1959. sz. határozata

¹⁹⁵⁷ ÁBTL-3.1.9. V-127612/17a. 467.

¹⁹⁵⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/a. 310.

¹⁹⁵⁹ BFL XXV.4.f. 005021/1955. Bács-Kiskunmegyei II. sz. bizottság 17/1959. sz. határozata

¹⁹⁶⁰ BFL XXV.4.f. 005019/1955. 37-384. törzslapszámú szabadulólévél

¹⁹⁶¹ BFL XXV.4.f. 005017/1955. 294.

¹⁹⁶² BFL XXV.4.f. 005019/1955. 37-390 törzslapszámú szabadulólévél

¹⁹⁶³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/9. Fővárosi Bíróság 12. R.9882/1980/2. sz. végzése.

¹⁹⁶⁴ BFL XXV.4.f. 005010/1955.5.B.219/1990/2. sz. igazolás

¹⁹⁶⁵ ÁBTL 3.1.9. V-140122/a.

¹⁹⁶⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. 613-864. törzslapszámú szabadulólévél

¹⁹⁶⁷ ÁBTL 3.1.9. V-140122/a.

¹⁹⁶⁸ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. Javaslat Sasvári Géza alapnyilvántartásba helyezésére. 1964. június 26.

¹⁹⁶⁹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. Határozat Schmidt Pál anyagának felülvizsgálatáról. 1965. október 11.

¹⁹⁷⁰ ÁBTL-3.1.9. V-127612/10. Határozat Csaja László anyagának felülvizsgálatáról. 1965. július 12.

¹⁹⁷¹ ÁBTL-3.1.9. V-127612/12. Kiss László ügye. 1960. október 26.

¹⁹⁷² ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 255.

¹⁹⁷³ ÁBTL-3.1.9. V-127612/9. 632.

¹⁹⁷⁴ BFL XXV.4.f. 005010/1955. 199.

¹⁹⁷⁵ BFL XXV.4.f. 005019/1955. 37-382 törzslapszámú szabadulólévél

¹⁹⁷⁶ BFL XXV.4.f. 005021/1955. 37-644. törzslapszámú szabadulási igazolvány

¹⁹⁷⁷ BFL XXV.4.f. 005021/1955. 37-645. törzslapszámú szabadulási igazolvány

¹⁹⁷⁸ BFL XXV.4.f. 005021/1955. 37-643. törzslapszámú szabadulási igazolvány

¹⁹⁷⁹ BFL XXV.4.f. 005021/1955. Sz.n.. törzslapszámú szabadulási igazolvány

¹⁹⁸⁰ BFL XXV.4.f. 005021/1955. 37-639. törzslapszámú szabadulási igazolvány

¹⁹⁸¹ BFL XXV.4.f. 005019/1955. 37-379 törzslapszámú szabadulólévél

1963-ban az általános amnesztia keretében hivatalosan minden politikai foglyot szabadon bocsátottak. A rendelkezés azonban nem terjedt ki – többek között – a visszaesőnek minősítettek elítéltekre. A Hargitai-csoportból ekkor már csak hárman voltak börtönben, Rimaszécsi Barnabás, Lakhegyi György és Némethy Tibor. Noha Lakhegyit 1955-ben sikkasztás miatt 7 év, államrend elleni bűntett miatt 10 év börtönre ítélték, s a bíróság végül összbüntetésül 14 év 6 hónap szabadságvesztést rótt ki rá, visszaesőként a börtönben visszatartottak között lehetett volna, az Elnöki Tanács azonban 1963. július 5-én büntetése hátralévő részét kegyelemből felfüggesztette¹⁹⁸² és az 1963. január 25-én szabadlábra helyezett Rimaszécsi Barnabáshoz¹⁹⁸³ hasonlóan elhagyhatta a börtönt.

1963. március 25-27. között általános amnesztiával szabadult a Fiala-ügy kapcsán elítélt 14 évre ítélt Luncz János, valamint a 12 év börtönnel sújtott dr. Börcs János, Hölcz Rezső és Hölcz Rezsőné.¹⁹⁸⁴ Dr. Börcs kilenc év börtön után elborult elmével szabadult,¹⁹⁸⁵ s viszonylag fiatalon, 54 évesen, 1968-ban halt meg.¹⁹⁸⁶

Az általános amnesztia után már csak két ember sínylődött a börtönben, a Névtelen Lelki Szervezet alvezére, Viskolcz István és „esketője”, Némethy Tibor. Viskolczot – mint említettük – az 1956-os forradalom alatti tevékenységével összefüggésben is elítélték, így megrögzött politikai bűnözőnek számított, s 1957-es disszidálási kísérlete miatt Némethy Tibor is visszaesőnek számított, így ekkor ő sem térhetett haza.

Némethy Tibort végül 1964. szeptember 21-én helyezték feltételes szabadlábra,¹⁹⁸⁷ s Börcshöz hasonlóan viszonylag korán elhunyt. 55 éves korában, 1969-ben halt meg Miskolcon.¹⁹⁸⁸

A fehérpartizánok közül utolsóként Viskolcz István szabadult, 1968. március 15-én. A férfi élete során politikai okokból összesen 16 évet, 7 hónapot és 5 napot töltött börtönben.¹⁹⁸⁹

¹⁹⁸² HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 556/1966. 1963.El.IV.A.7/10. sz. átirat

¹⁹⁸³ ÁBTL 3.1.9. V-140122/a.

¹⁹⁸⁴ ÁBTL-3.1.9. V-127612/1. 251-253., 264-266.

¹⁹⁸⁵

<http://lexikon.katolikus.hu/C/Csillaghegyi%20J%C3%A9zus%20Sz%C3%ADve%20pl%C3%A9b%C3%A1nia.html> (letöltés ideje: 2021.02.07.)

¹⁹⁸⁶ ÁBTL-3.1.9. V-127612/2. 453. Dr. Börcs János halotti anyakönyvi kivonata.

¹⁹⁸⁷ ÁBTL 3.1.9. V-11207-1 Határozat Némethy Tibor anyagának felülvizsgálatáról. Miskolc, 1965. augusztus 23.

¹⁹⁸⁸ ÁBTL 3.1.9. V-11207-1 Javaslat Némethy Tibor F-dossziéjának megszüntetésére. 1970. június 3.

¹⁹⁸⁹ Kis 2016, 82, 266.

IV. 4. A nagybarcai ügy

A falu

Nagybarca a borsodi szénmedence egyik kitelepülése, amelynek 1949-ben 987 lakosa volt.¹⁹⁹⁰ A falu 1950-ig önálló közigazgatással sem rendelkezett, a bánhorváti körjegyzőség hatáskörébe tartozott. Lakosainak többsége a határban lévő kőszénbányában, vagy saját földjén dolgozott. A községben sem orvos, sem gyógyszertár nem működött, egyetlen, egytanerős iskolája az államosításig a református egyház kezelésében állt.¹⁹⁹¹

Kisközségként a falu hagyományos elitjét a helyi református lelkész, a tanító és a módosabb gazdák alkották, s körükben a kommunista párt kevésbé tudott érvényesülni. A falu élén az 1940-es évek végén Csikász Bálint bírő állt, a legnagyobb tekintélye azonban Virág József református lelkésznek és Berta József tanítónak volt. Berta kezdő református tanítóként mindössze tizenkilenc évesen, 1945-ben került a településre és gyorsan megszerettette magát a helybeliek körében. Aktív közösségi életet élt a református ifjúsági egyesület, a cserkészek, majd a helyi úttörőcsapat vezetőjeként, de mellette a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége (MNDSZ) helyi szervezetével is élénk kapcsolatot ápolt. Az asszonyoknak színdarabokat, énekeket és szavakat tanított be,¹⁹⁹² de az adminisztrációs munkában és a könyvelésben is segítségükre volt. Bertát a faluhoz szerelmi szálak is kötötték, annak a Mihály Lenkének udvarolt, akinek édesanyja az MNDSZ vezetője, édesapja, Mihály József „kulák”, a község harmadik legmódosabb gazdája és egyúttal a földművesszövetkezet elnöke volt.¹⁹⁹³ A fiatalember jó viszonyt ápolt a helybeli fűszeres-kocsmáros Csikász Kálmánnal és annak sógorával, Pál Andrással, aki megbecsült gazdálkodó volt a faluban. Csikász ugyancsak fontos személyiség volt Nagybarcán, boltjában megfordult az „egész falu, ha másért nem, akkor politizálni”.¹⁹⁹⁴

Berta Józsefnek a faluban tehát széles „tábora” volt, alig három-négy ember nem szimpatizált vele. Köztük volt a település két kommunista vezetője, Szabó Lajos községi párttitkár és Tóth Sz. Géza községi DISZ-titkár, utóbbi ugyancsak Mihály Lenkének csapta a szelet.¹⁹⁹⁵ Szabó Lajos nyíltan fellépett Bertával szemben, mindent megtett annak érdekében, hogy a tanító elkerüljön a faluból. Ehhez támogatást helyben nem talált, hiszen a lakosok többsége mély ellenszenvvel viseltetett iránta. Szabó Lajos egyes adatok szerint 1944 októberében aktív nyilasként több hazatérő honvédet elvitetett, vagy fenyegetett meg azzal, hogy átadja őket az SS-nek. Köztük volt Csikász Kálmán is, akivel bár később ennek dacára jó viszonyt ápolt, pénztartozás miatt ismét elhidegült a kapcsolatuk. Szabó a földművesszövetkezetnél 300-400, Csikásznál 280 forintos tartozást halmozott fel, ha pedig a kocsmáros fizetésre szólította fel, azzal fenyegette meg, hogy elviteti. Mindezek hatására többen gondolkodtak azon, hogyan lehetne megijeszteni vagy megverni a párttitkárt, hozzányúlani azonban senki sem mert.¹⁹⁹⁶ Szabó diktatórikus törekvése is hozzájárult ahhoz, hogy a kommunista párt népszerűsége a faluban igen alacsony volt. A helyi pártvezetés tagjai úgy érezték, hogy „a községben nem mennek a párt dolgok, a párt szét van forgácsolódva”.¹⁹⁹⁷ A helyi pártszervezetnek még a kommunista alapítású MNDSZ-szervezettel is feszült volt a viszonya, s mint a későbbiekből kitűnik, ez – bár nem az asszonyokat érintő, de – súlyos

¹⁹⁹⁰ Orbán 1970, 393.

¹⁹⁹¹ Csíkvári 1939, 97–98.

¹⁹⁹² ÁBTL 3.1.9. V-60280 Berta József kézzel írt vallomása. 1950. január 21.

¹⁹⁹³ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Jelentés. Miskolc, 1950. január 6. Tárgy: Nagybarcai MNDSz; Jelentés. Dátum nélküli. Bakos áv.örgy.

¹⁹⁹⁴ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Csikász Kálmán kihallgatása. Miskolc, 1950. január 23.

¹⁹⁹⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.71.d.-011/1957. Pál András kihallgatása. 1957. október 7.

¹⁹⁹⁶ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Csikász Kálmán kézzel írt vallomása. Dátum nélküli

¹⁹⁹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-30393 Varga László tanúkihallgatása. 1950. december 5.

következményekhez vezetett.

Az összeesküvés ügy kezdetei

1949 nyarán – ebben a feszült hangulatban – érkezett a hír Rajk László és társai letartóztatásáról. A faluban széles körben beszélgettek az esetről és sokan nagy változás előszelét feltételezték. Ezt elősegítették azon amerikai rádióadásokból származó hírek, amelyek angolszász csapatok támadásáról szóltak.¹⁹⁹⁸ Az egyik este Csikász Kálmán, Berta József és Pál András körében borozgatás közben vetődött fel a téma, amely során szóba került, hogy egy amerikai bevonulás, illetve rendszerváltozás esetén a faluban lévő kommunista vezetőket le kellene tartóztatni és az illetékes hatóságoknak kellene átadni. A kérdés két-három héten át többször felmerült találkozósaik során, majd ahogy a Rajk-ügy hírei is elhallgattak, ők sem beszélgettek róla többet.¹⁹⁹⁹

1949. november első hetében híre ment Nagybarcán, hogy a faluban néhány helybeli fegyveres szervezkedést kezdeményezett.²⁰⁰⁰ Az álhírt egy fiatalember, Éliás Gábor EPOSZ²⁰⁰¹-titkár indította útjára, akivel Bertáék egyszer megosztották gondolataikat. Éliás a helyi EPOSZ-szervezetben terjesztette először a szervezkedés hírét, majd a községi MDP-pártszervezet pénztárosát, Rigó Andrást „világosította fel” róla. Elmondása szerint a fegyveres összeesküvő csoport Virág József református lelkész és Berta József tanító vezetésével alakult azzal a céllal, hogy egy rendszerváltozás bekövetkezése esetén átvegyék a hatalmat a faluban és a község kommunistáit kivégezzék. Éliás Rigó előtt azt állította, hogy a csoportnak ő maga is tagja volt, de összeveszett velük és kilépett. Közlése szerint Virág lelkész a parókián fegyvereket rejteget és újabb fegyverszállítást vár. Rigó András minderről a községi pártvezetőség több tagját is tájékoztatta, akik Varga László – járási pártbizottsági tag²⁰⁰² – lakásán gyűltek össze, hogy személyesen meghallgassák Éliást. A fiatalember megerősítette korábbi állításait, sőt közölte, hogy a szervezkedés tagja Mihály József szövetkezeti elnök és Csikász Kálmán korcsmáros, valamint valószínűleg ifj. Gyenes Lajos is. A helyi pártvezetők kérésére Éliás megígérte, hogy ismét felveszi a kapcsolatot a csoporttal, hogy tőlük újabb információkat szerezzen, ez azonban – mint azt utóbb állította – nem sikerült.²⁰⁰³

1949. november-december fordulóján a faluban már széles körben beszéltek a Berta József által vezetett állítólagos összeesküvésről, amelyről úgy tudták, hogy tagjaik negyven puskát rejtegetnek.²⁰⁰⁴ Az álhírt maga a párttitkár, Szabó Lajos is terjesztette. A faluban ezért híre ment annak, hogy hamarosan le fogják őket tartóztatni, s persze fülébe jutott ez az érintetteknek is, ők azonban ekkor még nem hitték, hogy az ügy komolyra fordulhat. Abban bíztak, hogy ha kivizsgálják az ügyet, fény derül ártatlanságukra.²⁰⁰⁵

1949. december 4-én botrány tört ki a faluban, amelyhez Berta Józsefnek alapvetően nem volt köze, az eset mégis hozzájárult ahhoz, hogy elmérgesedjen a viszony közte és a párttitkár között. Aznap az MDP helyiségében az EPOSZ tartott teaestet. A párthelyiségből nyíló kis lakásba a fiatalok színpadi kellékeket pakoltak be, ezt azonban lakója, Gyenes Lajos igen rossz néven vette. Miután az ifjak Szabó Lajos párttitkár engedélyére hivatkoztak, Gyenes békésen átment a szövetkezeti kocsma helyiségébe, onnan viszont kötekedő hangulatban tért vissza, majd zsebkést kirántva zavarta ki a helyiségből az EPOSZ-osokat. A pártszervezet jelentése alapján december 7-én két dédesi rendőr érkezett a településre, elkobozták Gyenes

¹⁹⁹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Csikász Kálmán kézzel írt vallomása. Dátum nélküli

¹⁹⁹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Berta József kézzel írt vallomása. 1950. január 21.

²⁰⁰⁰ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Éliás Gábor kihallgatása. 1950. január 4.

²⁰⁰¹ Egyesült Parasztfjúság Országos Szövetség. 1948-1950 között a kommunista párt irányításával a falusi ifjúság irányítására hivatott szervezet.

²⁰⁰² HU-MNL-BAZML-XXV.71.d.-011/1957. Éliás Gábor kihallgatása. 1957. október 7.

²⁰⁰³ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Varga László kihallgatása. 1949. december 30.

²⁰⁰⁴ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Berta József kézzel írt vallomása. 1950. január 21.

²⁰⁰⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.71.d.-011/1957. Csikász Kálmán kihallgatása. 1957. október 7.

vadászfegyverét, de kihallgatták Berta József tanítót is, akiről azt gondolhatták, hogy a kocsmában ő bujtotta fel Gyenest. A tanító kihallgatásának híre gyorsan elterjedt. Gyerekek azzal szaladták végig a falut, hogy a rendőrség el akarja vinni őt. Ennek hatására a község asszonyai Mihály Józsefné MNDSZ-elnök vezetésével Csikász Bálint községi bíró lakásához vonultak, ahol az ott tartózkodó Szabó Lajos községi párttitkárt lemondásra szólították fel, amiért a tanítót el akarja vitetni a faluból. Mihályné azt kiabálta felé, hogy „akkor sem engedjük elvinni Berta József tanítót, ha vérünk az utcán fog folyni és a kutya issza”. Az asszonyok csak mintegy húsz perc elteltével nyugodtak meg és távoztak a helyszínről.²⁰⁰⁶

A helyi pártszervezet egyik tagja, Varga László járási pártbizottsági tag közben folytatta az összeesküvés ügyében folytatott „nyomozását”. Éliás Gábor információi alapján karácsony előtt Gyenes Lajossal vette fel a kapcsolatot, aki állítólag megerősítette neki, hogy egy negyven tagból álló csoport szerveződött, amelynek ő maga is tagja. Gyenes a szervezkedést azonban Szabó Lajos községi párttitkárhoz kötötte és közölte, hogy az az ő „leple alatt” működik, s ő maga is csak azért lett annak tagja, hogy az ügyet „felhasználja” a párttitkár ellen.²⁰⁰⁷ Szabó Lajos megemlézése szándékos volt. Gyenes Lajos a párttitkárt hibáztatta puszkája elkobzása miatt, s nyíltan közölte, hogy „Szabót bemártja derékig a vízbe”, tehát a párttitkárnak az összeesküvés ügybe való bekapcsolása szimpla bosszú eredménye volt.²⁰⁰⁸ Gyenes ugyancsak megígérte Vargának, hogy december 29-én újabb részleteket fog elmesélni neki, de azt nem tette meg, Varga ezért további információszerzés helyett 1949. december 30-án vallomást tett az Államvédelmi Hatóság Miskolci Osztályánál és részletesen beszámolt az általa megismert „szervezkedésről”.²⁰⁰⁹

A nyomozás

Az összeesküvés ügyet az ÁVH titkos nyomozás révén kezdte „felgöngyölíteni”. 1950. január 4-én bizalmasan kihallgatták Éliás Gábort. A fiatalembert a községházán faggatták ki, s miután az asztalra boxert kitéve érdeklődtek az esetről, Éliás úgy érezte, hogy „neki mindent mondani” kell.²⁰¹⁰ A fiatalember részletes vallomása gyakorlatilag a későbbi koncepció alapját képezte. Elmondása szerint 1949-ben – a miután hazatért tiltott határátlépés miatt töltött négy hónapos fogházbüntetéséből²⁰¹¹ – választották meg a helyi EPOSZ-szervezet titkárának. 1949 augusztusában az utcán sétálva futott össze Berta Józseffel, aki politikai elítéltnek gondolva őt, közölte, hogy neki „pont ilyen emberre van” szüksége és arról számolt be neki, hogy Virág József lelkész, Csikász Kálmán, Pál András és Mihály József részvételével szervezkedést alapítottak. Elmondása szerint Berta arról is tájékoztatta, hogy fegyverekkel rendelkeznek, de továbbiak érkezését is várják a parókiára. Közölte, hogy a rendszerváltozás bekövetkezése esetén sajátkezüleg akarják felakasztani Tábori Béla főjegyzőt, Szabó Lajos MDP-titkárt, Tóth György DÉFOSZ-elnököt és Rigó András MDP-pénztárost. Titkos, rejtjelezett levelekről is beszélt, amelyeket Mihály Lenke nevére kapnak, a rejtjel kulcsa pedig nála van. Találkozásukkor Berta egy lezárt borítékban lévő levelet át is adott Éliásnak azzal, hogy azt továbbítsa Mihály Lenkének. Az ÁVH nyomozóinak Éliás ezentúl arról is beszámolt, hogy a szervezkedők tervei szerint a rendszerváltozás után Virág lelkész miniszteri tárcát fog kapni, a többiek pedig állami vezető hivatalát.²⁰¹²

A bizalmas nyomozásról Berta József már másnap este értesült. Maga Éliás számolt be

²⁰⁰⁶ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Jelentés. Miskolc, 1950. január 6. Tárgy: Nagybarcai MNDSz

²⁰⁰⁷ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Berta József kézzel írt vallomása. 1950. január 23.

²⁰⁰⁸ ÁBTL 3.1.9. V-30393 Varga László tanúkihallgatása. 1950. december 5.

²⁰⁰⁹ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Varga László kihallgatása. 1949. december 30.

²⁰¹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Berta József kézzel írt vallomása. 1950. január 21.

²⁰¹¹ Éliás Gábor 1949. március 18-án családi és szerelmi ügyből kifolyólag akart nyugatra szökni. Köszege a határőrség elfogta, majd első fokon hét, másodfokon négy hónap fogházbüntetésre ítélték. 1949. július 18-án tért haza. (ÁBTL 3.1.9. V-60280 Éliás Gábor kihallgatása. 1950. január 4.)

²⁰¹² ÁBTL 3.1.9. V-60280 Éliás Gábor kihallgatása. 1950. január 4.

neki kihallgatásáról, a szökés gondolatát is felvetve, azt azonban a tanító elutasította.²⁰¹³

Az Államvédelmi Hatóság Varga László és Éliás Gábor vallomása alapján 1950. január 6-án készített jelentést, amelynek érdekes módon a „Nagybarcai MNDSz” címet adták. Ez arra utal, hogy komolyabbnak gondolták az MNDSZ – mint a község legerősebb szervezete²⁰¹⁴ – nyílt konfrontációját a párttitkárral, mint a szóbeszéden alapuló szervezkedési ügyet. Mindazonáltal a jelentés írója úgy vélte, hogy a „szövetkezési csoport” valóban létezhet és azt alátámasztja azon – jegyzőkönyvekben nem szereplő – információ is, miszerint miután decemberben Gyenes Lajos puskája elvételéről panaszkodott Csikász Kálmánnak, az válaszul közölte, hogy „az még nem veszélyes, hogy a puskáját elvették, nagyobb bajban vannak ők, mert csoportjukból kilépett Éliás és félő, hogy el fogja mesélni illetékteleneknek, hogy ők mit akarnak csinálni”.²⁰¹⁵

Egy héttel később újabb fejlemény borzolta fel a kedélyeket a faluban. 1950. január 12-én új tanítónő érkezett a faluba, s mint kiderült, Berta Józsefet Sajópálfalvára helyezték át. A tanítónő érkezése nagy felháborodást okozott. A falusi MNDSZ-szervezet még aznap délután gyűlést tartott. Meghívták oda Bertát is, aki kérésükre közölte, hogy nem szeretné elhagyni Nagybarcát. A nőszervezet vezetősége a tanítóval együtt másnap a miskolci tanfelügyelőséghez utazott, ahol követelésükre elfogadták, hogy Berta a községben maradjon. Pár nappal később, január 17-én Berta Józsefet ismét berendelték felettesei Miskolcra, ahol bár pontosan nem tudni, mi történt, de azzal tért haza Nagybarcára, hogy „végem van, lecsuknak”.²⁰¹⁶

Berta József nem tévedett, Csikász Kálmánnal és Pál Andrással együtt még aznap letartóztatták és az ÁVH Miskolci Osztályára szállították. Az „összeesküvők” elhurcolása után Nagybarcán kisebb utcai csoportosulások szerveződtek, az emberek összeverődve beszélgettek a lefogásokról, nyílt ellenállás ezúttal nem alakult ki.²⁰¹⁷ A kedélyek azonban csak lassan csillapodtak. Mihály Józsefné MNDSZ-elnök – az ÁVH más forrás által alá nem támasztott jelentése szerint – továbbra sem fogadta el az új tanítónőt és igyekezett rávenni arra a szülőket, hogy gyermekeiket ne engedjék az iskolába, a tanulókat pedig arra, hogy szénnel dobálják meg a tanítónőt. Az asszonyok az új tanítót megfenyegették és a község elhagyására szólították fel. Mindebből az ÁVH azt a következtetést vonta le, hogy a Mihályné által vezetett MNDSZ teljesen szembehelyezkedett a párttal és „bomlasztó” tevékenységet fejt ki a községben. Szükségesnek tartották ezért Mihályné és társai „kiemelését”, valamint további nyomozás lefolytatását. Az MNDSZ és a Berta-féle szervezkedés ügyét egybetartozónak vélték, amit az is alátámasztani látszott, hogy a tanító kihallgatásán elismerte, hogy az asszonyok az ő „inspirálására” léptek fel az új tanítónő ellen.²⁰¹⁸ Az ÁVH bizonyítva látta, hogy Berta József állandóan szította az ellentétet a faluban és sikerrel állította szembe az MNDSZ tagjait a párttal szemben.²⁰¹⁹

A tervekkel szemben ezután a nyomozás új irányt vett és bár az MNDSZ-szál részben megmaradt, elsősorban a Virág-Berta-féle összeesküvés „feltárására” koncentrált. Érdekes módon a „főbűnös” Virág József lelkipásztor ellen nem indult eljárás. Bár egy bizonytalan, évekkel későbbi tanúvallomás szerint egy időre „le volt zárva”,²⁰²⁰ ha ez meg is történt, legfeljebb néhány napról lehetett szó.²⁰²¹ Az ÁVH komolyan vette a szervezkedés fegyveres

²⁰¹³ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Berta József kézzel írt vallomása. 1950. január 21.

²⁰¹⁴ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Csikász Kálmán kézzel írt vallomása. Dátum nélküli

²⁰¹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Jelentés. Miskolc, 1950. január 6. Tárgy: Nagybarcai MNDSz

²⁰¹⁶ ÁBTL 3.1.9. V-30393 Jelentés. Sajószentpéter, 1950. január 18.

²⁰¹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-30393 Jelentés. Sajószentpéter, 1950. január 18.

²⁰¹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Jelentés. Dátum nélküli. Bakos áv.örgy.

²⁰¹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-30393 Jelentés. Sajószentpéter, 1950. január 18.

²⁰²⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.71.d.-011/1957. Gyenes Lajos kihallgatása. 1957. október 7.

²⁰²¹ Virág Józsefet később Piliscsabára helyezték. Nyugalmazott lelkipásztorként 1955. július 12-én hunyt el Budapesten. (Budapest XII. ker. hal. 899/1955. familysearch.org /Letöltés: 2024.05.19./)

voltát, ezért az állítólagos 40 db elásott puskát keresték a faluban,²⁰²² mindhiába.

Az első napokból nem maradtak fenn kihallgatási jegyzőkönyvek, a gyanúsítottak kézzel írott vallomásai szerint kezdetben tagadtak, de legalábbis nem a koncepció szerint vallottak. Csikász Kálmán egyik – talán első – vallomásában arról számolt be, hogy közismert ellentétük okán az „összeesküvést [a] tanító úr csinálta a párttitkár ellen”, s a nőszővetség ígérte meg végül, hogy „elintézik ők a párttitkárt rövid időn belül”.²⁰²³ Csikász és Berta ekkor számoltak be arról is, hogy rádióhallgatás során merült fel a gondolat a község kommunista vezetőinek letartóztatásáról, de tagadták a kivégzés tervét, mint ahogy a fegyverrejtegetés vádját is.²⁰²⁴

A nyomozásban 1950. január 23-án történt fordulópont, a letartóztatott nagybarcaiak megtörték és egyöntetűen az ÁVH által diktált koncepció szerint vallottak. Berta József – társaival összhangban – beismerte, hogy mint „hátsó mozgató” igyekezett a község békés nyugalmit megzavarni. Vallomása szerint Virág József református lelkész 1949 június végén kérte fel, hogy kutasson fel rendszerellenes személyeket és adja tudtukra, hogy rövid időn belül szükség lesz rájuk és meg fogják kapni a feladatukat. Berta Csikász Kálmánt kérte fel, akinek már korábban Virág is szólt tervéről. A lelkész ezután közölte, hogy rövid időn belül rendszerváltozás lesz, s erre az időre a vezetésével egy legalább húsz főből álló ellenforradalmi csoportot kell létrehozni, amely a rendszerváltozás idején átveszi a hatalmat, letartóztatja a baloldaliakat és kivégzés céljából átadja őket a megszállóknak. A lelkész egyúttal arról is beszélt, hogy a fegyvereket fog beszerezni, azok időben rendelkezésre fognak állni és hét héten belül minden „kész lesz”. Berta ezután Csikász Kálmánhoz ment, ahol Pál András jelenlétében számolt be a hallottakról, majd megtárgyalták, kiket kellene letartóztatniuk a rendszerváltozás idején. Virág Józseffel csak 1949 augusztus végén váltott szót ismét a szervezkedésről, amikor a lelkész bejelentette, hogy „valami hiba csúszott be a dolgokba, mert a fegyverek még mindig nem érkeztek meg, holott már régen meg kellett volna jönniük.” A korábban felvett jegyzőkönyvektől eltérve, egy új koncepció elemként Berta azt is bevallotta, hogy néhány nappal később egy feladó feltüntetése nélküli levelet kapott. A levelet Sziert László küldte Budapestről, akit vallomásában tévesen miniszteri tanácsosként tüntetett fel.²⁰²⁵ Elmondása szerint Sziert arról tájékoztatta a levélben, hogy két hét múlva Nagybarcára érkezik, s akkorra a Virág által közölt személyeket hívja össze. Sziert azt is bejelentette, hogy minisztériumi szolgálati helyén a szervezkedést már megkezdte. Berta a levelet megsemmisítette, majd felkereste Virágot és közölte vele, hogy egyelőre még csak Csikász Kálmánt és Pál Andrást szervezte be. A lelkész ezt kevesellte, ezért utasította, hogy a szervezést teljes erővel folytassák. Berta zsef másnap futott össze az utcán Éliás Gáborral, akinek beszélt az összeesküvésről. A Sziert-féle találkozóra nem került sor, de Berta később is rendszeresen találkozott Csikász Kálmánnal és Pál Andrással, miközben Virággal egyedül ő tartotta a kapcsolatot. Virágot csak november végén látogatta meg ismét, ekkor a lelkész közölte vele, hogy „a fegyverek már nem érkeznek meg, mivel a politikában nagy változások állottak be” és hogy az amerikai rádió közlése szerint „egyelőre várni kell”. Berta ezt csalódottan közölte társaival, akik ekkor már bánták, hogy belefogtak a szervezkedésbe, hiszen a faluban már sokan beszéltek róluk. Berta ezután mintegy két héttel később találkozott utoljára Virággal, akinek érdeklődésére közölte,

²⁰²² HU-MNL-BAZML-XXV.71.d.-011/1957. Gyenes Lajos kihallgatása. 1957. október 7.

²⁰²³ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Csikász Kálmán kézzel írt vallomása. Dátum nélküli

²⁰²⁴ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Csikász Kálmán kézzel írt vallomása. Dátum nélküli; ÁBTL 3.1.9. V-60280 Berta József kézzel írt vallomása. 1950. január 21.

²⁰²⁵ Sziert László 1945 februárjában a Nemzeti Parasztpárt pártszervező titkáráként alakította meg a párt nagybarcai szervezetét és a helyi nemzeti bizottságot. 1945 márciusától a párt megyei szervezője, de mellette részt vett a megyei rendőrség szervezésében is, majd a parasztpárt küldötteként a Miskolci Nemzeti Bizottság titkára és Borsod vármegye törvényhatóságának a tagja lett. 1946 őszén lemondott funkcióiról és Budapestre költözött. 1949-ben az aszódi, majd a budapesti fiúnevelő intézetnél dolgozott, majd elbocsátották és munkanélküli lett. (ÁBTL 3.1.9. V-60280 Sziert kézzel írt vallomása. Dátum nélküli.)

hogy csak hárman vannak a szervezkedésben és egy lépést sem tesznek egyelőre a tagság bővítése érdekében. Berta vallomása során azt is elismerte, hogy az ÁVH nyomozásáról értesülve kérte áthelyezését, miután azonban Sajópálfalára helyezték, ahova nem volt kedve elköltözni, bujtotta fel az MNDSZ-asszonyokat maradása érdekében. Készséggel elismerte azt is, hogy a falu asszonyai és az MNDSZ teljesen az ő befolyása alatt állt, hátulról irányította őket a saját céljai és a köznyugalmat fölzavarása érdekében. Vallomása szerint úgy igyekezett a lakosságot a párt és a párttitkár elleni hangolni, hogy „az asszonyok észre sem vették, hogy mire” használja fel őket. Egyedül azt tagadta, hogy Gyenes Lajost ő bujtotta volna fel az EPOSZ teaestjén.²⁰²⁶

Az ÁVH Miskolci Osztályán tehát az államellenes falusi szervezkedést egy országos összeesküvés koncepciójába ágyazták be, amely Szent László volt nagybarcai parasztpárti vezetőhöz kötődött. A koncepciógyártók azonban hibáztak, Szent személye nem volt alkalmas arra, hogy egy országos szervezkedési ügryhöz felhasználják. Az egykori parasztpárti megyei szervező 1946 óta nem foglalkozott politikával és bár Budapesten lakott, sosem dolgozott minisztériumban, sőt hónapok óta állás nélküli volt. A fővárosból Miskolcra előállított Szent csupán arról tudott beszámolni, hogy 1949 nyarán és őszén valóban levelezési kapcsolatban állt Berta Józseffel és Virág József lelkésszel, de az nem összeesküvésről szólt: Berta bútorokat kívánt tőle vásárolni, míg a lelkész tartozott neki.²⁰²⁷ Az ÁVH Miskolci Osztálya ettől függetlenül a nyomozati iratokat 1950. január 27-én a Szent-vonal hangsúlyozásával terjesztette fel a budapesti központba.²⁰²⁸

Kivizsgálás helyett internálás

1950. január 27-én Berta Józsefet, Csikász Kálmánt és Pál Andrást a fővárosba, az Andrássy út 60. szám alatti ÁVH-központba szállították. A nagybarcaiak mindössze egyetlen napot töltöttek az épületben. Az ÁVH székházában a jelek szerint a falusi összeesküvés ügyet nem tartották elég komolynak ahhoz, hogy érdemi energiát fektessenek bele, ezért – a Szent-vonal figyelmen kívül hagyásával – a részletes kivizsgálás és a nyomozás folytatása helyett még aznap a gyanúsítottak rendőrhatalósági őrizet alá helyezéséről határoztak,²⁰²⁹ míg Szentet vélhetően szabadlábra helyezték.

1950. január 28-án a nagybarcaiakat Kistarcsára internálták. 1950. október 3-án Pál Andrást, október 25-én Csikász Kálmánt, majd ismeretlen időben Berta Józsefet innen Recskre szállították, ahol közel három évig raboskodtak.²⁰³⁰ 1952-ben két alkalommal is felmerült, hogy bíróság elé állítják őket,²⁰³¹ arra azonban csak az internálótáborok 1953 nyarán történt megszüntetésével összefüggésben került sor. 1953. július 22-én készült javaslat Berta József és társai őrizetbe vételére és a Budapesti Államügyészségnek való átadására.²⁰³² 1953 augusztus elején Recskén ismét kihallgatták őket, amely során „őszinte” beismerő vallomást tettek,²⁰³³ majd 1953 augusztusában mindannyiukat visszaszállították Kistarcsára, ahol megkezdődött a per előkészítése. A vád alapját a gyanúsítottaknak az ÁVH-n egymás ellen tett vallomásai

²⁰²⁶ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Berta József kihallgatása. Miskolc, 1950. január 23.

²⁰²⁷ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Szent kézzel írt vallomása. Dátum nélküli.

²⁰²⁸ ÁBTL 3.1.9. V-60280 ÁVH Miskolc Osztálya 357/2-1950. ÁVH. sz. átirata. Miskolc, 1950. január 27.

²⁰²⁹ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Javaslat Csikász Kálmán internálására. 1950. január 27.

²⁰³⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.71.d.-011/1957. Pál András kihallgatása. 1957. október 7.; Csikász Kálmán kihallgatása. 1957. október 7.

²⁰³¹ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Jelentés. Recsk, 1952. augusztus 11. Tárgy: Csikász Kálmán ügye; Jelentés. Budapest, 1952. november 18. Tárgy: Pál András és társai ügye

²⁰³² ÁBTL 3.1.9. V-60280 Jelentés. Budapest, 1953. július 22. Tárgy: Berta József és társai internáltak ügyében

²⁰³³ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Csikász Kálmán kihallgatása. Recsk, 1952. augusztus 7.; ÁBTL 3.1.9. V-60280 Jelentés. Recsk, 1952. augusztus 11. Tárgy: Berta József ügye

képezték.²⁰³⁴ A bírósági tárgyalást ugyancsak Kistarcsán tartották. A tárgyaláson tanúk nem voltak jelen, a bíró csupán felolvasta a kihallgatási jegyzőkönyveket. A vádlottaknak néhány kérdést feltettek ugyan, de részletesen nem hallgatták meg őket, védekezésük előadására csak az utolsó szó jogán volt lehetőségük. Bár Bertáékat kirendelt ügyvéd védte, vele nem volt lehetőség szót váltani.²⁰³⁵ Csikász Kálmán visszaemlékezése szerint az egész tárgyalás mindössze 10-15 percig tartott.²⁰³⁶

A Budapesti Megyei Bíróság dr. Jónás Béla tanácselnök vezetésével 1953. szeptember 7-én zárt tárgyalás során, népi demokratikus államrend elleni szervezkedésben való tevékeny részvétel büntette miatt Berta Józsefet 10, Csikász Kálmánt 7, Pál Andrást 6 év börtönre ítélte.²⁰³⁷ Az ítélethirdetés után az elítéltek három napig a Markó utcai fogházban raboskodtak, majd Csikász Kálmán Márianosztrára, Pál András és Berta József Várpalotára került. Minthogy az elsőfokú ítélet ellen mindhárom vádlott fellebbezett, a Legfelsőbb Bíróság dr. Lázár Miklós által vezetett tanácsa 1953. november 3-án tárgyalta ügyüket. A bíróság jogerős ítéletével egyedül Pál büntetését enyhítette 4 év 6 hónap börtönre arra hivatkozva, hogy szegényparaszti származású, aki jóval idősebb sógora és a tanító befolyása alá került.²⁰³⁸

Utóélet

Pál András büntetését ezt követően Várpalotán töltötte, ahol szénbányában dolgoztatták, 1954. február 23-án szabadult.²⁰³⁹ Csikász Kálmán 1953. október 30-ig raboskodott Márianosztrán, majd a csolnoki rabtáborba került, ahonnan 1956. március 7-én engedték haza.²⁰⁴⁰ Berta József szabadult utoljára, őt bár egyes adatok szerint már 1956. június 16-án szabadlára helyezték Várpalotáról,²⁰⁴¹ az ügyét felülvizsgáló bizottság csak 1956. július 10-én tett javaslatot arra, hogy 130%-os munkateljesítményére és arra való figyelemmel, hogy az eddig elszenvedett büntetése cselekményével arányban áll, feltételes szabadlára helyezték.²⁰⁴²

Hazatérve Csikász Kálmán a saját földjén dolgozott, s emellett alkalmi fuvarozással foglalkozott, míg Pál András a bánfalvai köszénbányában helyezkedett el.²⁰⁴³ Berta József Miskolcra költözött,²⁰⁴⁴ utóbb évtizedekig Fancsalon volt igazgató-tanító.²⁰⁴⁵ Az 1956-os forradalom idején Pál Andrást és Csikász Kálmánt bevásárlották a nagybarcai községi munkástanácsba, sőt Pál 1956. október 31-én annak elnökhelyettese lett, november 28-ától pedig néhány napig a községi tanács elnökeként állt a falu élén.²⁰⁴⁶

A nagybarcai szervezkedési ügyben az 1956-os forradalom utáni megtorlás időszakában újabb fordulat következett be. A Legfőbb Ügyészség Politikai Főosztálya 1957. szeptember 24-én elrendelte a tanúk és az elítéltek újbóli kihallgatását. Az utasítás arra utal, hogy tisztában voltak az eljárás koncepcióos voltával: „Nevezettek kötetlenül mondjanak el mindent, amit a Virágh-Berta fél szervezkedésről tudnak, de jelöljék meg, hogy értesüléseik személyes tapasztalaton, vagy hallomáson alapulnak-e. Nyilatkozzanak arra vonatkozólag is, hogy ez ügyben már tettek-e vallomást, ha igen, akkor ugyanazokat mondták-e jegyzőkönyvbe, amit

²⁰³⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.71.d.-011/1957. A Legfőbb Ügyészség Politikai Főosztálya levele a Megyei Ügyészségnek. 1957. szeptember 24.

²⁰³⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.71.d.-011/1957. Pál András kihallgatása. 1957. október 7.

²⁰³⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.71.d.-011/1957. Csikász Kálmán kihallgatása. 1957. október 7.

²⁰³⁷ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Budapesti Megyei Bíróság B.III.0023577/1953-4. sz. ítélete

²⁰³⁸ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Legfelsőbb Bíróság B.IV.001364/1953/8. sz. ítélete

²⁰³⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.71.d.-011/1957. Pál András kihallgatása. 1957. október 7.

²⁰⁴⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.71.d.-011/1957. Csikász Kálmán kihallgatása. 1957. október 7.

²⁰⁴¹ HU-MNL-BAZML-XXXV.6. 11. ö.e. (1960)

²⁰⁴² ÁBTL 3.1.9. V-60280 Berta József ügyének felülvizsgálata. 1956. július 10.

²⁰⁴³ HU-MNL-BAZML-XXV.71.d.-011/1957. Gyenes Lajos kihallgatása. 1957. október 7.

²⁰⁴⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.71.d.-011/1957. Éliás Gábor kihallgatása. 1957. október 7.

²⁰⁴⁵ Monos Márta: Józsi bácsi „bűne”. Észak-Magyarország, 1983. június 4.

²⁰⁴⁶ ÁBTL 3.1.9. V-60280 Határozat Pál András anyagának felülvizsgálatáról. Miskolc, 1964. december 1.; ÁBTL 3.1.9. V-30393 Határozat Csikász Kálmán anyagának felülvizsgálatáról. 1965. szeptember 24.

most. Amennyiben eltérés van, indokolják.”²⁰⁴⁷

Az utasítás alapján 1957. október 7-én került sor a két egykori tanú, Gyenes Lajos és Éliás Gábor, valamint Pál András és Csikász Kálmán volt elítéltek kikérdezésére. Berta megkeresésére ismeretlen okból ekkor nem került sor. Éliás fenntartotta korábbi állításait,²⁰⁴⁸ a többiek azonban merőben másként nyilatkoztak. Gyenes közölte, hogy a „partizán csapat” létrehozásáról csak később hallott, 1950-es kihallgatása során csupán arról számolt be, hogy Csikász Kálmán az italboltban többek előtt egy szervezet létrehozásról beszélt, amely fékpuskákat fog kapni és lögyakorlatokat fog tartani, ez azonban a kommunista párt által létrehozott, s minden kisebb településen előbb-utóbb meghonosított „Szabadságharcos szövetség” volt.²⁰⁴⁹ Csikász Kálmán és Pál András pedig egyöntetűen cáfolták a vádakát, s vallomásaikból kiderült: személyes ellentétek és bosszúvágy vezetett odáig, hogy egy nem létező szervezkedés miatt évekre lecsukták őket. Csikász Kálmán ismét hangsúlyozta, hogy kocsamárosként – ki nem fizetett számlák miatt – nézeteltérései voltak Szabó Lajos akkori községi párttitkárral, aki válaszul elhurcolással fenyegette meg.²⁰⁵⁰ Pál András pedig kiemelte, Berta József tanító ugyanazon leánynak udvarolt, mint a községi DISZ-titkár. Úgy vélték, hogy a községi párt vezetőivel való haragos viszonyuk miatt került sor közöttük arra a beszélgetésre 1949-ben, amely során kijelentették, hogy el kellene őket távolítani és egy rendszerváltozás esetén „gondoskodni kellene róla, hogy ezek börtönbe kerüljenek”.²⁰⁵¹

Az ügyészségi vizsgálat eredményéről szóló határozat nem ismert, bizonyos azonban, hogy felmentésükre ezúttal sem került sor. Pál András csak 1970-ben, törvényi rendelkezés alapján, mentesült a büntetett előélethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alól.²⁰⁵²

Következtetések

A nagybarcai szervezkedési ügy számos kérdésre felhívja a figyelmet. Egyrésről kiviláglik, hogy míg a nagyobb településeken legkésőbb 1948-ig a kommunista párt ténylegesen átvette a hatalmat, addig az a rokoni szálaktól erősen átítatott, az egyházakhoz nyíltan kötődő vidéki közösségek esetében ez jóval nagyobb nehézséget jelentett. A Berta-Virág-féle „összeesküvés” egy községi belharc történelmi lenyomatának tekinthető, amelynek keretében a tradicionális falusi társadalomban sem tekintéllyel, sem népszerűséggel nem bíró párttitkár, illetve pártvezetés a kommunista erőszakszervezet (ÁVH) adta előnyöket felhasználva igyekezett sorait megerősíteni, közéleti ellenlábasait félreállítani, vagy pedig megfélemlíteni. Ennek lett Nagybarcán áldozata a helyi tanító, a fűszeres-kocsamáros és egy köztisztletben álló gazda, az egyik legfontosabb cél azonban a helyi MNDSZ-szervezet és általában véve a református közösség megregulázása volt. Az „ügy” helyi jellegét mutatja, hogy azzal az ÁVH központja érdemben nem foglalkozott, s a gyanúsítottakat „csupán” internálták. A nagybarcaiak esete azonban arra is rávilágít, hogy az internálótáborok felszámolása során indított büntetőeljárásokat még a „hagyományos”, koncepciós szellemben vezették le. Bár a Nagy Imre-kormány által megindított pozitív politikai változások megkezdődtek, a kistarcsai internálótáborban lefolytatott bírósági pereknél ez még nem mutatkozott meg.

²⁰⁴⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.71.d.-011/1957. A Legfőbb Ügyészség Politikai Főosztálya levele a Megyei Ügyészségnek. 1957. szeptember 24.

²⁰⁴⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.71.d.-011/1957. Éliás Gábor kihallgatása. 1957. október 7.

²⁰⁴⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.71.d.-011/1957. Gyenes Lajos kihallgatása. 1957. október 7.

²⁰⁵⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.71.d.-011/1957. Csikász Kálmán kihallgatása. 1957. október 7.

²⁰⁵¹ HU-MNL-BAZML-XXV.71.d.-011/1957. Pál András kihallgatása. 1957. október 7.

²⁰⁵² ÁBTl 3.1.9. V-60280 Pál András bűnügyi kérdőjegye, 1973. február 6.

VI. 5. A borsodnádasi Titán szervezkedés

1953 októberében állampolgári bejelentés érkezett egy borsodnádasi szervezkedésről. A bejelentőt, majd a csoport egy másik tagját az Államvédelmi Hatóság beszervezte, s ettől kezdve az Erdei István lemezgyári munkás által vezetett mozgalom az államvédelem szoros ellenőrzése alatt bontogatta szárnyait. Az eredeti ügynöki jelentések sajnos nem maradtak fenn, ezért a csoport történetét az alábbiakban a vizsgálati és a bírósági iratok segítségével tekintjük át.

Amerikai rádiók hatása alatt

A harmincas évei elején járó Erdei István Újvidékről származott és 1947 óta élt Borsodnádson, ahol a lemezgyárban dolgozott darukormányosként. A férfi még 1947-ben belépett a Szociáldemokrata Pártba, majd onnan átigazolták a Magyar Dolgozók Pártjába. Erdei – akit határozott fellépésű, komoly és barátságos” személyiségként ismertek – élénken érdeklődött a politika iránt. Rendszeres látogatója és aktív hozzászólója volt a párttaggyűléseknek,²⁰⁵³ de gyakran politizált munkatársaival és rendszeres hallgatója volt a nyugati rádiók adásainak is. A folyton közeli rendszerváltozást harsogó²⁰⁵⁴ Amerika Hangja és a Szabad Európa Rádió rendkívül nagy hatással volt rá, mint ahogy kollégáira is.²⁰⁵⁵ 1953 nyarán munkatársaival a volt Gedeon-féle vendéglőben folytatott beszélgetés során Kormos Birka Ferenc hengerész vetette fel, hogy hozzanak létre egy szervezkedést arra az esetre, hogy ha a nyugati államok „felszabadítják” Magyarországot, legyen, aki biztosítja a rendet.²⁰⁵⁶ A jelenlévők, Erdei István, Ficzer János, Kovács Egri János és Csizmár Mihály²⁰⁵⁷ egyetértettek felvetésével, így elhatározták, hogy rendszerellenes szervezkedést alapítanak,²⁰⁵⁸ amelybe a környező községekből is beszerveznek egy-két embert.²⁰⁵⁹ A csoport – amelyet ekkor még nem kereszteltek el – vezetőjének Kormos Birka Ferencet választották.²⁰⁶⁰

Erdei István még 1953 nyarán hozzákezdett a szervezéshez. Elsőnek Zeitlinger Géza borsodnádasi szerelő előmunkást, volt „horthysta” honvéd századost kérte fel, aki bár hajlandó volt csatlakozni, kikötötte, hogy „tevéleges szerepet” nem vállalhat, mert „ő, mint volt századost figyelik”.²⁰⁶¹ Erdei később – Csizmár Mihály javaslata alapján²⁰⁶² – lemezgyári munkatársát, Csanádi Jánost²⁰⁶³ szervezte be, majd Érsek Márton borsodnádasi földművest. 1953 őszén ugyancsak egyik lemezgyári munkatársát, a 29 éves Ivády P. Lászlót²⁰⁶⁴ nyerte meg a mozgalomnak. Ivády 1954 tavaszán szülőfalujára is kiterjesztette a szervezkedést Ivády László Kázmér 34 éves gazdálkodó megnyerésével.²⁰⁶⁵ Ivády László Kázmért 1955 májusában

²⁰⁵³ ÁBTL 3.1.9. V-141423. Erdei István környeztanulmánya. 1953. december 5.

²⁰⁵⁴ ÁBTL 3.1.9. V-141423/1. 93. Kovács Gyula (Birkás) kihallgatása. 1955. szeptember 28.; ÁBTL 3.1.9. V-141423. 74. Erdei István kihallgatása. 1955. szeptember 5.; Révai József hatalmas beszéde az imperialisták politikájának csődjéről és a békétábor növekvő erejéről. In: Kis Újság, 1949. október 4. 2.; Gombakertészek. In: Népiújság, 1955. január 9. 5.

²⁰⁵⁵ ÁBTL 3.1.9. V-141423. Erdei István kihallgatása. 1955. szeptember 1.;

²⁰⁵⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955/27. sz. tárgyalási jegyzőkönyv. 3.

²⁰⁵⁷ Vezetékneve az iratokban Csirmaz formában is előfordult.

²⁰⁵⁸ ÁBTL 3.1.9. V-141423. Erdei István kihallgatása. 1955. augusztus 12.

²⁰⁵⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955. sz. ítélet

²⁰⁶⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955/27. sz. tárgyalási jegyzőkönyv. 3.

²⁰⁶¹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955. sz. ítélet

²⁰⁶² HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955/27. sz. tárgyalási jegyzőkönyv. 4.

²⁰⁶³ A Csanádi Kántor János néven is előfordul, kántor foglalkozása után ugyanis ragadványnevével együtt említették. (ÁBTL 3.1.9. V-141423. Erdei István kihallgatása. 1955. augusztus 18.)

²⁰⁶⁴ Az iratokban Ivády Páldeák László néven is előfordul, nevét aláírása szerint használjuk.

²⁰⁶⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955. sz. ítélet

Erdei két alkalommal is felkereste és megbízta a községi szervezet kiépítésével,²⁰⁶⁶ ez azonban nem valósult meg.

Erdei később is folytatta a tagszervezést, 1954 tavaszán Kovács Gyula²⁰⁶⁷ 41 éves borsodnádasi „kulákot” és annak javaslatára 1955 tavaszán Kovács Birkás Emil 37 éves borsodnádasi gyári munkást²⁰⁶⁸ és Érsek Kovács Emilt szervezte be. Érsek később maga is bővítette a csoport létszámát a Tarnaleleszen lakó Ujlaki Lajos darukormányos csatlakoztatásával.²⁰⁶⁹

Erdei István beszervezte Járdánházán lakó barátját, Berencsi Zoltánt is. Az ekkor mindössze 18 éves Berencsi az Ózdi Kohászati Üzemekben dolgozott revizorként, emellett DISZ-titkár volt, s hamarosan belépett a pártba is. Ennek ellenére a szervezkedés egyik motorja let és még 1953-ban beszervezte Rácz János vajácsi tanítót, majd 1954 decemberében a „kulák” származású Vörös Kálmán járdánházai segédmunkást és a 44 éves Fábíán Dezső csernelyi erdészt. Fábíán utóbb ugyancsak a szervezet lelkes tagja lett, s maga is újabb taggal gazdagította csoportjukat, 1955-ben Ősz József somsályi bányamozdonyvezetőt (1945 előtt rendőrségi nyomozó) csatlakoztatta a mozgalomhoz.²⁰⁷⁰

„Bányai”, „Csiszoló” és a Titán

A sikeresen meginduló tagszervezés hamar az ÁVH tudomására jutott. A Berencsi Zoltán által beszervezett Rácz János tanító 1953. október 1-jén tett bejelentést az Államvédelmi Hatóság felé, miszerint Borsodnádasi településen és környékén illegális szervezkedés működik, amelynek „szálai elnyúlnak a Párt-Központba, minisztériumba és Nyugat-Németországba is”. Az összeesküvés komolynak tűnt, hiszen a tanító szerint az öt csatlakozásra felszólító Berencsi Zoltán tájékoztatta arról, hogy „a szervezet feladata demokráciaellenes propaganda terjesztése, fegyverek gyűjtése és adott alkalom esetén diverziós cselekmények elkövetése”. Ennek hatására az ÁVH-n „Nádasi” fedőnéven csoportdossziét nyitottak és azonnal megkezdték a nyomozást. A bejelentőt „Bányai” fedőnéven beszervezték, s ettől kezdve a borsodnádasi szervezkedés az ÁVH ellenőrzése alatt folytatta tevékenységét. A titkos nyomozás hamar meghozta az első eredményt, 1953. október 29-én Berencsi Zoltán „Bányai” ügynöknek bemutatta a szervezet vezetőjét, Erdei Istvánt, s a két személy között jó nexus alakult ki. Az ügynök gyakorta találkozott a vezetővel, nem egyszer lakásaikon keresték fel egymást és vitatták meg a szervezkedés aktuális kérdéseit.²⁰⁷¹

A szűk körű személyes találkozók mellett csoportos megbeszélésekre is sor került. Erdei István a következő két évben nyolc alkalommal hívta össze a szervezkedés tagjait a célok és feladatok megvitatása, valamint az új tagok bemutatása céljából.

Az első találkozót 1953. december 10-én tartották egy – a Járdánházához tartozó – Vajács melletti lakatlan tanyán. Az eseményre 20-25,²⁰⁷² más információ szerint nyolc személy volt hivatalos, a meghívottak közül azonban csak négyen jelentek meg, így Erdei István, Berencsi Zoltán, Tóth Árpád és az ügynök, Rácz János. A találkozón aktuális politikai kérdéseket vitattak meg.²⁰⁷³

A beszélgetésről – miként korábban is – „Bányai” beszámolt megbízóinak, az ÁVH azonban az ügynök által kapott „egyoldalú jelentéseket” ellenőriztetni kívánta, ezért az újdonsült hálózati személy mellé párhuzamos ügynökséget épített ki. Tóth Árpád járdánházai lakost kihallgatták, majd „Csiszoló” néven beszervezték és ettől kezdve a két ügynököt

²⁰⁶⁶ ÁBTL 3.1.9. V-141423/1. „Nádasi” fedőnevű csoportdosszié realizálási javaslata. 1955. július 9.

²⁰⁶⁷ Az iratokban Kovács Birkás Gyula néven is előfordul, nevét aláírása szerint használjuk.

²⁰⁶⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955. sz. ítélet

²⁰⁶⁹ ÁBTL 3.1.9. V-141423. Erdei István kihallgatása. 1955. augusztus 18.

²⁰⁷⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955. sz. ítélet

²⁰⁷¹ ÁBTL 3.1.9. V-141423/1. „Nádasi” fedőnevű csoportdosszié realizálási javaslata. 1955. július 9.

²⁰⁷² Uo.

²⁰⁷³ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955/27. sz. tárgyalási jegyzőkönyv. 5.

egymással kontrollálták. Az ügynökök hamar érdekes információkkal szolgáltak. Így kiderült, hogy a szervezet két tagja – Berencsi Zoltán és Fábián Gyula – fegyvert rejteget, Berencsi Zoltán pedig diverziós akcióra, vonat kisiklására tett javaslatot.²⁰⁷⁴ Mint utóbb a bíróság megállapította, Berencsi emellett vasúti szerelvények, vagy gázgenerátor, míg Fábián Dezső híd robbantását is javasolta, Erdei István azonban egyáltalán nem helyeselte ötleteiket és arra hivatkozva, hogy ezzel a társadalomnak is kárt okoznak,²⁰⁷⁵ határozottan elutasította az efféle javaslatokat.²⁰⁷⁶

A második találkozót 1954. május 7-én Rácz János járdánházai lakásán tartották. Az összejövetelen – amelyen Rácz mellett Erdei István, Berencsi Zoltán, Ivády László és Tóth Árpád vettek részt – a röpcédulázás lehetőségeit vitatták meg.²⁰⁷⁷

A harmadik összejövetelen – amelyet 1954 nyarán Erdei István borsodnádasi lakásán tartottak – Erdei, Berencsi, Ivády P. László, Rácz János és Kovács Gyula vettek részt. A találkozót az új tagok – Ivády és Kovács – megismerése céljából hívták össze. Erdei felkérésére ekkor Kovács Gyula vállalta, hogy Borsodnádason csoportot szervez és az élére áll. A beszélgetés során szóba került a nyugati kapcsolatok kiépítésének kérdése. A szervezkedés tagjai között már korábban is többször szóba került, hogy szökés útján kellene külföldi támogatást szerezniük. Minthogy Ivády P. László személyes okok miatt az emigráción gondolkodott, úgy döntöttek, segítenek neki kijutni az országból. Az volt a tervük, hogy Ivádyval a parasztság helyezettére, az adókra és a beszolgáltatásra²⁰⁷⁸ vonatkozó híreket juttatnak ki, amelyeket aztán egy „nyugati rádió” fog leköszölni. Erdei megígérte, hogy a szökéshez térképet szerez.²⁰⁷⁹ Ennek érdekében később Zeitlinger Gézától és szomszédjától, Katzendorfer Zoltán²⁰⁸⁰ vegyész-mérnöktől egy térképet kért, illetve egy térképvázlat elkészítését²⁰⁸¹ és bár erre mindketten ígéretet tettek, az mégsem teljesült.²⁰⁸²

Kovács Gyula sem teljesítette feladatát, a javaslatára beszerezett Kovács Birkás Emil viszont – a bíróság megállapítása szerint – Oravecz Barnabás balatoni lemezgyári munkást vonta be a szervezkedésbe és utóbb a borsodnádasi csoport vezetőjének nevezte magát.²⁰⁸³

A nyugati kapcsolatteremtési szándékról „Bányai” és „Csiszoló” is beszámolt az ÁVH-nak, a történetet azonban mindketten jelentősen kiszínezték. Jelentéseik szerint Ivádynak egy másik – meg nem nevezett – személlyel együtt az lett volna a feladata, hogy „valamely nyugati hírszerző szervvel, valamint a nyugati magyar emigrációval” vegye fel a kapcsolatot abból a célból, hogy „anyagi – fegyver és egyéb – támogatást szerezzenek”. „Bányai” – meg nem erősített – jelentése szerint a szökés megszervezése és támogatása érdekében Erdei több alkalommal beszélt Devánszki Ignác borsodnádasi római katolikus plébánossal, aki tudomással bírt a szervezkedésről és aki megígérte, hogy a szökést érdekében a megfelelő iratokat be fogja szerezni.²⁰⁸⁴

A szervezkedés negyedik találkozója 1954. június 12-én Ficzer János kérésére került sor, aki meg kívánta ismerni a szervezkedés új tagjait. Az Erdei István által az ún. „Balatontetőre” szervezett találkozón Erdei István, Berencsi Zoltán, Ivády P. László, Ficzer János, valamint a két ügynök, Rácz János és Tóth Árpád vett részt. Beszélgetés közben

²⁰⁷⁴ ÁBTL 3.1.9. V-141423/1. „Nádasi” fedőnevű csoportdosszié realizálási javaslata. 1955. július 9.

²⁰⁷⁵ ÁBTL 3.1.9. V-141423. Erdei István kihallgatása. 1955. augusztus 23.

²⁰⁷⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955. sz. ítélet

²⁰⁷⁷ ÁBTL 3.1.9. V-141423/1. „Nádasi” fedőnevű csoportdosszié realizálási javaslata. 1955. július 9.

²⁰⁷⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955/27. sz. tárgyalási jegyzőkönyv. 5.

²⁰⁷⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955/27. sz. tárgyalási jegyzőkönyv. 4.

²⁰⁸⁰ Erdei előtte is felfedte a mozgalmat, ő azonban – bár vissza sem utasította – nem csatlakozott hozzájuk. (HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955. sz. ítélet)

²⁰⁸¹ ÁBTL 3.1.9. V-141423. Erdei István kihallgatása. 1955. augusztus 16.

²⁰⁸² HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955. sz. ítélet

²⁰⁸³ Uo.

²⁰⁸⁴ ÁBTL 3.1.9. V-141423/1. „Nádasi” fedőnevű csoportdosszié realizálási javaslata. 1955. július 9.

felmerült az egyházzal való kapcsolatfelvétel kérdése,²⁰⁸⁵ majd a lassú tagszervezés okán a szervezet kiszélesítéséről határoztak. Ennek érdekében úgy döntöttek, hogy a környező községekben egy-két embert fognak csatlakoztatni, de nem kívánják szervezetüket túlságosan kiszélesíteni: „Inkább kevesebbet kell beszervezni, de megbízható tagokat.” – vallották.²⁰⁸⁶ Ügynöki jelentés szerint Ivády P. László ugyanekkor fegyverek beszerzésére is tett javaslatot.²⁰⁸⁷ A találkozón komolyan felmerült, hogy – a parasztságot megcélózva – röplapozáshoz kezdjenek hozzá. A röplap – nem véglegesített – szövege a következő volt: „Magyarok csatlakozzatok a Titán ellenállási mozgalom mögé és harcoljatok a népelnyomó rendszer ellen.”²⁰⁸⁸ Minthogy írógép nem állt a rendelkezésükre, úgy döntöttek, hogy más módon oldják meg a sokszorosítás problémáját. Erdei István vállalta, hogy ólomból fog kiönteni betűket, míg Berencsi és Rácz azt, hogy gumitalpból fognak kivágni betűket.²⁰⁸⁹ Erdei István később egy T betűt öntött, Berencsi Zoltán pedig gumiból az „A” és „Z” betűket készítette el,²⁰⁹⁰ a sokszorosításhoz szükséges készlet azonban sosem készült el.

1954. december 14-én Berencsi Zoltán lakásán tartották az ötödik találkozót. A találkozón a házigazdán kívül Erdei István, Tóth Árpád, Vörös Kálmán, Rácz János és Fábián Dezső vett részt. Erdei István ekkor – arra hivatkozva, hogy eddig csak ő irányított – háromtagú bizottság megválasztásra tett javaslatot, amely testület a szervezet vezetésére, illetve községekben lévő falufelélősök irányítására lett volna hivatott. A jelenlévők a bizottság tagjaiul Erdeit, Rácz Jánost és Fábián Dezsőt, póttagnak pedig Tóth Árpádot választották meg.²⁰⁹¹ A beszélgetés során Fábián javasolta, hogy röpcéduláik szövegével a parasztságot célozzák meg, ezért követeljék a parasztság jogait és a magántulajdon „szent és sérthetetlen” voltát.²⁰⁹² A találkozó során az új tagként jelenlévő Fábián Dezső számos kérdést feltett: vannak-e felső kapcsolataik, illetve mi a szervezkedés neve? Erdei válaszában közölte, hogy nincsenek felső kapcsolataik, a szervezkedést munkások alkotják, a szervezet neve pedig „Titán”.²⁰⁹³ Fábián Dezső javasolta, hogy a mozgalmat magasabb körök – pl. egy professzor – felé is próbálják kiterjeszteni, majd pedig – hálózati jelentések szerint – arra tett javaslatot, hogy alakítsanak egy „büntető különítményt”,²⁰⁹⁴ egy „kommunistákat felszámoló” csoportot, amelynek az volna a feladata, hogy a rendszerváltozás után a vezető funkcióban lévő kommunistákat összeszedjék és a bíróságnak átadják.²⁰⁹⁵ Végül arról beszélgettek, hogy a tagok milyen szólíthatják egymást és Fábián javaslatára a „kenyeres pajtás” megszólítás mellett döntöttek.²⁰⁹⁶

Hatodik alkalommal, 1955. január 15-én a borsodnádasdi szövetkezeti kocsma egy fülkeszerű helyiségében találkoztak. Az összejövetelt Kormos Birka Ferenc kérésére hívták össze a tagok megismerése céljából, azonban végül – további négy meghívott mellett – ő maga sem jelent meg azon. Az Erdei István, Berencsi Zoltán, Rácz János, Fábián Dezső, Tóth Árpád és Ósz József részvételével, sörözés közben tartott beszélgetésen Ósz javasolta, hogy a szervezetet sejtyszerűen építsék fel, majd elmondta, hogy „nekik is volt egy illegális szervezetük,

²⁰⁸⁵ Uo.

²⁰⁸⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955/27. sz. tárgyalási jegyzőkönyv. 5.

²⁰⁸⁷ ÁBTL 3.1.9. V-141423/1. Jelentés. „Nádasdi” fedőnevű csoportdosszié realizálási javaslata. 1955. július 9.

²⁰⁸⁸ ÁBTL 3.1.9. V-141423/2. Berencsi Zoltán kihallgatása. 1955. augusztus 11.

²⁰⁸⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955/27. sz. tárgyalási jegyzőkönyv. 5.; ÁBTL 3.1.9. V-141423. Erdei István kihallgatása. 1955. augusztus 12.

²⁰⁹⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955. sz. ítélet

²⁰⁹¹ ÁBTL 3.1.9. V-141423/2. Berencsi Zoltán kihallgatása. 1955. augusztus 13.

²⁰⁹² ÁBTL 3.1.9. V-141423/2. Berencsi Zoltán kihallgatása. 1955. augusztus 17.

²⁰⁹³ Az iratokban nincs nyoma annak, hogy pontosan mikor történt a névválasztás. Bizonyos, hogy először Erdei István és Rácz János beszélgettek e kérdésről, s lehetséges névként felmerült a „Krisztiánizmus” is. A Titán nevet ugyanakkor bizonyosan közösen és még ezen találkozó előtt választották. (ÁBTL 3.1.9. V-141423. Erdei István kihallgatása. 1955. augusztus 6.)

²⁰⁹⁴ ÁBTL 3.1.9. V-141423/1. „Nádasdi” fedőnevű csoportdosszié realizálási javaslata. 1955. július 9.

²⁰⁹⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955. sz. ítélet

²⁰⁹⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955/27. sz. tárgyalási jegyzőkönyv. 5-6.

de Rajk lebukása után várakozó álláspontra helyezkedtek és egyelőre nem csinálnak semmit”.²⁰⁹⁷ Ősz arról is beszámolt, hogy „a Dunántúlon is van egy ilyen szervezkedés, de azok most hallgatnak”.²⁰⁹⁸

A következő találkozót Kormos Birka Ferenc lakására szervezték. A beszélgetés ezúttal is szűk körben történt, Berencsi Zoltán, Rácz János, Erdei István és Kormos részvételével és – minthogy Kormos felesége beteg volt – rövid ideig is tartott.²⁰⁹⁹

Erdei István már 1954 nyarán hozzáfogott egy programtervezet kidolgozásához, amely egyúttal a rendszerváltozás után megalakítandó pártjuk programjaként szolgált volna.²¹⁰⁰ A 235 pontból álló programot 1954 decemberében fejezte be. A tervezetet megmutatta bátyjának, aki válaszul azzal fenyegette meg, hogy ha nem semmisíti meg, feljelenti. Erdei megijedt és megsemmisítette a programot,²¹⁰¹ nem sokkal később azonban a munkát újrakezdte. Az ezúttal 239 pontból álló tervezet kidolgozásával 1955 áprilisára végzett. Az írásról „Bányai” jelentése alapján az ÁVH is tudomást szerzett, majd vélhetően „Bányai”-n keresztül a programhoz hozzájutottak, s arról fényképfelvételeket készítettek.²¹⁰²

A „Titán” tagjainak utolsó találkozóját 1955. június 12-én, a Szekeresbükk-tetőre hívták össze, Fábián Dezső javaslatára. Ez alkalommal Erdei István, Rácz János, Fábián Dezső, Kovács Birkás Emil és Oravecz Barnabás jelentek meg.²¹⁰³ Erdei ekkor bemutatta a programtervezetet, majd azt Fábiánnak adta át másolás céljából.²¹⁰⁴

„Bányai” és „Csiszoló” munkájának köszönhetően az ÁVH a „Titán” minden tervéről értesült, s ezért hálások is voltak ügynökeiknek. Különösen Rácz János, vagyis „Bányai” képességeit tartották nagyra. Az ügynök mind a szervezet vezetőjével, mind annak aktív tagjaival közvetlen és bizalomra épülő kapcsolatot alakított ki és így „jó hírszerző lehetőséggel” bírt. Emellett ÁVH-s munkájára is odafigyelt, a találkozókra pontosan jelent meg, kapott feladatait pedig „lelkiismeretesen, szorgalmasan” látta el. Az ÁVH a „Csiszoló” fedőnévvel foglalkoztatott Tóth Árpáddal is elégedett volt, noha munkáját kevésbé tartották hatékynak Ráczéhoz képest. Mindazonáltal úgy vélték, hogy a szervezkedés területén olyan fontos objektumok – Ózdi Kohászati üzemek, Borsodnádasdi Lemezgyár – vannak, amelyek miatt a diverziós akciókat is felvető illegális szervezkedésnek igen nagy a társadalmi veszélyessége. Attól is tartottak, hogy a parasztság helyzetével foglalkozó társaság gátolhatja a mezőgazdaság „szocialista átszervezését”. Ennek következtében a mozgalom tagjai elleni büntetőeljárás lefolytatása mellett döntöttek. Ügynökeiket nem kívánták lebuktatni, ezért a nyomozás hivatalos megindítása előtt Rácz Jánost áthelyeztették Járdánházáról. Tóth Árpád esetében azzal számoltak, hogy a szervezkedés számos tagját szabadlábon fogják hagyni, így nem kelt majd feltűnést, ha őt sem gyanúsítják meg. Az ügyben elkészült „realizálási javaslat” értelmében először Erdei István és Fábián Dezső titkos őrizetbevételére került volna sor, akiket megtévesztésül motorkerékpár, illetve házépítési ügyben hívtak volna be a járási kapitányságra, illetve a járási tanácsra.²¹⁰⁵ Ismeretlen okból végül velük együtt Berencsi Zoltánt is lefogták.

A „Búza téri sorsirányító”-ban

1955. augusztus 3-án Erdei Istvánt, Berencsi Zoltánt és Fábián Dezsőt letartóztatták. A

²⁰⁹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-141423/1. „Nádasdi” fedőnevű csoportdosszié realizálási javaslata. 1955. július 9.

²⁰⁹⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955. sz. ítélet

²⁰⁹⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955/27. sz. tárgyalási jegyzőkönyv. 6.

²¹⁰⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955. sz. ítélet

²¹⁰¹ ÁBTL 3.1.9. V-141423/1. „Nádasdi” fedőnevű csoportdosszié realizálási javaslata. 1955. július 9.

²¹⁰² A vizsgálati iratok sem a program eredeti, sem fényképmásolatát nem tartalmazzák. (ÁBTL 3.1.9. V-141423/1. „Nádasdi” fedőnevű csoportdosszié realizálási javaslata. 1955. július 9.)

²¹⁰³ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955. sz. ítélet

²¹⁰⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955/27. sz. tárgyalási jegyzőkönyv. 6.

²¹⁰⁵ ÁBTL 3.1.9. V-141423/1. „Nádasdi” fedőnevű csoportdosszié realizálási javaslata. 1955. július 9.

házkutatás során Berencsi otthonában a falba elrejtve egy – hiányos, emberi élet kioltására alkalmatlan – 6.35-ös forgópisztolyt találtak.²¹⁰⁶ A Fábián Dezső lakásában végzett házkutatás nem járt eredménnyel, ezért azt a szerszámkamrával folytatták, ahonnan előkerült céllövő FÉG puskája és 67 puskatöltény.²¹⁰⁷ A nyomozást Koltai Béla áv. százados vezetésével az ÁVH megyei főosztályának vizsgálati osztálya végezte, amely már másnap megkezdte a letartóztatottak kihallgatását. Erdeiék beismerő vallomást tettek, s nem csak azokat nevezték meg, akiket beszerveztek, de azokat is, akiknek csupán beszéltek csoportjukról.²¹⁰⁸

Az 1953-1955 közötti ügynöki jelentések és Erdeiék vallomásai alapján 1955 szeptemberében tovább nőtt a letartóztatottak köre. 1955. szeptember 22-én az ÁVH-n utasítást adtak Kormos Birka Ferenc, Vörös Kálmán, Ujlaki Lajos, Kovács Egri János, a járdánházai Dancsók Béla, Érsek János (Csanádi) és Devánszki Ignác római katolikus plébános előállítására és őrizetbe vételére adtak utasítást.²¹⁰⁹ Ugyancsak 1955. szeptember 22-én letartóztatták Kovács Gyulát, Ősz Józsefet, Zeitlinger Gézát és Katzendorfer Zoltánt, szeptember 23-án Ivády P. Lászlót és Ivády László Kázmért. A kihallgatások esetükben is megkezdődtek. Ivády László Kázmér érdekes módon egyik vallomását – a „Búza téri sorsirányító”-ban, vagyis az ÁVH Miskolc, Zsolcai kapui épületében – versben fogalmazta meg. Az 1955. október 21-én írott költeményben kereken 100 versszakban mesélte el történetét.²¹¹⁰

1955. október 18-án parancsot adtak ki Ficzere János előállítására is.²¹¹¹ A vizsgálat a következő napokban lezárult. Az ÁVH-n úgy határoztak, hogy a szociális helyzetre, illetve származásra, valamint a bűncselekmény társadalmi veszélyességének alacsony fokára való tekintettel többeket csupán figyelmeztetésben részesítenek és nem indítanak ellenük eljárást. Kovács Egri János, Érsek János (Csanádi), Érsek Márton, Szabó János, Szoboszlai Béla, Dancsók Béla, Vörös Kálmán, Ujlaki Lajos és Ficzere János így mentesültek a büntetőeljárás alól.²¹¹² Devánszki Ignác plébánossal „operatíván” kívántak foglalkozni,²¹¹³ ami egyaránt jelenthette megfigyelését és ügynöki munkára való beszervezését is.

A letartóztatások azonban ezután folytatódtak, 1955. október 26-án Oravecz Barnabást, október 27-én Kovács Birkás Emilt tartóztatták le. Szabadlábon eljárást indítottak Katzendorfer Zoltán testvére, Kalocsai Antal kalocsai óvónőképző intézeti tanár és Gyárfás Bertalan borsodnádasi földműves ellen is.²¹¹⁴

A gyanúsítottak kiválasztása nem volt véletlen, Kovács Gyula, Kovács Birkás Emil, Ivády László Kázmér, Oravecz Barnabás, Katzendorfer Zoltán és testvére is kulák, illetve kulák származásúnak minősült. Ősz József „horthysta” rendőrnagy, Zeitlinger Géza „horthysta” honvéd százados volt. Ivády P. Lászlót 1948-ban közellátás érdekét veszélyeztető büntett miatt pénzbüntetésre, Oravecz Barnabást 1949-ben hatósági közeg elleni erőszak miatt pénzbüntetésre, 1951-ben közellátás érdekét veszélyeztető büntettért 4 hónap börtönre ítélték, míg Zeitlinger Gézát a debreceni népbíróóság izgatás vádjával 15 hónap börtönnel sújtotta.²¹¹⁵

A vizsgálat során a gyanúsítottakra köztörvényes cselekményeket is igyekeztek rábizonyítani. Így Ivády P. Lászlónál – aki időközben már a pétervásárai gépállomáson dolgozott traktorként – megállapították, hogy több egyénileg dolgozó parasztnak végzett szántást, a szántási díjakat pedig saját céljaira elköltötte. Ugyancsak rábizonyították, hogy 1955 tavaszán a gépállomás pénztárából 310 forintot kapott, hogy azt kihelyezése alatti

²¹⁰⁶ ÁBTL 3.1.9. V-141423/2. Házkutatási jegyzőkönyv, 1955. augusztus 3.

²¹⁰⁷ ÁBTL 3.1.9. V-141423/2. 217. Jegyzőkönyv. 1955. augusztus 3.

²¹⁰⁸ ÁBTL 3.1.9. V-141423. 204-10/654/1955. sz. távmondattal

²¹⁰⁹ ÁBTL 3.1.9. V-141423. 242-258.

²¹¹⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966.

²¹¹¹ ÁBTL 3.1.9. V-141423. 239. Előállítási határozat. 1955. október 18.

²¹¹² ÁBTL 3.1.9. V-141423/1. 301: Jelentés. Tárgy: A realizálás befejezéséről jelentés. 1955. október 26.

²¹¹³ ÁBTL 3.1.9. V-141423/2. 132. Hivatalos feljegyzés. 1955. augusztus 19.

²¹¹⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955. sz. ítélet

²¹¹⁵ Uo.

szállásadójának fizesse ki. Ő azonban ezt elköltötte és fizetségként ehelyett egy, a gépállomás tulajdonát képező pokrócot adott át.²¹¹⁶

A Katzendorfer Zoltán elleni vizsgálat során kiderült, hogy a vegyész-mérnök-ként dolgozó férfi a lemezgyárból akkumulátorokat, vegyszereket, iktatókönyvet és más tárgyakat vett magához, amelyeket egy csomagban Kalocsán tanító testvérenek, Kalocsai Antalnak küldött meg, aki a vegyszerek egy részét iskolai kísérletek során használta fel.²¹¹⁷

Az ÁVH megyei főosztályának vizsgálati osztálya 1955. október 29-én készítette el a vádiratot Erdei István és 11 társa ügyében, amelyet az ügyészség még aznap jóváhagyott.²¹¹⁸ 1955. december 13-án az ügyészség pótvádiratot bocsátott ki, amelyben Katzendorfer Zoltán mellett testvére, Kalocsai Antal ellen is vádat emeltek.²¹¹⁹

Bíróság előtt

A Miskolci Megyei Bíróság dr. Varga János által vezetett tanácsa 1955. december 28-29-én tartott zárt tárgyalást. Erdei István, Berencsi Zoltán, Kovács Gyula, Ivády Kázmér László, Zeitlinger Géza, Katzendorfer Zoltán és Kalocsai Antal bűnösnek érezte magát és többem „őszinte, felfedező jellegű beismerő vallomást” tettek. Fábián Dezső csak részben érezte magát bűnösnek és tagadta, hogy a felszámoló bizottságra vonatkozóan tett volna javaslatot, rendőrségi vallomását pedig azzal vonta vissza, hogy „tévesen fogalmaztak”. Ivády P. László csak a társadalmi tulajdont károsító cselekményt ismerte be. Tagadta, hogy tudott volna a szervezkedésről. Rendőrségi vallomását azzal vonta vissza, hogy a „3 gyermekére gondolt és úgy remélte, hogy az aláírás esetén szabadulni fog.” Kovács Birkás Emil és Oravecz Barnabás egyaránt tagadták, hogy tagjai lettek volna a szervezkedésnek, sőt azt is, hogy arról tudomással bírtak volna. Oravecz vallomása szerint Kovács Birkás mindössze egy társasággal hozta őt össze, akik kirándulni szoktak járni. Ősz József csak feljelentési kötelezettség elmulasztásában érezte magát bűnösnek és csak azt ismerte el, hogy Fábián Dezső felfedte előtte a szervezkedést, később pedig vádlott-társaival a borsodnádasi italboltban semleges témákról beszélgetett. Eltérő nyomozati vallomását a következőkkel indokolta: „Az ávh-án azt mondták, hogy azt mondjam, amit ők elmondanak nekem, mert úgyis hiába mondom mást, mert a többiek ezt mondták. Én nem akartam az időt húzni, azért úgy mondtam ahogyan kívánták.” Zeitlinger Géza és Katzendorfer Zoltán feljelentési kötelezettség elmulasztásában érezte magát bűnösnek, utóbbi a társadalmi tulajdont érintő cselekményeket beismerte. Kalocsai Antal a tárgyaláson tagadta, hogy tudott volna a csomagban elhelyezett tárgyak eredetéről. Gyárfás Bertalan a nyomozás és a tárgyalás során is tagadta, hogy előtte Kovács Birkás Gyula a szervezkedésről beszélt volna. Utolsó szó jogán a vádlottak többsége megbánta tettét méltányos, enyhe büntetés kiszabását kérte.²¹²⁰

A bíróság az I. rendű Erdei Istvánt népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése miatt 12 év, a II. rendű Berencsi Zoltánt és a III. rendű Fábián Dezsőt népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel és fegyverrejtegetés miatt fejenként 6 évre, a IV. rendű Ivády P. Lászlót szervezkedésben való tevékeny részvétel és társadalmi tulajdon sérelmére ismételt elkövetett sikkasztás miatt 6 év 6 hónap, az V. rendű Kovács Gyulát szervezkedésben való tevékeny részvétel címén 7 év, a VI. rendű Kovács Birkás Emilt szervezkedésben való tevékeny részvétel miatt 5 év, a VII. rendű Ivády László Kázmért szervezkedésben való tevékeny részvétel miatt 6 év, a VIII. rendű Oravecz Barnabást szervezkedésben való tevékeny részvétel miatt 6 év, a IX. rendű Ősz Józsefet és a X. rendű Zeitligner Gézát szervezkedésben való tevékeny részvétel

²¹¹⁶ Uo.

²¹¹⁷ Uo.

²¹¹⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0090/1955. sz. vádirat

²¹¹⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0090/1955. sz. pótvádirat

²¹²⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955/27. sz. tárgyalási jegyzőkönyv

miatt 7-7 év, míg a XI. rendű Katzendorfer Zoltánt szervezkedésben való tevékeny részvételre vállalkozás büntette címén 8 év börtönre ítélte. A bíróság orgazdaságért a XIII. rendű vádlott Kalocsai Antalt 6 hónap börtönre és 1000 forint pénzbüntetésre ítélte, míg a XII. rendű Gyárfás Bertalant a feljelentési kötelezettség elmulasztása miatt emelt vád alól bizonyítottság hiányában felmentette.²¹²¹

A bíróság az ítéletben hangsúlyozta: „Ennek a szervezkedésnek kezdeményezője, aktívabb tagjai munkás osztályhelyzetűek voltak. Éveken át a nyugati rádióállomások uszító, népi demokratikus államrendszerünkkel szemben rágalmakat szóró híreit hallgatták, azt megfelelő kritika nélkül fogadták és hittek azoknak. Bíztak a »Szabad Európa« rádió által hangoztatott közeli rendszerváltozásban.»²¹²²

Erdei István és társai ügyét a Legfelsőbb Bíróság dr. Vida Ferenc által vezetett tanácsa 1956. április 2-án tárgyalta ugyancsak zárt ajtók mögött. A bíróság Ivády László Kázmér és Zeitlinger Géza cselekményét szervezkedésben való tevékeny részvétel büntetnének minősítette és börtönbüntetésüket is némileg csökkentette: Ivádyt 5 év 6 hónap, Zeitlingert 6 évre börtönre ítélte. Katzendorfer Zoltán cselekményét szervezkedés előmozdításával elkövetett büntetnének minősítették, amiért 7 év börtönt szabtak ki rá. A börtönbüntetés mértékét Kovács Birkás Gyulánál 6, Kovács Birkás Emilnél 3 év 6 hónap, Oravecz Barnabásnál 5 év, Ósz Józsefnél 6 év börtönre szállították le.²¹²³

Utóélet

Ósz József a másodfokú ítélet kihirdetése után sem nyugodott bele büntetésébe. Perújrafelvételi eljárást kívánt indítani, amelyhez segítségként a Csolnokon raboskodó Erdei István is kiadott egy nyilatkozatot. Ebben leszögezte: Ósz nem volt a szervezet tagja, ezzel kapcsolatos vallomása pedig félreértésen alapul.²¹²⁴ Katzendorfer Zoltán ugyancsak ragaszkodott ártatlanságához és azt állítva, hogy a szervezet létesítéséről sem bírt tudomással, kegyelmi kérvényt nyújtott be hátralévő büntetése elengedése és szabadon bocsájtása céljából.²¹²⁵

Kérelmüket még csak el sem bírálták, mikor 1956 októberében kitört a forradalom és az elítéltek ideiglenesen szabadlábra kerültek. Ez Ósz József esetében mindössze néhány napot jelentett. A férfi 1956. október 31-én szabadult, november 9-én pedig már újból jelentkezett börtönbüntetésére letöltésére.²¹²⁶ Társai három-öt hónapot tölthettek otthon. Erdei Istvánt 1957. január 30-án,²¹²⁷ Fábíán Dezsőt 1957. január 11-én tartóztatták le,²¹²⁸ de 1957. február közepétől Oravecz Barnának,²¹²⁹ 1957. március 1-től Kovács Birkás Emilnek,²¹³⁰ március 2-ától Zeitlinger Gézának²¹³¹ és Berencsi Zoltánnak²¹³² is folytatni kellett büntetése letöltését.

Adataink szerint a „Titán” elnevezésű illegális szervezkedés ügyében elítéltek nem töltötték ki büntetésüket. Részleges közkegyelemmel 1959. április 5-én Kovács Birkás

²¹²¹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 0034/1955. sz. ítélet

²¹²² Uo.

²¹²³ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. B.IV.001097/1956/35. sz. ítélet

²¹²⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. Erdei István nyilatkozata. 1956. október 1.

²¹²⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. Katzendorfer Zoltán kegyelmi kérvénye. Tatabánya, 1956. május 24.

²¹²⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. Ósz József kegyelmi kérvénye, 1957. március

²¹²⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. Erdei Istvánné kérelme, 1957. február 22.

²¹²⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. Fábíán Dezső kegyelmi kérvénye. Dátum nélküli

²¹²⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. Oravecz Barna balatoni lakosról környezettanulmány megküldése. 1958. március 22.

²¹³⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. Kovács Birkás Emil kegyelmi kérvénye. Dátum nélküli

²¹³¹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. Zeitlinger Géza kegyelmi kérvénye. Dátum nélküli

²¹³² HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. Berencsi Zoltán kegyelmi kérvénye. Dátum nélküli

Emil,²¹³³ 1960. február 23-án Ivády László Kázmér,²¹³⁴ 1960. március 8-án Berencsi Zoltán,²¹³⁵ 1960. április 1-jén Zeitlinger Géza,²¹³⁶ Kovács Gyula²¹³⁷ és Ósz József²¹³⁸ nyerte vissza szabadságát. 1961. augusztus 3-án szabadlábra helyezték Fábíán Dezsőt is,²¹³⁹ majd 1962. július 26-án utolsóként Erdei István hagyta el a börtön kapuját.²¹⁴⁰

A borsodnádasi szervezkedés mindvégig az ÁVH ellenőrzése alatt maradt, s ügynökei révén bizonyosan egyes elemeiben befolyásolták is a történeteket. A meglévő vizsgálati és bírósági iratanyag alapján csak kevés okunk van feltételezni, hogy a megvádolt személyeket akár a nyomozás, akár a bírósági szak idején súlyosan befolyásolták volna annak érdekében, hogy terhelő, hamis vallomást tegyenek akár saját maguk, akár társaik terhére. A bíróság előtt és elítélése után is ártatlanságát hangoztató Oravecz Barna 1958-as kegyelmi kérvénye azonban új megvilágításba helyezheti a „Titán” történetét: „Az ÁVH jegyzőkönyvének az aláírására kényszerrel bírtak rá. Annak tartalmát csak a tárgyalás során ismertem meg. Amikor ezt módosítani akartam, a tanácselnök megkérdezte, kényszerítettek-e a jegyzőkönyv aláírására. Amikor erre igennel válaszoltam, a tárgyalóteremben jelenlévő akkori miskolci ÁVH parancsnok, Koltai szds. megfenyegetett. Ezután a bíróság nem adott módot védekezésem előterjesztésére. Bár Kovács Emil vádlott társam rám vonatkozó vallomásában a fentiekkel egybehangzóan nyilatkozott, a bíróság a vádban mégis elmarasztalt. A fellebbviteli tárgyalásra szóló idézést már csak a megtartott tárgyalás után kézbesítették ki címemre, így védekezésemet ott sem tarthattam fel.”²¹⁴¹

Mint Oravecz és más vádlott-társainak kérvényeiből felvázolható, a nyugati rádiók rendszerváltozásról szóló híreinek hatására Erdei István szociális újjátáson alapuló programot dolgozott ki és kívánt megvalósítani a reményteli jövőben. Nézeteit a legkülönbözőbb programokon és helyszíneken – kiránduláson, sörözés közben – adta elő barátainak és ismerőseinek. Eszerint államrend megdöntéséről szó sem volt.²¹⁴² Ebből következően a borsodnádasi „Titán” szervezkedés nagy valószínűséggel sosem létezett, az erről szóló történet kreálása egyaránt terhelheti az ügynökök és tartóik lelkét. Az eset egyúttal tanulsággal is szolgál: az ÁVH 1953 után nem csak koncepciós elemekkel egészítette ki a tényleges államellenes „bűnlajstromot”, de adott esetben az ’50-es évek elejének hagyományához híven szinte a semmiből teremtett ügyet.

²¹³³ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 67/1959.

²¹³⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. 391/90.

²¹³⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. St.67/1990/4.

²¹³⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. St. 26/1992/2. igazolás

²¹³⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. Márianosztrai börtön határozat, 1960. április 1.

²¹³⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. ST.1/1990/2. igazolás

²¹³⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. NT. 65/1990/6.

²¹⁴⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. R.1209/1989/5.

²¹⁴¹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. Oravecz Barna kegyelmi kérvénye, 1958. január 28.

²¹⁴² Uo.; HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. Ósz József kegyelmi kérvénye, 1957. március (nincs nap); HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 1619-1966. Katzinger Zoltán kegyelmi kérvénye. Tatabánya, 1956. május 24.

IV. 4. 6. Szervezkedési ügyek a kazincbarcikai internálótáborban

1951–1952-ben az Államvédelmi Hatóság két állítólagos államellenes szervezkedés ügyében folytatott le nyomozást a kazincbarcikai internálótáborban. Bár mindkét „szervezkedés” más-más célokat tűzött ki maga elé, s végül egyikből sem lett konstruált per, történetük nem tanulság nélküli. Ugyanis arra világítanak rá, hogy egyes ügyekben éppoly fontos szerepe lehetett a hálózati személyeknek, mint az őket foglalkoztató politikai rendőrségnek.

A kazincbarcikai internálótábor

A kazincbarcikai internálótábort 1087 rab odaszállításával 1951. október 6-án alapították abból a célból, hogy a Sajómenti Vegyi Művek építkezéséhez kényszermunkások foglalkoztatásával biztosítsák a megfelelő számú munkaerőt. A tábor lakóit – akik többsége 1950-ben tért haza a szovjet hadifogságból – a budapesti Mosonyi utcai toloncházból, Tiszalökről, illetve Kecskemétről szállították Barcikára.²¹⁴³ Az internáltak mintegy 35%-át tartalékos honvédtisztek tették ki, míg 65%-uk a honvédség, a csendőrség és a rendőrség hivatásos törzstiszti és legénységi tagjaiból tevődött össze, de volt közöttük mintegy kétszázötven német származású is.²¹⁴⁴ Az internáltak munkaterületét szögesdróttal, őrtornyokkal vették körül, a rabokat négy félig kész háromemeletes épületben helyezték el, amelyek később munkáslakásokként funkcionáltak.²¹⁴⁵ A táborban civil, ún. szabad munkavállalók is dolgoztak, a internáltakkal való kapcsolattartásuk azonban szigorúan szabályozott volt, kizárólag munkavégzéssel kapcsolatban válhattak egymással szót. Az információáramlás ellenőrzése, illetve megakadályozása céljából a rabokból Szilágyi Dezső államvédelmi alhadnagy, majd Szűcs Béla államvédelmi hadnagy, operatív csoportvezetők besúgóhálózatot építettek ki, amelynek tagjai két, az internáltak között alakított államellenes szervezkedésről tájékoztatták az Államvédelmi Hatóságot. Érdekes módon az ügyek közös szereplője egy Máté József nevű internált volt,²¹⁴⁶ aki még hadifogolyként az első ügy „kezdeményezője”, internáltként pedig a második szervezkedés egyik főszereplője volt.

Dr. Balogh István római katolikus pap „szervezkedése”

Dr. Balogh István (Sárospatak, 1917–Székesfehérvár, 2002) tábori lelkészként került 1944-ben a frontra. 1945. május 8-án esett szovjet hadifogságba, amely során az utolsó éveket a voronyezsi III. számú táborban töltötte. 1950 őszén vizsgálat indult ellene, miután noteszát – amelybe feljegyezte sorstársai nevét és személyi adatait – elveszítette, és az a tábor parancsnokságához került. A parancsnokság vizsgálatot rendelt el, így Balogh nem mehetett haza azzal a hadifogoly-transzporttal, amelyikbe a vezetékneve alapján tartozott volna. A vizsgálat során a lelkészt egy rabtársával, Máté Józseffel szembesítették, aki már akkor „beszervezett” volt, vagyis besúgói szolgálatot látott el a szovjetek részére. Máté hamisan azzal vádolta a papot, hogy összeköttetésben áll az emigrációban tartózkodó Nagy Ferenc volt miniszterelnök környezetében lévő Soos Gézával, akinek adatokat juttatott el a hadifoglyokra vonatkozóan. Balogh – aki társát próbára téve²¹⁴⁷ valóban beszélt neki arról, hogy külföldön nyilvántartják a hadifoglyokat, és figyelemmel kísérik sorsukat – tagadott, Máté azonban a

²¹⁴³ Görbedi 1992b, 68.

²¹⁴⁴ László 1997, 395. Az internált németekre vonatkozóan lásd Ungváry 2024.

²¹⁴⁵ Görbedi 1992b, 74.

²¹⁴⁶ Született 1922-ben Szil községekben. Egyes adatok szerint egykor karmelista papnövendék volt, akit nyilas körzetvezetőként 1946-ban – távollétében – halálra ítélt a népbíróság. (Görbedi 1992b, 117.) Más adatok szerint építész volt, s hunyadi honvédként került hadifogságba, utóbb Kecskemétre (ÁBTL 3.1.9. V-83518 Jelentés. Kecskemét, 1951. augusztus 16. Tárgy: dr. Balogh István lelkész ügye), illetve építésvezetői munkakörben Kazincbarcikára internálták.

²¹⁴⁷ Prevozné – Rostás 2018, 149.

szembesítéskor kitartott vallomása mellett, sőt kijelentette, hogy a lelkész „a táborszellemre veszélyes, ellenzéki szellemű” ember, aki nagy hatással van társaira. A szervezkedés vádja ekkor még konkrétan nem fogalmazódott meg, sőt az ügy ekkor még nem járt súlyos következményekkel sem, Baloghot a Voronyezsben raboskodó utolsó magyar hadifoglyokkal együtt 1951 márciusában hazaszállították.²¹⁴⁸

Dr. Balogh Istvánt – sok társához hasonlóan – előbb a Mosonyi utcai toloncházba, majd 1951. július 1-jén Kecskemétre vitték, ahol mintegy hétszáz társával dolgozott a repülőtér építkezésén. Minthogy a táborban „nagyon meg volt szervezve a belső ellenőrzés”, s a rabok beszélgetéseit rendszeresen figyelték, többnyire visszahúzódva, magányosan viselte sorsát.²¹⁴⁹ Balogh tudatosan maradt a háttérben, tudta, hogy figyelik, s attól tartott, hogy ismét célponttá válhat: „inkább kinn [a Szovjetunióban] ítélték volna el kémkedésért, mert akkor kint legalább az élete biztonságban maradt volna. Itt Magyarországon pedig előbb-utóbb úgyis elteszik láb alól.” – mondta bizalmasan egy társának, aki az ÁVH „kapcsolataként” rögvest továbbította szavait.²¹⁵⁰ Balogh minden igyekezete dacára hamarosan az Államvédelmi Hatóság célkeresztjébe került mint egy „reakciós klikk” vezetője.

Az ezúttal már szervezkedésről szóló vádak mögött ugyancsak Máté József állt, aki az ÁVH „kapcsolataként” jelentett a kecskeméti táborparancsnokságnak. A szervezkedésről 1951. augusztus 16-án készült először jelentés, amely meglehetősen széles körű vádakot sorolt fel a lelkész és „összeesküvő” társai ellen. Ezek szerint Balogh már a hadifogságban „reakciós klikket szervezett maga körül a volt tisztek soraiból”, amellyel „terrorisztikus módon irányították a tábor munka- és szovjetellenes hangulatát”, „Le a vörös rabszolgatartókkal”, illetve „Halál az N.V.D.-re” szövegű röpcédulákat terjesztettek, de tervezték egy antifasiszta vezető titkár meggyilkolását is, amit végül nem hajtottak végre. A jelentés szerint Balogh már 1949-ben beszervezte a csoportba Máté Józsefet, akinek elmondta, hogy nyugati magyarokkal tart fenn kapcsolatot, akiknek a Szovjetunióban tartózkodó magyar és német hadifoglyok létszámáról, az NKVD működéséről, valamint a Szovjetunióban fogva tartott háborús bűnösök ügyének kivizsgálási folyamatáról és bírósági elítélésükről küldött jelentéseket. Emellett Balogh összeköttetésben állt egy – ugyancsak Nagy Ferenc köreiben lévő – dr. Szűcs vagy Szöcs nevű disszidált magyar politikussal,²¹⁵¹ akinek a hazatérő foglyok segítségével küldött leveleket Svájcba. Ugyancsak levelezett a Salzburgban székelő „ellenforradalmi reakciós erőkkel”, a világban szétszóródott gróf Batthyány család tagjaival, valamint az időközben hazaszállított, de Recskre internált Pálffy László volt csendőr százados feleségével, aki „Batthányi Magda” néven küldött leveleiben tájékoztatta őket a hazai eseményekről, valamint az angol és az amerikai rádió híreiről. A leveleket „virágnyelven”, illetve egy „sifre”²¹⁵² kulcs” felhasználásával írták, amely szerint minden második, harmadik, vagy a negyedik szót kellett összeolvasni, a kérdéses szó magánhangzóját hibás ékezetrel látták el.²¹⁵³

A jelentés szerint a Szovjetunióban megalakított szervezkedés célja az volt, hogy a fogságban megalakított vezetőség hazatérve tovább szélesíti a mozgalomhoz tartozók körét, akikkel „szabotázs és terrorisztikus cselekményeket” hajtanak végre a népi demokratikus rendszer megdöntése érdekében, a hatalomátvételt követően pedig „Szent Korona Köztársasága” elnevezés alatt egy amerikai típusú polgári demokratikus rendszert hoznak létre. A jelentés a csoport ismert tagjaiként az akkor már Kecskeméten raboskodó Baloghot, Mátét és Görgei Gábor volt főszolgabíró, a Toloncházban maradt Komondi Győző volt csendőrhadnagyot és Gerő János volt honvéd zászlóst, valamint a már szabadlábon lévő

²¹⁴⁸ ÁBTL 3.1.9. V-83518 Dr. Balogh István önéletrajza. 1952. július 13.

²¹⁴⁹ ÁBTL 3.1.9. V-83518 Dr. Balogh István önéletrajza. 1952. július 13.

²¹⁵⁰ ÁBTL 3.1.9. V-83518 Jelentés. Kecskemét, 1951. augusztus 30. Tárgy: dr. Balogh István lelkész ügye

²¹⁵¹ Személyét a későbbi nyomozás során nem tudták beazonosítani.

²¹⁵² Jelentése: titkosírás, rejtjel.

²¹⁵³ ÁBTL 3.1.9. V-83518 Jelentés. Kecskemét, 1951. augusztus 16. Tárgy: dr. Balogh István lelkész ügye

Lendvai Józsefet nevezte meg.²¹⁵⁴ Az ÁVH egyelőre nem kívánt lecsapni az állítólagos szervezkedőkre. Máté József mellett egy „kontroll kapcsolatot” kívántak beépíteni a társaság tagjai közé, hogy megfigyeljék, a Szovjetunióban, illetve Kecskeméten kikkel álltak vagy állnak kapcsolatban.²¹⁵⁵ Balogh megfigyelése folytatódott,²¹⁵⁶ társaival azonban 1951. október elején Kazincbarcikára szállították, így az ellene indított nyomozás már ott folytatódott.

A kazincbarcikai III. számú munkatáborban Szilágyi Dezső államvédelmi alhadnagy, operatív csoportvezető 1951. november 1-jén készítette el az első jelentést. Eszerint a csoport a Szovjetunióban – az eddigi felsorolt tevékenységein kívül – éhségstrájkot szervezett, tagjai antifasiszta aktívákat vertek meg, vagy akadályozták meg őket a propagandamunkájuk elvégzésében. A jelentés szerint Balogh Kecskeméten igyekezett „a konspiráció régi tagjait” összeszedni, s tagként az eddigieken túl további tizenhárom személyt nevezett meg. Úgy vélték, hogy Balogh a kecskeméti táborban – két internált és egy civil ács segítségével – illegális levelezést folytatott a külvilággal. Ennek felderítésére előbb az ácsot, majd az internáltakat kívánták kihallgatni, utóbbiak közül pedig újabb ügynököt akartak beszervezni azzal a céllal, hogy az Balogh „közvetlen közelébe” férkőzzön. Ez utóbbira azért is volt szükség, mert a meglévő kapcsolatuknak (minden bizonnyal Máté Józsefnek) nem sikerült bekerülnie Balogh belső körébe, sőt – a jelentésre kézzel írt feljegyzés szerint – Kazincbarcikán már nem volt ügynök a szervezkedők között, így a hatóságok semmilyen információval sem rendelkeztek a „tevékenységükről”. Az említett feljegyzés egyúttal azt is megjegyezte, hogy a táborból ködös időben könnyű megszökni, hiszen az erdő csak ötven méterre van a drótkerítéstől, s a tisztek 90%-a rendelkezik terepismerettel.²¹⁵⁷

A kecskeméti civil ács kihallgatására végül – dekonspirációtól félve – nem került sor,²¹⁵⁸ 1951. november 17-én azonban Kazincbarcikán kifaggattak egy illegális levélküldés miatt lebukott internáltat, Csenkey Istvánt, aki bár először tagadta, hogy bármiről tudomása volna, aznap második kihallgatásán már arról számolt be, hogy Balogh István és Imrédy János – a kivégzett Imrédy Béla volt miniszterelnök fia – vezetésével folyik szervezkedés a táborban volt csendőrök és katonatisztek között abból a célból, hogy egy „»esetleges rendszerváltás« esetén ütőképesek, felkészültek és egységesek legyenek.” Csenkey a vallomása során Baloghon és Imrédyn kívül tizenhárom tagot nevezett meg, ők azonban csak részben voltak azonosak a korábbi jelentésben szereplőkkel.²¹⁵⁹

Az ÁVH ezután azt feltételezte, hogy Balogh a szervezkedést nem csak folytatja Kazincbarcikán, de annak megerősítésére is törekszik.²¹⁶⁰ A papnál konspirált kutatást tartottak, de sem feljegyzéseket, sem állítólagos illegális levelezését nem találták meg.²¹⁶¹ Egy 1951. december 6-én kelt szolgálati jegy szerint a csoport „bizalmasabb” tagjainak Baloghon és Imrédy Jánoson kívül Lám Bélát, dr. Klim Lászlót, dr. Borbély Zoltánt, Mártonfi Lajost és Burza Bélát tartották, róluk környezettanulmányt készítettek abból a célból, hogy kiválasszák közülük azt a személyt, akit ügynökként tudnának felhasználni.²¹⁶² Ennek sikeréről vagy sikertelenségéről nem rendelkezünk információval, de tény, hogy 1952. március 6-án – más adat szerint 10-én²¹⁶³ – dr. Balogh Istvánt és Imrédy Jánost a Mosonyi utcai fogházba

²¹⁵⁴ ÁBTL 3.1.9. V-83518 Jelentés. Kecskemét, 1951. augusztus 16. Tárgy: dr. Balogh István lelkes ügye

²¹⁵⁵ ÁBTL 3.1.9. V-83518 Jelentés. Kecskemét, 1951. augusztus 16. Tárgy: dr. Balogh István lelkes ügye

²¹⁵⁶ ÁBTL 3.1.9. V-83518 Jelentés. Kecskemét, 1951. augusztus 30. Tárgy: dr. Balogh István lelkes ügye

²¹⁵⁷ ÁBTL 3.1.9. V-83518 Jelentés. Kazincbarcika, 1951. november 1. Tárgy: dr. Balogh István internált lelkes ügye

²¹⁵⁸ ÁBTL 3.1.9. V-83518 Feljegyzés Tótvölgyi áv.hdgy. elvts-nak. 1951. november 7.

²¹⁵⁹ ÁBTL 3.1.9. V-83518 Csenkey István kihallgatása. 1951. november 17.

²¹⁶⁰ ÁBTL 3.1.9. V-83518 Jelentés. Budapest, 1951. november 20. Tárgy: Dr. Balogh István internált szervezkedési ügye

²¹⁶¹ ÁBTL 3.1.9. V-83518 Jelentés. Kazincbarcika, 1951. november 24.

²¹⁶² ÁBTL 3.1.9. V-83518 Szolgálati jegy. Budapest, 1951. december 6. Tárgy: Dr. Balogh István internált ügye

²¹⁶³ ÁBTL 3.1.9. V-83518 Dr. Balogh István önéletrajza. 1952. július 13.

szállították,²¹⁶⁴ ahol megkezdődött a kihallgatásuk. Minden jel szerint koncepciókért kívántak ellenük indítani kémkedés és államrend elleni büntett címén,²¹⁶⁵ a gyanúsítottak azonban tagadtak. Dr. Balogh István idegeit a több mint két hónapig tartó magánzárka rendkívül megviselte, magatartásán a zavartság jelei mutatkoztak, s öngyilkossági kísérletet követett el, míg végül részben megtört. 1952 májusában önmagára nézve részletes beismerő vallomást tett: elismerte, hogy egy rendszer megdöntésére irányuló szervezkedést vezetett, konspirált levelezésben állt nyugati kapcsolataival, de internált társaira vonatkozóan nem volt hajlandó terhelő vallomást tenni.²¹⁶⁶ Ugyancsak nem járt eredménnyel a szintén magánzárkában elkülönített Imrédy János kihallgatása sem, aki tagadta az ellene felhozott vádakát. Őt végül népellenes büntett miatt állították bíróság elé, amely öt év börtönre ítélte.²¹⁶⁷ Dr. Balogh István ügye jelentősen elhúzódott, s Nagy Imre kormányra kerülése után a vád is megváltozott ellene. 1953. augusztus 14-én Kistarcsára internálták,²¹⁶⁸ ahol 1953. október 22-én izgatás büntette címén három év kilenc hónap börtönre ítélték.²¹⁶⁹

A dr. Balogh István-féle szervezkedési ügy(ek) tehát végül nem kerültek bíróság elé, a fővádlottakat azonban más bűncselekmények címén bebörtönözték.

A Balogh István civil munkás által vezetett szökési szervezkedés

Balogh István mándoki lakos²¹⁷⁰ 1950 nyarán került Kazincbarcikára, előbb a Makadám Útépítő Vállalatnál, majd 1952 nyaratól a Sajómenti Vegyi Művek építkezésénél, a Nitrogén műtelepen volt műszaki ellenőr. Az utóbbi munkakörében gyakorta találkozott internáltakkal, akiknek politikai híreket és vicceket mesélt, és általában véve igyekezett velük jó kapcsolatot kialakítani. A raboktól rendszeresen érdeklődött a tábor belső élete, a foglyok létszáma és összetétele, a fogdások száma és az „elkülönítések” oka iránt.²¹⁷¹ Ennek következtében Balogh hamar az ÁVH látókörébe került, s minthogy mind a róla szóló ügynöki jelentések, mind a büntetőeljárás iratai viszonylagos teljességben megmaradtak, a története részleteiben is megismerhető.

A korabeli jelentések szerint Balogh István a sokszor rendkívül elkeseredett foglyokba igyekezett lelket önteni, és azzal buzdította őket kitartásra, hogy „jó erőben legyenek, amikor az általuk várt rendszerváltozás bekövetkezik”. Rendszerellenes kijelentéseiről hamar tudomást szerzett az Államvédelmi Hatóság is, amely „László” fedőnevű ügynökét, vagyis Bogányi Vilmos internáltat állította Baloghra. „László” hamar barátságot kötött Baloghhallal, aki 1952 szeptemberében arról számolt be neki, hogy a rendszerváltozásra felkészülve „beszervezte a faluja háromnegyed részét”, és hogy annak érdekében nem riadna vissza a fegyverhasználatról sem.²¹⁷² Beszélgetéseik során felmerült a szökés kérdése is, Balogh azonban ezt kezdetben „örültségnek” tartotta, és óva intette tőle az ügynököt, bár megjegyezte, hogy a barcikai református papnál lakik, és minden körülmények között a segítségére lesz, ha szükséges. Balogh kisebb-nagyobb szívességekre (például díszdoboz elkészíttetésére) kérte őt, de ő maga is felajánlotta a segítségét abban, hogy levelet juttat el a családjának. Az ÁVH „László”

²¹⁶⁴ Prevozné – Rostás 2018, 189. Egy, a kötetben idézett jelentés szerint B. Tamáska Endrét is elszállították, őt azonban visszaemlékezése szerint már 1952 karácsonyán a Mosonyi utcai rabkórházba vitték, miután súlyos balesetet szenvedett. (Magyarország, 1968. november 8. 4.)

²¹⁶⁵ Prevozné – Rostás 2018, 178.

²¹⁶⁶ ÁBTL 3.1.9. V-83518 Jelentés. Budapest, 1952. május 15. Tárgy: Dr. Balogh István internált ügye

²¹⁶⁷ Prevozné – Rostás 2018, 190.

²¹⁶⁸ Uo. 202.

²¹⁶⁹ Uo. 204.

²¹⁷⁰ Született 1904-ben Mándokon. Négy polgári végzett, foglalkozása műszaki ellenőr. 1942-től a Nyilaskeresztes Párt, majd a Kisgazdapárt tagja volt. (ÁBTL 3.1.9. V-112497. Nyíregyháza: 351236/953. sz. távmondattal 1/2. sz. Rajnai őrnagynak. Nyíregyháza, 1953. május 2.)

²¹⁷¹ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: „László”. Vette: Szücs Béla áv.hdgy. 1953. február 15.

²¹⁷² ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 „László” fedőnevű ügynök jelentése. Kazincbarcika, 1952. szeptember 22.

ügynököt arra utasította, hogy félénknek mutakozzon, hivatkozzon arra, hogy attól fél, hogy Balogh feljelentheti őt a parancsnokságon, és a beszélgetéseik során arra ösztökélje őt, hogy úgy igyekezzen eloszlatni látszólagos félelmeit, hogy közben kompromittáló adatokat osszon meg magáról.²¹⁷³

Minthogy „László” Baloghból nem tudott elegendő információt kiszedni, ezért a megfigyelésébe az ÁVH 1953 januárjában egy „minőségi” hálózati embert, a „Géza” fedőnevű ügynököt vont be, akinek egyúttal az is feladata volt, hogy kontrollálja „László” működését.²¹⁷⁴ „Géza” nagy gyakorlattal rendelkezett, ő ugyanis az a Máté József volt, aki – a Balogh-ügyben – már a Szovjetunióban és a kecskeméti táborban is együttműködött a titkosszolgálatokkal, a kazincbarcikai internálótáborban pedig a rabok építésvezetője volt.²¹⁷⁵ „Géza” ráadásul korábban rezidensi feladatokat látott el, ő volt „László” felső kapcsolata.²¹⁷⁶ Egykori ügynökének aktuális feladatáról azonban nem volt tudomása, így arról sem, hogy Balogh megfigyelését „László”-val párhuzamosan végzi. „Géza” Baloghhall történő kapcsolatfelvétele hamar bekövetkezett, s a célszemély kezdetben merész, a táborból való kitiltással járó kijelentésekkel „tesztelte” az ügynököt. Miután azonban ezekért nem érte Baloghot retorzió,²¹⁷⁷ teljesen a bizalmába fogadta a besúgót, és megnyílt előtte. „Gézát” is azzal biztatta, hogy hamar ki fog törni a háború, s akkor az internáltak gyorsan szabadlábra kerülnek. Neki is megerősítette, hogy nagy tömegeket szerveztek meg, s csak „a jelet várják”. Még fontosabb volt, hogy az ügynök kételkedésére Balogh azt állította, hogy bőséggel rendelkeznek fegyverekkel, és a hadsereggel is tartják a kapcsolatot, amelynek tagjai szintén nagyon várják az amerikaiakat.²¹⁷⁸ Egyúttal arra biztatta „Gézát”, hogy mint internált munkavezető igyekezzen egységben tartani az internáltakat, és jegyezze fel a besúgók nevét. Az ÁVH „Gézának” ezután azt az utasítást adta, hogy kételkedően fogadja Balogh szavait, látszólag kerülje a vele való kontaktust, s találkozásai mindig véletlennek látszanak, nehogy Balogh gyanút fogjon.²¹⁷⁹

1953 február elején nagy áttörés történt, „Géza” jelentése szerint ugyanis Balogh István – aki „László”-t még óva intette ettől – ekkor vetette fel először a szökés gondolatát. Beszélgetésük során azt javasolta, hogy inkább nyugatra szökjön, mint délre, mert ott az amerikaiak nagyon szívesen fogják fogadni, és állásba fogják helyezni. Balogh azt ajánlotta neki, hogy először a közelben húzza meg magát, és mikor néhány nap múlva a környéken már befejeződött a keresés, akkor folytassa útját a határ felé. Egyúttal azt is megígérte, hogy módot talál arra, hogyan jusson ki Máté a táorból.²¹⁸⁰ Pár nappal később „Géza” ügynököt arról tájékoztatta, hogy a nyugati stratégiák Jugoszláviában vonták össze a Magyarország megtámadásához szükséges erőket, s azzal intette őt nyugalomra, hogy a kiszabadításuk már meg van szervezve. Ismét megerősítette, hogy rendelkeznek fegyverekkel, s arra hívta fel Máté figyelmét, hogy szükségessé vált az internáltak megszervezése, „nehogy készületlenül érje őket a döntő pillanat”. Ezért arra kérte ezért „Gézát”, hogy internált társai közül válasszon ki ötszáz megbízható személyt, de ne mindenkivel közölje a terveiket, legfeljebb a két

²¹⁷³ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés Balogh István civilről. Kazincbarcika, 1953. január 29. VI/2.b. alosztály kazincbarcikai csoport

²¹⁷⁴ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Összefoglaló jelentés Balogh István szabad munkavállaló ügyében. Kazincbarcika, 1953. március 27.

²¹⁷⁵ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Máté József tanúkihallgatása. 1953. június 15.

²¹⁷⁶ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Összefoglaló jelentés. Kazincbarcikán működő demokráciaellenes szervezkedésről. Budapest, 1953. május 4.

²¹⁷⁷ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Összefoglaló jelentés Balogh István szabad munkavállaló ügyében. Kazincbarcika, 1953. március 1.

²¹⁷⁸ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: „Géza”, vette: Szücs Béla áv.hdgy. 1953. január 26.

²¹⁷⁹ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés Balogh István civilről. Kazincbarcika, 1953. január 29. VI/2.b. alosztály kazincbarcikai csoport

²¹⁸⁰ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: „Géza”. Vette: Szücs Béla áv.hdgy. 1953. február 4.

legmegbízhatóbbal.²¹⁸¹ Egy másik beszélgetésük során a kiválasztásnál elsősorban a csendőr- és vezérkari tiszteket ajánlotta figyelmébe, mert úgy vélte, hogy rájuk hallgatnának az internáltak, és szabadulásuk esetén az ő vezetésükkel a hazatérés helyett fegyverrel a kézben állnának helyt. Máté sokallta az ötszáz fő kiválasztását, hiszen a táborban 1300 fogoly raboskodott.²¹⁸²

Az ÁVH számára igen fontos információ volt az, hogy Balogh közölte: nyugaton tőle és társaitól az összes internálótáborról, így a kazincbarcikairól is információval rendelkeznek. Azt is kijelentette, hogy az ő táborukon kívül három másikkal is kapcsolatban áll, köztük a barcikai Makadám-táborral. Sokatmondóan azt is közölte, hogy pusztán azért van a táborban, hogy megszervezze az embereket. Bejelentette, hogy – más táborokhoz hasonlóan – az internáltaknak itt is repülőgépről fognak fegyvereket ledobni, s Máténak kell arról gondoskodnia, hogy azok megfelelő kezekbe kerüljenek.²¹⁸³

„Géza” ezen jelentése után Balogh az ÁVH számára már nem pusztán lázítónak tűnt, egyértelműen kémgyanússá vált. Mindeközben Balogh is egyre inkább érezte helyzete veszélyes mivoltát, többször említette Máténak, hogy úgy bízik benne, mintha a testvére volna, s tudja, hogy ha feladja őt, akkor „letartóztatják s vége”. A lebukás elkerülése céljából arra kérte Mátét, hogy mindig más időben és helyen találkozzanak, s arra mindig találjanak valami ürügyet, hogy ne keltsenek feltűnést.²¹⁸⁴ Balogh közben „László” ügynökkel, vagyis Bogányival is tartotta a kapcsolatot, így a két ügynök felváltva jelentett róla a tábor operatív csoportja vezetőjének, Szücs Béla hadnagynak.

Az ügynökök előtt egyre szószátyárabb Balogh István a későbbiek folyamán is meglepő információkkal szolgált. Kijelentette például, hogy a diósgyőri munkások lázongásait ők irányítják,²¹⁸⁵ majd – miután úgy tudta, hogy Máté a nyilas újságíró volt – elárulta, hogy a budapesti X. kerületben ő maga is nyilas volt, részt vett a zsidók összeszedésében és felkutatásában. (Bár Balogh 1942–44 között valóban tagja volt a nyilaskeresztes pártnak, a zsidókkal kapcsolatos állítólagos tevékenységét az ÁVH utóbb nem tudta bizonyítani.) Sőt, közölte, hogy a szervezkedés külföldi irányítói főleg nyilasok, s hogy a rendszerváltozás után nyilas irányítás mellett kívánnak az antibolsevista szervezetekkel koalíciós kormányt alakítani. A felkelés kezdetére vonatkozóan kijelentette, hogy a „cselekvésre” ő fog jelet adni egy szokatlan időben történő harangozással, ami előtt egy házat fognak felgyújtani, hogy arra okot szolgáltatassanak. Balogh egyúttal azt is elmondta, hogy harmadmagával volt szervező Kazincbarcikán, Ulrich Vilmos²¹⁸⁶ azonban megbetegedett, és hazautazott Mándokra, másik társa pedig az internálótáboron kívül működik.²¹⁸⁷ Utóbb „Géza” arról is jelentést tett, hogy Ulrich beszervezte a kommunista pártszervezet volt titkárát, akinek jó összeköttetése van a párt megyei titkárságával, de Ulrich kapcsolataként a szervezkedés tagja egy Ujhelyi nevű volt vámőr ezredes is, akinek Pál nevű fia a táborban raboskodik.²¹⁸⁸

Ulrich Vilmosról az ÁVH-hoz már korábban is érkezett jelentés, ami nemhogy szervezkedésre nem utalt, de abba az irányba mutatott, hogy a férfi távolságot kíván tartani az

²¹⁸¹ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: „Géza”. Vette: Szücs Béla áv.hdgy. 1953. február 13.

²¹⁸² ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: „Géza”. Vette: Szücs Béla áv.hdgy. 1953. február 17.

²¹⁸³ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: „Géza”. Vette: Szücs Béla áv.hdgy. 1953. február 13.

²¹⁸⁴ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: „Géza”. Vette: Szücs Béla áv.hdgy. 1953. február 13.

²¹⁸⁵ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: „Géza”. Vette: Szücs Béla áv.hdgy. 1953. február 17.

²¹⁸⁶ 1898-ban született Sőregen, építőmesterként dolgozott. 1938-ban tagja volt a Rongyos Gárdának, 1944-ben Tiszamogyoróson volt leventeoktató. 1946-ban internálták, majd különböző építkezéseken volt munkavezető. 1952. augusztus 20-tól október 15-ig volt művezető a kazincbarcikai tábor területén lévő Nitrogénművekben, majd a Békeváros városrészbe helyezték át, ahol november 3-i megbetegedéséig dolgozott. ÁBTL 3.1.9. V-112497. Távmondat VI. főosztálynak. Miskolc, 1953. május 13. 20.13.; ÁBTL 3.1.9. V-112497. Ulrich Vilmos első kihallgatása. Miskolc, 1953. május 15.)

²¹⁸⁷ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: „Géza”. Vette: Szücs Béla áv.hdgy. 1953. február 19.

²¹⁸⁸ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: „Géza”. Vette: Szücs Béla áv.hdgy. 1953. február 20.

internáltaktól. Az egyik rabbal folytatott beszélgetése során – akit még az 1930-as évek végéről, a Rongyos Gárdából ismert – határozottan kérte, hogy mivel családos ember és a munkahelyét meg akarja tartani, kizárólag hivatalos ügyekről beszéljenek, semmi másról ne kérdezzék.²¹⁸⁹ Bár ez ellentmondott a későbbi ügynöki jelentéseknek, Szűcs Béla hadnagy, a tábor operatív csoportvezetője ezt figyelmen kívül hagyhatta, és úgy vélte, hogy mivel „Géza” és „László” ügynökök hasonló jelentéseket tettek Balogh kijelentéseiről, „az ügynök van alapja”. A kirendeltségvezetővel való megbeszélés után azonban úgy látta, hogy az ügy „túlmege a tábor kerítésein”, ezért „civil” vonalon is ellenőrizni kívánta Balogh és az ügynökök állításait.²¹⁹⁰

A titkos adatgyűjtés eredményeiről az ÁVH VI/2.b. – vagyis a börtönügyi osztály operatív alosztályának – vezetője, B. Szabó Gyula államvédelmi százados utasítására Szűcs Béla államvédelmi hadnagy először 1953. március 1-jén készített és küldött el Budapestre egy összefoglaló jelentést. Ettől kezdve az ügynöki jelentések másodpéldányait Budapestre is megküldték, így az ÁVH központja is folyamatosan képben volt a „szervezkedési” ügyről.²¹⁹¹

1953. március 21-én összefoglaló jelentést írtak „Géza” ügynökkel is, aki ebben új információkkal is szolgált. Állítása szerint a szervezkedés amerikai vezetése mellett két európai központtal is rendelkezett, Ausztriában és Jugoszláviában. A jugoszlávval csak ritkán kerültek kapcsolatba, az ausztriaival azonban adó-vevő készüléken rendszeres rádióösszeköttetést tartottak fenn, de emellett havonta egyszer futár is érkezett onnan. „Géza” szerint a szervezkedés élén nyilasok állnak, de mellettük számos kisgazda-, illetve nemzeti parasztpárti, valamint vallásos hívő taggal rendelkeznek. A szervezkedés sejtrendszerre épült, s országszerte több központtal is rendelkeznek, de beépültek a hadseregbe, különböző minisztériumokba és a postába is. „Géza” figyelemre méltónak tartotta, hogy bár Balogh felettese pesti, ő maga állandóan Szabolcsba utazik. A sürgős utasításokat a tagoknak „repülő összekötők” vitték el, akik az utasításokat betanulva szóban továbbították azokat. „Géza” szerint a szervezkedők Kisvárdán és Nyíregyházán kézzel írott, a katolikus hívők között pedig géppel készített röpcédulákat terjesztettek.²¹⁹² Az ügynök – Baloghra hivatkozva – a szervezkedés három további tagját nevezte meg, így Ulrich Vilmost, Seres György berentei építésvezetőt²¹⁹³ és Mozsgó Endre pátróhívei kulákot, aki a felesége révén a táborban lévő Kéri Kálmán (1924-1978) volt csendőrhadnagy rokona volt. Seres korábban Kazincbarcikán dolgozott építésvezetőként, de leváltották, ezért Balogh kérte Mátét, hogy Seres utódját, Kimár Rudolfot távolítsák el annak érdekében, hogy Seres visszatérhessen. „Géza” jelentése szerint Balogh jó viszonyban volt a nyolcszáz foglyot dolgoztató kurtyáni²¹⁹⁴ tábor bv-parancsnokával, akitől számos fontos információt szerzett, de Mátétól – február óta²¹⁹⁵ – is rendszeresen kérte, hogy szerezze meg a barcikai internáltak névsorát. Balogh állítólag a barcikai örök egyikét is tervezte beszervezni. Az ügynöknek pedig Bogányi Vilmos, Laszt Vilmos és Kéri Kálmán internáltakat ajánlotta figyelmébe hasonló céllal. Ugyancsak újdonság volt a jelentésében, hogy Balogh állítólag azzal

²¹⁸⁹ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: „Péter”. Vette: Dorogi Mihály áv. törm. 1952. szeptember 26.

²¹⁹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés Balogh István szabad munkavállaló ügyében. Kazincbarcika, 1953. február 20.

²¹⁹¹ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Összefoglaló jelentés Balogh István szabad munkavállaló ügyében. Kazincbarcika, 1953. március 1.

²¹⁹² Az ÁVH megállapítása szerint Kisvárdán és Nyíregyháza környékén 1952 novemberében, illetve 1953. február és április között valóban történt röplapozás, az akció résztvevőit azonban nem tudták azonosítani. (ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Összefoglaló jelentés. Kazincbarcikán működő demokráciaellenes szervezkedésről. Budapest, 1953. május 4.)

²¹⁹³ Seres György 1952 szeptemberéig építésvezetőként dolgozott Kazincbarcikán. A rendszerváltozás után készült visszaemlékezések szerint rendkívül emberségesen bánt a foglyokkal, érdekükben akár a tábori őrsemélyzettel is szembeszállt. (Görbedi 1992b, 116-118, 121.)

²¹⁹⁴ Itt az ügynök tévedett, Kurtyánban nem volt munkatábor, vélhetően a községgel szomszédos szuhakállói KÖMI-táborra gondolhatott.

²¹⁹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Összefoglaló jelentés Balogh István szabad munkavállaló ügyében. Kazincbarcika, 1953. március 27.

is számolt, hogy „valamilyen csoda folytán” vagy nyugati nyomásra az internáltakat szabadlábra helyezik. Erre az esetre kérte Mátét, hogy Mándokon keresse fel őt, és még tanulja meg az internáltak nevét és címét, hogy a szabadulásuk után is kapcsolatot létesíthessenek velük.²¹⁹⁶

„Géza” körülbelül ezzel egyidőben jellemzést készített Baloghról, amelyben simulékony, behízelt, modorú és az átlagembernél alacsonyabb intelligenciájú embernek írta le őt, aki mindemellett végtelenül ravasz, óvatos és megfontolt, de olyannyira gyűlöli a rendszert, hogy a gyilkosságtól sem riadna vissza. Úgy vélte, hogy bár valószínűleg sok éves konspirációs gyakorlattal rendelkezik, gyakran ellentmondásokba, hazugságokba keveredik. (Korábbi jelentése szerint bár Balogh állította, hogy nagybátyja az MTI vezérigazgatója volt, olyan nevű vezérigazgató azonban nem volt.²¹⁹⁷) „Géza” úgy gondolta, hogy az ellentmondások dacára maga a szervezkedés valóban létezhet, tagjai pedig Szabolcs megyei és nyírségi földbirtokosok, kulákok és volt tisztek, akik közül a legmerészebbek röpcédulákat terjesztettek. Még valószínűbbnek tartotta azonban, hogy Balogh a múltban a magyar kémelhárító szerveknek dolgozhatott, s múltjával zsarolták a „nyugatiak apró ügynökét”, s egy képzetebb rezidens utasításai szerint hosszú ideje jár el. A szervezkedés létezését leginkább igazoló ténynek azt tartotta, hogy Balogh állandóan sürgeti az internáltak névsorának megszerzését. Úgy vélte, hogy enélkül „fel lehetne tételezni, hogy egyéni halandzsa az egész ügy, de mivel a névsor pusztá kivívása a kapun is eléggé kockázatos, biztos, hogy magva van a Balogh-ügynek.”²¹⁹⁸

„Géza” emellett írásos javaslatokat is beterjesztett az államvédelemnek. Úgy vélte, engedélyezni kellene Balogh azon kérését, hogy Bogányit – vagyis „László” ügynököt – Balogh irodájába helyezték, annak helyére pedig egy „aránylag épeszű ügynököt” javasolt beépíteni a hálózathoz. Ugyancsak kezdeményezte, hogy Ulrichot – művezetőhiányra hivatkozva – a Tröszt útján hozassák vissza. Őt ugyanis beszédesebbnek és óvatlanabbnak tartotta Baloghnál, és arra gondolt, hogy „kettőjük beszéde tág lehetőséget adna az ellenőrzésnek.”²¹⁹⁹

1953. március 26-án Balogh újabb „információkkal” szolgált „Géza” ügynöknek: beszélt neki a szervezkedés zalaegerszegi központjáról, de azt is állította, hogy Szabolcs megyei vezetőjük a mándoki református lelkész, akitől – mivel hamarosan elhelyezik őt a szolgálati helyéről – az irányítást az új katolikus pap vette át.²²⁰⁰ Egy április közepén kelt jelentés szerint arról is beszélt, hogy megszervezték a kötelező beszolgáltatások szabotálását, s ehhez felhasználják a mándoki tanácsitkárt is. Ugyancsak figyelemre méltó volt, hogy Balogh szerint a szervezkedés kazincbarcikai vezetője egy Czövek nevű kulák volt, akivel annak borpincéjében szokott találkozni. Még fontosabb volt, hogy közlése szerint a szervezkedés két rádió adó-vevő készülékkel rendelkezik, az egyiket egy záhonyi vasutas kezeli, míg a dunántúli állandóan változtatja adásának helyét. Egyúttal arra kérte az ügynököt, hogy szerezzen olyan internáltat, aki meg tud tervezni és el tud készíteni egy adóvevőt, az ahhoz szükséges szakkönyv és anyagok beszerzését ő maga vállalta. Szűcs Béla operatívcsoport-vezető ezután arra utasította az ügynököt, hogy ne zárkózzon el az adóvevő elkészítése elől. A legfontosabb információ azonban az volt, hogy Balogh közölte, a május 17-i választásokat röpiratterjesztéssel és más akciókkal is meg akarják zavarni. Az ügynök egyik fő feladata ezután ezen terv felderítése volt.²²⁰¹ Az ÁVH budapesti központja az eredmények dacára „Géza” ügynökben sem bízott meg teljesen, jelentései ellenőrzése után azonban úgy vélték, hogy az

²¹⁹⁶ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Összefoglaló. Írta: „Géza” Kazincbarcika, 1953. március 21.

²¹⁹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Összefoglaló. Írta: „Géza” Kazincbarcika, 1953. március 21.

²¹⁹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Balogh István. Írta: „Géza”. Dátum nélküli

²¹⁹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Javaslatok. Írta: „Géza”. Dátum nélküli

²²⁰⁰ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Összefoglaló jelentés Balogh István szabad munkavállaló ügyében. Kazincbarcika, 1953. március 27.

²²⁰¹ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés Balogh István szabad munkavállaló ügyéről. Kazincbarcika, 1953. április 14.

ügynök nem „dezinformálja” őket.²²⁰²

Balogh végül nem tudott rádiótechnikai szakkönyvet venni, s az adóvevőhöz sem tudott alkatrészeket szerezni. 1953. április 17-én azonban a Máté Józseffel és Bogányi Vilmosmal folytatott beszélgetése során új és részletes szökési tervet ismertetett velük. Az ügynökök jelentése alapján ez volt az első alkalom, amikor mindkettejükkel – akiknek állítólag mindeddig fogalmuk sem volt arról, hogy ugyanazon ügynön dolgoznak²²⁰³ – közösen tárgyalt. Balogh a korábbi elképzelésekkel ellentétben az akcióba több száz fő helyett mindössze hat-nyolc „karakán” internáltat javasolt bevonni. Elképzelése szerint a hígsav-üzem melletti, s a táborból kivezető csatornában lévő vasrácsok és akadályok felrobbantásával szökhetnének meg, az ehhez szükséges robbanóanyag és gyújtózsínór biztosítását ő maga vállalta. Terve szerint a szökött rabok pár napig a lakása padlásán rejtőznének, majd akár gyilkosságok árán is civil ruhát – valamint „László” jelentése szerint a barcai rendőrség kifosztásával fegyvereket²²⁰⁴ – kell szerezniük, egy gépkocsivezető leütésével pedig gépjárművet, amellyel Jugoszláviába szökhetnek. A határátkelésben egy zalaegerszegi barátja segítségére számított, s megígérte, hogy a szökés sikere érdekében ő maga fog hamis igazolványokat beszerezni; ezek kiállításához kérte, hogy a szökési tervbe bevonandó internáltak születési idejét és személyleírását adják át neki. Beszélgetésüket ekkor egy ör zavarta meg, akivel Balogh kedélyesen elbeszélgetett, majd külön Mátéval is váltott néhány szót, akivel közölte, hogy a Bogányinak említett jugoszláviai szökési tervet ne vegye komolyan, azt csak azért mondta, hogy Bogányinak kedvet csináljon a szökéshez. „A szökéssel a célja, hogy létrehozzon Máté vezetése alatt egy terrorbandát, amely Balogh utasítása alapján egyik nap felakasztaná az egyik faluban a párttitkárt a templom előtt, másik nap másutt megölnék a rendőrsparancsnokát, vagy kirabolnák a postát, hidakat, vasutakat, robbantanának stb.”²²⁰⁵

Balogh április 20-án a szökési tervhez a csatornáról és Kazincbarcikáról vázlatos rajzokat készített, s ekkor kapta meg Mátétól a hamis igazolványok kiállításához szükséges hét személy születési adatait és személyleírását. Az adatok többsége kitalált volt, egyedül a két ügynökhöz tartozók voltak valóságosak.²²⁰⁶ A nyomozás irányítását ekkor már bizonyosan az ÁVH budapesti központjából végezték a VI/2. osztály vezetői, Lőke Gyula államvédelmi alezredes osztályvezető és B. Szabó Gyula államvédelmi százados, alosztályvezető irányításával.

A későbbi napokban Máté József megbetegedett, így az ügyben Bogányi Vilmos került előtérbe. 1953. április 27-én Balogh István őt is beavatta a terveibe, amelyek szerint a szökés éjjelen – civil ruhák szerzése céljából²²⁰⁷ – ki kell rabolniuk a szövetkezeti boltot, és még aznap éjjel meg kell szerezniük a rendőrség fegyvereit is. A szökés időpontját a választások előtti egy-két napra tette, azzal a céllal, hogy „nagyobb grimbuszt” hajtsanak végre. Közölte azonban, hogy utána az országból minél előbb el kell menekülniük, s Jugoszláviába, Belgrádba, egy előre megadott címre kell majd eljutniuk, hogy felvegyék a belgrádi szervezet és köztük megszakadt kapcsolatot.²²⁰⁸ Balogh még aznap délelőtt négy darab robbantáshoz szükséges gyutacsot adott át „László” ügynöknek,²²⁰⁹ április 29-én pedig négy darab – egyenként tíz dekás – robbanórudat. Balogh ekkor azt mondta, hogy már a szökés után azonnal el kell hagyniuk Kazincbarcikát, hogy mielőbb átlépjék a határt. Ugyanekkor felvilágosította Bogányit arról, hogyan és hova kell a robbanószerkeket felerősíteni.²²¹⁰ A hamis igazolványok lepecsételését

²²⁰² ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Tárgy: Kazincbarcikai szervezkedés. Budapest, 1953. április 15.

²²⁰³ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Összefoglaló jelentés. Kazincbarcikán működő demokráciaellenes szervezkedésről. Budapest, 1953. május 4.

²²⁰⁴ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: „László”. Vette: Szücs Béla áv.hdgy. 1953. április 17.

²²⁰⁵ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: Géza. Vette: Szücs Béla áv.hdgy. 1953. április 17.

²²⁰⁶ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: Géza. Vette: Szücs Béla áv.hdgy. 1953. április 20.

²²⁰⁷ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Balogh István kihallgatása. 1953. május 12.

²²⁰⁸ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: „László”. Vette: Szücs Béla áv.hdgy. 1953. április 27.

²²⁰⁹ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Tárgy: Kazincbarcikai szervezkedés. Budapest, április 27.

²²¹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: „László”. 1953. április 29.

azonban nem tudta megoldani, ezért azt tervezte, hogy a táborban raboskodó Kéri Kálmán – akinek „Géza” ügynökön keresztül igyekezett eljuttatni egy, a családjától származó fényképet – nagybátyja segítségét fogja e célból igénybe venni.²²¹¹ Balogh ekkor már rendkívül óvatos próbált lenni, s a lebukás elkerülése céljából a Bogányival való kapcsolattartást is igyekezett minimalizálni.²²¹² Az ÁVH azonban csak arra várt, hogy a hátralévő robbanóanyagokat is becsempéssze az internálótáborba. 1953. április 30-án ez meg is történt, Balogh újabb négy darab paxit robbanórudat adott át „László”-nak.²²¹³

1953. május 4-én az ÁVH I/2. osztálya és VI/2.b. alosztálya bevonásával összefoglaló jelentést készítettek az ügyről, és operatív tervet dolgoztak ki a további tennivalókról. Úgy vélték, hogy mivel az ügynökök tudtak egymás feladatáról, ezért le kell ellenőrizni, hogy követtek-e el „dezinformációt”. Minthogy jelentéseik részben ellentmondásosak voltak, annak lehetőségét sem vetették el, hogy azokkal a táborban lévő „más ellenséges csoportok működését akarják leplezni”.²²¹⁴ Ennek tisztázása céljából mindkettőjüket részletesen ki kívánták kérdezni, és azt tervezték, hogy a munkatáborban több ügynök bevetésével megfigyelés alá helyezik Baloghot a kapcsolatai felderítése céljából. Ugyancsak megfigyelés alá tervezték vonni a vele kapcsolatban lévő internáltakat, mint ahogy Czövek Lászlót is, akiről azt feltételezték, hogy a bányából – ahol raktárkezelőként működött – ő szerezte be a robbanóanyagokat. Emellett négy, Baloghhall kapcsolatban lévő internáltat kívántak konspiratív körülmények között kihallgatni.²²¹⁵

Balogh – akire időközben egy „Maros Péter” fedőnevű ügynököt is ráállítottak²²¹⁶ – egyre idegesebben viselkedett, s egyre ellentmondásosabb kijelentéseket tett. Május 6-án közölte „László” ügynökkel, hogy a szökés után először Budapestre kell menniük, ahonnan egy megbízottjuk fogja segíteni őket abban, hogy eljussanak Zalaegerszegre. A jugoszláv határ átlépése után pedig egy általa adott igazolással a Belgrádban székelő illegális magyar követséget kell felkeresniük, majd vissza kell térniük Magyarországra.²²¹⁷ Másnap az ismét „szolgálatba” lépő „Géza” ügynökkel és Bogányival közölte, hogy szökésük után akár egy sofőr legyilkolása árán is, de szerezzenek egy gépkocsit, amellyel elmenekülhetnek. Végso útícélként ezúttal először a belgrádi hivatalos magyar, majd a „belgrádi jugoszláv” követséget jelölte meg, amikor pedig az ügynökök felháborodottan kérdőre vonták, hogy miért akarja őket a magyar követségre küldeni, illetve hogyan lehet a „jugóknak a saját államukban van követségük”, Balogh azzal próbálta kivágni magát, hogy azt a követséget „egy olyan központnak kell érteni, amelynek más-más osztálya foglalkozik a magyar, román, bolgár stb. ügyekkel.”²²¹⁸

Balogh István 1953. május 8-án „Géza” ügynöknek átadta a robbantáshoz szükséges gyújtózsínort, közölte azonban, hogy az igazolványokat még nem sikerült lepecsételnie, de ha másként nem lehetséges, megszerzi a Sajómenti Vegyi Művek bélyegzőjét, és azzal fogja azokat hitelesíteni. Egyúttal a szökés végrehajtásának időpontját is elmondta, a május 14-e déli egy és két óra közötti időszakra tette. Úgy vélte, ez időpont azért is alkalmas, mert az ÁVH-sok el lesznek foglalva a választások biztosításával. Közölte továbbá, hogy az államvédelem félrevezetése céljából egy névtelen levelet fog feladni, amelyben arról tájékoztatja őket, hogy az internáltak a tábor túlsó, erdő felőli oldalán akarnak szökést megkísérelni.²²¹⁹

²²¹¹ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: „László”. Vette: Szücs Béla áv.hdgy. 1953.május 3.

²²¹² ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: „László”. Vette: Szücs Béla áv.hdgy. 1953.április 29.

²²¹³ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Összefoglaló jelentés. Kazincbarcika működő demokráciaellenes szervezkedésről. Budapest, 1953. május 4.

²²¹⁴ Uo.

²²¹⁵ Uo.

²²¹⁶ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Balogh István szabad munkavállaló ügye. Kazincbarcika, 1953. május 6. Tóvölgyi Antal áv.fhdgy.

²²¹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: „László”. Vette: Szücs Béla áv.hdgy. 1953.május 6.

²²¹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: „Géza”. Vette: Szücs Béla áv.hdgy. 1953.május 7.

²²¹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Jelentés. Adta: „Géza”. Vette: Szücs Béla áv.hdgy. Dátum nélküli

Az ÁVH I/2. és VI/2. osztálya 1953. május 8-án újabb operatív tervet dolgozott ki, amely szerint a hamis igazolványok május 11-i átadásánál operatív munkások bevonásával fogják tetten érni, illetve letartóztatni, az „objektumból” feltűnés nélkül kivinni és az ÁVH miskolci osztályára szállítani Baloghot, ahol Gerő Tamás államvédelmi százados – az ÁVH VI. főosztályának alosztályvezetője – vezetésével kezdik meg a vizsgálatot. A terv szerint amennyiben 11-én az iratok átadása nem történik meg, Baloghot másnap fogják őrizetbe venni.²²²⁰

Balogh István letartóztatása végül 1953. május 12-én délelőtt történt meg, konspirált körülmények között. A motozás során a zsebében megtalálták a május 6-án vásárolt²²²¹ kitöltetlen bejelentőlap-szelvényeket.²²²² Még aznap megkezdődött kihallgatása az ÁVH miskolci osztályán, amelyet Kádár János államvédelmi hadnagy végzett.

Balogh István a kihallgatásai során számos variációt adott elő a „szervezkedésről”. A mellé helyezett „Atilla” fedőnevű fogdaügynök jellemzése szerint „Prototípusa az elszánt, könnyen fanatizálható, nagyizolásra és hírnévre vágyó embernek, aki ezek mellett hazudozásra hajlamos.”²²²³

A „terrorbanda”

Balogh István az első kihallgatásai során elismerte, hogy 1942-től a Nyilaskeresztes, majd 1945–1948 között a Nemzeti Parasztpárt tagja volt. Vallomásai során azonban a szervezkedés megalapítására és vezetésére vonatkozóan számos variációval állt elő. Az első vallomása szerint 1952 júniusában ő maga alapította a kazincbarcikai munkatáborban azt az illegális csoportot, amelybe utólag – az általa nyilasnak nevezett – Ulrich Vilmost is bevonta, s később már ketten szervezték az internáltakat azzal a céllal, hogy elősegítsék a szökésüket.²²²⁴ Egy nappal később a szervezkedés létrehozását már 1952 őszére tette, s közölte, hogy a csoportot Ulrich Vilmostal közösen alapították.²²²⁵ Egy másik kihallgatásán azt vallotta, hogy a szervezkedésbe Ulrich vonta őt be, s ő csak azután vette át annak vezetését, miután az megbetegedett.²²²⁶ A május 14-i kihallgatásán már ismét azt állította, hogy ő szervezte be Ulrichot, miután az Kazincbarcikára került.²²²⁷

Balogh István beismerte, hogy a szökés elősegítése céljából az útvonalakról, a szennyvízvezető csatornáról és Kazincbarcika községről rajzokat készített, mint ahogy azt is, hogy robbanóanyagot csempészett be a tábor területére. Arra a kérdésre, hogy honnan szerezte a robbanóanyagot, számos változattal szolgált. Először egymás után három különböző személyt – köztük Barczy Károlyt – nevezett meg forrásként, majd visszavonta a vallomását, és közölte, hogy azt 1945 januárjában a mátyási vasútállomáson találta, majd a lakása padlásán rejtette el.²²²⁸

Ugyancsak az első kihallgatásán beismerte, hogy terrorcselekményekre készültek. Közölte, hogy az internáltak kiszöktetésével az volt a céljuk, hogy a szökevényekből fegyveres csoportokat alakítsanak hidak és vasutak felrobbantására, valamint fegyveres zendülések szervezésére az egész ország területén. Azt vallotta, hogy később ezen csoportok Jugoszláviába, vagy nyugatra szöktek volna. Elmondása szerint a táboron belül 25-40 taggal rendelkeztek, akiknek egy részével Ulrich tartotta a kapcsolatot. Ő maga nyolc internált tagot nevezett meg,

²²²⁰ ÁBTL 3.1.9. V-112497/1 Operatív terv Balogh István ügyében. Budapest, 1953. május 8.

²²²¹ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Balogh István kihallgatása. Miskolc, 1953. május 12.

²²²² ÁBTL 3.1.9. V-112497. Miskolc: 36-4753/953. sz. távmondat VI. főosztálynak. Miskolc, 1953. május 13.

²²²³ ÁBTL 3.1.9. V-112497. „Atilla” jelentése. Miskolc, 1953. május 14.

²²²⁴ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Balogh István kihallgatása. 1953. május 12.

²²²⁵ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Jelentés. Budapest, 1953. május 13. Tárgy: a Kazincbarcikai táborban folyt szervezkedés felszámolásáról. Államvédelmi Hatóság VI. főosztály.

²²²⁶ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Távmomat VI. főosztálynak. Miskolc, 1953. május 13. 20.13.

²²²⁷ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Balogh István kihallgatása. 1953. május 14.

²²²⁸ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Balogh István kihallgatása. 1953. május 12.

közülük azonban csak négynek ismerte a teljes nevét (Máté József, Bogányi Vilmos, Halász József László, Sáska Imre), a többieknek csak keresztnévét adta meg (Gyula, István stb.). A táboron kívüli tagok között Ulrichon kívül Horváth Sándort, Batta Zoltán mándoki református lelkészt,²²²⁹ András László római katolikus papot, Varga Mihályt, Kónus (?) Károlyt és dr. Móra Istvánt nevezte meg. Vallomása szerint Ulrich Vilmos feladata volt a fegyverek beszerzése és táborba való becsempészése, a röplapok készítése és a külföldi kapcsolat kiépítése. Ulrich mindezt a két mándoki pap segítségével kívánta megvalósítani, de konkrét lépéseket nem tett.²²³⁰ A május 14-i vallomása szerint Ulrich a kintiek közül Varga Mihályt, Mónus Györgyöt és Horváth Sándort, az internáltak közül Kondor Gyulát és egy Béla keresztnévű férfit vont be, de a mándoki papokon kívül Marosi László kisvárdai római katolikus pappal is tartotta a kapcsolatot.²²³¹

Balogh 1953. május 13-i vallomása szerint a bejelentőlapokat kérésére dr. Móra István nyíregyházi ügyvéd egy rendőrségi ismerőssel pecsételtette volna le. Közben a cellatársának arról beszélt, hogy amennyiben Móra révén nem sikerült volna a bejelentők lepecsételése, azt a kazincbarcikai rendőrőrs hadnagy beosztási parancsnokával tehetné volna meg, aki ugyancsak a szervezkedés tagja. Balogh ezen a kihallgatásán változtatott a terrorcselekményekre vonatkozó korábbi állításain is, ugyanis az egész országra kiterjedő fegyveres akciók helyett ekkor csupán a híd- és vasútrobbantásról beszélt, valamint a kazincbarcikai rendőrőrs lefegyverzéséről és a szövetkezeti bolt kirablásáról. A szökési terv előadásán is módosított: vallomása szerint Ulrich egy másik csoportnak fegyvereket kívánt becsempészni, hogy elősegítse a táborból való kitörésüket. Az adó-vevő készülék elhelyezése, a röplapterjesztés és a külföldi kapcsolat terén ezúttal csupán annyit ismert el, hogy beszélt róluk, nem hárította Ulrichra a felelősséget. Új elemként azonban beismerte, hogy mintegy három héttel korábban a nyíregyházi vasútállomáson megismerkedett Farkas József debreceni lakossal, aki egy országos méretű szervezkedés egyik vezetőjének állította be magát. Minthogy Farkas közölte, hogy módjában van bárkit nyugatra szöktetni, Balogh megígérte neki, hogy hozzá fogja küldeni azokat, akik emigrálni kívánnak. Állítását az ÁVH utóbb hiteltelennek találta, Farkas József nevű személy ugyanis nem lakott a Balogh által megjelölt debreceni utcában. Ugyancsak hazugságnak tartották a barcikai rendőrsparancsnokkal kapcsolatos állítását, az őrs vezetője ugyanis nem hadnagy volt, hanem egy politikailag megbízható főtörzsőrmester. Az ÁVH ezen túl adatokat szerzett be Barczy Károlyról is, akiről Balogh a visszavont vallomásában azt állította, hogy tőle szerezte be a robbanóanyagot. Minthogy Barczy az adataik szerint politikailag megbízhatatlan volt (rémhírtérjesztés és lopás miatt kitiltották az építkezésről), javaslatot tettek a férfi, valamint Ulrich előállítására.²²³² Közülük végül csak Ulrich Vilmos konspirált őrizetbe vételére került sor 1953. május 14-én este. Kihallgatását még az éjjel megkezdték. A férfi beismerte, hogy Balogh két alkalommal beszélt neki az internáltak között folyó illegális szervezkedésről, azonban tagadta, hogy abban neki szerepe lett volna.²²³³

A „kémbanda”

Minthogy Balogh a letartóztatása után különböző témákban számos változattal állt elő, az Államvédelmi Hatóság embereiben már egyre határozottabb volt az a vélemény, hogy a férfi

²²²⁹ 1939 júliusában belépett a Nyilaskeresztes Pártba, és ott mint járásvezető működött. A lakásán egy ízben Szálasi Ferenc is meglátogatta. Bár később kilépett a pártból, 1946-ban a nyíregyházi népbíróság 5 év börtönre ítélte népellenes bűntett miatt. (Elítélték Mándok volt református lelkészét. Magyar Nép, 1946. október 1.) Egyes adatok szerint 1947-ben szabadult, de egészen 1952-ig rendőri felügyelet alatt állt. (ÁBTL 3.1.9. V-112497. Ulrich Vilmos első kihallgatása. Miskolc, 1953. május 15.)

²²³⁰ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Balogh István kihallgatása. 1953. május 12.

²²³¹ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Balogh István kihallgatása. 1953. május 14.

²²³² ÁBTL 3.1.9. V-112497. Miskolc: 36-4753/953. sz. távmondat VI. főosztálynak. 1953. május 13. 16.1.0

²²³³ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Távmondat. Miskolc, 1953. május 14.

szavainak nem lehet hitelt adni. Ezt a véleményt osztotta a Balogh mellé irányított „Atilla” fedőnevű zárkaügynök is, aki úgy vélte, hogy Balogh „prototípusa az elszánt, könnyen fanatizálható, nagyzolásra és hírnévre vágyó embernek, aki ezek mellett hazudozásra hajlamos.” „Atilla” mindazonáltal úgy vélte, hogy a táborbeli „robbantási és kitérés szervezkedés ügye” „világos”, azonban feltételezte, hogy Balogh a tagadása ellenére direkt vagy indirekt módon, de „imperialista ügynökök szolgálatában állhat” és úgy vélte, hogy Ulrich Mándokra való visszaköltözése és Balogh akcióba lépése sem volt véletlen, hanem egy „felülről irányított cselekmény”. Azt feltételezte, hogy Balogh ködösít a robbanóanyag származásával kapcsolatban, s ezzel „talán egy másik imperialista hálózatot takar”. A fogdaügynök Balogh elbeszéléseiből arra következtetett, hogy „1. Egy nagyon komoly, veszedelmes kísérletet sikerült az utolsó órában leleplezni. 2. Az egész szervezkedés mögött imperialista ügynökségnek kell állni! 3. A barcikai szervezkedés csak egy része egy olyan kém, diverzáns és szabotázs cselekménynek, amelynek Balogh István részese s amelynek szálai imperialista ügynökségektől vezetne”. Az ügynök ezért fő céljaként azt határozta meg, hogy „felderítő” jellegű vallomás megtételére bírja a már a kivégzéstől féltő férfit.²²³⁴

„Atilla” jelentése után még aznap ismét kihallgatták Baloghot, aki ezúttal már beismerte a kémkedést. Felső kapcsolataként egy – a korábbi, még az ügynöki jelentésekben sem szereplő – volt főépítésvezetőt, Náday Gyulát nevezte meg, aki 1952 májusáig dolgozott Barcikán, s akivel 1953 áprilisában találkozott utoljára. Állítása szerint Náday az amerikai követséggel állt kapcsolatban, és őt már 1951 (!) nyarán beszervezte kémtevékenységre. Közölte, hogy Náday tervrajzokat és más ipari adatokat adott át az amerikaiaknak, ő bízta meg őt az internáltak megszervezésével, és tőle kapta a robbanóanyagot is. Minthogy Baloghnak a robbanóanyag eredetére vonatkozóan ez volt a hatodik változata, kihallgatói kételkedtek a szavai hitelében, ő azonban kitartott az állítása mellett.²²³⁵

Balogh István a másnapi kihallgatásán is megerősítette a Náday-féle történetet, bár ekkor a kémtevékenységre való beszervezését már 1951 novemberére tette. Közölte, hogy Náday az amerikai követség Stokes Nelson nevű katonai attaséja megbízásából kémkedett, s számára azt a feladatot adta, hogy rendszeresen tájékoztassa őt a Sajómenti Vegyi Művek építkezésének üteméről, az internáltak között pedig szervezzen csoportokat. Náday állítólagos elmondása szerint az volt a tervük, hogy az internáltakat előbb nyugatra juttatják, ott kiképzik őket, majd visszaküldik „különböző romboló munkák végrehajtására”. Balogh a vallomása szerint a feladatot végrehajtotta, az építkezés üteméről hetenként adott részletes jelentést, az internáltak közül pedig hét főből álló csoportot hozott létre. Az előző napi állításával szemben ezúttal arról vallott, hogy Nádayval utoljára 1952. május 10-én találkozott Miskolcon, s azóta három – 1952-ben egy, 1953 elején két – alkalommal informálta őt levélben, azokra viszont nem kapott választ.²²³⁶

1953. május 15-én Balogh ismét módosított a korábbi vallomásán, és beismerte, hogy hazudott azzal kapcsolatban, hogy Batta Zoltán református és Marosi László római katolikus papok részt vettek volna a szervezkedésben, vagy egyáltalán tudtak volna róla. A korábbi állítását azzal magyarázta, hogy az ügy kivizsgálását akarta ezzel megzavarni.²²³⁷ Kijelentését alátámasztotta Ulrich Vilmos is, aki határozottan tagadta, hogy Batta Zoltán tudott volna a szervezkedésről,²²³⁸ mint ahogy azt is, hogy ő Mándokon szervezőmunkát folytatott volna.²²³⁹ Azt viszont beismerte, hogy 1952 októberében Balogh beszervezte őt, s a kérésére Csifó Csaba és Dávid Sándor internáltakat megnyerte a szervezkedésnek. Elmondása szerint Csifó vállalta,

²²³⁴ ÁBTL 3.1.9. V-112497. „Atilla” jelentése. Miskolc, 1953. május 14.

²²³⁵ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Távmondát. Miskolc, 1953. május 14.

²²³⁶ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Balogh István harmadik kihallgatása. 1953. május 15.

²²³⁷ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Balogh István negyedik kihallgatása. 1953. május 15.

²²³⁸ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Ulrich Vilmos első kihallgatása. 1953. május 15.

²²³⁹ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Ulrich Vilmos második kihallgatása. 1953. május 16.

hogy megfigyeli az internáltakat, és kiválasztja azokat, akik beszerzésre alkalmasak, míg Dávid azt a megbízást kapta, hogy öt-hat internáltat szervezzen be. Ulrich ezután hamarosan betegállományba került, megállapodott azonban Baloghhall, hogy az általa beszerzett két internálttal ezután ő fogja tartani a kapcsolatot.²²⁴⁰

A két gyanúsított vallomásai alapján az ÁVH Megay László, Gesztesi Gyula, Nagy Károly, Csifó Csaba, Dávid Sándor és Kondor Gyula internáltakat fogdába helyezte, melléjük zárkaügynököket helyezett, további három táborban maradt internáltat (Laszt Vilmost, Kerekes Györgyöt és Borbély Zoltánt) pedig hálózati megfigyelés alá vetett.²²⁴¹ Közben Baloghék kihallgatása is folytatódott. Ulrich a május 20-i vallomásában először tagadta, hogy Csifón és Dávidon kívül bárki mást megkönyékezett volna, majd beismerte, hogy Nagy Károly internáltat is beszervezte, Dávid pedig egy ismeretlen nevű szakaszvezetőt. Beismerte, hogy Kondor Gyulát is megpróbálta megnyerni, ő azonban az öregségére hivatkozva közölte, hogy még meggondolja válaszáat. Korábbi tagadásával szemben ezúttal azt is bevallotta, hogy a szervezkedésről Batta Zoltán református lelkészt is tájékoztatta.²²⁴² 1953. május 20-21-én több lefogott internáltat és Baloghot is kihallgatták, akik beismerték, hogy Balogh több rab családjától hozott és vitt leveleket,²²⁴³ azt azonban – mind a nyomozók, mind a fogdaügynökök előtt – határozottan tagadták, hogy részt vettek volna a szervezkedésben.²²⁴⁴

A vád összeomlása

Balogh István ellentmondásos vallomásai rendkívül megzavarták a vizsgálat folytatását. Egy héttel a letartóztatása után pedig már a vádak is kezdtek megdőlni, s részbeni ártatlanságára ő maga is utalt. Az 1953. május 19-én tett vallomása alapján jogosan merülhet fel a gyanú, hogy az adóvevőkészülék ügyében beugratás áldozata volt. A kihallgatójával ugyanis közölte, hogy Máté József és Bogányi Vilmos – vagyis a két ráállított ügynök – kérték arra, hogy csempésszen a táborba egy rádió-vevőkészüléket – tehát nem adó-vevőt – abból a célból, hogy nyomon követhessék a világ híreit. Balogh – bár félt a lebukás veszélyétől – először teljesíteni kívánta a kérésüket, ezért a szüleitől elhozott egy javításra szoruló rádiót, amit szétszedett állapotban, alkatrészenként kívánt a táborba bevinni. Erre azonban végül nem került sor.²²⁴⁵

A napok múlásával a Náday-féle kémértörténet körül egyre több kérdés merült fel, bár kezdetben nem magában a kémkedés megtörténteiben kételkedtek, hanem abban, hogy az kinek a megbízásából történt Balogh a kémtevékenységről „Atilla” zárkaügynöknek is beszélt, s kifejezésre juttatta abbéli reményét, hogy felderítő jellegű vallomásával „megszabadul az akasztástól”,²²⁴⁶ az ügynök azonban nem hitt neki. Mivel Balogh arról mesélt neki, hogy korábban egy Szabó János nevű UDB²²⁴⁷-századossal állt baráti kapcsolatban, illetve levelezésben, „Atilla” azt feltételezte, hogy a Náday-féle amerikai történet nem hiteles, és hogy Balogh valójában a jugoszláv hírszerzésnek dolgozott. Elképzelhetetlennek tartotta, hogy miután Nádayval 1952 tavaszán megszűnt a kapcsolata, felsőbb irányítás nélkül folytatta volna a szervezkedést. Baloghot „egy betegesen hazudozó személy[nek], megrögzött, javíthatatlan, fanatikus ellenség[nek], márkás fasiszta” jellemnek tartotta, s úgy vélte, hogy „hazudik,

²²⁴⁰ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Ulrich Vilmos első kihallgatása. 1953. május 15.

²²⁴¹ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Jelentés. Budapest, 1953. május 16. A kazincbarcikai táborban folyt szervezkedés felszámolásáról. ÁVH VI. főosztály.; ÁBTL 3.1.9. V-112497. Kimutatás. Kazincbarcika, 1953. május 20.

²²⁴² ÁBTL 3.1.9. V-112497. Ulrich Vilmos kihallgatása. Miskolc, 1953. május 20.

²²⁴³ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Gesztesi Gyula tanúkihallgatása. 1953. május 20.; Megay László Artúr tanúkihallgatása. 1953. május 21.; Halász József László tanúkihallgatása. 1953. május 21.; Balogh István 6. kihallgatása. 1953. május 21.

²²⁴⁴ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Jelentés. Miskolc, 1953. június 2. Balogh István és társai szervezkedési ügye

²²⁴⁵ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Balogh István ötödik kihallgatása. 1953. május 19.

²²⁴⁶ ÁBTL 3.1.9. V-112497. „Atilla” jelentése. Miskolc, 1953. május 18.

²²⁴⁷ Uprava Državne Bezbednosti (Állambiztonsági Igazgatóság)

összekeveri a dolgokat, még mindig leplezi, fedi a valóságot”.²²⁴⁸ „Atilla” ezért arra összpontosította a titkos megfigyelését, hogy a Náday-vonalon „a való igazság kiderüljön”, s e célból „bonckés alá” vette célszemélyét.²²⁴⁹

Baloghot 1953. május 21-én részben módosította a Nádayval kapcsolatos korábbi vallomását, de csupán beszervezésének, illetve a robbanóanyag átadásának idejét „helyesbítette” 1951 novemberéről 1952. május 8-ára. A hamis időpont megadását pedig azzal indokolta, hogy ezzel akarta zavarni az ügye kivizsgálását.²²⁵⁰ Baloghot ezen, Kádár János áv. hadnagy által vezetett kihallgatása során bizonyosan fizikai erőszak érte. Másnap rendkívül felháborodottan számolt be a vele történetekről a fogdaügynökének, s azzal fenyegetőzött, hogy „a tegnap éjjeli pofonok miatt megfojtja a hadnagy urat. Rendkívül ideges volt, dühöngött, átkozódott és kijelentette, hogy bosszút fog állani.”²²⁵¹ Balogh „Atilla” jelentése szerint ebben az időben úgy látta, hogy az ÁVH bele akarja „hajtani” abba, hogy az általuk kívánt személyt nevezze meg „megbízójaként”. Cellatársának kijelentette, hogy „[é]n hajlandó vagyok bármit is vallani, mert félek a veréstől, de kijelentem előtted Gyuri bácsi, hogy a Náday vonal az igaz. Persze, ha megvernek én, hogy megszabaduljak a veréstől, bármit vállalom már.”²²⁵²

1953. május 25-én a szervezkedési vád is részben megrogyott. Ulrich Vilmos is azzal vonta vissza a korábbi vallomásait az aznapi kihallgatásán, hogy ő nem volt tagja a szervezkedésnek, abba senkit sem vont be és arról Batta Zoltán lelkésznek sem beszélt. Elismerte azonban, hogy Balogh 1953. április elején egy alkalommal említette neki, hogy „a táborban szervezkedés folyik, de hogy milyen formában, kinek a részéről, vagy milyen célból azt nem közölte”. Egyúttal azt is közölte, hogy – ismerve Balogh „mentalitását és szélhámos magatartását” – mindennek nem tulajdonított különösebb jelentőséget, csupán annyit reagált, hogy hogy „jól lesz vigyázni azzal a szervezkedéssel, mert abból baj lesz.” Ulrich a korábbi beismerő vallomását azzal magyarázta, hogy ezzel akarta elkerülni a megverését és a családja kitelepítését (ez utóbbival meg is fenyegették a kihallgatása alatt). Azt állította, hogy a vallomásában szereplő neveket és időpontokat az első és második kihallgatása során a kihallgatója elmondása alapján vallotta, részben pedig maga találta ki.²²⁵³ Ulrich Balogh szavahihetőségét később is megkérdőjelezte, s közölte, hogy őt „a községben mint szélhámost ismerik, akinek szavára már fiatal korától kezdve nem lehetett építeni.”²²⁵⁴

Ezzel egyidőben az ÁVH központjában is egyértelművé vált a Náday-féle kémkedési történet kitalált volta. Nádayt – akit 1952-ben a Makadém Útépítő Vállalatnál elkövetett sikkasztásból kifolyólag négy évre ítélték²²⁵⁵ – ugyanis Budapesten kihallgatták, ő azonban határozottan tagadta, hogy akár Baloghhall, akár az amerikai követséggel kapcsolatban lett volna, mint ahogy a szervezkedési és kémkedési vádak is elhárította magától. Minthogy Náday elmondását nyomozati adatok támasztották alá, az ÁVH számára is egyértelművé vált, hogy a „felső kapcsolat” és a robbanóanyag eredete kérdésében Balogh hamis vallomást tett. A Balogh-ügy vizsgálatát irányító VI/4. (belső elhárító vizsgálati) osztály vezetői ezután úgy döntöttek, hogy a nyomozást a maguk részéről befejezik, s az ügyet átadják a miskolci vizsgálati alosztálynak azzal a javaslatlall, hogy szembesítsék Baloghot Nádayval, a nyomozás pedig a későbbiek folyamán „az esetleges felső kapcsolat kilétének felderítése és a robbanóanyag eredetének tisztázása” irányában folytatódjon. Így a VI/4. osztály alosztályvezető helyettese, Gerő Tamás államvédelmi százados 1953. június 1-jén jelentést írt a Balogh-ügyben folytatott nyomozás eredményeiről, majd az osztálya átadta az ügyet a miskolci vizsgálati alosztálynak,

²²⁴⁸ ÁBTL 3.1.9. V-112497. „Atilla” jelentése. Miskolc, 1953. május 20.

²²⁴⁹ ÁBTL 3.1.9. V-112497. „Atilla” jelentése. Miskolc, 1953. május 21.

²²⁵⁰ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Balogh István 6. kihallgatása. 1953. május 21.

²²⁵¹ ÁBTL 3.1.9. V-112497. „Atilla” jelentése. Miskolc, 1953. május 22.

²²⁵² ÁBTL 3.1.9. V-112497. „Atilla” jelentése. Miskolc, 1953. május 23.

²²⁵³ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Ulrich Vilmos kihallgatása. 1953. május 25.

²²⁵⁴ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Ulrich Vilmos kihallgatása. 1953. május 26.

²²⁵⁵ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Jelentés. Miskolc, 1953. június 2. Balogh István és társai szervezkedési ügye

a kihallgatásokat végző Kádár János av. hadnagyot pedig visszavezényelte a fővárosba.²²⁵⁶

Náday Gyula és Balogh István szembesítése már másnap, június 2-án megtörtént, amely során Balogh kitartott a korábbi állításai mellett, azonban „bizonytalankodott, több részletkérdésben összezavarodott és nem tudott kielégítő magyarázatot adni” azokra. Náday ugyanakkor határozottan tagadta, hogy Baloghhgal bizalmas kapcsolatban állt volna, s állításait a kihallgatásaik során a Makadám vállalat alkalmazottai is egyöntetűen alátámasztották.²²⁵⁷

Balogh Istvánt 1953. június 8-án ismét kihallgatták, s ezúttal – a vallatások során először – hihető történetet adott elő. Közölte, hogy a robbanóanyagok még 1941–1943 között kerültek a birtokába, amikor egy laktanyaépítésen dolgozott, s ezek véletlenül maradtak nála. Vallomásaiban a szervezkedési ügyet egy teljesen más dimenzióba helyezte. Elmondása szerint Bogányi Vilmossal és Máté Józseffel hivatalos formában került érintkezésbe, majd a közös – tehát az ügynökök korábbi jelentésével szemben 1953. április 17. előtt is közös – beszélgetéseik során „reakciós” kijelentéseket tett előttük. Állítása szerint a szökés gondolatát Bogányiéknak vetették fel előtte, annak megvalósulásáról azonban csak 1953 január-februárjában kezdtek konkrétan tárgyalni. A csatornán keresztül való megszökés gondolatát Bogányi vetette fel, mire Balogh megígérte, hogy megszerzi a csatorna rajzát, és elősegíti a szökésüket. Ezután egy, az irodájukban dolgozó műszaki ellenőrtől kérdezett rá burkoltan a csatorna védőrácsaira, majd a tervrajz alapján készített arról egy rajzot, amit átadott Bogányinak. Ezt követően Máté és Bogányi javasolták a rácsok felrobbantásának gondolatát, és eszébe jutott, hogy a szülei mándoki lakásán robbanóanyaggal rendelkezik. Kérésükre a község területéről helyszínrajzot is készített abból a célból, hogy ha a szökésük napján nem tudnának autót szerezni, tudják, hogy – betörés útján – hol tudnak élelmiszerhez és ruhához hozzájutni. Ugyancsak Mátéék vetették fel, hogy a szökés után igazolványokra lesz szükségük, mire Balogh megígérte, hogy bejelentőlapokat vesz, amiket majd lepecsételtet. Ugyancsak beismerte, hogy Bogányiéknak megadta egy régi ismerőse zalaegerszegi címét azzal, hogy egy általa írt levéllel keressék fel, amelyben Balogh arra kérte volna, hogy támogassa őket a Jugoszláviába való átszökésükben. A levél megírására végül nem került sor. Azt is elismerte azt is, hogy ezután ő vitte be a táborba a robbantáshoz szükséges anyagokat, amelyeket Bogányinak és Máténak adott át. Bevallotta, hogy a postán hét darab bejelentőlapot vett, de minthogy nem tudta lepecsételtetni azokat, ezért dr. Móra István nyíregyházi ügyvédhez – Kéri Kálmán kazincbarcikai internált sógorához – fordult, akit tájékoztatott a szökési tervről, és kérte őt, szerezzen ahhoz lepecsételt bejelentőket. Móra megígérte, hogy egy, a nyíregyházi rendőrségen dolgozó ismerőse révén megszerzi a bejelentőket, erre azonban már nem került sor, mert időközben Baloghot őrizetbe vették. Balogh vallomásaiban fontos eleme volt az is, hogy közölte: az internáltak közül csupán Bogányiékkal tartotta a kapcsolatot, ők ugyanis kérték, hogy másokkal ne is tárgyaljon, „mert ők ismerik a tábor életét és a táborban lévő személyeket.” Ugyanakkor elismerte, hogy Ulrich Vilmos előtt 1952 végén, illetve 1953 február-márciusában valóban kétszer megemlítette az internáltak kitörési szervezkedését.²²⁵⁸ Az Ulrichra és Nádayra vonatkozó hamis vallomásait azzal magyarázta, hogy az első kihallgatásain megverték, ezért úgy gondolta, hogy a további fenyegetések alól csak súlyos bűncselekmények bevallásával mentesülhet. Balogh megverését utóbb az ÁVH sem tagadta, az erről szóló jelentésben azonban megjegyezték, hogy az „engedéllyel történt”.²²⁵⁹

Balogh elmondása alapján 1953. június 11-én házkutatást tartottak a mándoki lakásán. Eddig ugyanis sem nála, sem Ulrichnál nem került sor házkutatásra. A művelet során Balogh lakásán egy karika (kb. 6 m hosszúságú) gyújtózsínort, 8 db robbanógyutacsot és 8 csomag 20

²²⁵⁶ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Jelentés. Budapest, 1953. június 1. Balogh István és társai ügye. ÁVH VI/4. Osztály.

²²⁵⁷ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Jelentés. Miskolc, 1953. június 2. Balogh István és társai szervezkedési ügye

²²⁵⁸ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Balogh István kihallgatása. 1953. június 8.

²²⁵⁹ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Jelentés. Miskolc, 1953. június 16. Balogh István ügyében készített lezárási javaslat.

dekás „pauxitot”, vagyis robbanóanyagot foglaltak le.²²⁶⁰

1953. június 15-én Máté József és Bogányi Vilmos tanúkihallgatására került sor. Az ügynökök nagyrészt alátámasztották Balogh legutóbbi vallomását,²²⁶¹ csupán saját kezdeményező szerepükről hallgattak. Az új információk fényében a miskolci osztály 1953. június 16-án tett javaslatot az ügy vizsgálatának lezárására,²²⁶² azzal azonban Gerő Tamás, az VI/3. osztályvezetőhelyettes nem értett egyet maradéktalanul. Úgy vélte, hogy számos kérdést még nem tisztáztak (például azt, hogyan tudhatott Balogh a Nyíregyháza környéki röplapozásokról), egyúttal azt is kifogásolta, hogy a miskolci „javaslatban Balogh hazudozásait veréssel indokolják. Balogh nem azért hazudott, mert megverték, hanem azért lett megfenyítve, mert hazudott. Pl. a Nádaí féle felsőkapcsolat kérdésében a fogdaügynökök ugyanazt mondta, amit a kihallgatásán. (Pedig a fogdaügynök nem verte meg Baloghot.)”²²⁶³ A miskolci osztály tisztázta a fennmaradó kérdéseket, így megállapította, hogy a szabolcsi röplapozásról Balogh vasúti utazásai alkalmával, az utasok beszélgetéseiből szerezhetett tudomást, „azonban notórius hazudozó természeténél fogva ezt a kérdést úgy állította be a két ügynök előtt, mintha ő egy szervezkedés vezetője volna.”²²⁶⁴ Ezután a budapestiek is engedélyezték az ügy befejezését, illetve Balogh és Ulrich átadását az államügyészségnek.²²⁶⁵ Ulrichot – pontosan nem ismert okok miatt – 1953. augusztus 7-én szabadlábra helyezték,²²⁶⁶ Balogh ellen azonban a miskolci államügyészség 1953. augusztus 10-én robbanóanyag-rejtegetés, fogolyszöktetés és közokirathamisítás büntette miatt emelt vádat.²²⁶⁷

Baloghot a miskolci járásbíróság végül csupán lőszerrejtegetés büntette miatt ítélte öt év börtönre. Büntetését a másodfokon eljáró Miskolci Megyei Bíróság hét évre felemelte. A szabadságvesztést Márianosztrán töltötte le, ahol 1956 nyarán az ő ügyét is felülvizsgálták. Balogh – aki a jelek szerint valóban notórius hazudozó lehetett – a bizottság előtt ezúttal a következőképp adta elő a történetét: „dolgozott Kazincbarcikán és több falat kellett robbantaniok, kevés robbanó anyaguk volt s így azon tanakodtak, hogy hogyan folytassák a munkát. Az elítéltnak eszébe jutott, hogy 1943-ban szerzett kapszlijai még megvannak.” Elment érte, és „a vállalat rendelkezésére bocsájtotta”, ekkor feljelentették lőszerrejtegetés miatt. A bizottságot mindenesetre sikerült meggyőznie, s annak tagjai úgy vélték, hogy ítélete „eltúlzott, sőt teljesen kierőszakoltnak látszik”. Figyelembe véve, hogy a börtön igen megviselte, szervi szívbjában szenvedett, ugyanakkor szorgalmasan és jól dolgozott, javasolták büntetése hátralévő részét kegyelemből elengedni.²²⁶⁸ A végleges döntésre vonatkozóan azonban nem rendelkezünk információval, a férfi további sorsáról hallgatnak az iratok.

Következtetések

A Dr. Balogh István, illetve Balogh István és társaik ellen folytatott büntetőeljárások arra mutatnak rá, hogy egyes koncepciók ügyekben a hálózati személyeknek éppoly fontos, ha nem fontosabb szerepe volt, mint a vizsgálatot lefolytató államvédelmi nyomozóknak. E két ügyben egyaránt kulcsszerepet töltött be Máté József, aki a dr. Balogh elleni eljárás alapjait már a Szovjetunióban megvetette, hazatérve és az ÁVH szolgálatába állva pedig a kecskeméti táborban szervezkedési és kémkedési ügyévé változtatta. Az ügy később más részben más irányt vett, ez azonban annak is köszönhető, hogy az időközben dekonspirálódott Máté szolgálatait a

²²⁶⁰ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Házkutatási jegyzőkönyv. 1953. június 11.

²²⁶¹ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Máté József tanúkihallgatása. 1953. június 15.; Bogányi Vilmos kihallgatása. 1953. június 15.

²²⁶² ÁBTL 3.1.9. V-112497. Jelentés. Miskolc, 1953., június 16. Balogh István ügyében készített lezárási javaslat.

²²⁶³ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Feljegyzés a Balogh ügy lezárásával kapcsolatban. Budapest, 1953. június 25.

²²⁶⁴ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Jelentés. Miskolc, 1953. július 14. Balogh István ügyében készített lezárási javaslat

²²⁶⁵ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Távmondat. Budapest, 1953. július 20.

²²⁶⁶ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Géppel írt feljegyzés. Miskolc, 1953. december 3.

²²⁶⁷ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Miskolci államügyészség 1953.áü.0097. sz. vádirata

²²⁶⁸ ÁBTL 3.1.9. V-112497. Feljegyzés Balogh István kegyelmi ügyéről. Márianosztra 1956. június 13.

kazincbarcikai táborban ennél az ügynél már nem tudták hasznosítani. A dr. Balogh István és társai elleni eljárás egy internált társuk, Csenkey István minden bizonnyal kikényszerített vallomása következtében dr. Balogh-Imrédy-féle szervezkedéssé vált. Imrédy a visszaemlékezésében megemlíti egy „spiclit”, aki az 1956 tavaszán történt találkozásuk során árulta el, miért találta ki ellene a szervezkedési vádat. Az illető ezt azzal magyarázta, hogy azt megelőzően „több mint egy napig hideg vízben kellett állnia Kazincbarcikán, és nem jutott más vád az eszébe.”²²⁶⁹

A kazincbarcikai szökési szervezkedés története ugyancsak szorosan Máté Józsefhez köthető, ezen ügyben azonban az ügynök bizonyítani akarásán túl más tényezők is szerepet játszhattak. Egyrészt a tiszalöki internálótábor – amellyel a kazincbarcikai folyamatosan kapcsolatot tartott, s egymás között rendszeresen cseréltek rabokat – fogvatartottjai ellen 1951-ben már két pert is lefolytattak, amelyben a vádlottakat (Brecska Jenőt, illetve Ujvári Józsefet és társaikat) azzal a koholt váddal ítélték el, hogy szökési tervet szőttek, amely keretében az öröket legyilkolták volna, majd Jugoszláviába szöktek volna.²²⁷⁰ Talán nem véletlen, hogy a kazincbarcikai Balogh-féle ügyben a szökési kísérlet mellett megjelenik a gyilkossági terv vádja is, habár az örök helyett ezúttal egy rendőrőrsparancsnokot, illetve párttitkárt neveztek meg célpontként. Dr. Borbély Zoltán – akinek neve mindkét kazincbarcikai vizsgálatnál felmerült mint ellenséges internálté – visszaemlékezése szerint Szücs Béla, a tábor operatív csoportvezetője arról volt ismert, hogy különböző szervezkedéseket, földalatti összeesküvéseket próbált „felderíteni”, s e célból „kurtavassal, koplaltatással” kényszerítették ki a beismerő vallomásokat.²²⁷¹ Szücs tehát eleve késztetést érzett magában ahhoz, hogy bármilyen szervezkedést, szökési tervet leleplezzon, s ezen célzatossága találkozott Máté József már évek óta meglévő ügynöki „gyakorlatával”. Már csak egy áldozatra volt szükség, s erre a szerepre a legalkalmasabbnak Balogh István szabad munkavállaló látszott, aki – a tiltás dacára – igyekezett az internáltakkal jó viszonyt, kölcsönös szívességeken alapuló kapcsolatot ápolni. Az eljárás kezdeti sikeréhez egyaránt hozzájárult Balogh alacsony intelligenciája (megvezethetősége), valamint nagyzási mániájával és hazudozásaival terhelt személyisége. Máté a jelek szerint úgy kívánt ügynökként eredményt elérni, hogy terveibe csak részben avatta be operatív felettesét, Szücs hadnagyot. Céljaira – ha éppenséggel nem közös terv megvalósításáról volt szó – felhasználta egykori beosztott ügynökét, Bogányi Vilmost is, akivel a fennmaradt dokumentáció alapján egyaránt átvették a tábor operatív csoportját és áldozatukat, Balogh Istvánt, akit fokozatosan belerángattak egy szökési szervezkedési ügybe, sőt még azt is sikerült elérniük, hogy Balogh tényleges bűncselekményt kövessen el a robbanóanyagok átadásával. Máté József működése tehát arra hívja fel a figyelmet, hogy a besúgórendszer sajátosságaiból következően – a remélt kedvezmények elnyerése céljából – a hálózati személyek nem feltétlenül csak eszközök voltak a gépezetben, de egyes eljárások önkéntes alakítói, sőt generálói is.

A dr. Balogh, illetve Balogh István és társaik elleni büntetőeljárások végül más irányt vettek, s a korban „divatos” kémkedési és szervezkedési vádak helyett államellenes izgatási, illetve lőszerrejtegetési ügygé változtak. Ehhez természetesen az ügynököknek már semmilyen köze sem volt, ezek a módosulások minden bizonnyal a Nagy Imre által fémjelzett „új szakasz” következményeként értékelhetők. Jellemző azonban, hogy a „fővádlottak” közül mindannyian börtönbüntetést szenvedtek: dr. Balogh Istvánt, Imrédy Jánost és Balogh Istvánt különböző vádakkal ugyan, de egyaránt börtönbüntetésre ítélték, ami egyúttal arra is rámutat, hogy az „új szakasz” nem gyökeres változást eredményezett a politikában, csupán a diktatórikus rendszer enyhítését.

²²⁶⁹ Prevozné – Rostás 2018, 164.

²²⁷⁰ Görbedi 1992a, 39, 43, 46, 62–65.; Tóth Á. 2020, 148.

²²⁷¹ Idézi: Filep 2005, 18.

IV. 7. A miskolci Illegális Földalatti Mozgalom

A Rákosi-korszak államellenes szervezkedései többnyire a kommunista rendszer diktatórikus jellemvonásaira és megnyilvánulásaira reagálva születtek meg, egyes esetekben azonban a motiváció egészen egyszerű, ha úgy tetszik, szürreálisan valóságos. Így történt ez a mindössze egy hónapot megélt miskolci „Illegális Földalatti Mozgalom” nevű szervezkedésnél, amelyet Abóczky József 1954 nyarán annak reményében alapított, hogy annak vezéréként fellépve könnyebben érvényesüljön a szebbik nem tagjainak körében.

Abóczky József egy mezőkeresztesi kisparaszti családból származott, az események idején mindössze tizenhét éves volt. Iskolai elvégzése után motorszerelőként helyezkedett el, s 1954 nyarán a miskolci XVI. számú Autójavító Vállalathoz került. Fiatalemberként érdeklődésének középpontjában a másik nem képviselői álltak, körükben azonban kevésbé volt sikeres. Úgy érezte, hogy mivel kiemelkedő képességekkel nem rendelkezik – sem énekelni, sem zenélni nem tud – valami nagy dologgal kell „előrukkolnia” a siker érdekében. Bár a bíróság később azt állapította meg, hogy ponyvaregények hatására döntött úgy, hogy ellenálló szervezetet hoz létre,²²⁷² Abóczky gyanúsított és vádlott elmondásai alapján az ihletet kommunista ellenállószervezetekkel foglalkozó regények adták, így Makszim Gorkijnak „Az anya” és Alekszandr Alekszandrovics Fagyjevnek „Az ifjú gárda” című kötetei. Mindkét könyv egy-egy – az 1900-as évek elején, illetve a második világháború idején működő – kommunista titkos szervezet történetét dolgozta fel, amelyek többek között röplapozással foglalkoztak, illegális kiadványaik révén hirdették nézeteiket. Abóczkyt a hős ellenállóról szóló propagandisztikus művek közül különösen „Az ifjú gárda” fogta meg, amelynek regény- és filmváltozatát egyaránt ismerte. A műben rendkívül megtetszett neki egy kifejezés: „földalatti mozgalom”, ezért úgy döntött, a leányok szívének meghódítása céljából Illegális Földalatti Mozgalom néven maga is alakít egy ellenálló csoportot.²²⁷³

A mozgalom milyenségére vonatkozóan alapvetően olvasmány-élményeire és gazdag képzelőerejére támaszkodott, de annak pontos célját sohasem határozta meg,²²⁷⁴ Minden bizonnyal a két regény közös pontjait alapul véve egy rendszerellenes, röplapozással foglalkozó társaságban gondolkodott, s azt is valószínűsítette meg. A fiatalember először egyik ismerőse menyasszonyát környékezte meg az ellenálló csoport meséjével. 1954 július első felében²²⁷⁵ Stoffa Jolánnal, a Borsodvidéki Gépgyár segédmunkásával közölte bizalmasan, hogy van neki „egy illegális földalatti mozgalma”, majd felszólítására a leány csatlakozott a „szervezkedéshez”. Abóczky a leány lelkére kötötte – mint ahogy később mások esetében is –, hogy a mozgalomról senkinek se beszéljen, mert az életével „játszik”. Magyarázatként elmesélte, hogy három évvel ezelőtt – tehát még csak tizenöt évesen – volt egy menyasszonya, akivel külföldre akart szökni, de az a határátlépés tervezett napján elárulta az Államvédelmi Hatóságnak, ezért őrizetbe vették és „nagyon kikapott”, de végül szabadon engedték.²²⁷⁶ A történet természetesen kitaláció volt, a célja pedig mindössze az volt vele – mint ahogy későbbi „történeteinél” is – hogy „nagy fiú legyen” a leány előtt.²²⁷⁷

A mese egy ideig működött, Stoffa Jolán azonban továbbra is érdeklődött a társaság tagjai felől, így Abóczkynak be kellett vallania, hogy még csak ők ketten vannak a

²²⁷² HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. B.I.00140/1954. sz. ítélet

²²⁷³ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Abóczky József kihallgatása. 1954. szeptember 10.; HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Abóczky József bírósági vallomása. B.I.00140/1955/21sz. tárgyalási jegyzőkönyv.

²²⁷⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. B.I.00140/1955/21sz. tárgyalási jegyzőkönyv.

²²⁷⁵ Stoffa Jolán vallomása szerint 1955. július közepe táján történt megismerkedésük, de már július 13-án Abóczky beszervezésre kérte fel. (HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Stoffa Jolán kihallgatása. 1954. szeptember 15.)

²²⁷⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Stoffa Jolán kihallgatása. 1954. szeptember 15.

²²⁷⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. B.I.00140/1955/21sz. tárgyalási jegyzőkönyv.

mozgalomban,²²⁷⁸ majd kinevezte a leányt „földfeletti összekötő”-nek. A leány mindettől függetlenül komolyan vette a szervezkedést, s az sem tántorította el, hogy 1954. július 18-án a fiatalember arra kérte, hogy fegyverszerzés céljából létesítsen szexuális kapcsolatot valamely fegyveres szerv tagjával. Abóczky a következőt javasolta: „ismerkedjen meg egy rendőrrel, ávóssal, vagy katonatiszttel, menjen el velük sétálni egy félreeső helyre, feküdjön le vele, közben lopja el tőle a pisztolyát, ha pedig észreveszi, akkor löje le.” Érdekes módon Stoffa Jolán vállalkozott a feladatra, bár azt később meg sem próbálta végrehajtani.²²⁷⁹

A két fiatal közötti beszélgetések során felmerült, hogy a „mozgalom” kiszélesítése céljából új tagokat szerveznek be, akik esküt tesznek és belépési nyilatkozatot töltenek ki. „I.f.m.önéletrajz” felirattal ezért kérdőívet állítottak össze, amely személyes adatokon túl azt is tartalmazta, hogy a jelölt milyen okból és céllal kíván csatlakozni. A nyilatkozat sokszorosítására és használatára – mint ahogy az új tagok esetében eskütételre – végül nem került sor.²²⁸⁰

Bár még csak ketten voltak tagjai a „mozgalomnak”, hamarosan elkészültek az első röplapok. Nem sokkal megismerkedésük után Abóczky egy saját maga által költött „Tőr és kard” című vers sokszorosítására kérte fel a leányt. A költemény „Védjétek meg hazátokat, mint Árpád védte országát” szöveggel kezdődött és az ország szabadságának kivívására szólított fel, a végén pedig „Szabadság, Kitartás, Győzelem, kiadja az I.F.M.”, vagyis az Illegális Földalatti Mozgalom szöveggel fejeződött be. A röplapokat végül nem Stoffa Jolán, hanem kérésére barátnője, Répási Mária, a DIMÁVAG Gépgyárban gyors- és gépírónöje sokszorosította, aki a munkahelyén írógéppel 12,²²⁸¹ vagy 16 példányt gépelt le. A negyedíves papíron készült röplapokat Abóczky – elmondása szerint – Mezőkeresztesen kívánta terjeszteni,²²⁸² arra azonban végül nem került sor. A fiatalember mindössze kettőt tartott meg – amelyből egyet sógorának adott át –, a többi elégette mezőkeresztesi állandó lakásán.²²⁸³

A röplapok sokszorosítását végző Répási Mária a röplapkészítés idején, de később sem lett a mozgalom tagja. Bár utóbb Abóczky József felkérte a csatlakozásra, ő csupán azt vállalta, hogy segítségükre lesz a röplapok gépelésében.²²⁸⁴

Abóczky József időközben egy másik leánynak kezdett udvarolni. Kiss Terézia gépírónövel a munkahelyén ismerkedett meg, miután a leány a telefonközpontost helyettesítette, s így több alkalommal beszédbe elegyedtek. Kiss a kommunista ifjúsági mozgalom egyik aktív tagja volt, az üzemben DISZ-vezetőségi, szakszervezeti bizalmi és kultúrfelelős volt, akit egy éves DISZ-titkári iskolába kívántak küldeni és párttagjelölti felvétele is szóba került már.²²⁸⁵ Abóczky 1954. augusztus 26-án²²⁸⁶ fedte fel előtte a „mozgalmat”, s Kiss Terézia – aki ugyancsak olvasta Fagyjev regényét²²⁸⁷ – nagy érdeklődéssel hallgatta a fiút. Abóczky eddigre már részletes történetet talált ki. Elmondása szerint a szervezkedésbe egy nyilatkozat aláírásával és eskütétellel lehetett belépni, s az új tagoknak igazolványképet kellett leadniuk, amelyet a mozgalom központjának nyilvántartásában helyeztek el. A földalatti mozgalom központja a föld alatt volt, élén egy „földalatti vezetővel”, a kintiekkel pedig egy „földfeletti összekötő” – jelesül Stoffa Jolán – révén tartják a kapcsolatot. A központban egy

²²⁷⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. B.I.00140/1955/21sz. tárgyalási jegyzőkönyv.

²²⁷⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Abóczky József kihallgatása. 1954. szeptember 10.; HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Stoffa Jolán kihallgatása. 1954. szeptember 15.

²²⁸⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Abóczky József kihallgatása. 1954. szeptember 24.

²²⁸¹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Répási Mária kihallgatása. 1954. szeptember 28.

²²⁸² HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Stoffa Jolán kihallgatása. 1954. szeptember 15.

²²⁸³ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Abóczky József kihallgatása. 1954. szeptember 10.

²²⁸⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Stoffa Jolán kihallgatása. 1954. szeptember 15.

²²⁸⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Kiss Terézia: „Vallomásom!” Miskolc, 1954. szeptember 9.

²²⁸⁶ Másik vallomásában ennek idejét 1955. augusztus 20. előtti napokra tette. (HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Abóczky József kihallgatása. 1954. szeptember 22.)

²²⁸⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. B.I.00140/1955/21sz. tárgyalási jegyzőkönyv.

lejáraton keresztül lehetett jelszóval bejutni. A szervezet tagjai személy szerinti jelszót kaptak, amelyet belépéskor a „Vörös Csillag tszcs-ból jöttem” kezdetű mondat után kellett mondaniuk, vagyis, hogy „tojásért, hagymáért stb.” A jelszó alapján a szervezkedés tagjai ellenőrizték a nyilvántartásban lévő fényképet, s amennyiben az nem egyezett a belépő arcával, úgy a „betolakodót” kivégezték. A spiclik, vagy ÁVH-sok sérelmére elkövetett gyilkosságot pedig – ahogy az Gorkij²²⁸⁸ és Fagyejev²²⁸⁹ regényeiben is mint jogos és morálisan elfogadható tett jelent meg – szükségszerűnek tartotta: „ahogy minket gyilkolnak, ha elfognak, csak úgy gyilkolunk mi is” – közölte a leánnyal. Abóczky azon tervéről is beszámolt Teréznek, hogy a mozgalom számára pénzt és fegyvert kíván szerezni, ezért – Az ifjú gárdában olvasott németekkel szembeni akciókhoz részint hasonlítva – bankba, vagy zsidók lakásaiba tervez betörni. Utóbbiaknál úgy vélte, hogy „kiló számra van az arany”. Abóczky azzal is ámította a leányt, hogy ha az év végéig nem történik rendszerváltozás, akkor a mozgalomnak tagjainak menekülniük kell „a föld alá, és onnan Amerikába vagy Németországba.”²²⁹⁰

A fiatalember meséivel meggyőzte a leányt, s gépíróként mindjárt be is vonta. A következő szöveggel egy röplapot diktált le a lánynak:

„Munkások, Dolgozók, Katonák és Tisztek! [...] „Kié az ország, ha nem a miénk, itt az idő fogjatok össze, tartsatok ki az illegális földalatti mozgalom mellett, az segít titeket. [...] kiadja az I.F.M.”²²⁹¹

A lány a szöveget gyorsírással jegyzettel rögzítette, s még aznap hozzáfogott a röpcédulák elkészítéséhez. Este fél 9-ig mintegy 50-60 db röplapot gépelt le, majd elindultak a belvárosba, hogy szétszórják azokat. Az üzem területéről távozva összefutottak munkatársukkal, Szombati Évával, akit Abóczky ugyancsak megpróbált beszervezni, a leány azonban gondolkodási időt kért. Abóczky és Kiss ezután kettesben folytatták útjukat. Illegális felhívásukat először a Búza tér környékén lévő utcákban terjesztették, amely során a fiatalember megmutatta, hogyan maradhatnak észrevétlenek: lehajolt, mintha a cipőjét igazítaná meg, s miközben a leány figyelte, hogy jön-e valaki, a papírt a földre tette. A fiatalok útja a Szűcs Sámuel utca – Beloiannis (ma: Szentpáli) utca – Kun József (ma: Kis-Hunyad) utca – Palóczy utca – Deák utca – Kossuth utca – Avas, Alsó sor utca – Felszabadítók útja (ma: Görgey Artúr utca) – Vörösmarty utca útvonalon vezetett. Az ún. kispiaconál már csak néhány röpcédula maradt náluk, amelyet szétszórtak, majd külön-külön hazaindultak. Kiss Terézia a nála lévőket a Zrínyi, a Konti, a Malinovszki (ma: Soltész Nagy Kálmán) és a Dugonics utcákban szórta el, majd egyet saját, Semmelweis utcai lakásuk postaládájába dobott be abból a célból, hogy megtudja, mi arról a szüleinek a véleménye.²²⁹²

A röplapkészítés másnap is folytatódott. 1954. augusztus 27-én Abóczky kérésére Stoffa Jolán és Répási Mária jelent meg a XVI. Autójavító Vállalat területén, majd a fiatalember Tóth utca 47. szám alatti albérleti lakásába távoztak, ahol diktálása alapján újabb, ezúttal a beadás ellen szóló cédulák készültek. Egy üzemből elhozott táskairógépen Kiss és Répási nyolcadíves papírokon – felváltva – mintegy 40 darab röpcédulát gépeltek le. A röplapokat Abóczky hétvégén hazavitte Mezőkeresztesre, ahol hat darabot ismerőseinek – köztük a később egy alkalom erejéig aktív szerepet játszó H. Tóth Mihály barátjának – adott, a többit pedig ismét tűzre vetette.²²⁹³

Abóczky József a további napok folyamán újabb történetekkel ámította környezetét. Kiss Teréziával közölte, hogy korábban kapcsolatot építettek ki Németországban a mozgalom

²²⁸⁸ Makszim Gorkij: Az anya. Budapest, 1972. 177-182.

²²⁸⁹ Fagyejev: Az Ifjú Gárda. Budapest, 1952. 356.

²²⁹⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Kiss Terézia: „Vallomásom!” Miskolc, 1954. szeptember 9.

²²⁹¹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Kiss Terézia kihallgatása. 1954. szeptember 9.

²²⁹² HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Kiss Terézia kihallgatása. 1954. szeptember 10.

²²⁹³ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Abóczky József kihallgatása. 1954. szeptember 16.

megsegítésére, de arról is beszélt, hogy egy ávóstól kapott értesülése szerint²²⁹⁴ a földalatti szervezkedés vezetőjét a lillafüredi kanyarban elfogták, bevitték, s mivel nem vallott, kivégezték. Abóczky – aki magát eddig is többnyire „fővezérnek” tüntette fel – közölte, hogy immár ő lett a mozgalom vezetője, s helyettesének Kiss Teréziát nevezte ki.²²⁹⁵ Később a szervezet ózdi vezetőjének letartóztatásáról beszélt, s azt állította, hogy ideiglenesen egy, a Borsodi Szénbányászati Trösztnél dolgozó ózdi illetőt bízott meg a helyettesítéssel, de a végleges döntést csak a helyszínen tett „nagyobb szemle” után fogja meghozni. Augusztus végén pedig Répási Máriát, illetve Szombati Évát azzal próbálta Mezőkeresztesre hívni, hogy a tagság számára kíván gyűlést tartani, s azon kell jegyzőkönyvet vezetnie, azonban egyik leány sem vállalkozott a feladatra.²²⁹⁶

Időközben újabb taggal gyarapodott a „mozgalom”. Abóczky megismerkedett Kiss Terézia másik udvarlójával, Valovics Ferenc fűtésszerelővel, akit ugyancsak kitalált történetekkel, illetve tervekkel bírt csatlakozásra. Abóczky azt hazudta neki, hogy társaival vidéken egy rendőrszípét állítottak meg, a rendőröket pedig „eltették láb alól”, majd arra kérte Valovicsot, hogy motorral utazzanak vidékre, ahol Valovicsnak kellene leütnie egy rendőrt és elvennie a pisztolyát. A fiatalember hajlandónak mutatkozott az akcióra, s közölte, hogy „ha kell valamit csinálni”, akkor szóljanak neki.²²⁹⁷ Beszélgetésük során Abóczky újabb mesékkel állt elő, ezúttal azt állította, hogy a rendőrségen dolgozók nyomozókról és az ÁVH tagjairól fényképpel rendelkezik, valamint hogy az ÁVH-nál dolgozó egyik nő „minden adatot kivisz. Így őt is nehéz elfogni.”²²⁹⁸ Az ifjú gárda című regényben szereplő bányarobbantásos történetéhez hasonlóan Abóczky állítólag arról is beszélt Valovicsnak, hogy „Miskolcon valamelyik üzemet meg kell semmisíteni, bármilyen formában is”,²²⁹⁹ ezen állítás miatt azonban később nem emeltek ellene vádat.

1954. szeptember 2-3-án Abóczky újabb kézírásos szöveget adott át Kiss Teréziának gépelésre, illetve sokszorosításra:²³⁰⁰

„Dolgozók! Magyar testvérek! Itt az alkalom, ne szalajtsátok el, álljatok mellénk. Támogassátok az Illegális Földalatti Mozgalmat! Dolgozók! Magyar testvérek!! Hátráltassátok a rendszer politikáját, segítsetek az Illegális Földalatti Mozgalomnak. Kiadja: az I.F.M.”²³⁰¹

A leány ezúttal – arra hivatkozva, hogy nem ér rá – elutasította a kérést, ezért azokat 1954. szeptember 4-én végül Szombati Éva gépelte le mintegy 50 példányban.²³⁰² A munka ezután sem állt meg. Még aznap Abóczky és Valovics Ferenc – valamint egyes adatok szerint Kiss Terézia²³⁰³ – újabb két röpcédula szövegét fogalmazták meg, amelyek a kommunistaellenesség mellett immár nyílt antiszemitizmusról is tanúskodtak:

„Világ felebaráti dolgozók!

Kedves testvérek, velünk egyetértő felebarátok. Fogjatok össze az Illegális földalatti mozgalommal. Segítsétek elő a mozgalmat a zsidó politika és a kommunista politika kizsákmányolása és megvalósítása ellen. Le a kommunizmussal! Le a zsidó hatalommal!

²²⁹⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Kiss Terézia: „Vallomásom!” Miskolc, 1954. szeptember 9.

²²⁹⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Kiss Terézia kihallgatása. 1954. szeptember 13.

²²⁹⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Kiss Terézia: „Vallomásom!” Miskolc, 1954. szeptember 9.; Stoffa Jolán kihallgatása. Miskolc, 1954. szeptember 15.

²²⁹⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Abóczky József kihallgatása. 1954. szeptember 20.

²²⁹⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Valovics Ferenc tanúkihallgatása. 1954. szeptember 9.

²²⁹⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Valovics Ferenc kihallgatása. 1954. szeptember 29.

²³⁰⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Kiss Terézia: „Vallomásom!” Miskolc, 1954. szeptember 9.

²³⁰¹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. 3. sz. bűnjel.

²³⁰² HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Kiss Terézia: „Vallomásom!” Miskolc, 1954. szeptember 9.

²³⁰³ Kiss Terézia tagadta, hogy részt vett volna a fogalmazásban. (HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Kiss Terézia: „Vallomásom!” Miskolc, 1954. szeptember 9.)

Kiadja: az I. F. M.

Keresztény testvérek!

Istenben és Földalatti Mozgalomban bízzatok, jövőtök teremője ez. A kommunizmust tiporjátok le, úgy mint, ahogy ők tiportak titeket. Zsidó uralmat ne engedjete meg. Harcoljatok a Földalatti mozgalommal. Űssétek agyon a kommunistákat. Verjétek agyon a hazaárulókat!

Kiadja: az I. F. M.”²³⁰⁴

Az újabb kézírásos szövegeket Szombati Éva 5-5 példányban gépelte le. A három különböző szövegű röplap példányait Abóczky ismét hazavitte Mezőkeresztesre, ahol a fő utcán többségüket még aznap este szétszórta H. Tóth Mihály barátjával. A végén mintegy 15 darab maradt meg, ezek sorsáról az érintettek kihallgatásuk során eltérően számoltak be. Abóczky vallomása szerint a fennmaradt példányokat átadta barátjának, aki azokat – tudomása szerint – a következő napokban szét is szórta.²³⁰⁵ H. Tóth Mihály kihallgatói előtt azonban azt állította, hogy néhány röplapot a következő héten Biharnagybajomba való motorkerékpáros utazásuk során Abóczky szórt szét a Borsodivánka és Tiszafüred közötti országúton, de arról is beszámolt, hogy Abóczky egy másik alkalommal további 40-50 darabot adott át neki azzal, hogy Biharnagybajomba való utazása során a vonatról szórja szét azokat, ő azonban ehelyett az összeset elégette.²³⁰⁶

A vidéki röplapterjesztésről Abóczky József 1954. szeptember 6-án beszámolt szíve választottjának, az immár otthon betegen fekvő Kiss Teréziának, története azonban jóval színesebb volt, mint a valóságban. A leányt azzal ámította, hogy egy Mezőkeresztesre tartó vonaton osztogatta a röplapokat, de amikor Emőd előtt a szerelvény lassított, leugrott a vonatról, nehogy elfogják.²³⁰⁷

Az „Illegális Földalatti Mozgalom” nevében terjesztett röplapok ügyében ekkor már javában volt a nyomozás. Első szórásuk másnapján, 1954. augusztus 27-én egy vasgyári rendészeti előadó a reggeli munkába indulásakor több röplapot talált. Ezek többségét a vizes, nyirkos járdán szétaposta, illetve a sárba betaposta, kettőt azonban magához vett és átadta egy államvédelmi alkalmazottnak.²³⁰⁸

A nyomozás azonnal megkezdődött, s az néhány nap alatt eredményre is vezetett. 1954. szeptember 9-én Abóczky Józsefet és Kiss Teréziát letartóztatták, majd előbb tanúként, utóbb gyanúsítottként kihallgatták társaikat is.²³⁰⁹ A fiatalok beismerő vallomást tettek. A nyomozás során előkerültek a kézírásos jegyzetek és a lányok gyorsírásos füzetek is, amelyekből rekonstruálhatók voltak a röplapok, valamint az „önéletrajz” szövegei. A beismerő vallomások és a bizonyítékok alapján minden gyanúsítással szemben lehetőség volt a büntetőeljárás lefolytatására, ismeretlen okból azonban az érintettek köre egyre szűkült. Először, 1954. október 8-án, Szombati Éva ügyét különítették el további „kivizsgálás” céljából,²³¹⁰ s ezzel gyakorlatilag az eljárás megszűnt ellene.

1954. október 16-án Koltai Béla államvédelmi százados, vizsgálati osztályvezető készített vádirattervezetet, amelynek értelmében a többség ellen népi demokratikus államrend elleni büntett, míg Valovics ellen feljelentési kötelezettség elmulasztása miatt javasolt vádemelést.²³¹¹ A vád végül változott, az ügyészség 1954. október 27-én benyújtott vádiratában Abóczky József ellen népi demokratikus államrend elleni mozgalom kezdeményezése és

²³⁰⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. 4. sz. bűnjel

²³⁰⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Abóczky József kihallgatása. 1954. szeptember 20.

²³⁰⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. H. Tóth Mihály kihallgatása. 1954. október 12.

²³⁰⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Abóczky József kihallgatása. 1954. szeptember 20.

²³⁰⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Héczei Gyula tanúkihallgatása. 1954. szeptember 30.

²³⁰⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. B.I.00140/1954. sz. ítélet

²³¹⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Határozat ügyek elkülönítéséről. 1954. október 8.

²³¹¹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Vádirattervezet. 1954. október 16.

vezetése, Kiss, Stoffa, H. Tóth, Répási és Valovics ellen mozgalomban való tevékeny részvétel büntette miatt emelt vádat.²³¹² 1954. november 22-én, az előkészítő bírósági tárgyaláson Kiss Teréziát szabadlábra helyezték,²³¹³ az ügyészség fellebbezése folytán azonban a Legfelsőbb Bíróság 1954. december 6-án ismét elrendelte előzetes letartóztatását bűnismétlés veszélyére és arra hivatkozva, hogy szökésétől tartani lehet.²³¹⁴ A leányt így december 10-én ismét lefoglák.²³¹⁵

Az „Illegális Földalatti Mozgalom” tagjai ellen lefolytatott eljárás időben elhúzódott, s ez a többük számára kedvező változást eredményezett. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa Stoffa Jolánt, H. Tóth Mihályt, Valovics Ferencet és Répási Máriát egyéni eljárási kegyelemben részesítette, így ellenük a megyei bíróság 1955. május 5-én a büntetőeljárást megszüntette.²³¹⁶ így végül csupán Abóczky József és Kiss Terézia kerültek bíróság elé.

A Miskolci Megyei Bíróság 1955. június 20-án tárgyalta ügyüket zárt ajtók mögött. Abóczky bűnösnek érezte magát, bírói előtt pedig azzal védekezett, hogy nem tudatosan cselekedett, csupán a lányok előtt kívánt imponálni („bevagódni”) és csak azt akarta, hogy valamelyik belé szeressen. Kiss Terézia csupán a röplapozásban ismerte el bűnösségét, de tagadta, hogy a szervezet tagja lett volna, hiszen sem esküt nem tett, sem nyilatkozatot nem írt alá. „Gyerekesség volt az egész.” – állította.²³¹⁷ A bíróság dr. Szabó Márton által vezetett tanácsa védekezésüket nem fogadta el, s aznap kihirdetett ítéletében Abóczky Józsefet népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom „szervezkedése”, pontosabban annak kezdeményezése és vezetése miatt 6 év, míg Kisst mozgalomban való tevékeny részvétel büntette miatt 4 év börtönre ítélte.²³¹⁸ Ügyüket a másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság dr. Nagy Károly által vezetett tanácsa tárgyalta 1955. október 10-én, ugyancsak zárt tárgyalás keretében. A másodfokú tanács úgy látta, hogy bár az Abóczkyék által elkövetett bűncselekmény társadalmi veszélyessége nagyfokú, a vádlottak személye az ehhez hasonló büntetett elkövetőkhöz képest lényegesen kevésbé veszélyes, s minthogy mindketten igen fiatalok – a bírósági eljárás idején tizenkilenc évesek –, büntetlen előéletűek és kisparaszti, illetve munkás származásúak, ezért alacsonyabb börtönbüntetés kiszabása is elégséges számukra. 1955. november 3-án kelt ítéletükkel ezért Abóczky József büntetését így 4, Kiss Teréziáét 2 év börtönre csökkentették.²³¹⁹

Büntetésüket végül egyikük sem töltötte le. Kiss Terézia 1956. február 13-án szabadult a miskolci megyei börtönből,²³²⁰ majd az Elnöki Tanács 1956. április 10-én büntetése hátralévő részének letöltését is elengedte.²³²¹ Abóczky József a csolnoki büntetésvégrehajtási munkahely-parancsnokságon raboskodott, szabadulásának pontos ideje nem ismert, börtönbüntetése hátralévő részének végrehajtását 1957. április 26-án a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa engedte el kegyelemből.²³²²

A miskolci „Illegális Földalatti Mozgalom” története arra mutat rá, hogy a szovjet, illetve kommunista ellenállási mítoszokon nevelkedő fiatalokra a propagandaművek nem feltétlenül olyan hatással voltak, mint ahogyan arra a kor ideológusai számítottak. A

²³¹² HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Borsodmegyei ügyészség 00140/1954. sz. vádirata. 1954. október 27.

²³¹³ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Bírósági tárgyalási jegyzőkönyv. 00140/1954-3.

²³¹⁴ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. B.IV.001396/1954/7. végzés.

²³¹⁵ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. B.I.00140/1954. sz. ítélet

²³¹⁶ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. 1955.E.I.A.25/13.

²³¹⁷ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. B.I.00140/1955/21sz. tárgyalási jegyzőkönyv.

²³¹⁸ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. B.I.00140/1954. sz. ítélet

²³¹⁹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. B. IV. 001352/1955-30. sz. ítélet

²³²⁰ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Miskolci Megyei Börtön parancsnokságának értesítése. 1956. február 13.

²³²¹ HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. Igazságügyminisztérium 7681/1956.I.M.I/2.

²³²² HU-MNL-BAZML-XXV.21.b. 67/1957. 1957. El.I.A.2./88-2. sz. határozat

kommunista hősök tisztelete helyett többekben a rendszerrel szembeni ellenállás igénye fogalmazódott meg Ezen művek így ahelyett, hogy a rendszer elszánt híveit „termelték volna ki” olvasóikból, adott esetben a rendszerrel szembeszálló, romantikus hősi szerepre vágyó fiatalok „földalatti mozgalmát” eredményezték.

V. Politikai célok és az ügyek változó dinamikája

Az 1945-1948 közötti borsodi szervezkedési ügyeknél szembevetendő, hogy azok megmaradtak ügyeknek és ha bírósági eljárásra is került sor, addigra a vádak már jelentősen módosultak, szinte jelentéktelenné váltak. Ennek oka alapvetően az volt, hogy az ügyeket politikai megrendelésre indították, s amint a politikai cél teljesült, az ügy, a gyanúsítottak/vádlottak sorsa érdeklődési körön kívülre került.

Így történhetett meg, hogy kezdetben Dancza Lajost azzal gyanúsították, hogy „fegyveres bandájával” szervezkedik és a miskolci államrendőrségi vezetőinek életére akar törni, letartóztatásakor azonban már megjelent a „besúgóí kártya”, amely előnyt élvezve átvette a főszerepet. Személye időközben országos összefüggésbe került, miután a hatalomátvétel menetrendje szerint az éberségtől túlfűtött és frissen hazatérő moszkoviták azonnal hozzáláttak a párton belüli másként gondolkodók, a „frakciósok” félreállításának és közéjük sorolták Danczát is. Már-már körvonalazódhatott egy magukat kommunistáknak álcázó fasiszta besúgók által életre hívott országos összeesküvés képe, mikor a koncepciógyártók ismét módosítottak a képleten, s végül Demény Pálon kívül mindenkit hazaengedtek, így Danczát is.

Aktuálpolitikai célok vezérelték a miskolci 7. honvédkerület „fasiszta tisztí összeesküvés” ügyének kiobbantását is. A világgá kürtölt „reakciós” tisztí szervezkedés ürügyén a kommunista párt az 1945. novemberi választások után megindította a honvéd felső tisztikarának lecserélését, s ezzel egyidőben okafogyottá vált a honvédtisztek elleni eljárás. A szervezkedés vádja elillant, s végül csupán egy főhadnagyot ítélték el izgatás vádjával.

A Kisgazdapárt elleni politikai hajsza, a Magyar Testvéri Közösség koncepcióí ügyének alátámasztására szolgált a Kolláth-család meghurcoltatása is. Ifj. Kolláth Gyula büntetőügyét kihasználva a baloldali sajtó egy fasiszta, a Magyar Közösség által felfegyverzett szélsőséges és a „felszabadítók” elleni merényleteket elkövető demokráciaellenes szervezkedés képét tárta az ország elé, majd a kíméletlen sajtóhadjáratot egyszercsak hallgatás követte. A koncepció ezúttal is megváltozott és bár a Kolláth-család ellen a büntetőügyet lefolytatták, az már nem tartott „közérdeklődésre” számot és ha az érintettekkel szemben ki is szabtak büntetést, az sem volt jelentékeny.

Az 1950-ben lefolytatott eljárásokat ezzel szemben a legnagyobb titokban, zárt ajtók mögött rendezték meg és immár súlyos börtönbüntetések és nem egyszer halálos ítéletek kiszabásával jártak. A katonatiszti és szociáldemokrata perekben megvádolt miskolciak meghurcoltatása kettős célt szolgált. Vallomásaikkal kívánták alátámasztani valamely országos szintű politikus, vagy katonai vezető bűnösségét. Így id. és ifj. Jándy Géza vallomásait elsősorban Pórfy György (és a végül meg nem valósult Nógrádi Sándor) elleni eljárás során kívánták hasznosítani, míg a miskolci szociáldemokraták közül Virág Sándornak Kéthly Anna, Poprádi Sándornak az akkor az Elnöki Tanács elnöki tisztségét betöltő Rónai Sándor, Juhász Istvánnak pedig a Reisinger Ferenc volt belügyi államtitkár elleni adatgyűjtéshez – minden valószínűség szerint tervezett büntetőeljáráshoz – kellett vallomásával hozzájárulnia.

A vádlottak kiválasztása természetesen helyi érdekeket is figyelembe vett. Virág Sándor és társai letartóztatásával gyakorlatilag lefejezték a Borsod megyei „jobboldali” szociáldemokrata mozgalmat, Jándy Géza és Szalay Tibor bebörtönzésével pedig a háború alatti nem kommunista ellenállásnak küldtek erős üzenetet.

Az 1950-ben lefolytatott Viszneki- és az 1951-1952-ben tárgyalt Venkovits-ügyek egyaránt két-két halálos ítélet végrehajtásával végződtek. Az előbbinél egy „kémszervezet”, az utóbbinál egy rendszerellenes illegális csoport, a Fekete Sasok ügyében folytattak le nyomozást. A két büntetőügyet a kémkedés vádja köti össze, amely mindkét esetben kételyeket ébreszt. A Viszneki-ügy iratai – szinte – egyöntetűen a bűncselekmény elkövetését támasztják alá, az adatok közötti belső feszültség azonban arra mutat, hogy az ítéletben foglaltak nem, vagy

nem így történhettek. A vonatkozó fejezetben jelzett kérdésekre csak abban az esetben kaphatnánk választ, ha egyéb információk állnának rendelkezésünkre. Ilyenek lehetnének a fogdaügynöki jelentések, amelyek a Fekete Sasok vezetőjét, Venkovits Károlyt tisztázzák a kémkedés vádjá alól.

Az 1952-1953-ban lefolytatott miskolci és ózdi szociáldemokrata perek a megváltozott politikai viszonyok lenyomatai is egyúttal. Míg a miskolciak esetében a vádlottak kizárólag egykori szocdemek voltak, addig 1952-ben az ózdi perben volt „horthysta” főszolgabírók, csendőrök és katonai üzemi parancsnokok bevonásával a szociáldemokratákat gyakorlatilag egy platformra tették a „horthystákkal”, deklarálva, hogy a munkásárulók szocdemek a „fasiszta államrendszer” kiszolgálói voltak. Érdekes módon ennek bizonyítására több energiát fordítottak, mint a kémkedés bebizonyítására, amit egy-egy Virág Sándorral folytatott beszélgetéssel egyszerűen adottnak vettek.

Az 1953-ban letartóztatott és jobboldali szociáldemokrataként bíróság elé állított Láng Lajos és Hódy Imre, valamint a kazincbarcikai internálótáborban lévő szervezkedési ügy miatt megvádolt mindkét Balogh István elleni eljárások ékes bizonyítékai annak, hogy a Nagy Imre által meghirdetett júniusi politika hatására, a törvénysértések felszámolásának jegyében valóban történt pozitív változás a jogszolgáltatási intézmények működésében. Az addig háborús bűntettel, szervezkedéssel és kémkedéssel megvádolt Láng Lajost 1953 októberében csupán izgatás miatt marasztalták el és elsőfokon mindössze 1 év 2 hónap börtönre ítélték. Ezzel egyidőben a korábban – többek között a kazincbarcikai internálótáborbeli működése miatt – kémkedéssel és államrend elleni bűntettel megvádolt dr. Balogh Istvánt ugyancsak izgatás bűntette címén 3 év 9 hónappal sújtották. Szerencsésnek vallhatta magát a kazincbarcikai internálótáborban szökési tervbe belekevert Balogh István civil munkás is, akit korábban terrorbanda szervezésével és kémkedéssel vádoltak, de végül csak lőszerrejtegetés bűntette miatt ítélték – akasztófa helyett – 7 évre.

A nagybarcai „szervezkedés” ügye ugyanakkor arra is rámutat, hogy az, ami „kint” érvényes volt, az „bent” nem működhetett. A konstruált nagybarcai szervezkedési ügy gyanúsítottjaival szemben az ÁVH budapesti központja 1950 elején még csak foglalkozni sem kívánt, ezért a gyanúsítottakat egyszerűen internálta. A kistarcsai internálótábor 1953-as felszámolása idején azonban – a szociáldemokratákkal és kommunistákkal ellentétben – őket is vád alá helyezték. A bíróság 1953 szeptemberében pedig az ügy érdemi kivizsgálása nélkül, egy sosem létező szervezkedés ügyében szabott ki a vádlottakra 10, 7, illetve 6 év börtönbüntetést.

A kazincbarcikai két Balogh-ügy egy további problémára is rávilágít: az ügynökök – alapvetően – ugyanúgy a sikeres „nyomozásban” voltak érdekeltek, mint a tartótisztjeik. Ez időnként túlzott aktivitásra készítette őket. A két Balogh-ügynél kiviláglik, hogy Máté József ügynök agent provocateurként próbálta már a Szovjetunióban, majd hazatérve a kazincbarcikai internálótáborban is behúzni rabtársait, majd Balogh Istvánt valamilyen politikai „büntettbe”, s utóbbi esetben eredménnyel is járt. Mindehhez ráadásul – volt rezidenseként – felhasznált egy másik ügynököt is, akivel elvileg kölcsönösen kontrollálniuk kellett volna egymás jelentéseit. A „vasmarokkal” fogott ügynökök tehát adandó esetben képesek voltak ügyeket kreálni, sőt – a jelek szerint tartótisztjük tudta és engedélye nélkül – irányítani. Túlzott önállósága és „kezdeményező” mivolta miatt dorgálta meg a Névtelen Lelki Szervezet egykori tagjaira ráállított „Várkonyi” ügynököt is tartója, arra figyelmeztetve, hogy ha így folytatja, ő lesz a szervezkedés vezetője. Hálózati jelentések híján alátámasztani nem lehet, de a borsodnádasdi szervezkedési ügynél is felmerül, hogy az ügynök jóval kezdeményezőbb volt, mint amire „hivatott” lett volna.

A júniusi politikai hatással volt az ÁVH nyomozati módszereire is. A fizikai erőszak jelentősen háttérbe szorult. Fogdaügynöki és évekkel később készült kegyelmi kérvények tanúskodnak róla, hogy 1953 után elsősorban a pszichikai ráhatás eszközével éltek, s ez a

kínzásoktól és agyonveréstől féltő gyanúsítottaknál valóban működött. A néhol barátságos, néhol agresszív, nem egyszer nyíltan fenyegető hangnem folytonos váltakozása és ezáltal a kihallgatott permanens bizonytalanságban való tartása, a kedvezmények ok nélküli megvonása, a családtagok elhurcolásának kilátásba helyezése – kiegészülve a fogdaügynököknek az előadókval való együttműködésre készítő folytonos rábeszélésével – elegendő volt ahhoz, hogy az érintett a koncepciónak megfelelően önmaga ellen tegyen terhelő vallomást. A Fiala József és társai ellen lefolytatott nyilvános tárgyalás is kiválóan rámutat arra, hogy az államvédelem fizikai erőszak alkalmazása nélkül is oly hatásosan tudta manipulálni áldozatait, hogy azok önként, „dalolva” tettek mindenre kiterjedő „beismerő” vallomást, ami aztán konkrétan akasztófára is juttatta néhányukat.

Az ügyek koncepcióval való terhelése az egész időszakon át jellemző maradt, bár 1953 után nem minden egyes ügynél és „csökkentett üzemmódban” érhető tetten. Az 1955-ben tárgyalt Abóczky József-féle ügynél koncepció nem érzékelhető. Az ezzel körülbelül egy időben lefolytatott Fehér Partizánok-pereknél ugyanakkor a tardi „fegyveres” csoport alakítása, a termelőszövetkezetek felbomlasztása, a szövetkezetek elleni szabotázsakció terén konkrétan kimutatható. A „csökkentett üzemmód” itt is érzékelhető: bár Fiala Józsefet előadója igyekezett „belevinni” kémkedésbe, hosszas „harcok” után végül elfogadta, hogy a férfi arra nem hajlandó. 1955-ben érzékelhető ugyanakkor egy elmozdulás, egy, az 1953-ban meginduló enyhülési folyamattal szembeni erőteljes visszarendeződési szándék, amely a borsodnádasi és a Fehér Partizán-ügyekben kiszabott börtönbüntetések nagyságán, valamint a hat végrehajtott halálos ítéleten is megmutatkozott.

Az ÁVH 1953 után folytatott vizsgálati gyakorlata alapján az is szembetűnő, hogy olyan, kisebb fajsúlyú ügyekben is indítottak nyomozást, vagy folytatták a korábban felfüggesztett vizsgálatot, amelyeknek addig kevésbé tulajdonítottak nagy jelentőséget. Így került sor például három év elteltével, 1954/55-ben a Fehér Partizánok ügyében folytatott vizsgálat központi újraindítására és az ügy felgöngyölítésére, de eljárásokat indítottak olyan „csip-csup” ügyeknél is mint pl. a borsodnádasi vagy az Abóczky József-féle „mozgalom”, amelyhez hasonlóaknál – például 1952-ben az Izsófalva-környéki állítólagos szervezkedések – korábban mellőzték a teljeskörű vizsgálatot. Az ÁVH – miután megszűntek a központi megrendelésre, különböző politikai és társadalmi csoportok (Kisgazdapárt, szociáldemokraták, egyházak, kulákok, „horthysta” katonatisztek stb.) elleni kampányügyek – minden bizonnyal azzal a szándékkal koncentrált a korábban irrelevánsnak tartott szervezkedésekre, hogy bebizonyítsa: a Hatóságra a megváltozott politikai viszonyok között is szükség van a proletárdiktatúra fenntartásához.

Az 1950-es évek illegális szervezkedései kevésbé voltak hatékonyak, mint azt az ÁVH feltételezte róluk. Ezen rendszerellenes csoportok jelentős része az Amerika Hangja és a Szabad Európa Rádió azon propagandájának hatására alakult meg, hogy bármikor kitörhet a harmadik világháború és a rendszerváltozás órája közeleg. Az amerikai segítségben bízva aktivizálták magukat a Venkovits-testvérek és Fiala Józsefék is. Érdemi, – az amerikai hírszerzők által is elismert – fegyveres ellenállásra azonban esélyük sem volt. Mint az ellenállócsoportoknak általában a tevékenységi körük a tagszervezésre, a röplapozásra és a tervezgetésre szorult. E téren mindkét társaság aktív volt, a Fehér Partizánok pedig a röplapterjesztésnek az ország különböző részeire való kiterjesztésével kifejezetten sikeresek voltak. Habár alapvetően mindkét társaság „ártalmatlan” volt a hatalom birtokosai számára, rendszerrel való szembenállásuk súlyos, néhányuk számára az életüket is megkövetelő megtorlást eredményezett.

A Rákosi-korszakban konstruált szervezkedési ügyek gyanúsítottainak és vádlottainak személyét tekintve szembetűnő, hogy szinte semmi sem köti össze őket. Más-más háttérű és – ha egyáltalán ismerhető véleményük – eltérő politikai értékrendet valló személyeket találunk. Dancza Lajos a másként gondolkodók táborába tartozott, míg a miskolci és ózdi

szociáldemokraták többsége a mérsékelt baloldali munkásságot képviselte. A Kolláth család ügyében egy értelmiségi kispolgári, kispapártsági családot és környezetét vették célkeresztbe, míg a Kaffka-ügyben és a tábornok per alpereiében az ún. „horthysta” honvédtiszteket, a nagybarcai koncepciók perben pedig a hagyományos falusi „elitet”.

A tényleges ellenállócsoportok tagságát nézve ugyancsak széles palettát láthatunk. Meszerics Tamás részben jogosan jegyezte meg, hogy az első illegális szervezeteket a legális politikai világból kiszoruló radikális ellenzék helyi képviselőinek a vezetésével jöttek létre. Noha a később Fehér Partizánok nevet használó társaság alapjait Binder Oszkár személyében egy politikailag marginális személy tette le, az ellenállócsoport tényleges vezetője, Fiala József a Sulyok-párt egykori megyei titkára volt. Ugyancsak igazolható, hogy az erőszakos kolhozosítás és a hívek üldözése jelentős paraszti tömegeket sodort az illegális csoportokba. A Fehér Partizánok Miskolc-környéki és délborsodi csoportjai kifejezetten e körből kerültek ki.²³²³ Alátámasztható Rainer M. János állítása is, miszerint a régi középosztály, a helyi politikai és presztízselit peremén állók erősítették a rendszerellenes mozgalmakat,²³²⁴ a Fekete Sasok szervezkedést alapító Venkovits-testvérek apja jómódú nyomdatulajdonos volt, akit megfosztottak üzemétől és egy időre szabadságától is. A Fiala-féle szervezkedésnek is számos olyan tagja volt, aki korábban szűkebb, vagy szélesebb értelemben vett lakhelyén (városban, járásban, akár megyében) fontos közigazgatási pozíciót töltött be, vagy játszott jelentékeny társadalmi szerepet. A borsodi tényleges szervezkedések tagságát áttekintve fontos megjegyezni, hogy annak legaktívabb részét a kisegzisztenciákból álló kispolgári és a munkás réteg adta. Bár a munkásság számszerűleg kis százalékban képviseltette magát a szervezkedésekben, a dr. Hargitai Gyula által vezetett csoport legtevékenyebb tagjai Viskolcz Istvánnak köszönhetően épp a vasgyári munkásság köréből kerültek ki. A hivatalosan munkáshatalmat hirdető rendszernek éppúgy ellenségei voltak a munkások, mint a „horthystáknak” ledegradált volt katonák vagy tisztviselők. Egy részük még a kommunista párt tagja is volt, párttagságuk azonban inkább volt a túlélés eszköze, mint politikai elkötelezettségük bizonyítéka. Közös pontjuk – miként arra Meszerics Tamás felhívta a figyelmet – mindössze a függetlenségi eszme és a diffúz antikommunizmus volt.²³²⁵ A szovjet- és kommunistaellenesség, a demokrácia iránti vágy vitte rá a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből származó és a legkülönbözőbb múlttal rendelkező embereket, hogy politikai ellenvéleményüknek röplapok útján, konspiratív módon adjanak hangot, mint ahogy arra is, hogy közösen, szervezeten készüljenek a diktatórikus rendszer megszűnésére és egy független és demokratikus ország megteremtésére.

²³²³ Meszerics 2000, 81.

²³²⁴ Rainer 2011. 87.

²³²⁵ Meszerics 2000, 81.

VI. Források

ÁBTL = Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

1.6. BM Politikai Nyomozó Főosztály iratai 1957-1962

2.1. A volt Zárt irattár levéltári anyaga

2.2.1. Operatív nyilvántartások (Op. nyt.) 1950-1990

2.5.1. BM Internálási iratok

3.1.5. Operatív dossziék

3.1.9. Vizsgálati dossziék (V-dossziék)

4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok (A-anyag) 1910, 1945-1990, 1995

BFL = Budapest Főváros Levéltár

XXV.4.f. Fővárosi Bíróság iratai. Titkos ügykezelés alól kivont perek iratai

HOM = Herman Ottó Múzeum

HTD Dokumentációs gyűjtemény

HU-MNL-BAZML = Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára

IV.1906.b. Miskolc Város Polgármesteri Hivatalának iratai. Közigazgatási iratok

X.3. MKP Borsod-Gömör-Kishont Megyei Bizottságának iratai

XV.106. A hortobágyi kitelepítés történetére vonatkozó iratok levéltári gyűjteményei

XVII.2. Miskolci Nemzeti Bizottság iratai

XVII.407. Miskolci II. sz. Igazoló Bizottság iratai

XXIII.277.a. Mezőkövesdi Járási Tanács Végrehajtó Bizottságának iratai. VB ülési jegyzőkönyvek

XXIII.1028.a. Mezőnagymihályi Községi Tanács iratai. Tanácsülési és VB ülési jegyzőkönyvek

XXV.6. A Miskolci Népügyészség iratai

XXV.21.b. Borsod-Abaúj-Zemplén (1983-ig Miskolci) Megyei Bíróság iratai. Büntető

peres iratok

XXV.71.d. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészség iratai. TÜK-iratok

XXXV.1. MSZMP Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bizottságának iratai

XXXV.6. MSZMP Encs Járási Bizottsága és alsóbb szerveinek, szervezeteinek iratai

XXXV.12. MSZMP Miskolc Városi Bizottsága és alsóbb szerveinek, szervezeteinek

iratai

XXXV.69. MDP Borsod-Gömör-Kishont, illetve Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei

Bizottságának iratai

XXXV.88. MDP Miskolc Városi Bizottsága és alsóbb szerveinek, szervezeteinek

iratai

XXXV.133.a. MSZMP és jogelőd pártjai Borsod-Abaúj-Zemplén megyei és miskolci szervezetei dokumentumainak gyűjteménye

XXXIII.1.a. Állami anyakönyvi másodpéldányok levéltári gyűjteménye. Abaúj, Borsod, Gömör, Kishont, Torna (vár)megye és Miskolc város anyakönyvi kerületei állami anyakönyvi másodpéldányainak gyűjteménye

HU-MNL-OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

XX.4.b. Népbíróságok Országos Tanácsa. Általános iratok

XX.5.h. Legfelsőbb Bíróság. Visszaminősített büntető TUK iratok

A Reggel

Bajtársi Levél. A M. Kir. Csendőr Bajtársi Közösség központi tájékoztatója

Barátság

Bécsi Napló

Borsod - Gömör Vármegye Hivatalos Lapja

Budapesti Közlöny

Esti Újság

Észak-Magyarország

Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap

Felvidéki Népszava

Hétfő

Honvédségi Közlöny

Képes Figyelő

Kis Újság

Ludas Matyi

Magyar Jövő

Magyar Jövő (Hungarian Daily Journal)

Magyar Nemzet

Magyar Nép

Magyar Országos Tudósító

Magyar Rendőr

Magyar Távirati Iroda kül- és belpolitikai kiadása

Magyarság

Miskolci Hírlap

Néplap

Népszava

Nyírségi Magyar Nép

Szegedi Kis Újság

Szabad Föld

Szabad Magyarország

Szabad Nép

Szabad Szó

Üst

Világosság

Irodalom

B. Kádár 2016 = B. Kádár Zsuzsanna: Szertefoszlott remények. Potoczky Mária és Magyarország. Pécs, 2016.

Baló – Lipovecz 1987 = Baló György – Lipovecz Iván (szerk.) 1987: Tények Könyve Magyar és Nemzetközi Almanach '88. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest, 1987.

Bank 2017 = Bank Barbara: Recsk. A magyar internálótáborok története 1945-1953. Szépmíves Kiadó. 2017.

Bank 2023 = Bank Barbara: A kommunista diktatúra különböző „arcai”. Budapest, 2023.

Baráth 2009 = Baráth Magdolna (szerk.): Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei 1956. nov. 7–1958. jan. 25. A Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 48. Budapest, 2009.

Baráth 2010 = Baráth Magdolna: „Minden vizsgáló megalkotja a maga összeesküvését”

- Szovjet tanácsadó feljegyzése a tábornokper vizsgálatáról, 1950. június. Betekintő 2010/1.
- Bárczay 1994 = Bárczay Olivér: „Langeasse” 1994. Kézirat.
- Bárczy 1983 = Bárczy János: Zuhanóugrás. Magvető Könyvkiadó. Budapest, 1983.
- Benda 1983 = Benda Kálmán (szerk.): Magyarország történeti kronológiája 3. 1848-1944 - Magyarország történeti kronológiája 3. Budapest, 1983.
- Beránné 1985a = Beránné Nemes Éva: A MOKAN-KOMITÉ tevékenysége. In: Hadtörténelmi Közlemények. 32. évf. 1985.
- Beránné 1985b = Berán Ivánné Nemes Éva: Ginzery Sándor tüzérezredes az ellenállási mozgalomban. In: Honvédségi Szemle. 1985/2. szám. 87.
- Boér 2014 = Boér Zoltán: Aki a magyar Gestapo-vezér felesége (is) volt... Betekintő 2014/1.
- Borbándi 1994 = Borbándi Gyula: A Szabad Európa Rádió előzményei és indulása 1. rész. Új folyam. 1994/7.
- Böszörményi 2005 = Böszörményi Géza: Recsk. 1950-1953 Egy titkos kényszermunkatábor története. Budapest, 2005.
- Csíkvári 1939 = Csíkvári Antal (szerk.): Borsod vármegye. Borsod, Gömör és Kishont k. e. e. vármegyék. Vármegyei Szociográfiák 5-6. Miskolc, 1939.
- Dávid 2015 = Dávid Ferenc: A magyar katonai titkosszolgálatok megszervezése. Doktori értekezés. Pécs, 2015.
- Demény 1988 = Demény Pál: A párt foglya voltam. ELTE-MKEE. Budapest, 1988.
- Dobrossy 2007 = Dobrossy István: Miskolc története V/1. 1918-tól 1949-ig. Miskolc, 2007.
- Domonkos 1994 = Domonkos László: Titkos történetünk. Budapest, 1994.
- Eörsi 2010/a = Eörsi László: Konceptiós mítoszrombolás. Beszélő. 2010/1.
- Eörsi 2010/b = Eörsi László: Konceptiós mítoszrombolás II. Beszélő. 2010/2.
- Feitl – Gellériné – Sipos 1997 = Feitl István – Gellériné Lázár Márta – Sipos Levente (szerk.): Rákosi Mátyás: Visszaemlékezések 1940-1956. 2. kötet. Budapest, 1997.
- Farkas 1990 = Farkas Vladimir: Nincs mentség. Az ÁVH alezredes voltam. Budapest, 1990.
- Fehérváry 1990 = Fehérváry István: Börtönvilág Magyarországon 1945-1956. Magyar Politikai Foglyok Szövetsége. 1990.
- Fejér – Vasvári 2002 = Fejér Dénes-Vasvári Vilmos (szerk.): Szabadságharcunk a bolsevizmus ellen – Millenniumi számadás – II. Magyar Politikai Foglyok Szövetsége. 2002.
- Filep 2005 = Filep Tibor: A kazincbarcikai internálótábor. Új Holnap. 2005. 50. évf. 5. szám.
- Fuchs 2020 = Fuchs György: A Dolesch–Velich-ügy. Nyilas tisztviselők internálása Pest megye Kiskőrösi járásában 1944 nyarán. In: Történelmi Szemle. 2020/3. 471-498.
- Gazsi 1966 = Gazsi József: A miskolci 7. hadosztály megszervezése a fasiszmus elleni harcra: In: Borsodi Szemle, 10/2. szám. 1966.
- Gábor 2001 = Gábor Róbert: Az igazi szociáldemokrácia. Küzdelem a fasiszmus és a kommunizmus ellen, 1944-1948. Századvég Kiadó. 2001.
- Gosztonyi 1985 = Gosztonyi Péter: Magyarország katonai szerepe a második világháborúban (XIII.) In: Katolikus Szemle. 1985. 37. 2. szám.
- Görbedi 1992a = Görbedi Miklós: Az árnyékok hosszúra nyúlnak. Tiszalök, 1992.
- Görbedi 1992b = Görbedi Miklós: Szögesdrótok mögött a Sajó völgyben. A kazincbarcikai kényszermunkatábor története. Szovjet hadifogságból a barcikai kényszermunkatáborba 1951. okt. 6-tól 1953. szept. 16-ig. 1992.
- Gyarmati 2013 = Gyarmati György: A Rákosi-korszak. ÁBTL-Rubicon. 2013.
- Gyarmati 2014 = Gyarmati György: Múltfeltárás titkosszolgálati iratokból. A magyar jellemzők általánosítható vázlata. Korunk 2014/1.
- Hegedűs B. 1996 = Hegedűs B. András (főszerk.): 1956 kézikönyve. Kronológia. 1956-os Intézet. Budapest, 1996.
- Holló 1976 = Hollós Ervin: Kik voltak, mit akartak? Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1976.

- Holopcey – Irha 2003 = Holopcey Péter – Irha Melinda: Eltanácsoltak. Miskolc-Hortobágy. 1952-1953. Miskolc, 2003.
- Horváth 2011 = Horváth Attila: Kommunista jogalkotás 1945-1949. <http://www.kommunizmusbunei.hu/publikaciok/allando-szakertoink/31-horvath-attila/20-horvath-attila-kommunista-jogalkotas-1945-1949> (letöltés ideje: 2025.01.02.)
- Izsák 1994 = Izsák Lajos: Polgári pártok és programjaik Magyarországon 1944-1956. Pannónia Könyvek. 1994.
- Izsák 1995 = Izsák Lajos 1995: Rákosi-rendszer (1948 ősze–1956 nyara). Történelmi Szemle, 1995. 37. évf. 1. sz.
- Kádár 1996 = Kádár Zsuzsanna: A magyarországi szociáldemokrata perek története. Múltunk – politikatörténeti folyóirat, 41. évf. 1996/2.
- Kajári 2000 = Kajári Erzsébet: Az egységesített BM államvédelmi tevékenysége, 1953-1956. In: Államvédelem a Rákosi-korszakban. Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről. Szerk.: Gyarmati György. Történeti Hivatal. Budapest, 2000.
- Kajári 2001 = Kajári Erzsébet (összeáll.): A Belügyminisztérium Kollégiumának ülései 1953–1956. Első kötet. Az 1953. július 28. és az 1954. június 22. közötti ülések. Budapest, 2001.
- Kenyeres 1982 = Kenyeres Ágnes (főszerk.): Magyar Életrajzi Lexikon 2. kötet. Budapest, 1982.
- Kis 2016 = Kis József: Miskolc 1956. Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata. 2016.
- Kis 2018 = Kis József: Háborús bűnös, vagy áldozat. In: Tóth Arnold (szerk.): Herman Ottó Múzeum Évkönyve 57. Miskolc, 2018. 137-168. p.
- Kis 2020 = Kis József: Szökésben a volt politikai rendőrfőnök-helyettes. Tamás József története. <https://mnl.gov.hu/mnl/bazml/hirek/szokesben-a-volt-politikai-rendorfonok-helyettes> (letöltés ideje: 2020. április 21.)
- Kis 2021 = Kis József: „Állon csapdosva ébresztgetett” Viskolcz István „fehérpártizán” kihallgatása a forradalom napjaiban. <https://mnl.gov.hu/mnl/bazml/hirek/allon-csapdosva-ebresztgetett> (letöltés ideje: 2024.12.27.)
- Kis 2024 = Kis József: Borsodi lelkészek az ÁVH fogságában. A Fehér Partizánok mozgalmának háttere. In: Evangélikus Élet. 2024. 88. évf. 51-52. szám
- Kopácsi 1989 = Kopácsi Sándor: Életfogytiglan. Bibliotéka Kiadó. 1989.
- Kornai 1993 = Kornai János: A szocialista rendszer. Kritikai politikai gazdaságtan. Heti Világgazdaság Kiadói Rt. Budapest, 1993.
- Körber 2014 = Körber Ágnes: Egy kiadó alapítása. Lábjegyzetek a Rajk-perhez. = *Betekintő*. 2014/1.
- Krajcsír 2022 = Krajcsír Lukács: Gereblyével a „banderisták” ellen – Csehszlovákia háborúja az ukrán felkelő hadsereggel, 1945–47. 2022. <https://ntf.hu/index.php/2022/05/12/gereblyevel-a-banderistak-ellen-csehszlovakia-haboruja-az-ukran-felkelo-hadsereggel-1945-1947/> (Utolsó letöltés ideje: 2023. május 14.)
- Lagzi 2003 = Lagzi Gábor: Etnikai tisztogatás vagy függetlenségi háború? Az Ukrán Felkelő Hadsereg (UPA) létrejötte, tevékenysége a második világháború során. *Pro Minoritate*, 2003/tél.
- László 1997 = László Géza: A Nyíregyháza-sóstógyógyfürdői hadifogoly fogadóállomás története (1950) In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv. 1997.
- Lukács 2020 = Lukács Bence Ákos: A kaposvári m. kir. 10. „rosseb” gyaloghadosztály harcai Magyarország védelmében (1943-1945). Doktori értekezés. 2020. 210.

- Marschal 2021 = Marschal Adrienn: A POFOSZ szervezése a börtönökben 1956 után. In: Rendszerváltó szemle, 2021. ősz (6. évf. 3. szám) 31.
- Majzik 2015 = Majzik Dávid: A MOKAN-Komité szerepe a kommunista hatalomváltásban Miskolcon (1944- 1945) Szakdolgozat. Miskolc, 2015. <http://midra.uni-miskolc.hu/document/20415/14501.pdf> (letöltés ideje: 2020. szeptember 2.)
- Meszerics 2000 = Meszerics Tamás: Politikai ellenállás '45-56. In: Beszélő. 2000/5.
- Mucs 1958 = Mucs Sándor: Adalékok a magyar néphadsereg történetéhez (1944. december – 1945. május) In: Hadtörténelmi Közlemények. 1958.
- Nagy é.n. = Nagy Mária: Hatvanöt év után – egy ávéhas akció nyomában... <https://telepesek.mnl.gov.hu/pdf/hatvanotev.pdf> (letöltés ideje: 2021. augusztus 27.)
- Nagy – Valuch 2023 = Nagy Péter – Valuch Tibor: Egy öntörvényű, politizáló munkás a 20. századi ózdi gyári társadalomban. Fejezetek Antalköz József történetéből. In: Kelet-Közép-Európai Történelmi Tanulmányok. 1. évf. 2. szám. 2023.
- Nemzetgyűlés 1946 = Az 1944. évi december hó 21-ére Debrecenbe összegyűlt, majd később Budapestre összehívott ideiglenes nemzetgyűlés naplója. Budapest, 1946.
- Nemzetgyűlés 1948 = Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott nemzetgyűlés naplója. II. kötet. Athenaeum, Budapest, 1948.
- Okváth 2001 = Okváth Imre: A katonai elit metamorfózisa, 1945-1950. In.: Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945-1958. Tanulmányok a fegyveres testületek tagjai elleni megtorlásokról a hidegháború kezdeti időszakában. Szerk.: Okváth Imre. Történelmi Hivatal. Budapest, 2001.
- Orbán 1970 = Orbán Sándor (szerk.): Borsod-Abaúj-Zemplén megye története és legújabb kori adattára. Miskolc, 1970. II.
- Orgoványi 2013 = Orgoványi István: A Magyar Ellenállási Mozgalom. Röpcédulázás Békéssámszon községben az ötvenes években. Betekintő 2013/4.
- Oroszi 2001 = Oroszi Antal: A Sólyom-per. In: Okváth Imre (szerk.): Katonai perek 1945-1958. Budapest, 2001.
- Országgyűlés 1927 = Az 1927. évi január hó 25-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. Hetedik kötet. Budapest, 1927.
- Ötvös 2001 = Ötvös István: A Vörös János elleni vizsgálatok, 1945-1950. In.: Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945-1958. Tanulmányok a fegyveres testületek tagjai elleni megtorlásokról a hidegháború kezdeti időszakában. Szerk.: Okváth Imre. Történelmi Hivatal. Budapest, 2001.
- Ötvös 2007 = Ötvös István: A katonai főperek Magyarországon. A koncepció felépítése az 1949-50-dik évi törvénysértő katonai perekben. Doktori értekezés. Budapest, 2007.
- Ötvös 2012 = Ötvös István: Koncepcióváltások. A Rajk-per katonai vonala - Studia Militaria Hungarica 7. Máriabesnyő - Gödöllő, 2012.
- Őze 2018 = Őze Sándor: A Fehér Gárda. In: Rubicon OnlinePlusz. 2018/9.
- Őze – Őze 2012 = Őze Sándor – Őze Sándorné: Sárréti Sasok. Nemzeti ellenállási mozgalom Kelet-Magyarországon 1948–1953. Budapest, 2012.
- Palasik 1998 = Palasik Mária: A Kisgazdapárt felbomlasztására irányuló kommunista taktika lépései. In: Ständeisky Éva et al. (szerk.): A fordulat évei 1947-1949. Budapest, 1998. 113-134.
- Pap 2016 = Pap Krisztián: Elit katonák a bíróságon és a diktatúrában (1945-1963). A Szent László hadosztály egykori tisztjeinek, Szügyi Zoltánnak, Lajtós Árpádnak, Meszlényi Róbertnek, Kiss Zoltánnak és Ugron Istvánnak a büntetőperei. Valóság. 2016/1.
- Papp 2010 = Kálmán Diederik Papp: Die Lewe en wek ds Kálmán Papp II (geb 1924), meg verwysing na die Hongaarse agtergrond, die Nedelandse periode en sie Suid-Afrikaanse periode. Voorgelé ter vervulling van die vereistes vir die graad Philosophiae doctor. Universiteit van Pretoria, 2010.

- Pollack – Wielgohs 2004 = Pollack, Detlef-Wielgohs, Jan: Introduction. In: Dissent and Opposition in Communist Eastern Europe. Origins of Civil Society and Democratic Transition. Aldershot-Burlington, 2004.
- Prevozné – Rostás 2018 = Prevozné Balogh Irén – Rostás Gábor: Gulag. Számontartva. Szépművés. 2018.
- Rainer 2011 = Rainer M. János: Bevezetés a kádárizmusba. Tanulmányok. Budapest, 2011. 59.
- Rainer 2018 = Rainer M. János: Századosok. Osiris-OSZK. Budapest, 2018.
- Révai 1991 = Révai Valéria (szerk.): Törvénytelen szocializmus. A tényfeltáró bizottság jelentése. Zrínyi Kiadó – Új Magyarország. Budapest, 1991.
- Schubert 2007 = Schubert Katalin: A tábornokok pere. PhD értekezés. Szentendre, 2007. <https://docplayer.hu/5049549-Dr-schubert-katalin-szazados-a-tabornokok-pere.html> (Utolsó letöltés: 2024. február 2.)
- Seres 2022 = Seres Attila: Az ukrán nemzeti ellenállás és az 1956. évi magyar forradalom. Forrásolvasási támpontok egy KGB-dokumentum értelmezéséhez. 2022. <https://veritasintezet.hu/hu/mindennapi-tortenelem/7576-az-ukran-nemzeti-ellenallas-es-az-1956-evi-magyar-forradalom-forrasolvasasi-tampontok-egy-kgb-dokumentum-ertelmezesehez> (Utolsó letöltés: 2023. május 14.)
- Sólyom 1988 = Sólyom Ildikó: Megtörténhetett. Szeged, 1988.
- Sólyom 2003 = Sólyom Ildikó: Összetört – szétszakadt – elillant... A Sólyom tábornok – per utóélete. I. kötet. Paktum Nyomdaipari Társaság. Budapest, 2003.
- Sváby 2006 = Sváby Enikő: Konceptiók perek az Alföldön és Budapesten 1950–51. In: Valóság, 2006/11.
- Szakolczai 2010 = Szakolczai Attila: Piroska és farkasai. Beszélő. 2010/2.
- Szakolczai 2016 = Szakolczai Attila: Gyilkosság különös kegyetlenséggel. A Tóth Ilona és társai per komplex vizsgálata. Disszertációk Budapest Főváros Levéltárából 3. Budapest, 2016.
- Szekér 2009 = Szekér Nóra: A Magyar Közösség története. PhD értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történelemtudományok Doktori Iskola. Budapest, 2009.
- Szent-Iványi 2016 = Szent-Iványi Domokos: Visszatekintés 1941–1972. Magyar Szemle Könyvek. Budapest, 2016.
- Szerencsés 1997 = Szerencsés Károly: A nemzeti demokráciáért. Sulyok Dezső 1897-1997. Pápa Város Önkormányzata. Pápa, 1997. <http://mek.niif.hu/02100/02189/02189.htm#43> (letöltés, 2022.05.05.)
- Széll 2007 = Széll Kálmán: Matók Leó (1928-1951) hősi életáldozata. Vasi Szemle. 61. évf. 2007/3.
- Szörényi 2009 = Szörényi Attila: Adalékok az angol katonai hírszerzés történetéhez Edgar Sanders ügyének tükrében. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 122. évfolyam 3. szám. Budapest, 2009.
- Szűcs 1997 = Szűcs László: Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) Minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1944. december 23.-1945. november 15. B kötet. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 28. Budapest, 1997.
- Takács 2007 = Takács Tibor: A források tere. Élet és Irodalom. LI. évf. 24. szám. 2007. június 15.
- Taller 2017 = Taller János: A sátán papja – avagy az „igazgató úr” több élete. Arc és álarc. 2017. I. évf. 2-3. szám
- Tarczai 2005. = Tarczai Béla: Források Miskolc 1919–1948 közötti hadtörténetéhez. In: Levéltári Évkönyv. Szerk.: Dobrossy István. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár. Miskolc, 2005.

- Tóth Á. 2020 = Tóth Ágnes: Németek Magyarországon 1950–1970. Budapest, 2020.
- Tóth L. 1988 = Tóth Lajos: A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt szervezeteinek egyesülése Borsod megyében. In: Borsodi Szemle. 1988/3.
- Unger 2013 = Unger Gabriella: Talált tárgyak. Az állambiztonsági iratok különleges mellékletei. Betekintő. 2013/3.
- Ungváry 2001-2002 = Ungváry Krisztián: A menetrend. Magyarország szovjetizálásának kérdései. Rubicon, 2001/10.-2002/1.
- Ungváry 2009 = Ungváry Krisztián: A Kádár-rendszer kémelhárítása. Évkönyv. 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutató Intézete. 2009.
- Ungváry 2021 = Ungváry Krisztián: Hányatott kémsorsok: Hornyák János, a hidegháború teljesen értelmetlen áldozata. https://qubit.hu/2021/01/03/hanyatott-kemsorsok-hornyak-janos-a-hideghaboru-teljesen-ertelmetlen-aldozata?_ga=2.36796384.1715456949.1609664199-1029549315.1589169639 (letöltés ideje: 2021.01.10.)
- Ungváry 2024 = Ungváry Krisztián: Kétszeresen ártatlanul büntetve. Magyarországi németek magyar koncentrációs táborokban (1950–1953). EKI Műhelytanulmányok 1. Erőszakkutató Intézet. Budapest, 2024.
- Varga 1999 = Varga László: „Forradalmi törvényesség” Jogszolgáltatás 1945 után Magyarországon. In.: Beszélő. 1999/11.
- Varsányi 2011 = Varsányi Erika: A szociáldemokraták az igazságszolgáltatás útvesztőiben (1950-1962). Kálmán József emlékezete. Betekintő, 2011/4.
- Varsányi 2013 = Varsányi Erika: A barikád két oldalán... Szociáldemokrata „figyelők” és megfigyeltek. II. rész. Betekintő, 2013/2.
- Vida 1994 = Vida István (főszerk.): Az Ideiglenes Nemzetgyűlés almanachja 1944-1945. Magyar Országgyűlés. 1994.
- Vondrásek 1977 = Vondrásek, Václav: A harc folytatódott – fegyverrel a kézben is. *Pártélet (A CSKP KB folyóirata)*. 1977. 18. szám.
- Zinner 2013 = Zinner Tibor: „A nagy politikai affér” a Rajk-Brankov ügy. II. kötet. Budapest, 2013.

**Nyilatkozat a munka önállóságáról, a szakirodalmi források
megfelelő idézéséről**

Alulírott Kis József ezennel

kijelentem, hogy

Borsodi ellenállócsoportok és szervezkedési
ügyek a bolsevik korszak idején

.....cí

mű doktori értekezést magam készítettem, és abban csak a
szakirodalmi hivatkozások listáján megadott forrásokat használtam fel. Minden olyan részt,
amelyet szó szerint, vagy azonos tartalomban, de átfogalmazva más forrásból átvettem, a forrás
egyértelmű megadásával megjelöltem.

Amennyiben az értekezés elkészítése során mesterséges intelligencia alapú rendszereket
használtam fel, a felhasználás nem irányult az egyes részek teljes megszövegezésére, tartalom
létrehozására. Minden olyan részt, amelyben mesterséges intelligencia alapú rendszerek
felhasználása történt, egyértelmű jelöléssel láttam el.

Eger, 20 25. szept. 11.

Kis József

A doktorandusz aláírása